CHRISTI

D. N. NOVVM TE-

STAMENTVM:

THEODORO BEZA

INTERPRETE.

MAT. 17.

ic est ille meus dilectus, in quo acquiesco:
ipsum audite.

Londini, excudebant *Bonham Norton* &
Johannes Billius. Cum priuilegio.
M. DC. XIIII.

NATIONAL LIBRARY
OF SCOTLAND

EX EPISTOLA TH. BEZAE: *AD SE-* reniſſimam D. Elizabetham, Reginam Angliæ, *Franciæ, & Hiberniæ.*

QVam neceſſe ſit in Eccleſia Dei extare emendatam vtriuſque Teſtamenti Latinã interpretationem, non eſt quod pluribus conemur oſtendere, quum de eo nemo poſſit dubitare, quin ſeſe pietati ac religioni Chriſtianæ inimicum eſſe profiteatur. Dicendum eſt igitur mihi potius quę me cauſa impulerit, vt poſt aliorum interpretationes in hoc argumento verſarer. Vulgatæ illius editionis, qua iampridem vtimur, quis author fuerit, video inter doctos homines non conſtare. Hoc quidem conſtat, præterquã quod plurimis locis à librarijs eſt deprauata, ſæpe illam à Græcis diſcedere, ſæpe obſcurè multa interpretari, quædã prætermittere, quædã adjice-

Latina interpretatio.

re: vt eam minimè mirum sit eruditis hominibus nunquam satisfeciſſe, imperitis autem multis magnos errores obieciſſe. Eruditos voco, non eos duntaxat qui præcipuè hoc nomine digni ſunt, quales ſanè perpauci ſemper extiterunt, ſed eos quoq; qui vel mediocrem vtriuſque linguæ peritiam ad pietatis ſtudium attulerunt. Cæteros autem, quod ad id attinet de quo agimus, nihil moror, quorum tamen duo genera eſſe video. Vnum eorum, qui per imperitiam, quòd pleraque errata non modo non intelligãt, ſed ne ſuſpicari quidem poſſint, idcirco in recepta illa interpretatione acquieſcunt, qui tamen procul dubio meliora amplecterentur, ſi quis illa commonſtraret. Alterum eorum, qui peruerſo quodam ingenio prædîti, ita in craſſis illis & obſcuris tenebris verſantur, vt veritatis lucem ſponte refugiant. Illi commiſeratione aliqua digni ſunt: iſti verò planè indigni quorum corruptis & deprauatis iudicijs quiſquam commoueatur: quinimo aperti ſunt veritatis hoſtes: mirum enim eſt inter mendacium & ignorantiam, qua iſti tantoperè delectantur, conſenſus. Adferunt tamen ipſi aliquid, ne nihil dicere

Eruditi.

Imperiti.

Peruerſi.

videantur. Maiores nostri (inquiunt) illa ínterpretatione fuerunt contenti. Cedo verò, quos maiores appellatis? Nam *Augustinum*, *Ambrosium*, *Hilarium*, vllũ denique scriptorem eruditum esse nego, qui non ab illa sæpenumero discesserit. Id si pernegatis, ipsorum libros vobis iudices fero. Ad *Hieronymum* autem quod attinet, si Vetus illa tam erat emendata quam vos esse vultis: cur ipse, *Damasi* Romani Episcopi hortatú, idem in illa tentauit, quod olim *Origines* in veteris testamenti Græca interpretatione? Nam ista certè, de qua agimus, si *Hieronymo* tribuatur, necesse est fateamur, illum plurimis, & ijs quidẽ manifestissimis erratis teneri. Denique quũ (vt olim idem conquerebatur) tot penè sint huius editionis exemplaria, quot sunt codices, primùm omnium oportuit decidere, quænam illa sit cæteris anteponenda. Veritas certè quamuis vetustior sit mendacio, tamen non perinde vt vinũ probatur vetustate. Quum igitur in illa vulgata editione (quam tamen ego, quo ad eius fieri potuít, integrã seruaui) permulta requirantur, laudandus est profecto eorũ labor qui illã emendare studuerunt. Ex illis autem alij, vt omnem noui-

Obiectio.

Maiores.

Hieronymus.

Origines.

Vulgata editio.

tatis ſuſpicionem effugerent, ex collatione antiquiſſimorũ codicum conati ſunt, quæ luxata videbãtur, reſtituere: alij *Hieronymi* exemplum & Pontificum decreta ipſamque adeo rationẽ ſequuti, ad Græcorum vſque fontes recurrerunt. Nam de nouo Teſtamento hîc à nobis quæritur. In vtriſque nonnulla probo, quòd antiquitati tantum honorẽ habuerint; in eo vitupero, quòd tum â Latinorũ codicum veſtigijs nũquã volũt diſcedere, fæpenumerò erratis cumulârunt. Iſtorum verò conſilium, eruditionem, diligentiam, ſicut non poſſum non vehementer approbare, ita quædam (quod eorum pace dixerim) in ipſis deſidero.

Euan-

EVANGELIVM, id est summa beatæ illius doctrinæ, quam nobis Iesus Christus annuntiauit. Quum enim Euangelium Græcis quemuis bonum, & optatum nuntium declaret, propriè dici cœpit de vera illa salutis doctrina, quæ non est excogitata ab hominibus, sed è cœlo ad vos allata, sicut prædictum fuit ab Esa, 52. 7. vt mutua sit inter fidem & verbum prædicatum relatio, Rom. 10. 17. Quoniam autem Christus est non tantum huius rei nuntius, sed etiam ille ipse in quo tota hæc fœlicitas residet, idcircò Euangelii nomen peculiari ratione inscriptũ est, quatuor istus Math. Mar. Lucæ, & Ioh. libellis, quibus rerum à Christo dictarum & gestarum historia continetur. Sed & illud obseruandum est, interdum Euangelii nomine, neque hos quatuor libellos, neque ipsam propriè doctrinam, sed eius potiùs doctrinæ aonuntiationem significari, vt Rom. 11. & 1. Cor. 4. 15. & 2. Cor. 18. & alibi sæpè. Nos autem vbique hoc vocabulum quasi Ecclesiæ Christi peculium, vt alia eiusmodi omnia libenter retinuimus.

**
*

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

EVANGELIA.

Secundum Matthæum.	cap.xxviii.
Secundum Marcum.	xvi.
Secundum Lucam.	xxiv.
Secundum Iohannem.	xx.
Acta Apostolorum.	xxviii

EPISTOLAE.

Pauli ad Romanos.	Cap.xvi.
I. ad Corinthios.	xvi.
II. ad Corinthios.	xiii.
Ad Galatas.	vi.
Ad Ephesios.	vi.
Ad Philippenses.	iiii.
Ad Colossenses.	iv.
I. Ad Thessalonicenses.	v.
II. Ad Thessalonicenses.	iii
I. ad Timotheum.	vi.
II. ad Timotheum.	iii.
Ad Titum.	iii.
Ad Philemonem.	vnic.
Ad Hebræos.	xiii.
Iacobi Epistola.	Cap.v.
I. Petri.	v.
II Petri.	iii.
I. Iohannis.	vnic.
II. Iohannis.	vnic.
III. Iohannis.	vnic.
Iudæ.	vnic.
Apocalypsis.	xxiii.

EVAN-

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

CAPVT I.

3 Quod Iesus sit Messias ille promissus seruator patribus. 18 Christi natiuitas.

Liber generationis IESV Christi, filii Dauid, filii Abraham. *Lac 3.24 Gen.21.3 Gen.35.*

2 * Abraham genuit Isaac, * Isaac autem genuit Iacob, * Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius. *24. Gen.29. 35. Gen.38.*

3 * Iudas autem genuit Phares & Zaram è Thamar, * Phares autem genuit Esrom, Esrom autem genuit Aram. *27. 1.Par.2. 5.*

4 Aram autem genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. *Ruth.4. 18. 1.Reg.*

5 Salmon autem genuit Boos è Rachab, * Boos autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Iesse. *16.1.& 17.12. 2.Reg.1.*

6 Iesse autem genuit Dauid regem, * Dauid autem rex genuit Salomonem, ex ea quæ *fuerat* vxor Vriæ. *24. 3.Reg. 13.43.*

7 Salomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abia, Abia autē genuit Asa. *1.Par.3. 10.*

8 Asa

8 Asa autem genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Hoziam.

9 Hozias autem genuit Ioathan. Ioathan autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam.

10 *Ezechias autem genuit Manaſſe. Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam.

11 *Ioſias autem genuit Iakim, Iakim autem genuit Iechoniam & fratres eius, in deportatione Babylonica.

12 Poſt verò deportationem Babylonicam,* Iechonias genuit Salathiel. *Salathiel autem genuit Zorobabel.

13 Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim, Eliacim autem genuit Azor.

14 Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achim. Achim autē genuit Eliud.

15 Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autē genuit Matthā, Matthā autē genuit Iacob.

16 Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, ex qua genitus eſt IESVS ille qui dicitur Chriſtus.

17 Vniuerſæ igitur progenies ab Abraham vſque ad Dauid, progenies quatuordecim, & à Dauid vſque ad deportationem Babylonicā, progenies quatuordecim: & a deportatione Babylonica vſque ad Chriſtū, progenies quatuordecim.

18 ¶ Ieſu verò Chriſti natiuitas ita fuit. *Nam quum mater eius Maria deſponſa eſſet Ioſeph, priuſquam ipſi conueniſſent, inuenta eſt

4. Reg. 20. & 21. 18.
1. Par. 3. 13.
4 Reg. 24. 34. & 24. 1.
2. Paral. 36. 4.
4. Reg. 24. 6.
2. Paral. 36. 9.
1. Par. 3. 16.
1. Eſd. 3. 4. & 5. 1.
Luc. 1. 27.

est vterum ferre ex Spiritu sancto.

19 Porrò Ioseph vir eius quum esset iustus, & nollet eam * ignominiæ exponere, voluit clam eam dimittere. Deu. 24. 1.

20 Hæc autem quum cogitasset, ecce Angelus Domini in somnio apparuit ei dicens, Ioseph fili Dauid, ne meruito accipere Mariam vxorem tuam: nam quod in ea genitum est, ex Spiritu sancto est.

21 Pariet autem filium * & vocabis nomen eius IESVM. Ipse enim * seruabit populum suum ex peccatis ipsius. Luc. 1. 31 Act. 4. 11.

22 (Porrò totum hoc factum est, vt impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem,

23 * Ecce virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel: quod est, si interpreteris (Nobiscum Deus) Esa. 7. 14

24 Experrectus autem Ioseph ex somnio fecit vt ei imperarat Angelus Domini, & accepit vxorem suam.

25 Et non cognouit eam quousque peperisset filium illum suum primogenitum, vocauitque nomen eius IESVM.

CAP. II.

1 *Magi primitiæ Gentium Christum adorant.* 14. *Fugit Ioseph cum Iesu & matre in Aegyptum* 16. *Herodes pueros occidit.*

QVum * ergo natus esset Iesus in ea Bethleem *quæ est* Iudææ, temporibus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente aduenerunt Hierosolyma. Luc. 1. 6.

2 Dicentes

2 Dicentes, vbi est ille rex Iudæorum qui natus est? vidimus enim eius stellam in Oriente, & venimus vt adoremus eum.

3 His autem auditis Herodes rex turbatus est, & tota Hierosolyma cum eo.

4 Et conuocatis omnibus principibus Sacerdotum & scribis populi, percontatus est ab eis vbi Christus nasceretur.

5 At illi dixerunt ei, in *ea* Bethleem *quæ est* Iudææ. Sic enim scriptum est per Prophetam.

Mich. 5. 2 / Ioh. 7. 41. 6 *Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es inter duces Iuda: Ex te enim exibit dux, qui pascet populum illum meum Israel.

7 Tum Herodes clam vocatis Magis exquisiuit ab eis quo tempore stella apparuisset.

8 Et eis Bethleem dimissis, dixit, Profecti illuc, penitus exquirite de puerulo: postquam autem inueneritis, renuntiate mihi, vt ego veniam & adorem eum.

9 Ipsi verò audito rege profecti sunt, & ecce, stella quam viderant in Oriente, præibat eis, donec veniret stetitque supra *locum* in quo erat puerulus.

10 Visa autem stella, gauisi sunt gaudio magno valdè.

11 Et ingressi domum, inuenerunt puerulum cum Maria matre ipsius, & procidentes adorauerunt eum: apertisque thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, & thus, & myrrham.

12 Et diuinitus admoniti in somnio ne reuerterentur ad Herodem, per aliam viam regressi sunt in regionem suam.

13 Ipsis autem regressis, ecce Angelus Domini

mini apparet in somnio Ioseph, dicens: Experrectus accipe puerulum & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & esto illic vsque dum dixero tibi. Futurum est enim vt Herodes quærat puerulum ad eum perdendum.

14 Ille verò experrectus accepit puerulum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum.

15 Et fuit illic vsque ad obitum Herodis, vt impleretur quod ait Dominus per Prophetam dicentem, * Ex Aegypto vocaui filium meum. *Osea. 11. 2.*

16 ¶ Tum Herodes quum vidisset *se* illusum esse à Magis, excanduit valdè: & missis *carnificibus* interemit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius, à bimulis & inferioribus, secundum tempus quod exquisierat ex Magis.

17 Tunc impletum fuit quod ait Dominus per Hieremiam Prophetam, dicentem.

18 * Vox in Rhama audita est, lamentatio & fletus & eiulatus multus. Rachael plorans filios suos: & noluit consolationem admittere, *de eo* quòd non sint. *Hier. 31. 13.*

19 ¶ Quum autem obiisset Herodes, ecce Angelus Domini somnio apparet Iosephi in Aegypto.

20 Dicens, Experrectus accipe puerulum & matrem eius, & proficiscere in terram Israel.

21 Ille verò experrectus accepit puerulum & matrem ipsius, & venit in terram Israel.

22 Quum autem audisset Archelaum regnare in Iudæa pro Herode patre eius, timuit illuc abire: verum diuinitus admonitus in somnio secessit in partes Galilææ.

Et

23 Et quum *eo* veniſſet, habitauit in vrbe quæ dicitur Nazareth: vt impleretur quod dictum eſt per Prophetas, fore vt Nazarenus vocaretur.

CAP. III.

1 *Iohannes concionatur.* 4. *Veſtitus & victus ipſius.* 5. *Baptizat.* 8. *Fructus pœnitentiæ.* 14 *Ventilabrum, palea.* 15. *Chriſtus baptizatur.*

Mar.1.4 *Luc.5.3.* TEmporibus * autem illis adfuit Iohannes Baptiſta, prædicans in deſerto Iudææ.

2 Dicenſque, Reſipiſcite, appropinquauit enim regnum cœlorum.

3 Nam hic eſt ille de quo dictum eſt per Eſaiam Prophetam, dicentem, Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, complanate ſemitas eius.

Eſa.40.3 *Mar.1.4.* *Luc.3.4.* *Iohã.1.* 23. 4 * Ipſe verò Iohannes habebat veſtimentum ſuum è pilis camelorum, & zonam pelliceam circum lumbos ſuos: alimentum autem eius erat locuſtæ & mel agreſte.

Mar.1.6. 5 Tunc exiuit ad eum Hieroſolyma, & tota Iudæa, totaque regio circumfaciens Iordani.

Mar.1.3 *Luc.3.7.* 6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata ſua.

7 Quum vidiſſet autem multos ex Phariſæis & Sadducæis venientes ad baptiſmum ſuum, dixit eis, * Progenies viperarum, quis vobis præmonſtrauit vt fugeretis à futura ira?

Infra 12 34.

3 Fertes

8 Ferte igitur fructum dignum iis qui re-
sipuerint.

9 Et ne putetis *vobis* dicendum apud vos-
ipsos,* Patrem habemus Abrabam, dico enim *Iohan.8.*
vobis, Deum posse etiam ex lapidibus istis ex- 39.
citare liberos Abrahamo. *Act.13.*

10 *Iam verò securis ad radicem arborum 26.
posita est, omnis igitur arbor non ferens fru- *Inf.7.19.*
ctum bonum, exciditur & in ignem abiicitur.

11 *Ego quidem baptizo vos aqua ad resi- *Mat.1.*
piscentiam: is verò qui pone me venit, validi- 18.
or me est: cuius non sum dignus qui soleas *Luc.3.16*
portem: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & *Iohan.1.*
igni. 26.

12 *Cuius ventilabrum in manu ipsius, & *Act.1.5.*
repurgabit aream suam: & coget triticum su- *& 19.4.*
um in horreum, paleam autem exuret igni in- *Mar.1.9*
extinguibili.

13 ¶ *Tunc aduenit Iesus à Galilæa in Ior- *Luc.3.11*
danem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo.

14 At Iohannes obnoxè prohibebat eum,
dicens, Ego necesse habeo a te baptizari, & tu
venis ad me?

15 Respondens autem Iesus dixit ad eum,
Omitte *me* nunc: ita enim decet nos implere
omnem iustitiam. Tunc omittit eum.

16 Et baptizatus Iesus ascendit statim ex
aqua, & ecce aperti sunt eis cœli, & vidit spiri-
tum Dei descendentem tanquam columbam, *1. Pet.1.*
& venientem super ipsum. 17.

17 Et ecce vox è cœlis dicens, * Hic est Fi- *Colos.1.*
lius ille meus dilectus in quo acquiesco. 13.

CAP.

CAP. IIII.

1 Tentatur Christus. 4 Scripturis conuincit Diabolum. 11. Angeli ei inseruiunt. 12. Praedicat pœnitentiam, & se aduenisse 18. Vocatio Petri & Andreæ. 21. Iacobi, & Johannis. 23. Praedicat Euangelium, & sanat infirmos.

Mar. 1. 12. Tunc * Iesus subductus fuit in desertum à spiritu, vt tentaretur à Diabolo.

Luc. 4. 1. 2 Et cùm ieiunasset dies quadraginta & noctes quadraginta, postea esuriit.

3 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, si Filius es Dei, dic vt illi lapides panes fiant.

4 At ille respondens dixit, Scriptum est, Deut. 8. 3 *Non è solo pane viuet homo, sed ex omni verbo prodeunte per os Dei.

5 Tunc transfert eum Diabolus in sanctam vrbem, & statuit eum super pinnas templi.

6 Dicitque ei, si filius es Dei iace teipsum deorsum: nam scriptum est, Ps. 90. 12. *Quia Angelis suis mandabit de te, *ipsi* tollent te in manus ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.

Deu. 6. 16. 7 Dixit ei Iesus, Rursum scriptum est, *Non tentabis Dominum Deum tuum.

8 Rursum transfert eum Diabolus in montem sublimé valdè, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.

9 Dixitque ei, Hæc omnia tibi dabo si procidens adoraueris me.

10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana, scriptum

tum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies. Deut. 6. 13. & 10. 20.

11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce, Angeli accedebant, & ministrabant ei.

12 *Quum audisset autem Iesus Iohannē traditum esse *in custodiam*, rediit in Galilæam. Mar. 1. 14.

13 Et relicta Nazareth venit & habitauit in Capernaum *vrbe* maritima, in finibus Zabulon & Nephtalim. Luc. 4. 24. Iohan. 4.

14 Vt impleretur quod dictum est per Esaiam prophetam dicentem. 14.

15 Terra Zabulon & terra Nephthalim *ad* viam maris trans Iordanem, Galilæa Gentium. Esa. 9. 1.

16 Populus positus in tenebris, vidit lucem magnam: & positis in regione & vmbra mortis, lux exorta est.

17 *Ex eotempore cœpit Iesus prædicare, & dicere, Resipiscite: appropinquauit enim regnum cœlorum. Mat. 1. 15.

18 ¶ Ambulans autem Iesus ad mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui dicitur Petrus, & Andræam fratrem eius, iacientes rete in mare (erant enim piscatores.)

19 Et dicit eis, Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum.

20 Illi verò statim omissis retibus, secuti sunt eum.

21 Tunc progressus illinc, vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Iohannem fratrem eius, in nauigio cum Zebedæo patre suo, sarcientes retia sua: & vocauit eos.

22 Illi autem statim omisso nauigio & patre

tre suo, sequuti sunt eum.

23 ¶ Et circumiit totam Galilæam Iesus, docens in synagogis ipsorum, & prædicans euangelium regni, & sanans quemuis morbum & quemuis languorem in populo.

24 Tunc exiit fama eius in totam Syriam: & obtulerunt ei omnes malè affectos, variis morbis & cruciatibus detentos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos: sanauitque eos.

25 Et sequuta est eum turba multa à Galilæa ac Decapoli & Hierosolymis & Iudæa, & *regionibus* trans Iordanem *sitis*.

CAP. V.

1 *Qui beati.* 13. *Apostoli sal & lux mundi* 14. *Vrbs supra montem posita.* 15. *Lucerna.* 16. *Opera bona.* 19. *Mandatorum Christi impletio.* 21. *Occidere quid.* 23. *Reconciliatio sacrificio præfertur.* 27. *Adulterium.* 29. *Oculi erutio* 30 *Manus abscissio.* 33. *Libellus abscessionis.* 35 *Non iurandum.* 43. *Inimici diligendi.* 48 *Perfectio.*

QVum vidisset autem turbam, ascendit in montem, & quum consedisset, adierunt eidiscipuli eius.

2 Tunc aperto ore suo, docebat eos, dicens.

Luc. 6. 20. 3 * Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Luc. 6. 21. Esa. 61. 2, 3. 4 * Beati qui lugent: quoniam ipsi consolationem accipient.

5 * Beati mites: quoniam ipsi hæreditatis

iure

iure terram possidebunt.

6 *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. *Psal.37. 15.

7 Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Esa.65. 13.

8 *Beati mundi corde: quoniam ipsi Deum videbunt. *Psal.24. 4.

9 Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur.

10 *Beati qui persecutionem patiuntur iustitiæ causa: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. 1.Pet.3. 14.

11 *Beati eritis cùm conuitiati fuerint vobis & persequuti fuerint, & dixerint quoduis malum aduersus vos, mentientes: propter me. 1.Pet.4. 14.

12 Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra multa *est* in cœlis: ita enim persequuti sunt Prophetas qui *fuerunt* ante vos.

13 ¶ *Vos estis sal terræ: quòd si sal infatuatus fuerit, quo salietur? ad nihil valet amplius nisi vt abiiciatur foras, & conculcatur à hominibus. *Mar.9. 50. Luc.14. 34.

14 Vos estis lux mundi. Non potest vrbs occultari supra montem posita.

15 *Neque accendunt lucernam & ponunt eam subter modium: sed in candelabrum, & splendet omnibus qui sunt in domo. *Mar.4. 21. Luc.8.

16 *Ita splendeat lux vestra coram hominibus vt videant vestra bona opera, glorificentque Patrem vestrum qui est in cœlis. *16.& 11. 33. 1.Pet.2.

17 ¶ Ne existimate me venisse vt dissoluã Legem, aut Prophetas: non veni vt dissoluã, sed vt impleam. 12. Luc.16.

18 *Amen quippe dico vobis: Vsquedum *17.

prætererit cœlum & terra, iota vnum aut
nus apex nequaquam prætererit ex Lege v
quedum omnia facta fuerint.

Iac.2.10 19 ¶ * Quisquis igitur soluerit vnum
mandatis hisce minimis, & ita docuerit h
mines, minimus vocabitur in regno cœlorum
quisquis autem fecerit & docuerit, ille ma
nus vocabitur in regno cœlorum.

20 Dico enim vobis, nisi abundauerit v
stra iustitia * plus quàm Scribarum & Pha
Luc.11. 39. sæorum, vos nequaquam ingressuros in re
num cœlorum.

Exo. 20. 13. Deut.5. 17. 21 Audistis dictum fuisse antiquis, * N
occides, quisquis autem occiderit, tenebi
iudicio.

22 Ego verò dico vobis, quicunque iraſc
tur fratri suo temere, tenebitur iudicio: q
cunque verò dixerit fratri suo, racha, tenebi
consessu: quisquis autem dixerit, Fatue, te
bitur gehenna ignis.

23 Igitur si munus tuum attuleris ad alta
& illic memineris fratrem tuum habere a
quid contra te,

24 Omitte illic munus tuum coram alta
& abi primùm reconciliator fratri tuo, & t
veniens offer munus tuum.

Luc.12. 58. 25 * Esto amicus aduersario tuo citò, d
es in via cum eo, ne quando te tradat aduer
rius iudici, & iudex tradat ministro, & in
stodiam coniiciaris.

26 Amen dico tibi, nequaquam exibis il
ne vsq; dum reddideris vltimum quadran

Exod.20. 14. 27 * Audistis dictum fuisse antiquis,
mœchaberis.

28

28 Ego verò dico vobis, Quicunque aspicit mulierem vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo.

29 * Quòd si oculus tuus dexter facit vt tu offendas, erue eum, & abiice abs te, expedit enim tibi vt pereat vnum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam. *Infr. 18. 8. Mar. 9. 37.*

30 Et si dextra tua manus facit vt tu offendas, excinde eam, & abiice abs te, expedit enim tibi vt pereat vnum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam.

31 ¶ Dictum est autem, * quisquis dimiserit vxorem suam, det ei libellum dilcessionis. *Infr. 19. Deu. 24.*

32 Ego verò dico vobis eum qui dimiserit vxorem suam extra rationem scortationis, facere vt ea mœchetur, & eum qui dimissam duxerit, mœchari. *Mar. 10. 4. Luc. 16. 18.*

33 ¶ Rursum audistis dictum fuisse antiquis, * Non peierabis: Sed reddes Domino quæ tu iuraueris. *1. Cor. 7. 10. Exo. 20. 7. Leuit. 19 12. Deu. 5. 11*

34 Ego verò dico vobis, Ne iuretis omnino: neque per cœlum, quia thronus Dei est.

35 Neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Ierosolymam, quia vrbs est magni regis.

36 Neque per caput tuum iures: quia non potes vnum capillum albũ aut nigrum facere.

37 * Esto autem sermo vester, etiam etiam, non non: quod autem supra hæc redundat, a malo est: *Luc. 5. 11*

38 ¶ Audistis dictum fuisse, * oculum pro oculo, dentem pro dente. *Exod. 21 24.*

Leui. 24. 20. 39 Ego verò dico vobis, *ne resistatis ma-
lo: sed quisquis te cædet in dextram tuam max-
Leuit. 9. 21. illam, obuerte ei & alteram.

40 Et ei qui vult tecum iudicio conten-
Deut. 6. 10. dere, ac tunicam tuã capere, dimitte ei etia-
pallium.

Rom. 12. 17. 41 Et quisquis te angariabit *ad* miliare u-
num, abi cum eo duo.

2. Cor. 7. 7. 42 *Petenti abs te dato: & volentem mu-
tuari ab te, ne auersare.

Deut. 16. 21. 43 Audistis dictum fuisse, *Diliges proxim-
tuum, odio habebis inimicum tuum.

Leu. 9. 18. Luc. 1. 27. 44 Ego verò dico vobis, *Diligite inimi-
cos vestros, benedicite iis qui deuouent vo-
benefacite iis qui oderunt vos, *& precami-
pro iis qui vos infestant & persequuntur vos.

Luc. 23. 24. Act. 7. 60, 45 *Vt sitis filii Patris vestri qui est in cœ-
lis: facit enim vt sol suus exoriatur super ma-
los ac bonos, & pluit super iustos & iniusto-

1. Cor. 1. 24. Luc. 6. 15. 46 Nam si dilexeritis eos qui diligunt vos,
quam mercedem habebitis? nonne & publi-
cani idem faciunt?

47 Et si complexi fueritis fratres vestro-
solùm, quid ampliùs facitis? nonne publican-
ita faciunt?

48 Estote igitur vos perfecti, vt pater vê-
ster qui est in cœlis.

CAP. VI.

1 *Eleemosyna 3. Oratio. 14. Condonandum fra-
tri. 16. Ieiunium. 19. Thesauri. 20. Pauperi-
bus subueniendum. 24. Deus & diuitiæ. 25. So-
licitudo de victu & vestitu tollenda. 34. Re-
gnum Dei & eius iustitia.*

1 Atendite

ATtendite ne eleemosynam vestram detis coram hominibus, vt spectemini ab eis: alioqui mercedem non habetis apud patrem vestrum qui est in cœlis.

2 *Itaque quum dabis eleemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriam consequantur ab hominibus: amen dico vobis *eos* referre mercedem suam.

3 Quum verò tu das eleemosynam, ne noverit sinistra tua quid faciat dextra tua.

4 Vt sit tua eleemosyna in occulto: Pater autem tuus qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

5 ¶ Et quum precaris, ne sis vt hypocritæ, amant enim in conuentibus & in angiportis platearum stando precari, vt appareant hominibus: amen dico vobis *eos* referre mercedem suam.

6 Tu verò quum precaris, introito in conclaue tuum, & clauso ostio tuo precare Patrem tuum qui est in occulto: & Pater tuus qui *te* aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

7 Precantes autem ne sitis loquaces vt Ethnici: putant enim fore vt sua illa loquacitate exaudiantur.

8 Ne igitur ipsis assimulemini: nouit enim Pater vester quibus sit vobis opus, antequam vos petatis ab eo.

9 Vos igitur ita precamini, *PATER noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. *Luc. 11. 2*

10 Veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cœlo *ita* etiàm in terra.

11 Panem nostrum quotidianum da nob
hodie.

12 Et remitte nobis debita nostra, sicut &
nos remittimus debitoribus nostris.

13 *Et* ne nos inducas in tentationem, sed
libera nos à * malo. Quia tuum est regnum, &
potentia, & gloria, in secula. Amen.

14 * Nam si remiseritis hominibus offensas
ipsorum, remittet etiam vobis Pater ille vester
cœlestis.

15 Sin autem non remiseritis hominibus
ipsorum offensas, nec pater vester remittet
vobis offensus vestras.

16 Quum autem ieiunatis, ne sitis vt hypo-
critæ tetrici, obscurant enim facies suas, vt
appareant hominibus ieiunare. Amen dico vo-
bis referunt mercedem suam.

17 Tu verò quum ieiunas, vnge caput tu-
um & faciem tuam laua:

18 Vt ne appareas hominibus ieiunare,
sed Patri tuo qui *est* in occulto: & Pater tuus
qui aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

19 ¶ Ne thesauros congerite in terra, vbi
tinea & erosio corrumpit, & vbi fures per-
fodiunt ac furantur.

20 * Sed congerite vobis thesauros in cœlo,
vbi neque tinea atque erosio corrumpit, & v-
bi fures non perfodiunt neque furantur.

21 Nam vbi est Thesaurus vester, illic erit
etiam cor vestrum.

22 ¶ * Lucerna corporis est oculus. itaque
si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tu-
um lucidum erit.

23 Quod si oculus tuus malus fuerit, totum
corpus

Psal. 14. 19

Mar. 11. 28.

Eccle. 28. 2.

1. Tim. 6 19.

Luc. 11. 33.

Lu 11 34

corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ?

24 ¶ *Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum habebit odio, & alterum diliget; aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & Mammonæ. *Luc. 16. 13.*

25 ¶ *Propterea dico vobis, ne estote soliciti de anima vestra, quid esuri sitis, aut quid bibituri: neque de corpore vestro, qua re sitis induendi; nonne anima plus est quam alimentum, & corpus quam vestitus? *Luck. 12. 23. Phil. 4. 6 1. Tim. 6 8.

26 Intuemini in volucres cœli. non serunt enim, neque metunt, neque cogunt in horrea, & Pater vester cœlestis alit eas: nonne vos multo præstitis eis? 1. Pe. 5. 7. Psal. 55. 23.

27 Quis autem ex vobis solicitè cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum vnum?

28 Ac de vestitu quid soliciti estis? discite quomodo lilia agrorum crescant: non fatigãtur, neque nent.

29 Sed dico vobis, ne Salomonem quidem cum vniuersa gloria sua, sic amictum fuisse vt vnum existis.

30 Quod si herbam agri, quæ hodie extat, & cras in clibanum mittitur, Deus ita circumuestit, nonne vos multo magis, o exigua fide præditi?

31 Ne igitur estote soliciti, dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus? aut quo amictemur?

32 (Nam omnia ista Gentes requirunt) nouit

nouit enim Pater vester cœlestis vos indigere his omnibus,

33 Sed quærite primò regnum Dei, & iustitiam eius, & ista omnia adiicientur vobis.

34 Ne sitis igitur soliciti de crastino: nam crastinus dies solicitus erit de *rebus* suis, sufficit diei sua vexatio.

CAP. VII.

1 *Non iudicandum de proximo,* 6 *Non dandum sanctum canibus,* 13 *Via lata & arcta.* 15 *Pseudoprophetæ.* 18 *Arbor & fructus,* 24 *Domus super petram fundata,* 26 *super arenam.*

Luc 6.7. NE* iudicate, vt ne iudicemini,

Rom. 2. 1 2 Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini: & * qua mensura metimini, vicissim
2. Cor. 4. 3. metientur vobis.

Mar. 4. 24. 3 Quid autem aspicis festucam quæ est in oculo fratris tui, trabem verò quæ est in oculo tuo non animaduertis?

Luc. 6. 38. 4 * Aut quomodo dices fratri tuo: Sine eiiciam festucam ex oculo tuo. & ecce trabes
Luc. 6. 1. in oculo tuo?

5 Hypocrita, eiice primùm trabem illam ex oculo tuo, & tum dispicies vt eiicias festucam ex oculo fratris tui.

6 ¶ Ne date *quod* sanctum *est* canibus, nec proiicite margaritas vestras coram porcis: ne quando conculcent eas pedibus suis, &
Infra. 21. 22. conuersi lacerent vos.

Marc. 11. 24. 7 ¶ Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pultate, & aperietur vobis.

8 Quisquis enim petit, accipit, & qui quæ-

quærit inuenit; & pulsanti aperietur.

9 Nam quis est ex vobis homo, qui si filius eius petierit ab eo panem, det ei lapidem. *Luc.11.9*

10 Et si pisces petierit, num serpentem dabit ei? *Ioh.14. 13.16.24*

11 Si vos igitur, quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quanto magis Pater vester qui est in cœlis, dabit bona iis qui ab ipso petent? *Iac.6.6.*

12 ¶ * Quæcunque igitur volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis, ista enim est lex & Prophetæ. *Luc.9.31 Iob.4. 16.*

13 ¶ * Introite per angustam portam, quoniam lata est porta, & spatiosa via quæ adducit in exitium, multique sunt qui introeunt per eam, *Luc.13. 24.*

14 Quia angusta est porta & stricta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniant eã.

15 ¶ Cauete vero vobis à pseudoprophetis qui veniunt ad vos cum vestimentis ouium sed intrinsecus sunt lupi rapaces.

16 A fructibus eorum agnoscetis eos. * Num colligunt ex spinis vuam, aut ex tribulis ficus? *Luc.6. 43.44*

17 Ita omnis arbor bona fert fructus bonos, putris autem arbor fert fructus malos.

18 Non potest arbor bona fructus malos ferre, neq; arbor putris fructus bonos ferre.

19 ¶ * Quæcunque arbor non fert fructum bonum, exciditur, & in ignem coniicitur. *Supra.3.8*

20 Nempe igitur ex fructibus ipsorum agnoscetis eos.

22 ¶ * Non quisquis dicit mihi, Domine; Domine, introibit in regnum cœlorum, sed *Rom.2. 13.*

qui

qui facit quod vlt Pater meus qui in cœlis est.

22 Multi dicent mihi in illo die, Domine Domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus?

23 Tunc autem profitebor eis, * Nunquam noui vos: discedite à me qui facitis iniquitatem.

Luc.13. 25.27. Psal.6.9 Luc.6. 47.

24 ¶ * Quisquis igitur audit ex me sermones istos & eos præstat, assimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram.

25 Descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt domui illi, & non cecidit: fundata enim fuerat super Petram.

26 Et quisquis audit ex me hos sermones & eos non præstat, assimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum suam super arenam.

27 Descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & impegerunt domui illi: & cecidit, & fuit casus eius magnus.

Mat.1.12 Luc.4.32

28 * Et factum est quum finiisset Iesus sermones istos, percellebatur turba super doctrina ipsius.

29 Docebat enim eos vt habens authoritatem, & non vt Scribæ.

CAP. VIII.

2 *Leprosus purgatus.* 5. *Centurionis fides.* 11. *Gentium vocatio:* 12. *Iudæorum reiectio.* 14 *Socrus Petri sanatur.* 19. *Scriba Christum sequi vult.*

Iesus

lens. 23 *Tempestas in mari.* 28 *Duo dæmoniaci sanantur.* 33 *Dæmones in porcos abeunt.*

QVum autem descendisset de monte, secuti est eum turba multa.

2 *Et ecce, leprosus veniens adorauit eum, dicens, Domine, si velis, potes me purgare.* *Mar. 1. 40. Luc. 5. 12*

3 Extensaque manu tetigit eum Iesus, dicens, Volo, purgator, Statim igitur purgata fuit eius lepra.

4 Tunc dicit ei Iesus, Vide, *vt* nulli dicas, sed abi, ostende teipsum sacerdoti, & offer donum illud quod *imperauit Moses, *vt hoc* sit eis testimonio. *Leuit. 14. 7.*

5 ¶ *Ingressum autem Iesum in Capernaum adiit Centurio precans eum. *Luc. 7. 1.*

6 Et dicens, Domine puer meus proiectus est domi paralyticus vehementer vexatus.

7 Tunc dicit ei Iesus, Ego quum venero sanabo eum.

8 Et respondens Centurio dixit, Domine: non sum dignus vt sub tectum meum ingrediaris, sed solum loquere, & sanabitur puer meus.

9 Nam & ego sum homo sub potestate *constitutus*, & habeo sub me milites, & dico huic, Proficiscere, & proficiscitur, & alteri, Veni, & venit, & seruo meo, Fac hoc, & facit.

10 *Hæc* autem quum audisset Iesus, miratus est: ait sequentibus, Amen dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni.

11 Dico autem vobis multos ab Oriente & Occidente venturos: & discubituros cum Abraham & Isaac, & Iacob, in regno cœlorum:

12 Filios

Infra. 22. 13. 12 * Filios verò regni eiectum iri in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium:

13 Et dixit Iesus Centurioni, Abi, & vt credidisti, fiat tibi: Sanatusque est puer eius eo ipso momento:

Mar. 1. 29. Luc. 4. 38. 14 ¶* Et quum venisset Iesus domum Petri, vidit socrum eius in lecto proiectam & febricitantem,

15 Tetigitque manum eius, & reliquit eam febris, & surrexit, ac ministrauit eis.

Mar. 1. 32. Luc. 4. 40. 16 * Quum autem serum *diei* esset, obtulerunt ei dæmoniacos multos, & eiecit spiritus verbo, omnesque malè affectos sanauit.

Esa. 53. 4. 1. Pet. 2. 24. 17 * Vt impleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem, ipse infirmitates nostras accepit, & morbos portauit.

Luc. 9. 57 18 * Quum vidisset autem Iesus turbam multam circum se, iussit *suos discipulos* abire in vlteriorem *ripam*.

19 ¶ Et quum accessisset quidam Scriba, dixit ei, Magister, sequar te quocunque abieris.

20 Tunc dixit ei Iesus, vulpes lustra habent, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.

21 Alius autem ex discipulis eius dixit ei, Domine, permitte mihi primum abire, & sepelire Patrem meum.

22 Iesus autem dixit ei, Sequere me, & sine vt mortui sepeliant mortuos suos.

Mar. 4. 33. 23 ¶ * Quum ipse esset ingressus nauigium, secuti sunt eum discipuli eius.

Luc. 18. 24. 24 Et ecce motus magnus factus est in mari, adeo vt nauis operiretur à fluctibus: ipse verò

verò dormiebat.

25 Et accedentes discipuli excitauerunt eum dicentes, Domine, serua nos, perimus.

26 Et dixit eis, Quid timidi estis, O exigua fide præditi? Tunc experrectus obiurgauit ventos & mare: & facta est tranquillitas magna.

27 Homines verò mirati sunt, dicentes, Qualis est iste, vt venti quoque & mare auscultent ei?

28 ¶ *Et quum ipse venisset ad vlteriorem ripam, in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci, è monumentis exeuntes, sæui valdè: adeo vt non valeret quisquam prætorire per viam illam. *Marc. 5, 2. Luc. 8. 26.*

29 Et ecce clamarunt, dicentes, Quid nobis tecum, Iesu Fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus?

30 Erat autem longè ab eis grex porcorum multorum pascens.

31 Dæmones verò precabantur eum, dicentes, Si eicis nos, permitte nobis abire in gregē porcorum illorum.

32 Et ait eis, Abite: Illi verò egressi abierūt in illum gregem porcorum: & ecce ruit totus ille grex porcorum è præcipitio in mare, & mortui sunt in aquis.

33 Pastores autem fugerunt, & quum abiissent in vrbem, renunciarunt omnia, & quæ dæmoniacis facta fuerant.

34 Et ecce tota vrbs exiuit in occursum Iesu: & quum vidissent eum, rogarunt vt discederetur à finibus ipsorum.

CAP.

CAP. IX.

1 *Paralyticus sanatur.* 5 *Remissio peccatorum.* 9 *Matthæus vocatur.* 10. *Peccatores.* 17 *Vinum nouum.* 18. *Principis filia suscitatur.* 20 *Mulier a fluxu sanguinis sanatur.* 28. *Duo cæci fide sanantur.* 32. *Mutus dæmoniacus sanatur.* 37. *Messis, Operarii.*

Mat. 23. 1 Luc. 4. 18

ET ingressus nauigium, traiecit, & venit in suam vrbem.

2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum in lecto proiectum, quumque vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

3 Et ecce, quidam è Scribis dicebant apud se, iste blasphemat.

4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit, Quid cogitatis mala in cordibus vestris?

5 Vtrum enim est facilius dicere, Remittuntur tibi peccata: an dicere: surge & ambula?

6 Vt autem sciatis authoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tunc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectum & abi domum tuam.

7 Tunc *ille* surrexit, abiitque domum suam.

8 Turba verò quum *hoc* vidisset mirata est, & glorificauit Deum, qui dedisset talem potestatem hominibus.

Mar. 2. 14 Luc. 5. 27

9 ¶ * Et quum prætergrederetur Iesus inde: vidit quendam sedentem ad telonium, qui Matthæus dicebatur, & dixit ei, Sequere me: Atque is surgens secutus est eum.

10 Et

10 Et factum est quum Iesus accumberet domi illius, ecce multi publicani & peccatores qui venerant, simul accubuerunt cum Iesu* & discipulis eius.

11 Quumque *id* vidissent Pharisæi, dixerunt discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus edit magister?

12 Iesus autem quum *hoc* audisset, dixit eis, Qui valēt, non egent medico, sed male affecti.

13 Profecti verò discite quid sit,* Misericordiam volo, & non sacrificium, non enim veni vt vocarem iustos, sed peccatores ad resipiscentiam. *Osee 6.* *Inf. 17.7.* *1. Tim. 1.*

14 ¶ Tunc adeunt eum discipuli Iohannis dicentes, Quare nos & Pharisæi multum ieiunamus, discipuli verò tui non ieiunant? *Mar. 2. 18.*

15 Et dixit ei Iesus, Num possunt filii thalami lugere quandiu cum eis est sponsus? Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt. *Luc. 5. 33*

16 Nullus autem immittit panniculum impexum in vestimētum vetus: illud enim ipsius supplementum tollit *aliquid* ex illo vestimento, & fit peior fissura.

17 Neque iniiciunt vinum nouum in vtres veteres: alioqui rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed iniiciunt Vinum nouum in vtres recentes, & vtraque conseruantur.

18 ¶ *Hæc eo loquente ipsis, ecce, quidam princeps *synagogæ* quum venisset, adorauit eum dicens Filia mea defuncta est: sed veni: & impone manum tuam super eam, ac viuet. *Mar. 5. 22.* *Luc. 8. 41*

19 Tunc surgens Iesus sequutus est eum discipuli eius.

20 Et ecce, mulier sanguinis profluuio laborans a duodecim annis, accedens a tergo tetigit fimbriam vestimenti illius.

21 Dicebat enim apud se, Si solum tetigero vestimentum eius seruabor.

22 Iesus verò conuersus & intuitus eam dixit, Confide, filia, fides tua te seruauit. Et seruata est mulier ab eo momento.

23 ¶ Et quum venisset Iesus domum principis *synagoga*, vidisset que tibicines & turbam tumultuantem.

24 Dicit eis: Recedite, non enim mortua est adolescentula, sed dormit. Et deridebant eum.

25 Quum autem fuisset eiecta turba, ingressus, prehendit manum eius: & surrexit adolescentula.

26 Et exiit hæc fama in totam illam regionem.

27 ¶ Quumque pratergrederetur illinc Iesus, sequuti sunt eum duo ceci clamantes, & dicentes, Miserere nostri, fili Dauid.

28 Quum autem venisset domum, adierunt eum cæci illi, & dicit eis Iesus, Creditis me hæc posse facere? Dicunt ei: Etiam Domine.

29 Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis.

30 Et aperti sunt oculi eorum, & graniter interminatus est eis Iesus, dicens, Videte, nemo sciat.

31 At illi egressi sparserunt eius famam in

tota illa regione.

32 Ipsis autem egredientibus, ecce obtulerunt ei hominem mutuum dæmoniacum.

33 Et eiecto dæmonio loquutus est mutus & miratæ est turba dicens, Nunquam apparuit tale quidpiam in Israel

34 *Pharisæi vero dicebant, Per principem dæmoniorum eiicit dæmonia. *Inf.* 12.

35 *Et circumibat Iesus vrbes omnes ac vicos, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans quemuis morbũ, & quemuis languorem in populo. 24. *Mar.* 3. 21. *Luc* 11. 15.

36 * Quum vidisset autem turbam, misericordia commotus est super eis, quòd essent dissipati & disiecti, quasi oues non habentes pastorem. *Mar.* 6. 6 *Luc.* 15. 2.

37 *Tunc dicit discipulis suis, *Ipsa quidem messis multa, operarii autem pauci. *Mar.* 6. 34.

38 Rogate igitur dominum messis vt emittat operarios in messem suam. *Luc* 10. 2 *Ioh.* 4. 36

CAP. X.

1. *Apostolis datur gratia sanitatum.* 5. *Mittuntur ad prædicandum Euangelium.* 13. *Pax.* 14. *Puluerus excussio.* 16. *Afflictio.* 22. *Perseuerantia.* 23. *Fuga* 28. *Timor* 29. *Passores duo.* 30. *Capilli.* 32. *Confiteri Christum.* 34. *Pax Gladius.* 35. *Dissidia.* 37. *Amor parentum.* 38. *Crux.* 39. *Perdere animam.* 40. *Recipere Euangelistam.*

T*Vnc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros, vt eicerent eos & sanarent omnem *Mar.* 3. 15. *Luc.* 9. 1.

nem morbum & omnem languorem.

2 Porrò duodecim Apostolorum nomina sunt hæc: primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andræas frater eius: Iacobus filius Zebedæi, & Iohannes frater eius.

3 Philippus & Bartholomæus: Thomas & Matthæus ille publicanus: Iacobus *filius* Alphæi, & Lebbeus, cognominatus Thaddæus.

4 Simon Cananites, & Iudas Iscariotes, qui etiam prodidit eum.

5 Hos duodecim misit Iesus, & addidit eis mandata, dicens, In viam Gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini.

Act. 13. 16. 6 Sed proficiscimini potius * ad oues perditas domus Israel.

Luc. 10. 9 11. 7 Profecti verò prædicate, * dicentes, Appropinquauit regnum cœlorum.

Mar. 6. 8 Luc. 9. 3. & 3. 35. 1 Tim. 5. 17. 8 ¶ * Aegrotos sanate, leprosos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite: dono accepistis, dono date.

9 ¶ * Ne comparate aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris.

10 Neque peram ad iter, neque binas tunicas, neque soleas, neque virgam * nam dignus est operarius alimento suo.

Luc. 10. 3. 11 ¶ * In quamcunque verò vrbem aut vicum introieritis, exquirite quis in ea sit dignus: & illic manete vsquedum exeatis.

12 Introeuntes autem domum, salutate eam.

13 Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super eam: sin autem non fuerit digna

pax vestra ad vos reuertatur.

14 *Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes domo aut vrbe illa, *excutite puluerem pedum vestrorum. *Mar. 6. 21. Luc. 9. 5.*

15 Amen dico vobis, tolerabilior erit conditio terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quam vrbis illius. *Act. 3. 51 & 16. 18*

16 ¶ Ecce ego mitto vos, vt oues in medio luporum: estote igitur prudentes vt serpentes, & innocentes vt columbæ. *Luc. 10. 3*

17 Cauete autem ab hominibus, tradent enim vos in consessus, & in Synagogis suis flagellabunt vos.

18 Sed & ad præsides ac reges ducemini mea causa, vt *hoc sit* eis & Gentibus testimoniũ. *Mar. 13.*

19 *Sed cum tradiderint vos, ne estote solliciti quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis illo momento quid loquamini. *Luc. 10. 11. 11.*

20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, *is est* qui loquitur in vobis.

21 *Tradet autem frater fratrem ad mortem & pater filium: & insurgent liberi in parentes, & morte mulctandos curabunt. *Luc. 12 1*

22 *Et eritis exosi omnibus propter nomen meum: verùm qui sustinuerit ad finem vsque is seruabitur. *Mar. 13 13. Luc. 21. 17.*

23 Quum autem persequentur vos in ea vrbe, fugite in aliam. Amen enim dico vobis nequaquam odieritis vrbes Israelis quin venerit Filius hominis.

24 *Non est discipulus supra magistrum, ne- *Luc 6. 40.*

Luc 6. 40. que seruus supra dominum suum.

25 Sufficit discipulo vt sit sicut magister ipsius, & vt seruus sit sicut dominus ipsius, * ipsum patrem familias Beelzebub vocarunt, quantò magis domesticos eius?

Ioan 3.16. & 15.20 Inst. 12. 24. Mar. 4. 22. Lu. 8.17. & 12. 2. 1. Reg. 14.45. Act. 17. 34. Mar 8. 38. Lu 9.16. & 12. 8. 1. Tim. 2. 13.

26 Itaque ne eos timete, * nihil enim est opertum quod non sit retegendum: & nihil occultum quod non sit cognoscendum.

27 Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate supra domos.

28 Et ne timete *vobis* ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.

29 Nonne duo passerculi assario væneunt? & vnus ex eis non cadet humi sine Patre vestro.

30 Vestri verò etiam * capilli capitis omnes numerati sunt.

31 Ne igitur timete: vos multis passerculis præstatis.

32 ¶ * Quisquis igitur confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coràm Patre meo qui est in cœlis.

33 Quisquis autem negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram Patre meo qui est in cœlis.

Lu. 12.51 34 ¶ * Ne existimetis me venisse missurum pacem in terram: non veni missurus pacem, sed gladium.

Mich. 7.6 35 * Nam veni facturus vt dissideat filius aduersus patrem suum, & filia aduersus matrem suam,

ram & nurus aduersus socrum suam.

36 Et inimici hominis *erunt qui sunt* domestici ipsius

37 ¶ * Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus.

38. Et qui non accipit crucem suam, aut sequitur me à tergò, non est me dignus.

39 * Qui inuenerit animam suam perdet eam, & qui perdet animam suam mea causa, inueniet eam.

40 ¶ * Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui misit me.

41 ¶ Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.

42 * Et quicumque potum dedit vni ex his paruis poculum frigidæ aquæ in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdiderit mercedem suam.

Luc. 14. 16. Infr. 16. 24. Mar. 8. 34. Luc 9. 23. & 14 37. Infr. 16. 25. Mar. 8. 35. Luc 9. 24 & 17. 33. Io. 12. 25 Luc 10. 6 Io. 13. 20. Mar. 9. 41.

CAP. XI.

1. Iohannes mittit discipulos ad Christum. 7. Testimonium Christi de Iohanne. 13 Lex & Proph ta. 18 Christus & Iohannes. 21 Chorazin, Bethsaida. 25 Euangelium reuelatum paruulis. 28 Fatigati & onerati.

ET factum est quum finem fecisset Iesus præcipiendi duodecim discipulis suis, digressus

sus est illinc, vt doceret, & prædicaret in bibus eorum.

Luc. 7. 18. 2 *Iohannes autem quum audisset in v culis opera Christi, missis duobus ex disci lis suis,

3 Dixit ei, Tune is qui venturus erat, au terum expectabimus?

4 Et respondens Iesus dixit eis, Profe renunciate Iohanni quæ auditis, & vide

5 Cæci visum recipiunt, & claudi amb lant, leprosi mundantur, & surdi audiũt, mo tui excitantur, & pauperibus euangelizatur,

6 Et beatus est qui non fuerit offensus in m

7 ¶ Illis autem abeuntibus cœpit Iesus di cere turbæ de Iohanne; Quid existis in dese tum vt spectaretis? arundinem quæ agitet a vento?

8 Sed quid existis vt videretis? hominem mollibus vestibus amictum? ecce, qui gerun molles vestes, in domibus regum sunt.

9 Sed quid existis vt videretis? Prophetã certe dico vobis, etiam amplius quam Prophetam.

10 Iste enim est de quo scriptum est, *Ecce, ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te.

11 Amen dico vobis, non surrexit inter eos qui gignuntur e mulieribus quisquam maior Iohanne Baptista; sed qui est minimus in regno cœlorum, maior eo est.

Malac. 3. 1. 12 *Porro a diebus Iohannis Baptistæ vsque nunc regno cœlorum vis adfertur, & violenti rapiunt illud.

13 Nam

13 Nam omnes Prophetæ & ipsa lex vsque
ad Ioannem prophetarunt.
14 Et si vultis recipere, *ipse est Elias ille *Mal. 4.5.*
qui venturus erat,
15 Qui habet aures ad audiendum, audiat. *Luc. 7.*
16 ¶ * Sed cui assimulabo generationem *31.*
hanc? Similis est pueruli qui sedent in foris;
& acclamant sodalibus suis.
17 Ac dicunt, Tibia cecinimus vobis, &
non saltastis; lamentati sumus vobis, & non
planxistis.
18 Venit enim Iohannes nec edens nec bi-
bens, & aiunt, Demonium habet,
19 Venit filius hominis edens ac bibens &
dicunt, Ecce homo edax & vini potor, publi-
canorum amicus & peccatorum. Sed iustifica-
ta est sapientia a filiis suis.
20 ¶ * Tunc cœpit *ita* exprobrare vrbibus *Luc. 10.*
in quibus editæ fuerant plurimæ virtutes ipsi- *13.*
us, quod non resipuissent.
21 Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaidan,
nam si in Tyro & Sydone editæ fuissent vir-
tutes quæ editæ sunt apud vos, olim cum sac-
co & cinere *sedentes* resipuissent.
22 Quin etiam dico vobis, Tyri & Sydonis
tolerabilior erit conditio in die iudicij quam
vestra.
22 Et tu Capernaum, quæ es vsque ad cœ-
lum sublata, vique ad inferos deprimeris; nam
si Sodomis editæ fuissent virtutes quæ editæ
sunt apud te, mansissent vsque ad hodiernum
diem.
24 Quinetiam dico vobis, tefræ Sodomo-

rum tolerabilior erit conditio in die iu quàm tua.

Luc 10. 25. 25 ¶ * In illo tempore respondens Iesus xit, confiteor tibi, Pater, Domine cœli & ræ, quòd absconderis hæc à sapientibus & telligentibus, & ea detexeris infantibus.

26 Etiam Pater, quia ita placuit tibi.

Ioan. 3. 35 & 6. 46. 27 ¶ * Omnia mihi tradita sunt à Pa meo: & nemo nouit Filium nisi Pater, nec Patrem quisquam nouit nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.

28 Venite ad me omnes qui fatigati estis onerati, & ego faciam vt requiescatis.

29 Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quòd mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris.

Ier. 6. 16 1. Io. 5. 3. 30 * Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est.

CAP. XII

1 *Discipuli spicas vellunt.* 6. *Misericordia, Sacrificium.* 10. *Arida manus sanatur.* 12. *Sabbathis benefaciendum.* 22. *Demoniacus sanatur.* 25. *Regnum diuisum.* 31. *Peccatum, blasphemia.* 33. *Arbor bona aut mala.* 34 *Vipera.* 41. *Niniuita.* 42. *Regina Saba.* 48. *Veri parentes Christi.*

Marc 2. 23. Luc 6. 1. 1 IN illo tempore ibat Iesus sabbatho per sata: discipuli verò ipsius esuriebant, cœperuntque vellere spicas & edere.

2 Pharisæi autem, quum *eos* vidissent, dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt * quod non licet facere in Sabbatho.

Deut. 23. 25.

3 Ipse verò dixit eis, Non legistis quid fe- 1. Reg.
it * Da id, cùm esuriret ipse & ii qui erant 21.6.
m eo?

4 Quomodo introiret domum Dei, & pa-
s propositionis ederit, quibus vesci non erat
i licitum, neque iis qui cum eo erant, sed Exod. 19.
acerdotibus solis? 33.

5 Aut non legistis * in Lege, sabbathis sa- Leuit. 8
rdotes in templo sabbathum prophana e, & 32. & 24
ne crimine esse? 9.

6 Dico autem vobis, *quendam* templo ma- Num. 28.
rem hic esse. 9.

7 Quòd si nosletis quid sit, * Misericordiam Hos. 6. 7.
olo & non sacrificium, non condemnassetis
sontes.

8 Nam Dominus est etiam sabbathi Filius
omini.

9 ¶ * Et digressus illinc, venit in synago- Mar. 3. 1.
am eorum, Luc. 6. 6.

10 Et ecce, quidam *illic* erat manum ha-
ens aridam: & interrogarunt eum dicentes,
Licetne sabbathis *quempiam* sanare? vt accusa-
rent eum.

11 Ipse verò dixit eis, Quis erit ex vobis
qui habeat ouem vnam, & si ea inciderit sabba-
tho in foueam, non apprehendat eam & eri-
piat?

12 Quantum autem homo præstat oui? Ita-
que licet sabbathis benefacere.

13 Tunc dicit homini illi, Extende manum
tuam. Et ille extendit, estque restituta sana vt al-
tera.

14 Pharisæi verò egressi cœperunt
lium aduersus eum vt eum perderent.

15 Ieru autem cùm *hoc* nosset, sece
linc, secutaque eum turba multa, sana
eos omnes.

16 Et interminatus est eis ne ipsum p
facerent:

17 Vt impleretur quod dictum era
Esaiam Prophetam dicentem.

*Es.*42.1. 18 * Ecce seruus meus, quem elegi, di
meus, in quo acquiescit anima mea: p
Spiritum meum super eum, & iudicium
tibus annunciabit.

19 Non litigabit, neque clamabit, n
audiet quisquam in plateis vocem eius.

20 Arundinem quassatam non confrin
& linum fumigans non extinguet, vsque
*Sup.*9. proferat ad victoriam iudicium.

32. 21 Et in eius nomine Gentes sperabunt

*Luc.*11. 22 ¶ * Tunc oblatus est ei dæmoni
14. cæcus & mutus: & sanauit eum, adeò v
cæcus & mutus *fuerat*, & loqueretur & v
ret.

23 Et obstupuit tota turba, dicebat
Nónne iste filius ille Dauid?

Sup. 9. 24 Phàrisæi verò, quum *hæc* audissent, d
34. bant, Iste non eiicit dæmonia nisi per B
*Mar.*3.22. zebub principem dæmoniorum.

*Luc.*11 25 ¶ Iesus autem cùm sciret cogitatio
27. eorum dixit eis: Omne regnum diuiden
uersus sese, vastatur: & omnis vrbs aut do
diuidens aduersus seipsam non stabit.

26 Sed si Satanas Satanam eiicit, aduer
seips

ipsum dissidet : quomodo ergo stabit regnum eius?

27 Et si ego per Beelzebub eiicio dæmonia, filii vestri per quem eiiciunt? propterea ipsi erunt vestri iudices.

28 Sin autem per Spiritum Dei ego eiicio dæmonia, nempe peruenit ad vos regnum Dei.

29 Nam quomodo potest aliquis ingredi domum validi *alicuius* & vasa eius diripere, nisi primò vinxerit validum illum,& tunc domum illius diripiet?

30 Qui non est mecum, aduersum me est: et qui non cogit mecum, spargit.

31 ¶ Propterea dico vobis,quoduis peccatum et Blasphemia remittetur hominibus: Blasphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus. *Mar.* 3. 29. *Luc.* 12. 10.

32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autem forte it loquutus aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo nec in futuro. 1. *Iohan.* 5. 13.

33 Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem putrem, & fructum eius putrem, nam è fructu arbor cognoscitur.

34 ¶ Progenies viperarum quomodo possitis bona loqui, quum sitis mali? nam ex abundantia cordis os loquitur. *Luc.* 6. 45

35 Bonus homo è bono thesauro cordis profert bona : et malus homo ex malo thesauro profert mala.

36 Sed dico vobis, quodcumque
otiosum loquuti fuerint homines, de
dituros rationem in die iudicii.

37 Ex sermonibus enim tuis iustifica
& ex sermonibus tuis condemnaberis.

38 Tunc responderunt quidam è Scr
Pharisæis, dicentes, Magister, * velimus
signum videre.

39 Ipse verò respondens dixit eis, M
mala & adulterina signum requirit: s
gnum non dabitur ei nisi signum illud
Prophetæ.

40 Sicut enim Ionas in ventre cet
dies & tres noctes, ita erit Filius homin
corde terræ tres dies & tres noctes.

41 ¶ Niniuitæ resurgent in iudicio cu
tione hac, & condemnabunt eam, * quòd
resipuerint ad prædicationem Ionæ: & e
plus quàm Ionas *est* in hoc loco.

42 * Regina austri surget in iudicio cum
tione hac, & condemnabit eam, quòd ve
à terminis terræ vt audiret sapientiam So
monis, & ecce plus quàm Solomon *est* in h
loco.

43 Cæterùm quum impurus spiritus exie
ab homine, ambulat per arida loca, quær
requiem, & non inuenit.

44 Tunc dicit reuertar domum meam v
de exiui. Et quum venit, inuenit *eam* vacante
versam & ornatam.

45 Tunc proficiscitur, & accipit secum
ptem alios spiritus peiores quàm ipse *sit*, & i
gressi habitant illi. * fiqque vltima condi
hom

Inf. 16. 2. Luc. 11. 29.

1. Cor. 1. 22.

Ioh. 2. 2.

Ioh. 3. 5.

2. Reg. 10 1.

1. Par. 9. 1.

Luc. 11. 24.

hominis illius deterior priore : ita etiam erit
nationi huic malæ.

46 ¶ Quum autem adhuc loqueretur turbæ, ecce mater & frater eius stabant foris, quærentes eius colloquium. *Heb. 6. 4. & 2. Pet. 2. 20.*

47 Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes tuum colloquium. *Mar. 31. 31. Luc. 8. 20.*

48 Ipse verò respondens, dixit illi qui hæc ei dixerat, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?

49 ¶ Et protensa manu sua in discipulos suos dixit Ecce mater mea & fratres mei.

50 Quisquis enim fecerit quod vult pater meus qui est in cœli, is est meus frater, & soror, & mater.

CAP. XIII.

1 *Parabola seminantis* 11. & 17. *Cur in parabolis loquutus Christus.* 18 *Expositio parabolæ.* 24. *Parabola zizaniarum.* 31. *Granum sinapis.* 33 *Fermenti.* 44 *Thesauri abscondit.* 45. *Margarita.* 47. *Sagena iacta in mari.* 50. *Christus a Nazarai. non suscipitur.*

1 Illo verò die egressus Iesus domo, sedit iuxta mare.

2 Et coacta est ad eum turba multa, adeo vt naurgium ingressus sederet: tota autem turba supra littus stabat:

3 Et loquutus est eis multa per parabolas dicens: Ecce, *quidam* sator exiit ad seminandum,

4 Et in seminando, alia quidem ceci
iuxta viam : et venerunt volucres, et de
uerunt ea.

5 Alia verò ceciderunt in petrosa, vb
habebant terram multam : et statim e
sunt, propterea quòd non habebant pr
dam terram.

6 Sole autem exorto torrefacta sun
propterea quòd non habebant radicem,
ruerunt.

7 Alia verò ceciderunt in spinas, et as
derunt spinæ, et suffocarnnt ea.

8 Alia verò ceciderunt in terram bon
et ediderunt fructum, aliud quidem cent
aliud verò sexagena, aliud verò tricena.

9 Qui habet aures ad audiendum,
diat.

10 Tunc accedenres discipuli, dixerunt
Quare per parabolas loqueris eis?

11 ¶ Ipse verò respondens dixit, Quia v
bis datum est nosse mysteria regni cœlorum
illis autem non est datum.

Inf. 25. 29 12 *Quisquis enim habet, dabitur ei et r
detur abundantior : quisquis autem non h
bet, etiam quod hab et tolletur ab eo.

Esa. 6.9. *Mar.* 4. 12. 13 Propterea per parabolas loquor ei
quia videntes non vident, & audientes no
audiunt nec iotelligunt.

Luc 8.10 *Ioh.* 12. 40. *Act.* 28. 26. *Ro.* 11.8. 14 * Itaque completur in ipsis propher
Esaiæ, quæ dicit, Auditu audietis, et non inte
ligetis: et videntes videbitis et *non* cernetis.

15 Pinguefactum est enim cor populi hu
ius, et auribus grauiter audierũt, et oculis sui

connuerunt: ne quando cernant oculis,& auribus audiant,& corde intelligāt, & conuertāntur,& sanem eos.

16 ¶ Vestri verò beati sunt oculi, quod cernant,& aures vestræ,quod audiant,

17 * Amen enim dico vobis,multi Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ videtis,& non viderunt: & audire quæ auditis,& non audierunt. Luc.10. 24.

18 Vos igitur audite parabolam eius qui seminat.

19 * Quoties quisquam audit sermonem de regno illo,& non intelligit, venit ille Malus,& rapit quod satum est in corde ipsius. is est qui iuxta viam semen excipit. Mar.4.15 Luc.8.11

20 Qui verò in petrosa semen excepit, is est qui sermonem audit, & eum statim cum gaudio accipit.

21 Non habet autem radicem in sese, sed temporarius est: ortaque oppressione vel persequutione propter sermonem statim offenditur.

22 Qui verò in spinas semen excepit, is est qui sermonem audit: sed solicitudo seculi huius,& fallacia diuitiarum suffocat sermonem,& sit infructuosus.

23 Qui verò in terram bonam excepit semen, is est qui sermonem audit & intelligit, qui videlicet fructum fert editque alius quidē centena,alius sexagena,alius verò tricena.

24 ¶ Aliam parabolam proposuit eis,dicens: Simile est regnum cœlorum homini seminanti bonum semen in agro suo.

25 Quum autem dormirent homines, ve
eius inimicus, & seminauit zizania inter
cum: abiitque.

26 Quum verò germinasset herba, & fru
edidisset, tunc apparuerunt etiam zizania.

27 Accedentes autem serui patrisfami
dixerunt ei, Domine, nonne bonum semen
minasti in tuo agro? vnde ergo habet zizan

28 Ille verò dixit eis, Inimicus quispia
hoc fecit: Serui autem dixerunt ei, Vis igitu
abeamus & colligamus ea?

29 At ille dixit, Non, ne colligendo zizania eradicetis simul cum eis triticum,

30 Sinite simul crescere vtraque vsque ad messem: & tempore messis dicam messoribus, Colligite primum zizania, ligate ea in fasciculos, ad exurendum ea: triticum verò congregate in horreum meum.

Mar. 4. 20. *Luc.* 12. 18.

31 *Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod acceptum quispiam seminauit in agro suo.

32 Quod minimum quidem est omnium seminum: quum autem excreuerit, maximum est olerum, & fit arbor: adeo vt veniant volucres cœli & nidulentur in ramis ipsius.

Luc. 13. 20.

33 *Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier condidit in farinæ satis tribus, vsquequò fermentaretur tota.

34 Hæc omnia loquutus est Iesus per parabolas ad turbam: & *absque parabola nihil loquutus est eis:

Mar. 4. 33.

35 Vt

35 Vt compleretur quod dictum fuit per Prophetam, dicentem, * Aperiam per parabolas os meum: eructabo occultata è iactis fundamentis mundi. *Psal.77.8.*

36 Tunc dimissa turba venit domum Iesus: & adierunt eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri illius.

37 ¶ Ipse verò respondens dixit eis, Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.

38 Ager autem est mundus: bonum verò semen, sunt filii regni: zizania verò sunt filii illius Mali.

39 Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus: messis verò, consummatio seculi est: messores autem Angeli sunt.

40 Sicut ergo colliguntur zizania, & igni exuruntur: ita erit in cõsummatione seculi huius. *Apoc.14.14.*

41 Mittet filius hominis Angelos suos, qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui faciunt iniquitatem: *Ioel.3.13*

42 Proiicientque eos in fornacem ignis: illic erit fletus stridorque dentium.

43 * Tunc iusti fulgebunt vt sol, in regno patris sui. Qui habet aures ad audiendum, audiat. *Sapien.3.7. Dan.12.3*

44 ¶ Rursus simile est regnum cœlorum thesauro occultato agro, quem inuentum homo occultauit, & præ gaudio quod accipit ex eo, subducit *se*, & omnia quæ habet vendit, emitque agrum illum.

45 Rursus simile est regnũ cœlorũ cuipiam negotiatori, quærenti pulchras margaritas:

46 Qui inuenta quapiam magni pr[etii] margarita, abiens venundidit omnia q[uæ] habebat & emit eam.

47 ¶ Rursum simile est regnum cœlor[um] sagenæ iactæ in mare, & quæ ex omni ge[nere] genere collegit.

48 Quam impletam *piscatores* subduxer[unt] in littus: & sedentes collegerunt quæ bo[na] sunt in vasa, mala verò foras abiecerunt.

49 Ita erit in consummatione seculi: pr[o]dibunt Angeli, & separabunt malos è m[e]dio iustorum.

50 Proiicientque eos in caminum ignis: illic erit fletus & stridor dentium.

51 ¶ Dicit eis Iesus, intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam Domine.

52 Ipse verò dixit eis. Propterea omn[is] Scriba edoctus, in regno cœlorum, simil[is] est cuipiam patrifamilias, qui profert è th[e]sauro suo noua & vetera.

53 Et factum est quum finisset Iesus para[-] bolas istas, soluit illinc.

Mar.6.1. Luc.4.16 Ioh.6.42 54 ¶ * Et quum venisset in patriam suam docuit eos in synagoga eorum, *adeo* vt per[-] cellerentur, ac dicerent. Vnde huic sapien[-] tia ista & virtutes?

55 Nónne iste est ille fabri filius? nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Ia[-] cobus & Ioses & Simon & Iudas?

56 Et sorores eius nónne omnes apud nos sunt? vnde igitur isti hæc omnia?

Mar.6. 57 Et offendebantur in eo. Iesus autem di[-] xit eis, * Non est propheta inhonoratus ni[si] *41.* in

in patria sua, & domo sua. *Luc.* 6, 4

58 Neque edidit illic virtutes multas, propter incredulitatem eorum. *Joh.* 4. 44.

CAP. XIIII.

1 Herodis iudicium de Iesu. 3. Iohannes quare vinctus. 10 Capite truncatur. 13 Secedit Iesus. 18 De quinque panibus, &c. Orat Christus. 24 Apostoli iactati fluctibus. 27 Fides. 30 Petrus periclitatur. 36 Fimbria vestimenti.

1 IN * illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam de Iesu. *Mar.* 6. 14.

2 Et dixit seruis suis, Iste est Iohannes ille Baptista: ipse surrexit à mortuis: & propterea virtutes agunt in eo. *Luc.* 9. 7

3 *Nam Herodes prehenderat Iohannem, & vinxerat eū, & coniecerat in carcerem, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui. *Mar.* 6. 17. *Luc* 3 19

4 Dicebat enim ei Iohannes, Non licet tibi eam habere.

5 Et quum vellet eum occidere, timebat turbā, * quod eum haberent vt Prophetam. *Infr.* 21. 26.

6 Quum autem ageretur natalitium Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.

7 Vnde cum iureiurando spospondit *se* daturum ei quicquid petiisset.

8 Illa verò prædocta à matre sua, Da mihi (inquit) hic in patina caput Iohannis Baptistæ.

9 Et contristatus est rex, sed propter iusiu-

randum & eos qui simul accumbebant, dari.

10 Et misso *carnifice* decollauit Iohan in carcere.

11 Et allatum est caput eius in patina, tumque est puellæ: & *ipsa* obtulit matri

12 Tunc accesserunt discipuli eius, & s lerunt corpus, idque sepelierunt: & veni renuntiauerunt Iesu.

Mar. 6. 32. Luc 9, 10.

13 ¶ * Quum autem hoc audisset Iesus cessit illinc in nauigio in desertum loc priuatim: & quum audisset turba, pedibu quuta est eum ab vrbibus.

14 Et egressus Iesus vidit multam tu & misericordia commotus est erga eos, s uitque eorum ægrotos.

Mar. 6. 34. Luc 9. 12. Ioh. 6, 50.

15 * Quum autem serum diei esset, a runt eum discipuli eius, dicentes, Deserta locus, & tempus iam præteriit: dimitte t vt abeat in vicos & emant sibi escas.

16 Iesus autem dixit eis, Non habent cesse abire: date eis vos quo vescantur.

27 Ipsi verò dicunt ei, Non habemus hic quinque panes & duos pisces.

18 Ipse autem dixit, Adferte mihi eos

19 Et iussa turba per herbas discumb & acceptis quinque illis panibus ac duo piscibus, suspiciens in cœlum benedixit quum fregisset dedit discipulis panes, disci li verò turbæ.

20 Et comederunt omnes, & saturati sustulerunt que quod superfuerat fragm ium, duodecim cophinos plenos.

21 Qui autem ederant, fuere viri quasi quin-
que mille, absque mulieribus ac puerulis.

22 ¶ Et statim coegit Iesus discipulos suos
ascendere in nauigium, & præire sibi in ripam
vltteriorem, dum dimitteret turbam.

23 Dimissa igitur turba ascendit in mon-
tem priuatim ad orandum. * Quum autem *Mar. 6.*
serum diei esset, solus erat illic. *46.*

24 Nauigium verò iam in medio maris erat *Ioh. 6. 16.*
vexatũ à fluctibus: nam ventus erat cõtrarius.

25 Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos
Iesus, ambulans super mare.

26 Et eo viso super mare ambulante, di-
scipuli turbati sunt dicentes, spectrum est: &
præ metu clamarunt.

27 Sed statim loquutus est eis Iesus, di-
cens, Confidite: ego sum, ne timete.

28 ¶ Respondens autem ei Petrus dixit,
Domine: si tu es, iube me ad te venire super
aquas.

29 Ipse verò dixit, Veni. Et quum descen-
disset à nauigio Petrus, ambulauit super a-
quas, vt veniret ad Iesum.

30 Videns autem ventum validum, timuit:
& quum cœpisset demergi, clamauit dicens,
Domine serua me.

31 Statim verò Iesus, extensa manu, appre-
hendit eum, dicitque ei, O exigua fide prædi-
te, quid dubitasti?

32 Et quum essent ingressi nauigium, quie-
uit ventus.

33 Qui autem erant in nauigio, venientes a-
dorauerunt eum, dicentes, Verè Dei Filius es.

Mar. 6. 53. 34 *Et quum traiecissent, venerunt i
ram Gennesareth.

35 ¶ Et quum agnouissent eum viri le
lius, miserunt in totam circumiacentem
onem illam, & obtulerunt ei omnes mal
fectos.

36 Et precabantur eum vt solum tang
fimbriam pallii ipsius, & quotquot tet
runt, seruati sunt.

CAP. XV.

3 *Mandata & doctrina hominum.* 12 *Scan
lium.* 13 *Plantatio quæ eradicatur.* 14 *Cæci
cos ducentes.* 18 *Cor.* 21. *Chananæa.* 26 *P
filiorum catellis.* 28 *Fides.* 32. 4000. *homin
satiantur.* 36 *Gratiarum actio.*

Mar. 7. 1 1 TVnc * accedunt ad Iesu Ieroſolymit
ni quidam Scribæ & Pharisæi, dicent

2 ¶ Quare discipuli tui transgrediun
traditionem seniorum? non enim lauant m
Exod. 20 nus suas quum edunt panem.
12. & 21 3 At ille respondens dixit eis, Quare
17. vos transgredimini mandatum Dei per trad
Deut. 5. tionem vestram?
16. 4 Nam Deus mandauit, dicens, * Hono
Eph. 6. 2. patrem tuum & matrem, & * Qui maledixe
Exod. 21. rit patri aut matri, morte moriatur.
17. 5 Vos autem dicitis, Quicunque dixer
Leuit. 20 patri aut matri, Donum quodcunque à m
9. erit, tibi proderit, etiam si nequaquam ho
Prou. 20. norauit patrem suum aut matrem suam, *inse
20. erit.*

6 E

6 Et irritum feci is mandatum Dei per tra-
tionem vestram.

7 ¶ Hypocritæ, benè de vobis prophetavit Esaias, dicens: *Esa.* 29.

8 * Appropinquat mihi populus hic ore 13
& labiis me honorat: cor autem eorum
procul abest à me.

9 Sed frustra me colunt, docentes doctrinas, *quæ sunt* mandata hominum.

10 ¶ * Et aduocata turba dixit eis, Audite *Mar.* 7.
& intelligite. 17.

11 Non quod ingreditur in os polluit hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem.

12 Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei, Nosti Pharisæos audito sermone isto offensos fuisse?

13 Ipse verò respondens dixit, * Omnis *Ioh.* 15. 8
plantatio, quam non plantauit Pater ille meus cœlestis, eradicabitur.

14 Sinite eos * duces sunt cæci cæcorum. *Luc.* 6.
Porrò si cæcus cæco præierit, ambo in fo- 39.
ueam cadent, *Mar.* 7.

15 * Respondens autem Petrus dixit ei, 17.
Edisserе nobis parabolam istam.

16 Iesus autem dixit, Adhuc & vos sine intelligentia estis?

17 Nondum intelligitis, quicquid ingreditur in os, in ventrem cadere, & in latrinam eiici?

18 Quæ autē prodeunt ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa polluunt hominem.

19 * Nam ex corde egrediuntur cogita-

tiones

Gen.6.5. & 8.21. tiones malæ, cædes, adulteria, scort furta falsa testimonia, obtrectationes.

20 Hæc sunt quæ polluunt homine autem manibus vesci non polluit hom

Mat. 7. 24. 21 * Egressus illinc Iesus recessit in Tyri & Sydonis.

22 Et ecce mulier Chananæa à finib egressa, clamauit, dicens ei, Miserere m mine, fili Dauidis, filia mea malè à de vexatur.

23 ¶ Ille verò non respondit ei quic Tunc accedentes discipuli eius rogarun dicentes, Dimitte eam: nam clamat po

Sup. 10, 6. 24 Ipse verò respondens dixit, *N missus nisi ad oues perditas domus el.

25 Illa autem venit & adorauit eu cens Domine, succurre mihi.

26 Ipse verò respondens dixit. Non e num accipere panem liberorum, & abiice tellis.

27 Ipsa autem dixit, Etiam Domine, nim catelli vescuntur micis quæ cad mensa dominorum suorum.

28 Tunc respondens Iesus dixit ei; O lier, magna *est* fides tua, fiat tibi vt vis. nata fuit filia eius ab eo momento.

Mar. 7. 31. 29 ¶ * Et digressus illinc Iesus venit mare Galilææ: & quum ascendisset in tem, sedit illic.

Esa. 35.5 30 Tunc adiit eum turba multa hab cum * claudos, cæcos, mutos, manços, & multos: & abiecerunt eos ad pedes Iesu

auit eos.

31 Adeò vt turba miraretur, quum videret
os loquentes, mancos sanos, claudos am-
antes, cæcos videntes: & glorificarunt
um Israel.

32 ¶ *Iesus autem aduocatis discipulis suis *Mar. 8.
it, Commouetor misericordia erga turbam,
a iam triduum permanent apud me, & non
ent quo vescantur: & dimittere eos iciu-
s nolo, ne deficiant in via.

33 Tunc dicunt ei discipuli eius, Vnde no-
in deserto tot panes vt saturemus turbam
ntam?

34 Dicit igitur eis Iesus, Quot panes habe-
illi autem dixerunt, Septem, & paucos
sciculos.

35 Tunc iussit turbam discumbere humi,

36 Et acceptis septem illis panibu, ac pis-
bus, quum gratias egisset, fregit, deditque
scipulis suis, discipuli verò turbæ.

37 Comederuntque omnes, & saturati
nt, & sustulerunt, quod superfuerat frag-
entorum, septem sportas plenas.

38 Erant autem qui comederant, quatuor
ille viri absque mulieribus & pueruli.

39 Tunc dimissa turba ascendit in naui-
gium, venitque in fines Magdala.

CAP. XVI.

Signum Ionæ. 5. Fermentum Phariſæorum, 12. Pro doctrina. 13. Opinio populi de Chriſto. 17. Fides a Deo. 18 Petra. 19. Claues. 21. Predicit Chriſtus mortem ſuam. 24. Abnegatio ſui, & crux. 25. Perdere animam.

At-

Supra 12.39. *Mar.* 8. 11 ET * quum accessissent Phariſ-
ducæi, tentantes rogarunt eu-
gnum è cœlo ipsis ostenderet.

2 Ipse verò respondens dixit eis,
Luc. 22. 4 do serum est diei, dicitis, Serenitas
bet enim cœlum.

3 Et manè, Hodie *erit* tempes-
bet enim cœlum triste, Hypocritæ faci-
dem cœli nostis discernere, signa ver-
porum non potestis?

Supra 12 34. 4 * Natio mala & adulterina sign-
quirit: sed signum non dabitur ei nisi *
Ioh. 2 1. il'ud Ionæ Prophetæ, Et ejectis ipsis a-

Mar 8. 14. 5 ¶ Et quum venissent discipuli eius
teriorem ripam, obliti fuerant sumere
Luc. 12.1 6 Iesus autem dixit eis, Videte & ca-
fermento Phariſæorum & Sadducæoru-

7 Ipsi verò disceptabant inter se,
tes, Panes non sumpsimus.

8 *Id* autem quum nosset Iesus, di-
Quid disceptatis inter vos exigua fide p-
ti, quòd panes non sumpsistis?

9 Nondum intelligistis, neque mem-
Sup. 14. 17. * quinque illos panes *hominum* qui-
mille, & quot cophinos acceperitis?

Ioh. 6. 9. 10 Neque septem illos panes * quate-
Supr. 15. 35. le *hominum*, & quot sportas accepistetis?

11 Quomodo non intelligitis me no-
xisse vobis de pane, vt caueretis à ferm-
Phariſæorum & Sadducæorum,

12 Tunc intellexerunt eum non dixis-
cauerent à fermento panis, sed à do-
Phariſæorum & Sadducæorum.

13 ¶ * Qu-

¶ * Quum veniſſet autem Ieſus in par- *Marc. 8.*
eſareæ *qua dicitur* Philippi, interroga- 27.
iſcipulos ſuos, dicens, Quem me dicunt *Luc. 9. 18.*
ines eſſe, Filium hominis?

Illi verò dixerunt, Alii quidem Iohan-
Baptiſtam, alii verò Eliam, alii verò
niam, aut vnum ex Prophetis.

Dicit eis, Vos autẽ quẽ me dicitis eſſe?

* Reſpondens verò Simon Petrus dixit: *Ioh. 6. 69.*
s Chriſtus ille Filius Dei viuentis.

Tunc reſpondens Ieſus dixit ei, Beatus
imon bar-ona. quia caro & ſanguis *hæc*
etexit tibi. ſed Pater meus qui eſt in cœlis.

¶* Sed & ego tibi dico: tu es Petrus & *Ioh. 1. 42.*
r hanc Petram ædificabo meam Eccleſi-
& portæ inferorum non ſuperabunt eam.

¶ * Et tibi dabo claues regni cœlorum, *Ioh. 20.*
uicquid ligaueris in terra, erit ligatum in *21.*
s: & quicquid ſolueris in terra erit ſolu-
in cœlis.

¶ Tunc interdixit diſcipulis ſuis vt ne-
i dicerent ipſum eſſe Ieſum illum Chriſtũ.

Ex eo tempore cœpit Ieſus iudicare diſ-
ulis ſuis, oportere ſe abire Hieroſolymã, &
ta pati a ſenioribus & principibus Sacerdo-
& Scribis, & occidi, & tertio die ſuſcitari.

Et reprehenſum eum Petrus cœpit obiur-
e, dicens, Propitius tibi ſis Domine: ne-
quam erit tibi hoc.

¶ At ille conuerſus dixit Petro, Abſce-
à me Satana, ſcandalo es mihi: nam non
is quæ *ſunt* Dei, ſed quæ *ſunt* hominum.

¶ * Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis, Si

quis

Sup. 10. 38. Marc 8. 33. Luc 9. 23. & 14. 27. Sup. 10. 39. Marc. 8. 35. Luc. 9. 24 & 17. 33 Ioh. 12. 25. Marc. 8. 36. Luc. 9. 25 Pſ. 61. 12 Rom. 2. 6

quis vult poſt me venire, abneget ipſum, & tollat crucem ſuam, ac ſequa
25 *Quiſquis enim voluerit animam ſeruare, perdet eam: quiſquis autem derit animam ſuam mea cauſa, inuenie
26 *Quid enim prodeſt cuipiam ſi mundum lucratus fuerit, anima vero mulctetur? aut quam dabit quiſpiam pensationem animæ ſuæ?
27 Futurum eſt enim vt Filius ho veniat cum gloria Patris ſui cum An ſuis, * & tunc reddet vnicuique ſecun facta eius.
28 Amen dico vobis, ſunt quidam qui hic adſtant qui nequaquam guſta mortem vſquedum viderint Filium hom venientem in regnum.

CAP. XVII.

1 *Transformatio Chriſti* 5 *Audiendus Chri* 11. *Elias.* 14 *Iohan. Baptiſta.* 17. *Infidelitas poſtolorum* 20. *Fidei vis.* 21 *Oratio & iunium.* 22 *Paſſionem ſuam prædicit.* 24 *butum ſoluit.*

Mar. 9. 1 Luc. 9. 27.

1 * Exto vero poſt die accepit Ieſus Petrum ac Iacobum & Iohannem trem eius: & ſubducit eos priuatim in m tem ſublimem.
2 Transformatuſque eſt coram eis, ſplenduit facies eius vt ſol: veſtimenta tem eius facta ſunt alba vt lux.
3 Et ecce conſpecti ſunt eis Moſes & El

eo colloquentes.

Respondens autem Petrus dixit: Iesu, min: ,bonum est nos hic esse:si vis, facia- s hic tria tabernacula, tibi vnum,& Mosi um, & Eliæ vnum.

Adhuc eo loquente,ecce nubes lucida mbrauit eos: & ecce vox è nube dicens, * c est filius ille meus dilectus, in quo ac- iesco:ipsum audite. *Sup.3.17* *2 Pet. 2. 17.*

Et quum *hæc* audissent discipuli, ceci- runt in faciem suam, & timuerunt vehe- nter.

Tunc accedens Iesus tetigit eos, dixit- e. Surgite & ne timete.

Sublatis autem oculis suis neminem vi- runt, nisi Iesum solum.

Et quum descenderent de monte, man- uit eis Iesus,dicens: Nemini dixeritis hanc sionem, vsquequò Filius hominis à mor- uis resurgat.

Tunc interrogauerunt eum discipuli sui icentes, Quid igitur Scribæ * dicunt, opor- et vt Elias primùm veniat. *Mal.4.5.* *Sup. 11. 14.*

Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem veniet primùm, et restituet omnia. *Mar.9. 11.*

Sed dico vobis Eliã iàm venisse:q ẽ non gnouerunt, sed fecerunt ei quæcunque vo- luerunt: ita futurum est vt et Filius hominis patiatur ab eis.

Tunc intellexerunt discipuli *eum* de Io- hannne Baptista *hæc* sibi dixisse. *Mar. 17.*

¶ * Et quum venissent ad turbam: adiit eum quidam, accidens ei ad genua, *9.* *Luc.9. 37.*

Et

Luc. 9. 37 15 Et dicens, Domine, miserere fil
quoniam lunaticus est, & male afficitu
sæpè cadit in ignem, & sæpè in aquam.
16 Et obtuli eum discipulis tuis, ne
potuerunt sanare.
17 Respondens autem Iesus dixit, O
incredula & peruersa! quousq; tandem er
biscum? quousque tandem tolerabo vos
ducite mihi eum huc.
18 Et obiurgauit dæmonium Iesus, exi
illúd ab eo: & sanatus est puer ex illo
mento.
19 ¶ Tunc adeuntes discipuli Iesum, p
tim dixerunt: Quare nos non potuimu
eiicere?
Luc. 17. 6 20 Iesus autem dixit eis, Propter incr
litatem vestram.* Amen quippe dico vob
habeatis fidem quantuplum est granum
pis, dicetis monti huic, Demigra h
luc, & permigrabit, & nihil impossibile
vobis.
Infr. 20. 17. 21 ¶ Hoc verò genus dæmoniorum no
Marc. 9. 13. greditur nisi per precationem & ieiunium.
22 * Versantibus autem ipsis in Galilea
Luc. 6. 44. xit eis Iesu, futurum est vt Filius hominis
datur in manus hominum.
23 Et trucidabunt eum, sed tertio die
scitabitur Et contristati sunt vehementer.
24 Quum autem venissent Capernau
verunt ad Petrum qui didrachma ac
piunt, dixeruntque, Magister vester non so
didrachma?
25 Dicit, Etiam. Et quum ingressus fuis
domu

domum, praeuenit eum Iesus, dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut censum, à filiis suis, an ab alienis?

26 Dicit ei Petrus, ab alienis. Ait ei Iesus. Nempe igitur liberi sunt filii.

27 Sed ne offendamus eos, profectus ad mare mitte hamum: & eum piscem qui ascenderit primus, tolle, & aperto ore eius, inuenies staterem: acceptum illum da eis pro me & pro te.

CAP. XVIII.

Maximus in regno Dei. 5 Suscipere puerulum. 6 Scandalizare. 7 Scandala. 9 Oculi erutio. 11 Angeli. 12 Ouis perdita. 15 Correptio. 17 Excommunicatio. 23 Fratri resipiscenti semper parcendum. 23 Parabola Regis conferentis rationem cum seruis suis.

EO * ipso tempore adierunt Iesum discipuli, dicentes, Quisnam maximus est in regno cœlorum? *Mar.9.33. Luc.1.46.*

2 ¶ Et quum aduocasset puerulum Iesus, statuit eum in medio eorum. *Infra 19.14.*

3 * Et dixit, Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & fatis vt pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum cœlorum. *2 Cor.14.20.*

4 Quisquis igitur demiserit seipsum sicut est puerulus iste, is est maximus ille in regno cœlorum.

5 Et quisquis exceperit aliquem puerulum talem in nomine meo, me excipit.

6 ¶ *Quisquis autem offenderit aliquem ex *Mar.9.42*

Lu. 17. 2. paruis istis qui in me credunt: præstiterit vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundo maris.

7 ¶ Væ mundo ab offendiculis, necesse enim vt eueniant offendicula: veruntamen væ homini illi per quem offendiculum euenit.

Supra 5. 30. Mar. 9. 43. 8 * Si verò manus tua vel pes tuus faciat te offendas, exscinde ea & abiice abs te, bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mancum *potius*, quàm duas manus vel duos pedes habentem conijci in ignem æternum.

9 Et si oculus tuus facit vt tu offendas, erue eum & abiice abs te, bonum est tibi luscum ingredi in vitam *potius*, quàm duos oculos habentem conijci in gehennam ignis.

Ps. 34. 8. Luc. 19. 10. 10 ¶ Videte ne contemnatis aliquem paruis istis: dico enim vobis, * Angelos eorum in cœlis per omne tempus videre faciem patris mei qui in cœlis est.

Lu. 15. 4. 11 * Venit enim filius hominis vt saluum faciat quod perierat.

12 * Quid vobis videtur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit vna ex eis, nonne relictis ipsis nonaginta nouem, profectus in montes, quærit eam quæ aberrauerit?

13 Quod si acciderit vt inueniat eam, amen dico vobis, gaudet super ea magis quàm super illis nonaginta nouem, quæ non aberrarunt.

14 ¶ Ita non vult Pater vester qui in cœlis est, vt pereat vnus ex pusillis istis.

Leuit. 19. 17. Eccles. 19. 13. 15 * Si verò peccauerit in te frater tuus, vade & argue eum inter te & ipsum solum.

te audierit, lucratus es fratrem tuum.
16 Sin verò te non audierit, accipe tecum adhuc vnum aut duos: * vt in ore duorum aut trium testium stabile sit omne verbum.
17 ¶ Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiam audire neglexerit sit tibi velut qui piam * Ethnicus & quispiam Publicanus.
18 Amen dico vobis, * quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo: & quæcunq; solueritis in terra, erunt soluta in cœlo.
19 Rursum dico vobis, * si duo ex vobis consenserint in terra, quodcunque petierint, fiet eis à patre meo qui in cœlis est.
20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum.
21 ¶ Tunc audiens eum Petrus dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus & remittam ei? *an* vsque septies.
22 Dicit ei Iesus, Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.
23 * Propterea similis est regnum cœlorum regi qui voluit conferre rationem cum seruis suis.
24 Et quum cœpisset conferre, oblatus est ei quidam debitor decies mille talentorum.
25 ¶ Quum autem is non posset *hæc* reddere, iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat: & reddi *debitum*.
26 Prosternens ergo seruus ille adorabat eum, dicens, Domine, differ iram erga me: & omnia tibi reddam.

Lu. 17. 3.
Iac 5. 18
Deut. 19. 5.
Ioh. 8. 17.
1. Cor. 5. 9
2 Cor. 13
1. 2. Thes. 3. 14.
Heb. 10. 28.
1. Cor. 5. 5. 9.
1 The. 13
Ioh. 20. 23
Luc. 17. 4

27 Commotus autem misericordia d
nus serui illius, dimisit eum, & mutuum
misit ei.

28 Egressus verò seruus ille inuenit v
ex conseruis suis, qui debebat ei centum d
rios, & prehensum eum suffocabat, dic
Redde quod debes.

29 Procidens ergo conseruus eius ad
pedes, precabatur eum, dicens, Differ
erga me, & omnia reddam tibi.

30 Ille verò noluit: sed abiens coni
eum in carcerem, quousque redderet debit

31 Quum autem vidissent conserui
quæ facta fuerant, contristati sunt vehem
ter: & quum venissent, declararunt dom
suo omnia quæ facta fuerant.

32 Tunc eo aduocato Dominus ipsius
xit ei, Serue male, totum debitum illud re
tibi, quia precatus es me.

33 Nonne oportuit & te misereri con
ui tui, vt & ego tui misertus sum?

34 Tunc iratus Dominus eius tradidit e
torroribus, vsquequò redderet id omne qu
sibi debebatur.

35 Ita & Patermeus cœlestis faciet vo
nisi remiseritis suo quisque fratri ex cordi
vestris offensas eorum.

CAP. XIX.

*2 Sanantur infirmi 7 Libellus dissessionis
Eumichi. 13. Pueri illi oblati. 17 Bo
Deus. Mandata seruanda. 21. Perfectus.
Diues. Salus a Deo. 27. Relinquere
& Christum sequi.*

1 ET * factum est quum finisset Iesus sermones istos, soluit à Galilæa, & venit in fines Iudææ, traiecto Iordane. *Marc.10 11.*

2 Et secuta est eum turba multa: sanauitque eos illic.

3 Tunc adierunt eum Pharisæi, tentantes eum, & dicentes ei, Licet ne homini dimittere vxorem suam quauis ex causa?

4 Ille verò respondens dixit eis, Non legistis * opificem ab initio fecisse masculum & fœminam? *Gen.1.13*

5 Et dixisse * Propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur vxori suæ, & qui duo *fuerant*, erunt vna caro. *Gen. 2. 24.*

6 Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro: quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat. *1.Cor. 6. 16. Ephes.5.*

7 Dicunt ei Cur ergo * Moses mandauit dare libellum discessionis, & ea dimittere? *61. Deut.24. 1.*

8 Dicit eis Moses, pro duritia cordis vestri, permisit vobis dimittere vxores vestras: cæterùm à principio non fuit ita. *Sup.5.12 Mar. 10.*

9 Dico autem vobis * quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, eum mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchari. *11. Luc. 16. 18. 1 Cor.17*

10 ¶ Dicunt ei discipuli eius, Si tale est negotium homini cum vxore, non expedit contrahere matrimonium. *1.*

11 Ipse verò dixit eis, Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est.

12 Sunt enim Eunuchi qui ex matris vtero nati sunt ita: & sunt Eunuchi qui castrati sunt ab

ab hominibus, & sunt Eunuchi qui seipsos fecerunt propter regnum cœlorum Qui potest capere, capiat.

Sup.18.1 Marc.10. 13. 13 * Tunc oblati sunt ei pueruli vt manus eis imponeret, & precaretur: discipuli autem obiurgarunt eos.

Luc.18.5 14 Iesus autem ait, Sinite pueruulos, & ne prohibete eos ad me venire, talium est enim regnum cœlorum.

15 Et quum imposuisset eis manus, profectus est illuc.

Marc.10. 17. Lu.11.18 16 ¶ Et ecce, vnidam accedens, dixit ei, Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam aternam.

17 Ipse verò dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi vnus *nempe* Deus. Si autem ad vitam ingredi, serua mandata.

Ex.20.13 18 Dicit ei, Quæ? Iesus autem dixit, * Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, non dices falsum testimonium.

19 Honora Patrem & Matrem, Et Dilige proximum tuum vt teipsum.

20 Dicit ei adolescens, Omnia hæc observavi à iuuentute mea: quo adhuc deficior?

21 Ait ei Iesus, Si vis perfectus esse, abi, vende quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me.

22 Quum audisset autem adolescens hunc sermonem, abiit contristatus, Habebat enim bona multa.

23. Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, diues difficilè introibit in regnum cœlorum.

24 R

24 Rursum verò dico vobis, Facilius est ca- X
melum per foramen acus transire, quàm diui-
tem in regnum Dei introire.

25 *His* autem auditis discipuli eius perculsi
sunt valdè, dicentes, Quis ergo potest seruari?

26 Intuitus autem eos Iesus dixit eis. Apud
homines hoc impossibile est: apud Deum autem
omnia possibilia sunt.

27* Tunc respondens Petrus dixit ei, Ecce *Mar.10.*
nos relinquimus omnia, & secuti sumus te: *21.*
quid ergo erit nobis? *Lu.18.28*

28 Iesus autem dixit eis, Amen dico vobis, *Lu.22.30*
vos qui secuti estis me in regeneratione, cũ
sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ*
sedebitis etiam vos *inquam* super thronos duo-
decim, iudicantes duodecim tribus Israel.

29 Et quisquis relinquerit domos, aut fra-
tres, aut sorores, aut Patrem, aut Matrem, aut
vxorem, aut liberos, aut agros causa nominis
mei: centuplicia accipiet, & vitam æte. nam
hæreditatis iure possidebet.

30 ¶ * Multi autem primi, erunt vltimi: & *Mar.10.*
vltimi primi. *31.*
Lu.13.30

CAP. XX.

1 *Operarii conducuntur in vineam. 15. Oculus nequam. 17. Passionem suam prædicit. 20. Zebedæi filii. 22. Calix. 28. Minister noster Christus. 30. Cæci duo.*

SImile enim est regnum cœlorum patri familias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios *quos mitteret* in vineã suam.

2 Pactus autem cum operariis dena diem, misit eos in vineam suam.

3 Et egressus circa horam tertiam, vid os stantes in foro otiosos?

4 Et illis dixit, Abite & vos in vinea quodcunque iustum fuerit dabo vobis.

5 Illi autem abierunt. Rursum egressu ca sextam & nonam horam, fecit itidem.

6 Circa horam autem vndecimam egr inuenit alios stantes otiosos, ac dicit eis, hic staris totum diem otiosi?

7 Dicunt ei, *Quia* nemo nos conduxit cit eis, Abite & vos in vineam, & quicquid rit iustum accipietis.

8 Quum autem serum diei esset, dicit D minus vineæ procuratori suo Voca opera & redde eis mercedem, incipiens ab vlt v que ad primos.

9 Et quum venissent qui circa vndecim horam *conducti fuerant*, acceperunt singuli narium.

10 Venientes autem & primi existiman se plus esse accepturos: sed acceperunt no que singuli denarium.

11 Et quum accepissent, murmurabant uersus patrem familias.

12 Dicentes, Isti vltimi vnam horam o fecerunt, & eos æquales nobis fecisti, qui p tauimus pondus diei & æstum.

13 Ipse verò respondens dixit vni eorum Amice, non facio tibi iniuriam: nonne dena pactus es mecum?

14 Tolle quod tuum est, & abi, volo aut

vltimo da e vt tibi.
* An non licet mihi quod volo facere in ?an oculus tuus malus est quia ego bonus
Sic vltimi erunt primi: & primi vltimi: ti enim sunt vocati, pauci verò electi.
¶ Et ascendens Iesus Hierosolyma, assplit duodecim discipulos suos priuatim in & dixit eis,
¶ *Ecce ascendimus Ierosolyma, & Filhominis tradetur principibus sacerdotum Sc ibis, & condemnabunt eum morte.
¶ * Tradentque eum gentibus, vt illut, & flagellent, & crucifigant: sed tertia die urget.
¶ Tunc venit ad eum mater filiorum bedæi cum filiis suis, adorans, & petens ald ab eo.
Ipse verò dixit ei, Quid vis? Ait ei, Dic sedeant i'i duo filii mei, vnus ad dextram m. & alter ad sinistram in regno tuo.
Respondens autem Iesus dixit, Nescitis id petatis, potestis bibere poculum quod bibiturus sum, & baptismate quo ego ptizor. baptizari? Dicunt ei, possumus.
Tunc dicit eis, Poculum quidem meum etis, & baptismate quo ego baptizor, bapabimini, sedere autem ad dextram meam sinistram meam non est meum dare, sed *dar quibus* paratum est à Patre meo.
* Et quum *hæc* audissent *alii* decem, ingnati sunt de duobus fratribus.
Iesus autem quum eos aduocasset, ait, Scitis

Sup. 19. 13. *Mar.* 10. 31. *Luc.* 13. 40. *Inf.* 22. 14. *Mar.* 10. 31. *Luc.* 18. 31 *Ion.* 18. 23. *Marc.* 10. 35. *Mare.* 10. 41. *Luc.* 22. 25.

Scitis principes Gentium in eas domin
qui magni sunt licentia vti in eas.

26 Verùm non ita erit inter vos: se
cunque voluerit inter vos magnus fieri,
ster minister.

27 Et quicunque voluerit inter vos p
esse, sit vester seruus.

Phil. 2.7 28 Sicut Filius hominis non venit
ministraretur, sed vt ministraret, * da
animam suam *in* redemptionis pretiu
multis.

Mar. 10. 46. Luc. 18. 35. 29 ¶ *Tuncegredientibus ipsis ex Ie
sequuta est eum turba multa.

30 Et ecce, duo cæci sedentes iuxta v
quum audissent Iesum præterire, clama
dicentes, Miserere nostri Domine, fili D

31 Turba autem obiurgabat eos, vt sile
illi verò magis clamabant, dicentes, Mi
nostri Domine, fili Dauid.

32 Et quum substitisset Iesus, vocavit
& ait, quid vultis faciam vobis?

33 Dicunt ei, Domine, vt aperiantur
nostri.

34 Misericordia autem commotus Ies
tigit oculos eorum: & statim visum re
runt oculi eorum: & secuti sunt eum.

CAP. XXI.

*2 Christus asina insedens ingreditur Ieru
12. Vendentes eiecit. Orationis domus. 19
cus arefacta. 25. Baptismus Iohannis. 28.
voluntatem Dei faciunt. 30. Publicani
trices. 33 Vinea Dei. Iudæi. 28. Filium
ab agricolis. 42. Lapis angularis.*

1 * quum appropinquassent Hierosolymis, & venissent Bethphage ad montem Olearum, tunc Iesus misit duos discipulos,

2 Dicens eis, Ite in vicum qui vobis est ex aduerso, & statim inuenietis asinam ligatam, & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi.

3 Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite, Domino his opus esse: statim enim mittet eos.

4 Hoc autem totum factum est vt impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem.

5 * Dicite filiæ Sion, Ecce, rex tuus venit tibi mansuetus, & insidens asinæ ac pullo filio subiugis *asinæ*.

6 Profecti sunt autem Discipuli, fecerunt sicut imperauerat eis Iesus.

7 Et adduxerunt asinam & pullum, & eis imposuerunt pallia sua, & collocarunt *ipsum* super ea.

8 Plurima autem turba strauerunt pallia sua in via: alii verò cædebant ramos ex arboribus & sternebant in via.

9 Porrò turba quæ præibat & quæ sequebatur, clamabant, dicens Hosanna filio Dauid. Benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna *O qui es* in *cælis* altissimis.

10 Et quum introiisset Hierosolyma, commota est vniuersa vrbs, dicens, Quis est hic?

11 Turba autem dicebat, hic est Iesus ille propheta ex Nazareth *vrbe* Galilææ.

12 * Et introiuit Iesus in templum Dei, & eiecit omnes vendentes & ementes in templo: mensasque numularorium, & cathedras vendentium, columbas subuertit.

Mar. 11. 1. Luc. 19. 29.

Es. 62. 11 Zach. 2. 9 Io. 12. 15

Mar. 11. 12. Luc. 19. 45.

13

Ioh.2.13 13 Et dixit eis, Scriptum est, * Dom
Dent.59. domus orationis vocabitur : at vos
7. eam spelunçam latronum.
Esa. 56. 14 * Tunc venerunt ad eum cæci &
7. in templo : & sanauit eos.
Ier.7.11. 15 * Quum vidissent autem princip
Mar. 11. cerdotum & Scribæ miranda illa qua
17. rat, & pueros clamantes in templo, &
Luc. 19. tes, Hosanna filio Dauid, indignati sunt.
46. 16 Et dixerunt ei, Audis quid isti di
Iesus autem dixit eis, Etiam, nunquam
Psal.8.5. stis, * Ex ore infantium & lactentium
cisti laudem?

17 Et eis relictis, exiit extra vrbem i
thaniam, & diuersatus est illic.

18 ¶ Manè autem rediens in vrbem, e

19 Et quum vidisset ficum quandam i
venit ad eam & nihil inuenit in ea nisi
Mar. 11. solùm : tunc dicit ei, * Ne ampliùs ex t
13. ctus nascatur in æternum. Et exaruit illi
cus.

20 ¶ Quum igitur hoc vidissent disc
irati sunt, dicentes, Quomodo illicò ex
ficus?

21 Respondens autem Iesus, ait eis,
dico vobis, si habueritis fidem, neque h
ueritis, non solùm hoc *quod factum est*
faciet s, verùm etiam si monti isti dixe
Tollitor & proiiciator in mare, fiet.
Mar. 11. 22 * Et quæcunque precando petieri
17. credideritis, accipietis.
Luc.10.1 23 ¶ Et quum venisset in templum,
cipes sacerdotum, & seniores populi, cum
centem adierunt, dicentes, Qua autho

is ista? & quis tibi dedit istam authoritatē?
24 Respondens autem Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego rem quandam: quam si dixeritis mihi dicam & ego vobis qua authoritate ista faciam.
25 Baptisma Iohannis vnde erat? è cœlo, an ex hominibus? At isti ratiocinabantur apud se dicentes, Si dixerimus, E cœlo, dicet nobis, quare ergo non credidisti ei?
26 Sin autem dixerimus, ex hominibus: timemus turbam: * omnes enim habent Iohannem vt Prophetam. S. p. 14.5
27 Et respondentes Iesu dixerunt, Nescimus. Ait eis & ipse, Nec ego vobis dicam quo re ista faciam.
28 ¶ Quid autem vobis videtur? Quidam habebat duos filios: & accedens ad priorem, dixit, Fili, abi hodie operare in vinea mea.
29 Ille verò respondens ait: nolo: sed postea quam resipuisset, abiit.
30 Et accedens ille ad secundum, dixit idem. *Is* verò respondens ait, Ego *abeo*, Domine, sed non abiit.
31 Vter è duobus fecit quod voluit *eius* pater? Dicunt ei, Prior. Dicit ei Iesus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei.
32 Venit enim ad vos Iohannes via iustitiæ, & nō credidistis ei: publicani verò & meretrices crediderunt ei, vos autem qui *hoc* vidistis, non pœnituistis postea, vt ei credere tis.
33 ¶ * Aliam parabolam audite. Fuit quidam pater familias qui plantauit vineam, & Esa. 5. 1. Ier. 2. 21.

sep-

Mar.12.2 sepem circum posuit ei, foditque in e
Lu.20.9. lar, & ædificauit turrim, & elocauit e
colis, ac peregrè profectus est.

34 Quum autem tempus fructuum
pinquasset, misit seruos suos ad agricol
eius fructus acciperent.

35 Agricolæ verò capitis eius ser
quidem ceciderunt, alium verò trucid
alium autem lapidarunt.

36 Rursum misit alios seruos plure
ribus: & fecerunt eis itidem.

37 Postremò autem misit ad eos fil
um dicens, Reuerebuntur filium meum.

Infra.29 38 Agricolæ verò viso filio, dixerunt
5.&.7.1 se, *iste est hæres, venite trucidemus eum
Io.21.53. obtinneamus hereditatem eius.

39 Tunc captum eum eiecerunt ex
neam, & trucidarunt.

Ps.118. 40 Quum igitur venerit Dominus
22. quid faciet Agricolis illis?

Act.4.11 41 Dicunt ei, Malos ipsos male per
Ro 9.33. vineam suam elocabit aliis agricolis, q
2.Pet 2.7 dent ei fructum tempo ibus suis.

42 Dicit eis Iesus, Nunquã legistis in
turis *Quem lapidem reprobarunt ædi
tes, is factus est Caput anguli, à Dom
Esa.8.14 ctum est illud, est mirabile in oculis nos

43 Propterea dico vobis, fore ut ro
à vobis regnum Dei & detur genti qua
eius fructus.

44 *Porrò qi ceciderit super lapidem
conquassabitur: super quem verò cec
dissipabit eum.

45 Et quum audissent principes sacerdo-
m ac Pharisæi parabolas eius, cognouerunt
de se dici.
46 Et quum studerent eum prehendere ti-
uerunt turbam, quoniam vt Prophetam eũ
bebant.

CAP. XXII.

Nuptiarum parabola. 9 *Gentium vocatus.* 11 *Nesius nuptialis, fides.* 16 *De censu Cæsaris* 25 *Et de resurrectione interrogatur Christus.* 32 *Deus viuentium* 36 *Mandatum maximum.* 36 *Dilectio Dei.* 39 *Dilectio proximi. Interrogat Pharisæos de Messia.*

1 Vnc* respondens Iesus, rursum loquutus
est eis per parabolas, dicens,
2 Simile est regnum cœlorum cuidam regi *Luc.* 14.
i fecit nuptias filio suo. 16.
3 Et misit seruos suos qui vocarent voca- *Apoc.* 19.
s ad nuptias: sed noluerunt venire. 9.
4 Rursu misit alios seruos, dicens, Dicite
catis, Ecce, prãndium meũ parauí, tauri mei
altilia mactata sunt, & omnia parata: venite
nuptias.
5 Illi autem quum *hoc* neglexissent, abie-
n: alius quidem in agrum suum, alius verò
mercaturam suam,
6 Reliqui verò prehensos seruos eius con-
meliis affecerunt, & trucidarunt.
7 Rex autem quum *hoc* audisset, iratus est:
missis exercitibus suis, perdidit homicidas

illos

illos, & vrbem eorum incendit.

8 Tunc dicit seruis suis, Nuptiæ quidem paratæ sunt: sed qui vocati erant, nō erant

9 Ite ergo ad compita viarum, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias.

10 Et egressi serui illi in vias, congregarunt omnes quos inuenerunt malos, pariter & bonos, & impletæ sunt nuptiæ conuiuis.

11 Ingressus autem rex vt spectaret discumbentes, vidit illic hominem non indutum vestimento nuptiali.

12 Tunc dicit ei, Amice, quomodo huc introisti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.

13 Tunc dicit ministris, Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum, & conijcite eum in tenebras exteriores: * illic erit fletus & stridor dentium.

14 Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.

Sup. 8. 12. 13. 42. Infr. 25. 30. 15 ¶ * Tunc profecti Pharisæi, consilium ceperunt vt illaquearent eum in sermone.

16 Itaque mittunt ad eum discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Præcepto, scimus te veracem esse, & viam Dei in veritate docere, nec quemquam curare, non enim respicis personam hominum.

Mar. 19. Luc 20. 26. 17 Dic ergo nobis, quid tibi videtur? licet censum dare Cæsari an non?

18 Cognita autem Iesus malitia eorum dixit, Quid me tentatis hypocritæ?

19 Ostendite mihi numisma census. Illi verò obtulerunt ei denarium.

20 Tunc dicit eis, Cuius est imago ista & ſcriptio?

21 Dicunt ei, Cæſaris. Tunc dicit eis, Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. *Rom. 13. 7.*

22 Quum igitur *hoc* audiſſent, mirati ſunt, & relicto eo abierunt.

23 ¶ * In illo die adierunt eum Sadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem: & interrogarunt eum. *Mar. 12. 19. Luc. 20. 27. Act. 23. 6.*

24 Dicentes, Magiſter, * Moſes dixit, Si quis mortuus fuerit, non habens filios, eius frater ducet (affinitatis iure) vxorem eius, & ſuſcitabit ſemen fratri ſuo. *Deut. 25. 5.*

25 Fuerunt autem apud nos ſeptem fratres, & primus vxore ducta obiit: & quum non haberet ſemen, reliquit vxorem ſuam fratri ſuo.

26 Similiter etiam ſecundus & tertius, vſque ad illos ſeptem.

27 Poſt omnes autem mortua eſt & mulier.

28 In reſurrectione ergo, cuius è ſeptem erit vxor? omnes enim habuerunt eam.

29 Reſpondens autem Ieſus dixit ei Erratis, nescientes Scripturas, neque potentiam Dei.

30 Nam in reſurrectione, neque vxores ducent, neque nuptum dantur: ſed ſunt vt Angeli Dei in cœlo.

31 De reſurrectione verò mortuorum non legiſtis quod vobis dictum eſt à Deo, dicente,

32 * Ego ſum Deus Abraham, & Deus

Isaac,& Deus Iacob? Deus non est Deus m
tuorum,sed viuentium.

33 Et quum *hoc* audisset turba, perculsa
ob doctrinam eius.

Mar.11. 34 ¶ Pharisæi verò quum audissent *eum* o
28. clusisse os Sadducæis, coacti sunt in vnum.

35 Tunc interrogauit *eum* quidam *ex ip*
Legis ite pres, tentans eum, & dicens,

36 Magister, quod est mandatum magnum
in Lege?

Deu.6.5. 37 Iesus autem dixit ei, * Diliges Dom
Mar.12. num Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tot
31. anima tua, & ex tota cogitatione tua.

38 Istud est primum & magnum mandatum

39 Secundum autem simile est huic,& *Dil
ges proximum tuum vt te ipsum.

Mar.12 40 Ab istis duobus mandatis tota lex &
35. Prophetæ pendent.

Lu.10.41 41 ¶ * Coactis autem Pharisæis,interrogauit
eos Iesus.

42 Dicens. Quid vobis videtur de Christo?
cuius filius est? Faciunt ei, Dauidis.

43 Dicit eis , quomodo ergo Dauid per
Spiritum vocat eum Dominum dicens.

44 * Dixit Dominus Domino meo , Sed
ad dextram meam vsquedum ponam inimicos
tuos scabellum pedum tuorum.

45 Si ergo Dauid vocat eum Dominum quo-
modo filius eius est?

46 Et nemo poterat ei respondere quicquam
neque ausus fuit quispiam ab illo die amplius
eum interrogare.

CAP.

CAP. XXIII.

2 *Scribæ docentes populum legem Mosis quales.* 5 *Phylacteria, Fimbriæ* 7. *Salutationes.* 8. *Frater.* 9. *Pater.* 10. *Minister.* 13. *Claudere regnum cœlorum.* 14. *Comedere domos viduarum.* 15 *Proselytas.* 16. *Iurare per templum.* 23 *Decimare mentham.* 25 *Purgare exteriorem poculi partem.* 27 *Sepulchra dealbata.* 33 *Serpentes. Viperæ.* 37 *Gallina.*

TUnc Iesus loquutus est turbæ & discipulis suis.

2 Dicens, *in cathedra Mosis sedent Scribæ & Phariſæi :

3 Omnia ergo quæ dixerint vobis vt seruetis, seruate & facite : sed secundum opera eorum nolite facere dicunt enim, & non faciunt.

4 ¶ * Legant enim onera grauia difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum : digito autem suo nolunt ea mouere.

5 ¶ Omnia verò opera sua faciunt vt spectentur ab hominibus : dilatant enim phylacteria sua, & producunt fimbrias palliorum suorum.

6 * Amantque primos accubitus in cœnis & primos conſessus in conuentibus,

7 Et in foris salutationes, & vocari ab hominibus, Rabbi, Rabbi.

8 Vos autem nolite vocari Rabbi, vnus enim est doctor vester, *nempe* Christus : omnes autem vos fratres estis.

1. Esd. 8. 4. Lu. 11. 46. Act. 15. 20. Num. 15. 38. Deut. 6. 8. & 22. 12. Mar. 12. 38. Luc. 11. 43 & 29. 46.

Mal.1.6. 9 * Et patrem vestrum neminem voc
in terra: vnus enim est Pater vester qui in
lis est.

10 Ne vocemini doctores, vnus enim
ster est doctor, *nempe* Christus.

11 Sed qui maximus est vestrum, sit mi
ster vester.

Luc.14. 12 ¶ * Porrò qui sese extollet, deprimet
11.& 18 & qui sese demiserit, extolletur.
14. 13 Sed væ vobis Scribæ & Phariſæi hyp
critæ, quoniam clauditis regnum cœlor
coram hominibus: vos enim nõ introitis, n
introeunt, similitis introire.

Luc.11. 14 ¶ * Væ Vobis Scribæ & Phariſæi hyp
52. critæ, quoniam exedistis domos viduarum,
in ſpeciem vtimini longis precibus, propter
auferetis grauius iudicium.

15 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocrit
quoniam circumitis mare & aridam, vt fac
tis vnum proſelytum: & quum fuerit fact
facitis eum filium gehennæ duplo mag
quàm vos *ſitis*.

16 Væ vobis duces cæci qui dicitis, Qu
qui, intrauerit per templum, nihil est: quic
autem iurauerit per aurum templi, debet.

17 Stulti & cæci: vtrum enim maius e
aurum, an templum quod ſanctificat aurum

18 Et, Quiſquis iurauerit per altare, nih
est: quicunque autem iurauerit per don
quod est ſuper ipſum, debet.

19 Fatui ac cæci: vtrum enim maius e
munus, an altare quod ſanctificat munus?

20 Qui ergo iurauerit per altare, iurat p
ip

ipſum, & per omnia quæ ſuper illud ſunt:
21 Et qui iurauerit per templũ, iurat per ipſũ & per eum qui habitat in eo: 1. *Reg.* 8. 15.
22 Et qui iurauit per cœlum, iurat per thronum Dei & per eum qui ſedet ſuper ipſum. 2. *Par.* 6. 2.
23 ¶ * Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam decimatis mẽtham & anethum & cuminum, & omittitis quæ grauiora ſunt Legis, iudicium & miſericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere. *Luc.* 11. 48.
24 Duces cæci, qui excolatis culicem: camelum autem deglutitis.
25 ¶ * Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autem *illæ* plena ſunt rapina & intemperantia. *Luc.* 11. 39.
26 Phariſæe cæce, purga primùm quod eſt intra poculum & patinam, vt id quodq; quod extrà eſt purum fiat.
27 Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam aſsimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ extrà quidem apparent ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſsibus mortuorum, omnique immunditia.
28 Ita & vos extrà quidem apparetis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.
29 ¶ Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam ædificatis ſepulchra Prophetarum, et ornatis monumenta iuſtorum.
30 Et dicitis, Si fuiſſemus temporibus patrum noſtrorum, non fuiſſemus eorum ſocii in cæde Prophetarum.

31 Itaq; teſtamini uduerſus voſmetipſos, eſſe filios eorum qui Prophetas occiderunt.

32 Vos quoque complete menſuram patrum veſtrorum,

33 Serpentes, progenies viperarum, quomodo effugere poſſitis iudicium gehennæ?

34 ¶ Propterea ecce ego mitto ad vos Prophetas & ſapientes, & ſcribas, & ex ipſis *nullos* trucidabitis & crucifigetis & ex *nonnullos* flagellabitis in ſynagogis veſtris & perſequemini ex vrbe in vrbem:

35 ¶ Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, effuſus ſuper terram, a ſanguine Abelis iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ *filii* Barachiæ * quem occiditis inter templum & altare.

1. Par. 13 21.

36 Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper Nationem iſtam.

Lu. 13. 34

37 ¶ * Ieruſalem, Ieruſalem, quæ trucidas Prophetas & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare liberos tuos * quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas & noluiſti?

4. Eſd. 1. 30.

38 Ecce, relinquitur vobis domus veſtra deſerta.

39 Dico enim vobis, nequaquam me videbitis, ab hoc tempore, vſquedum dicatis, benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XXIIII.

1 Deſtructio templi. Signa aduentus Chriſti. 11 Iniquitas. 23. Pſeudochriſti. 29. Signa conſummationis ſæculi. 31. Angeli 32. Ficus. 37 Tempora Noe. 42. Vigilandum. 45. Seruus

ET * ingressus Iesus è templo abibat: & accesserunt discipuli eius, vt ostentarent ei ædificia templi, *Mar.13.1 Luc.21.5.*

2 Iesus autem dixit eis, Nonne videtis hæc omnia? amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non dissoluatur. *& 19.44*

3 Sedente autem in monte Olearum, adierunt eum discipuli priuatim, dicentes, Dic nobis quando hæc erunt & quod erit signum aduentus tui & consummationis seculi.

4 ¶ Et respondens Iesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat. *Eph.5.6 Col.2.8*

5 Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multos seducent.

6 Futurum est autem vt audiatis bella, & rumores bellorum: videte ne turbemini: oportet enim omnia *hæc* fieri: sed nõdum erit finis.

7 Insurget enim gens in gentem, & regnum in regnum & erunt fames, & pestilentiæ, & terræmotus singulis locis.

8 Hæc autem omnia principium sunt dolorum.

9 * Tunc tradent vos oppressioni, & trucidabunt vos: & odio eritis omnibus gentibus propter nomen meum. *Su.10.17 Lu.21.12 Io.15.20*

10 Et tum offenduntur multi: & alius alium prodet, & odio habebit alius alium. *& 16.2.*

11 Et multi pseudoprophetæ surgent ac seducent multos.

12 Et quoniam multiplicata erit iniquitas refrigescet charitas multorum.

13 ¶ Sed qui sustinuerit ad finem vsque, is seruabitur.

14 Et

14 Et prædicabitur istud Euangeliu
gni in vniuersa terra, vt sit testimonio
bus gentibus, et tunc veniet finis.

Mar.13. 15 ¶ * Quum ergo videritis abhomin
14. nem illam vastatricem quæ dicta est * à D
Luc.21. cle Propheta, positã in loco sancto (qui
20. animaduertat.)

Dan.9. 16 Tunc qui in Iudæa *fuerint*, fugia
27. montes,

17 Qui supra domum, non descenda
sumat quicquam è domo sua.

18 Et qui in agro, non reuertatur retr
sumat vestimenta sua.

19 Væ autem vterum ferentibus et lac
tibus per illos dies.

20 Orate verò ne fiat fuga vestra hye
* *Act.1.* neque sabbatho.
21.

21 Erit enim tunc oppressio magna, qu
non fuit à principio mundi ad hoc vsque t
pus, neque erit.

22 Et nisi contracti fuissent dies illi, p
ret omnis caro: sed propter electos, con
hentur dies illi,

23 Tunc si quis vobis dixerit, Ecce,
Christus, aut hic: ne credite.

24 Surgent enim pseu-dochristi & ps
doprophetæ, et edent signa magna & m
cula, ita vt seducant (si fieri potest) etiam
ctos.

25 Ecce prædixi vobis.

26 Itaque si dixerint vobis, Ecce, in de
to est: ne egredimini. Ecce, in conclauib
ne credite.

27 Sic

27 Sicut enim fulgur exit ab oriente et apparet vsque in occidentem, ita etiam erit aduentus Filii hominis, *Luc.* 27. 17.

28 ¶ * Vbicunque enim fuerit cadauer, illuc congregabuntur aquilæ. *Mar.* 13. 24. 21.

29 ¶ * Statim autem post oppressionem dierum illorum Sol obscurabitur, nec dabit Luna splendorem suum, & stellæ cadent è cœlo, et potestates cœlorum concutientur. *Luc.* 25 3. *Esa.* 13. 10,

30 Tunc apparebit signum Filii hominis in cœlo: & tunc omnes tribus terræ plangent, * et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum potentia et gloria multa. *Ezech.* 32 2. *Iohel.* 2. 31. & 3.

31 * Is verò mittet Angelos suos cum tuba voce magna, & cogent electos eius à quatuor ventis, à cœlorum extremo ad eorum extremum. 1. 5. *Apocal.* 1. 7. *Dan.* 7. 13.

32 ¶ A ficu autem discite parabolam: quum iam ramus eius tener fit, et folia germinant, nostis propè esse æstatem. *Zach.* 12 11.

33 Ita & vos, quum videritis hæc omnia, sci ote illum propè esse et ad fores, 1. *Cor.* 15 52.

34 Amen dico vobis: nequaquam præterierit ætas hæc, vsquedum omnia ista facta sint. 1. *Thess.* 4 16.

35 * Cœlum et terra præteribunt: sermones autem mei nequaquam præteribunt. *Marc.* 13. 32.

36 ¶ De die autem illo & hora nemo scit, ne Angeli quidem cœlorum, sed pater meus solus,

37 Sicut autem *erant* dies Noe, ita erit & aduentus Filii hominis.

38 * Sicut enim diebus *qui præcesserunt* diluuium *Luc.* 17. 23.

Gen.7.4. Tes.3.2. luuium, edebant, & bibebant, vxores duc & nuptum dabant, ad eum vsque diem ingressus est Noe in arcam.

39 Nec cognouerunt diluuium vsque veniisset & sustulisset omnes: ita erit & a tus Filii hominis.

Lu.17.35 1.Thes.4. 18. 40 ¶* Tunc duo erunt in agro: vnus cipietur, & alter relinquetur.

41 Duæ molantes in pristino: vna acc tur, & altera relinquetur.

Mar.13. 35. Lu.12.39 2.Thes.5 2. Apoc.16 18. 42 ¶* Vigilate ergo, nescitis enim qua ra Dominus vester venturus sit.

43* Illud autem scitote, si sciret pate milias qua vigilia fur venturus sit, vigil nec fineret perfodi domum suam.

Lu.13 42 44 Propterea & vos estote parati: quia hora non dicatis, Filius hominis venturus

45 * Quis igitur est fidelis seruus & p dens, quem constituit Dominus super fam tium suum, vt det illis alimentum in temp

46 Beatus seruus ille, quem quum ven Dominus ejus inuenerit ita facientem.

47 Amen dico vobis omnibus bonis præficiet eum.

48 Quod si dixerit seruus ille malus in c dessio, Tardat Dominus meus aduentum.

49 Cœperitque verberare conseruos, qu etiam edere & bibere cum ebriis.

50 Veniet Dominus serui illius die quo n expectat, & hora qua non nouit.

51 Et separabit eum, ac patrem ei assig bit cum hypocritis: illic erit fletus & stri dentium.

CA

CAP. XXV.

Virgines expectantes sponsum. 13. *Vigilandum.* 14. *Talenta seruis tradita.* 24. *Seruus nequaquam.* 30. *Extremum iudicium quale.* 41. *Maledicti.*

TVnc erit simile regnum cœlorum decem virginibus, quæ sumptis lampadibus suis prodierunt in occursum sponsi.

2 Quinque autem ex eis erant prudentes, & quinque fatuæ.

3 Quæ *erant* fatuæ acceptis lampadibus suis non ceperunt oleum secum.

4 Prudentes verò ceperant oleum in vasis suis vnà cum suis lampadibus.

5 Tardante verò sponso, nictarunt omnes, ac dormierunt.

6 Media autem nocte clamor ortus est *dicentium*, Ecce sponsus venit, exite in occursum eius.

7 Tunc surrexerunt omnes illæ virgines & ornauerunt lampades suas.

8 Fatuæ autem prudentibus dixerũt, Date nobis ex oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.

9 Responderunt verò prudentes illæ, dicentes, Nequaquam, ne forte non sufficiat nobis & vobis ite verò potius ad eos qui vendunt, & ipsæ vobis emite.

10 Quum autem irent emptum, venit sponsus; & quæ paratæ erant, introierunt cum eo ad nuptias, clausaque est ianua.

11 Postea uerò venerunt & reliquæ virgines

gines dicentes, Domine, Domine, aperi n
12 Ipse verò respondens ait, Amen
vobis, non noui vos.
Supr. 24. 4.3. 13 *Vigilate itaque, quia nescitis diem
que horam qua Filius hominis veniet.
Mar. 13. 13. Luc. 19. 12. 14 ¶ *Ita enim est, vt *quum* quispiam pe
grè proficiscens vocauit seruos suos, et t
didit eis bona sua.
15 Et huic quidem dedit quinque talen
alii autem duo, alii verò vnum: vnicuique
cundum ipsius facultatem, et peregrè pro
ctus est statim.
16 Profectus autem: qui quinque talen
acceperat: negotiatus est ex iis: & fecit
tera quinque talenta.
17 Itidem et qui duo *acceperat*, lucrat
est et ipse altera duo.
18 Qui autem vnum acceperat, abiens de
fodit *illud* in terram, et abscondit pecuni
domini sui.
19 Post multum verò tempus venit dom
nus seruorum illorum, et confert ration
cum eis.
20 Tunc accedens is qui quinque talen
acceperat, attulit altera quinque talenta di
cens, Domine, quinque talenta tradidisti mi
hi: ecce, altera quinque talenta lucratus sum
ex eis.
21 Dixit autem ei dominus eius, Bene *ha
bet*, serue bone et fidelis: in paucis fuisti fide
lis, super multa te constituam: ingredere i
gaudium domini tui.
22 Accedens autem et qui duo talenta ac
ceperat,

eperat, ait, Domine, duo talenta tradidisti mihi: ecce, alia duo lucratus sum supra ea.

23 Ait ei dominus eius, Bene *habet*, serue bone et fidelis, in paucis fuisti fidelis: super multa te constituam: ingredere in gaudium domini tui.

24 Accedens autem et qui vnum talentum acceperat, ait, Domine, noueram te hominem durum esse qui metas vbi uó seminasti, et inde cogas vbi non sparsisti.

25 Itaque timens abii, et occultaui talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum est.

26 Respondens autem Dominus eius dixit ei, Serue male et cunctator, sciebas me mete vbi non seminaui, & inde cogere vbi non sparsi.

27 Oportuit ergo te committere pecuniam meam mensariis: et veniens ego recepissem meum cum fœnore.

28 Tollite ergo ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta.

29 *Omni enim habenti dabitur, et abundabitur: qui verò non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo. *Supra 13 10. Mar. 4. 25. Luc. 8. 18 & 19 26*

30 Et inutilem seruum eiicite * in tenebras exteriores: illic erit fletus et stridor dentium. *Sup 8. 15 22. 13.*

31 ¶ Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, et omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ.

32 Et cogentur coram eo omnes gentes: et separabit eos alteros ab alteris, vt pastor separat oues ab hœdis.

33 Et statuit oues quidem ad dextram suam,

am, bœdos autem ad ſiniſtram.

34 Tunc dicet Rex iis qui ad dextram [illegible] erunt, Venite benedicti Patris mei, poſſi[deti] regnum paratum vobis ab ipſis fundam[ento] mundi.

Eſa.58.7. Ezec.18.7. 35* Eſurii enim & dediſtis mihi quo ve[scer]er: ſitiui, & dediſtis mihi potum: hoſpes e[ram] & collegiſtis me:

Ecc.7.39 36 Nudus, & amicuiſtis me: * ægrotaui, [et] inuiſiſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad [me].

37 Tunc reſpondebunt ei iuſti dicentes, [Do]mine, quando te vidimus eſurientem, & [pa]uimus? aut ſitientem, & dedimus tibi potu[m]?

38 Quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te? aut nudum, & amicuimus?

39 Aut quando te vidimus ægrotum aut in carcere, & venimus ad te?

40 Et reſpondens Rex dicet eis, Amen dico vobis, quatenus id feciſtis vni ex iſtis fratribus meis minimis, mihi feciſtis.

41 Tunc dicet etiam iis qui ad ſiniſtram [erunt],

Pſal.6.9. Sup.7.23 Lu.13.29 * Maledicti abite à me in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis eius.

42 Eſuriui enim, & non dediſtis mihi *quo* ve[scer]er: ſitiui, & non dediſtis mihi potum.

43 Hoſpes eram, & non collegiſtis me: nudus, & non amicuiſtis me: ægrotus & in carcere *eram*, & non inuiſiſtis me.

44 Tunc ipſi quoque reſpondebunt ei, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut ægrotum, in carcere, & non miniſtrauimus tibi?

45 Tunc respondebit eis dicens, Amen dico vobis quatenus *id* non feciſtis vni exiſtis minimis nec mihi feciſtis.

46 * Et abibunt iſti in ſupplicium æternum: iuſti verò in vitam æternam.

CAP. XXVI.

Consilium Sacerdotum contra Christum. 6. Christi pedes vnguuntur. 15. Illum vendit Iudas. 16. Institutio Cœnæ 34. & 69. Petri abnegatio. 38. Tristis Christus. 46. Osculo proditur. 57. Ad Caiphan ducitur. 64. Fatetur se Christum. 67. Conſpuitur.

ET * factum eſt cùm finiſſet Ieſus omnes iſtos ſermones, dixit diſcipulis ſuis, *Mar. 14. Lu. 22. 1*

2 Scitis intra duos dies Paſcha fore, & Filium hominis tradendum vt crucifigatur.

3 ¶ * Tunc coacti ſunt principes ſacerdotum & ſcribæ & ſeniores populi in aulam pontificis maximi, qui dicebatur Caipha. *Io. 11. 47*

4 Et ſimul conſultarunt vt Ieſum dolo prehenderent & trucidarent.

5 Dicebant autem, Non in feſto, ne tumultus fiat in populo.

6. ¶ * Quum autem Ieſus eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi. *Marc. 14. 3*

7 Venerat ad eum mulier, habens alabaſtrum vnguenti grauis pretii, & effuderat ſuper caput ipſius accumbentis. *Ioh. 12.*

8 Videntes autem diſcipuli eius, indignati ſunt, dicentes, Quorſum perditio hæc?

9 Potuit enim istud vnguentum ven
ri magno & dari pauperibus.

10 Quum autem *hoc* cognouisset Ie
eis, quid molestiam exhibetis istæ
opus enim bonum operata est erga me.

Deut. 15. 11 Semper enim pauperes habebitis v
11. cum me verò non semper habebitis.

12 Quòd enim hæc vnguentum hoc
cit corpori meo, ad sepeliendum me feci

13 Amen dico vobis, Vbicumque prædi
fuerit hoc Euangelium in toto mundo, e
quod hæc fecit, dicetur ad memoriam ip

Mar. 14. 14 * Tunc profectus vnus ex duodecim,
12. dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sa
Luc. 21. 4 dotum.

15 Ait ei: Quid vultis mihi dare, & ego
bis eum tradam: Ipsi verò appenderunt ei
ginta argenteos nummos.

16 Ex eo tempore quærebat opportuni
tem vt eum proderet.

Mar. 14. 17 ¶ * Primo autem die Azymorum ve
12. runt discipuli ad Iesum, dicentes ei, Vbi
Luc. 21. paremus tibi ad vescendum Pascha?
7.

18 Ipse verò dixit, Abite in vrbem ad quen
dam, et dicite ei, Magister dicit, Tempus m
um propè est, apud te faciam Pascha cum di
cipulis meis.

19 Et fecerunt discipuli sicut præcepe
eis Iesus, et parauerunt Pascha.

20 Quum autem serum diei esset, recubu
cum duodecim.

Mar. 14. 21 * Et edentibus ipsis, dixit, Amen di
18. vobis, vnus vestrum me prodet.

22 Tu

22 Tunc contristati vehementer, cœperunt dicere singuli eorum ei, Num ego sum Domine? *Luc.* 22. 14. *Io.* 13. 21.

23 Ipse verò respondens ait, qui intingit mecum manum in patina, iste me proditurus est.

24 Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de eo, Væ autem homini illi per quem Filius hominis proditur, bonum erat homini illi si natus non fuisset.

25 Respondens autem Iudas qui prodebat eum, dixit, Num ego sum, Rabbi? Dicit ei, Tu dixisti.

26 ¶ * Edentibus autem eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, deditque discipulis, & ait, Accipite, comedite, hoc est corpus meum. *1. Cor. 11. 24.*

27 Et accepto pauculo, ac gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes:

28 Hoc est enim sanguis meus Noui Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionē peccatorum.

29 Dico autem vobis, Non bibam ab hoc tempore ex hoc fructu vitis: vsque ad diem illum quum ipsum bibam vobiscum nouum in regno Patris mei.

30 Et quum hymnum cecinissent, abierunt in montem Olearum.

31 * Tunc dicit eis Iesus, Omnes vos ista nocte offendemini in me. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. *Mar. 14. 17. Io. 6. 30. & 18. 8. Zach. 13. 7.*

32 Postquam autem surrexero, * præibo vobis in Galilæam.

33 Respondens verò Petrus dixit ei: Etiam si omnes

Mar. 14. 28. & 16. 7. si omnes offendantur in te, ego nunquam offendar.

Io. 13. 38 34 Dixit ei Iesus,* Amen dico tibi, istâ nocte antequam gallus vocem mittat, ter me negabis.

Marc. 14. 32. Luc. 22. 39. 35 * Dicit ei Petrus. Etiam si oportuerit me mori tecum, non te abnegabo. Similiter omnes discipuli dixerunt.

36 ¶ Tunc venit Iesus cum eis in locum qui dicitur Gethsemane : & dicit discipulis Sedete hic, vsquequò abiēs, precatus fuero illic.

37 Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & grauissimè angi.

38 ¶ Tunc dicit eis Iesus, Vndequaque tristis & anima mea vsque ad mortem : manete hic, & vigilate mecum.

39 Et progressus paululum, procidit in faciem suam precans, & dicens, Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud : Verumtamen non vt ego volo, sed vt tu.

40 ¶ Tunc venit ad discipulos, & reperit eos dormientes, & dicit Petro, Itáne, non potuistis vnam horam vigilare mecum?

41 Vigilate & orate, ne introeatis in tentationem : spiritus quidem promptus, sed caro infirma *est*.

42 Rursum secundò abiit, & precatus est dicens, Pater mi, si non potest hoc poculum abire à me quin bibam illud, fiat voluntas tua.

43 Et cum veniisset, reperit eos rursum dormientes, erant enim oculi eorum grauati.

44 Et relictis eis, rursum abiit : & precatus est tertiò, eundem sermonem dicens.

45

45 Tunc venit ad discipulos suos, & dicit eis, Dormite quod superest, & requiescite: ecce, appropinquauit hora, & Filius hominis traditur in manus peccatorum.

46 Surgite eamus: ecce appropinquauit qui me prodit.

47 ¶ * Et adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim, venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à Principibus sacerdotum & senioribus populi. *Mar. 14. 43. Luc. 22. 47. Ioh. 18.*

48 Is verò qui prodebat eum, dederat eis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, is est: prehendite eum.

49 Itaque statim cùm venisset ad Iesum, dixit, Aue Rabbi, & deosculatus est eum.

50 At Iesus dixit ei, Amice, quorsum ades? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum & prehenderunt eum.

51 ¶ Et ecce, vnus ex iis qui *erant* cum Iesu extensa manu exeruit gladium suum, & percusso seruo Pontificis maximi, abstulit auriculam eius.

52 Tunc ait ei Iesus, Conuerte gladium tuum in locum suum, quicunque enim acceperint gladium, gladio peribunt.

53 An putas me non posse nunc precari Patrem meum, qui huc sistat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum?

54 Quomodo ergo implerentur Scripturæ, quæ dicunt sic oportere fieri?

55 In illa hora dixit Iesus turbæ, Vt aduersus latronem exiuistis cum gladiis & fustibus, vt comprehenderetis me: Quotidie apud

vos sedebam docens in templo, nec p[re]
diſtis me.

56 Hoc autem totum factum eſt, vt i[m]
rentur Scripturæ Prophetarum. Tunc diſci[pu]
omnes relicto eo fugerunt.

Mar. 14. 53. *Luc.* 22. 54. *Iohan.* 18 14.

57 * Illi verò prehenſum Ieſum adduxer[unt]
ad Caiapham Pontificem maximum, vbi Sc[ri]bæ & ſeniores coacti erant.

58 Petrus autẽ ſequebatur eum procul v[sque]
in aulam Pontificis maximi: & ingreſſus in[tro]
ſedebat cum miniſtris, vt videret finem.

Mar. 14. 53.

59 * Principes autem ſacerdotum & ſe[na]
res & totus conſeſſus quærebant falſum te[sti]
monium contra Ieſum, vt eum morte mul[ta]
rent.

60 Et non inuenerunt: etiam cùm multi fa[lſi]
ſi teſtes acceſſiſſent, non inuenerunt. Poſtre[mo]
verò aduenientes duo falſi teſtes,

Io. 2. 19.

61 Dixerunt, iſte dixit, * Poſſum diſſolu[ere]
templum Dei, & triduo ipſum ædificare.

62 Et ſurgens Pontifex maximus dixit
Nihil reſpondes? quid *illud eſt quod* iſti adu[er]
ſum te teſtificantur?

63 Ieſus autem ſilebat. Et reſpondens Pon[ti]
tifex maximus dixit ei, Adiuro te per Deu[m]
viuentem, vt dicas nobis an tu ſis Chriſtus fi[lius]
le Filius Dei.

64 Dicit ei Ieſus. Tu dixiſti: quinetiam d[i]
co vobis, ab hoc tempore videbitis * Filiu[m]
hominis ſedentem ad dextram potentiæ De[i]
& venientem in nubibus cœli.

Supr. 16. 19. *Rom.* 14. 10.

65 Tunc Pontifex maximus diripuit ve[ſti]
menta ſua, dicens blaſphemauit: quid ampli[us]
egem

egenius testibus? ecce: nunc audistis blasphemiam eius. 1. Thes. 4. 14.

66 Quid vobis videtur? Ipsi verò respondentes dixerunt, Tenetur mortis pœna.

67 * Tunc insputerunt in faciem eius, & colaphos eiinflixerunt: alii verò bacillis eum cæciderunt. Esa. 5. 6.

68 Dicentes, Vaticinare nobis Christe, quis est, qui te percussit.

69 ¶ * Petrus autem sedebat extra in aula: & accessit ad eum quædam ancillula, dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras. Mar. 14. 66 Luc. 22. 55. Io. 18. 25

70 Ipse verò negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicas.

71 Eum autem egredientem in vestibulum vidit alia *ancilla*, & dixit eis qui *erant* illic, Et ille erat cum Iesu Nazareno.

72 Tunc rursus negauit cum iureiurando, Non noui hominem.

73 Paulo post autem accesserunt qui adstabant & dixerunt Petro, verè & tu ex ipsis es; nam & loquutio tua te manifestum facit.

74 Tunc cœpit seipsum deuouere, & iurare, *dicens*, non noui hominem. Et statim gallus misit vocem.

75 Tunc meminit Petrus verborum Iesu qui dixerat ei, Priusquam gallus vocem mittat ter me abnegabis. Et egressus extra fleuit amarè.

CAP. XXVII.

1 *Pilato vinctus traditur.* 5. *Iudas seipsum strangulat.* 19. *Vxor Pilati.* 20. *Barabas petitur.*

titur. 24 Pilatus lauat manus. 29. Chris-
nis coronatur. 34 Crucifigitur. 40 Conui-
ceſitur. 50 Emittit ſpiritum 57. Sepulch-
ponitur. 62. Cuſtoditur a militibus.

Mar. 15.1 Lu. 12.66 Io. 18.28

1 MAne * autem quum eſſet, conſilium
petunt omnes principes ſacerd
& ſeniores populi aduerſus Ieſum, vt
morte multarent.

2 Et vinctum eum abduxerunt, ac trad
runt Pontio Pilato præſidi.

3 ¶ Tunc Iudas qui eum prodiderat, vi
eum damnatum eſſe, pœnitens, retul.t trig
argenteos *numos* ad Principes ſacerdotum
ſeniores.

4 Dicens, Peccaui prodito ſanguine i
xio. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu viden

Act. 1. 18

5 Et *ipſe* abiectis illis *numis* argenteis in
plum, ſeceſſit, & abiens * ſtrangulauit *ſeſe*.

6 Principes autem ſacerdotum acceptis
mis illis argenteis, dixerunt, Non licet eos
tere in corbonam, quoniam pretium ſan
n s eſt.

Act. 1. 19

7 Concilio autem capto, emerunt ex
agrum illud figuli ad ſepulturam hoſpitum.

8 Quapropter vocatus eſt ager ille, *
ſanguinis, vſque in hodiernum diem.

Zac. 11. 13.

9 (Tunc impletum eſt quod dictum eſt
Ieremiam Prophetam, dicentem, * Et acc
runt trigenta *numos* argenteos, prærium
mati, quæ æſtimatus fuit à filiis Iſrael.

10 Et dederunt eos ad *emendum* agru
guli, ſicut conſtituit mihi Dominus.)

11

11 ¶ * Iesus autem stetit coram præside: & interrogauit eum præses, dicens, *Tu* es rex Iudæorũ? Dixit autem ei Iesus, Tu dicis. *Mar.*15.3. *Luc.*23.3 *Io.*18.33

12 Et quum ipse accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit.

13 Tunc dicit ei Pilatus, Non audis quam multa aduersum te testificentur.

14 Et non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præses valdè.

15 ¶ Præses autem in festo consueuerat turbæ dimittere vnum vinctum, quem voluissent.

16 Habebant verò tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barrabbas.

17 Ipsis igitur coactis, dixit eis Pilatus, Vtrum vultis dimittam vobis? Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus?

18 Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum.

19 Sedente autem eo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi *rei sit* cum iusto illo, multa enim passa sum hodie in somniis propter eum.

20 * Principes autem sacerdotum & seniores persuaserunt turbæ vt peteret Barrabbam, Iesum verò perderet. *Mar.*15.11. *Luc.*23.18. *Io.*18.40 *Act.*3.18

21 Respondens autem præses dixit eis, Vtrum è duobus illis vultis vt vobis dimittam? Ipsi verò dixerunt, Barrabbam.

22 Dixit eis Pilatus, Quid igitur faciam Iesu qui dicitur Christus? Dicunt ei omnes, Crucifigatur.

23 Præses autem ait, Enimuerò quid mali

fecit ? At illi amplius clamabant, dicen
Crucifigatur.

24 ¶ Videns autem Pilatus se nihil pro
cere, sed ma orem tumultum fieri, accep
aqua abluit m nus coram turba, dicens, Inno
xius ego sum à sanguine huius iusti : vos vi
deritis.

25 Et respondens vniuersus populus dixit
Sanguis eius super nos, & super filios nostros

26 Tunc dimisit eis Barabbam: Iesum autem
flagellatum tradidit vt crucifigeretur.

Mar. 15. 16. 27 ¶ * Tunc milites præsidis, cùm abduxis
Io. 19. 1. sent Iesum in prætorium, coegerunt ad eum
vniuersam cohortem.

28 Et quum exuissent eum, circumposue
runt ei chlamidem coccinam.

29 Et coronam è spinis contextam impo
suerunt eius capiti, & arundinem in dextram
eius, & genu ante eum submisso, illudebant ei
dicentes, Aue rex Iudæorum.

30 Et quum inspuissent in eum, ceperunt
arundinem illam, & verberabant caput eius.

31 Et quum illusissent ei, exuerunt eum
chlamide, induerantque vestimentis suis : &
abduxerunt eum vt crucifigerent.

Mar. 15. 22. Luc. 1. 36 32 * Exeuntes autem inuenerunt quendam
Cyrenæum, nomine Simonem, hunc angaria
uerant, vt portaret crucem eius.

Mar. 5. 20. Luc. 23. 32. Io. 19. 16 33 ¶ * Et quum venissent in locum qui dici
tur Golgotha, quod est Caluariæ locus,

34 ¶ Dederunt ei acetum bibendum cum
felle mistum: & cùm gustasset, noluit bibere.

35 * Postquam autem crucifixerunt eum,
partiti

partiti sunt eius vestimenta, sortem iacentes. *Mar. 15.*
vt impleretur quòd dictum est à Propheta, * 24.
Partiti sunt sibi vestimenta mea, & super ve- *Psa. 21.19*
stem meam iecerunt sortem.

36 ¶ Et sedentes seruabant eum illic.

37 Et imposuerunt super caput eius crimen ipsius scriptum. HIC EST IESVS REX IL-LE IVDAEORVM.

38 ¶ Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones: vnus ad dextram, & alter ad sinistram.

39 ¶ Qui verò præteribant conuitiabantur ei, mouentes capita sua.

40 Et dicentes: * Tu qui dissoluis templum, & triduo ædificas, serua temetipsum: si filius *Ió. 2.19*
Dei es, descende è cruce.

41 Similiter autem etiam principes sacerdotum illudentes cum Scribis & senioribus, dicebant.

42 Alios seruauit, seipsum non potest seruare, si rex Israel est, descendat nunc, è cruce, & credemus ei.

43 * Confidit in Deo, liberet eum nunc, si *Psal 22 9.*
vult eum: dixit enim, Filius Dei sum. *Sapien. 2*

44 Idipsum autem etiam latrones qui cru- *28.*
cifixi erant cum eo, exprobrabant ei.

45 ¶ A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam regionem, vsque ad horam nonam.

46 Circiter verò horam nonam exclamauit Iesus voce magna dicens, * Eli, Eli, lamma- *Ps. 21.2.*
sabachthani? Hoc est, Deus mi, Deus mi, cur de-seruisti me?

47

47 Quidam autem ex iis qui illic st
quum *hoc* audissent, dicebant, Eliam voca

Ps. 69. 22. 48 Et statim currens quidam ex eis
acceptam spongiam impleuisset aceto &
cumposuisset calamo, dedit ei vt biberet.

49 Reliqui verò dicebant, Sine, videam
an veniat Elias seruatum eum.

50 ¶ Iesus autem quum rursum clamas
voce magna, emisit spiritum.

1 Par. 3. 14. 51 ¶ * Et ecce, aulæum templi fissum est
duas partes a summo vsque ad imum: & ter
mota est, & petræ fissæ sunt.

52 Et monumenta aperta sunt: & mul
corpora sanctorum qui dormierant, surrex
runt.

53 Qui egressi è monumentis, post resu
rectionem eius, introierunt in sanctam vrbem
& apparuerunt multis.

54 Centurio verò & qui cum eo erant ser
uantes Iesum, viso terræ motu & iis quæ fact
fuerant, timuerunt vehementer, dicentes, Ver
filius Dei erat iste.

55 Erant autem illic mulieres multæ pro
cul spectantes, quæ secutæ fuerant Iesum
Galilæa, ministrantes ei.

56 Inter quas erat Maria Magdalena, &
Maria Iacobi & Ioses mater, & mater filiorum
Zebedæi.

Mar. 15. 42. Luc. 23. 50. 57 ¶ * Quum autem serum dici esset, venit
homo diues ab *urbe* Arimathæa, nomine Io
seph qui & ipse discipulus fuerat Iesu.

58 Is adiit Pilatum, & petiit corpus Iesu
Io. 9. 38. Tunc Pilatus iussit reddi corpus.

59

59 Et Ioseph quum accepisset corpus, involuit illud Sindone pura.

60 Posuitque in monumento suo nouo: quod exciderat petra: & aduoluto saxo magno ad ostium monumenti, abiit.

61 Erat autem illic Maria Magdalena & altera Maria, sedentes contra sepulchrum.

62 Postera autem die quæ sequitur Parasceuen, coacti sunt principes Sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum.

63 Dicentes, Domine, meminimus palam illum dixisse, quum adhuc viueret, Tertio post die resurgam.

64 Iube ergo muniri sepulchrum vsque in diem tertium: ne quando veniant discipuli eius nocte, & furentur eum, dicantque populo, Surrexit a mortuis, & erit vltimus error peior priore.

65 Dicit eis Pilatus, Habetis custodiam, abite, munite sicut scitis.

66 Ipsi autem profecti, munierunt sepulchrum obsignato lapide, cum custodia.

CAP. XXVIII.

1 *Mulieres sepulchrum adeunt.* 2. *Angelus.* 7. *Christus conspicitur a mulieribus.* 18. *Mittit Apostolos ad prædicandum.*

1 EXtremo * autem Sabbatho, quum lucesceret in primum *diem* hebdomadis, venit Maria Magdalene & altera Maria, vt spectarent sepulchrum. *Mar.* 16. 6. *Io.* 20. 11.

2 Et ecce terræ motus factus est ma
Angelus enim Domini quum descendi
cœlo, & accessisset, deuoluit lapidem ab
sedebatque supereum.

3 Erat autem visus eius vt fulgur, & ve
mentum eius album sicut nix.

4 Custodes autem concussi sunt præ ip
timore, & facti sunt sicut mortui.

5 Respondens autem Angelus, dixit
lieribus, Vos *vero* ne timete: scio enim v
Iesum crucifixum quærere.

6 Non est hic: surrexit enim, prout dix
Venite, videte locum vbi iacebat Dominus.

7 Et citò profectæ dicite discipulis ei
eum surrexisse à mortuis. Et ecce præit vob
in Galilæam: illuc eum videbitis. Ecce, di
vobis.

8 Tunc egressæ citò à monumento eum t
more & gaudio magno, currebant, vt renu
tiarent discipulis eius.

9 ¶ Quum autem proficiscerentur, vt a
nuntiarent discipulis eius, ecce, Iesus occurr
eis, dicens, Auete. Illæ autem accesserunt, &
prehenderunt pedes eius, & adorauerunt eum.

10 Tunc ait eis Iesus, Ne timete, abite, an
nunciate fratribus meis, vt abeant in Gali
læam: et illic me videbunt.

11 ¶ Proficiscentibus autem ipsis: ecce,
quidam ex custodia venerunt in vrbem, & an
nuntiauerunt principibus Sacerdotum omn
quæ facta fuerant.

12 Tunc coacti cum senioribus, consili
capto, pecuniam multam dederunt militibus

13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt et eum furati sunt, nobis dormientibus.

14 Quòd si hoc auditum fuerit apud præsidem, nos persuadebimus ei, et securos vos præstabimus.

15 Ipsi verò accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti: et diuulgatus est iste sermo apud Iudæos vsque ad hodiernum diem.

16 ¶ Vndecim autem discipuli profecti sunt in Galilæam, in montem vbi constituerat eis Iesus.

17 Et quum vidissent eum, adorauerunt eum: quidam autem dubitauerunt.

18 Et accedens Iesus loquutus est eis, dicens, * Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. *Heb 1.2 Mar. 16. 13.*

19 ¶ *Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

20 Docentes eos seruare omnia quæ mandaui vobis. Et ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Amen.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

CAP. I.

4 *Baptizat Iohannes.* 6. *Vestitus & victus ipsius.* 9. *Baptizatur Iesus.* 12. *Tentatur.* Prædica-

dicat Euangelium. 16 21 *&* 39 *Docet in synagogis.* 23 *Sanat Damoniacum.* 29 *Socrum Petri.* 32 *Multos infirmos.* 40 *Mundat leprosum.*

PRincipium Euangelii Iesu Christi Filij Dei.

Mar. 3 1. 2 Vt scriptum est in Prophetis: *Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.*

Esa. 40. 3 *Luc.* 3 4. 3 * Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas eius.

Ioh. 1. 15 *Mat.* 3 4. 4 ¶ * Baptizabat Iohannes in deserto, et prædicabat baptismum resipiscentiæ, ad remissionem peccatorum.

Mat. 3 4. 5 * Et exibat ad eum totæ Iudææ regio, et Hierosolymitæ, & baptizabantur omnes ab eo in Iordane flumine, confitentes peccata sua.

6 Induebatur autem Iohannes pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos suos: et edebat locustas, & mel syluestre.

Le. 11. 12 *Mat.* 3. 12 *Lu.* 3 16. *Ioh* 1. 27 *Act.* 1. 5. *&* 2. 4. *&* 11. 16 *&* 19. 4. 7 ¶ * Et prædicabat, dicens, Venit post me qui validior me est, cuius non sum dignus procumbens incuruatus soluam corrigiam solearum.

8 Ego quidem baptizaui vos aqua: ipse verò baptizabit vos Spiritu sancto.

Mat. 3. *Iap.* 9 ¶ Et factum est diebus illis, venit Iesus à Nazareth *vrbe* Galilææ, & baptizatus est in Iordane à Iohanne.

10 Et statim ascendens ex aqua, vidit apertos cœlos, & Spiritum tanquam columbam descendere super eum.

11 Et vox extitit è cœlis? Tu es filius ille meus dilectus, in quo acquiesco. *Iu.3.22. Ioha.1.*

12 ¶ *Statimque spiritus eum expellit in desertum. 39. *Mat.4.1.*

13 Et fuit illic in deserto dies quadraginta tentante eum Satana, eratque cum feris: & Angeli ministrabant ei. *Luc.4.1.*

14 ¶ *Postquam autem traditus fuit Iohānes in custodiam, venit Iesus in Galilæam prædicans Euangelium regni Dei. *Mat.4. 12. Luc.4 14*

15 Et dicens, Impletum est tempus, et appropinquauit regnum Dei: resipiscite, et credite Euangelio. *Iob.4.43*

16 *Ambulans autem ad mare Galilææ, vidit Simonem & Andræam fratrem eius iacientes rete in mare (erant enim piscatores.) *Mat.4. 18. Luc.5.2.*

17 Et dixit eis Iesus, Sequimini me, & faciam vt sitis piscatores hominum.

18 Et *ipsi* statim omissis retibus suis secuti sunt eum

19 Tunc progressus illinc paululum, vidit Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannem fratrem eius, qui et ipsi in nauigio sarciebant retia.

20 Statimque vocauit eos: et *ipsi* omisso patre suo Zebedæo in nauigio cum mercenariis, secuti sunt eum.

21 ¶ *Et ingrediuntur Capernaum, statimque Sabbatho ingressus Iesus in synagogam, docebat, *Mar.4. 23. Luc.4 31*

22 Et percellebantur super doctrina eius, docebat enim eos vt authoritatem habens, et non vt Scribæ. *Mat.7. 28. Lu.4.32.*

23 * Erat

Luc.4.32

23 * Erat autem in synagogá eorum dam, in quo erat spiritus impurus, qui mauit.

24 Dicens, Ah, quid nobis tecum Iesu zarene? venisti vt perderes nos? noui te sus, *nimirum* Sanctus ille Dei.

25 Et obiurgauit eum Iesus dicens, obt tesce, & exi ab eo.

26 Tunc, quum discerpsisset eum spiritus purus, & clamasset voce magna, exiit ab

27 Et expauerunt omnes, ita vt mutuò q rerent inter se dicentes, Quid est hoc? qua ctrina noua hæc, quòd per potestatem im rat etiam spiritibus impuris, & au culi ei?

28 Peruenit autem fama eius statim in tam regionem circumiacentem Galilææ.

Matt. 8. 14. Luc.4.34

29 ¶ * Et statim è synagoga egressi, ven runt domum Simonis & Andreæ cum Iaco & Iohanne.

30 Socrus autem Simonis decumbeba briticans: & statim dicunt ei de illa.

31 Tunc accedens erexit eam, prehen manu eius: & dimisit eam febris statim: & m nistrauit eis.

32 Quum autem serum *diei* esset, occide te sole, adducebant ad eum omnes malè fectos & dæmoniacos.

33 Et vrbs tota coacta erat ad ostium.

34 Et sanauit multos malè affectos var morbis: & dæmonia multa eiecit: & non sin bat loqui dæmonia quod ipsum nossent.

35 Et manè valdè, multa nocte quum s

rexi

rexisset, exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.

36 Et prosequuti eum Simon & qui cum ipso erant.

37 Et quum inuenissent eum, dicunt ei, omnes te quærunt.

38 Tunc dicit eis, eamus in contigua oppidula, vt & illic prædicem, ad hoc enim sum egressus.

39 Et prædicabat in synagogis eorum in tota Galilæa, & dæmonia eiiciebat.

40 ¶ * Venitque ad eum leprosus, precans eum, eique ad genua accidens, ac dicens ei, Si velis me purgare. *Mat.* 8 2 *Lu.* 5. 12

41 Iesus autem misericordia commotus, extensa manu tetigit eum, & dixit ei, Volo purgator.

42 Et quum *hæc* dixisset, statim abiit a beo lepra, & purgatus fuit.

43 Et grauiter interminatus ei *Iesus* statim ablegauit eum.

44 Dixitque ei, Vide *vt* nemini quicquam dicas: sed abi ostende teipsum sacerdoti, & offer pro purgatione tui, quæ * imperauit Moses vt hoc sit eis testimonio. *Leu.* 14. 4 *Lu.* 5. 18

45 * Ille verò egressus, cœpit prædicare multa, & rem diuulgare, ita vt iam non posset Iesus manifestè introire in ciuitatem: sed foris in desertis locis erat, & veniebant ad eum vndique.

CAP. II.

3. *Et 5 Paralyticus remissis peccatis sana tur.* 13. *Matthæi vocatio.* 19. *Ieiunia & afflictio prædicuntur.* 23. *Discipuli spicas vellunt.* 26. *Panes propositionis.*

Mat. 9. ET* rursus intrauit Capernaum interiectis *aliquot* diebus: & auditum est eum domi esse.

2 Statimque coacti sunt multi, *adeo* vt iam non caperent *eos* ne ea quidem *loca* quæ *erant* ad ostium: & loquebatur eis sermonem *Euangelii.*

3 Tunc veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.

4 Et quum non possent ei appropinquare propter turbam, detexerunt tectum *ædium* in quibus erat, eoque perfosso, *funibus* demiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat.

5 Quum autem vidisset Iesus fidem eorum dixit paralytico, Fili, remissa sunt tibi peccata tua.

Io. 14. 4. Esa. 43. 25. 6 Erant autem illic quidam ex Scribis sedentes, & ratiocinantes in cordibus suis.

7 Quid iste ita loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?

8 Et quum statim cognouisset Iesus spiritu suo, eos ita ratiocinari apud se, dixit eis, Quid ita ratiocinamini in cordibus vestris?

9 Vtrum est facilius, dicere paralytico, Remissa sunt tibi peccata, an dicere, Surge, & tolle grabatum tuum & ambula?

10 Vt

10 Vt autem sciatis, Filium hominis præditum esse authoritate remittendi peccata in terra (ait paralytico.)

11 Tibi dico, surge, ac tolle grabatũ tuum, & abi domum tuam.

12 Tunc *ille* statim surrexit: sublatoque grabato, egressus est coram omnibus: adeò vt obstupescerent omnes, & glorificarent Deum, dicentes: Nunquam tale quicquam vidimus.

13 *Et egressus est rursus ad mare: totaque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Mat.9.9. Lu.5.27

14 Et quum prætergrederetur, vidit Leui Alphai *filium*, sedentem ad teloniam: dixitq; ei, Sequere me, Et *is* surgens sequutus est eum.

15 Et factum est, quum Iesus accumberet in domo illius, multi etiam Publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius: erant enim multi, & sequuti fuerant eum.

16 Quicunque Scribæ ac Pharisæi vidissent eum edentem cum Publicanis & peccatoribus, dixerunt Discipulis eius, quid *est* quod cum Publicanis & peccatoribus edit ac bibit?

17 Et quum *hoc* audiuisset Iesus, dixit eis, Iis qui valent, non egent medico, sed iis qui malè affecti sunt, *non veni vt vocarem iustos sed peccatores ad resipiscentiam. 1.Tim.1. 23.

18 ¶ Discipuli autem Iohannis ac Pharisæorum ieiunabant: veniunt igitur & dicunt ei, Quare discipuli Iohannis & Pharisæorum ieiunant, tui autem Discipuli non ieiunant?

19 * Tum ait eis Iesus, Num possunt filii

Mat.9.14 thalami, quo *tempore* cum ipsis est sponsus
Luc.6.33 iunare? quamdiu habent secum sponsum non
possunt ieiunare.

20 Aderunt autem dies, cùm tolletur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt: *illis* diebus.

21 Sed nemo panniculum impexum insuit vestimento veteri: alioquin illud ipsius supplementum nouum detrahit *aliquid* ex veteri *vestimento*, & fit peior fissura.

22 Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres, alioquin vinum nouum disrumpit vtres, & vinum nouum in vtres recentes inijciendum est.

Mat.12. Luc.1.1. 23 ¶ * Factum est autem vt ipse præteriret Sabbatho per sata, & cœperunt discipuli eius iter faciendo vellere spicas.

24 Tunc Pharisæi dixerunt ei, Ecce cur faciunt Sabbatho quod non licet?

1.Reg. 21.6. 25 Et ipse dixit eis, Nunquam legistis * quid fecerit Dauid quum egeret, & esuiret, ipse & qui cum eo *erant*.

Exod.29. 32. Leuit.8. 32.& 24 9. 26 Quomodo ingressus sit domum Dei sub Abiathar Pontifice maximo, & panes propositionis ederit, quos non licet edere, * nisi sacerdotibus: & dederit etiam iis qui secum erant.

27 Dixit etiam eis, Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum.

28 Itaque Filius hominis est etiam Sabbathi Dominus.

CAP.

CAP. III.

1 *Aresacta manus sanatur.* 6 *Pharisæi cum Herodianis consilium ineunt.* 10 *Tactu Christi sanantur multi* 11 *Eiusdem aspectu dæmones genibus accidunt.* 14. *Duodecim Apostoli.* 24 *Regnum aduersus sese partitum.* 29 *Blasphemia in Spiritum.* 33 *Parentes Christi.*

ET *introiuit rursus in synagogam: eratque illic quidam aresactam manum habens. *Mar. 12. 6. Luc. 6. 6*

2 Et obseruabant an Sabbathis sanaturus esset eum, vt ipsum accusarent.

3 Tunc ait homini habenti manum aresactam, Surge in medium.

4 Eis autem dixit, Licet Sabbathis benefacere, an male facere *cuipiam*? hominem seruare, an trucidare? Ipsi verò silebant.

5 Et quum circumspexisset eos cum ira condolescens quòd occalluisset cor eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et *is* extendit: restituta que est manus eius sana vt altera.

6 ¶ Tunc egressi Pharisæi, statim cum Herodianis consilium inierunt aduersus eum, vt eum perderent.

7 Sed Iesus cum discipulis suis secessit ad mare: & magna multitudo secuta est eum à Galilæa, & à Iudæa.

8 Et Hierosolymis, & ab Idumæa, & *regione que est* trans Iordanem: & qui circa Tyrum ac Sidonem habitabant, magna multitudine.

quum audiissent quanta faceret, veneruntad eum.

9 Ipse autem dixit discipulis suis, vt nauigiolum sibi semper adesset, propter turbam, ne ipsum opprimerent.

10 Multos enim sanauerat, adeò vt ruerent in eum, vt ipsum tangerent, quotquot tenebantur flagellis.

11 Et spiritus impuri, quum eum conspexerunt, accidebant ei *ad pedes*, & clamabant, dicentes, Tu es filius ille Dei.

12 Ipse verò multùm interminabatur eis, ne ipsum palàm facerent.

Infr. 6. 7 Mat. 10, 1. 13 ¶ * Tunc ascendit in montem, & aduocauit ad se quos ipse voluit: & venerunt ad eum.

Luc. 6. 1. 14 Et constituit duodecim, qui secum essent, & quos mitteret, vt prædicarent:

15 Haberentque potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia.

16 Primum Simonem, (cui imposuit nomen Petrum.)

17 Et Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannem fratrem Iacobi, (& imposuit eis nomina Boanarges, quod est filii tonitrui.)

18 Et Andræam, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi *filium*, & Thaddæum, & Simonem Cananitem.

19 Et Iudam Iscariotem, qui & prodidit eum: veneruntque domum.

20 Conuenit autem rursum turba, adeò vt ne capere quidem cibum possent.

21 ¶ Et

21 ¶ Et quum *hæc* audissent, ipsius propinqui, venerunt vt reprehenderent eum: dicebãt enim eum apud se non esse.

22 Scribæ verò qui Hierosolymis descenderant: dicebant eum habere Beelzebub, & *per principem dæmoniorum eiicere dæmonia. *Mat.* 9. 34. & 12 24.

23 ¶ Quum autem eos aduocasset, dixit eis per parabolas, Quomodo potest Satanas Satanam eiicere. *Lu.* 11. 14

24 Neque si regnum aduersus sese dissideat, potest stare regnum illud.

25 Neque si domus contra semetipsam dissideat, potest stare domus illa.

26 Sic quoque, si Satanas insurrexit, & dissidet aduersus semetipsum, stare non potest, sed finem habet.

27 Non potest quisquam validi *alicuius* vasa, ingressus domum eius, diripere, nisi primò validum illum vinxerit: & tunc domum eius diripiet.

28 * Amen dico vobis, Quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemiæ quibuscunque blasphemarint. *Mat.* 12. 38. *Lu* 12. 10

29 Sed quicunque blasphemarit in spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenebitur æterno iudicio. *Ioh.* 5. 16

30 Dicebant enim, Spiritum impurum habet.

31 * Veniunt igitur fratres & mater eius, & foris stantes miserunt ad eum, & eum vocarunt. *Mat.* 12. 35. *Lu.* 8. 19.

32 Sedebat autem circa eum turba: *illi* ve-

rò dixerunt ei, Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te.

33 Tunc respondit eis dicens, Quæ est mater mea, aut fratres mei?

34 Et quum circumspexisset in circuitu eos qui circum se discipulos sedentes, ait, Ecce mater mea & fratres mei.

35 Quicunque enim fecerit, quod Deus vult, is est frater meus, & soror mea, & mater.

CAP. IV.

4 Parabola seminantis. 14 Eiusdem expositio. 18 Spina. 21 Lucerna 29 Semen iactum in terram, 33 Granum sinapis. 38 Dormit Christus in puppi.

Mat. 13. 1. *Luc.* 8. 4. ET * rursus cœpit docere iuxta mare, & congregata est ad eum turba multa, adeò vt ipse nauigium ingressus, sederet in mari: tota autem turba iuxta mare in terra erat.

2 Et docebat eos per parabolas multa, dicebatque eis in doctrina sua.

3 ¶ Audite, Ecce, *quidam* sator exiit ad seminandum:

4 Et factum est in seminando, aliud quidem cecidit iuxta viam; veneruntque volucres cœli, & deuorauerunt illud.

5 Aliud verò cecidit in petrosa, vbi non habebat terram multam: & statim exortum est, propterea quòd non habebat profundam terram.

6 Sole autem exorto torrefactum est, & pro-

propterea quòd non habebat radicem, exaruit.

7 Et aliud cecidit in ſpinas, & aſcenderunt ſpinæ, ac ſuffocarunt illud, & fructum non edidit.

8 Et aliud cecidit in terram bonam, ediditque fructum aſſurgentem & creſcentem: & enitit aliud tricena, & aliud ſexagena, & aliud centena.

9 Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

10 Quum autem eſſet ſolus, interrogarunt eum qui circa eum erant cum duodecim, de parabola.

11 Et dixit eis, Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: iis autem qui foris ſunt, per parabolas omnia *iſta* fiunt.

12 *Vt videntes videant, & non cernant: & audientes audiant, & non intelligant: ne quando conuertantur, & remittantur eis peccata. *Eſa.6.9. Mat.13. 15. Lu.8.10. Io.12.40 Act.28. 26. Ro.11.8.

13 Præterea dixit eis, Neſcitis parabolam iſtam? & quomodo omnes parabolas cognoſcetis?

14 Seminator ille ſermonem ſeminat.

15 Iſti autem ſunt qui iuxta viam *ſemen excipiunt*, in quibus *videlicet* ſeminatur ſermo: ſed poſtquam audierunt, ſtatim venit Satanas, & tollit ſermonem ſeminatum in cordibus eorum.

16 Et iſti ſunt ſimiliter qui in petroſa ſemen excipiunt: qui *videlicet* quum audierunt ſermonem, ſtatim cum gaudio accipiunt eum.

17

17 Et non habeat radicem in se, sed temporarii sunt: deinde orta oppressione, aut persecutione propter sermonem, statim offenduntur.

18 Hi sunt autem qui in spinas semen excipiunt: illi sunt, *inquam* qui sermonem audiunt:

1.Tim.6.17. 19 Sed solicitudines sæculi huius, & fallaciæ* diuitiarum, & cupiditates quæ in cæteris rebus *versantur*, introeuntes suffocant sermonem, isque redditur infructuosus.

20 Hi sunt verò qui in terram bonam semen exceperunt, qui *videlicet* audiunt sermonem, & accipiunt, & fructum ferunt, aliud tricena, aliud sexagena, aliud centena.

Mat.5.15 Lu.18.16 & 11.33 Mat. 10.26. 21 ¶ Dixit etiam eis* Num lucerna venit, vt subter modium ponatur, aut subter lectum? nonne vt candelabro imponatur?

Lu.8.17 & 12.2. 22 Non enim quicquam occultum, quod non manifestandum sit: vel *quod* abscondatur, sed *oportet* vt palam proferatur.

23 Si quis habeat aures ad audiendum, audiat.

24 ¶ Præterea dixit eis, vide quid audiat s* qua mensura metimini, alii vobis metientur: & adiicientur vobis qui auditis.

Mat.7.2 Lu.6.38 25 * Qui enim habet, dabitur ei: & qui non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.

Mat.13.13.& 15 26 ¶ Item dicebat, Ita est regnum Dei, vt si quispiam iaciet semen in terram.

29. Luc.8.18 & 19.26. 27 Et dormiat, & exurgat nocte ac die & semen germinet, & assurgat, quomodo ipse nescit.

28

28 Sponte enim terra fructum fert, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

29 Quum autem prodiderit *se se* fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

30 *Dicebat etiam, Cui *rei* assimilabimus regnum Dei? aut qua collatione conferemus illud? *Mat.* 13. 31. *Luc.* 13. 19.

31 Velut grano sinapis, quod cùm seminatur in terra minimum est omnium seminum quæ in terra sunt.

32 Sed quum seminatum fuerit, assurgit & fit maximum omnium olerum, editque ramos magnos, ita vt possint sub eius vmbra volucres cœli nidulari.

33 *Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire. *Mat.* 13.

34 Absque parabola verò non loquebatur eis, priuatim autem discipulis suis explicabat omnia. *Mat.* 8. 23. *Lu.* 8. 22.

35 ¶ *Dixit autem eis die illo, quum serum *diei* esset, Transeamus vlteriorem *ripam*.

36 Dimissa igitur turba, acceperunt eum vt erat in nauigio: sed & illa nauigiola erant cum eo.

37 Tunc oritur turbo venti magnus: fluctusque irruebant in nauigium, ita vt iam impleretur.

38 Erat autem ipse in puppi ceruicali indormiens: tunc expergefaciunt eum, dicuntque ei, Magister, non est tibi curæ quod perimus?

39 Experrectus igitur obiurgauit ventum

tum, dixitque mari, Sile, obmutesce. Tum quieuit ventus, factaque est tranquillitas magna.

40 Dixit autem eis, Quid ita timidi estis? quomodo fidem non habetis?

41 Et timuerunt timore magno, dicebantque alius ad alium, Quisnam iste, vt etiam ventus & mare auscultent ei?

CAP. V.

1 Dæmoniacus sanatur. 6 Dæmon agnoscens Christum. 9 Legio Dæmoniorum. 13 In porcos intrat. 22 Iairi filia. 25 Mulier a fluxione sanguinis sanatur. 26 Medici. 34 Fides. 39 Dormire.

Mat.8.28 Luc.3625 ET * venerunt in vlteriorem *ripam* maris, in regionem Gadarenorum.

2 Egressoque ei è nauigio, statim occurrit è monumẽtis homo in quo erat spiritus impurus.

3 Qui domicilium habet in monumentis, & ne catenis quidem quisquam poterat eum vincire.

4 Propterea quòd sæpè pedicis & catenis vinctus fuerat, sed discerptæ fuerant ab eo catenæ, & pedicæ contritæ: neque quisquam potuerat eum domare.

5 Et per omne *tempus* die ac nocte in montibus & in monumentis erat, clamans, & concidens seipsum lapidibus.

6 Quum vidisset autem Iesum procul, occurrit, & adorauit eum.

7 Et

7 Et clamans voce magna dixit, Quid mihi tecum Iesu fili Dei altissimi? adiuro te per Deum, ne me torquea.

8 Dicebat enim ei, Exi spiritus impure ex isto homine.

9 Tunc interrogauit eum: Quod tibi nomen est: Et respondit dicens, Legio mihi nomen est quia multi sumus.

10 Et multum precabatur eum ne mitteretur extra illam regionem.

11 Erat autem illic ad montem grex porcorum magnus pascens.

12 Et precati sunt eum omnes *illi* dæmones, dicētes, mitte nos in porcos, vt in eos introeamus.

13 Et permisit eis statim Iesus. Et egressi spiritus illi impuri introierunt in porcos, : & ruit ille grex à præcipitio in mari (erant autem quasi bis mille) & suffocati sunt in mari.

14 Qui verò pascebant porcos fugerunt: & renuntiauerunt in vrbem & in agros. Et *illi* egressi sunt vt viderent quid illud esset quod factum fuerat.

15 Veniunt igitur ad Iesum, & conspiciunt eum qui fuerat dæmoniacus, sedentem ac vestitum, & sanæ mentis, eum *inquam* qui habuerat legionem: & timuerunt.

16 Et qui *id* viderant, narrauerunt eis quomodo actum esset cum dæmoniaco, & de porcis.

17 Tunc *illi* cœperunt eum rogare, vt abiret ex finibus ipsorum.

18 Ipso verò ingresso in nauigium, rogabat

eum

eum (ille quæ fuerat dæmoniacus) vt esset cum ipso

19 Iesus autem non permisit ei, sed ei dixit. Abi domum tuam ad tuos, & eis renuntia, quanta tibi dominus præstiterit, & *quantopere* miserius sit tui.

20 Abiit igitur *ille*, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta ipsi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.

Mat.9.38
Lu.8.14.

21 Et quum Iesus rursum traiecisset nauigio in vlteriorem *ripam*, coacta est turba multa ad eum: eratque apud mare.

22 * Et ecce venit vnus ex principibus synagogæ, nomine Iairus: & cùm vidisset eum, accidit ad pedes eius.

23 Et multùm precabatur eum, dicens, Filiola mea in extremum adducta est: *rogo* vt venias, & imponas ei manus, vt seruetur & viuat.

24 Abiit igitur Iesus cum eo, & sequebatur eum turba multa & comprimebant eum.

25 Tunc mulier quædam, quæ erat in fluxione sanguinis, ab annis duodecim,

26 Fueratque multa perpessa a multis medicis, & expenderat omnia sua, & nihil adiuta fuerat, sed potius in deterius venerat.

27 Quum audisset de Iesu, veniens in turba a tergo, & tetigit vestimentum eius:

28 Dicebat enim, Si vel vestimenta eius tetigero, seruabor.

29 Et statim exaruit fons sanguinis eius: & sensit corpore se sanatam esse ex eo flagello.

30 Statim autem Iesus, quum apud se cog-

no-

nouisset vim quæ ex ipso exierat, conuersus in turbam, dixit, quis tetigit vestimenta mea?

31 Et dixerunt ei discipuli ipsius: Vides turbam te opprimentem, & dicis, Quis me tetigit.

32 *Ipse* vero circumspiciebat, vt videret eam quæ hoc fecerat.

33 Mulier autem timens & tremens, cum sciret quod in se factum fuerat, venit & accidit ei *ad pedes*, dixitque ei omnem veritatem.

34 Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te seruauit, abi in pace: & esto sana ex flagello tuo.

35 Adhuc eo loquente, veniunt *quidam* à principe synagogæ, dicentes, Filia tua mortua est: quid amplius vexas magistrum?

36 Iesus autem, statim vt audit hunc sermonem qui dicebatur, dixit præfecto synagogæ. Ne metue, solum modò crede.

37 Neque permisit vt quisquam ipsum consequeretur, nisi Petrus, & Iacobus & Iohannes frater Iacobi.

38 Tunc venit domum præfecti synagogæ, & multos conspicit, flentes & eiulantes multum.

39 Et ingressus dicit eis, Quid tumultuamini & fletis? puella non est mortua, sed dormit.

40 Et deridebant eum, Ipse verò, eiectis omnibus accepit patrem & matrem puellæ, & eos qui secum erant, & ingreditur eò vbi puella erat iacens.

41

41 Prehensaque manu puellæ, dicit ei Talitha cumi, quod est, si interpreteris, Puella (tibi dico tibi) surge.

42 Et statim surrexit puella & ambulabat: erat enim annorum duodecim: & obstupuerunt stupore magno.

43 *Ipse* verò multum imperauit eis, ne quis id resciret: dixitque vt daretur puellæ manducare.

CAP. VI.

1 *Paucans Christus à suis in patria contemnitur.* 6 *Incredulitas Nazarenorum.* 7 *Mittuntur Apostoli.* 13 *Eiiciunt dæmonia, vngunt oleo ægrotos.* 14 *Iudicium Herodis de Christo.* 18 *Iohannes quare coniectus in carcerem.* 22 *Saltat.* 27 *Iohannes decollatus.* 29 *Sepultus.* 30 *Apostoli reuersi à prædicatione.* 34 *Christus docet in deserto.* 37 *Pascit populum quinque panibus.* 48 *Apostoli vexantur in mari.* 56 *Sanantur infirmi tactu vestimenti Christi.*

Mat. 13. 54 Et * egressus est illinc, venitque in patriam suam: & sequuti sunt eum Discipuli eius.

Luc. 4. 16.

2 Quumque aduenisset Sabbathum, cœpit in synagoga docere: multique audientes perstupebant, dicentes, vnde huic ista? & quæ est hæc sapientia quæ data est ei, vt etiam virtutes tales per manus eius fiant?

3 Nonne iste est faber ille, filius Mariæ, fra-

tres

ter Iacobi & Ioſe & Iudæ & Simonis? nonne & ſorores eius hic ſunt apud nos: Et offendebantur in ipſo.

4 Dicebat autem eis Ieſus, * Non eſt Propheta inhonoratus niſi in patria ſua, & inter cognatos, & in domo ſua. *Io.4.44. Mat.9.33*

5 Neque potuit illic virtutem vllam edere, ſed quum paucis ægrotis impoſuiſſet manus, ſanauit *eos*. *Lu.13.22 Mat.10.1 Luc.9.1.*

6 * Mirabaturque propter incredulitatem eorum: & circumibat vicos in orbem, docens. *Sup.3.14.*

7 ¶ * Tunc aduocauit duodecim illos, cœpitque eos mittere binos, deditque eis poteſtatem *aduerſus* ſpiritus impuros.

8 Et præcepit eis vt nihil ſumerent ad iter, niſi virgam tantùm, non peram, non panem, non æs in zona.

9 Sed *vt* calcearentur * ſandalijs: & ne inducerentur binis tunicis. *Act.12.8*

10 Et dicebat eis, Vbicunque introieritis domum, illic manete vſquedum exeatis illinc. *Mat.10.*

11 * Et quicunque non receperint vos, neque audierint vos, egreſſi illinc, excutite puluerem qui ſubeſt pedibus veſtris, *vt hoc ſit* teſtimonio aduerſus eos. Amen dico vobis tolerabilior erit Sodomorum *conditio*, ſiue Gomorrhæorum, in die iudicij quàm vrbis illius. *14. Luc.9.5. Act.13.51.& 18.6.*

12 Egreſſi igitur *illi* prædicabant vt reſipiſcerent *homines*.

13 Et dæmonia multa eijciebant, vngebantque oleo multos ægrotos, & ſanabant *eos*. *Iac.5.14*

Mat.14.1 14 ¶ * Audiuit autem *hæc* Rex Herodes, (clarum enim factum erat nomen eius,) & dixit que, Iohannes ille qui baptizabat, surrexit a mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.

Luc.9.7. 15 Alij dicebant, Elias est: Alij verò dicebant, Prophetа est, vel vnus ex Prophetis illis.

Luc.9.19. 16 Quum igitur *hæc* audisset Herodes, ait, Hic est Iohannes quem ego decollaui: ipse surrexit a mortuis.

17 Ipse enim Herodes, missis *satellitibus* prehenderat Iohannem, & vinxerat eum in carcere, propter Herodiaden vxorem Philippi fratris sui, qui duxerat eam vxorem.

Leuit.18.16. 18 Dicebat enim Iohannes Herodi, * Non licet tibi habere vxorem fratris sui.

19 Herodias autem imminebat ei, & cupiebat eum trucidare, nec poterat.

20 Herodes enim metuebat Iohannem: sciens eum *esse* virum iustum ac sanctum: & obseruabat eum: auditoque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

Mat.22.26. 22 Quũ igitur dies opportunus adesset, quo tempore Herodes in natalitijs suis cœnam faciebat proceribus suis, ac chiliarchis & primarijs Galilææ:

23 Et introijsset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuisseque Herodi, & simul accumbentibus, dixit puellæ, Pete à me quodcunque volueris, & dabo tibi.

23 Iurauitque ei, Quodcunque à me petieris, dabo tibi, vsque ad dimidium regni mei.

24 Et

24 Et illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? Illa verò dixit, Caput Iohannis Baptistæ.

25 *Puella* igitur cupidè statim ad Regem ingressa, id petijt, dicens, Velim vt jam nunc des mihi in patina caput Iohannis Baptistæ.

26 Rex autem valdè tristis factus: noluit tamen propter jusiurandum, & eos qui simul accumbebant, eam reijcere.

27 Et statim Rex, misso speculatore, imperauit vt adferretur caput eius.

28 Ille verò abijt, ac decollauit eum in carcere: attulitque caput eius in patina, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ.

29 Quumque *hoc* audissent discipuli eius: venerunt & sustulerunt cadauer eius, & posuerunt in monumento.

30 * Coacti sunt autẽ Apostoli ad Iesu & annunciauerunt ei omnia, & quæ egerant, & quæ docuerant. *Lu.9.10.*

31 Et dixit eis, Venite vos priuatim in desertum locum, & requiescite paululum. Erant enim multi venientes & abeuntes: & ne cibum quidem capere ipsis vacabat.

32 * Abierunt igitur in desertum locum nauigio seorsum. *Mat.14. 13.*

33 Vidit autem eos abeuntes turba, & agnouerunt eum multi: & pedibus ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, præuenerunteq; eos, & conuenerunt ad eum. *Lu.9.10*

34 * Tunc egressus vidit turbam multam Iesus & misericordia commotus est super eis, *Mat.9.36 & 14.14*

Luc 9.12 *Mat.* 14 15. quoniam erant vt oues non habẽtes pastorem, cœpitque eos docere multa.

35 * Quum autem iam multos dies esset, adierunt eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & iam multus dies est.

36 Dimitte eos, vt profecti in circum iacentes agros ac vicos emant sibi panes: nam, quo vescantur, non habent.

37 At ille respondens, dixit eis, Date vos ipsis quo vescantur. Tunc dicunt ei: *Num* *Mat.* 14. 17. profecti emamus ducentis denarijs panes, & demus eis quo vescantur.

Luc 9.13 *Ioh.* 6.9. 38 Ipse verò dicit eis, Quot panes habetis? abite & videte. * *Et illi* re cognita dixerunt, Quinque & duos pisces.

39 Tunc iussit eos facere vt accumberent omnes per conuiuia super viridi gramine.

40 Accubuerunt igitur sigillatim per areolas *partim* centeni & *partim* quinquageni.

41 Et acceptis quinque illis panibus, ac duobus illis piscibus, suspiciens in cœlum benedixit, ac fregit panes: deditque discipulis suis vt illis apponerent: & duos pisces partitus est omnibus.

41 Comederuntque omnes, & saturati sunt.

43 Et sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, & ex piscibus.

44 Erant autem qui comederant quasi quinquies mille viri.

45 ¶ Et statim coegit discipulos suos inscendere nauigium, & præire Bethsaidam in vlteriorem *ripam*, dum ipse dimitteret turbam.

46 Et

46 Et quum mandasset eos, abijt in montem ad precandum.

47 * Quum autem serum *diei* adesset, erat nauigium in medio mari, & ipse solus in terra. *Mat.* 14. 23.

48 Viditque eos vexatos in *nauigio* proueliendo (erat enim ventus contrarius) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans super mare: volebantque eos præterire. *Io.* 16. 16

49 Illi verò viso eo ambulante super mare, putauerant spectrum esse: exclamauerunt.

50 (Omnes enim videbant eum, & turbati sunt) sed statim loquutus est cum eis, & eis dixit, Confidite, ego sum, ne timete.

51 Tunc ascendit ad eos in nauigium, quieuitque ventus: & *ipsi* multò magis apud sese obtupescebant, & mirabantur.

52 Non enim intellexerant *quod factum fuerat* illis panibus: quoniam cor eorum stupidum erat.

53 Et quum traiecissent, venerunt in terram Genezareth: & appulerunt.

54 Tunc ipsis egressis è nauigio, statim agnito eo.

55 Quum percurrissent totam illam circumjacentem regionem, cœperunt in grabatis male affectos circumferre, vbi audierant eũ esse.

56 Et quocunque introiret in vicos, aut vrbes, aut agros, in foris ponebant ægrotos, precabanturque eum vt vel fimbriam pallij ipsius tangerent, & quotquot tangebant eum, seruabantur.

CAP. VII.

1 *Apostoli reprehenduntur comedentes illotis manibus.* 4 *Phariſæorum doctrina de lotionibus* 6 *Hypocrita.* 8 *Præcepta hominum præceptis Dei præferuntur.* 10 *Parentes honorandi.* 14 *Quæ ſunt quæ vere coinquinant hominem.* 25 *Chananea.* 32 *Surdus mutus ſanatur.*

Mat.15.1 TVnc* coguntur ad eum Phariſai, & quidam ex Scribis, qui venerãt Hieroſolymis.

2 Et quum vidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius pollutis manibus (id eſt illotis) edere panem, conqueſti ſunt.

3 Nam Phariſai & omnes Iudai, niſi pugno lauerint manus, non edunt, tenẽtes traditionẽ ſeniorum.

4 Et à foro *venientes*, niſi loti fuerint, non edunt. Et alia multa quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & ſextariorum, & æramentorum & lectorum.

5 Deinde interrogarunt eum Phariſæi & Scribæ, Quare diſcipuli tui non ambulant ſecundum traditionem ſeniorum, ſed illotis manibus edunt panem?

6 ¶ Ille verò reſpondens dixit eis, Enim verò bene prophetauit Eſaias de vobis hypocritis: vt ſcriptum eſt, *Populus iſte labijs me Eſ.29.13. honorat, cor autem eorum procul abeſt à me.

7 Fruſtra verò me colunt, docentes doctrinas *quæ ſunt* mandata hominum.

8 Nam

8 Nam omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorum, & poculorum, aliaque similia ejusmodi multa facitis.

9 Præterea dixit eis, *Sane* bene abrogatis mandatum Dei, vt traditionem vestram seruetis.

10 ¶ Moses enim dixit: * Honora patrem tuum & matrem tuam: &, * qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. *Ex.20.12 Deu 5 16 Eph.6.2.*

11 Vos autem dicitis, Si dixerit quispiam patri vel matri, Corbam, (id est munus) quodcunque ex me *erit*, tibi proderit: *insons erit*. *Ex.21.17 Leu 20 9 Pr.20.20*

12 Nec permittitis amplius eum quicquam præstare patri suo, aut matri suæ.

13 Abrogantes sermonem Dei traditione vestra quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis.

14 ¶ * Præterea aduocata tota turba, dixit eis, Audite me omnes, & intelligite. *Mat. 15. 10.*

15 Nihil est extra hominem quod ingrediens in eum, possit eum polluere: sed quæ egrediuntur ex eo, illa sunt quæ polluũt hominem.

16 Si quis habet aures ad audiendum audiat.

17 Et quum introisset domum, *digressus* a turba, interrogarunt discipuli eius de parabola.

18 Tunc dicit eis, Itane & vos desipitis? nõ intelligitis, quicquid extrinsecus ingreditur in hominem non posse eum polluere

19 Non enim ingreditur in cor eius, sed in

ventrem & in latrinam abit, purgans omnes escas.

20 Dicebat autem, Quod ex homine egreditur illud polluere hominem:

Gen. 6. 5. & 8. 21. 21 *Intus enim ex corde hominum malæ cogitationes egrediuntur, adulteria, scortationes, cædes.

22 Furta, auaritiæ, scelera, dolus, proteruia, oculus malus, obtrectationes, superbia, amentia.

23 Omnia hæc scelera, intus exeunt, & polluunt hominem.

Mat. 15. 22. 24 ¶ * Et illiuc surgens abijt in confinia Tyri ac Sydonis: & ingressus domũ, neminem volebat *hoc* scire: sed non potuit latere.

25 Quum enim de eo audisset mulier, cujus filiola habebat spiritum impurum, venit & accidit ad pedes eius.

26 (Erat autem mulier Græca, Syrophenissa genere) & rogauit eum vt dæmonium eijceret ex filia sua.

27 Iesus autem dixit ei, Sine priùs saturentur liberi: non est enim bonum accipere panem liberorum, & obijcere catellis.

28 Ipsa verò respondit & dixit ei, Etiam Domine, etenim catelli edunt sub mensa ex micis puerorum.

29 Tunc dixit ei, Propter istum sermonem abi: exijt dæmonium ex filia tua.

30 Quum autem *illa* abijsset domum suam, inuenit dæmonium exisse, & filiam proiectam super lectum.

31 ¶

31 ¶ Tunc regressus è finibus Tyri ac Sydonis, venit ad mare Galilææ, per medios fines Decapolis.

32 Et offerunt ei surdum difficulter loquentem : & precantur eum vt imponat ei manum. λ

33 *Ipse* verò quum abduxisset eum è turba priuatim, misit digitos suos in auriculas eius: et quum spuisset tetigit linguam eius:

34 Ac suspiciens in cœlum ingemuit, dixitque ei Ephata, quod est Adaperitor.

35 Et statim adapertæ sunt eius aures, et solutum est vinculum linguæ eius, et loquebatur rectè.

36 Et interdixit eis, ne cui dicerent, sed quantumcunque ipse eis interdixisset, multò magis *hoc* prædicabant.

37 Et supra modum percellebantur, dicentes, Bene omnia fecit: facit vt et surdi audiant, et muti loquantur. λ

CAP. VIII.

1 *Miraculum de septem panibus.* 11 *Iudæi signa quærunt.* 15. *Cauendum a doctrina Phariſæorum.* 26 *Cæcus ſanatur.* 27 *Varia populi opinio de Chriſto.* 29 *Apoſtolorum de Chriſto confeſſio.* 31 *Prædicit mortem ſuam Chriſtus.* 33 *Petrus Satan.* 35 *Animam ſeruare & perdere.* 38 *Erubeſcere Chriſtum.*

Diebus * illis, quum multa omnino turba eſſet, nec haberent quo vescerentur, *Mat. 15. 1.* X

X tur, aduocauit Iesus discipulos suos, dixitque eis.

2 Misericordia commoueor erga turbam, quia iam triduum manent apud me, nec habent quo vescantur.

3 Quod si dimisero eos ieiunos domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis procul venerunt.

4 Responderunt autem ei discipuli eius, Vnde istos quispiam possit hic satiare panibus in deserto?

5 Interrogauit autem eos, Quot panes habetis? Ipsi verò dixerunt, Septem.

6 Tunc præcepit turbæ vt discumberet humi: & acceptis septem illis panibus, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis vt apponerent: & apposuerunt turbæ.

7 Habebant autem piscículos paucos: & quum benedixisset, dixit vt hos etiam apponerent.

8 Comederunt autem & saturati sunt: & sustulerunt fragmentorum, quæ superfuerant septem sporta.

9 Erant autem qui comederant, quasi quater mille, dimisitque eos.

Mat. 15, 19. 10 *Et statim ingressus nauigium cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha.

Mat. 16. 1. 11 *Et venerunt Pharisæi, cœperunteque altercari cum eo, quærentes ab eo signum è cœlo, tentantes eum.

X 12 Ipse verò, quum altè ingemuisset spiritu suo, dixit, Cur natio ista signum requirit? Amen dico vobis, si dabitur nationi isti signum,

13 *Et relictis, ingressus rursum nauigium abiit in vlteriorem *ripam*. *Mat.16.4.*

14 ¶*Fuerant autem obliti discipuli sumere panes, & panem non habebant nisi vnum secum in nauigio. *Mat.16.5.*

15 Tunc interdixit eis, dicens, *Videte, cauete à fermento Phariſæorum & fermento Herodis. *Mat.16.6.*

16 Disceptabant igitur alij aduersus alios dicentes, Panes non habemus.

17 *Id* autem quum nosset Iesus, dixit eis, quid disceptatis quod panes non habetis? nondum animum aduertitis, nec intelligentia præditi estis? adhuc stupidum habetis cor vestrum?

18 Quum oculos habeatis, non cernitis? & quum aures habeatis, non auditis, nec meministis?

19 *Quum quinque illos panes fregit in *homines* quinquies mille: quot cophinos fragmenti plenos sustulistis? Dicunt ei duodecim. *Ioh.6.11*

20 Quum autem septem illos *hominibus* quater mille, quot sportas fragmentis plenas sustulistis? illi verò dixerunt septem.

21 ¶Tunc dixit eis, Quomodo *hæc* non intelligitis?

22 ¶ Venit autem Bethsaidam: & obtulerunt ei cæcum, & precati sunt eum vt ipsum tangeret.

23 Tunc prehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & quum inspuisset in oculos eius, imposuissetque ei manus, interrogauit eum

eum, ecquid videret.

24 Qui quum oculos sustulisset, dixit, Video homines: nam cerno instar arborum ambulantes.

25 Deinde rursum imposuit manus oculis eius, fecitque vt *denuo* oculos attolleret, et restitutus est, viditque procul et dilucidè omnes.

26 Tunc *Iesus* misit eum domum suam, dicens, Neque in vicum illum ingreditor, neque *dicito* cuiquam in vico.

27 * Ingressus est autem Iesus ac discipuli
Matt. 16 eius in vicos Cæsaræ *quæ cognominatur* Phi-
15. lippi: & in via interrogauit discipulos suos,
Luc. 9. 19. dicens eis, Quem me dicunt homines esse?

28 Illi verò responderunt, Iohannem Baptistam: & alii Eliam: alii verò vnum ex Prophetis.

29 Tunc ipse dixit eis, Vos autem quem me dicitis esse? Respondens verò Petrus dicit ei, Tu es ille Christus.

30 Tunc interminatus est, vt nulli id dicerent de se.

31 ¶ Et cœpit eos docere quod oporteret Filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, principibusque Sacerdotum, ac Scribis, & trucidari, & tribus post diebus resurgere.

32 Et apertè eum sermonem loquebatur. Tunc prehendit eum Petrus, cœpitque obiurgare.

33 Ipse verò conuersus, & intuitus discipulos eius, obiurgauit Petrum, dicens, Abscede

à me

à me Satana: nam non sapis quæ Dei *sunt*, sed quæ *sunt* hominum. *Mat.* 10. 38. & 16 24.

34 ¶ Et quum aduocasset turbam cum discipulis suis dixit eis. * Quicunque vult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me. *Luc.* 6. 23 & 27 34.

35 *Nam quisquis voluerit animam suam seruare perdet eam: quisquis autem perdiderit animam suam causa mea & Euangelij, is seruabit eam. *Mat.* 10. 39 & 16 25. *Luc.* 9.

36 Quid enim profuerit cuipiam, si lucratus fuerit mundum totum, & anima sua multetur. 24. & 17 33. *Ioh.* 12. 2

37 Aut quam dabit quispiam compensationem animæ suæ? *Mat.* 10. 33

38* Nam quemcunque puduerit mei ac meorum sermonem in gente ista adulterina & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, quando venerit cum gloria Patris sui cum Angelis illis sanctis. *Luc.* 10. 26. 22. 8

CAP. IX.

1 *Transfiguratio Christi.* 7 *Christus audiendus.* 11 *De Elia & Iohanne Baptista.* 14 *Dæmoniacus sanatur.* 23. *Fides omnia potest.* 31. *Prædicit Christus mortem.* 33. *Quis maior inter Apostolos.* 38. *Christus puerum accipit in ulnas.* 42 *Scandalizare.* 50. *Sal. Pax.*

1 PRæterea * dixit eis, Amen dico vobis, sunt quidam ex iis qui hic adstant, qui nequaquam gustabunt mortem, usque dum viderint *Mat.* 16. 28. *Lu.* 9. 27

viderint regnum Dei veniſſe cum potentia.

Mat. 17.1 Lu 9.28. 2 ¶ * Sexto verò poſt die accepit Ieſus Petrum & Iacobum & Iohannem & ſubduxit eos ſolos in montem ſublimem priuatim: & transformatus fuit coram eis.

3 Et veſtimenta eius facta ſunt coruſcantia, candida valdè, vt nix, qualia non poteſt fullo in terra dealbare.

4 Et viſus eſt eis Elias cum Moſe, qui colloquebantur cum Ieſu.

5 Tunc reſpondens Petrus dicit Ieſu, Rabbi bonum eſt nos hi eſſe faciamus igitur tabernacula tria, tibi vnum, & Moſi vnum, & Eliæ vnum.

6 Nec enim ſciebat quid loqueretur: erant enim exterriti.

7 Et extitit nubes quæ inumbrauit eos, venitque vox è nube, dicens, Hic eſt Filius ille meus dilectus, ipſum audite.

8 Et repentè quum circumſpexiſſent non amplius viderent quenquam, ſed ſolum Ieſum ſecum.

Mat. 17. 9. 9 * Quum verò deſcenderent è monte interdixit eis ne cui narrarent quæ viderant, niſi quum Filius hominis à mortuis reſurrexiſſet.

10 *Ipſi* igitur id continuerunt apud ſe, mutuò quærentes quid illud eſſet, A mortuis reſurgere.

Mal. 4.5. Eſa. 53.4 11 ¶ Et interrogarunt eum dicentes. Cur Scribæ dicunt oportere vt * Elias priùs veniat.

12 Ipſe verò reſpondens dixit eis, Elias quidem

dem priùs veniens, restituet omnia: & *vt scriptum est de Filio hominis: *oportet* vt multa patiatur, & pro nihilo habeatur.

13 Sed dico vobis & Eliam venisse, & *istos* ei fecisse quæcunque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

14 ¶ *Et quum venisset ad discipulos *suos*, vidit turbam multam circa eos, & Scribas cum eis altercantes. *Mat. 17. 14.*

15 Et statim tota turba viso eo exparuit, & accurrentes salutauerunt eum. *Luc. 6. 38*

16 Tunc interrogauit Scribas, Quid altercamini inter vos?

17 Et respondens quidam è turba dixit, Magister adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum.

18 Qui vbicumque eum corripuerit, lacerat eum: *ipse* verò spumat, & stridet dentibus suis, & exarescit: & dixi discipulis tuis vt ejicerent, sed non potuerunt.

19 Ipse verò respondens ei dixit, O natio incredula, quousque tandem apud vos ero? quousque tandem tolerabo vos? adducite eum ad me.

20 Illum igitur adduxerunt ad eum. Quum autem eum vidisset, continuò spiritus discerpsit eum: & *ille* quum cecidisset in terram, volutabatur spumans.

21 Tunc interrogauit *Iesus* patrem eius, Quantum temporis est quod hoc accidit ei? Ipse verò ait, ab infante.

22 Et sæpe eum tum in ignem abiecit tum in aquas, vt perderet eum, Sed si quid potes, succurre

ſuccurre nobis, intima miſericordia co[n]
tus ergà nos.

23 Ieſus autem dixit ei, Si potes hoc cr[e]
re, omnia fieri poſſunt credenti.

24 Pater verò pueri ſtatim clamans, c[u]
lachrymis dixit, Credo, Domine: ſuccurre i[n]
credulitati meæ.

25 Quum vidiſſet autem Ieſus turbam [c]
mul accurrere: obiurgauit ſpiritum illum i[m]
purum dicens ei, *Tu* ſpiritus mute & ſurde, e[go]
tibi impero. Exi ab eo, & ne ampliùs ing[re]
tor in eum.

26 Et quum clamaſſet *ſpiritus*, multumq[ue]
diſcerpſiſſet eum exiuit: & *ille* factus eſt qua[ſi]
mortuus, adeò vt multi dicerent mortuum
eſſe.

27 Ieſus verò prehenſa manu eius, erexit
eum, & ille *ſurrexit*.

28 Et quum eſſet ingreſſus domum, diſ-
puli eius interrogauerunt eum priuatim,
Cur nos non potuimus *ſpiritum* illum ei-
cere?

29 *Ipſe* verò dixit eis, Hoc genus *daemo-
rum* nulla re poteſt exire niſi per precationem
& ieiunium.

Mat 17. 22. *Luc.* 7. 22. 30 * Et illinc egreſſi, vnà iter faciebant
per Galilæam: nec volebat vt quiſquam id
ſciret.

31 Docebat enim diſcipulos ſuos, & dice-
bat eis, Filius hominis traditur in manus ho-
minum, qui trucidabunt eum: ſed trucidatus,
tertio die reſurget.

32 Ipſi verò ignorabant hoc dictum, & ti-
mc-

mebant eum interrogare.

33 * Venit igitur Capernaum, & quum venisset domum, interrogauit eos, Quid in via inter vos disceptabatis? *Mat. 18. 1.*

34 Ipsi verò siluerunt: nam alii aduersus alios disseruerant in via, *quis esset futurus* cæteris maior. *Luc 9. 45*

35 Et quum consedisset, vocauit duodecim illos, & dixit eis, Si quis vult primus esse, erit omnium vltimus, & omnium minister.

36 Et acceptum puerulum statuit in medio eorum: eoque in vlnas recepto dixit eis.

37 Quisquis vnum ex talibus puerulis exceperit nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, non me excipit, sed eum qui misit me.

38 ¶ * Respondit autem ei Iohannes dicens, Magister, vidimus quendam per nomen tuum eicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, quia non sequitur nos. *Luc 9. 49.*

39 Iesus autem ait, Ne illum prohibete, * nullus enim est qui edat virtutem per nomen meum, & possit citò maledicere mihi. *1. Cor. 12. 3.*

40 * Nam qui non est contra nos pro nobis est, *Mat. 10. 42.*

41 Quisquis enim potum dederit vobis poculum aquæ in nomine meo, *id est*, quod sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam perdiderit mercedem suam.

42 * Et quisquis offenderit vnum ex paruis illis qui credunt in me, bonum esset ei potius si *Mat. 18. 6 Luc. 17. 1*

circumponeretur saxum molare circa collum eius, & proiiceretur in mare.

43 * Quod si manus tua facit vt tu offendas, abscinde eam: bonum est tibi ad vitam ingredi mancum, *potius* quàm duas manus habentem abire in gehennam, *id est*, in ignem illum inextinguibilem. *Mat 5. 29. & 10. 8.*

44 * Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur. *Esa. 66. 24.*

45 Et si pes tuus facit vt tu offendas, abscinde eum: bonum est tibi ingredi in vitam claudum *potius* quàm duos pedes habentem proiici in gehennam (*id est*) ignem inextinguibilem.

46 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

47 Et si oculus tuus facit vt tu offendas, erue eum: bonum est tibi introire in regnum Dei luscum, *potius* quàm duos oculos habentem proiici in gehennam ignis.

48 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

49 Nam omnis *homo* igne salietur, * & omnis oblatio sale salietur. *Leuit. 2. 13.*

50 * Bonus est sal: si verò sal insulsus fuerit, quonam ipsum condietis? habete in vobis ipsis salem, & pacem habete inter vos mutuò. *Mat. 5. 13 Luc. 14. 44.*

CAP. X.

1 *Vxor ob solam fornicationẽ dimittenda.* 13 *Parvuli Christo offerumur.* 17 *A diuite interrogatus Iesus*

Iesus, quomodo vita aeterna possideatur. 28. Apostoli relinquentes omnia propter Christum. 33. Christus praedicit mortem suam. 35. Filiorum Zebedaei petitio. 45. Bartimaeus caecus sanatur.

1 ET *quum illinc surrexisset, venit in fines Iudeæ per *regionem qua est* trans Iordanem: & conuenit rursum turba ad eum: & vt consueuerat, rursum docebat eos. *Mat. 19. 1.*

2 Tunc accedentes Pharisæi interrogarunt eum, an liceret viro vxorem dimittere, tentantes eum.

3 Ipse verò respondens dixit, Quid vobis mandauit Moses?

4 Ipsi autem dixerunt, * & Moses permisit libellum absceſſionis scribere & dimittere *vxorem.* *Deut. 24 2.*

5 Tunc respondens Iesus dixit eis, Pro duritia cordis vestri scripsit vobis mandatum istud.

6 A principio verò creationis, * masculum & fœminam fecit Deus.

7 * Propterea relinquet homo patrem suum & matrem, & agglutinabitur vxori suæ. *Gen 2. 27 Mat. 19. 4.*

8 Et qui duo *fuerant*, erunt caro vna, Itaque non sunt ampliùs duo, sed vna caro. *Gen 2. 24*

9 * Quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat. *2. Cor. 6. 16.*

10 Et domi rursum discipuli eius eadem de re interrogarunt eum. *Eph. 5. 31 1. Cor. 7.*

11 *Ipse* verò dixit eis, * Quicunque dimiserit vxorem suam, & duxerit alium, mœchatur aduersus eam. *10. Mat. 5. 32 & 19. 9.*

Luc. 16. 18. 1. Cor. 7. 10.

12 Et si mulier dimiserit virum suum, & nupserit alteri, mœchatur.

Mat. 19. 13. Luc. 18. 15 Exod 20. 23.

13 ¶ * Tunc obtulerunt ei puerulos vt tangeret eos: discipuli verò obiurgabant eos qui offerebant.

14 Quod quum vidisset Iesus, indignatus est & dixit eis, Sinite puerulos venire ad me, & neprohibite eos, talium enim est regnum Dei.

15 Amen dico vobis, quicunque non exceperit regnum Dei vt puerulus, nequaquam in id ingreditur.

16 Et quum accepisset eos in vlnas, impositis in eos manibus, benedixit eis.

17 ¶ Et egrediente eo *vt se daret* in viam * quidam, quum accurrisset & accidisset ei ad genua, interrogauit eum, Magister bone, quid faciam vt vitam æternam obtineam?

18 Iesus autem dixit ei, cur me dicis bonum? nullus est bonus nisi vnus, *nempe Deus*.

19 Mandata nosti * Ne mœchare, Ne occidito: Ne furare, Ne falsum testimonium dicito, Ne damno afficito *quenquam*, Honora patrem tuum & matrem.

20 Ille verò respondens dixit ei, Magister hæc omnia obseruaui à iuuentute mea.

21 Iesus autem eum intuitus, dilexit eum, & dixit ei, Vnum te deficit: abi quæcunque habes vende, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me sublata *humeros* cruce.

22 Ille verò mœstus factus propter hunc sermonem abiit contristatus: habebat enim

bona

bona multa.

23 Et quum circumspexisset, dicit discipulis, Quàm difficilè qui opes habent in regnum Dei introibunt.

24 Discipuli verò expauerunt ad hos sermones ipsius. Iesus autem rursum respondens dixit eis, Filij, Quam difficile est, vt qui confidunt opibus, in regnum Dei ingrediantur? λ

25 Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum Dei ingredi.

26 Illi verò ampliùs percellebantur, dicentes inter se, Et quis potest seruari?

27 Intuitus autem eos Iesus dicit, Apud homines *hoc est* impossibile, sed non apud Deum: nam omnia possibilia sunt apud Deum.

28 ¶ * Tunc Petrus cœpit ei dicere, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. *Mat.* 19. 27.

29 Respondens autem Iesus ait, Amen dico vobis, nullus est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxores, aut liberos, aut agros, mea causa & Euangelij. *Lu.* 18. 28

30 Quin accipiat centuplicia, nunc isto tempore, domos, & fratres, & sorores, & matres, & liberos, & agros, cum persequutionibus, & in seculo futuro vitam æternam.

31 * Multi autem primi, erunt vltimi: & vltimi primi. *Mat.* 19. 30.

32 ¶ * Erant autem in via ascendentes Hierosolyma; & præibat eis Iesus, & expauescebant, & sequentes timebant, Et ipse assumptis *Lu.* 33. 30 *Matt.* 20 17.

Luc. 18. 31. rursum duodecim, cœpit eis dicere quæ illi erant eventura.

33 *Dicens*, Ecce, ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum & Scribis: & condemnabunt eum morte, tradentque eum Gentibus.

34 Qui illudent ei, & flagellabunt eum, & inspuent in eum, & trucidabunt eum: sed tertia die resurget.

Mat. 20. 20. 35 ¶ * Tunc accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filij Zebedæi, dicentes, Magister, velimus, vt quicquid petierimus præstes nobis.

36 Ipse verò dixit, Quid me vultis vobis præstare?

37 Illi autem dixerunt ei, Da nobis, vt vnus ad dextram tuam & alter ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua.

38 Iesus autem dixit eis, Nescitis quid petatis, potestis bibere poculum, quod ego bibo, & baptismo quo ego baptizor, baptizari?

39 Ipsi verò dixerunt ei: Possumus. Iesus autem dixit eis, Poculum quidem quod ego bibo bibetis & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini.

40 Sed sedere ad dextram meam & ad sinistram meam, non est meum dare, sed *dabitur* quibus paratum est.

41 Et quum *hæc* audissent *alij* decem, cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne.

Luc. 22. 25. 42 Iesus autem quum eos aduocasset, dixit eis, * Scitis eos quibus placet imperare Gen-

Gentibus, dominari in eas: & qui magni sunt inter eas, licentia in eas vti.

43 Verùm non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit fieri magnus inter vos, erit minister vester.

44 Et quicunque voluerit ex vobis fieri primus erit omnium seruus.

45 Nam & Filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionis pretium pro multis.

46 ¶ Tunc veniunt Hiericho, * eoque egrediente ab Hiericho, ac discipulis eius & turba multa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat iuxta viam mendicans. *Mat. 20. 29. Lu. 18. 35*

47 Et quum audisset ipsum esse Iesum illum Nazarenum, cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Iesu miserere mei.

48 Et obiurgabant eum multi, vt sileret: ille verò multò magis clamabat, Fili Dauid, miserere mei.

49 Tunc Iesus quum substitisset, iussit eum vocari. Vocant igitur cæcum, dicentes ei, Cõfide, surge: vocat te.

50 Ipse verò abiecto pallio suo quum surrexisset, venit ad Iesum.

51 Et respondens dixit ei Iesus, Quid vis tibi præstem? Cæcus autem ait ei, Rabboni, vt visum recipiam.

52 Iesus autem dixit ei, Abi, fides tua te seruauit. Statim igitur recepit visum, & sequebatur Iesum per viam.

CAP.

CAP. XI.

1 Christus ingreditur Ierusalem vectus asello. 13. Ficus infructuosa male licitur. 15. Eiiciuntur templo vendentes & ementes. 23. Virtus fidei. 24. Fides orationis. 25. Peccata fratri remittenda. 27. Sacerdotes petunt qua authoritate Christus faciat quæ facit. 30. Baptismus Iohannis unde.

Mat. 21. 1. Luc. 19. 29.

1 QVum * autem appropinquaret Hierosolymis Bethphage & Bethaniæ ad montem Olearum, misit duos è discipulis suis.

2 Et dicit eis, Abite in vicum qui vobis est ex aduerso, & statim vt ingrediemini in eum, inuenietis pullum ligatum, supra quem nullus hominum sedit: soluite eum, & adducite.

3 Quod si quis vobis dixerit, Cur hoc facitis? dicite Dominum eo opus habere: & eum huc mittet.

4 Abierunt autem & inuenerunt pullum ligatum apud ostium foris in biuio: & soluerunt eum.

5 Tunc quidam eorum qui illic adstabant, dixerunt eis, Quid facitis qui soluitis pullum?

6 Ipsi verò dixerunt eis prout mandarat Iesus: & *illi* dimiserunt eos.

7 * Adduxerunt igitur pullum ad Iesum, & iniecerunt ei pallia sua, sedit que super eum.

8 Multi verò pallia sua strauerunt per viam

viam : alij autem frondes cædebant ex arboribus, & sternebant in viam.

9 Et qui præibant, quique sequebantur, clamabant, dicentes, Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.

10 Benedictum regnum patris nostri Dauid, quod venit in nomine Domini : hosanna o *qui es* in *cælis* altissimis.

11 * Et ingressus est Hierosolymam Dominus, & in templum, quumque circumspexisset omnia, & vespera iam hora esset, venit Bethaniam cum duodecim. *Mat* 1.10 *Luc.* 19. 45.

12 ¶ * Et postero die quum exissent Bethania, esuriit. *Mat.* 21. 19.

13 Quumque procul vidisset ficum habentem folia, venit *visurus* videlicet num inueniret aliquid in ea: & quum venisset ad eum nihil inuenit nisi folia : non enim erat tempus ficuum.

14 Tunc respondens Iesus dixit ficui, Ne amplius ex te in seculum quisquam fructum comedat. Et *hoc* audierunt discipuli eius.

15 Veniunt igitur Hierosolymam. Et ingressus Iesus in templum, cœpit eiicere eos qui vendebant & emebant in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columnas subuertit.

16 Nec sinebat vt quisquam deportaret vas per templum.

17 Et docebat dicens eis, Nonne scriptum est * Domum meam, domum precationis vocatum iri ab omnibus Gentibus? * vos autem eam fecistis speluncam latronum. *Esa.* 57 6 *Ier.* 7. 2.

18 Et *hoc* audierunt Scribæ & principes sacerdotum,& quærebant quomodo eum perderent, timebant enim eum, quia tota turba percellebatur super doctrina ipsius.

19 Quum verò vespera esset, egressus est Iesus ex vrbe.

20 ¶ * Et mane adambulantes ficui, viderunt eam exaruisse radicitùs.

Mat. 11. 20.

21 Tunc recordatus Petrus dixit ei, Rabbi, Ecce,ficus ille cui imprecatus es,exaruit.

22 Et respondens Iesus dixit eis, Habete fidem Dei.

23 Amen enim dico vobis, quicunque dixerit monti huic Tollitor,& proiicitor in mare, nec hæsitauerit in corde suo, sed crediderit futura quæ dixit, erit ei quicquid dixerit.

24 * Propterea dico vobis, quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos : & erunt vobis.

Mat. 7. 7. *Lu.* 11. 9.

25 * Et quum adstiteritis precantes,remittite si quid habetis aduersus aliquem : vt & pater ille vester qui in cœlis *est*, remittat vobis offensas vestras.

Mat. 6. 14.

26 Nam si vos non remiseritis, nec Pater ille vester qui in cœlis est, remittet offensas vestras.

27 ¶ * Tunc veniunt rursus Hierosolyma: & quum ipse ambularet in templo, veniunt ad eum principes Sacerdotum, & Scribæ & seniores.

Mat. 21. 14. *Luc.* 10,1

28 Et dicunt ei,Qua authoritate ista facis? & quis tibi dedit authoritatem istam vt hæc facias?

29 Iesus autem respondens dixit eis, Interrogabo vos & ego rem quandam: Respondete igitur mihi, & dicam vobis qua authoritate hæc faciam.

30 Baptisma Iohannis è cœlo erat, an ex hominibus: respondete mihi.

31 Ratiocinabantur autem apud se dicentes, Si dixerimus, E cœlo, dicet, Quare ergo non credidistis ei?

32 Sed si dicamus, Ex hominibus: timemus populum, omnes enim sentiebant de Iohanne eum verè Prophetam fuisse.

33 Tunc respondentes dicunt Iesu, Nescimus. Et Iesus respondens dicit eis, Nec ego dicam vobis qua authoritate hæc faciam.

CAP. XII.

De vinea. 10. Christus lapis reprobatus a Iudæis. 13. De tributo dando Cæsari. 18. Sadducæi negantes resurrectionẽ. 29. Primum mandatum. 31. Dilectio Dei & proximi præponitur sacrificiis. 36. Christus filius Dauidis. 38. Cauendum a Scribis & Pharisæis. 42. Vidua paupercula.

1 ET * cœpit eis per parabolas dicere, Vineam plantauit quidam, & circumposuit sepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis: ac peregre profectus est. *Mat. 21. 33. Luc. 20. 9. Esa. 5. 1. Ier. 2. 21.*

2 Misitque seruum ad agricolas suo tempore vt ab agricolis acciperet ex fructu vineæ.

3 Illi verò captum eum cæciderunt, & misérunt inanem.

4 Et rursum misit ad eos alium seruum, illic huic quoque lapidato caput vulnerarunt & remiserunt dedecoratum.

5 Et rursum alium misit, & illum trucidarunt: multosque alios, hos quidem cædentes, illos verò trucidantes.

6 Quum ergò vnum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam illum vltimum ad eos, dicens, Reuerebuntur filium meum.

7 Illi verò agricolæ dixerunt inter se, Iste est hæres: venite, trucidemus eum, & nostra erit hæreditas.

Ps. 118. 22. 8 Et caput eum trucidarunt, & eiecerunt extra vineam.

Es. 28. 18 Mat. 11. 42. 9 Quid ergò faciet Dominus vineæ? Veniet, & perdet illos agricolas, & dabit vineam aliis.

Act. 4. 11 Rom 9. 33. 10 Ne hanc quidem Scripturam legistis: Quem lapidem, reprobarunt ædificantes, is factus est caput anguli.

1. Pe. 2. 8 11 A domino factum est illud, & est mirabile in oculis nostris?

12 Studebant igitur eum prehendere: sed timuerunt turbam: norant enim eum aduersus ipsos illam parabolam dixisse: itaque omisso eo abierunt.

Mat. 22. 15. Luc. 20. 20. 13 ¶ * Et mittunt ad eum quosdam è Phariseis, & Herodianis: vt eum captarent sermone.

14 Illi verò quum venissent, dicunt ei: Magister, scimus te veracem esse, neque curare quem

quenquam, non enim respicis in personam hominum, sed in veritate viam Dei doces: Licet cēsū Cæsari dare, an nō demus, an nō demus?

15 Ipse vero, quum sciret eorum hypocrisin, dixit eis, Quid me tentatis, proferte mihi denarium, vt videam.

16 Illi verò protulerunt. Tunc dicit eis, Cuius est imago ista & inscriptio? Illi verò dixerunt ei, Cæsaris.

17 Et respondens Iesus dixit eis, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ Dei sunt Deo. Et admirati sunt super eo. *Rom. 13. 7.*

18 * Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogarunt eum dicentes. *Mat. 22. 15. Luc. 20. 27.*

19 Magister, * Moses scripsit nobis vt si eius frater mortuus sit, ac reliquerit vxorem, & filios non reliquerit accipiat ipsius frater vxorem eius, & excitet semen fratri suo. *Deut. 25. 5.*

20 Septem ergo fratres fuerunt: ac primus accepit vxorem, & moriens non reliquit semen.

21 Et secundus accepit eam, & mortuus est, & ne ipse quidem reliquit semen: & tertius itidem.

22 Et acceperunt eam septem illi, neque reliquerunt semen: vltima omnium mortua est & mulier.

23 In resurrectione ergo, quum resurrexerint, cuius eorum erit vxor? nam septem habuerunt eam vxorem.

24 Tunc respondens Iesus dixit eis, Nonne propterea erratis, quod nesciatis scripturas, ne-

neque potentiam Dei?

25 Postquam enim à mortuis resurrexerint neque vxores ducunt, neque nuptum dantur? sed sunt vt Angeli qui in cœlis *sunt*.

26 De mortuis verò, quòd suscitandi sunt, non legistis in libro Mosis, quomodo in rubo loquutus sit ei Deus, dicens * Ego *sum* Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob?

Exod. 3. 6 *Mat.* 22. 32.

27 Non est Deus mortuorum, sed Deus viuentium: vos ergo multùm erratis.

28 ¶ * Et quum accessisset quidam è Scribis qui audierat eos disceptantes, & sciebat eum bene illis respondisse, interrogauit eum quod esset primum omnium mandatum.

Ma. 22. 35.

29 Iesus autem respondit ei, Primum omnium mandatorum *est*, * Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus vnus est.

Deut. 6. 4.

30 Diliges igitur Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis viribus tuis; hoc *est* primum mandatum.

31 Et secundum *illi* simile, hoc *est*, * Diliges proximum tuum, vt teipsum: maius istis aliud mandatum non est.

Leuit. 19 18. *Marc.* 22 39.

32 Tunc dixit ei Scriba ille, Bene, magister, in veritate dixisti; nam vnus est Deus, nec alius est præter eum.

Rom. 13. 9. *Gal.* 5 14 *Iac.* 2. 8.

33 Et diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis viribus, ac diligere proximum vt seipsum, plus est quàm omnia holocautomata & sacrificia.

34 Tunc Iesus quum vidisset eum cordatè respondisse, dixit ei, Non longè es à Regno Dei. Et nemo amplius audebat eum interrogare.

35 * Et respondens Iesus dicebat, docens in templo, Quomodo dicunt Scribæ Christum esse filium Dauid?

36 Nam ipse Dauid dixit per spiritum sanctum, Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam, v quedum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

37 Ipse ergo Dauid dicit eum Dominum vnde igitur filius eius est? Et multa turba audiebat eum libenter.

38 * *Ipse* autem dicebat eis in doctrina sua, Cauete à Scribis, qui volunt stolati ambulare, & *amant* salutationes in foris,

39 Primósque consessus in conuentibus, & primos accubitus in cœnis.

40 * Qui deuorant domos viduarum, & in speciem vtuntur longis precibus, isti auferent graue judicium.

41 ¶ * Et quum sedisset Iesus ex aduerso gazophylacij, spectabat quomodo turba mitteret æs in gazophylacium, multi igitur diuites mittebant multa.

42 Et quum veniisset quædam vidua pauper misit minuta duo, quod est quadrans.

43 Tunc *ille* cùm adnocasset discipulos suos dixit eis: Amen dico vobis, vidua hæc pauper plus misit quàm omnes qui miserunt in gazophylacium.

44 Nam omnes ex eo quod ipsis redundat

Mat. 22 48. *Lu* 20.41 *Ps.* 110.1 *Mat.* 23.6 *Lu.* 11.43 *&* 20.45 *Mar.* 23. 14. *Lu.* 20.47 *Luc.* 21.2.

dat miserunt: hæc verò è penuria sua omnia quæ habebat, totum, *inquam* vi sustum.

CAP. XII.

2 *De destructione vrbis Ieros.* 9 *Persecutiones propter Euangelium.* 10 *Euangelium prædicandum omnibus gentibus.* 26 *De aduentu Christi ad iudicium.* 33 *Vigilandum & orandum.*

Mat. 24.1 Luc. 21.5 ET * quum egrederetur è templo, dixit ei quidam è discipulis eius, Magister vide quales lapides, & qualia *ista sunt* ædificia.

Luc. 19. 44. 2 Tunc Iesus respondens dixit ei, Vides ista magna ædificia? * non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.

3 Et quum sederet in monte Olearum ex aduerso templi interrogarunt eum priuatim Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas.

4 Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum *erit* quando futurum est vt omnia hæc finem accipiant.

5 Iesus autem eis respondens cœpit dicere: * videte ne quis vos seducat.

Eph. 5. 6 2. Thes. 2. 6 Multi enim venient in nomine meo, dicens, Ego sum *Christus*: multosque seducent.

7 Quum autem audieris bella & rumores bellorum ne turbamini: oportet enim *ista* fieri: at nondum *erit* finis.

8 Surget enim gens in gentem & regnum in regnum: erunt que terræ motus, singulis locis, & erunt fames ac turbæ.

9 Principia *erunt* dolorum *partus* illa, sed
cauete vos vobisipsis, tradent enim vos in cõ-
fessus, & synagogas: cædemini, & coram præ-
sidibus ac regibus sistemini mea causa, vt *hoc*
sit testimonio aduersus eos.

10 Et apud omnes gentes oportet primum
prædicari Euangelium.

11 * Quum autem vos traditos duxerint, ne
antè soliciti estote, quid dicturi sitis, neque
meditamini: sed quicquid datum fuerit vobis
illo momento, id loquimini, nõ enim estis vos
qui loquimini, sed spiritus sanctus,

12 Tradet autem frater fratrem ad mor-
tem & pater filium: & insurgent liberi aduer-
sus parentes, & eos curabunt morte mulctan-
dos.

13 Et eritis exosi omnibus propter nomen
meum, sed qui perseuerauerit ad finem vsque
is seruabitur.

14 * Quum autem videritis abominationem
illam vastatricem, quæ dicta est * à Daniele
Propheta, positam vbi non oportet (qui legit,
animaduertat) tunc qui *fuerint* in Iudæa, fu-
giant in montes.

15 Qui verò *fuerit* supra domum, ne descen-
dat in domum, nec egrediatur vt quicquam
sumat è domo sua:

16 Et qui fuerit in agro, ne reuertatur re-
tro vt sumat pallium suum.

17 Væ autem prægnantibus & lactantibus
per illos dies.

18 Orate verò ne fiat fuga vestra hyeme.

19 Erunt enim die illo *tales* oppressio, qua-

Mat. 10. 19. *Luc* 12. 11. & 21.24.

Mat. 24. 16. *Luc.* 21. 20. *Dan.* 9. 19.

lis non fuit à principio rerum conditarum quas condidit Deus, vsque ad hoc tempus nec erit.

20 Et nisi Dominus contraxisset dies illos, omnis caro periret, sed propter electos quos elegit, contraxit dies illos.

Mat. 24. 23. 21 * At tum si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, vel, Ecce illic: ne credite.

Lu. 21 8. 22 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa & miracula ad seducendum, si fieri possit, iam etiam electos.

23 Vos autem cauete: Ecce, prædixi vobis omnia.

Ezech. 32 7. Esa 13.10 Ioel. 2.10 31. & 3. 15. 24 * Caterùm per illos dies, post oppressionem illam, sol obscurabitur, nec dabit lunæ splendorem suum,

25 Et stellæ cœli excident, & potestates quæ in cœlis *sunt* concutientur.

26 Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potentia multa & gloria.

27 *Ipsis* verò tunc mittet Angelos suos, & suos electos coget à quatuor ventis ab extremo terræ vsque ad extremum cœli.

28 A ficu verò discite parabolam, Quum ramus eius iam tener sit & germinet folia nostis propè esse æstatem.

29 Ita & vos, quum hæc videritis fieri agnoscite propè esse, & ad fores *regnum* Dei.

30 Amen dico vobis, nequaquam præteriit hæc ætas vsquedum facta sint hæc omnia.

31 Cælum & terra præteribunt, sermones

autem mei nequaquam præteribunt.

32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cœlo sunt : nec ipse filius, sed solus Pater.

33 Cauete, vigillate, & orate : nescitis enim quãdo tempus illud sit futurum. *Mat. 42. 13.*

34 *Nam filius hominis ita est* : Vt quispiam peregre abiens relicta domo sua, datque seruis suis potestatem, ac suum cuique opus janitori mandauit, vt vigilaret.

55 Vigilate igitur, (nescitis enim quãdo Dominus domus veniet, vespere, an media nocte, an in gallicinio, an mane,)

36 Ne quum repentè venerit, inueniat vos dormientes.

37 Quæ autem dico vobis, omnibus dico vigilate.

CAP. XIIII.

1 *Consilium Sacerdotum contra Christum.* 3. *Mulier vnguens caput Christi vnguento.* 12 *Paschæ præparatio.* 22 *Institutio Cœnæ.* 41 *Christi captiuitas.* 43 *Iudas osculo prodit Christum,* 53. *Christus coram Caipha.* 66 *Petri negatio.*

ERat * autem pascha & azima duobus post diebus :& quærebant principes Sacerdotum & Scribæ quomodo eum dolo prehensum interficiarent. *Mat. 26. 1. Lu. 22. 1.*

2 Dicebant autem, non infesto, ne tumultus fit populi.

3 Quum autem *Iesus* esset Bethaniæ, in domo Simonis leprosi, accumbente eo venerat mulier habens alabastrum vnguenti nardi liquidæ multi-pretij: & confracto alabastro, effuderat ei in caput.

4 Quidam autem indignabantur apud se, & dicebant, Quorsum profusio ista vnguenti facta est?

5 Nam poterat hoc vendi ampliùs quàm trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam.

9 Iesus autem ait: Omitte eam, quid ei molestiam exhibetis? bonum opus operata est erga me.

7 Semper enim pauperes habebitis vobiscum, & quandoque volueritis potestis eis benefacere: me verò non semper habebitis.

8 Hæc quod potuit fecit: occupauit enim vngere meum corpus ad sepulturam.

6 Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit Euangelium hoc in toto mundo, etiam id quod illa fecerit, dicetur in memoriam ipsius.

Matt.26. 14. *Lu.22.4* *Mat.26.* 17. *Lu.22.7*

10 * Tunc Iudas Iscariotes, vnus ex duodecim, venit ad principes sacerdotum vt eum ipsis proderet.

11 Illi verò eo audito gauisi sunt: & pollicitisunt se pecuniam ei daturos. Quærebat igitur quomodo opportunè eum proderet.

12 * Primo autem die Azymorum quando pascha mactabatur, dicunt ei discipuli sui, Vbi vis, vt profecti paremus vt edas pascha?

13 Tunc

13 Tunc mittit duos è discipulis suis, & dicit eis, Abite in vrbem, & occurret vobis quidam portans amphoram aquæ, sequimini eum.

14 Et quocumque introierit, dicite patrifamilias, Magister dixit, vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis meis edam?

15 Tunc ipse vobis indicabit cœnaculum magnum stratum, paratum: illic parate nobis *pascha*

16 Abierunt igitur discipuli eius, venerunt que in ciuitatem, & inuenerunt *omnia* prout dixerat eis: & parauerunt pascha.

17 Et quum serum *diei* esset, venit cum duodecim.

18 Quumque accubuissent, & ederent, ait Iesus, Amen dico vobis, vnus ex vobis prodet me, qui edit mecum. *Mat. 26 20. Ia 22.14 Io. 13.21*

19 Ipsi verò cœperunt contristari, & ei dicere sigillatim, Num ego? & alius, Num ego?

20 Ipse autem respondens dixit eis, Vnus ex duodecim qui *manum* intingit mecum in catinum *me prodet.*

21 Filius quidem hominis abit, prout scriptū est de eo: sed væ homini illi per quem Filius hominis prodetur: bonum erat homini illi si natus non fuisset. *Mat. 20. 22. 1. Cor. 11 24.*

22 * Et edentibus ipsis, quum accepisset Iesus panem, & benedixit, fregit, deditque eis, & ait, Accipite, edite: hoc est corpus meum.

23 Et accepto poculo, quum gratias egis-

set dedit eis: & biberunt ex eo omnes.

24 Et dixit eis, Hoc est sanguis meus Noui illius testamenti, qui pro multis effunditur.

25 Amen dico vobis, non bibam amplius ex fructu vitis vsque ad diem illum quum ipsum bibam nouum in regno Dei.

26 Et quum hymnum cecinissent exierũt in montem Olearum.

Io 16.22. Zac.13.7 27 * Tunc dixit eis Iesus, Omnes offendemini in me nocte ista. Nam scriptum est, Percutiam pastorem, & dispergentur oues.

Infr.16.7 28 * Sed postquam surrexero, præibo vobis in Galilæam.

29 Petrus autem dixit ei, Etiamsi omnes offendantur, at non ego.

30 Tunc dixit ei Iesus: Amen dico tibi hodie nocte ista priusquam bis gallus vocem miserit, ter abnegabis me.

31 At ille multo magis dicebat, Si me oportuerit commori tibi, haud quaquam te abnegabo. Itidem autem etiam omnes dicebant.

Mat.26. 47. Lu.22.16 32 * Veniunt igitur in locum cuius nomen est Gethsemane. Tunc dixit discipulis suis, Sedete hic vsquedum precatus fuero.

33 Et assumit Petrum & Iacobum & Iohannem secum: cœpitque expauescere & grauissimè angi.

34 Et dixit eis, Vndiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic & vigilate.

35 Progressusque paululum procidit in terram: & orauit, vt si possibile esset, abiret ab ipso hora illa.

36 Dixitque, Abba Pater, omnia possibilia sunt tibi: transfer à me istum poculum, verùm non quid ego velim, sed quid tu.

37 Iunc venit & inuenit eos dormientes: dicitque Petro, Simon dormis? non potuisti vnam horam vigilare?

38 Vigilate & precamini, ne introeatis in tentationem, spiritus quidem promptus *est*, sed caro infirma.

39 Et quum rursus abijsset, precatus est, & eundem sermonem dixit.

40 Et reuersus inuenit eos rursum dormẽtes, (erant enim oculi eorum grauati) neque sciebant quid ei responderent.

41 Et venit tertio: dicitque eis, Dormite quod super est, & requiescit: sufficite, venit hora: Ecce traditur Filius hominis in manus peccatorum.

42 Surgite eamus, ecce qui prodit me appropinquauit.

43 * Et statim, adhuc eo loquente, adest Iudas qui erat vnus ex duodecim: & cum eo turba multa cum gladijs & fustibus, à principibus Sacerdotum & Scribis & senioribus. *Mat.26.* 47. *Lu.22.47* *Ioh.18.2*

44 Dederat autem eis iste qui eum prodebat, commune signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, is est comprehendite eum & abducite tutò.

45 Quum igitur veniisset, statim accedit ad eum, dicitque ei, Rabbi, Rabbi, ac deosculatus est eum.

46 Illi verò iniecerunt in eum manus, & cœperunt eum.

47 Quidam autem adstantium exerto gladio percussit seruum Pontificis maximi, & abstulit eius auiculam.

48 Et respondens Iesus, dixit eis, Vt aduersus latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendendum me.

49 Quotidie eram apud vos in Templo docens, nec cepistis me. Sed oportet vt impleantur Scripturæ.

50 Tunc relicto eo omnes fugerunt.

51 ¶ Quidam autem iuuenis sequebatur eum, amictus sindone super nudum *corpus*: & prehenderunt eum iuuenes.

52 Ipse verò derelicta sindone, nudus effugit ab illis.

Mat. 26. 57. *Luc.* 22. 54. 53 *Tunc abduxerunt Iesum ad Pontificem maximum: & conuenerunt cum eo omnes principes sacerdotum, & seniores & Scribæ.

Ioh. 18. 24. 54 Petrus autem procul secutus est eum intrò vsque in aulam Pontificis maximi: & erat considens cum ministris, & calefaciens *se* ad ignem.

Mat. 26. 59. 55 *Principes autem sacerdotum & totus consessus quærebant testimonium aduersus Iesum vt eum morte mulctarent: nec inueniebant.

56 Nam multi falsum testimonium dicebant aduersus eum; sed non erant paria ipsorum testimonia.

57 Tunc quidem surrexerunt, & falsa testati sunt aduersus eum, dicentes.

Ioh. 2. 19. 58 Nos audiuimus eum, dicentem, *Ego destruam

destruam templum hoc quod est manibus factum, & triduo aliquid absque manibus factum ædificabo.

59 Sed ne sic quidem par erat testimonium eorum.

60 Tum Pontifex maximus quum assurrexisset in medium interrogauit Iesum dicens, Nō respondes quicquam? quid *illud est quod* isti aduersum te testificantur?

61 Ipse verò silebat, & nihil respondebat. Rursum Pontifex maximus eum interrogauit, & dixit ei: *Tune es* ille Christus Filius *Dei* benedicti?

62 Iesus autem dixit, *Ego sum:* * & videbitis Filium hominis sedentem ad dextram potentiæ *Dei*, & venientem cum nubibus cœli. *Mat. 14. 30.*

63 Pontifex verò maximus diruptis vestibus suis dixit, Quid adhuc nobis opus est testibus.

64 Audistis blasphemiā: quid vobis videtur? Illi verò omnes contra eum iudicarunt, ipsū teneri mortis pœna.

65 Et cœperunt quidam conspuere in eum & obtegere faciem eius, & colaphos ei infligere, & dicere ei, Vaticinare, ministri verò bacillorum ictibus eum cædebant.

66 ¶ * Quum verò Petrus esset in aula inferiùs, venit quædam ex ancillis Pontificis maximi: *Mat. 26. 69. Lu. 22 55*

67 Et viso Petro qui *se* calefaciebat, intuita eum, dixit, & tu cum Nazareno Iesu eras. *Io. 15. 28*

68 Ipse verò negauit, dicens, Non noui, neque

quæ scio quid tu dicas: Et exiuit extra in
lium, & gallus vocem misit.

Mat. 27. 69 * Tunc ancilla quum rursus vidisset eum
71. cœpit dicere ijs qui adstabant, hic est vnus ex
Luc. 22. ipsis.

50. X 70 Ipse verò rursum negauit. Et rursus pau-
Io. 18. 25 lò pòst qui adstabant dixerunt Petro, Verè tu
ipsis es: etenim Galilæus es: loquutio tua simi-
lis est.

71 Ipse autem cœpit execrari & iurare dicens
Non noui hominem istum quem dicitis.

Mar. 27. 72 * Tunc secundò gallus vocem misit, & re-
57. cordatus est Petrus verborum quæ dixerat ei
Io. 13. 38 Iesus, Priusquam gallus vocem bis miserit,
ter me abnegabis. Et quum se proripuisset,
fleuit.

CAP. XV.

*1 De his quæ Christus sub Pilato præside passus est.
11 Barabbas Christo præfertur. 15 Christus
traditur à Pilato vt crucifigatur. 17 Spi-
nis coronatur. 19 Conspuitur & irridetur.
22 Simon Cyrenæus portat crucem Christi. 27
Christus crucifigitur inter duos latrones. 29
Conuitijs afficitur. 37 Expirat. 43 Ie-
seph sepelit Christum.*

Mat. 27. 1 STatim * autem diluculo, consilio inito sum-
Lu. 22. 26 mi sacerdotes cum senioribus & Scribis ac
Io. 18. 20 toto consessu, vinctum Iesum abduxerunt, tra-
diderunteq; Pilato.

2 Tunc interrogauit eum Pilatus, Tu es
ille

ille Rex Iudæorum? Ipse verò respondens dixit ei, Tu dicis.

3 Et multùm accusabant eum principes Sacerdotum.

4 Pilatus autem rursus interrogavit eum dicens, Non respondes quicquam? ecce quam multa adversus te testificantur. *Mat.27. 12. Lu. 23.3. Io.18.33*

5 Iesus autem nihil amplius respondit adeò vt miraretur Pilatus.

6 Infesto autem dimittebat eis vnum ex vinctis quemcunque postulassent.

7 Erat verò quidam qui dicebatur Barrabbas vinctus cum seditionis socijs, qui cædem per seditionem fecerant.

8 Et vociferans turba cœpit petere *vt faceret* prout semper ipsis fecerat.

9 Pilatus autem respondit eis dicens. Vultis dimittam vobis Regem illum Iudæorum?

10 (Nouerat enim eum per inuidiam trāditum fuisse à Principibus Sacerdotum)

11 Principes verò Sacerdotum concitarūt turbā vt potiùs Barrabbā ipsis dimitteret.

12 Tunc Pilatus respōdens, rursum dixit eis, Quid ergò vultis faciam isto quem dicitis Regem Iudæorum.

13 Ipsi verò rursum clamauerunt, Crucifige eum.

14 Pilatus autē dicebat eis, Nam quid mali fecit? Illi autem amplius clamauerunt, Crucifige eum.

15 Pilatus autem volens turbæ satisfacere, dimisit eis Barabbān, & Iesum flagellatū tradidit, vt crucifigeretur.

16 ¶ Milites verò abduxerunt eum intra aulam, id est prætorium, & conuocarunt totam cohortem.

17 Et induerunt eum purpura, & circumposuerunt ei contextam coronam spineam.

18 Et cœperunt eum salutare, *dicentes* Aue Rex Iudæorum.

19 Et verberabant eius caput calamo, & inspuebant in eum, ac summissis genibus adorabant eum.

20 Quum autem illusissent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt eum vestimentis ipsius: eduxeruntque vt crucifigerent eum.

Mat. 27. 32 *Luc.* 23. 26. 21 ¶ * Prætereà angariauerunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenæum (venientē rure patrem Alexandri & Rufi) vt portaret crucem eius.

Mat. 27. 33. 22 * Duxerúntque eum in locum Golgotha, quod est si interpretetis, Caluariæ locus.

Lu. 23. 23 *Io* 19. 23. 23 Et dederunt ei bibendum myrratum vinum: ipse verò non sumpsit.

Mat. 27. 35 *Luc.* 23. 34 *Io.* 19. 23 24 * Quumque crucifixissent eū, partiti sunt vestimenta eius, iacta sorte super ea, quis quid tolleret.

25 Erat autem hora tertia quando crucifixerunt eum.

26 Eratque inscriptio criminis ipsius inscripta *his verbis*, REX ILLE IVDAEORVM.

27 Crucifixerunt etiam cum eo duos latrones: vnum ad dexteram, & alterum ad eius sinistram.

Es. 53. 12 28 Et impleta est Scriptura quæ dicit, * Et cum sceleratis numeratus est. 29

29 Et qui præteribant, cõuitiabantur ei mouentes capita ſua, ac dicentes, vah, *tu qui* deſtruis templum, & triduò ædificas. *Ioh.2.19*

30 Seruate ipſum & deſcende è cruce.

31 Similiter autem & principes Sacerdotum illudentes, dicebant alij ad alios cum Scribis, Alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare non poteſt.

32 Chriſtus ille Rex Iſrael deſcendat nunc è cruce, vt videamus & credamus, & qui crucifixi erant cum eo, probris afficiebant eum.

33 Quum verò aduenilſet hora ſexta, tenebræ factæ ſunt ſuper totam regionem vſque ad horam nonam.

34 Et hora nona clamauit Ieſus voce magna, dicens, Eloi, Eloi, lamma ſabachthani? quod eſt, ſi quis interpretarit, Deus mi, Deus mi, cur me deſeruiſtis? *Pſal.22.1 Mat.27.46.*

35 Et quidam adſtantium quum audiſſent, dicebant, Ecce, Eliam vocat.

36 Cucurrit autem quidam, & impleta ſpongia aceto & circumpoſita calamo dedit ei potum, dicens, Sinite: videamus an veniat Elias ad detrahendendum eum. *Pſ.69.22*

37 Ieſus autem emiſſa voce magna, expirauit.

38 Et velum templi fiſſum eſt in duas partes, à ſummo vſque ad imum.

39 Quum vidiſſet autem Centurio qui adſtabat ipſi ex aduerſo, eum ita emiſſo clamore expirauiſſe, dixit, Vere homo iſte filius erat Dei.

40 Erant autem iam mulieres procul ſpectantes: inter quas erat Maria Magdelene, &

& Maria Iacobi parui & Ioſe mater & Sa-
lome.

Luc.8.2. 41 Quæ etiam quum eſſet in Galilæa, * ſe-
quutæ fuerant eum, & miniſtrauerant ei: &
liæque multæ quæ ſimul cum eo aſcenderant
Hieroſolyma.

Mat.27.57. Lu.23.50 Io.19.38. 42 * Quum autem ſeruum *diei* iam eſſet,
(quoniam erat paraſceue, hoc eſt ante Sabba-
thum.)

43 Veniens Ioſeph *ortus* ex Arimathea ho-
neſtus ſenator, qui & ipſe expectabat Regnum
Dei, fidenti animo introijt ad Pilatum, & pe-
tijt corpus Ieſu.

44 Pilatus autem miratus eſt ſi iam mortuus
eſſet: & aduocato Centurione, interrogauit
eum an iamdudum mortuus fuiſſet.

45 Et re cognita ex Centurione, donauit cor-
pus ipſi Ioſeph.

fine fini. X

46 Is autem emit ſindonem, & detractum
eum inuoluit ſindone: depoſuique in monu-
mento quod erat excisum à petra: & adiolui
ſaxum ad oſtium monumenti.

47 Maria Magdalene verò & Maria Ioſe *ma-
ter*, ſpectabant vbi poneretur.

CAP. XVI.

1 De Christi reſurrectione. 9 Christus apparet Mariæ Magdalenæ, & alijs. 15 Mittit Apoſtolos ad prædicandum. 19 Aſcenſio Chriſti.

Lu.24.11 Ioh.20.1 ET * quum exactum eſſet Sabbathum, Maria
Magdalene & Maria Iacobi *mat.r* & Sa-
lome

mone emerunt aromata, vt venientes vngerent eum.

2 Itaq; valdè mane primo die hebdomadis veniunt ad monumentum exorto sole.

3 Dicebantque inter sese, Quis diuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?

4 Et intuitæ, conspiciunt lapidem esse deuolutum, nam erat magnus valdè.

5 Ingressæ igitur in monumẽtum, viderunt iuuenem sedentem ad dextram, amictum stola candida, & expauerunt. *Mat.17.2. Io.20.12.*

6 Ipse verò dixit eis, Ne expauescite Iesum illum quæritis Nazarenum, qui fuit crucifixus, resurrexit, non est hic, ecce locum vbi posuerunt eum.

7 Sed abite, dicite discipulis eius & Petro *ipsum* præire vobis in Galilæam: illic eum videbitis: * prout dixit vobis. *Su.14.28. Mat.26.32.*

8 Tunc abeuntes citó, fugerunt à monumento, tenebat enim eas tremor & stupor, neque cuiquam dicebant: timebant enim.

9 Quum autem resurrexit Iesus manè primo die hebdomadis * apparuit primum Mariæ Magdalenæ ex qua eiecerat septem demonia. *Io.20.26. Luc.8.2.*

10 Illa profecta annunciauit iis qui cum ipsa fuerant, lugentibus ac flentibus.

11 Illi verò quum audissent eum viuere & conspectum fuisse ab ea non crediderunt.

12 ¶ Postea autem * duobus ex ipsi ambulantibus apparuit alia forma quum rus proficiscerentur. *Lu.14.13.*

13 Et illi abierunt & annunciauerunt reliquis: *qui* ne illis quidem crediderunt.

Luc. 24. 36. Io 20.19 Mat. 28. 19.

14 *Postremò, vna sedentibus ipsis vnd exhibuit se e & exprobauit incredulitatem rum & cordis duritiem: quòd ijs qui ipsum ſpexerunt excitatum, non credidiſſent.

15 Et dixit eis, * profecti in mundum v uersum, prædicate Euangelium omni cr turæ.

Io. 19. 48

16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſ vabitur: * qui vero non crediderit, conde nabitur.

Act. 10. 18.

17 Signa autem eos qui crediderint, ha ſubſequentur. * Per nomen meum dæmon eijcient, * linguis loquentur nouis.

Act. 2. 4. & 10. 46

18 * Serpentes tollent & ſi quid lethale b berit, nequaquam nocebit eis: * ægrotis m nus imponent, & bene habebunt.

Act. 28. 5

Act. 28. 1

Luc. 24. 51.

19 ¶ * Dominus igitur poſtquam loqu fuiſſet eis: ſurſum receptus eſt in cœlum & ſ dit ad dextram Dei.

Heb. 2. 4.

20 Illi verò egreſſi prædicarunt vbique, Do mino vnà operante, & ſermonem confirman per ſigna obſequentia.

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAP. I.

1 *Præfatur Lucas.* 5 *Zacharias, & Elizabeth.* 15 *Iohannes qualis futurus.* 20 *Zacharias incredulus, mutus efficitur.* 26. *Angelus ſalutat Ma-*

Mariam, & annuntiat Christi natiuitatem. 39. Maria visitat Elizabeth. 46. Canticum Mariæ 68. Canticum Zachariæ nuntians Christum promissum venisse. 76. Iohannis officium.

1 QVONIAM multi aggressi sunt componere narrationem earum rerum, quarum plena fides nobis facta est.

2 Prout tradiderunt nobis qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerunt sermonis.

3 Visum est etiam mihi omnia altè *repetita*, penitus consequuto ordine, *de eis* ad te scribere, præstantissime Theophile:

4 Vt agnoscas earum rerum veritatem quas auditione accepisti.

5 FVit diebus Herodis illius regis Iudææ, sacerdos quidam nomen Zacharias, *ex vice Abia: vxor verò ipsius *erat* ex filiabus Aaron & nomen eius Elizabeth. 1. Par. 24. 1.

6 Erant autem iusti ambo in conspectu Dei incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpatè.

7 Nec erat ipsis proles, eo quòd esset Elizabeth sterilis, & ambo prouecti iam essent ætate.

8 Factum est autem quum is sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum.

9 Secundum ritum functionis sacerdotalis, sortitus est *munus* suffitus faciendi, postquam ingressus esset in templum Domini.

10 *Et tota multitudo populi foris preca- Exo. 30. 3.

batur tempore ſuffitus.

Le.16.17 11 Viſus autem eſt ei Angelus Domini ſtans ad dextram altaris ſuffitus.

12 Et Zacharias *eo* viſo turbatus eſt, & timor incidit in eum.

13 Dixit autem ei Angelus, Ne time Zacharia, nam exaudita eſt deprecatio tua, vxorque tua Elizabeth gignet tibi filium, & vocabis nomen eius Iohannem.

14 Et erit tibi gaudio & exultationi, multique ſuper eius natiuitate gaudebunt.

15 Erit enim magnus in conſpectu Domini, & vinum ſiceramque non bibet: & Spiritu ſancto implebitur etiam ab vtero matris ſuæ,

Mal. 3.5. Mat. 11 14. 16 * Multoſque filiorum Iſrael conuertet ad Dominum Deum ipſorum.

17 Nam ipſe præcedit in conſpectu eius cum ſpiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iuſtorum; vt paret Domino populum inſtructum.

18 Tunc dixit Zacharias Angelo, Quo *argumento* iſtud noſcam? ego enim ſum ſenex, & vxor mea prouecta eſt ætate.

19 Et reſpondens Angelus dixit ei, Ego ſum Gabriel qui adſto in conſpectu Dei miſſuſque ſum vt te alloquar, & hæc tibi læta nuntiem:

20 Et ecce, filebis nec loqui poteris *ad eum* vſque diem quo hæc fiant, eò quod non credidiſti ſermonibus meis, qui implebuntur tempore ſuo.

21 Erat autem populus expectans Zachariam: & mirabantur quòd is tardaret in templo.

22 *Ille* verò egressus non poterat eis loqui: & cognouerunt eum visionem vidisse in templo: Nam ipse innuebat eis: permansitque mutus.

23 Et factum est, vt impleti sunt dies ministerij ipsius, abijt domum suam.

24 Post illos autem dies concepit Elisabeth vxor eius: & occultauit se mensibus quinque, dicens,

25 Nempe ita mihi fecit Dominus diebus quibus *me* intuitus est, *vt* auferret probrum illud meum inter homines.

26 ¶ Mense autem sexto missus est Angelus Gabriel a Deo in vrbem Galileæ cui nomen Nazareth.

27 * Ad virginem desponsam viro cui nomen erat Ioseph, ex domo Dauid: nomen autem virginis *erat* Maria. *Mat.* 1. 18

28 Ingressus igitur Angelus ad eam dixit, Aue gratis dilecta: Dominus tecum *est*, benedicta tu inter mulieres.

29 Illa verò quum *eum* vidisset, perturbata est super eius sermone: & cogitabat qualis esset salutatio ista.

30 Tunc dixit ei Angelus, Ne time Maria: es enim in gratia apud Deum.

31 * Et ecce concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum. *Es.* 7. 14 *Inf.* 2. 21.

32 Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur, dabitque ei Dominus Deus sedem

David patris ipsius.

Dan.7. 33 * Regnabitque super Domum Iacob in
14.27. æternum, & regni eius non erit finis.
Mich.4. 34 Dixit autem Maria ad Angelum, Quo-
7. modo erit istud: quandoquidem virũ non noui?

35 Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea *id* etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

36 Et ecce, Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus ipsi quæ vocatur sterilis.

37 Quia apud Deum non erit impossibile vllum verbum.

38 Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et abiit ab ea Angelus.

39 ¶ Consurgens verò Maria per eos dies profecta est in montanam *regionem* cum festinatione, in vrbem Iuda.

40 Et ingressa est domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth.

41 Et factum est vt audiuit Elizabeth salutationem Mariæ, saliit fœtus in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elizabeth.

42 Exclamauitque voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, quia benedictus fructus vteri tui.

43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?

44 Ecce enim, vt peruenit vox salutationis tuæ in auribus meis, subsiluit fœtus exultans in

vtero

vtero meo.

45 Et beata est quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.

46 Tunc ait Maria, Magnificat anima mea Dominum.

47 Et exultat spiritus meus super Deo seruatore meo.

48 Qui respexit humilem ancillam suam ecce enim, ex hoc *tempore* beatam me prædicabunt omnes ætates.

49 Quia magnificè mecũ egit potens ille, cuius sanctum *est* nomen.

50 Et cuius misericordia in omnes ætates *parata est* timentibus ipsum.

51 Fortè facinus fecit brachio suo: * dissipauit superbos cogitatione cordis ipsorum:

52 Detraxit potentes è thronis, & extulit humiles.

53 * Famelicos impleuit bonis, & diuites ablegauit inanes.

54 * Suscepit Israel puerulum suum, vt memor esset misericordiæ.

55 (* Prout loquutus est patribus nostris, *nimirum* Abrahamo, & semini eius) in æternum.

56 Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: & *post* à reuertit domum suam.

57 ¶ Elizabethæ verò impletum est tempus pariendi: & peperit filium.

58 Et audierunt accolæ & cognati eius, Dominum magnifica misericordia sua vsum esse erga eam, & ei gratulabantur.

59 Et factum est, die octauo venerunt vt

Esa. 51.9
Ps. 33.10
Es. 29.15
1. *Reg.* 2. 6.
Ps. 34.11
Es 30.18. & 41 8. & 54.5.
Ier. 31.3. 20.
Ge. 17 19 & 22.15.
Ps. 132.11
Supr. 14.

circumciderunt puerulum, & vocabant eum ex nomine patris ipsius Zachariam.

60 Sed respondens mater eius, ait, Nequaquam, sed vocabitur Iohannes.

61 Et dixerunt ad eam, Nemo est in cognatione tua qui vocetur illo nomine.

62 Innuebant autem patri eius quid vellet eum vocari.

63 Isque postulata tabella scripsit, dicens, * Iohannes est nomen eius. Et mirati sunt omnes.

Inf.2.30

64 Apertum est autem os eius illicò, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deo.

65 Ortus est igitur timor omnibus accolis eorum: & in tota montana regione Iudeæ divulgata sunt omnia verba ista.

66 Et omnes qui audierunt, responderunt: sed in corde suo dicentes, Quisnam puerulus hic erit? Manus autem Domini erat cum eo?

67 Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto: prophetauitque, dicens.

Inf.2.30 *Mat.1.21*

68 * Benedictus Dominus Deus Israel, quòd inuiserit & redemerit populum suum.

Ps. 131. 17

69 * Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui.

Ps 132. 18.

70 * Prout loquutus est per os sanctorum qui à seculo fuerunt Prophetarum suorum.

Ier.23.6. & 30.10

71 *Fore vt nos* seruaret ex inimicis nostris, & è manu omnium qui oderunt nos.

Gen. 22. 16.

72 Vt vteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset fœderis sui sancti.

Ie.31.33.

73 Et * iureiurandi quod iurauit Abra-

ha-

hamo patri nostro, *nimirum* se daturum nobis. Heb. 6. 13.17.

74 Vt sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus ipsi, 1Pe.1.15

75 * Cum sanctitate & iustitia in ipsius conspectu, cunctis diebus vitæ nostræ.

76 Tu verò puerule, Propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, vt pares vias eius.

77 Et des cognitionem salutis populo eius, per remissionem peccatorum ipsorum.

78 Propter viscera misericordiæ Dei nostri quibus inuisit nos * is qui prodit ex alto. Supra 17 Zach. 3. 9. & 4. 12 Malac 4. 2.

79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra morti, positi sunt ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

80 Ipse autem puerulus crescebat & corroborabatur Spiritu: fuitque in desertis ad eum vsque diem quo se ostenderet apud Israelem.

CAP. II.

1 Censetur tota terra a Cæsare Augusto. 7. Nascitur Christus. 13. Canticum Angelorum. 21. Christus circumciditur. 22. Purpura Mariæ purgatio. 28. Simeon suscipit Christum. 29. Canticum Simeonis. 36. Anna Prophetissa. 40. Puer Christus. 46. Iesus cum doctoribus disputat.

1 FActum est autem diebus illis, venit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur totus orbis.

2 (Hæc descriptio prima facta est præ[si]
Syriæ Cyrenio.)

3 Ibant igitur omnes vt describerentur [in]
suam quisque vrbem.

4 Ascendit autem etiam Ioseph à Galilæa
ex vrbe Nazareth in Iudæam, *in vrbe n Da-
Ioh. 7. 41 uid quæ vocatur Bethleem (propterea quòd
esset ex domo & familia Dauid.)

5 Vt describeretur cum Maria desponsa sibi
vxore, quæ erat prægnans.

6 Factum est autem quum essent illic, com-
pleti sunt dies quibus ipsa pareret.

7 Peperit igitur filium suum primogeni-
tum, & fasciis eum inuoluit, reclinauitque
eum in præsepi: eò quòd non erat eis locus
in diuersorio.

8 ¶ Erant autem pastores in eadem regio-
ne excubantes & agentes vigilias noctis super
gregem suum.

9 Et ecce Angelus Domini superuenit ip-
sis, & gloria Domini circumfulsit eos: & timue-
runt timore magno

10 Tunc dixit eis Angelus, Ne timete: ecce
enim euangelizo vobis gaudium magnum,
quod erit toti populo.

11 *Nempe* natum esse vobis hodie Seruato-
rem (qui est Christus Dominus) in vrbe
Dauid.

12 Hoc autem vobis signum *erit*, Inuenie-
tis infantem fasciis inuolutum, iacentem in
præsepi.

13 Et repente adfuit cum Angelo multi-
tudo exercituum cœlestium, laudantium Do-
mi-

minum & dicentium.

14 Gloria in *cœlis* altissimis Deo, & in terra pax, in homines beneuolentia.

15 Et factum est, vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum, tunc pastores illi dixerunt alij ad alios, Eamus sanè Bethleem vsque, & videamus factum istud quod Dominus notum fecit nobis.

16 Venerunt igitur festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem iacentem in præsepi.

17 *Eo* autem viso, diuulgarunt id quod dictum fuerat ipsis de puerulo illo.

18 Et omnes qui audierunt, mirati sunt ea quæ ipsis dicta fuerant à pastoribus.

19 Maria verò ista omnia conseruabat, conferens *ea* in corde suo.

20 Reuersi sunt autem pastores glorificantes & laudantes Deum super omnibus quæ audierant & viderant, prout ipsis dictum fuerat.

21 * Et quum aduenisset dies octauus vt circumciderent puerulum, * vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatum fuerat ab Angelo priusquam ipse in vtero conciperetur.

22 Et quum impleti fuissent dies purgationis Mariæ * secundum legem Mosis, adduxerunt eum Hierosolymam, vt sisterent eum Domino.

23 (Prout scriptum est in lege Domini, * Omnis masculus primogenitus, sanctus Domino erit.)

Gen.17. 18. Leuit.12. 3. Sup.1.31 Ma.1.25 Io.7.22. Leuit.12 6. Exod 13. 2.

Num.6.8 Leuit.12 6. 24 Et vt darent oblationem, * secundum id quod dictum est in Lege Domini, par[illegible] rum, aut duos pullos columbarum.

25 ¶ Et ecce quidam erat in Hierusalem cui nomen Simeon: *eratque* homo iste iustus religiosus, expectans consolationem Israel: & Spiritus sanctus erat super eum.

26 Fueratque ipsi diuinitus nuntiatum a Spiritu sancto, *ipsum* non visurum mortem, priusquam vidisset Christum illum Domini.

27 Is igitur venit impulsore Spiritu in templum, & quum introducerent puerulum Iesum parentes, vt eius causa facerent quod ex Lege consueuerant.

28 Tunc ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deo, ac dixit,

29 Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace.

30 (Quia viderunt oculi mei salutem meam,

31 Quam parasti in oculis omnium populorum.

32 Lumen patefaciendum Gentibus & gloriam populi tui Israel.

33 Ioseph autem & mater eius mirabantur super eis quæ dicebantur de eo.

34 Et benedixit eis Simeon, dixitque Mariæ matri eius: * Ecce positus est ille in casum & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicatur.

Esa.8.32. Rom.9. 32.

35 (Quin & tuam ipsius animam trajicet gladius) vt detegantur ex multis cordibus cogitationes.

1.Pet.2.8

36 * Erat etiam *quædam* Anna prophetissa fili[illegible]

filia Phanuel, ex tribu Aser: hæc processerat in multam ætatem, postquam vixisset cum viro annis septem à virginitate sua.

37 Et *quum* esset vidua, quasi annorum octoginta quatuor, non abscedebat à templo, ieiuniis ac deprecationibus seruiens *Deo* nocte ac die.

38 Hæc igitur eo ipso momento quum superueniisset, vicissim confitebatur Domino, & loquebatur de eo omnibus qui expectabant redemptionem in Hierusalem.

39 Et *illi* vt perfecerunt omnia secundum Legem Domini, reuersi sunt in Galilæam in vrbem suam Nazareth.

40 Puerulus autem crescebat, & corroborabatur Spiritu, implebaturque sapientia, & Dei gratia ipsi inerat.

41 ¶ Ibant verò parentes eius, quotannis Hierosolymam *in die festo Paschæ. *Deut. 16. 1.*

42 Quum igitur factus esset annorum duodecim, ascenderunt ipsi Hierosolymam, secundum ritum diei illius festi.

43 Peractisque *eius* diebus: quum reuerterentur illi, remansit puer Iesus in Hierusalem: quod nesciuit Ioseph nec mater eius.

44 Existimantes autem eum esse in comitatu, ierunt viam *vnius* diei: & requirebant eum inter cognatos & inter notos.

45 Et quum eum non inuenissent, reuersi sunt in Hierusalem, quærentes eum.

46 Et factum est triduò post inuenerunt eum in templo, sedentem in medio doctorum, & audientem eos, & eos interrogantem.

47

47 Obstupescebant autem omnes qui audiebant, super intelligentia & resp. eius.

48 Et eo viso fuerunt attoniti, & dix. mater eius, Fili, cur ita feciſti nobis? ecce p. tuus & ego anxij quærebamus te.

49 Tunc dixit ad eos, Quid est quòd quær. batis me? an nesciebatis quod in ijs quæ Patr. mei sunt, oportet me esse?

50 At ipsi non intellexerunt verba quæ ipsis loquutus erat.

X 5 Descendit autē cū eis, venitque Nazareth & erat eis subiectus. Et mater eius conseruabat omnia hæc in corde suo.

52 Iesus autem proficiebat sapientia & statura ac gratia apud Deum & homines.

CAP. III.

4 *Iohannes hortatur ad resipiscentiam.* 15. *Testimonium ipsius de Christo.* 20 *Herodes illum in carcerem includit.* 21 *Christus baptizatur.* 23 *Catalogus maiorum Christi.*

X ANno verò decimo quinto Imperij Tiberij Cæsaris, Pontio Pilato præside Iudeæ, & Tetrarcha Galileæ Herode, Philippo autem ipsius fratre Tetrarcha Itureæ & Thraconitidis Regioni, & Lysania Abilenes Tetrarcha.

Act. 4. 6. 2 * Sub Pontificibus maximis Anna & Caiapha factum est verbum Domini ad Iohannē Zachariæ filium, in deserto.

3 *

3 *Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordani, prædicans Baptismum resipiscentiæ in remissionem peccatorũ. *Mat. 24. Mar. 1.

4 Vt scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophetæ, dicentis, *Vox clamantis in deserto, parate viã Domini, cõplanate semitas eius. *Esa 4. 10 Ioh. 1 13.

5 Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis deprimetur, & quæ curua sunt, fient *via* recta & asperæ viæ *fient* planæ.

6 Videbitque omnis caro salutem Dei.

7 Dicebat igitur turbæ venienti vt baptizaretur ab ipso, * Progenies viperarum, quis prædemonstrauit vobis, vt futuram iram effugeritis. *Mat. 3. 7.

8 Ferte igitur fructus dignos iis qui resipuerunt, & ne cœperitis dicere apud vos ipsos Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis posse Deum etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo.

9 Iam verò securis etiam ad radicem arborum posita est: omnis igitur arbor non edens fructum bonum, exciditur, & in ignem abiicitur.

10 Tunc interrogauit eum turba, dicens: Quid igitur faciemus.

11 Respondens autem dixit eis, *Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. *1 Io 3. 17.

12 Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur: & dixerunt ei, Magister, quid faciemus?

13 Ipse verò dixit eis, Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis, exigite.

14 Interrogauerunt autem eum etiam milites,

lites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et
eis, Neminem concutite, neque calumni
ni: & contenti estote stipendijs vestris.

15 Expectante autem populo, & cogita
bus omnibus in cordibus suis de Ioha
num ipse esset Christus ille.

16 Respondit Iohannes, dicens omnibus
Ego quidem baptizo vos aqua, sed venit q
validior me est, cuius non sum dignus qui so
uam solearum corrigiam: ipse vos baptizab
Spiritu sancto & igni.

17 Cuius ventilabrum in manu ipsius, &
perpurgabit aream suam: cogetque tritic
in horreum suum, paleam autem exuret ig
inextinguibili.

Multa igitur etiam alia exhortans euang
lizabat populo.

19 ¶ Herodes autem Tetrarcha, quum a
gueretur ab eo de Herodiade vxore Philip
fratris eius, deque omnibus sceleribus qu
ipse fecerat:

20 Adiecit & hoc supra omnia quod inc
sit Iohannem in carcere.

21 ¶ Factum est autem quum baptizaret
omnis populus, & Iesus baptizatus esset, & pr
caretur, vt apertum sit cœlum,

22 Ac descenderet Spiritus Sanctus corpo
rea specie tanquam columba supra eum: & vo
de cœlo existeret, dicens, Tu es filius ill
meus dilectus, in te acquiesco.

23 ¶ Ipse autem Iesus incipiebat esse qua
annorum triginta, filius (vt existimabatur) Io
seph, qui fuit *filius* Heli.

Mat 3.11
Mar. 1.8.
Ioh 1.26.
Act. 1.5.
& 8.4 &
1.16. &
9.4.

Mat. 14.3
Mar. 6.17

Mat. 3.13
Mar. 1.9.
Ioh. 1.32

24

24 Qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianna, qui fuit Ioseph,

25 Qui fuit Mattathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Essi, qui fuit Naggæ.

26 Qui fuit Maath, qui fuit Mattathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda,

27 Qui fuit Iohanna, qui fuit Rhesa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,

28 Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmodam, qui fuit Er,

29 Qui fuit Iose, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim qui fuit Matthat, qui fuit Leui.

30 Qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Eliacim,

31 Qui fuit Melcha, qui fuit Mainem, qui fuit Mattatha, qui fuit Nathan, qui fui Dauid.

32 Qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Boos, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson,

33 Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iuda,

34 Qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraham, qui fuit Thara, qui fuit Nachor,

35 Qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Sasæ,

36 Qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech.

37 Qui fuit Methusala, qui fuit Henoch, qui fuit Iared, qui fuit Mahalaleel, qui fuit Cainan.

38 Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

CAP. IV.

1. *De tentatione & ieiunio Christi.* 16. *Doctrina Nazareth magna omnium admiratione.* 23. *Prophetæ in patria docens contemnitur.* 33. *Demoniacus sanatur.* 38. *Socrus Petri sanatur.* 40. *Sanantur & infirmi.* 41. *Et dæmones confitentes Christum.*

Mat. 4. *Mar.* 1. 12 1 IEsus autem plenus Spiritu Sancto reuersus à Iordane, * & actus est ab *eodem* Spiritu in desertum.

2 Dies quadraginta tentante *eum* diabolo. Neque comedit quicquam per illos dies, qui in exactis postea esuriit.

3 Tunc dixit ei diabolus, Si Filius es Dei, dic isti lapidi vt fiat panis.

Deut. 8. 3 *Mat.* 4. 4 Et respondit ei Iesus dicens, Scriptum est, non pane solo victurum hominem, sed omni verbo Dei.

5 Tunc quum subduxisset eum diabolus in montem sublimem, ostendit ei omnia regna terræ puncto temporis.

6 Et ait ei diabolus, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum regnorum, nam mihi tradita est, & cuicunque voluero do eam.

7 Itaque si tu adoraueris me, erunt tua omnia.

Deut. 9. 26 & 10. 26. 8 Respondens autem Iesus dixit ei: Abi cede à me Satana: Scriptum est enim, * Adorabis Dominum Deum tuum & ei soli seruies.

9 Tunc duxit eum in Hierusalem, & eum statui

stetit super pinnas templi: & dixit ei, Si Filius Dei es, iace teipsum hinc deorsum.

10 Scriptum est enim, * Angelis suis mandabit de te, vt custodiant te. *Ps. 95. 12*

11 Et in manus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.

12 Respondens autem Iesus dixit ei, Dictū est, * Non tentabis Dominum Deum tuum. *Deut. 6. 16.*

13 Finita omni tentatione, diabolus abscessit ab eo ad tempus.

14 Reuersus est autem Iesus cum virtute spiritus in Galilæam, & fama de eo exiit in totam circumiacentem regionem.

15 Et ipse docebat in synagogis eorum, omnibus ipsum glorificantibus.

16 * Venit igitur Nazareth, vbi fuerat nutritus: & intrauit, vt consueuerat, die Sabbathi in synagogam: & surrexit vt legeret. *Mat. 13. 54. Marc. 6. 1. Ioh. 4. 43.*

17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophetæ: quumque explicuisset librum: inuenit locum in quo scriptum erat.

18 * Spiritus Domini super me, propterea quod vnxit me, vt euangelizem pauperibus: misit me, vt sanem contritos corde, vt prædicem captiuis dimissionem, & cæcis visus recuperationem, & confractos emittam in libertatē. *Esa. 61. 1.*

19 Vt prædicem annum Domini acceptum.

20 Et complicatum librum quum reddidisset ministro, sedit: & omnium in synagoga oculi erant intenti in eum.

21 Cœpit autem eis dicere. Hodie impleta est hæc Scriptura audientibus vobis.

22 Et omnes testimonium ei dabant ac

mirabantur super sermonibus *plenis* grati
procedebant ex ore ipsius, dicebantque
ne iste est filius Ioseph?

23 Et dixit ad eos, Omnino dicetis
hoc proverbium, Medice, cura teipsum
cunque audiimus facta fuisse in Caperna
fac etiam hic in patria tua.

Io. 4.44. 24 Dixit autem, Amen dico vobis, *Ne
1. Reg. 17 Propheta acceptus est in patria sua.

25 Sed in veritate dico vobis, * Mul
9. duæ erant diebus Eliæ in Israel, quando
Iac. 5.17 sum est cœlum ad annos tres, & sex men
adeo vt fuerit fames magna per totã regi

26 Sed ad nullam illarum missus est E
nisi Sareptem vrbem Sidoniæ, ad mulie
viduam.

27 *Et multi leprosi erant in Israel sub
2. Reg. 5. liæo Propheta sed nemo eorum purgatus
14. nisi Naaman Syrus.

28 Tunc repleti sunt omnes excandesce
in synagoga, hæc audientes.

29 Et quum surrexissent, eiecerunt e
extra vrbem, & duxerunt eum vsque ad sup
cilium montis super quem vrbs ipsorum
ædificata, vt præcipitarent eum.

Mat. 4.13. 30 Ipse verò cum transisset per medi
Mar. 1.21 eorum, profectus est.

Mat. 7. 31 ¶ Et descendit in Capernaum vr
29. Galilex, *ibique docebat eo Sabbathis.

Mar 1. 32 * Et perc llabantur super doctrina
22. Erat enim sermo ipsius cum authoritate.

Mar. 1. 33 * Erat autem in synagoga quidem
23. bens spiritum dæmoniacum impurum,

extlamauit voce magna,

34 Dicens, Ah, quid nobis tecum Iesus Nazarene? veniſti vt perderes nos? noui te qui ſis, nimirum Sanctus ille Dei.

35 Et obiurgauit eum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ex eo. Tunc dæmonium abiecto illo in medium, exiit ex eo, nihilque ei nocuit.

36 Et obortus eſt pauor in omnibus, & colloquebãtur alij cum alijs dicentes, Quid hoc rei eſt, quòd cum authoritate ac poteſtate imperat impuris ſpiritibus, & exeunt.

37 Et dimanauit rumor de eo in omnem locum circumiacentis regionis.

38 * Quum ſurrexiſſet autem Iesus è ſynagoga, introiuit domum Simonis. Socrus verò Simonis detinebatur febri magna: & rogauerunt eum pro illa. *Mat. 8. 14. Mar. 1. 30.*

39 Tunc *ipſe* adſtans ſuprà eam, obiurgauit febrim: & *febris* eam dimiſit: *illa* verò quum illicò ſurrexit, miniſtrauit eis.

40 Occidente autem ſole, omnes qui habebant ægrotantes morbis variis, ducebant ipſos ad eum: ille verò vnicuique ipſorum impoſitis manibus ſanauit eos.

41 ¶ * Exibant autem etiam dæmonia ex multis clamantia & dicentia, Tu es Chriſtus ille Filius Dei, Sed *ipſe* obiurgans, non ſinebat ea loqui quòd ſcirent ipſum eſſe Chriſtum.

42 ¶ Orto autem die egreſſus, profectus eſt in deſertum locum: & turba quærebat eum, venerunt que vſque ad ipſum: & retinebant eũ ne ab ipſis diſcederet.

43 Ille verò dixit eis, Certè etiam alijs vr-

bibus oportet me euangelizare regnum [illegible]
nam ad hoc missus sum.

44 Et prædicabat in synagogis Galil[illegible]

CAP. V.

*1 Christus docet e nauigio. 6. De captura pis[illegible]
12. Leprosus. 16. In deserto erat Christus. 18. [illegible]
raclytus. 28. Leui publicanus. 34. Ieiunia [illegible]
afflictiones Apostolorum post ascensionem. 3[illegible]
38. Vetustis vtribus, & vestibus discipuli [illegible]
les & minus robustis comparantur.*

Mat. 4. 28. Mar. 1. 16.

1 FActum est * autem, quum turba immi[illegible]
ret ei, audiendi verbi Dei causa, ipse [illegible]
bat apud stagnum Genezareth.

2 Viditque duo nauigia quæ ad stagnum [illegible]
rant: piscatores verò quum ex ijs descend[illegible]
sent, abluebant retia.

3 Ingressus autem in vnum istorum na[illegible]
giorum, quod erat Simonis, rogauit eum vt [illegible]
terra proueheret paululum: quumq; consi[illegible]
disset, docebat turbam ex nauigio.

4 Vt cessauit autem loqui, dixit ad Si[illegible]
nem, Prouehito in altum, & dimittite retia v[illegible]
stra ad capturam.

5 Tunc respondens Simon, ait ei, Magi[illegible]
cùm per totam noctẽ nos fatigauerimus, n[illegible]
cepimus, tamen ex tuo iussu dimittam rete.

6 Et quum hoc fecissent, concluserunt p[illegible]
cium multitudinem magnam: diruperba[illegible]
autem rete eorum.

7 Et innuerunt sociis qui erant in al[illegible]

nauigio vt venirent,& ipsis opitularetur. Venerunt igitur,& impleuerunt ambas naues: ita vt penè mergerentur.

8 Quum autem *hæc* vidisset Simon Petrus, accidit ad genua Iesu,dicens , Discede à me. Nam homo peccator sum,Domine.

9 Pauor enim occuparat eum & omnes quicum eo *erant*,super captura piscium quam comprehenderant.

10 Similiter autem & Iacobum & Iohannem filios Zebedæi , qui erant socij Simonis, Tunc ait ad Simonem Iesus,Ne metue: ab hoc *tempore* homines viuos capies.

11 Illi autem quum subduxissent in terram nauigia,relictis omnibus,secuti sunt eum.

12 ¶ * Et factum est,quum esset in quadam vrbe , tunc ecce adfuit quidam plenus lepra : ac viso Iesu procidens in faciem , rogauit eum dicens , Domine si velis potes me purgare. *Mat.8.2 Marc.1.40.*

13 *Iesus* autem extensa manu tetigit eum, dicens, Volo,purgator. Et statim lepra abiit ab eo.

14 Ipse verò præcepit ei vt nulli *hoc* diceret. Sed vade,inquit,ostende teipsum Sacerdoti,& offer pro purgatione tui,* prout præcepit Moses,vt *hoc sit* eis testimonio. *Leuit.14.4.*

15 ¶ Dimanabant autem eò magis sermones de eo : & conueniebat turba vt multa audirent , & per eum sanarentur à morbis istis.

16 Ipse autem secedens,erat in desertis, & precabatur.

17 ¶ Et factum est quodam die quum
docoret, essentque Pharisæi sedentes, ac L
doctores, qui venerant ex omnibus vicis G
lileæ & Iudeæ & ex Hierusalem & poten
Domini adesset *ei* ad sanandum illos.

Mat.9.2. *Marc.2.3* 18 * Tunc ecce *adfuerunt* quidem feren
in lecto hominem qui erat paralyticus: &
debant eum inferre, & ponere in ipsius cons
ctu.

19 Et quum non inveniſſent qua parte e
inferrent, propter turbam, ascenderunt sup
domum, & per tegulas dimiserunt eum cu
lectulo in medium ante Iesum.

20 Qui fide eorum visa, dixit, Heus tu
missa sunt tibi peccata tua.

21 Tunc cœperunt ratiocinari Scribæ
Pharisæi dicentes, Quis est iste qui loqui
blasphemias? Quis potest remittere peccat
nisi solus Deus?

22 Iesus autem quum nosset eorum ratio
nationes, respondens, dixit eis, Quid ratio
namini in cordibus vestris?

23 Vtrum est facilius dicere: Remissa s
tibi peccata: an dicere, Surge & ambula?

24 Vt autem sciatis Filium hominis præ
tum esse authoritate in terra remittendi pe
cata (ait paralytico,) Tibi dico, Surge,
sublato lectulo tuo, proficiscere d
tuam.

25 Is autem illico quum surrexisset in co
spectu eorum, sublato eo in quo iacuerat, ab
domum suam, glorificans Deum.

26 Et ſtupor cepit omnes,& glorificabant Deum: & repleti ſunt timore, dicentes , Certe vidimus inopinata hodie.

27 * Poſt hæc verò exiit, & conſpexit publicanum nomine Leui,ſedentem ad telonium, & dixit ei,ſequere me. *Mat.9.9. Mar.2.14*

28 Et *ille* relictis omnibus ſurrexit , & ſequutus eſt eum.

29 Et fecit ei Leui epulum magnum domi ſuæ:eratque turba multa publicanorum , & aliorum qui cum ipſis accumbebant.

30 Qui autem ex iis erant Scribæ & Phariſæi murmurabant aduerſus diſcipulos eius, dicentes,Quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis?

31 Et reſpondens Ieſus dixit eis,Non opus eſt iis qui ſani ſunt, medico, ſed iis qui malè affecti ſunt.

32 * Non veni vocatum iuſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam. *1.Tim.1.*

33 * Ipſi verò dixerunt ei , Quare diſcipuli Iohannis ieiunant crebrò , & deprecationes faciunt,ſimiliter & diſcipuli Phariſæorum: tui verò edunt & bibunt? *35. Mat.9. 14. Mar.2. 18.*

34 Ipſe autem dixit eis,Num poteſtis facere vt filij thalami , quo *tempore* cum ipſis eſt ſponſus ieiunent?

35 Aderunt autem dies quum tolletur ab eis ſponſus,tunc ieiunabunt illis diebus.

36 Dicebat autem eis etiam per parabolam, Nemo panniculum noui veſtimenti immittit in veſtimentum vetus:alioquid & illud nouũ findit *vetus*,& veteri non cõuenit pãniculus

ſum-

sumptus ex nouo.

37 Et nemo iniicit vinum nouum in v
veteres : alioqui disrumpet vinum nouum
tres, & ipsum effundetur, & vtres peribunt.

38 Sed vinum nouum in vtres recentes
iiciendum est: & vtraque conseruantur.

39 Et nemo qui biberit vetus: statim v
nouum: dicit enim, Vetus vtilius est.

CAP. VI.

1 *Discipuli spicas vellunt Sabbatho.* 6. *Debente manum aridam.* 13. *Electio Apostolorum.* 20. *De beatitudinibus & maledictionibus.* 27 *Inimici diligendi.* 46. *Quo fructu verbum Dei sit audiendum.*

Mat. 12. 1 FActum * est verò vt sabbatho altero pri-
5. mo pertransiret igitur sata : Velleban
Marc. 1. autem eius discipuli spicas, edebantque con-
fricantes manibus.

2 Quidam autem Pharisæorum dixerunt eis, Cur facitis, quod non licet facere Sabbathis?

1. Sam. 21. 3 Tunc respondens Iesus dixit eis, Ne hoc quidem legistis, quod fecit Dauid quum esu-riret ipse & qui cum eo erant?

4 Quomodo introierit domum Dei, & panes propositionis sumpserit, ederitque, at
Ex. 19. 33 dederit etiam iis qui secum *erant* : quibus
Leu. 8 32 panibus non licet vesci * nisi solis sacerdo-
& 9. 49. tibus?

5 Et dicebat eis, Filius hominis Dominus est etiam Sabbathi. *Mat.12,9*

6 * Factum est verò etiam alio Sabbatho vt ipse ingrederetur in synagogam, ac doceret. Erat autem ibi quidam cuius manus dextra erat arida. *Mar.3.1*

7 Obseruabant autem eum Scribæ ac Pharisæi, an sabbatho sanaturus esset *illum*, vt inuenirent accusationem *aduersus* eum.

8 At ipse norat cogitationes eorum: & dixit homini qui habebat manum aridam, Surge & adsta in medio. Ille verò surgens adstitit.

9 Dixit igitur eis Iesus, Interrogabo vos quidem, Licet Sabbathis benefacere, an malefacere *cuipiam*? hominem seruare an perdere.

10 Et quum eos omnes circumspexisset ait homini, Extende manum tuam. Ille autem ita fecit: & restituta est manus eius sana sicut altera.

11 Ipsi autem repleti sunt amentia: & colloquebantur alij cum alijs, quidnam facerent Iesu.

12 ¶ Factum est autem illis diebus, abijt in montem ad precandum:, & pernoctauit *illic*, precans Deum.

13 * Et quum dies ortus esset, aduocauit discipulos suos, & quum ex ipsis elegisset duodecim, quos & Apostolos nominauit. *Inst.9.1. Mat.10.1 Mar.3.13 & 6.7.*

14 (*Nempe* Simonem, quem etiam nominauit

lomxum.

15 Matthæum & Thomam, Iacobum [A]phæi *filium*, & Simonem qui vocatur Ze[lo]tes,

16 Iudam Iacobi *fratrem*, & Iudam Iſcarioten, qui etiam fuit proditor.

17 Deſcendit cum eis, ſubſtitirque in loco campeſtri, turbaque diſcipulorum eius, & multitudo magna plebis ex tota Iudæa, & Hieruſalem, & à maritima *regione* Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirent eum, & ſanarentur à morbis ſuis.

18 Et qui torquebantur à ſpiritibus immundis & ſanabantur.

19 Et tota turba ſtudebat eum tangere, quia virtus ab eo exibat, & ſanabat omnes.

Mat.5.1. 20 * Ipſe verò ſublatis oculis ſuis in diſcipulos, dicebat, Beati pauperes: quia veſtrum eſt regnum Dei.

Eſ.65.13 21 * Beati qui nunc eſuritis: quia ſatiabimini. * Beati qui nunc fletis: quia ridebitis.
Eſ.61.31
Mat.5.1.

22 * Beati eritis quum vos oderint homines & ſeperauerint vos & conuitiati: fueritis *vobis*, & nomen veſtrum vt malum eiecerint, propter Filium hominis.

23 Gaudete illo die, & ſalite, Ecce enim merces veſtra multa *eſt* in cœlis: nam itidem faciebant Prophetis patres eorum.
Amos 6.1.

24 * Sed væ vobis diuitibus; nam reportatis conſolationem veſtram.
Ecc.31.8

Eſ.65.13 25 * Væ vobis qui impleti eſtis: nam eſurietis,

rietis, Væ vobis qui ridetis nunc: nam lugebitis & flebitis.

26 Væ vobis quũ bene vobis dixerint omnes homines: nam itidem faciebant pseudoprophetis patres eorm.

27 * Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros: benefacite ijs qui vos oderunt. *Mat.5.44*

28 Benedicite ijs quĩ devovent vos, & præcamini pro ijs qui infestant vos.

29 * Et qui tibi verberaverit maxillã præbe & alteram: & ab eo qui tollit tibi pãllium etiam tunicam ne prohibeto.

30 Cuiuis autem petenti abs te, da: & ab eo qui tollit res tuas ne repetito. *Mat.5.39* *1.Cor.6.7*

31 * Et prout vultis vt faciant vobis homines, vos vitam facite eis similiter. *Mat.7.12* *Ioh.4.16.*

32 Nam si diligitis eos qui vos diligũt, quæ vobis erit gratia? nam & peccatores etiam diligunt eos à quibus diliguntur. *Mat.5.16*

33 Et si benefeceritis ijs qui vobis benefaciunt, quæ vobis erit gratia? nam peccatores idem faciunt.

34 * Et si mutuũ dederitis ijs à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia erit vobis? nam & peccatores peccatoribus dant mutuũ, vt recipiant paria. *Mat.5.42*

35 Itaque diligite inimicos vestros, & benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes & erit merces vestra multa: * ac filij eritis illius altissimi, nam ipse benignus est erga ingratos & malos. *Deu.15.8* *Mat.5.45*

36 Estote ergo misericordes, prout & Pater

37 Ne iudicate, & non iudicabimini; ne condemnate, & non condemnabimini; dimittite, & dimittemini.

Mat.7.2 *Marc. 4. 24.* 38 Date, & dabitur vobis, * mensuram bonam, pressam, agitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem enim mensura qua metimini, vicissim metietur vobis *alii*.

Mat.15. 14. 39 Dicebat autem eis parabolam, * Numquid potest cæcus cæco præire? nonne ambo in foueam cadent.

Mat.16. 24. Io.13.16 & 15.10 40 * Non est discipulus supra magistrum suum; sed quisquis *erit* perfectus *discipulus*, erit vt magister.

Mat.7.1. 41 * Quid autem aspicis, festucam quæ est in oculo fratris tui, trabem autem quæ est in oculo proprio non animaduertis?

42 Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine eiiciam festucam quæ in oculo tuo est: cum ipse trabem quæ est in oculo tuo non respicias? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo: & tum dispicies vt eiicias festucam quæ est in oculo fratris tui.

Mat. 7. 17. 43 * Non est enim arbor bona quæ ferat fructum malum, neque arbor mala, quæ ferat fructum bonum.

Mat.6. 16. & 12 38. 44 * Vnaquæque enim arbor ex fructu proprio cognoscitur. Neque enim è spinis colligũt ficus, neque è rubo vindemiant vuam.

45 Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum, ex abundantia enim cordis loquitur os eius.

46 * Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis quæ dico?

47 Quisquis venit ad me, & audit sermones meos, & eos præstat, indicabo vobis cui similis sit.

48 Similis est cuipiam ædificanti domum qui fodit & excauauit, posuitque fundamentum super petram: vbi autem venit inundatio, illisum est flumen domui illi, sed non potuit eam quatere, fundata enim erat super petram.

49 Qui autem *eos* sermones audiuit, nec præstitit, similis est cuipiam qui ædificauit domum suam super solum absque fundamento: cui illisum est flumen: itaque statim cecidit, fuitque ruina domus illius magna.

CAP. VII.

2 *De serno Centurionis.* 9 *Fides Centurionis.* 21. *Filius Viduæ suscitatur in Naim.* 18. *Iohannes mittit discipulos vos ad Christum.* 33. *Eiusdem peculiaris victus ratio.* 57. *Peccatrix rigat pedes Christi.*

1 QVum * autem finiisset omnia verba sua audiente populo, ingressus est Capernaum.

2 Centurionis autem cuiusdam seruus malè affectus moribundus erat; qui erat ipsi pretiosus.

3 Is verò quũ audisset de Iesu, misit[a]
seniores Iudæorum, rogans eum vt v[e]
& seruaret seruum suum.

4 Isti autem quum venissent ad Iesu[m]
cati sunt eum studiosè, dicentes, Certè di[g]
est cui hoc præbeas.

5 Diligit enim gentem nostram, & syn[a]
gam ædificauit nobis.

6 Iesus ergo proficiscebatur cum eis.
quum iam non longè abiisset domo, misit
eum Centurio ille amicos, dicens ei, Dom[i]
ne vexato: neque enim sum dignus vt te
meum subeas.

7 Ideò meipsum quidem non sum dign[um]
arbitratus qui venirem ad te: sed dic ver[bo]
& sanabitur puer meus.

8 Etenim ego homo sum sub potestate co[n]
stitutus, habens sub me milites, & d[i]co hu[ic]
Proficiscere, & proficiscitur: & alteri, veni[re]
venit, & seruo meo, Fac hoc, ac facit.

9 Auditis autem his, Iesus admiratus
eum, & conuersus dixit turbæ, quæ ipsum se
quebatur, Dico vobis, ne in Israel quide[m]
tantam fidem inueni.

10 Et domum reuersi qui missi fuerant, s[a]
num inuenerunt seruum qui ægrotus fue
rat.

11 ¶ Et factum est *die* sequenti, proficisce[ba]
tur in ciuitatem quæ vocatur Naim, & pro[fi]
ciscebãtur cum eo discipuli eius multi, turb[a]
que multa.

12 Vt autem approprinquauit portæ ciui[ta]
tis, ecce, defunctus efferebatur, *qui* vnigen[i]

erat matri suæ, & ipsi *quidem* viduæ: turbaque ciuitatis multa erat cum ea.

13 Et Dominus eam intuitus, misericordia commotus est super ea, & dixit, Ne fleto.

14 Quumque accessisset, tetigit loculum: (ij verò qui portabant substiterunt) & dixit, Adolescens, tibi dico, surge.

15 Tunc resedit qui fuerat mortuus, & cœpit loqui: & *ille* dedit eum matri suæ.

16 Capit autem omnes timor: & glorificabant Deum, dicentes. Certè Prophetam magnus surrexit inter nos, & certe Deus respexit populum suum.

17 Perrenitque iste de eo sermo in totam Iudæam, & in totam regionem circumiacentem.

18 * Et annuntiauerunt Iohanni discipuli ipsius de his omnibus, qui conuocatos duos quosdam è discipulis suis. *Mat.11.2.*

19 Misit ad Iesum, dicens, Tu *ne* is es qui venturus erat, an alium expectabimus?

20 Quum igitur venissent ad eum viri illi dixerunt, Iohannes Baptista misit nos ad te dicens, Tune es qui venturus erat, an alium expectabimus?

21 Eadem autem hora multos sanauit à morbis & flagellis & spiritus malis: & cæcis multis visum gratificatus est.

22 Et respondens Iesus dixit eis, Profecti annunciate Iohanni quæ vidistis & audistis, cæcos visum recipere, claudos ambulare, leprosos purgari, surdos audire, mortuos excitari, pauperibus euangelizari,

23 Beatus est autem quicunque non f
offensus in me.

24 Et quum abiissent nuntij Iohannis
pit de Iohanne dicere ad turbam, Quid
istis in desertum spectaturi? arundinem q
vento agitetur?

25 Sed qui existis visuri hominem m
bus vestibus amictum? ecce, qui vestitu
norifico & luxu vtuntur, sunt in palatiis
gum.

26 Sed qui existis visuri? Prophetam, e
dico vobis, etiam amplius quàm Prop
tam.

27 Hic est de quo scriptum est, * Ecce m
to nuntium meum ante faciem tuam, qui p
parabit viam tuam coram te.

28 Nam dico vobis, Inter eos genitos è
lieribus, nemo est maior Propheta Iohan
Baptista: sed qui minimus est in regno Dei,
ior est eo.

29 Et *his* auditis, totus populus & publi
ni iustificarunt Deum, qui baptizati fuer
Baptismo Iohannis.

30 Pharisæi autem & Legis interpre
consilium Dei reiecerunt aduersus semetipso
non baptizati ab eo.

Mat. 11. 16. 31 * Dixit autem Dominus, Cui ergo a
milabo homines nationis istius? & cui si
miles sunt?

32 Similes sunt pueulis qui sedent in fo
& qui acclamant alii aliis, & dicunt, Ced
mus vobis tibiis, & non saltastis: lamentau
mus vobis, & non fleuistis.

33 Venit enim Iohannes Baptista neque edens panem, atque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet.

34 Venit filius hominis edens ac bibens, & dicitis. Ecce homo edax, & vini potor, amicus publicanorum & peccatorum.

35 Sed justificata est sapientia à filijs suis omnibus.

36 ¶ Rogauit autem eum quidam ex Phariſæis, vt cum ipso vesceretur: itaque ingressus domum Phariſæi, discubuit.

37 Et ecce mulier, quæ fuerat in vrbe peccatrix, quum cognouisset eum accubuisse in domo Phariſæi, allato alabastro vnguenti.

38 *Et stans apud pedes eius & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. *Mat.* 15. 40. *Io.* 11. 12

39 Quũ autem *id* vidisset Phariſæus qui vocauerat eum, dixit apud se, Hic si esset Propheta, nosset quæ & qualis sit ea mulier quæ tangit ipsum: nam est peccatrix.

40 Tunc respondens Iesus, dixit ei, Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait, Magister, dic.

41 Duo debitores, *inquit Iesus*, erant cuidã creditori: vnus debebat denarios quingentos, alter verò quinquaginta.

42 Quum autem illi non essent soluendo gratificatus est vtrisque. Horum igitur, dic, vter eum plus diliget?

43 Respondens verò Simon dixit, existimo cum cui plus gratificatus est. At ille dixit

ei, Rectè judicasti.

44 Et conversus ad mulierem, dixit Simoni, Vides hanc mulierem? ingressus sum domum tuam, aquam pedibus meis non dedidisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis sui extersit.

45 Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intraui, non intermisit deosculari pedes meos.

46 Oleo caput meum non vnxisti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos.

47 Cuius rei gratia dico tibi, remissa esse peccata eius multa: nam dilexit multum. Cui autem paululum remittitur, paulum diligit.

48 Dixit autẽ ei, Remissa sunt tibi peccata.

49 Et cœperunt qui simul accumbebant dicere inter se, Quis est hic, qui etiam peccata remittit.

50 Dixit autem ad mulierem, Fides tua saluam te fecit: vade in pace.

CAP. VIII.

2 *Mulieres ministrantes Christo de facultatibus suis.* 4 *Parabola seminantis.* 16 *Lucerna.* 19 *Mater & fratres Christi.* 22 *Christus ventis imperat.* 26 *De legione.* 37 *Gergaseni Christum reiiciunt.* 41 *Iairi filia sanatur.* 43 *Mulier à fluxione sanguinis sanatur.* 52 *Fletus ob mortuos.*

ET factũ est deinceps, ipse iter faciebat per singulas vrbes & vicos prædicans & evange-

gelizans regnum Dei: & duodecim illi *erant* cum eo.

2 Et quædam mulieres quas ſanauerat à ſpiritibus malis, & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalena, * & ex qua ſeptem dæmonia exierant. *Mar. 16. 19.*

3 Et Iohanna vxor Chuze procuratoris Herodis, & Suſanna, & aliæ multæ quæ miniſtrabant ei ex facultatibus ſuis.

4 * Quum autem multa turba conueniret, & qui in ſingulis vrbibus erant, proficiſcerentur ad eum, dixit per parabolam. *Mat 13.3*

5 Quidam qui ſeminabat, exijt ad ſeminãdum ſemen ſuum: & in ſeminando aliud cecidit in viam, & conculcatum eſt, & volucres cœli deuorarunt illud.

6 Et aliud cecidit ſuper petras, & enatum exaruit, quia non habebat humorem.

7 Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul enatæ ſpinæ ſuffocauerunt illud.

8 Et aliud cecidit in terram bonam, & quũ enatum eſſet, edidit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

9 Interrogabant autem eum diſcipuli eius, dicentes, quæ eſſet iſta parabola.

10 Ipſe verò dixit *eis*, Vobis datũ eſt noſce myſteria regni Dei, reliquis autem per parabolas *loquor*, vt * videntes non videant, & audientes non intelligant. *Eſ. 6. 9. Mat. 13. 14. Mar. 4 12.*

11 * Eſt autem hæc parabola: Semen eſt ſermo Dei.

12 Qui autem in viam, ij ſunt qui audiũt,

Iob.12. 40. *Act.18.* 69. *Ro.11.8.* *Mat.31.* 18. deinde venit diabolus, & tollit sermonem è corde eorum, ne quum crediderint, seruentur.

13 Qui verò super petram, ij sunt qui cùm audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt.

Mar.4.15 14 Quod autem in spinas cecidit ij sũt qui audierunt: sed progressi, à solicitudinibus & diuitijs ac voluptatibus vitæ suffocantur, nec fructum perferunt.

15 Quod autem in bonam terram *cecidit* ij sunt qui in corde honesto ac bono, auditũ sermonem retinent: & fructum adferunt per

Mat 5.15 patientiam.

Mar 4.22 *Infr. 12. 53.* 16 *Nemo porrò lucernam accensam operit vase, aut subter lectum ponit: sed candelabro imponit, vt qui ingrediũtur videant

Mat. 10. 26. lumen.

Mar. 4.22 *Infr 12.2* *Mat. 13. 13. & 23. 29.* 17 * Non est enim *quicquam* occultum quod non sit futurum manifestum: nec, absconditum quod non sit cognoscendum, & venturum in apertum.

18 Videte ergo quomodo audiatis. * Quisquis enim habet, dabitur ei: & quicunque

Mar.4.15 *Inf 16.26* non habet, etiam quod videtur habere, tolletur ab eo.

Mat.12. 46. 19 ¶ * Venerunt autem ad eum mater & fratres eius, & non poterant eum conuenire

Mar.3.32 propter turbam.

20 Et annunciatum est ei, dicentibus *nonnullis*, Mater tua & fratres tui stant foris, cupientes te videre.

21 Ip-

21 Ipse verò respondens dixit eis, Mater mea & fratres mei, isti sunt, qui sermonem Dei audiunt & eum prastant.

22 ¶ * Factum est autem quodam die, ipse ingressus est in nauigium, ac discipuli eius: & dixit eis, Trāseamus in vlteriorem ripā stagni & provecti sunt *Mat.8.23 Mar.4.15*

23 Nauigantibus autem eis sopitus est, & descendit turbo venti in stagnum & complebantur, ac periclitabantur.

24 Accedens autem expergefecerunt eum, dicentes, Magister, magister perimus. Ipse verò experrectus obiurgauit ventum ac fluctuationem aquæ & cessauerunt, factaque est trāquillitas.

25 Dixit autem eis, Vbi est fides vestra? Timentes autem mirati sunt, dicentes alij ad alios, Quisnam iste est, vt ventis quoque & aquæ imperet, & auscultent eis?

26 * Et nauigarunt in Regionem Gadarenorum quæ est in opposita ripa Galilææ. *Mat 8.8 Marc.5.4*

27 ipsi autem egresso in terram, occurrit ex vrbe vir quidam qui habebat damonia à tēporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in vlla domo manebat, sed in monumentis.

28 *Is* ergo quum vidisset Iesum, & exclamasset, accidit ei *ad pedes*, & voce magna dixit, Quid mihi tecum Iesu fili Dei altissimi? rogote, ne me torqueas.

29 Præcipiebat enim spiritu impuro vt exiret ab eo homine, nam à multo tēpore corripuerat eum: itaque vinctus *ille* catenis & pe-

dicis custodiebatur: sed diruptis vinculis agitabatur à dæmone in deserta.

30 Interrogauit autem eũ Iesus dicẽs, quod tibi nomen est? Ipse verò dixit, Legio, nam dæmonia multa ingressa erant in eum.

31 Et rogabant eum ne imperaret ipsis vt abirent in abyssum.

32 Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte: & rogabant eum *dæmonia* vt permitteret ipsis in illos ingredi. Et permisit eis.

33 Egressa autem dæmonia ex eo homine, ingressa sunt in porcos, & grex ruit è præcipitio in stagnum & suffocatus est.

34 Quum autem pastores vidissent quod factum fuerat, fugerunt: & profecti annuntiauerunt in vrbem & in agros.

35 Exierunt igitur vt viderent quod factum erat: veneruntque ad Iesum, & inuenerunt hominem illum à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sanæ mentis, sedentem ad pedes Iesu, & timuerunt.

36 Annuntiauerunt autem ipsis etiam ij qui viderant, quomodo liberatus fuisset qui fuerat daemoniacus.

37 Et rogauit eum tota multitudo circumjacentis regionis Gadarenorum, vt discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur: ipse autem ingressus nauigium reversus est.

38 Rogauit autem eum vir ille, à quo dæmonia exierant, vt esset cum eo: sed dimisit eum Iesus dicens.

39 Reverterere domum tuam, & narra quan-

ta

ta ibi præstiterit Deus. Abijt igitur prædicans per totam vrbem quanta ista præstitisset Iesus.

40 ¶ Factum est autem qùum revertisset Iesus excipit eum turba: nam omnes expectabant eum.

41 * Et ecce venit quidam cui nomen Iairus, qui erat præfectus synagogæ quúque accidisset ad pedes Iesu, rogabat eum vt ingrederetur domum ipsius. *Mat.9.18* *Mar.5.22*

42 Quoniam erat ei vnigenita filia quasi annorum duodecim, eaque moriebatur. Inter eundem verò turba coarctabat eum.

43 Mulier quæ erat in fluxione sanguinis ab annis duodecim, & in medicos impenderat totum victum, nec ab vllo potuerat curari.

44 Quum accessisset a tergo: tetigit fimbriã pallij ipsius: & illicò substitit fluxio sanguinis eius.

45 Tunc ait Iesus, Quis *est* qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus & qui cum eo erant, Magister, turba te cõstringit & opprimit, & dicis, Quis *est* qui me tetigit?

46 Iesus autem ait, Tetigit me aliquis, nam ego cognoui virtutem à prodijsse.

47 Quũ autem mulier illa vidisset se nõ latuisse, tremẽs venit & accidẽs ei *ad pedes*, detauit ei in cõspectu totius populi quã ob causã tetigisset eũ, & quomodo sanata fuerat illicò.

48 Ipse verò dixit ei, Confide filia, fides tua te seruauit: Vade cum pace.

49 Adhuc eo loquente, venit quidam a præ-

fecto synagogæ, dicens ei, Mortua est filia tua, ne vexa magistrum.

50 Iesus autem *hoc* audito, respondit ei, dicens: Noli timere, crede solum modo: & seruabitur.

51 Ingressus verò domum, non permisit ingredi quenquam nisi Petrum & Iacobum & Iohannem, & patrem ac matrem puellæ.

52 Flebant autem omnes, & plangebant eam: ipse verò dixit, Ne flete, non est mortua, sed dormit.

53 Et deridebant eum, quod scirent esse mortuam.

54 Ipse verò ciectis foras omnibus & prehensa manu eius, clamauit dicés, Puella surge.

55 Et reuersus est spiritus eius, ac surrexit illico, & *ipse* præcepit vt ei daretur cibus.

56 Et obstupuerunt parentes eius: ipse verò præcipit eis vt nulli dicerent quod factum fuerat.

CAP. IX.

2 *Mittuntur Apostoli ad prædicandum.* 7 & 19 *Opinio vulgi de Christo.* 13 *De quinque panibus & duobus piscibus.* 20 *Confessio Apostolorum.* 24 *Perdere animam.* 35 *Christus audiendus.* 37 *Lunaticus.* 47 *Contentio Apostolorum de primatu.* 49 *Quidam eiciens dæmonia nomine Christi.* 53 *Samaritani nolunt Christum recipere.* 56 *Vindicta prohibita.* 57 59 61 *De tribus Christum sequi volentibus sed diuersis rationibus.*

Mat. 10. 1 *Mar.* 3. 13 & 6. 7. COuocatis* autem *Iesus* duodecim discipulis suis, dedit eis vim ac potestatem in omnia dæmonia, & morbos sanandi.

2*

2 *Misitque eos vt prædicarent Regnum Dei, & sanarent ægrotos. Mat.10.7 Mat.10.9 Mar.6.8.

3 *Et dixit eis, Nihil sumite ad iter, neque virgas, neque peram, neque panem, neque pecuniam: neque binas tunicas habete.

4 Et in quamcunque domum intraueritis, illic manete, & illinc exite.

5 *Et quicunque non receperint vos exeuntes ex vrbe illa, etiam puluerem à pedibus vestris excutite, *vt sit* testimonio aduersus eos. Inf.10.11 Mat.10.14. Mar.6.11.

6 Exeuntes igitur obibant singulos vicos euangelizantes, & sanantes vbique. Act.13.51.

7 ¶ *Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo hæsitabat, propterea quod dicebatur à quibusdam Iohannem excitatum esse à mortuis. Mar.14.1 Mat.6.14

8 A quibusdam verò, Eliam apparuisse: *ab* alijs autem prophetam quempiam ex antiquis resurrexisse.

9 Tunc ait Herodes, Iohannem ego decollaui: quis est autem iste de quo ego talia audio? Et studebat eum videre.

10 ¶ *Reuersi autem Apostoli narrauerũt ei quæcunque fecerant. *Et *ipse* assumptis illis secessit priuatim in locum desertum vrbis quæ vocabatur Bethsaida. Mat.6.30 Mat.11.43. Mar.6.35

11 Quod quum cognouisset turba, secuta est eum: *ipse* autem excipit eos & loquebatur eis de Regno Dei: eos quibus sanatione opus erat, sanabat. Mat.14.15 Mar.6.35

12 *Dies autem cœperat inclinare. & accedentes duodecim dixerunt ei, Dimitte turbã vt abeuntes in circumiacentes vicos & agros, illuc

illuc divertant, & inveniant cibária na-
Io.6.5. in loco deserto sumus.

13 *Ipse* verò dixit eis, Date ipsis vos quo-
cantur. Ipsi verò dixerunt, Nú sunt nobis
quam quinque panes & duo pisces, nisi
profecti emamus toti huic populo escas.

14 Aderant enim quasi viri quinquies mil-
le. Ait autem Discipulis suis, Facite vt discum-
bant per singulos quosque discubitus quin-
quagéni.

15 *Ipsi* igitur ita fecerunt, & discubuerunt
illi omnes.

16 *Ipse* verò acceptis quinque illis pani-
bus & duobus piscibus, suspiciens in cœlum
benedixit eis: & fregit deditque discipulis vt
apponerent turbæ.

17 Comederunt igitur omnes illi, & satu-
rati sunt: & sublatum est quod superfluit ipsis
fragmentorum, cophini duodecim.

Mat.16. 18 ¶ * Et factum est cùm ipse solus precare-
13. tur, erant cum eo discipuli, interrogauitque
Mar.8.27 eos dicens. Quem me dicit esse turba.

19 Ipsi autem respondentes dixerunt Io-
hannem Baptistam: alij autem Eliam: alij ve-
Mat.27. rò Prophetam quempiam ex antiquis resur-
22. rexisse.

Mar.8.31 20 Dixit autem eis, vos verò quem me esse
dicitis? Respondens autem Petrus dixit, Chri-
Inf.14.27 stum illum Dei.

Mat.10. 21 Ipse verò interminatur eis, præcepit vt
38.& 16 nulli hoc dicerent:
24.

22 Dicens, Oportet Filium hominis multa
Mar.8.35 pati, & reprobari à senioribus & principibus

Sa-

Sacerdotum & Scribis, trucidari, & tertia die excitaret.

23 *Dicebat autem omnibus, Si quis vult me sequi abdicet semetipsum, & tollat crucem suam quotidie & sequatur me. *Mat. 10. 39. & .16 25.*

24 * Quisquis enim voluerit animam suam seruare, perdet eam: quisquis verò perdiderit animam suam mea causa, is seruabit eam. *Mar.8.35 Io.12 25. *Mat .16. 26.*

25 Quid enim prodest cuipiam si lucretur vniversum mundum, seipsum autem perdat siue *se ipso* mulctetur? *Mar.9.26 Inf.12.9.*

26 Quẽ enim puduerit mei ac meorum sermonum, eius pudebit Filiú hominis quando venerit cum gloria sua & Patris, sanctorum que Angelorum. *Mat. 10. 33. Mar.8.38 2. Tim.2. 12.*

27 Dico autem vobis verè sunt quidam ex ijs qui hic adstant, qui nequaquam gustabunt mortem vsquedum viderint Regnũ Dei.

28 *Factum est autem, post hæc verba quasi dies octo *interceſſerant* quum assumptis Petro & Iohanne & Iacobo ascendit in montem vt precaretur, *Mat.16. 28. Mar.9.1*

29 Et facta est inter precandum species vultus eius alia, & vestitus eius albus ac resulgens. *Mat.27 21. Mar.9.2.*

30 Et ecce, duo viri colloquebantur cum eo, qui erant Moses & Elias.

31 Qui visi cum gloria, dicebant ipsius exitum quo futurum erat vt defungeretur in Hierusalem.

32 Petrus verò & qui cum ipso erant, grauati

uati erant somno : quum autem euigilassent viderunt gloriam eius, & duos illos viros qui stabant cum eo.

33 Et factum est quum illi discederent ab eo, dixit Petrus ad Iesum, Magister, bonum est nos hic esse : atque *adeo* faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Mosi, & vnum Eliæ: nescies quid diceret.

34 Hæc autem ipso dicente, extitit nubes quæ inumbrauit eos : timuerunt autem dum ingrederentur in nubem.

35 Et vox extitit è nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus, ipsum audite.

36 Et postquam vox illa extitisset inuentus est Iesus solus : ipsi autem siluerunt, & nulli declararunt per id tempus quicquam eorum quæ viderant.

Mat. 17. 14. *Mar.* 9. 14.

37 ¶ Factum est autem sequenti die, quum ipsi descendissent è monte, occurrit ei turba multa.

38 Et ecce, quidam è turba exclamauit dicens, Magister, rogo te, respice ad filium meũ, nam vnigenitus est mihi.

39 Et, ecce spiritus arripit eum, & *ipse* repente clamat, & *spiritus* discerpit eum spumantem, & vix discedit ab eo conterens eum.

40 Et rogaui discipulos tuos vt ipsum eiicerent, sed non potuerunt.

41 Respondens autem Iesus ait, O natio incredula & peruersa! quousque tandem ero apud vos, & tolerabo vos? Adduc filium tuum huc.

42

42 Quum autem adhuc accideret, lacerauit eum dæmonium & diſcerpſit, objurgauit autem Ieſus ſpiritum impurum, & ſanauit puerum, & reddidit eum patri ſuo.

43 Percellebantur igitur omnes ſuper magnifica Dei virtute. Omnibus vero mirantibus ſuper omnibus quæ faciebat, dixit diſcipulis ſuis.

44 *Reponite vos in aures veſtras ſermones iſtos: futurum eſt enim vt filius hominis tradatur in manus hominum. *Mat.17.22. Mar.9.13*

45 Ipſi verò ignorabant dictum illud, eratque ipſis occultum, adeo vt illud non ſentirent, & timebant eum interrogare de hoc dicto.

46 *Incidit autem diſceptatio inter eos, quis eſſet eorum maximus. *Mat.18.1*

47 Ieſus verò viſa cogitatione cordis ipſorum, acceptum puerulum ſtatuit apud ſe. *Mar.9.33*

48 Et dixit eis, Quicunque exceperit puerulum hunc nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, excipit eum qui me miſit, nam qui minimus eſt inter vos omnes, is erit magnus.

49 *Reſpondens autem Iohannes ait, Magiſter, videmus quendam ſub nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum: quia te non ſequitur nobiſcum: *Mat.9.38*

50 Et dixit eis Ieſus, Ne prohibite *illum*: qui enim non eſt adverſum nos, pro nobis eſt.

51 Factum eſt autem quum impleretur tempus quo ſurſum reciperetur, tum ipſe ſe-

ſe

se obfirmauit vt proficiscereturin Hieru-
lem.

52 Misitque nuntios ante faciem suam: q
profecti ingressi sunt in vicum Samaritanor
vt pararent ei hospitum.

53 ¶ Sed *illi* non receperunt eum, quòd
habitum præferret proficiscentis in Hieru-
lem.

54 Quum autem hoc vidissent discipuli eius
Iacobus & Iohannes dixerunt, Domine, vis
dicamus vt ignis descendat è cœlo, & consu-
mat eos, vt etiam Elias fecit?

55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, di-
cens, Nescitis cuius spiritus vos sitis.

1. *Reg* 8. 56 * Filius enim hominis non venit vt per-
10.2. deret animas hominum sed vt seruaret. Abie-
Mat.8.19 runt igitur in alium vicum.

57 ¶ Factum est autem proficiscentibus ip-
sis, quidam in via, dixit ei, Sequar te quocun-
que ieris.

58 Dixit autem ei Iesus, Vulpes lustra ha-
bent, & volucres cœli nidos: Filius autem ho-
minis non habet vbi caput reclinet.

Mat.8.22 59 * Ait autem ad alium *quendam*, Seque-
re me. Ille vero dixit, Domine, permitte
mihi vt priùs abeam ac sepeliam patrem
meum:

60 Dixit autem ei Iesus, sine vt mortui se-
peliant mortuos suos: tu verò profectus an-
nuntia regnum Dei.

61 Dixit autem etiam alius, Sequar te Do-
mine: sed permite mihi priùs vt valedicam
iis qui sunt domi meæ.

62

62 Ait autem ei Iesus, Nemo qui manu sua admota aratro, respexerit ad ea quæ retro sunt apposítus est ad regnum Dei.

CAP. X.

1 *LXX. Discipuli.* 10 *Ingratis vrbibus impietas objicitur.* 17 *Discipulos reduntes humilitatis admonet.* 30 *Proximus quis;* 38 *De Martha & sorore Maria.*

1 POst hæc autem designauit Dominus etiam alios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam in omnem vrbem & locum quò futurum erat vt ipse veniret.

2 Dicebat igitur eis, * Messis quidem multa, sed operarij pauci: rogate ergo Dominum Messis, vt emittat operarios in messem suam. *Mat.9.37* *Mat.10.26.*

3 * Abite: ecce, ego mitto vos vt agnos in medium luporum. *2.Reg.2.29.*

4 Ne portate crumenam, neque peram, neque calceamenta: & neminem in via salutauerítis.

5 * In quamcumque domum ingrediemini, primùm dicitè, Pax huic domui. *Mat.10.12.*

6 Quod si fuerit illic quispiam filius pacis, requiescet super eum pax vestra: sin minus, ad vos reverteturr. *Mar.6.*

7 Manete autem in ea ipsa domo, edentes & bibentes quæ ab ipsis *apposita fuerint*, * dignus enim

enim est operarius mercede sua. Ne transi-
Deut. 24. 14. domo in domum.
8 * Sed & in quamcunque vrbem ingr-
Mat. 10. 11. fueritis, & exceperint vos, edite quæ appo-
tur vobis:
9 Et sanate ægrotos qui in ea fuerint,
1. Tim. 5. 18. dicite eis, Appropinquauit ad vos Regn-
Mat. 10. 11. Dei.
10 In quamcunque autem vrbem ingr-
fueritis, & non exceperint vos, egressi in pl-
Supr. 9. 5. Act 13; 51. & 86. teas eius, dicite,
11 * Etiam pulueremqui addhæsit nobis e-
vrbe vestra, vobis abstergimus: tamen hoc
scitote, appropinquasse ad vos regnum Dei.
12 Dico autem vobis, Sodomorum con-
tionem die illo tolerabiliorem fore quam vr-
bis illius.
Mat. 11. 21. 13 * Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaid-
namsi in Tyro & Sidone editæ fuissent virtu-
tes, quæ æditæ sunt apud vos olim cumsacco
& cinere sedentes resipuissent.
14 Ideo Tyri & Sidonis tolerabilior er
conditio quam vestra.
15 Et tu Capernaum quæ vsque ad cœlum
sublata, es vsque ad inferos deprimeris.
Mat. 10. 40. Lo. 13. 20. 16 * Qui vos audit, me audit: & qui vos
reijcit, me reijcit: qui verò me reijcit, reijcit
eum qui misit me.
17 Reuersi sunt autem septuaginta cũ gau-
dio, dicentes, Domine, etiam damonia subji-
ciuntur nobis per nomen tuum.
18 *Ipse* autem dixit eis, Spectabam Satanã
vt fulgur è cœlo cadentem.

19 Ecce

19 Ecce, do vobis potestatẽ calcandi, serpentes & scorpiones & supra omnem vim inimici: & nihil vos lædet.

20 Sed deo ne gaudete quod spiritus vobis subijciantur: gaudete vero potiùs quod nomina vestrà scripta sunt in cœlis.

21 ¶ *Eo ipso momento exultavit spiritus, & dixit, Gloriam tibi tribuo Pater, Domine cœli & terræ, quod hæc absconderis à sapientibus & intelligentious & detexeris ea infantibus: etiam pater quia placuit ita tibi. *Mat. 11. 23.*

22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo & nemo novit quis sit filius: nisi Pater: & quis sit Pater, nisi filius, & cuicunque voluerit filius detegere.

23 Et conversus ad Discipulos, priuatim dixit eis, *Beati oculi qui vident quæ vos videtis *Mat. 13. 16.*

24 Dico enim vobis, multos Prophetas & Reges cupiuisse videre quæ vos videtis, nec vidisse: & audire quæ auditis, nec audiuisse. *Mat. 22. 35.*

25 *Tunc ecce, quidam Legis interpres surrexit, tentans eum, & dicens. Magister, quid faciendo, vitam æternam possidebo. *Mat. 22. 28.*

26 At ille dixit ei, In lege quid scriptum est? quomodo legis?

27 Ille verò respondens dixit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: *proximum tuum vt teipsum. *De. 6. 1* *Le. 19. 18*

28 Tũ *ipse* dixit ei, Rectè respondisti: hoc fac, & vives.

29 Ille autem volens justificare seipsum, dixit Iesu, Et quis est meus proximus?

30 Excipiens autem Iesus dixit, Quidam descendebat ab Hierusalem in Hierichò, & incidit in latrones, qui expoliato eo & plagis impositis abierunt, eo semiuio relicto.

31 Forte autem Sacerdos quidam descendit per eandem viam: qui viso eo, ex adverso pretерijt.

32 Similiter & Leuita, qvum venisset ad eum locum, & illum vidisset, pretерijt ex adverso.

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ad eum, & eo viso misericordia intimè commotus est.

34 Et accedens obligauit ius vulnera, infundens oleum ac vinum, & ipsum impositum suo iumento, duxit in diversorium, & eius curam egit.

35 Postero autē die abiens, protulit duos denarios dedit hospiti, & dixit ei, Curam ipsius age: & quodcúque præterea impenderis, ego quum rediero, reddam tibi.

36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones?

37 Ille autem dixit, Is qui vsus est misericordia erga eum: Ait igitur ei Iesus, Abi & tu fac similiter.

38 ¶ Factum est verò inter eundum, ipse ingressus est in quendam vicum: mulier autem quædam Martha nomine excepit eum in domum suam.

39 Et huic erat soror quæ vocabatur Maria

qua

quæ etiam assidens ad pedes Iesu, audiebat ipsius sermonem.

40 Martha verò distrahebatur circa frequẽs ministerium superveniens igitur ait, Domine non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me vt solam ministrem? Dic ergo ei vt vicissim opituletur.

41 Respondens autem dixit ei Iesus, Martha, Martha, sollicita es, & satagis de multis.

42 Atqui vna re opus est, Maria verò bonam partem elegit quæ non auferetur ab ea.

CAP. XI.

Docet Apostolos orare 14 Dæmonium mutum ejicitur. 27 Muliere turba vocem extollens. 29 Iudæi signa petunt. 28 A Pharisæo invitatus, externam sanctimonia larvam corripit.

ET factum est cùm ipse precaretur quodam in loco, vt cessauit, dixit ei quidam ex eius Discipulis, Domine, doce nos precari prout & Iohannes docuit discipulos suos.

2 * Dixit autem eis cùm precamini dicite, Pater noster qui es in cœli, sanctificetur nomẽ tuum: veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cœlo, etiam in terra. *Mat. 6. 14*

3 Panem nostrum quotidianum da nobis in diem.

4 Et remitte nobis peccata nostra: etenim ipsi remittimus omnibus qui nobis debent: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.

5* Dixit etiam eis, Quis vestrum habebit amicum, & proficiscatur ad eum media nocte, & dicit ei, da mihi mutuò tres panes:

6 Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod apponam ei:

7 Et ille intus respondens dicat, Ne mihi molestiam exhibe, iam ostium clausum est, & pueruli mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi.

8 Dico vobis, etiamsi non dederit ei surgens, eo quod amicus eius sit: at certe propter importunitatẽ eius surge, ac dabit ei quotquot sunt ei opus.

9 * Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite invenietis, Pulsate & aperietur vobis.

Mat. 7.7 *&* 21.22. *Marc.* 11. 24. *Io.* 14.13. *&* 16.22. *Iac.* 1. 10 *Mat.* 9.32 *&* 12.22 *Mar.* 3.20

10* Quisquis enim petit, accipit: & qui quærit, invenit: & pulsanti aperietur.

11 * Ecquis autem ex vobis Pater, si filius *ab eo* petierit panem, Lapidem ei dabit? aut si piscem num pro pisce dabit ei serpentem.

12 Aut si petierit ovum, num dabit ei scorpium.

13 Si vos igitur qui mali estis, nostis bona dona dare liberis vestris: quanto magis pater vester cœlestis Spiritum sanctum petentibus ab ipso.

Mat. 9.33 *&* 12.22. *Mar.* 3.10 *Mat.* 9. 14.

14* Eiecit enim dæmonium quod erat mutum: factum est autem, egresso dæmonio locutus est mutus, & mirata est turba.

15 Quidam vero ex ijs dixerunt, Per Beelzebub principem dæmoniorũ eijcit dæmonia.

16 Et

16 Et alij *eum* tentantes ſignum e cœlo petebant ab eo. *Mat.* 3.22

17 Ipſe vero quum noſceret cogitationes eorum, dixit eis, * Omne regnum diſſidens adverſus ſeſe, vaſtatur: & domus adverſus ſeſe diſſidens cadit. *Mat.* 12. 25. *Mar.* 3.94

18 Quod etiam Satanas adverſus ſe ipſum diſſidet, quomodo ſtabit Regnum eius? Nam dicitis, per Beelzebub eijcere me dæmonia.

19 Quod ſi ego per Beelzebub eijcio dæmonia, filij veſtri per quem eijciunt? propterea ipſi erunt veſtri iudices.

20 Sin autem digito Dei eijcio dæmonia, Nempe pervenit ad vos Regnum Dei.

21 Quum validus quiſpiam armatus cuſtodit aulam ſuam, in pace ſunt ea quæ habet.

22 Poſtquam verò quiſpiam eo validior invadens vicerit eum, totam armaturam eius aufert qua confidebat, & ſpolia eius diſtribuit.

23 Qui non eſt mecum adverſum me eſt: & qui non colligit mecum, ſpargit. *Mat.* 12.

24 * Quum impurus ſpiritus exierit à quopiam, tranſit per arida loca, quærens requiem: & non inveniens, Dicit. Reuertar domũ meam vnde exivi. 43.

25 Veniens igitur invenit eam verſam & ornatam.

26 Tunc proficiſcitur & accepit ſeptem alios ſpiritus peiores quam ſit ipſe: & ingreſſi habitant illic, fitque vltima conditio ho-

minis illius deterior prior.

27 Factum est autem quum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier è turba, dixit ei, Beatus venter qui te portauit, * & vbera quæ suxisti.

Heb 5.4
1.Pet.2.20.

28 Ipse autem dixit, Imo vero beati qui audiunt sermonem Dei, & eum obseruant.

29 ¶ * Quum autem turba, congregaretur apud eum cœpit dicere, Gens hæc scelerata est: signum requirit, sed signum non dabitur ei * nisi signum Iunæ Prophetæ.

Mat.20.38.
Ionæ 2.1.

30 Nam prout fuit Ionas signum Niniuitis, ita etiam erat filius homis istæ genti.

31 * Regina Austri surget in iudicio cum viris gentis huius & condemnabit eos, quod venerit à terminis terræ vt audiret sapientiam Salomonis: & ecce plus quam Salomon *est* in hoc loco.

1.Reg.10 1.
2.Par.9.1

32 Viri Niniuitæ resurgent in iudicio cum gente ista, & condemnabunt eam: * quod ad præconium Ionæ resipuerint: & ecce plus quã Ionas est in hoc loco.

Ion.3.5.

33 * Nullus verò lucernã accensam in occulto ponit neque subter modium: sed in candelabrum, vt qui ingrediuntur, splendorem videant.

Sup.8.16.
Mat.5.15

34 Lucerna corporis est oculus quum igitur oculus tuus fuerit simplex, totum quoque corpus tuum lucidum erit: quum verò malus *fuerit*, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

Mar.4.21
Mat.6.22

35 Considera ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint.

36 Itaque si corpus tuum totum lucidum *fuerit*, non habens aliquam partem tenebrosam *sit* erit lucidum totum, vt quum lucerna fulgore te illustrat.

37 ¶ Quum autem *hæc* loquutus esset, rogavit eum quidam Pharisæus vt panderet apud se, Ingressus igitur discubuit.

38 Pharisæus vero quum *hoc* vidisset, admiratus est eum non prius oblutum fuisse ante prandium.

39 Dixit autem Dominus ei. * Vos quidem Pharisæi exteriorem poculi patinæque partē purgatis sed quod intra vos est, plenum est rapina & scelere. *Mat.* 23. 25.

40 Amentes, nonne qui fecit quod foris est etiam id quod intus est fecit?

41 Imo, ea quæ adsunt date *in* eleemosynā: & ecce omnia erunt vobis pura,

42 Sed væ vobis Pharisæis: quoniam decimatis mentham & rutam & quodvis olus, sed prateritis iudicium & charitatem Dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.

43 * Væ vobis Pharisæis: quoniam diligitis primum consessum in conuentibus, & salutationes in foris. *Inf.* 20.46 *Mat.* 23.6

44 * Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam estis vt monumenta quæ non apparent, & *quæ* nesciunt ij qui super ea ambulant. *Mar.* 23. 38. *Mat.* 23.

45 Respondens autem quidam ex Legis interpretibus, ait ei, Magister, quum hæc dicis, etiam nos afficis iniuria. 27.

Mat. 23. 4. Act. 15 10.

X. 46 Ipse autem ait, * Væ vobis quoque Legis interpretibus, quoniam oneratis homines oneribus difficilibus portatu, sed infimo ex digitis vestris non attingitis onera.

Mat 23 28.

47 * Væ vobis, quoniam ædificatis monumenta Prophetarum, patres autem vestri trucidarunt eos,

48 Nempe testimonio vestro comprobatis facta patrum vestrorum: quoniam illi quidem eos trucidarunt, vos autem ædificatis eorum monumenta.

49 Propterea etiam Sapientia Dei dixit, Mittam ad eos Prophetas & Apostolos, & ex ipsis *quosdam* trucidabunt, & *quosdam* expellent.

50 Vt à gente ista requiratur sanguis omnium Prophetarum, effusus à iactis fundamentis mundi.

Gen 4.8. 2.Par.24 22.

51 * A sanguine Abel vsque ad sanguinem * Zachariæ, qui perijt inter altar & ædem: etiam dico vobis, requiretur ab hac gente.

52 Væ vobis Legis interpretibus, quoniam sustulistis clauem cognitionis: ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.

X 53 Quum autem hæc eis diceret, cœperunt Scribæ & Pharisæi vehementer *ipsi* imminere, & eum allicere ad loquendum de multis.

X 54 Insidiantes ei, & cupidè venantes aliquid ex ipsius ore, vt eum accusarent.

CAP.

CAP. XII.

1 *Fermentum Phariſæorum.* 5 *Quis timendus.* 8 *Confiteri Chriſtum.* 16 *Parabola diuitis cuius regio exuberant.* 22 *Terrenarum cura deſpicienda.* 31 *Regnum Dei quærendum.* 39 *Fur in nocte.* 51 *Diſſidia ob Euangelium.*

INterea quum coacta eſſet permulta turba, adeò vt alij alios conculcarent, cœpit dicere Diſcipulis ſuis, In primis cauete vobis à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis. *Mat.* 10. 16. *Mar.* 8. 14

2 *Nihil enim opertum eſt quod non ſit detegendum: neque occultum, quod non ſit futurum vt cognoſcatur. *Sup.* 8. 17. *Mat.* 9. 26.

3 Propterea quæ in tenebris dixiſtis, in luce audientur: & quod in aurem loquuti eſtis, in conclauibus, proclamabitur ſupra domos. *Mat.* 4. 10

4 *Dico autem vobis amicis meis, Ne timete *vobis* abijs, qui trucidant corpus, & poſtea non habent quod ampliùs faciant. *Mat.* 10. 28.

5 Præmonſtrabo autem vobis quem timeatis: timete eum qui poſtquam trucidarit corpus, præditus eſt authoritate inijciendi in gehennam: etiam dico vobis, hunc timete.

6 *Nonne quinque paſſerculi vendunt aſſarijs duobus, & vnus ex ijs non eſt in obliuione apud Deum? *Mat.* 10. 29.

7 *Quinetiam capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt: ne igitur timete, multis paſſerculis præſtatis. *Sam.* 14. 44.

8 *Dico autem vobis, Quisquis me
12. Act. 27 vo it coram hominibus, Filius quoque ho
34. nis agnoscet coram Angelis Dei:
Sup 9 92
Mat 10. 9 Qui verò abnegauerit me in cõspectu
33. minum, abnegabitur in conspectu Angelo
2. Tim. 2. Dei.
12.
Mat. 12. 10 * Et quisquis dicet quippiam adversus
31. lium hominis, ei remittetur: ei vero qui a
Mar. 3 18 versus Spiritum Sanctum blasphemauerit, n
1. Ioh. 18. remittetur.
Mat. 10. 11 * Quum autem adduxerit vos ad syna
29. gas & ad magistratus ac potestates, ne sol
ti estote quomodo aut quid pro defensione
laturi aut quid dicturi sitis.

12 Spiritus enim sanctus docebit vos eo
so memento quæ oporteat dicere.

Mar. 13 13 * Dixit autem ei quidam è turba, M
11. ster, dic fratri meo, vt partiatur mecum hæ
ditatem.

14 Ipse verò dixit eis, Heus tu, quis me
bis iudicem aut partitorem præfecit?

15 Dixit igitur eis videte & cauete ab
ritia: nec enim cuiusquam vita ex ijs quæ
suppetunt, in eo sita est vt redundet.

16 Dixit autem eis parabolam in hæc ve
Ecc. 11. 19 ba * Hominis cuiusdam diuitis exube
Regio.

17 Itaque ratiocinabatur apud se dicen
Quid faciam? nec enim habeo vbi cogam fr
ctus meos.

18 Et dixit, Hoc faciam, destruam horr
mea & maiora ædificabo, & illic cogam om
nes proventus meos, bona mea.

19 Et dicam animæ meæ, Anima habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, oblectare.

20 Dixit autem ei Deus, Amens, hac nocte anima tua repetitur abs te: quæ verò parasti cuius erunt?

21 Ita est qui thesaurum concerit sibi, nec est in Deo dives.

22 Dixit autem Discipulis suis: *Propterea dico vobis, ne solliciti estote de anima vestra, quid esu I sitis neque de corpore, quare sitis in luendi. *Mat.6.25* *1.Pet.5.7* *Ps.54.26.*

23 Anima plus est quam alimentum, & corpus quam vestitus.

24 Considerate coruos: neque serere, neque metere, quibus non est cella, neque horreum, & tamen Deus alit eos, quanto vos præstatis volucribus?

25 Quis autem ex vobis solicite cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum vnum?

26 Itaque si ne id quidem quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis?

27 Considerate Lilia, quomodo crescant: non fatigantur neque nent: dico autem vobis ne Solomonem quidem cum omni gloria sua amictum fuisse vt vnum illorum.

28 Quòd si herbam quæ hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur. Deus ita circumvestit: quãto magis vos oexigua fide præditi.

29 Vos igitur ne quærite quid esuri sitis aut quid bibituri, & ne suspenso animo estote.

30 Hæc enim omnia gentes mundi requi-

runt, Pater autem vester nouit vosi[illegible] digere.

31 Quin potius quærit Regnum Dei, & [illegible] omnia adijcientur vobis.

32 Ne time o parue grex, nam visum est [illegible] tri vestro dare vobis regnum.

Mar.6. 20. 33 Vendite bona vestra, & date eleem[illegible] nam, *Parate vobis crumenas quæ non ve[illegible] ra scunt, thesaurum in cœlis qui nunquam [illegible] ficiat: quo fur non appropinquat, & *vbi* [illegible] nea non corrumpit.

1.*Pet.*1. 13. 34 Vbi enim thesaurus vester est, illi c& [illegible] vestrum erit.

35* Sint lumbi vestri præcincti & *vestræ* [illegible] cernæ accensæ:

36 Et vos similis *estote* ijs qui expect[illegible] quando Dominus suus reuersus sit a nupti[illegible] vt quum venerit ac pulsauerit, statim app[illegible] riant ei.

37 Beati serui illi quos quum venerit Do[illegible] mi us inveniet vigilantes: Amen dico vobi[illegible] præcinctus faciet vt discumbant, & prodie[illegible] ministrabit eis.

Mat.24. 43. *Apocal.* 16.15. 38 Etsi venerit secunda vigilia, & si tertia vigilia venerit, atque ita invenerit, beati sun[illegible] serui illi.

39* Hoc autem scitote, si sciret paterfami[illegible] lias qua hora fur venturus sit, vigilaret, nec [illegible] sineret perfodi domum suam.

40 Et vos igitur estote parati: quia qua ho[illegible] ra non putatis, Filius hominis veniet.

41 Dixit autem ei Petrus, Domine nobis [illegible] dicis istam parabolam, an etiam omnibus?

42 Dixit autem Dominus, Quisnam est fi- ✝
dus dispensator ac prudens, quem Dominus præficiet famulitio suo, vt in tempore det derensum?

43 Beatus seruus ille, quem Dominus cùm venerit, inuenerit ita facientem.

44 Verè dico vobis omnibus suis bonis præficit eum.

45 Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Tardat Dominus meus adventum: cœperitque verberare servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari,

46 Veniet Dominus serui illius die quo non expectat, & qua hora non novit, & separabit eum, partemque cum infidis ei assignabit.

47 Ille autem seruus qui novit voluntatem Domini sui, nec *se* comparavit nec fecit ex voluntate eius cædetur multis *plagis*.

48 Qui verò non novit & fecit digna plagis, cædetur *plagis* paucis. Porrò cuicunque multum datum est, multum repetetur ab eo & apud quem deposuerunt multa, amplius reposcetur ab eo.

49 Ignem veni missurus in terram, & quid volo si iam accensus est?

50 Sed baptismo oportet me baptizari, & quomodo constringor vsque quo *hoc* perficiatur.

51 Putatis me advenisse pacem daturum in ✝
terra? non, dico vobis, imò dissidium.

52 Erunt enim ex hoc *tempore* quinque in vna domo dissidentes, tres adversus duos,

&

& duo adversus tres.

53 Dissidebit pater adversus filium, & filius adversus patrem: mater adversus filiam, & filia adversus matrem: socrus adversus nurum suam, & nurus adversus socrem suam.

Mat. 16. 2 54* Dicebat autem etiam turbæ. Quum videritis nubem exorientem ab occasu, statim dicitis, Imber venit & ita fit.

55 Et quum austrum flantem, dicitis, Aestus erit, & fit *æstus*.

56 Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare: hoc autem tempus qui fit vt non Probetis?

57 Cur autem & per vosipsos non dijudicatis quod justum est?

Mat. 5 29 58* Etenim vero dum abis cum adversario tuo ad magistratum da operam in via vt liberetur ab eo, ne pertrahat te ad judicem, & judex te tradat exactori, & exactor conijciat te in carcerem.

59 Dico tibi, Non exibis illinc vsquequo vltimum etiam minutum reddideris.

CAP. XIII.

1 *De Galilæis.* 4 *Et ijs qui in Siloe oppressi sunt.* 6 *Ficus non ferens fructum.* 11 *Mulier spiritu infirmitatis, id est morbo a Satana inflicto laborans sanatur.* 19 *Parabola grani Sinapis.* 21 *Fermenti.* 23 *Quæstio, An pauci seruandi.* 32 *Aereæ vulpes.*

ADfuerunt autem eo ipso tempore quidam annuntiantes ei de Galilæis, quorum san-

guinem

guinem Pilatus miſcuerat cum ipſorum ſacrificijs.

2 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Putatis hos Galilæos præ omnibus Galilæis, peccatores fuiſſe quoniam talia paſſi ſunt

3 Nequaquam, dico vobis; imò niſi reſipiſcatis, omnes itidem peribitis

4 Aut illos decem & octo ſupra quos cecidit turris in Siloam, & quos trucidauit putatis debitores fuiſſe præ omnibus hominibus qui habitant in Hieruſalem?

5 Nequaquam dico vobis: imò niſi reſipiſcatis, omnes itidem peribitis.

6 ¶ Dixit autem hanc parabolam. Ficum habebat quidam plantatam in vinea ſua, & venit quærens fructum in ea, neque inuenit,

7 Dixit autẽ vinitori, Ecce anni tres ſunt ex quo venio quærens fructũ in ficu iſta, & nõ inuenio: excinde eam, quorſum etiam terram inutilem reddit.

8 Ille verò reſpondens dixit ei Domine, dimitte eam etiam hoc anno, vſquequò fodero circum eam, & mittam ſtercus.

9 Et ſi quidem tulerit fructum, *dimittes*, ſin minus in futurum excindes eam.

10 ¶ Docebat autem in quadam ſynagoga Sabbatho.

11 Et ecce mulier adfuit habens ſpiritum invaletudinis *ab* annis decem, & octo, eratque incurua nec prorſus *ſeſe* poterat recuruare.

12 Ipſam autẽ Ieſus viſam, advocauit & dixit ei. Mulier abſoluta es ab invaletudine tua.

13

13 Et imposuit ei manus, & illicò su
est, & glorificabat Deum.

14 Respondens autem præfectus syna
indignans quod Sabatho sanasset Iesus,
turbæ, Sex dies sunt quibus oportet ope
his ergo *diebus* venite & sanamini, & non
Sabbathi.

15 Respondit ergo ei Dominus, & dixit
pocrita, vnusquisque vestrum Sabatho no
soluit bovem suum aut asinam à præsep
ducit aquatum?

16 Hanc autem filiam Abrahæ: quam
xerat Satanas ecce decem & octo annos,
oportet à vinclo isto solui die Sabathi?

17 Et quum hæc diceret, pudore afficie
tur omnes qui se opponebant ei: sed tota
ba gaudebat super omnibus gloriosis
quæ fiebant ab eo.

Mar.1.31 18 *Dixit autē *Iesus*. Cui rei simile est
num Dei? & cui illud assimu abo?

Mar.4.31 19 *Simile est grano sinapis, quod accep
quispiam misit in hortum suum, & creuit &
uasit in arborem magnam, volucres cœli ni
lati sunt in eius ramis.

Mat.13 32. 20 *Et rursum dixit, Cui rei assimilabo re
num Dei?

21 Simile est fermento quod acceptum mu
lier incidit farinæ rata tria, vsquequò ferm
taretur tota.

Mar.9.35 22 *Transibat igitur singulas vrbes & vico
Mar.6.6. dicens & iter faciens Hierosolymam.

23 Dixit autem ei quidam: Domine, nu
pauciores qui servantur? Ipse verò dixit eis.

24

24 * Contendite intrare per angustam portam: quia multi (dico vobis) quærent intrare & non poterunt. *Mat.7.13*

25 Ex quo *videlicet* surrexit paterfamilias & cœperitis foris stare, & pulsare ostium dicentes Domine, aperi nobis: qui respondens dicit vobis, Nescio vnde vos sitis.

26 Tunc incipietis dicere, Edimus in tui conspectu & bibimus. & in plateis nostris docuisti.

27 * Et dicet, Dico vobis, nescio vnde vos sitis: * abscedite à me omnes qui facitis quod iniustum est. *Mat. 7. 13. & 25.*

28 Illic erit fletus & stridor dentium, cùm videritis Abraham & Isaac & Iacob & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. 31. *Psal.6 3.*

29 Tunc veniens *multi* ab Oriente & Occidente, & Borea, & Austro, & discumbent in regno Dei.

30 * Et ecce sunt vltimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt vltimi. *Mat.19.*

31 Eo ipso die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes ei, Exi & abi hinc: nam Herodes vult te trucidare. 31. & 20 16. *Mar.10*

32 Tunc ait eis, Profecti dicite vulpi, Ecce eiiciam dæmonia, & sanationes peragam hodie & cras, & tertia die consummabor. 31.

33 Veruntamen oportet me hodie & cras, & perendie iter facere: quia fieri non potest vt propheta pereat extra Hierusalem. *Mat. 23.*

34 * Hierusalem, Hierusalem, trucidatrix 37.

Prophetarum, & lapidatrix eorum qui ad te missi sunt, quoties volui cogere liberos tuos quemadmodum gallina pulliciem suam sub alis, & noluistis.

35 Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Amen autem dico vobis, non videbitis me vsquedum venerit *tempus* quum dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XIIII.

Hydropicus Sabbatho sanatur. 8. Primi accubitus. 13. Pauperes ad prandium vocandi. 16. Inuitati ad cœnam magnam. 23. Compulsi. 28. Turrim ædificaturus.

1 ET factum est quum venit domum cuiusdam ex primoribus Pharisæis Sabbatho ad capiendum cibum, ipsi obseruabant eum.

2 Et ecce quidam hydropicus erat coram eo.

3 Tum respondens Iesus, dixit Legis interpretibus & Pharisæis, in hæc verba, Licetne sanare Sabbatho?

4 Ipsi verò tacuerunt. Tum ipse prehensum eum sanauit & dimisit.

5 Et respondens eis, dixit, Quis vestrum *ipsius* asinus aut bos in puteum incidat, non statim extrahet eum die Sabbathi?

6 Et non poterant ei ex aduerso ad ista respondere.

7 Dixit autem parabolam iis qui vocati fuerant, attendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens eis.

8

8 Quum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbito primo loco: ne fortè honoratior te sit vocatus ab eo.

9 Et is qui te & illum vocauit, veniens dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum pudore vltimum locum obtinere.

10 * Sed quum vocatus fueris, vade discubitum in vltimum locum: vt quum venerit qui te vocauit, dicat tibi, Amice, ascende superiùs. Tunc erit tibi gloria in conspectu eorum qui tecum discumbunt. *Mat.* 25.4

11 * Nam omnis qui se extollit, deprimetur: & qui se demi erit, extolletur. *Infr.* 18. 24.

12 Dicebat autem etiam ei qui ipsum vocauerat, * Quum facis prandium aut cœnam, ne vocato amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos diuites, ne quando & ipsi te viciſſim vocent, ac retribuatur tibi gratia. *Mat.* 23. 12.

13 Sed quum facis epulum, voca pauperes, mancos, claudos, cæcos.

14 Et beatus eris: quia non possunt *gratiam* retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.

15 Hæc autem quum audisset quidam ex iis qui simul discumbebant, dixit ei, Beatus qui comedet panem in regno Dei.

16 Ipse autem dixit ei, * Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. *Mat.* 22.1

17 Misitque seruum suum hora cœnæ vt diceret vocatis, Venite, quia iam parata sunt omnia. *Apocal.* 19 9.

18 Et omnes cœperunt vno ore se excusare.

Primus dixit ei, Agrum emi, & necesse habeo exire, & eum inspicere, rogo te, habe me excusatum.

19 Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & proficiscor ad probandum ea: rogo te, habe me excusatum.

20 Et alius dixit. Vxorem duxi, & propterea non possum venire.

21 Quum igitur seruus aduenisset, annuntiauit ista domino suo, tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo, Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos, claudòsq; & cæcos huc introducito.

22 Et ait seruus, Domine, factum est vt imperasti, & adhuc locus est.

23 Tunc ait dominus seruo, Abi in vias & sepes & coge ingredi, vt impleatur domus mea.

24 Dico enim vobis, neminem virorum illorum qui vocati fuerant, gustaturum cœnam meam.

Sup. 9. 23 *Mat.* 10. 37. & 16 24. *Mat* 10. 38. & 16. 24. *Marc.* 8. 34.

25 Ibat autem turba multa cum eo, & conuersus dixit eis.

26 * Si quis venit ad me & non odit patrem suum & matrem, & vxorem & liberos, & fratres & sorores: atque adeò etiam animam suã, non potest meus esse discipulus.

27 * Et quisquis non portat crucem suam & non sequitur me, non potest meus esse discipulus.

28 Quis enim ex vobis si velit turrim ædificare, non priùs sedens computat sumptus, an habeat, quæ ad perfectionem *operis requiruntur*:

29 Ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui spectauerint incipiant ei illudere

30 Dicentes, Homo iste cœpit ædificare, & non potuit *ædificium* perficere.

31 Aut quis rex proficiscens vt committat prælium aduersus alterum regem, sedens prius non consultat an possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit aduersus ipsum?

32 Alioquin, quum adhuc ille procul est, legatione missa, rogat ea quæ ad pacem spectant:

33 Sic ergo quisquis vestrum non valedicit omnibus bonis suis, non potest meus esse discipulus.

34 *Bonus est sal: si verò sal insatuatus fuerit quo condietur? *Mat. 5. 13.*

35 Neque ad terram, neque ad sterquilinium apposit us est: foras eum abiiciunt. Qui habet aures ad audiendum, audiat. *Marc. 9. 50.*

CAP. XV.

4 Parabola ouis perditæ. 8. Drachmæ. 11. Filii prodigi.

1 ACcedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores, vt eum audirent.

2 Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Iste peccatores recipit, & vescitur cum eis.

3 Ipse verò loquutus est ad eos hanc parabolam,

Mar.8.12 4 *Quis ex vobis, si habeat centum oues, & perdiderat vnam ex illis, non relinquit illas nonaginta nouem in deserto, & pergit ad eam quæ periit, vsquedum eam inueniat?

5 Et inuentam imponit in humeros suos gaudens:

6 Veniensque domum, conuocat amicos & vicinos, dicens eis, gratulamini mihi: nam inueni ouem meam quæ perierat.

7 Dico vobis ita fore gaudium in cœlo super vno peccatore resipiscente, magis quàm super nonaginta nouem iustis, quibus non opus est resipiscentia.

8 Aut quæ mulier, si habet drachmas decem, & perdiderit drachmam vnam, non accendit lucernam & verrit domum, quæritque accuratè, vsquequò *eam* inueniat?

9 Et quum inuenerit, conuocat amicas ac vicinas, dicens, Gratulamini mihi: nam inueni drachmam quam perdideram.

10 Ita, dico vobis gaudium est apud Angelos Dei super vno peccatore resipiscenti.

11 Ait autem, Quidam habebat duos filios,

12 Quorum iunior dixit patri, Pater, da mihi partem substantiæ *ad me* attinentem. *Ille* igitur diuisit eis facultates.

13 Post dies autem non multos, quum omnia congessisset iunior ille filius peregrè profectus est in regionem longinquam, & illic dissipauit substantiam suam profusè viuendo.

14 Quum autem omnia ipse consumpsisset, orta est fames valida in regione illa: & ipse cœpit *victu* deficere.

15

15 Abiit igitur & adhæsit vni ex ciuibus regionis illius : qui misit eum in agro suo vt pasceret porcos.

16 Et desiderabat implere ventrem suum siliquis quas edebant porci: & nemo ei dabat.

17 Quum autem ad se rediisset, dixit, Quot mercenarij patris mei abundant panibus? ego verò fame pereo.

18 Surgens proficiscar ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccaui in cœlum, & coram te.

19 Neque amplius sum dignus vocari filius tuus: fac me vt vnum ex mercenariis tuis.

20 Surgens igitur, venit ad patrem suum, Quum autem adhuc longè abesset, vidit eum pater ipsius, ac intima misericordia motus est: & accurrens incidit in collum eius: & deosculatus est eum.

21 Dixit autem ei filius: Pater, peccaui in cœlum & coram te, neque amplius sum dignus vocari filius tuus.

22 Dixit verò pater ad seruos suos. Afferte stolam illam præcipuam, & induite eum, & indite annulum in manum eius, & soleas in pedes.

23 Et adductum vitulum illum siginatum mactate: & vescentes oblectemur.

24 Quia filius iste meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Cæperunt igitur oblectari.

25 Erat autem filius ille ipsius senior rure: qui vt veniens appropinquauit domui, audiuit concentum & choros.

26 Et vocatum vnum ex pueris percontatus est quid istud esset.

27 Is verò dixit ei, frater tuus venit, & mactauit pater tuus vitullum illum saginatum, quod valentem illum reperit.

28 Indignatus est autem ille, nec voluit introire, Pater ergo ipsius egressus hortatus est eum.

29 Ipse verò respondens dixit patri, Ecce, tot annos seruio tibi nec vnquam mandatum tuum sum transgressus: nec vnquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis meis oblectarer.

30 Sed quum filius iste tuus qui deuorauit facultates tuas cum meretricibus, venit, mactasti ei vitulum illum saginatum.

31 Ipse verò dixit ei, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.

32 Oblectari autem & gaudere te oportebat, quod frater tuus hic mortuus erat, & reuixit, perieratque & inuentus est.

CAP. XVI.

1 *Parabola Dispensatoris delati ad Dominum.* 13. *Duobus dominis seruire.* 16. *Lex & Prophetæ.* 19. *De Diuite & Lazaro.*

1 DIxit autem etiam discipulis suis, fuit homo quidam diues qui habebat dispensatorem: & is dilatus est apud eum vt qui dissiparet ipsius bona.

2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te? redde rationem dispensa-

tio-

tionis tuæ, non enim poteris amplius esse dispensator.

3 Dixit autem apud se dispensator, Quid faciam quum Dominus meus auferat à me dispensationem? fodere non possum, mendicare pudet.

4 Noui quid sim facturus, vt quum amotus fuero à dispensatione, recipiant me *aliqui* domi suæ.

5 Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dixit primo, Quantum debes Domino meo?

6 Is autem ait, Centum batos olei. Tum ille dixit ei, Accipe tabulas tuas, & sede citò, & scribe quinquaginta.

7 Deinde alij dixit, Tu verò quantum debes? Is autem ait, Centum coros tritici. Tum ipse dixit ei, Accipe tabulas tuas, & scribe octoginta.

8 Et laudauit Dominus dispensatorem iniustum, quòd prudenter fecisset, Quamobrem filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in suo genere.

9 Et ego vobis dico, Facite vobis amicos ex mammona fallaci, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

10 Qui fidelis est in eo quod minimum est, etiam in eo quod multum est fidelis est: & qui in pauciſſimis iniustus est, etiam in multis est iniustus.

11 Itaque si in fallaci mammona fideles non fuistis, veram *mãmonam* quis credet vobis?

12 Et si in alieno fideles non fuistis, quod ve-

vestrum est quis dabit vobis?

Mat. 16. 24. 13 * Nullus seruus potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet, non potestis Deo seruire & mammonæ.

14 Audiebant autem hæc omnia etiam Pharisæi, qui erant auari: & sannis eum excipiebant.

15 Tunc dixit eis, Vos ij estis qui iustificatis vosipsos in hominum conspectu: Deus autem nouit corda vestra: quia quod apud homines sublime est, abominationi est in conspectu Dei.

Mat. 11. 21. 16 * Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem: ab eo tempore regnum Dei annuntiatur, & quiuis in illud vi perrumpit.

Mat. 5. 18 Mat 5. 32 & 19. 9. 1. Cor. 7. 11. 17 * Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm Legis vnum apicem excidere.

18 * Quisquis dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur.

19 ¶ Cæterùm quidam erat diues, & induebatur purpura & byssо, & epulabatur quotidie splendidè:

20 Erat verò quidam mendicus nomine Lazarus, qui proiectus erat ad vestibulum eius vlcerosus.

21 Et desiderans saturari micis quæ cadebant è mensa diuitis: sed & canes veniebant & lingebant eius vlcera.

22 Factum est autem vt moreretur mendicus, & asportaretur ab Angelis in sinum Abrahæ

brahæ: mortuus est verò etiam dives ille, ac sepultus est.

23 Et apud inferos sublatis oculis suis, quum esset in tormentis, vidit Abraham procul, & Lazarum in sinu eius.

24 Tu a ipse clamans dixit, Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum digitum suum in aquam, & refrigeret linguam meam: quoniam grauissimè crucior in ista flamma.

25 Dixit autem Abraham, Fili, memento te bona tua recepisse in vita tua, & Lazarum similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu verò cruciaris.

29 Et ad hæc omnia, inter nos & vos hiatus ingens constitutus est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos, non possint: neque istinc huc transire.

17 Dixit autem *ille*, Rogo ergò te, pater, vt eum mittas domum patris mei.

18 *Habeo* enim quinque fratres: vt hæc testificetur eis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormenti.

29 Dicit ei Abraham, habent Mosen & Prophetas: audiant eos.

33 Ille verò dixit, Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis abierit ad eos, resipiscent.

31 Abraham autem dixit ei, Si Mosen & Prophetas non audiunt, neque si quidem quispiam ex mortuis excitetur, assentientur.

CAP.

CAP. XVII.

2 Scandala. 3. Peccanti in nos ignoscendum. 10 Serui inutiles sumus. 12. De decem leprosis. 20. Regnum Dei quando venturum. 23. Falsi Christi. 26. Aduentus Christi qualis futurus.

Mat. 18. 7. Mar. 9. 42. 1 DIxit * autem discipulis, Fieri non potest quin eueniant scandala: sed væ illi per quem eueniunt.

2 Expedit ei si mola asinaria circumponatur collo eius, & abiectus fuerit in mare, potius quam vt offendat vnum ex pusillis istis.

Mat. 18. 22. 3 Cauete vobis, * Si peccauerit in te frater tuus, obiurga eũ: & si resipuerit, remitte ei.

Mat. 18. 21. 4 * Et si septies in die peccauerit in te, & septies *vno* die reuertatur ad te, dicens, Resipui: remittes ei.

5 Tunc dixerunt Apostoli Domino, Adde nobis fidem.

Mat. 16. 20. 6 Dixit autem Dominus, * Si haberetis fidem quantulum *est* granum sinapis, diceretis huic sycamino: Eradicator, & plantator in mari: & obediret vobis.

7 Quis autem vestrum habet seruum arantem, aut pascentem, qui regresso ab agro dicat statim, prodi, & discumbe?

8 Imò nonne dicit ei, Para quod cœnem, & præcinctus ministra mihi vsquedum edero ac bibero: & postea edito tu & bibito?

9 Num gratiam habet seruo illi, quia fecit

qua

quæ ipsi præcepta fuerant? non puto.

10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ præcepta sùt vobis, dicite, serui inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.

11 ¶ Et factum est, inter eundum Hierosolymam, vt ipse transiret per mediam Samariam & Galilæam.

12 Quum autem ingrederetur in quendam vicum, occurrunt ei decem viri leprosi qui steterunt procul

13 Et extulerunt vocem dicentes, Iesus magister miserere nostri.

14 Qui cum *eos* vidisset, dixit eis, Profecti * ostendite vos sacerdotibus. Et factum est vt inter eundum purgati sint. *Leuit. 24. 2.*

15 Vnus autem ex ipsis, vt vidit sanatum esse, reuertit, glorificans Deum voce magna.

16 Et procidit in faciem ad pedes eius, gratiam ei agens: eratque iste Samaritanus.

17 Respondens autem Iesus dixit, Nonne decem illi purgati sunt? nouem autem illi vbi *sunt*?

18 Non sunt reperti qui redierint, vt tribuerent gloriam Deo, nisi alienigena iste.

19 Et dixit ei, Surge & abi: fides tua te seruauit.

20 ¶ Interrogatus autem à Pharisæis, quando venturum esset regnum Dei: respondit eis, & dixit, Non veniet regnum Dei ita vt obseruari possit.

21 Neque dicent, ecce hic, aut ecce illic, ecce enim regnum Dei intus habetis.

22 Dixit autem discipulis, veniet te
quum desiderabitis videre vnum ex die
lij hominis: nec videbitis.

Mat. 24. 23. 23 * Et dicens vobis, Ecce hic, aut ec
lic: *sed* ne abite, neque prosequimini.

Mar. 13. 21. 24 Nam sicut fulgur coruscans ex pa
gione quæ sub cœlo est, in *alteram* qu
cœlo est, splendet: ita erit & filius ho
die suo.

25 Sed priùs oportet eum multa pati, &
probari à gente ista.

Gen. 7. 5. Mat 24. 38. 1 Pet 3. 18. 26 * Et prout factum est in diebus No
erit etiam diebus Filij hominis.

27 Edebant, bibebant, vxores ducebant, t
dabantu nuptum, ad eum vsque diem qu
introiuit Noe in arcam: venitque diluuium, t
perdidit omnes.

28 Similiter etiam vt accidit in diebus Lo
edebant, bibebant, emebant, vendebant, pl
tabant, ædificabant:

Gen. 19. 26. 29 * Quo autem die Lot exiit Sodom
pluit igni & sulphure è cœlo, & omnes pe
didit.

30 Secundum hæc erit dies quo Filius ho
minis detegetur.

Gen. 19. 26. Sup. 9. 24 Mat. 10. 39. 31 In illo die qui fuerit supra domum t
vasa eius in ipsa domo, ne descendat, ad
sumenda: & qui in agro, similiter non reuer
tur retrò.

32 * Memineritis vxoris Lot.

Mar. 8. 35 Io. 12. 25. 33 * Quicunque quæsierit animam su
seruare perdet eam, & quicunque eam perd
rit, viuificabit eam.

34 * Dico vobis, Illa nocte erunt duo in le- *Mat. 14.*
&o vnus accipietur, & alter relinquetur. *41.*

35 Duæ erunt molentes simul: vna accipietur & altera relinquetur.

36 Duo erunt in agro: vnus accipietur, & alter relinquetur.

37 Tunc respondentes dicunt ei, Vbi Domine? Ipse verò dixit eis, * Vbi corpus, illuc cogentur & aquilæ. *Mat. 24. 28.*

CAP. XVIII.

1 *Iudicis iniqui & viduæ parab. 20. De Pharisæo & publicano 25 Puerorum est regnum Dei. 22. Vendere omnia, & dare pauperibus. 28. Apostoli relinquunt omnia. 31 Mortem suam prædicit Christus. 35 Cæcus visum recipit.*

1 DIxit autem eis etiam parabolam, *hoc spectantem*, quòd oporteret ipsos semper precari, nec segnescere. *Eccl. 18. 22. Rom. 12. 13. 1 Thes. 5. 17.*

2 Dicens, Iudex quidam erat in quadam vrbe qui Deum non timebat, nec quenquam reuerebatur.

3 Erat autem in illa vrbe quædam vidua, quæ venit ad eum, dicens, Vindica me ab aduersario meo.

4 Ille autem noluit per *multum* tempus: post hæc verò dixit apud se, Et si Deum non timeo, nec quenquam reuereor:

5 Tamen quia molestiam mihi exhibet vidua ista, vindicabo eam, ne ad extremum veniens obtundat me.

6 Ait autem dominus, Audite quid ille iniustus dicat.

7 Deus autem non vindicabit electos suos clamantes ad ipsum die ac nocte, et annon differat super ipsis?

8 Dico vobis, vindicabit eos citò. Verumtamen Filius hominis, quum venerit, numquid inueniet fidem in terra?

9 ¶ Dixit autem etiam quibusdam qui sibi persuaserant se iustos esse, & pro nihilo habebant reliquos, parabolam istam.

10 Duo homines ascenderant in templum vt precarentur, vnus Pharisæus, & alter Publicanus.

11 Pharisæus consistens seorsim, hæc precabatur: Deus gratias ago tibi quòd non sim sicut reliqui homines, rapaces, iniusti, mœchi, vel etiam vt iste Publicanus.

12 Ieiuno bis hebdomade, decimo quæcunque possideo.

13 Publicanus autem procul stans, nolebat vel oculos in cœlum attollere: sed percutiebat pectus suum dicens, Deus, propitius esto mihi peccatori.

14 Dico vobis descendit iste iustificatus domum suam *potius* quam ille: quia quicunque se extollit, deprimetur: & qui se deprimit, exaltabitur.

Sup. 14. 1 *Mat.* 23. 2.

15 * Adferebant autem ad eum etiam infantes, vt eos tangeret: quum autem hoc viderent discipuli, obiurgarunt eos.

Mat. 10. 13.

16 Iesus verò quum puerulos aduocasset, dixit, Sinite puerulos venire ad me, &

non prohibet: talium est enim regnum Dei.

17 Amen dico vobis, Quicunque non acceperit regnum Dei tanquam puerulus, nequaquam introibit in illud.

18 *Tunc interogauit eum quidam ex primoribus dicens, Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo? *Mat.* 19. 17. *Mar.* 10. 19.

19 Dixit autem ei Iesus, Cur me dicis bonum? nemo bonus nisi vnus: *nempe* Deus. *Ex.* 30. 31

20 Mandata nosti, *Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare: Ne falsum testimonium dicito, Honora patrem tuum & matrem tuam.

21 Ille autem dixit, Hæc omnia obseruaui à iuuentute mea.

22 Iesus vero his auditis, dixit ei, Adhuc vnum tibi deest: omnia quæ habes vende, & distribue pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & adesdum sequere me.

23 At ille his auditis valde tristis factus est, nam diues erat valdè.

24 Quum autem vidisset Iesus eum valdè tristem factum, dixit, Quàm difficilè, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt?

25 Facilius est enim camelum per foramen acus introire, quam diuitem introire in regnum Dei.

26 Qui verò *hoc* audierant, dixerũt Et quis potest saluus fieri?

27 Ipse autem dixit, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. *Mat.* 19. 27.

28 *Dixit autem Petrus Ecce, nos relinquimus omnia, & secuti sumus te. *Mar.* 10. 28.

29 Ipse verò dixit eis, Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum aut parentes aut fratres, aut vxorem, aut liberos, Regni causa,

30 Qui non recepturus sit multiplicia in tempore, & in seculo venturo vitam æternam.

Mat. 16. 17. Mar. 14. 32.

31 ¶ * Iesus autem assumptis illis duodecim dixit eis, Ecce, ascendimus Hierosolymam, & perficientur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis.

32 Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & contumelijs afficietur, & conspuetur:

33 Et posquam eum flagellaverit, trucidabunt: sed die tertia resurget.

34 Ipsi verò nihil horum intellexerunt: erantque ista verba ipsis occulta, nec cognouerunt quæ dicebantur.

Mat. 20. 29. Mar. 10. 46.

35 * Factum est autem dum ipse appropinquaret Iericho cæcus quidam sedebat apud viam mendicans,

36 Quum igitur audisset turbam prætereuntem percontabatur quid hoc esset.

37 Nuntiauerunt autem ei Iesum Nazarenum transire.

38 Tunc clamavit dicens, Iesu fili David miserere mei.

39 Et qui præibant, obiurgabant eum vt taceret, ipse verò multo magis clamabat, fili David miserere mei.

40 Iesus autem quū substitisset iussit eum adduci ad se: & quum is appropinquasset interrogavit eum.

41

41 Dicens, Quid tibi vis faciam? Ille verò dixit, Domine, vt visum recipiam,

42 Et Iesus dixit ei, recipito visum fides tua te servauit.

43 Ill. cò igitur visum recepit ac sequebatur eum glorificans Deum, & totus populus quum hoc vidisset, tribuit laudem Deo.

CAP. XIX.

2 *Zacheus publicanus* 13 *Minæ seruis datæ ad ne otiationem.* 21 *Iesus ingreditur Hierosolymam.* 41 *Flens prædicit vrbis excidium.* 45 *Vendentes ejcit è templo.*

IEsus autem ingressus, Iericho transibat.

2 Et ecce quidam qui nomine vocabatur Zacheus, qui Magister erat Publicanorum, & dives.

3 Studebatque videre quis esset Iesus, nec poterat præ turba, quòd statura paruus esset,

4 Præcurrens ascendit in sycomorum, vt eum videret: quòniam futurum erat vt illuc transiret.

5 Vt autẽ venit ad eũ locum, suspiciens Iesus eũ vidit, & dixit Zachæe, festinans descẽde hodie enim domitur oportet me manere.

6 Tum is festinans descendit, & excepit eũ gaudens.

7 Et omnes quum hoc vidissent murmurabant, dicentes, eũ ingressum esse ad hominem peccatorem, vt *ibi* diversaretur.

8 Adstans autem Zachæus dixit Domino, Ecce dimidium bonorum meorum Domine,

do pauperibus: & ſiquid cuipiam per c
niam eripui, reddo quadruplum.

9 Dixit autem ei Ieſus, Hodie ſalus d
huic contigit, eo quod ipſe quoque es
Abraham.

Mat.18. 10 *Venit enim filius hominis vt quæ
11. ſeruet quod perierat.

11 ¶ Hæc autem ipſis audientibus, per
dixit parabolam eo quòd eſſet propè Hier
lyma, & quod putarent fore vt illico Reg
Dei appareret.

Mat.25. 12 Dixit ergo, Homo quidam nobilis p
14. fectus eſt in Regionem longinquam, v
peret ſibi Regnum, ac reverteretur.

13 Vocatis autem decem ſeruis ſuis, d
eis decem minas, & dixit eis, Negotia
donec veniam.

14 Ciues autem eius oderant eum, miſer
que legationem poſt eum, dicentes, Nolu
hunc regnare in nos.

15 Et factum eſt quum redijſſet acce
regno, tum iuſſit vocari ſeruos illos adſe q
bus dederat pecuniam: Vt cogno ſceret qu
quid negotiatus eſſet.

16 Adfuit autem primus, Dicens, Dom
mina tua decem minas lucrifecit.

17 *Ille* autem ait ei, Bene habet ſerue bo
quia in minimo fuiſti fidelis, habeo pote
tem ſuper decem vrbes.

18 Et alter venit dicens, Domine, mina
confecit quinque minas.

19 Ille vero & illi dicit, Tu quoque p
eſto quinque vrbibus.

20 Et alius venit dicens, Domine, ecce mina tua quam habui sepositam in sudario:

21 Timui enim te, quod homo sis austerus: aufers quod non deposuisti, & metis quod nō seminasti.

22 Tum ille dixit ei, Ex ore tuo te iudicabo serue male: sciebas me hominem austerum esse, qui auferam quod non deposui, & metam quod non seminaui?

23 Quare igitur non dedisti pecuniam meā apud mensam, & ego veniens, cum vsuris eam exegissem?

24 Et adstantibus dixit, Tollite ab eo minā & date ei qui decem minas habet.

25 Illi verò dixerunt ei, Domine, habet decem minas.

26 At ille, Nam inquit, * dico vobis, Omni habenti dabitur: ei autem qui non habet, etiam quod habe adimetur. *Sup.* 8. 18. *Mat.* 13. 12. & 25, 29.

27 Quinetiam meos illos inimicos qui noluerunt me regnare supra se, adducite huc, & iugulate coram me. *Mar* 4. 25

28 Et his dictis, antegrediebatur ascendens Hierosol mam.

29 * Et factum est quum appropinquasset Bethphage & Bethaniæ, ad montem qui vocatur, Olearum, misit duos ex Discipulis suis. *Mat.* 21. 1 *Mat.* 11. 1

30 Dicens abite in vicum qui est ex aduerso: in quem introeuntes, invenietis pullum alligatum, cui nemo vnquam hominum insedit solutum eum adducite.

31 Etsi quis vos interrogauerit, Quare so-

uitis? Sic dicetis ei, Quoniam eo est opus Domino.

32 Profecti autem qui missi erant, inuenerunt prout eis dixerat.

33 Soluentibus autem ipsis pullum, dixerunt eis Domini eius, Quare solvitis pullum?

34 Ipsi verò dixerunt, Quoniam eo opus est Domino.

Mat.21.7 *Io.12.14.* 35 * Duxerunt igitur eum ad Iesum. Et proiicientes vestimenta sua suis pullo iniectis, imposuerunt Iesum.

36 Eunte autem ipso, substernebant pallia sua in via.

37 Et quum iam appropinquaret descensui montis Olearum, cœpit omnis multitudo discipulorum gaudentium laudare Deum voce magna de omnibus quas viderant virtutibus,

38 Dicentes, Benedictus Rex ille qui venit in nomine Domini: pax in cœlo, & gloria in *locis* altissimis.

39 Et aliqui Pharisæorum è turba dixerunt ei, Magister, obiurga Discipulos tuos.

40 Et ipse respondens dixit eis, Dico vobis si siluerint isti, mox lapides clamaturos.

41 Et vt appropinquavit, visa vrbe fleuit super ea.

42 Dicens, si vel tu noses vel hoc saltem *Is.21.35.* tuo die,* quas ad pacem tuam *pertinent.* Sed *Mat.24.1* *ea* nunc occulta sunt oculis tuis.

Mar.13.1 43 Nam veniet tempus adversum te, quo circumjicient tibi inimici tui vallum: & circúcingent te, & constringent vndique.

44 Teque solo æquabunt, & filios tuos intus: neque relinquent in te lapidem super lapidem

dem, eo quod non noveris tempus illud visitationis tuæ.

45 ¶ * Et ingressus in templum cœpit ejicere eos qui vendebant in eo, & emebant. *Mat.12. 12.*

46 Dicens eis, Scriptum est: * Domus mea domus prædicationis est: vos autem fecistis eam speluncam latronum. *Marc.11. 11. Es.56 7. Ier.7. 11.*

47 Et docebat quotidie in templo, * principes verò Sacerdotum & Scribæ, & primores plebis studebant eum perdere. *Mat.21. 13.*

48 Nec inveniebant quid facerent totus enim populus pendebat ab ipso, quum eum audiebant. *Marc.11. 17.*

CAP. XX.

1 Q. Baptismus Iohannis unde. 26 Sacerdotum impietas, vinea & agricolarum similitudine notatur. 21 Tributum Cæsari reddendum. 27 Sadducæos negantes resurrectionem convincit. 41 Christus quomodo Filius Davidis.

ET * factum est quodam dierum illorum quũ ipse doceret populum in templo, & evangelizaret, supervenerunt principes Sacerdotũ & Scribæ cum Senioribus, *Matt.21. 23. Mar.11. 27.*

2 Et dixerunt ei, dic nobis qua authoritate ista facias, aut quis ille sit qui dedit tibi istam authoritatem.

Respondens autem Iesus dixit eis, interrogabo vos & ego rem quandam, dicite igitur mihi:

4 Baptismus Iohannis è cœlo erat, an ab hominibus?

5 At illi ratiocinati sunt apud se dicentes: Si dixerimus, E cœlo: dicet, quare ergo non credidistis ei.

6 Sin autem dixerimus, Ex hominibus: omnis plebs lapidabit nos: persuasum enim est ei Iohannem Prophetam esse.

7 Responderunt igitur se nescire vnde esset.

8 Tum Iesus dixit eis, Neque ego dico vobis, qua authoritate hæc faciam.

9 Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc, *Quidam plantauit vineam, & elocauit eam agricolis: & peregre abfuit multum tempus.

Esa 5.1. Ier 2.21. Mat. 21. 33. Mar. 12.1

10 Et in tempore misit seruum ad illos agricolas, vt darent ex fructu vineæ, qui cæsum illum ablegarunt inanem.

11 *Ille* vero perrexit altrum seruum mittere: at ipsi hunc quoque cæcum & contumelia affectum ablegarunt inanem.

12 Et perrexit mittere tertium: at illi & istum vulneratum eiecerunt.

13 Dixit igitur Dominus vineæ, Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan quum hunc viderint, reuerebuntur.

14 Viso autem eo agricolæ colloquuti sunt inter se, dicentes, Iste est hæres: venite trucidemus eum, vt nostra fiat hæreditas.

15 Et ejectum eum extra vineam, trucidarunt. Quid ergo faciet ais Dominus vineæ?

16 Veniet & perdet agricolas istos & dabit vineam aliis. *Hoc* autem quum audissent, dixerunt, Absit.

17

17 Ille verò intuitus eos, ait, Quid illud est ergo quod scriptum est, * Quem lapidem reprobauerunt ædificantes, is factus est caput anguli? *Psa.117. 22. Es.28.16. Act.4.11 Rom.9.33 1.Pet.2.8*

18 Quisquis ceciderit super illum lapidem confabricabitur: super quem autem ceciderit, dissipabit eum.

19 Tum studuerunt principes Sacerdotum & Scribæ inijcere in eum manus eo ipso momento: sed timuerunt plebem, cognouerunt enim *eum* aduersu, ipsos dixisse similitudinem illam.

20 Itaque obseruantes *eum*, miserunt insidiatores, qui se iustos esse simularet: vt carperent eius sermonem, tradituri eum imperio & potestati Præsidis.

21 * Qui interrogauerunt eum dicentes, Magister scimus te recte dicere & docere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere. *Mat. 22. 16. Mar.12 13.*

22 Licet nobis censum dare Cæsari, an non?

23 Animaduersa autem eorum calliditate, dixit eis, Quid me tentatis?

24 Ostendite mihi denarium: cuius habet imaginem & inscriptionem: Respondes autē dixerunt, Cæsaris.

25 Tunc dixit eis, * Reddite igitur quæ *sunt* Cæsaris, Cæsari: & quæ *sunt* Dei, Deo. *Rom.3.7.*

26 Itaque non potuerunt verba eius carpere coram populo: & mirati super eius responsi silluerunt. *Mat.22.33 Mar.12 18.*

27 ¶ * Accedentes autem quidam Sadducæ-

cæorum, (qui negant esse resurrectionem) interrogaverunt eum.

Deu.25.5 28 Dicentes, Magister, * Moses scripsit nobis, Si cuius frater mortuus fuerit, habens vxorem, & sine liberis mortuus fuerit, vt eius frater accipiat vxorem illam & excitet semen fratri suo.

29 Septem ergo fratres fuerunt, quorum primus accepta vxore mortuus est sine liberis.

30 Accepit igitur eam secundus, *qui* & ipse mortuus est sine liberis.

31 Deinde tertius accepit eam: itidem autem & illi septem, nec reliquerunt liberos, mortui sunt.

32 Post omnes autem mortua est & mulier.

33 In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor: nam illi septem habuerunt eam vxorem.

34 Tunc respondens dixit eis Iesus, filij huius ævi ducunt vxores, & nuptum dantur.

35 Qui verò digni habiti fuerint qui ævum illud consequantur, & resurrectionem ex mortuis, neque ducunt vxores, neque nuptum dantur.

36 Nec enim mori possunt amplius, pares enim Angelis sunt, & filij sunt Dei, quum sint filij resurrectionis.

Exod.3.6 37 Mortuos autem excitari etiam * Moses indicavit apud rubum, quum dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob,

38 Non Deus non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim viuunt ei.

39

39 Respondentes autem ei quidam ex Scribis dixerunt, Magister bene dixisti.

40 Nec amplius audebant eum quicquam interrogare.

41 * Dixit autem eis, Quomodo dicunt Christum filium esse Dauid? *Mat.22: 41.*

42 Et ipse Dauid dicit in libro Psalmorum, * Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam. *Mar.12. 35. Ps.109.1*

43 Vsquedum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

44 Dauid ergo Dominũ eum vocat, & quomodo filius eius est?

45 Audiente verò toto pupulo, dicit discipulis suis.

46 * Cauete à Scribis, qui volunt ambulare stolati, & amant salutationes in foris ac primos consessus in conuentibus, & primos accubitus in cœnis. *Sup.11.43 Mat.23.6 Marc.12. 38.*

47 Qui devorant domos viduarum: & in speciem precibus longis vtuntur, isti auferent grauius iudicium.

CAP. XXI.

3 Vidua supra opes liberalitas. 6 De tempore ruinæ templi. 10 Et Hierusalem. 25 Signa præcedentia extremum iudicium.

1 Intuitu * autem vidit divites mittentes dona sua in gazophylacium. *Marc.12. 41.*

2 Vidit autem etiam quandam viduam pauperculam mittentem: illuc minuta *aera* duo.

3 Et dixit, Verè dico vobis, vidua hæc pau-
per misit ampliùs quàm omnes.

4 Nam omnes hi ex eo quod ipsis redun-
dat, miserunt quod donarent Deo: hæc autem
misit ex penuria sua totum victũ quẽ habebat.

Sup. 19. 34 5 * Et quibusdam dicentibus de templo,
quod pulchris lapidibus ac donariis ornatum
Mat. 24. 11. esset, dixit.

Mar. 13. 1 6 Hæccine spectatis: venient dies quibus nõ
relinquetur lapis super lapidem qui non de-
struatur.

7 Interrogauerunt autem eum dicentes,
Magister, quando hæc erunt? & quod erit si-
gnum quando futurum est vt ista fiant.

Ephes. 5. 8 * Ipse verò dixit, Videte ne seducamini,
1. The. 1. 3 multi enim venient sub nomine meo dicentes,
Ego sum *Christus*, & tempus illud appropin-
quat, ne igitur sequimini eos.

9 Quum verò audieritis bella & seditio-
nes, ne terremini: oportet enim ista primùm
fieri, sed non statim *erit* finis.

10 Tunc dixit eis, Insurget gens in gentem
& regnum in regnum.

Mat. 24. 8. ✝ 11 Et magni terræ motus erunt singulis lo-
cis, & fames ac pestilentiæ, & terriculamenta,
Mar. 13. 9. & signa è cœlo magna erunt.

Sup. 12. 11 22. Mat. 10. 19. 12 * Sed ante hæc omnia iniicient vobis
manus, & vos persequentur, tradentes in con-
uentus, & carceres, adductos ad reges ac præ-
sides, nominis mei causa.

13 *Hæc* autem cedent vobis testimonio.

Mar. 13. 11. ✝ 14 * Habete igitur fixum in cordibus ve-
stris, non præmeditari defensionem.

15 Ego enim dabo vobis & sapientiam cui non poterunt contradicere, neque resistere omnes qui se vobis opponent:

16 Prodemini autem etiam à parentibus & fratribus & cognati & amicis: & morte mulctando curabunt *quosdam* ex vobis.

17 Et eritis exosi omnibus propter nomen eum.

18 * Sed pilus capitis vestri non peribit. *Mat.10.*

19 Per patientiam vestram possidete animas vestras. *32.*

20 * Quũ autem videritis Hierusalem cingi ab exercitibus, tunc agnoscite appropinquare vastationem eius. *Mat.10. 12. † Mat.24. 15. †*

21 Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes. & qui intra eam excedant, & qui in agris, non ingrediantur in eam. *Mar.13. 14.*

22 Nam hi sunt dies vltionis, vt impleantur omnia quæ scripta sunt. *Dan.9.7.*

23 Væ autem prægnantibus & lactantibus in ijs diebus: erit enim necessitas magna in hac regione, & ira in populo isto.

24 Et cadent acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes: & Hierusalem calcabitur à gentibus vsquequò impleantur tempora Gentium.

25 Tunc erunt signa in sole & luna & sideribus: & in terra angustia Gentium in consilij inopia, resonante mari & salo: *Es.13.10. † Ezec.32.7 29. †*

26 Examinatis hominibus præ timore & expectatione *malorum* eorum quæ invadent in orbem terrarum: nam potestates cœlorũ concutientur. *Mar.13. † 14.*

27 Et tunc videbunt filium hominis ve-
nientem in nube cum potẽtia & gloria mul-
28 Quum autem hæc fieri incipient erigite
Ro. 8,25. & attollite capita vestra, * quoniam appro-
pinquat redemptio vestra.

29 ¶ Dixit etiam eis hanc parabolam, Vide-
te ficũ & omnes arbores.

30 Quum iam emiserint *folia*, *vos ea* ger-
nentes, per vosipsos agnoscitis iam propè es-
se æstatem.

31 Ita & vos quum videritis hæc fieri ag-
noscite propè esse Regnum Dei.

32 Amen dico vobis, nequaquam præteri-
rit hæc ætas quousque hæc omnia facta fue-
rint.

33 Cœlum & terra præteribunt, verba au-
tem mea nequaquam præteribunt.

Io. 13.3 ✝ 34 * Cauete autem vobis ne quando grauẽ-
tur corda vestra crapula & ebrietate & curis
huius vitæ & repente vobis superveniat dies
ille.

35 Nam vt laqueus, invadet in omnes qui
habitabunt in superficie totius terræ.

36 Excubate igitur, omni tempore rogan-
tes vt digni habeamini qui effugiatis ista om-
nia quæ futura sunt, & consistatis coram filio
hominis.

37 Docebat autem interdiu in templo, no-
cte verò exiens diversabatur in monte qui vo-
catur Olearum.

✝ 38 Et totus populus diluculo veniebat ad
eum, vt eum audiret in templo.

CAP.

CAP. XXII.

Iudas vendit Christum. 7 Pascha parant Apostoli. 24 Contendunt de primatu. 31 A Satana expetuntur. 35 Nihil illi defuisse ait Christus. 42 Orat in monte. 44 Sudat sanguinem. 50 Auriculam Malcho amputatam sanat. 57. 58 60. Petrus ter Christum abnegat. 63 Illuditur & caditur Christus. 69 Fatetur se Filium Dei.

APpropiinquabat * autem dies festus azimorum qui dicitur pascha. *Mat. 16. 14.*

2 Et quærebant principes Sacerdotum & Scribæ quomodo eum tollerent è *medio*; timebant enim plebem. *Mar. 14. 1*

3 * Introijt autem Satanas in Iudam cognominatum Iscariotem, qui erat è numero illorum duodecim. *Marc. 26 14. Mar. 14. 10.*

4 Qui abiens colloquutus est cum principibus Sacerdotum ac præfectis *templo* quomodo ipsis eum traderet.

5 Qui gauisi sunt ac pacti sunt *se* daturos ei pecuniam.

6 Et *ipse* spospondit: quærebatque opportunitatem vt traderet eum ipsis absque turba.

7 * Venit autem dies azymorum quo oportebat mactari pascha. *Mal 25. 18. Marc. 14.*

8 Misit igitur Petrum & Iohannem, dicens Profecti parate nobis pascha vt vescamur. *10.*

9 Ipsi verò dixerunt ei, Vbi vis paremus illud?

10 At ille dixit eis, Ecce postquam in
ritis in vrbem, occurret vobis quidam
amphoram baiulans: sequemini eum do
in quam ingredietur,

11 Et dicite patrifamilias ædium, Dici
Magister, vbi est diversorium vbi pascha
discipulis meis edam?

12 Tunc ipse ostendet vobis cœnacu
magnum stratum: illic parate *pascha*.

13 Profecti autem invenerunt omnia pr
Mat.26 dixerat eis: & parauerunt pascha.
20. 14 * Quum igitur adesset *constitutum*
Mar. 14. tempus, discubuit, & duodecim Apostoli
18. eo.

15 Et dixit eis, Desiderio desideraui
pascha edere vobiscum antequam ego pa

16 Dico enim vobis me non amplius e
mesturum ex eo, quin completum fuer
regno Dei.

17 Et accepto poculo, cùm gratias egi
dixit, Accipite hoc & partimini vobis ipsis.

Mat.26 18 Dico enim vobis me non bibiturum
26. fructu vitis, vsquequò Regnum Dei veneri
Mar. 14. 19 * Et accepto pane, quum gratias egi
22. fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est cor
1 Cor.11. meum quod pro vobis datur: hoc facite
24. mei recordationem.

Mat. 26. 20 Item idem etiam *dedit eis* poculũ postqua
21. cœnasset, dicens, Hoc poculũ *est* Nouum
Mar.14. Iud testamentum per sanguinem meum, q
19. pro vobis effunditur:

Ps.13.18. 21 * Verumtamen ecce, manus eius qui
Ps.40.11 prodit, mecum est in mensa.

22

22 Et filius quidem hominis prout definitum est, abit, veruntamen væ homini illi per quem proditur.

23 Tunc ipsi cœperunt mutuò quærere inter se, quisnam esset ex ipsis qui hoc facturus esset.

24 Orta est autem etiam contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior.

25 Ipse verò dixit eis, * Reges gentium dominantur eis: & qui potestatem habent in eas, benefici vocantur. *Mat.* 20. 25.

26 Vos autem non ita *estote*: sed qui maximus est inter vos, fiat sicut minimus: & qui princeps est, sicut qui ministrat. *Mar.* 10. 42.

27 Nam vter maior est? qui discumbit, an qui ministrat? Nonne qui discumbit? At ego sum in medio vestrum vt qui ministrat.

28 Vos autem ij estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.

29 Ego verò paciscor vobis, prout pactus est mihi pater meus regnum.

30 Vt edatis vt bibatis in mensa mea in regno meo, * & sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel *Mat.* 19. 28.

31 Dixit etiam Dominus, Simon, Simon ecce, * Satanas appetiit vos quos ventilaret sicut triticum. 1. *Pet.* 5. 8

32 Sed ego rogaui pro te ne deficiat fides tua: tu igitur aliquando conuersus, confirma fratres tuos. *Mat.* 26. 31.

33 Ipse verò dixit ei Domine, tecum paratus sum & in carcerem & ad mortem proficisci *Mar.* 14. 30.

34 * At ille dixit, Dico tibi Petre, non mit- *Io.* 13. 38.

tet vocem hodie gallus priusquam ter ne me tibi notum esse.

Mat.10.9 35 Dixit etiam eis,* Quando misi vos sine sacculo & pera & soleis, num quid defuit vobis? Ipsi verò dixerunt Nihil.

36 Dixit ergo eis, At nunc qui crumenam habet, sumat *eam*, similiter & peram, & qui non habet, vendat pallium suum & emat gladium.

37 Dico enim vobis, adhuc oportere in me perfici* scriptum illud, Et cum sceleratis numeratus est. Nam ea quæ *scripta sunt* de me, finem habent.

Esa. 53. 12.

38 At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladij hic. Ipse verò dixit eis, Satis est.

Mat. 26. 36. Mar. 14. 32. Lo. 18.1.

39 * Et egressus, profectus est ex more in montem Olearum: secuti sunt autem eum etiam discipuli eius.

40 Quum verò peruenisset ad eum locum dixit eis, Precamini ne intretis in tentationem.

41 Tum ipse auulsus est ab eis quasi ad iactum lapidis, positisque genibus precatus est.

Mat 26. 41. Mar. 14. 38.

42 Dicens,* Pater si velles, transfer poculum hoc à me: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.

43 Visus est autem ei Angelus à cœlo confortans eum.

44 Et *ipse* constitutus in angore, intentius orabat. Erat autem sudor eius quasi grumi sanguinis descendentes in terram.

45 Et quum surrexit à precatione, veniisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia.

46 Et dixit eis, Quid dormitis? surgite, & precamini, ne introeatis in tentationem.

47 * Adhuc autem eo loquente, ecce turba, & is qui dicebatur Iudas, vnus è duodecim, præibat eis, & appropinquauit Iesu vt oscularetur eum. *Mar. 26. 47. Mar 14. 43.*

48 Iesus autem dixit ei, Iuda, osculo filium hominis prodis? *Io. 18. 3.*

49 Videntes autem ij qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, percutiemusne gladio?

50 Et quidam ex ipsis percussit seruus Pontificis maximi, & abstulit auriculā eius dextram.

51 Respondens autem Iesus dixit, Sinite hucusque. & tacta illius auricula sanauit eum.

52 Dixit autem Iesus eis qui ad ipsum venerant, nempe principibus sacerdotum, & præfectis templo, & Senioribus, Vt aduersus latronem existis cum gladiis ac fustibus?

53 Quum quotidie vobiscum fuerim in tẽplo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora illa vestra & potestas tenebrarum.

54 * Comprehensum autem eum duxerunt: & introduxerunt domum Pontificis maximi. Petrus verò sequebatur procul. *Mat. 26. 57. Mar. 13. 53.*

55 * Quumque accendissent ignem in medio aulæ, atque vna consedissent, sedit & Petrus inter eos. *Io 16. 69*

56 Quum autem eum vidisset ancilla quædam sedentem ad ignem, intentis in eum oculis dixit, Et iste cum eo erat. *Mat. 26. 69. Mar. 14. 66.*

57 Ipse verò abnegauit eum dicens, Mulier non noui eum. *Io. 18. 26*

58 Et paulò post alius videns eum, dixit, Et tu ex ipsis es. Petrus verò ait, Heus tu, nō sum.

59 Et interpositâ quasi horâ vnâ, alius quidam affirmabat, dicens, Verè & iste cum illo erat, & enim Galilæus est.

60 Ait autem Petrus, Heus tu, nescio quid dicas. Et illico adhuc ipso loquente, vocem emisit gallus.

61 Tunc conuersus Dominus intuitus est Petrum: & recordatus est Petrus sermonis Domini: quomodo *nimirum* dixerat ipsi, * Priusquam gallus vocem emiserit, ter me abnegabit.

Mat. 26. 34. Io. 13. 32.

62 Et egressus foras Petrus fleuit amarè.

Mat. 26. 67. Mar. 14. 65.

63 * Et ij qui vna tenebant Iesum, ei illudebant cædentes *eum*.

64 Et quum eum obuoluissent, verberabant faciem eius, & interrogabant eum, dicentes, Vaticinare quis sit qui te percussit.

65 Et alia multa conuitiantes dicebant in eum.

Mat. 17. 1 Mat. 15. Io. 18. 28

66 * Et vt ortus est dies conuenit presbyterium populi, & principes sacerdotum, & Scribæ, & adduxerunt eum in suum concessum.

67 Dicentes: Num tu es ille Christus? dic nobis. Dixit autem eis, Si vobis dixero, nequaquam credetis.

68 Quòd si et am interrogauero, nequaquam respondebitis mihi, neque absoluetis.

69 Ab hoc tempore erit Filius hominis sedens ad dextram potentiæ Dei.

70 Dixerunt autem omnes, tu ergo es Filius. Ipse verò dixit ei, Vos dicitis me esse.

71. Et

71 At illi dixerunt. Quid amplius egemus testimonio? Ipsi enim audiuimus ex ore ipsius.

CAP. XXIII.

1 Accusatur coram Pilato. 7. Mittitur ad Herodem. 11. Illuditur. 24. Cupiditati Iudæorum exponitur à Pilato. 27. Mulieres plangunt eum. 33 Crucifigitur. 39. Conuitiatur vnus ex malefici. 43 Alter fide seruatur. 46. Expirat Christus. 53. Sepelitur.

1 TVm surgens vniuersa multitudo eorum, duxit eum ad Pilatum. *Mat c. 22 12.*

2 Cœperunt autem eum accusare, dicentes, Comperimus istum peruertere gentem,* & vetare tributa dare Cæsari, quòd dicat se Christum, *id est* regem esse. *Mar. 12. 17. Mat. 27. 11.*

3 * Pilatus autem interrogauit eum, dicens, Tune es Rex Iudæorum, Ipse verò respondens ei, dixit, Tu dicis. *Mar. 15. 2. Io. 18. 33*

4 Ait verò Pilatus ad principes sacerdotum & turbam, Nullam inuenio noxam in hoc homine.

5 At illi inualescebant, dicentes, Concitat populum docens per vniuersam Iudæam, ex ortus à Galilæa huc vsque.

6 Pilatus verò, audita Galilæa, interrogauit num Galilæus esset.

7 Et quum cognouisset eum ad Herodis potestatem pertinere, remisit eum ad Herodem qui & ipse Hierosolymis erat per eos dies.

8 Herodes autem viso Iesu gauisus est valdè, nam à multo *tempore* cupiebat eum videre,

eò quòd audiuisset multa de eo: & sperabat se signum aliquod visurum ab eo fieri.

9 Interrogauit autem eum multis sermonibus: sed ipse nihil ei respondit.

10 Stabant autem principes sacerdotum & Scribæ magna contentione eum accusantes.

11 Herodes autem cum militibus suis, & eum pro nihilo habuisset, & illusisset ei: amictum veste splendida remisit ad Pilatum.

12 Et facti sunt amici inter sese Pilatus & Herodes eo ipso die: nam antea inimici erant inter se.

13 Pilatus verò, conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus ac populo,

14 * Dixit eis, Obtulistis mihi hunc hominem vt qui auertat populum: & ecce, ego inuestigans coram vobis non inueni in homine isto, ex iis de quibus accusatis eum.

Mat. 27. 23. *Mar.* 15. 14. *Io.* 18. 38 & 19. 4.

15 Sed ne Herodes quidem, nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte factum est ab eo.

16 Castigatum ego eum dimittam.

17 Necesse autem habebat dimittere eis in festo vnum *quempiam*.

18 Exclamauit autem simul vniuersa turba dicens, Tolle hunc, dimitte verò nobis Barabbam.

19 (Qui erat propter seditionem quandam & cædem factam in vrbe, coniectus in carcerem.)

20 Rursus ergo Pilatus alloquutus est eis volens dimittere Iesum.

21

21 Ipsi verò reclamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum.

22 Ille autem tertiò dixit eis, Quid enim iste mali fecit? nullam noxam capitalem inueni in eo: castigatum ergo eum dimittam.

23 At illi instabant vocibus magnis, petẽtes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum ac principum sacerdotum.

24 Tunc Pilatus iudicauit vt fieret quod ipsi petebant.

25 Dimisit autem eis illum qui propter seditionem & cædem coniectus fuerat in carcerem quem petierant: Iesum verò tradidit eorum cupiditati.

26 * Quum igitur abducerent eum prehenso Simone quodam Cyrenæo, qui veniebat rure, imposuerũt ei crucem ferendã pone Iesum. *Mat. 27. 38. Mar. 15. 21.*

27 Sequebatur autem eum magna multitudo populi & mulierum; quæ & plangebant & lamentabantur eum.

28 Conuersus autem ad eas, Iesus dixit, Filiæ Hierusalem, ne flete super me, verùm super vobis ipsis flete, & super liberis vestris. *Esa. 9 19*

29 Nam ecce venient dies quibus dicent, Beatæ steriles, & veteri qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. *Ose. 10. 8 Apocal. 6. 16.*

30 Tum incipient dicere montibus, * Cadite super nos: & collibus, Operite nos. *2. Pet. 4. 37.*

31 * Nam si in vruente ligno illa faciunt, in arido quid fiet? *Mat. 17. 8.*

32 * Ducebantur autem etiam alij duo malefici vt cum eo necarentur. *Mar. 15. 27.*

33 Quum igitur veniissent in locum qui vo- *Io. 19. 18*

catur Caluaria, illic crucifixerunt eum, &
leficos: vnum ad dextram: alterum ad sin

34 Iesus autem dicebat, Pater, remitt
nesciunt enim quid faciant : partientes v
vestimenta eius, iecerunt sortem.

35 Et stabat populus spectans: sannis au
excipiebant eum etiam primores cum eis,
centes, Alios seruauit, seruet seipsum, si hic
ille Christus Dei electus.

36 Illudebant autem etiam ei milites, ac
cedentes & acetum ei offerentes.

37 Dicentesque, Si tu es Rex ille Iudæo
rum, serua temetipsum.

38 Erat autem etiam inscriptio scripta su
per eum literis Græcis & Romanis & He
braicis, HIC EST REX ILLE IVDAEO
RVM.

39 ¶ Vnus autem ex maleficis qui erant su
spensi conuitiabatur ei dicens, Si tu es Chri
stus ille, serua te ipsum & nos.

40 Respondens autem alter, obiurgauit
eum, dicens, Ne Deum quidem times, quod in
eadem sis damnatione.

41 Et nos quidem iuste nam digna factis re
cipimus: iste verò nihil insolens fecit.

42 Dixitque Iesu, Domine, memento mei
quum veneris in regnum tuum.

43 Tum dixit ei Iesus, Amen dico tibi, ho
die mecum eris in Paradiso.

44 Erat autem quasi hora sexta, & tenebræ
factæ super totam regionem vsque ad horam
nonam.

45 Et obscuratus est sol, & aulæum tem
pli

plisſimum eſt medium.

46 Quumque clamaſſet voce magna Ieſus ait, * Pater in manus tuas depono ſpiritum meum. Et quum hæc dixiſſet expiranit. Pſ. 31.6.

47 Quum vidiſſet autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens, Verè hic homo iuſtus erat.

48 Et omnis turba quæ ſimul ad hoc ſpectaculum acceſſerat, ſpectans quæ facta fuerant, verberans pectora ſua reuertebatur. †

49 Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ erant eum conſequutæ à Galilæa, videntes iſta.

50 * Tum ecce vir nomine Ioſeph, decurio, vir bonus ac iuſtus. Mat. 27. 58. †

51 (Qui non ſuffragatus fuerat conſilio ac facto eorum) ex Arimathæa ciuitate Iudæorum: qui & ipſe expectabat regnum Dei. Mar. 15. 45. Io. 19. 38.

52 Hic, *inquam*, adiens Pilatum, petiit corpus Ieſu.

53 Et detractum inuoluit ſindone, poſuitque illud in monumento quod erat in ſaxo inciſum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat. †

54 Porrò dies erat Paraſceues, & Sabbathi dies ſuccedebat.

55 Subſequutæ etiam mulieres quæ cum eo venerant ex Galilæa, ſpectarunt monumentum, & quomodo poſitum eſſet corpus eius.

56 Reuerſæ verò parauerunt aromata & vnguenta: ac Sabbatho quidem quieuerunt ſecundum mandatum.

CAP.

CAP. XXIV.

1 Mulieres ad monumentum accedunt. 9. Quæ Angelis acceperunt, Apostolis nuntiant. 13. Duobus euntibus in Emmaum adiungit se Christus. 27. Intepretatur illis Scripturas. 38. Contrectandum se præbet Apostolis. 49. Promittit Spiritum sanctum. 51. Sursum fertur in cœlum.

Mar. 16. 1. Io. 20. 1. 1 PRimo autem *die* hebdomadis, profundo diluculo fuerunt ad monumentum, ferentes quæ parauerunt aromata : & nonnulli cum ipsis.

2 Inuenerunt autem lapidem deuolutum à monumento.

3 Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu.

4 Et factum est dum consternatæ in eam hæsitarent, ecce duo viri superuenerunt eis in luti vestibus fulgurantibus.

5 Quum autem expauefactæ inclinarent faciem in terram, dixerant eis, Quid intus mortuos quæritis eum qui viuit?

6 Non est hic, sed surrexit, mementote vt* loquutus sit vobis quum adhuc in Galilæa esset.

Supr. 19. 20. Mat. 17. 23. Mar. 9. 31

7 Dicens, Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi : & die tertio resurgere.

8 Recordatæ sunt igitur verborum illius.

9 Et reuersæ monumento annunciaue-

runt

runt hæc omnia illis vndecim, reliquis omnibus.

10 Erant autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi *mater*, & reliquæ cum ipsis, quæ dicebant Apostolis.

11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramentum verba ipsarum, neque crediderunt eis.

12 * Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & quum introspexisset, vidit linteа sola *illic* iacentia: abiitque, apud semetipsum mirans hoc factum. *Io. 20. 6.*

13 ¶ * Et ecce, duo ex iis ibant eo ipso die in vicum distantem Emmaus a Hierusalem cui *vico* nomen *est* Emmaus. *Mar. 16. 12.*

14 Et colloquebantur inter se de istis omnibus quæ euenerant.

15 Et factum est dum colloquerentur, & secum mutuò rogitarent, ipse Iesus accessit, & vnà iter faciebat cum ipsis.

16 Oculi autem eorum tenebantur ne eum agnoscerent.

17 Dixit autem eis, Qui sunt hi sermones quos confertis inter vos ambulantes? & *quid* estis tetrico vultu?

18 Respondens autem alter cui nomen Cleopas, dixit ei, Tu solus commoraris in *vrbe* Hierusalem, & ignoras quæ in ea facta sunt diebus?

19 Ipse verò dixit eis, Quæ? At illi dixerunt ei, Quæ *facta sunt* Iesu Nazareno, qui fuit Propheta potens reipsa, & verbis coram Deo & toto populo:

20 Et quomodo eum tradiderunt principes Sa-

Sacerdotum & Magistratus nostri vt damnaretur, & crucifixerunt eum.

21 Nos autem sperabamus illum esse redempturus esset Israel : atqui præter omnia tertium hunc diem agit hodiè ex hæc facta sunt.

22 Sed & mulieres quædam ex nobis stupefecerunt nos, quæ diluculo venerunt monumentum.

23 Et non inuento eius corpore venerunt dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse qui dicunt eum viuere.

24 Et abierunt quidam eorum qui erant nobiscum ad monumentum & ita inuenerunt prout mulieres dixerant: ipsum verò non viderunt.

25 Tunc ipse dixit eis, O amentes & tardi corde ad credendum omnibus quæ loquti sunt Prophetæ.

26 Nonne hæc oportuit pati Christum, & intrare in gloriam suam?

27 Et incipiens à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se *scripta erant*.

28 Appropinquarunt autem vico in quem proficiscebantur : & ipse fingebat se longius ire.

29 Sed *ipsi* adegerunt eum dicentes, Mane nobiscum quoniam aduesperascit & inclinauit dies, ingressus est igitur vt maneret cum eis.

30 Et factum est cùm accubuisset cum eis, sumpto pane benedixit, & fractum dedit eis.

31

31 Adaperti sunt autem oculi eorum, & agnouerunt eum: sed ipse ablatus est eorum conspectu.

32 Tum inter se dixerunt. Nonne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via, & quum adaperiret nobis Scripturas?

33 Et surgentes eo ipso momento, reuersi sunt in Hierusalem, & inuenerunt congregatos illos vndecim, & eos qui cum ipsis erant.

34 Dicentes, Surrexit Dominus verè, & conspectus est Simoni.

35 Tum ipsi exposuerunt quæ *gesta erant* in via, & vt fuerat agnitus ab ipsis in fractione panis.

36 * Hæc autem ipsis loquentibus, stetit ipse Iesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. *Mat.* 16. 14. 1. *Io.* 20. 19.

37 Territi verò illi, & expauefacti putabant spiritum conspicere.

38 Tum dixit eis, Quid turbati estis, & quare disceptationes subeunt corda vestra?

39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere.

40 Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus ac pedes.

41 Adhuc autem ipsis non credentibus præ gaudio & mirantibus dixit eis, Habetis hic esculentum aliquid?

42 Tum ipsi dederunt ei partem piscis assi, & aliquid ex fauo apiario.

43 Quæ *ille* accepit, & in eorum conſ[pectu] comedit.

44 Dixitque eis, Hi *ſunt* ſermones qu[os] quutus ſum vobis quum adhuc eſſem vo[bis] cum, oportere impleri omnia quæ ſcri[pta] ſunt in Lege Moſis, & Prophetis, & Pſal[mis] de me.

45 Tunc aperuit eorum mentem, vt intelligerent Scripturas.

46 Et dixit eis, Ita ſcriptum eſt, & ita oportet Chriſtum pati, & reſurgere á mortuis tertio die.

47 Et prædicari in eius nomine reſipiſcentiam ac remiſſionem peccatorum apud omnes Gentes, incipiendo ab Hieruſalem.

Io. 15.26 48 Vos autem eſtis horum teſtes.

Act. 14. 49 Et ecce, ego immittam promiſſum Patris mei vobis, vos autem manete in vrbe Hieruſalem vſque quò induamini virtute ex alto.

50 Eduxit autem eos foras Bethaniam ſque & ſublatis manibus ſuis, benedixit eis.

Mar. 10. 19. *Act.* 1.9. 51 * Et factum eſt dum ipſe benediceret eis, diſiunctus ab eis ſurſum ferebatur in cælum.

52 Ipſi autem adorato eo reuerſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno.

53 Erantque ſemper in templo, laudantes & benedicentes Deum, Amen.

EVAN

EVANGELIVM SECVNDVM IOHANNEM.

CAP. I.

1 Sermo ille ante secula ex Deo genitus. 2. Et qui semper apud Patrem residebat. 14. Homo factus est. 6. 7. Iohannes quorsum à Deo missus. 15. Concio ipsius de officio Christi. 19. 20 Testimonium eiusdem Sacerdotibus redditum. 41. Andreæ vocatio. 33. Petri. 44. Philippi. 46. Nathanaelis.

1 IN principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratque de Sermo, Deus.

2 Hic *Sermo* erat in principio apud Deum.

3 * Omnia per hunc *Sermonem* facta sunt, & absque eo factum est nihil quod factum sit. *Col. 1. 3.*

4 In ipso, vita erat, & vita erat Lux illa hominum.

5 Et Lux ista in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt.

6

Mat. 3.1. *Mat.* 1.28 *Luc.* 3.2.

6 ¶ * Fuit homo missus à Deo, cui no[men] Iohannes.

7 Is venit ad *dandum* testimonium, *i[ut]* vt testaretur de luce, vt omnes per eum [cre]derent.

8 Non erat ille Lux illa, sed *missus fuit* [ut] testaretur de illa luce.

9 *Hic* erat Lux illa vera quæ illumi[nat] omnem hominem venientem in mundum.

Heb. 11.4

10 In mundo erat, & mundus * per eum f[actus] factus est, sed mundus eum non agnouit.

11 Ad suos venit, & sui eum non excep[erunt].

12 Quotquot autem eum exceperunt, d[edit] dedit eis *hanc* dignitatem vt filij Dei fierent, *nem[pe]* iis qui credunt in nomen eius.

13 Qui non ex sanguine, neque ex libidi[ne] carnis, neque ex libidine viri sed ex Deo gen[iti] sunt.

Mat. 1.6. *Luc.* 2.7. *Mat.* 17. 2. *Pet.* 1. 17.

14 * Et sermo ille carò factus est: & con[ver]moratus est inter nos (& * spectauimus glo[ri]am eius, gloriam *inquam* vt vnigeniti *egen[iti]* à Patre) plenus gratiæ ac veritatis.

15 Iohannes testatus est de eo, & clamau[it] dicens, Hic est de quo dicebam, *Is* qui post m[e] venit, ante me fuit, quia prior me erat.

Col. 1.19. & 2.9. 1. *Io* 4.12 1. *Tim.* 6. 17.

16 * Et ex plenitudine ipsius omnes acc[epi]mus, & gratiam per gratia.

17 Nam Lex per Mosen data est gratia, [sed] veritas per Iesum Christum extitit.

18 * Deum nemo vidit vnquam; vnigen[i]tus ille Filius qui est in sinu Patris, ille *ne[m]* exposuit.

19 Et hoc est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & Leuitas, vt interrogarent eum, Tu quis es.

20 Et confessus est, neque negauit: cōfessus est, *inquam*, se non esse Christum illum.

21 Tunc interrogauerunt eum, quis ergo es? Tune es Elias? *Ipse vero* dixit, Non sum. Et *illi*, es tu propheta ille? Qui respondit, Non.

22 Dixerunt ergò ei, Quis es? vt responsum demus iis qui miserunt nos: quid dicis de te ipso?

23 Ait, Ego *sum* vox clamantis in deserto, * Complanate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta. *Esa.40.3 Mat.3.3. Luc.3.4.*

24 Qui verò missi fuerant, erant ex Pharisæis:

25 Et interrogauerunt eum, ac dixerunt ei, Cur ergò baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?

26 Respondit eis Iohannes, dicens, Ego baptizo aqua, sed in medio vestrum stat, quem vos nescitis.

27 Hic ille est qui post me venit, qui ante me fuit, cuius solearum ego non sum dignus vt soluam corrigiam. *Mat.3. 11. Mar.1 7. Luc 3 6. Act.1.4. & 11.16 & 9.4.*

28 Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi Iohannes baptizabat.

29 ¶ Postero die vidit Iohannes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce agnus ille Dei qui tollit peccata mundi.

30 Hic est de quo dicebam, Post me venit vir, qui fuit ante me: quoniam prior me erat.

31 Et ego non noueram eum: sed vt manifestus fiat Israeli, propterea veni ego baptizans aqua.

Mat. 3. 17. Mar. 1. 10 Lue. 3. 22

32 Tum *inquam* testatus est Iohannes dicens, Conspexi spiritum descendentem quasi columbam e cœlo *qui* etiam mansit super eum.

33 Et ego non noueram eum: sed qui misit me vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum descendentem ac venientem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto.

34 Ego igitur vidi, & testor hunc esse Filium illum Dei.

35 Postero die iterum stabat Iohannes, & ex discipulis eius duo

36 Et intuitus Iesum ambulantem, dixit, Ecce agnus ille Dei.

37 Audierant autem eum duo illi discipuli loquentem, & secuuti sunt Iesum.

38 Conuersus verò Iesus, & conspicatus eos sequentes *se*, dicit eis.

39 Quid quæritis? Illi verò dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur, si interpreteris, Magister) vbi moraris.

40 Dicit eis, Venite & videte. Venerunt viderunteque vbi moraretur: & apud eum manserunt die illo, hora enim erat quasi decima.

41 Erat Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus qui audierant *illa* ex Iohanne, & secuuti fuerant eum.

42 Inuenit hic prior fratrem suum Simonem, & dixit ei, Inuenimus Messiam, quod est

interpreteris, Christus.

43 Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus dixit, Tu es Simon filius Ionæ: * tu vocaberis Cephas, quod declarant Petra.

44 Postero die voluit Iesu abire in Galilæam inuenit autem Philippum, & dixit ei, Sequere me.

45 Erat verò Philippus ex Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri.

46 Inuenit Philippus Nathanaelem, & dicit ei, Inuenimus *illum* de quo scripsit * Moses in Lege, & * Prophetæ, *nempe* Iesum filium Ioseph illum Nazarenum.

47 Tum dixit ei Nathanael, à Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni & vide.

48 Vidit Iesus Nathanaelem venientem ad se, & dixit de eo, Ecce verè Israelita in quo dolus non est.

49 Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei, Priusquàm te Philippus vocaret, quum esses sub ficu videbam te.

50 Respondit Nathanael, & dixit ei, Rabbi, Tu es ille Filius Dei, tu es ille Rex Israel.

52 Respondit Iesus, & dicit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? maiora istis videbis.

53 Præterea dixit ei, Amen, amen dico vobis, ab hoc tempore videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis.

Mat. 16. 18.
Gen. 49. 10.
Deut. 18 18.
Esa. 3. 2. & 40. 10 & 45. 8.
Ier. 23. 5. & 23. 14.
Ezech 34 25. & 37. 24.
Dan. 9. 24.

CAP. II.

8 Christus aquam in vinum mutat. 11. Fac[ile] gnorum suorum principium. 12. Capernaum a[d]cendit. 13. Hinc Hierosolymam ascendit. 15. [E]mercatum a templo eiicit. 19. Templum, no[n] corpus suum, soluendum a Iudæis prædicit. 2[3] Multi credunt in eum ob signa quæ edebat.

1 DIe autem tertio nuptiæ factæ sunt in Ca[na] na *oppido* Galilææ: eratque mater Iesu illic.

2 Vocatus est autem etiam Iesus ac discipuli eius ad nuptias.

3 Et quum defecisset vinum, mater Iesu dixit ei, Vinum non habent.

4 Dicit ei Iesus, Quid mihi tecum, mulier? nondum venit hora mea.

5 Dicit eius mater ministris, Quodcunque dixerit vobis, facite.

6 Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex, positæ, secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ amphoras binas aut ternas.

7 Dicit eis Iesus, Implete has hydrias aqua, Impleuerunt eas igitur vsque ad summum.

8 Tunc dicit eis, Haurite nunc, & offerte architriclino Obtulerunt igitur.

9 Vt autem gustauit architriclinus aquam illam quæ facta fuerat vinum (nesciebat autem vnde esset: sed ministri sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus.

10 Et dicit ei, Omnes primo loco bonum vinum ponunt, & quum *conuiua* sitim ex[tin]

rint, tunc id quod deterius *est*: tu seruasti bonum vinum vsque ad huc.

11 Hoc initium signorum fecit Iesus in Cana *oppido* Galileæ, & manifestam fecit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli eius.

12 ¶ Postea descendit Capernaum, ipse & mater, & fratres, & discipuli eius: manseruntque illic non multos dies.

13 Nam propè erat Pascha Iudæorum: Ascendit igitur Iesus Hierosolymam,

14 Et inuenit in templo venditores boum, & ouium, & columbarum, & numularios sedentes.

15 Factoque flagello è funiculis, omnes eiecit è templo, & oues, & boues, & argentariorum numulos effundit, mensasque subuertit.

16 Et columbarum venditoribus dicit, Tollite hinc ista: ne facite Domum Patris mei, domum mercatus.

17 Recordati sunt autem eius discipuli, scriptum esse * Zelus domus tuæ deuorauit me. *Ps. 68, 1.*

18 Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei Quod signum ostendis nobis vt ista facias?

19 Respondit Iesus, & dixit eis, * Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud. *Mat. 26. 61. & 27 40.*

20 Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum istud, & tu tribus diebus illud erige? *Mar. 14. 58. & 15. 29.*

21 At ille loquebatur de templo corporis sui.

22 Quum ergo surrexisset à mortuis recordati sunt discipuli eius quod hoc dixisset & crediderunt Scripturæ & sermoni quem dixerat Iesus.

23 ¶ Quum autem esset Hierosolymis in pascha die festo, multi crediderunt in nomine eius, conspicientes signa quæ edebat.

24 Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eo quòd nosset omnes.

25 Nec opus esset vt quisquam ei testaretur de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

CAP. III.

1 *Nam Nicodemus ab ipsis fundamentis Christianæ generationis instituit.* 14. *Serpens in deserto.* 23 *Iohannes baptizat.* 28. *& suos docet se non esse Christum.*

1 ERat autem quidam ex Pharisæis cui nomen erat Nicodemo, ex primoribus Iudæorum.

2 Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo veniſſe Magistrum, nemo enim potest hæc signa edere quæ tu edis, nisi Deus sit cum eo.

3 Respondit Iesus & dixit ei, Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus denuò, non potest videre regnum Dei.

4 Dixit ei Nicodemus, Quomodo potest homo gigni qui sit senex? non potest in vterum matris suæ secundò introire, ac gigni?

5 Respondit Iesus, Amen, amen dico tibi

nisi quis fuerit genitus ex qua & Spiritu, non potest introire in Regnum Dei.

6 Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex spiritu, spiritus est.

7 Ne mireris me dixisse tibi, Oportet vos gigni denuò.

8 Ventus quò vult, spirat: & sonum eius audis, sed nescis vnde veniat & quò vadat: ita est quisquis genitus est è Spiritu.

9 Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri?

10 Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister Israelis, & hæc non nosti?

11 Amen, amen dico tibi, quod scimus, loquimur, & quod vidimus, testamur: sed testimonium nostrum non recepistis.

12 Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis?

13 Nullus enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo, *nempe* filius hominis qui est in cœlo.

14 * Prout autem Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis. *Inf.* 12. 32. *Num.* 21. 9.

15 Vt quisquis credit in eum, non pereat: sed habeat vitam æternam.

16 * Ita enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit, vt quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 1. *Io.* 4. 9.

17 * Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt condemnet mundum, sed vt seruetur mundus per eum. *Inf.* 9. 39. & 12. 47.

18 Qui credit in eum, non condemnatur,

qui verò non credit, iam condemnatus
quia non crediderit in nomen vnigeniti
Dei.

Supr. 4. 1 19 Hæc est autem condemnatio, * quia
Lux venit in mundum, sed dilexerunt homines
potiùs tenebras quàm Lucem, quia erant
rum mala opera.

20 Quisquis enim peruersè agit, odit lu
cem: nec venit ad lucem, ne arguantur ope
ipsius.

21 Qui verò veritati dat operam, venit ad
lucem, vt manifesta fiant facta ipsius, quòd se
cundum Deum facta sint.

22 Postea venit Iesus: & discipuli eius in
Iudæa territorium: & illi degebat cum eis,
Inf. 4. 1. & * baptizabat.

23 Baptizabat autem etiam Iohannes in
Aenon propè Salim: quoniam aquæ multæ
rant illic: & veniebant ac baptizabantur.

24 Nondum enim coniectus fuerat Iohan
nes in carcerem.

25 Orta est igitur quæstio quibusdam ex
discipulis Iohannis cum Iudæis de purga
tione.

26 Veneruntque ad Iohannem, & dixerunt
ei, Rabbi, is qui tecum erat trans Iordanem,
Sup. 1. 17 cui tu * testimonium dedisti, ecce baptizat, &
34. omnes veniunt ad eum.

27 Respondit Iohannes & dixit, Homo
non potest recipere quicquam nisi fuerit ei da
tum è cœlo.

28 Vos ipsi mei testes estis me dixisse
Sup. 1. 20 Non sum ego Christus, sed missus sum *qui ante*
ferer

rorem coram eo.

29 Qui habet sponsam sponsus est amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudeo gaudet propter vocem sponsi: hoc ergò gaudium meum impletum est.

30 Illum oportet crescere, me verò minui.

31 Qui supernè venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, & terrena loquitur qui è cœlo venit, supra omnes est.

32 Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: sed testimonium eius nemo recipit.

33 Qui recipit eius testimonium, is obsignauit * quòd Deus verax sit. Rom. 3. 4

34 Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur non enim *huic* admetitur Deus spiritú.

35 Pater diligit filium,* omnia dedit in manum eius.

36 *Qui credit in filium habet vitam æternam: qui verò non obtemperat Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Mat. 11 27. Heb. 2. 4. 1. Io. 5. 10

CAP. III.

6 *Iesus fatigatus potum petit a muliere Samaritana.* 21. *Veram adorationem docet.* 26. *Fatetur se esse Messiam.* 32. *Cibus ipsius.* 39 *Samaritani credunt in eum.* 46. *Regij filium sanat.*

1 VT ergò cognouit Dominus Pharisæos audisse ipsum plures discipulos facere * baptizare quàm Iohannem. Sup. 3. 22

2 (Quanquam Iesus ipse non baptizabat sed discipuli eius.)

3 Reliquit Iudæam, & abiit rursum in Galilæam.

4 Oportebat autem eum trãsire per Samariam.

5 Venit ergò in vrbem Samariæ quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioſepho filio ſuo.

Gen. 33. 19. & 49 22. Ioſ. 24. 32

6 Erat autem ibi fons Iacobi: Ieſus ergo fatigatus ex itinere, ita ſedit ad fontem: hora enim erat quaſi ſexta.

7 Venit mulier Samaritana vt hauriret aquam. dicit ei Ieſus, Da mihi potum.

8 Nam diſcipuli eius abierunt in vrbem vt cibos emerent.

9 Dicit ergò ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudæus quum ſis, potum à me poſcis, quæ ſum mulier Samaritana? non enim vtuntur Iudæi Samaritanis.

10 Reſpondit Ieſus & dixit ei, Si ſcires donum illud Dei, & quis ſit qui tibi dicit: Da mihi potum: tu petiiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam viuam.

11 Dicit ei mulier, Domine, neq; quo haurias habes, & puteus profundus, eſt: vnde ergo habes aquam illam viuam?

12 Num tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis hunc puteum, ex quo ipſe bibit, & filij eius, & eius pecora?

13 Reſpondit Ieſus & dixit ei, Quiſquis bibit ex aqua iſta, ſitiet rurſus.

14 Quiſquis autem biberit ex aqua illa quam ego ei dabo, non ſitiet in æternum, ſed aqua illa quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.

15 Dicit ei mulier, Domine, da mihi aquã istam, vt non sitiam, neque veniam huc ad hauriendum.

16 Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.

17 Respondit mulier & dixit ei, Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Benè dixisti, Non habeo virum

18 Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir: hoc verè dixisti.

19 Dicit ei mulier, Domine, video te Prophetam esse.

20 Patres nostri in hoc monte adorauerunt: & vos dicitis Hierosolymis esse locum illum vbi oporteat adorare. *Deut. 12. 6.*

21 Dicit ei Iesus Mulier, crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc, neq; Hierosolymis, adorabitis Patrem.

22 * Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. *1. Reg. 17. 26.*

23 Sed venit hora, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate: etenim Pater tales quærit qui ipsum adorent.

24 * Deus est spiritus: & qui adorant eum oportet vt Spiritu ac veritate adorent. *1. Cor. 3. 17.*

25 Dicit ei mulier, Scio Messiam venturum qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annunciabit omnia.

26 Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tibi.

27 Interea autem venerunt eius discipuli, & mirati sunt quòd cum muliere loqueretur: nemo tamen dixit, Quid quæris? aut, quid loque-

loqueris cum ea?

28 Reliquit ergo hydriam suam muli
abiit in vrbem, dixitque eius loci homini

29 Venite, videte hominem qui dixit
quæcunque feci: num iste est Christus?

30 Exierunt ergò ex vrbe, & venerunt
eum.

31 Interim autem rogabant eum discip
dicentes, Rabbi, Comede.

32 Ille autem dixit eis, Ego cibum hab
quo vescar, quem vos nescitis.

33 Dicebant ergo discipuli alij ad ali
Num quis attulit ei quo vescatur?

34 Dicit ei Iesus, Esca mea est exequi
luntatem eius qui misit me, & perficere ip
opus.

Mat. 9. 37. Luc. 10. 2 35 Nonne vos dicitis, adhuc quadrime
spatium super est, & messis aderit? Ecce,
co vobis, attollite oculos vestros, &
& ate regiones: nam albæ iam sunt ad
sem.

36 Qui autem metit, mercedem accipit,
cogit fructum in vitam æternam: vt quise
nat, simul gaudeat, & qui metit.

37 Nam in hoc dictum illud verum est,
lius est qui seminat, & alius qui metit.

38 Ego misit vos ad *id* metendum in q
vos non laborastis: alij laboraueruut, & v
in labores eorum introistis.

39 Ex vrbe autem illa multi Samarita
rum crediderunt in eum propter sermon
mulieris, testantis eum ipsi dixisse quæcu
ipsa fecerat.

40 Cum ergo venissent ad eum Samaritani rogarunt eum vt apud ipsos maneret: & mansit ibi duos dies.

41 Ac multo plures crediderunt propter sermonem ipsius.

42 Et mulieri dicebant, Non ampliùs propter tuos sermones credimus: ipsi autem audivimus, & scimus hunc esse vere Seruatorem illum mundi Christum.

43 ¶ Duobus autem post diebus exijt inde & abijt in Galilæam.

44 Ipse enim Iesus* testatus fuerat, Prophetam in sua patria honorem non habere. *Mat. 1. 13 Mar. 6. 4. Luc. 4. 2.*

45 Quum ergò venisset in Galiæam, exceperunt eũ Galilæi, quũ omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis die festo: nam ipsi venerant ad diem festum.

46 Venit igitur Iesus rursum* Cana *oppidũ* Galileæ, vbi fecerat ex aqua vinum: Erat autẽ in Capernaum Regius quidam, cuius filius ægrotabat. *Sup. 1. 12*

47 Is cum audisset Iesum venisse ex Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & eum rogauit vt descenderet ac sanaret ipsius filium: erat enim moribundus.

48 Dixit ergo Iesus ei, Nisi signa & miracula videritis, non credetis.

49 Dixit ei Regius ille, Domine descende priusquam moriatur filius tuus.

50 Dicit ei Iesus, Vade: filius tuus vivit. Credidit homo sermoni quem dixerat ei Iesus: & profectus est.

51 Iam autem eo descendente, servi occurre-

rerunt ei, & annuntiauerunt, dicentes, tuus viuit.

52 Percontatus est ergò ab eis, ho melius habuerat: & dixerunt ei, Heri horam septimam dimisit eum feb is.

53 Agnouit ergò pater *id factum esse* ill hora quæ dixerat ei Iesus, Filius tuus viu credidit ipse ac domus eius tota.

54 Hoc secundum signum rursus edidi sus quum veniſſet ex Iudæa in Galilæam.

CAP. VI.

2 Christus ad piscinam decumbentem. 8. S in Sabbatho. 10. Pharisæos præcipiti iudici ctum suum calumniantes. 17. Authoritat tris sui conuincit. 19.20. Diuinam suam tutem multis argumentis. 45. Mosis etiam monio comprobat.

Leui. 24. 2. Deut. 16 8.

1 POsthæc erat * dies festus Iudæorum, ascendit Iesus Hierosolymam.

2 Est autem Hierosolymis ad *portam* p cuariam, piscina quæ nominatur Hebra Bethesda, quinque porticus habens.

3 In his iacebat multitudo magna egr torum, cæcorum, claudorum, aridorum, exp ctantium aquæ motum.

4 Angelus enim descendebat certo mom in piscinam, & turbabat aquam, itaq; qui p mus descendisset post aquæ turbationem, nus fiebat à quocunque detineretur morbo

5 Erat autem quidam illic triceſimum o

tum annum agens in morbo.

6 Hunc cùm vidisset Iesus iatentem & cognouisset eum iam multum temporis egisse *in morbo*, dicit ei, Cupis sanus fieri?

7 Respondit ei ægrotus ille, Domine, nullum habeo, qui cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: sed interim dum ego venio, alius ante me descendit.

8 Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabbatum tuum & ambula.

9 Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabbatum suum & ambulabat, erat autem Sabbatum die illo.

10 Iudæi ergo dicebant ei qui sanatus fuerat, Sabbathum est, * non licet tibi tollere grabbatum. *Ier.17.21.*

11 Respondit eis, Qui me sanum fecit, is mihi dixit, Tolle grabbatum tuum & ambula.

12 Interrogauerunt eum ergo, Quis ille est qui dixit tibi, Tolle grabbatum tuum & ambula.

13 Is autem qui sanatus fuerat, nesciebat quis esset: Iesus enim euaserat ex turba quæ erat in illo loco.

14 Posteo inuenit eum Iesus in templo: & dixit ei, Ecce sanus factus es: ne pecca amplius, vt ne quid deterius tibi contingat.

15 Abiit ille & nuntiauit Iudæis Iesum esse qui sanum eum fecerat.

16 Ac propterea persequebantur Iudæi Iesum, & studebant eum trucidare quòd ista fecisset Sabbatho.

17 Iesus autem respondit eis, Pater meus

vsque

vsque adhuc operatur, & ego operor.

Inf. 7. 19. 18 * Propterea ergo magis studebant eum Iudæi trucidare, quia non solum soluisset Sabbathum, sed & Patrem suum dixisset Deum, parem se faciens Deo.

19 Respondit ergo Iesus & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest Filius à semetipso operari, *id est*, nisi viderit Patrem operantem: quæcumque enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit.

20 Pater enim diligit Filium, & omnia demonstraret ei quæ facit, & opera istis maiora demonstrabit ei, vt vos miremini.

21 Sicut enim pater excitat mortuos, & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat.

22 Neque enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.

23 Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem: qui non honorat Filium non honorat Patrem qui misit eum.

24 Amen, amen dico vobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet: sed transibit à morte in vitam.

25 Amen, amen dico vobis, veniet tempus, & nunc est, quum mortui audient vocem Filij Dei & qui audierint viuent.

26 Sicut enim Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso.

27 Et authoritatem dedit ei iudiciam etiam exercendi quatenus Filius hominis est.

28 Ne hoc miremini nã veniet hora qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocẽ eius.

29

29 *Et prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis. *Mat.25. 42.*

30 Non possum ego à meipso facere quicquam: prout audio, iudico, & iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meã, sed voluntatem eius qui misit me, *id est* Patris.

31 *Si ergo testor de meipso, testimonium meum non est idoneum. *Inf.8.14.*

32 Alius est qui testatur de me, & scio verum esse testimonium quod testatur de me.

33 *Vos misistis ad Iohannem, & is testimonium dedit veritati. *Mat 3.17*

34 Ego autem ab homine testimonium non capto: sed hæc dico vt vos saluemini. *Sup.1.27*

35 Ille erat lucerna ardens & lucens: Vos autem voluistis ad momentum exultare in eius luce.

36 At ego testimonium habeo maius *testimonio* Iohannis: opera enim quæ dedit mihi Pater vt ea perficerem ipsa *inquam* opera quæ ego facio, testantur de me quòd Pater miserit me.

37 *Et qui misit me Pater, ipse testatus est de me. Neque vocem eius vnquam audistis, *neque speciem eius vidistis. *Mat 3.17 & 17.5. Deu 4.11.*

38 Et sermonem eius non habetis in vobis manentem: quia quem misit ille, huic vos non creditis.

39 *Vos* scrutamini Scripturas: quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testantur de me.

40 Nec vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

41 Gloriam ab hominibus non capto.

42 Sed noui vos charitatem Dei non habere in vobis.

43 Ego veni nomine Patris mei, nec recipitis me: si venerit alius nomine suo, illum recipietis.

Infr. 12. 43 44 Quomodo vos potestis credere, qui gloriam alij ab alijs capetis, & gloriam quæ à solo Deo proficiscitur non quæratis?

45 Ne putate me accusaturum vos apud patrem: est qui accuset vos, Moses, in quo vos speratis.

46 Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: * nam ille de me scripsit.

Gen. 3. 15. 22. 28. & 46. 10. De. 18. 15 47 Quòd si illius scriptis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

CAP. VII.

11. 12. Quinque panibus & duobus piscibus cibantur 5000. 15. Secedens Christus 17. Discipulos nauigantes. 10. Aquis ambulans assequitur 29. De vero. 27. Et non perituro. 35. Panem vitæ differit. 41. 52. Murmurant Iudei 60. Et Discipuli plerique. 66. Recedunt ab eo. 69. Apostoli Dei Filium esse fatentur.

POst hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis.

2 Et sequebatur eum turba multa, quia videbant eius signa quæ edebant in ægrotis.

Su-

3 Subbijt verò in montem Iesus, & ibi sedit cum discipulis suis.

4 Prope autem erat prescha, * festum Iudæorum.

5 * Cum ergo sustulisset oculos Iesus, & cōspexisset multam turbam ad se venire, dicit Philippo, vnde ememus panes, vt isti vescātur. 6 (Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus.) 7 Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficerent eis, vt singuli eorum paululum quiddam accipiant.

8 Dicit ei vnus ex discipulis eius, *nempe* Andreas frater Simonis Petri.

9 Est hic puerulus quidā qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisciculos: sed hæc quid sunt inter tam multos?

10 Dixit autem Iesus, Facite vt isti discumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Discumbuerunt ergò viri numero quasi quinquies mille.

11 Accepit autem panes illos Iesus, & actis gratijs distribuit discipulis, discipuli verò discumbentibus, similiter etiam ex pisciculis illis quantum volebant.

12 Vt autem expleti sunt, dixit *Iesus* discipulis suis, Cogite quæ superfuerunt fragmenta, ne quid pereat.

13 Coegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentis ex quinque illis panibus hordeacis, quæ superfuerant ijs qui comederant.

14 Illi ergo quum vidissent signum quod

Leu 23.1
Deu.16 1
Matt. 14. 16.
Mar. 6.38
Luc.6.13

Iesus ediderat, dicebant, Hic est verè Propheta ille qui venturus erat in mundum.

15 Iesus ergo quum nosset futurum vt venirent, & ipsum corripturum facerent Regem, recessit rursus in montem solus.

Mat. 24. 25. Mar. 6. 47

16 ¶ *Vt autem serum *diei* factum est, descenderunt discipuli eius ad mare.

17 Et ingressi nauigium, ibant trans mare versus Capernaum: iam autem tenebræ erant, nec venerat ad eos Iesus.

18 Et mare vento magno flante, insurgebat.

19 Provecti verò quasi stadia viginti quinque aut triginta, conspiciunt Iesum ambulantem super mare, appropinquantem naui, & timuerunt.

20 Ille verò dixit eis, Ego sum, nolite timere.

21 Cupidè ergo receperunt eum in nauigium: & statim nauigium pervenit ad regionem in quam ibant.

22 ¶ Postero die turba quæ stabat transmare, vt vidit illic non esse aliud nauigiolum, nisi vnum illud in quod ingressi fuerant discipuli eius & Iesum non introisse cum Discipulis suis in nauigium, sed solos eius Discipulos abijsse.

23 Alia verò nauigiola Tyberiade venerunt prope locum vbi commederat panem, postquam gratias egisset Dominus.

24 Quum ergo vidisset turba Iesum illic non esse, neque discipulos eius, ingressi sunt ipsi in nauigia, & venerunt Capernaũ, quærentes Iesum.

25

25 Et eo inuento trans mare dixerunt ei. Rabbi, quando huc perueniſti?

26 Reſpondet eis Ieſus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæretis me, non quia vidiſtis ſignà, ſed quia comediſtis panes illos, & ſaturati eſtis.

27 Operemini non cibo qui perit, ſed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabat vobis: * hunc enim pater obſignauit, *id eſt* Deus. *Sup.* 1. 32 *Mat.* 3. 17 *&* 17. 3.

28 Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei?

29 Reſpondit Ieſus & dixit eis, * Hoc illud eſt opus Dei, vt credatis in eum quem miſit ille. 1. *Io* 3 23

30 Dixerunt ergo ei, Quod ergò tu ſignum edis, vt videamus & credamus tibi? quid operaris?

31 Patres noſtri comederunt Mannam in deſerto, ſicut ſcriptum eſt, * Panem cœleſtem dedit eis vt veſcerentur. *Ex.* 16. 14 *Nu.* 11. 7 *Pſ.* 77. 24. *Sapi.* 16. 20.

32 Dixit ergo Ieſus, Amen, amen dico vobis, non dedit vobis Moſes panem illum cœleſtem, ſed pater meus dat vobis panem illum verè cœleſtem.

33 Panis enim ille Dei, is eſt qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo.

34 Dixerunt ergo ei, Domine, da nobis ſemper panem iſtum.

35 Dixit autem eis Ieſus, Ego ſum panis ille vitæ: qui venit ad me, nequaquam eſuriet: * & qui credit in me, non ſitiet vnquam. *Ecc* 4. 19.

36 Sed dixi vobis, Etiàm vidiſtis me, nec creditis.

37 Quicquid dat mihi Pater, ad me ve
& eum qui venit ad me, nequaquam eiec
foras.

38 Quia descendi è cœlo, vt faciam
voluntatem meam, sed voluntatem eius
misit me.

39 Hæc est autem voluntas eius qui mi
me, *id est* Patris, vt quicquid mihi dederit n
perdam ex eo, sed suscitem illud in vltimo
lo die.

40 Hæc est autem voluntas eius qui mi
me, vt, omnis qui vidit filium, & credit in eu
habeat vitam eternam ego verò suscitabo eu
vltimo illo die.

41 Murmurabant ergo Iudæi de eo, qu
dixerat, Ego sum panis ille quæ è cœlo desce
dit:

Mat. 13, 55. 42 Et dicebant, * Nonne hic est Iesus, filiu
ille Ioseph, cuius nos novimus patrem
matrem? quomodo ergo dicit iste, E cœ
descendi?

43 Respondit ergo Iesus & dixit eis, N
murmurate inter vos.

44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qu
misit me, traxererit eum: ego verò suscita
eum vltimo illo die.

Es. 54 13. Ier. 31. 33 45 Est scriptũ in Prophetis, * Et erunt omn
docti à Deo. Quisquis ergo audivit à Patre
didicit, venit ad me.

Mat. 11, 27. 46 Non quod Patrem viderit quisquam
* nisi is qui est Deo, hic vidit Patrem.

47 Amen dico vobis, qui credit in me, h
bet vitam æternam.

48 Ego sum panis ille vitæ.

49 Patres vestri comederunt *manna in deserto, & mortui sunt. Ex.16.15

50 Hic est panis ille qui è cœlo descendit: vt qui eo vescitur non moriatur.

51 Ego sum panis viuificus qui è cœlo descendi: si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita.

52 Pugnabant ergo Iudæi alij adversus alios, dicentes, Quomodo potest hic carnem *suam* dare qua vescamur?

53 Dicit ergò eis Iesus, Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem filij hominis: & bibetis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis.

54 *Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die. 1.Cor.11. 27.

55 Caro enim mea verè est cibus, & sanguinis meus verè est potus.

56 Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.

57 Sicut misit me vivens ille Pater, & ego vivo per Patrem: ita etiam qui ederit me, vivet ipse quoque per me.

58 Hic est panis ille qui de cœlo descendit, non prout comederunt patres vestri manna, & mortui sunt: qui ederit hunc panem viuet in æternum.

59 Hæc dixit in synagoga, cum doceret in Capernaum.

60 Multi ergo ex discipulis eius *hic* auditis

dixerit, Durus est hic sermo: quis potest eum audire.

61 Sciens autem Iesus apud se discipulos suos de hoc murmurare, dixit eis, Hoc vos offendit?

62 *Quid* si igitur spectaueritis. Filium hominis ascendentem eo * vbi erat prius.

Sup. 3. 13

63 Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quicquam: verba quæ ego loquor vobis, spiritus sunt & vita sunt.

64 Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt: noverat enim à principio Iesus, quinam essent qui non credebant, & quis eum proditurus esset.

65 Et dicebat, Propterea dixi vobis neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.

66 Ex eo multi discipulorum eius pedem retulerunt, nec amplius cum eo versabantur.

67 Dixit ergo Iesus duodecim illis Num & vos vultis abire?

68 Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem adibimus? verba vitæ æternæ habes.

69 Et nos credimus & cognouimus te esse Christum illum filium Dei viventis.

Mat. 16. 16.

70 Respondens eis Iesus, * Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus?

71 Loquebatur autem de Iuda Simonis *filio* Iscariota: futurum enim erat vt hic proderet eum, quum esset vnus ex illis duodecim.

CAP.

CAP. VII.

2 Christus assines ad festum Tabernaculorum profectus. 10 Clam sequitur. 12 Varia de illo sunt vulgi iudicia. 14 Docet templo. 33 Sacerdotes inuenit eum comprehendi. 41 Dissidium in turba propter eum. 44 Et inter Pharisæos & satellites ad capiendum eum missos. 50 Et Nichodemum.

VErsabatur autem Iesus post hæc in Galilæa: non enim volebat in Iudæa versari, quia studebant eum Iudæi trucidare.

2 Propè autem erat dies festi * Iudæorum Scenopegia. *Le.23.24*

3 Dixerunt igitur ad eum fratres eius, Digredere hinc & vade in Iudæã, vt discipuli quoque tui spectent opera tua quæ facis.

4 Nemo enim in occulto facit aliquid, & quærit ipse celebris esse: si hæc facis, patefacito te ipsum mundo.

5 Nam ne fratres quidem eius credebant in eum.

6 Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nõdum adest: tempus autem vestrum semper est paratum.

7 Non potest mundus vos odisse: me autem odit, quoniam ego testor de eo, opera eius mala esse.

8 Vos ascendite ad hos dies festos: ego nondum ascendo ad hos dies festos, * quia tempus meum nondum impletum est. *Sup.8.20*

9 Hæc autem quum eis dixisset, mansit in Galilæa.

10 Vt ascederunt autem fratres eius, t
ipse ascendit ad festum, non manifestè,
lut in occulto.

11 Iudæi ergo quærebant eum dieb
festis, & dicebant, Vbi est ille?

12 Et murmur multum erat in turba d
alij quidem dicebant, Vir bonus est: alij
dicebant. Non: sed turbam seducit.

13 Nullus tamen palam loquebatur de
propter metum Iudæorum.

14 Festis autem illis iam medijs diebus
cendit Iesus in templum, ac docebat.

15 Et mirabantur Iudæi dicentes, Quom
ille literas novit, quum non didicerit?

16 Respondit eis Iesus & dixit, mea doc
na non est mea, sed eius qui misit me.

17 Si quis voluerit eius voluntatem exe
cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit,
ego à meipso loquar.

18 Qui è semet ipso loquitur, gloriam pr
priam quærit: qui autem quærit gloriam ei
qui misit ipsum, hic verax est, & iniustitia
eo non est.

Exo.24.3 19 * Nonne Moses dedit vobis Legem, &
Sup.5.18 *tamen* nemo ex vobis præstat Legem? * quid
me studetis trucidare?

20 Respondit turba & dixit, Dæmonium ha-
bes: quis te studet trucidare?

Leu.12.3 21 Respondit Iesus & dixit eis, Vnum opus
Ge.17.10 edidi: & omnes miramini.

22 Attamen * Moses dedit vobis circúcisio-
nem) non quod ex Mose sit, * sed *quia* ex pa-
bus) & Sabbatho circumditis hominem.

23

23 Si circumcisionem accipit homo Sabatho, vt non soluatur Lex Mosis, mihi indignamini quod totum hominem sanum fecerim Sabatho?

24 *Ne judicate secundum speciem, sed iusto iudicate. *Deut.1.18*

25 Dicebant ergo quidam ex Hierosolymitanis, Nonne hic est, quem student trucidare.

26 At ecce, palam loquitur, & nihil ei dicũt. num verè cognoverunt primores hunc verè esse Christum?

27 Sed novimus vnde hic sit: cum autem venerit Christus, nemo cognoscet vnde sit.

28 Clamabat ergo Iesus in templo, docens, ac dicens, Et me nostis, & vnde sim nostis: & à me ipso non veni, sed est verax qui misit me, quem vos non nostis.

29 Ego verò novi eum: quia ab ipso sum, & ille me misit.

30 Studebant ergo eum prehendere: sed nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora eius.

31 Multi vero ex turba crediderunt in eum, & dicebant Christus quum venerit num signa plura edet ijs quæ hic edidit?

32 Audierunt Pharisæi turbam ista murmurantem de eo, & miserunt Pharisæi ac principes sacerdotum ministros vt eum prehenderent.

33 Dixit ergo eis Iesus, Adhuc pauliſper ero, vobiscum: deinde abibo ad eum qui me misit.

34 * Quæretis me, nec invenietis: & vbi ego ero, eò vos non poteritis venire.

35 Dixerunt ergo Iudæi inter seſe, Quò iturum est vt ille proficiscatur, vt nos non inveniamus eum: num ad eos qui dispersi sunt inter Græcos iturus est, & Græcos doctutus?

36 Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ero, vos non poteritis venire.

Le.23.36 37 ¶ * Vltimo autem die illo magno festi stetit Iesus, & clamavit, dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

38 * Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina aquæ viuæ fluent ex ventre eius.

Esa.53.1. Ioel 2.28

39 (Hoc autem dixit de * Spiritu quem acceperi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus quia Iesus nondum erat glorificatus.)

Act.2.18

40 Multi ergo è turba quum audissent sermonem, dicebant, Verè hic est Propheta ille.

De.18.15

41 Alij dicebant, Hic est Christus, Quidam autem dicebant, Num enim è Galilæa venit Christus?

42 * Nonne Scriptura dicit, ex semine Dauid, & ex vico Bethlehem, vbi erat Dauid, venturum Christum?

Mic. 5.2. Mat. 2.5.

43 Dissidium ergo ortum est in turba propter eum.

44 Quidam autem ex ipsis volebant eum prehendere: sed nemo injecit in eum manus.

45 Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Pharisæos: qui dixerunt eis, quare non adduxistis eum?

46 Responderunt ministri, Nunquam ita loquutus est homo vt homò iste.

47 Respondérunt ergo eis Pharisæi, Num & vos seducti estis?

48 Nam quis ex primoribus credit in eum aut ex Pharisæis?

49 Sed turba hæc quæ non novit Legem, execrabilis est.

50 Dicit eis Nichodemus, *is qui venerat ad eum nocte, & vnus erat ex illis:

51 Num Lex nostra condemnat quempiam, nisi prius audierit ab ipso, *& cognoverit quid faciat?

52 Responderunt & dixerunt ei, Num & tu Galilæus es? scrutare & vide, ex Galilæa Prophetam non surrexisse,

53 Et profectus est vnusquisque domum suam.

Sup. 3. 2.

Deut. 17. 8. & 29. 15.

CAP. VIII.

3 Mulieri in adulterio deprehensæ. 11 Condemnantur peccata. 12 Christus lux mundi. 19 Pharisæi quærunt vbi ipsius sit pater. 39 Filij Abrahæ. 42 Filij Dei. 44 Sycophantæ, diaboli patres. 56 Abraham vidit diem Christi.

1 IEsus autem profectus est in montem Oliarum.

2 Et diluculo rursus adfuit in templo, & omnis

totus populus venit ad eum: & sedens, docebat eos.

3 Adducunt autem ad eum Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & cum statuissent eam in medio,

4 Dicunt ei, Magister, hæc mulier deprehensa est in ipso facto, cum mœcharetur.

Le.20.10 5 * In Lege autem Moses mandavit nobis vt tales lapidentur: tu ergo quid dicis?

6 Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent eum accusare: Iesus autem inclinatus deorsum, digito scribebat in terra.

Deu.17.7 7 Cum autem perseverarent eum interrogare, erexit se, & dixit eis * Qui vestrum immunis est à peccato, primus in eam iaciat lapidem.

8 Et rursum incurvatus deorsum, scribebat in terra.

9 Auditis autem his arguente, ipsa conscientia, singulatim alius post alium exibant incipiens facto à senioribus vsque ad vltimos: & relictus est solus Iesus, & mulier in medio stans

Supr.1.5. Inf.16.5. 10 * Cum autem erexisset se Iesus, & neminem conspiceret & præter mulierem, dixit ei Mulier, vbi sunt illi tui accusatores? nemo te condemnavit?

11 Ipsa verò dixit, Nemo Domine: Dixit autem ei Iesus, Nec ego te condemno: vade, & ne amplius pecces.

Supr.1.5. Inf.9.5. 12 ¶ Rursum ergo Iesus loquutus est eis, dicens, * Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

13

13 Pharisæi igitur dixerunt ei, Tu de teipso testaris: testimonium tuum non est idoneum.

14 Respondit Iesus & dixit eis, *Etiam ego testor de meipso idoneum est testimonium meum; quia scio vnde venerim, & quo vadam. *Sup.5.33.*

15 Vos secundum carnem iudicatis ego non iudico quenquam.

16 Quod si etiam iudicarem ego, iudicium meum idoneum est, quia solus non sum, sed ego & qui misit me Pater.

17 Sed & in lege vestra scriptum est, *duorum hominum testimonium idoneum esse. *Deu 17.5 & 19.16*

18 Ego sum qui testor de meipso & testatur, de me qui misit me Pater. *Mat.18.16.*

19 Dicebant ergo ei, Vbi est tuus ille pater? Respondit Iesus, Neque me nostis, neque Patrem meum: si me nosletis, Patrem quoque meum nosletis. *2.Cor.13.1. He.10.8.*

20 Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo; & nemo prehendit eum, quia nondum venerat hora eius.

21 Dixit ergo iterum eis Iesus, Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro morieminini: quò ego vado, vos non potestis venire.

22 Dicebant ergo Iudæi, Num trucidabit seipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire?

23 Tunc dixit eis, Vos ex inferis estis, ego ex superis sum: vos ex hoc mundo estis, ego non sum ex mundo.

24 Adeò vobis dixi vos morituros
catis vestris, Nam nisi credideritis
se, moriemini in peccatis vestris.

25 Dixerunt ergo ei, Tu quis es?
eis Iesus, *Id* quod à principio dico vobis

26 Multa habeo quæ de vobis loqua
iudicem: sed qui me misit verax est: &
quæ audivi ab eo, hæc loquor mundo.

27 Non cognoverunt eum de Patre ipsi
qui.

28 Dixit ergo eis Iesus, Quum in altum
tuleritis filium hominis, tunc agnoscetis
eum esse, & ex meipso nihil facere, sed pro
docuit me Pater, hæc loqui.

29 Nam qui me misit, mecum est, non
quit me solum pater quia ego quæ placita
ei facio semper.

30 Hæc illo loquente, multi crediderunt
eum.

31 Dicebat ergo Iesus ijs Iudæis qui
derant ipsi, Si vos manseritis in sermone
vere discipuli mei eritis.

32 Et cognoscetis Veritatem, & veritas
in libertatem vindicabit.

33 Responderunt ei, Semen Abrahæ
mus, neque cui quam servivimus unquam
quomodo tu dicis vos libertatem vindicabi
mini.

34 Respondit ei Iesus, Amen, amen dico
Ro. 6. 20 vobis, quisquis committit peccatum, servus
est peccati.

2 Pet. 2. 19. 35 Servus autem non manet in domo in
petuò, filius manet perpetuò.

36 Itaque si vos filius in libertatem vindicarit, verè liberi eritis.

37 Scio vos semen Abrahæ esse: sed studetis me trucidare, quia sermo meus non habet locum apud vos.

38 Ego loquor quod vidi apud Patrem meũ, & vos facitis quod vidistis apud patrem vestrum.

39 Responderunt & dixerũt ei, Pater noster Abraham est: Dicit eis Iesus, Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.

40 Nunc autem studetis me interficere hominem, qui veritatem vobis loquutus sum, quam audivi à Deo: hoc Abraham non fecit.

41 Vos facitis opera patris vestri, Itaque dixerunt ei, Nos ex fornicatione non sumus geniti: vnum patrem habemus. *Nempe* Deum.

42 Dixit ergo eis Iesus, Si Deus pater vester esset, diligeretis me: ego enim à Deo processi & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit.

43 Quare loquutionem istam meam non agnoscitis? quòd non potestis audire sermonem meum.

44* Vos ex patre Diabolo estis & cupiditate patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida à principio, & in veritate non præstitit non est enim veritas in eo. Quoties cunque loquitur mendacium, de suo loquitur quia mendax est, & ille mendacij pater. 1. *Ioh.* 3. 8

45 *Vos* autem, quia ego veritatem dico, non creditis mihi.

46 Quis ex vobis arguit me de peccato? si veritatem dico, quare vos non creditis mihi?

47 * Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Ioh. 4. 6.

48 Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nonne bene dicimus nos Samaritanum esse, & dæmonium habere?

49 Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum, & vos contumelia afficitis me.

50 Ego verò non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet.

51 Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non conspiciet æternum.

52 Dixerunt ergo ei Iudæi, Nunc cognovimus te Dæmonium habere. Abraham mortuus est, & Prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum?

53 Num tu maior es patre illo nostro Abraham, qui mortuus est? etiam Prophetæ mortui sunt: quem te ipsum facis?

54 Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: Pater ille meus, is est qui glorificat me, quem vos dicitis Deum vestrum esse.

55 Sed non nostis eum: ego verò novi eum. & si dixero me eum non nosse, ero similis vestri, *id est*, mendax, sed eum novi, & sermonem eius servo.

56 Abraham pater vester gestivit, vt videret diem meum: vidit, ac gavisus est.

57

57 Dixerunt igitur ei Iudæi, quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti.

58 Dixit eis Iesus, Amen, amen dico vobis priusquam Abraham fieret, ego sum

59 Sustulerunt ergo lapides vt iacerent in eum: Iesus autem occultauit se & exiuit è templo, transiens per medium eorum: & sic præterijt.

CAP. IX.

1 Christus cæci nati oculos in Sabbatho aperit. 13 14 15 16 Quicum diu contra Pharisæos disputasset. 22 è Synagoga eiectum, 36 Foras eiectum. 37 Christus æternæ lucis cognitione donat.

PRæteriens autem videt quendam cæcum à nativitate.

2 Et interrogaverunt eum discipuli eius, dicéne, Rabbi, quis peccavit? hic, an parentes eius, vt cæcus nasceretur.

3 Respondit Iesus: Neque iste peccavit, neque, parentes *vt cæcus nasceretur*, sed *oportet* opera Dei manifesta fieri in eo.

4 Oportet me operari eius opera qui misit me donec dies est: venit nox quum nemo potest operari.

5 Quamdiu fuero in mundo, & Lux sum mundi. *Sup. 1. 5. & 8. 12.*

6 Hoc quum dixisset, spuit humi, & fecit lutum ex sputo, & linevit lutum oculis cæci. *Inf. 12. 12. 35 46.*

7 Dixitque ei, vade lava in piscina Siloam (quod est, si interpreteris, missus.) Abijt ergo

& lavit, redijtque videns.

8 Vicini ergo, & qui priùs viderant eum cæcum esse dicebant, Nonne hic est qui sedebat & mendicabat?

9 Alij dicebant, Hic est: alij verò Similis est ei, Ille *autem* dicebat, Ego sum.

10 Dixerunt ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi?

11 Respondit ille, & dixit, Quidam qui dicitur Iesus lutum fecit, illevit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad piscinam Siloam, & lavi. Vt autem abij ac lavi visum recepi.

12 Dixerunt ergo ei, vbi est ille? Ait, Nescio.

13 Adducunt eum ad Pharisæos, eũ *inquam* qui olim cæcus *fuerat*.

14 Erat autem Sabbathum quum lutum fecerat Iesus, & aperiret oculos eius.

15 Rursus ergo interrogarunt eum etiam Pharisæi, quomodo visum recepisset. Ille autem dixit eis, Lutum imposuit oculis meis, & lavi & video.

16 Dicebant ergo ex Phatisæis quidam, Homo ille non est à Deo, nam Sabbathum non servat. Alij dicebant quomodo potest quispiam peccator talia signa edere: Et dissidium erat inter eos.

17 Rursus dicunt cæco, Tu quid dicis de illo, quod aperuerit oculos tuos? ille autem dixit, Propheta est.

18 Non credidèrunt ergo Iudæi de illo quod cæcus fuisset, & videndi facultatem adeptus, vsque quò vocarunt eius parentes

eius *inquam* qui videndi facultatem fuerat adeptus.

19 Et interrogaverunt eos, dicentes, Hicciné est filius vester quem vos dicitis cæcum natum esse? quomodo ergò nunc videt?

20 Responderunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus hunc filium nostrum, & cæcum natum esse:

21 Quomodo verò nunc vidiat nescimus, aut quis eius apperuit oculos, nos nescimus: ipse ætatem habet, ipsum interrogare, ipse de se loquetur.

22 Hæc dixerunt parentes eius quòd timerent Iudæos: iam enim conspiuerant Iudæi vt si quis eum confiteretur *esse* Christum, synagoga moueretur.

23 Propterea parentes eius dixerunt, Aetatem habet, ipsum interrogare.

24 Secundo ergo vocarunt hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Tribue gloriam Deo, nos hunc hominem scimus peccatorem esse.

25 Respondit igitur ille & dixit, An peccator sit nescio: vnum scio, me, quum cæcus fuerim, nunc videre.

26 Dixerunt autem ei rursus, Quid fecit tibi? quomodo aperuit oculos tuos?

27 Respondit eis, Iam vobis dixi & non audiuistis: cur iterum vultis audiere? num & vos vultis discipuli eius fieri.

28 Itaque conuitiati sunt ei, & dixerunt, Tu discipulus illius esto: nos autem Mosis discipuli sumus.

26 Nos scimus Deum esse loquutum Mosi: hic autem vnde sit nescimus.

30 Respondit eis ille, & dixit eis Enimverò in hoc mirum *quiddam* est, quòd vos nescitis vnde sit, & *tamen* aperuit meos oculos,

31 Scimus autem quod Deus peccatores non audiat: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius exequitur, hunc audit.

32 Ab *omni* ævo non est auditum, aliquem aperuisse oculos eius qui cœcus natus fuerit.

33 Nisi esset hic à Deo, non posset quicquam facere.

34 Responderunt & dixerunt ei Tu in peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et ejecerunt eum foras.

35 Audiuit Iesus eum ejectum foras: & cum inuenisset eum, dixit, Tune credis in filium Dei?

36 Respondit ille & dixit, Quis est, Domine, vt credam in eum?

37 Dixit autem ei Iesus, & vidisti eum, & qui loquitur tecum ille est.

Sup. 3 17. *Inf.* 12.47 38 At ille ait, Credo Domine. Et adorauit eum,

39 Et dixit Iesus. * Ad iudicium, *excercendum* ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

40 Audierunt autem hæc quidam ex Phariſæis qui cum eo erant, & dixerunt ei, Num & nos cæci sumus?

41 Dixit eis Iesus, si cæci essetis, non haberetis peccatum: nùc vero dicitis, Videmus: Itaque peccatum vestrum manet.

CAP.

CAP. X.

1 Pharisaos Christus pastores malos, 8 Se vero multis argumentis, 11 14 bonum comprobat pastorem. 10 Dissidium propterea oritur. 31 Lapides tollentium. 39 Eum prehendere cupientium manus euadit.

AMen amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in caulam ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.

2 Qui verò ingreditur per ostium, pastor est ovium.

3 Huic aperit ianitor, & oves vocem eius audiunt, & suas oves vocat nominatim, & educit eas.

4 Quúque suas oves emiserit, antegreditur eas, & oves eum sequuntur, quia norunt vocem eius.

5 Alienum autem nequaquam sequentur, sed fugient ab eo, quia non norunt vocem alienorum.

6 Hanc similitudinem dixit eis Iesus, Illi verò non cognouerunt quænam illa essent, quæ loquebatur eis.

7 Iesus ergo rursum dixit eis Amen, amen dico vobis, ego sum ostium illud ovium:

8 Quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones, sed non auscultarunt eos oues:

9 Ego sum illud ostium per me si quis introierit, servabitur, & ingreditur, & egredietur, & pascua inveniet.

10 Fur non venit nisi vt furetur, & mactet

ac

ac perdat *oues*: ego veni vt vitam habeant, & abundent.

Es. 40 11. Ezech. 34 23. 11 *Ego sum pastor ille bonus, bonus pastor, animam suam dat pro ovibus.

12 Mercenarius autem, & qui non est pastor cuius non sunt oves propriæ, videns lupum venientem, relinquit oves & fugit: lupus autem rapit, & dissipat oves.

13 Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non est illi cura ovium.

14 Ego sum pastor ille bonus, & agnosco oves meas, & agnoscor à meis:

15 Prout novit me Pater: ita & ego novi Patrem: & animã meam depono pro ouibus.

16 Alias etiam oves habeo quæ non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere: nam vocem meam audient, * fierque vnus ovile, & vnus Pastor.

Ezech. 37 22.

Es. 53. 7. 17 Propterea Pater me diligit quia *ego depono animam meam, vt eam rursus assumam.

18 Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum: potestatem habeo deponendi eam, & potestatem habeo rursus eam assumendi, * Hoc mandatum accepi à Patre meo.

Act. 4. 24 19 Dissidium igitur rursum ortum est inter Iudæos propter istos sermones.

20 Dicebant autem multiorum dæmonium habet, insanit, quid eum auditis?

21 Alij dicebant, Hæc verba non sunt dæmoniaci, num dæmonium potest cæcorum oculos aperire?

22 ¶ Facta sunt autem Encænia Hierosolymis, & hyems erat: 23.

23 Et ambulabat Iesus in templo in porticu Solomonis. *Mat.4.59*

24 Cinxerunt igitur eum Iudæi, & dixerũt ei, Quousque animam nostram suspendis? si tu es Christus, dic nobis apertè.

25 Respondit eis Iesus, Dixi vobis nec creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei hæc testantur de me.

26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ovibus meis, sicut dixi vobis

27 Oves meæ vocem meam audiunt, & ego eas agnosco, & sequuntur me:

28 Et ego vitam æternam do eis: nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam e manu mea.

29 Pater meus qui *eas* dedit mihi, maior omnibus est: neque quisquam potest eas rapere è manu Patris mei.

30 Ego & pater vnum sumus.

31 * Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi vt eum lapidarent. *Sup.2.19*

32 Respondit eis Iesus multa bona opera demõstravi vobis ex Patre meo: propter quod illorum operum me lapidatis?

33 Responderunt ei Iudæi, dicentes, Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam: *id est*, quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum. *Ps.81.16.*

34 Respondit eis Iesus, Nonne scriptum est in Lege vestra, * Ego dixi Dij estis.

35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura.

36 *Me*, quem Pater sanctificavit & misit in

in mundum, vos dicitis me blasphemare, qui dixi, filius Dei sum?

37 Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi.

38 Sin verè facio, etiamsi mihi non credatis, operibus credite: vt cognoscatis & credatis Patrem in me esse, & me in eo.

39 Rursus ergo studebant eum prehendere, sed exivit ex eorum manu.

40 Abijtque rursus trans Iordanem, in eum locum vbi primum fuerat Iohannes baptizans, mansitque illic.

41 Multi autem veniebant ad eum & dicebant, Iohannes quidem signum nullum edidit: quæcunque autem de isto dixit, vera erant.

42 Et multi crediderunt in eum.

CAP. XI.

2 Christus ostensurus se esse. 25 Vitam & resurrectionem. 14 Lazarum mortuum. 18 & sepultum. 41 resuscitat. 47 Consultatibus Pontificibus. 49 Caiphas. 50 vnum multis occidendum prædicit. 56 57 Præcipiunt vt vbi fuerit prehendatur.

ÆGrotabat autem quidam nomine Lazarus, à Bethania vico Mariæ & Marthæ sororis ipsius.

2 Maria autem ea erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus ægrotabat.

Mat. 26. 7
Infr. 12. 1

3 Miserunt ergo sorores eius ad eum

centes Domine, ecce *is* quem amas ægrotat.

4 Iesus autem hoc audito dixit, Morbus iste non est mortifer, sed *immissus* pro Dei gloria, vt per eum *morbum* glorificetur filius Dei.

5 Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius, & Lazarum.

6 Vt ergò audivit illum ægrotare, tum quidem mansit duos dies in eo loco vbi erat.

7 Deinde postea dixit discipulis, Eamus in Iudæam rursus.

8 Dicũt ei discipuli Rabbi, modò quærebãt te Iudæi lapidare, & rursum illic abis?

9 Respondit Iesus, Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit interdiu non impingit: quia lucem huius mundi videt:

10 Si quis autem ambulet nocte, impingit: quia lux ei non adest.

11 Hæc ait & postea dixit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed proficiscor vt a somno excitem eum.

12 Dixerunt ergo Discipuli eius Domine, si dormit, seruabitur.

13 Hoc autem dixerat Iesus de ipsius morte, at illi putarunt eum de dormitione somni dicere.

14 Tunc ergo Iesus dixit eis aperte, Lazarus mortus est:

15 Et gaudeo propter vos (vt credatis) me illic non fuisse: sed eamus ad eum.

16 Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus condiscipulis, Eamus & nos vt moriamur cum eo.

17 Venit ergo Iesus, & invenit eum quatuor iam diem in monumento agere.

18 Erat autem Bethania propè Hierosolymam fere stadijs quindecim:

19 Multique ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam vt consolarentur eas de fratre suo.

20 Martha ergo vt audivit Iesum venire, occurrit ei: Maria verò domi sedebat:

21 Dixit ego Martha Iesu, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus:

22 Sed nunc & scio fore, vt quæcunque petieris à Deo, det tibi.

23 Dicit ei Iesus, Resurget frater tuus.

24 Dicit ei Martha, Scio, resurrectuum* in resurrectione vltimo illo die.

Sup.5.25 *Lu.14.14*

25 Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: *qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, vivit.

Sup.6.38

26 Et quisquis vivit, & credit in me, non morietur in æternum: Credis hoc?

27 Ait illi, Etiam Domine, ego credo te esse Christum illum Filium Dei, qui in mundum venturus erat.

28 Et cum hæc dixisset abijt, & clam vocavit Mariam sororem suam, dicens, Magister adest, & te vocat.

29 Illa vt audivit, surgit citò, & venit ad eum.

30 (Nondum autem venerat Iesus in vicum, sed erat in eo loco vbi occurrerat ei Martha.

31 Iudæi ergo qui domi erant cum ea, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam citò surrexisse, & exisse, secuti sunt eam, dicentes, Abit ad monumentum, vt illic fleat.

31 Maria igitur quum veniſſet eò vbi erat, viſo eo accidit ad eius pedes, dicens ei, Domine, ſi fuiſſes hic, non eſſet mortuus frater meus.

33 Ieſus ergo vt vidit eam flentē,& Iudæos qui vna venerant cum ea flentes, infremuit ſpiritu, & turbavit ſeipſum.

34 Et dixit vbi poſuiſtis eum? Dicūt ei, Domine, veni & vide.

36 Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum.

37 Quidam autem ex ipſis dixerunt, Non poterat hic qui aperit oculos cæci facere vt & iſte non moreretur?

38 Ieſus ergo rurſum fremens apud ſemetipſum, venit ad monumentum: erat autem ſpelunca, & lapis erat ei impoſitus.

39 Ait Ieſus, Toli te lapipem. Dicit ei Martha, ſoror eius qui mortuus fuerit, Domine, iam olet: quatuor enim dierum eſt.

40 Dicit ei Ieſus Nonne dixi tibi fore, ſi credideris, vt videas gloriam Dei?

41 Sustulerunt ergo lapidem è *loco* vbi mortuus ille fuerat poſitus. Ieſus autem attollens ſurſum oculos, dixit, Pater gratias ago tibi, quod me audieris:

42 Ego vero ſciebam me ſemper à te audiri: ſed propter turbam circumſtantem *hoc dixi*, vt credant me à te miſſum eſſe.

43 Et cum hæc dixiſſet, clamavit voce magna, Lazare, adeſdum foras.

44 Tum, qui fuerat mortuus, prodijt manus & pedes vinctus faſcijs: facies autem eius ſu-

Sup. 9.6.

sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus, Solu-
eum, & sinite abire.

45 Multi ergo ex Iudaeis qui venerant ad
Mariam & conspexerant quæ fecerat Ie-
crediderunt in eum.

46 Quidam autem ex eis abierunt ad Pha-
risæos, & dixerunt eis quæ fecerat Iesus.

47 Coegerunt ergo Pontifices & Pharisæi
concilium, & dicebant, Quid faciemus? quia
hic homo multa signa edit.

48 Si ita sinamus eum, omnes ei credent:
venientque Romani, & delebunt tum locum
nostrum, tum gentem.

49 Vnus autem ex ipsis, Caiphas, Pontifex
maximus anni illius, dixit eis, Vos, nihil scitis,

50 Nec cogitatis conducere nobis vt vnus
Inf. 18, 14 homo moriatur pro populo, & tota gens non
pereat.

51 Hoc autem ex semetipso non dixit: sed
cum esset Pontifex maximus anni illius, pro-
phetavit fore vt Iesus pro gente moreretur,

52 Nec tantum pro ea gente, sed vt etiam
filios Dei dispersos cogeret in vnum.

53 Ab ergo illo die consultabant vt eum
trucidarent eum.

54 Iesus ergo palam amplius non versaba-
tur inter Iudæos: sed abijt illinc in Regionem
quæ est propè desertum, in vrbem quæ dici-
tur Ephraim: & illic agebat cũ discipulis suis.

55 Propè autem erat Pascha Iudæorum, &
ascenderunt multi Hierosolymam ex illa Re-
gione ante Pascha vt purificarent se.

56 Quærebant ergo Iesum, & loquebantur

alij cum alijs in templo ſtantes, Quid videtur vobis? *an* non venturum eſſe ad diem feſtum?

57 Dederant autem Pontifices & Phariſæi mandatum, vt ſi quis noſſet vbi eſſet indicaret, vt prehenderent eum.

CAP. XII.

2 *Chriſto apud Lazarum cœnanti* 3 *pedes vngit Maria.* 5 *Accuſatur a Iuda* 7 *A Chriſto defenditur.* 10 *Sacerdotes Lazarum ſublatum cupiunt.* 12 *Chriſto Hieroſolymam venienti.* 18 *obuiam itur* 20 *Græci eum videre cupiunt.* 42 *Principes credentes in eũ & non confitentes ob metum.* 44 *ad fidem hortatur.*

IEſus * ergo ſex ante Paſcha diebus venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus quem excitauerat à mortuis. *Mar.14.3 Mat.26.6*

2 Fecerunt igitur ei cœnam illic, & Martha miniſtrabat: Lazarus verò vnus erat ex ijs qui ſimul diſcumbebant cum eo.

3 Maria vero accepta libra vnguenti nardi liquidæ, multi pretij, vnxit pedes Ieſu, & exterſit pedes eius capillis ſuis: domus autem impleta eſt odore vnguenti.

4 Dixit ergo quidam ex diſcipulis eius *nempe* Iudas Simonis *filius* Iſcariotes, qui erat eum proditurus

5 Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & datum eſt pauperibus?

6 Dixit autem hoc, non quod pauperum ipſi

ipsi cura esset, sed quia fur erat & mar
Iuf.13.29 habebat, & ea quæ *intro* mittebantur
bat.

7 Dixit ergo Iesus, Sine eam: in die
pulturæ meæ servavit illud.

1 Pauperes enim semper habetis vobi
me vero non semper habebitis.

9 Cognovit ergo turba multa ex Iudæi
illic esse: & venerunt non propter Iesu
tum, sed etiam vt Lazarum viderent quem
citarat à mortuis.

19 Consultarunt autem Principes Sacer
tum vt Lazarum etiam trucidarent.

11 Quia multi ex Iudæis propter eum
bant, & credebant in Iesum

Mat.21.8 12 * Postera die turba multa quæ ven
Mat.11.7 ad festum, cum audissent Iesum venire Hi
Lu.16.35 solymam,

13 Acceperunt ramos palmarum, & e
si sunt ei obviã & clamabant, Hosanna be
&a, qui venit in nomine Domini, Rex Isr

14 Nactus autem Iesus asellum, insed
sicut scriptum est,

Zach.9.9 15 * Ne time filia Sion: ecce, Rex ills
vedit, sedens super pullum asinæ.

16 Hæc autem non cognoverunt disc
eius primo: sed cum glorificatus esset Ie
tunc recordati sunt hæc esse scripta De
sese illi hæc præstitisse.

17 Testabatur autem turba quæ erat cu
quòd Lazarus vocasset è monumento &
tasset eum à mortuis.

18 Propterea etiam obviam venit ei

ba, quia audierat eum ediſſe hoc ſignum.

19 Phariſæi ergò dixerunt inter ſe, Videtis vos nihil proficere? ecce, turba eum ſequitur.

20 Erant autem quidam Græci ex iis qui aſcendere ſolebant vt adorarent die feſto.

21 Iſti ergò venerunt ad Philippum qui erat à Bethſaida Galileæ, & rogarunt eum, dicentes, Domine, vellemus Ieſum videre.

22 Venit Philippus & dicit Andreæ, Andreas rurſus & Philippus dicunt Ieſu.

23 Ieſus autem reſpondit ei dicens, Venit tempus quo glorificetur Filius hominis.

24 Amen, amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi verò mortuum fuerit, multum fructum adfert.

25 * Qui amat animam ſuam, perdet eam: & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodiet eam. *Mat. 10. 39. & 16. 25.*

26 Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: & vbi ego ſuero, illic & miniſter meus erit, & ſi quis mihi miniſtrauerit, honorabit eum Pater. *Mar 8.35 Luc 9.24 & 17 31.*

27 Nunc anima mea turbata eſt: & quid dicam: Pater, libera me ad hac hora, ſed propterea veni in horam hunc.

28 Pater glorifica nomen tuum. Venit ergo vox è cœlo, *dicens*, Et glorificaui, & rurſus glorificabo.

29 Turba ergo quæ adſtabat, & audierat, dicebat tonitru eſſe factum. Alij dicebant, Angelus ei loquutus eſt.

30 Reſpondit Ieſus & dixit, Non propter

me hæc vox extitit, sed propter vos.

31 Nunc damnatio adest mundi huius, nũc princeps mundi huius eiicietur foras.

32 Et ego, si sublatus fuerò & terra, omnes traham ad meipsum.

33 (Hoc autem dicebat, significans qua morte futurum erat vt moreretur.)

34 Respondit ei turba, Nos audiuimus ex Lege* Christum manere in æternum: quomodo igitur tu dicis oportere tolli Filium hominis: quis est iste Filius hominis?

Psal. 88. 37. & 109. 4. & 116. 2. Esa. 40. 8 Ezech. 37 25.

35 Dixit igitur eis Iesus, Adhuc paruo tempore * Lux vobiscum est: Ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ deprehendant: nã qui ambulat in tenebris nescit quò vadat.

Supr. 12. 9.

36 Dum lucem habetis, credit in lucem, vt filij lucis sitis. Hæc loquutus est Iesus: & quum abiisset, occultauit se ab eis.

37 Quum autem tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum.

38 Vt sermo Esaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, * Domine, quis credit sermoni nostro, & brachium Domini cui reuelatũ est?

Esa. 53. 1 Rom. 10. 16.

39 Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias.

Esa. 9. 9. Mat. 13. 14.

40 Excæcauit oculos eorum, & obdurauit corda eorum, ne videant oculis, & intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.

Mat. 4. 12. Luc. 8. 10 Act. 28. 26.

41 Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam eius, & loquutus est de eo.

42 Verumtamen etiam ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos hoc non profitebantur, ne synagoga mone-

ren-

rentur. Rom. 11.8

43 * Dilexerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei. Sup. 5.44

44 Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Sup. 3.19 & 12.39. Sup. 3.17

45 Et qui conspicit me, conspicit eum qui misit me.

46 * Ego lux in mundum veni, vt nullus qui credit in me, in tenebris maneat. Mar. 16. 25.

47 Et si quis audierit verba mea, & non crediderit, ego non condemno eum: non enim veni vt condemnem mundum, sed vt seruem mundum.

48 Qui reiicit me, nec recipit verba mea, habet qui condemnet ipsum: * sermo quem loquutus sum, ille iudicabit eum vltimo illo die.

49 Quia ego ex meipso non sum loquutus, sed qui misit me pater, ipsi mihi mandauit quid dicam & quid loquar.

52 Et scio mandatum eius vitam æternam esse, quæ igitur ego loquor, pro ut dixit mihi Pater, ita loquor.

CAP. XIII.

4 A Cœna surgens Christus. 5. Humilitatem commendaturus Apostolis, pedes eorum lauat. 21. Proditorem Iudam. 36. Certo signo denotat. 34 Charitatem commendat. 37.38. Et Petro lapsum abnegationis prædicit.

Mat. 26. 1. ANte * festum autem Paschæ, sciens Ie-
2. sus venisse horam ipsius, vt transiret ex
Mar. 14. hoc mundo ad Patrem, quum dilexisset suos,
1. qui erãt in mundo, vsque ad finem dilexit eos.
Luc. 22. 2 Et cœna facta (quum diabolus iam im-
misisset in cor Iudæ *filij* Simonis Iscariotæ vt
proderet eum)

3 Sciens Iesus patrem omnia dedisse sibi in
manus, & se à Deo prodiisse, & ad Deum
ire.

4 Surgit à cœna & deponit pallium, acce-
ptoque linteo, præcinxit se.

5 Deinde misit aquam in peluim, & cœpit
lauare pedes discipulorum, & extergere linteo
quo erat præcinctus.

6 Venit ergò ad Simonem Petrum: qui di-
xit ei, Domine, tu mihi lauas pedes?

7 Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego
facio tu nescis nunc, cognosces autem postea.

8 Dixit ei Petrus. Non lauabis meos pedes
in æternum, Respondit ei Iesus. Nisi lauero te,
nihil mecum habebis commune.

9 Dicit ei Simon Petrus. Domine, non so-
lùm pedes meos, sed & manus & caput.

10 Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non opus
habet, nisi vt pedes lauet, sed vt purus totus:
Isa. 15.3. * & vos puri estis, sed non omnes.

11 Notat enim eum qui ipsum prodebat:
propterea dixit, Non estis puri omnes.

12 Postquam ergo lauisset pedes eorum, &
pallium suum recepisset: rursum discumbens,
dixit eis, intelligitis quid fecerim vobis?

13 Vos me vocatis Magister ac Domine, &
re-

rectè dicitis: sum enim.

14 Itaque si ego laui pedes vestros Dominus & magister, vos quoque debetis alij aliorum pedes lauare.

15 Exemplum enim præbui vobis, vt prout ego feci vobis: *ita* & vos faciatis.

16 * Amen, amen dico vobis: seruus non est maior Domino suo, neque legatus maior eo qui ipsum misit. *Inf.* 15. 23. *Mat.* 10. 24. *Luc.* 6. 40.

17 Si hæc noueritis, beati eritis, si ea feceritis.

18 Non de omnibus vobis loquor: ego scio quos elegerim: sed *oportet* vt impleatur Scriptura, * Qui edit mecum panem, sustulit aduersum me calcem suum. *Psal.* 40. 10.

19 Iam nunc dico vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis me eum esse.

20 * Amen, amen dico vobis quando aliquem misi, quisquis *eum* recipit, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui me misit. *Mat.* 10. 40. *Luc.* 10. 16.

21 Quum hunc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & testatus est, dixitque, Amen, amen dico vobis, vnus ex vobis prodet me. *Mat.* 26. 21. *Mar.* 14. 18.

22 * Discipuli ergo aspiciebant alij ad alios, dubitantes de quo diceret. *Luc.* 22. 21.

23 Erat autem quidam ex discipulis Iesu recumbens in sinu ipsius, *nimirum* is quem diligebat Iesus.

24 Innuit ergò huic Simon Petrus *vt* percontaretur quisnam esset de quo diceret.

25 Ille verò incumbens pectori Iesu, dicit ei, Domine, quis est?

26 Respondit Iesus, Ille est, cui ego intin-

ctam offulam dedero. Et quum intinxisset offulam, dedit Iudæ *filio* Simonis Iscariotæ.

27 Et post *sumptam* offulam ingressus est in eum Satanas. Dicit igitur ei Iesus, Quod facis, fac citò.

28 Hoc autem nemo accumbentium intelligebat quorsum ei dixisset.

29 Quidam enim putabant, quia marsupium habebat Iudas, Iesum ei dixisse, Eme ea, quibus opus est nobis ad diem festum aut egenis vt aliquid daret.

30 Ille ergo accepta offulla, statim exiuit; erat autem nox.

31 Quum ergo exiuisset dixit Iesus, Nunc glorificatus est Filius hominis, & Deus glorificatus est in eo.

Sup. 7. 34

32 *Quod* si Deus glorificatus est in eo, Deus quoque glorificabit eum in sese, & statim glorificabit eum.

Inf. 15. 18. *Leui.* 19. 18.

32 Filioli, adhuc pauli sper vobiscum sum, quæretis me, sed * sicut dixit Iudæis, Quo ego vado, vos non potestis venire: *ita* & vobis nunc dico.

Mat. 22. 38. 1. *Io.* 4. 11

44 Mandatum nouum do vobis, vt alij alios diligatis: sicut *inquam* dilexi vos, vt etiam diligatis alij alios.

35 In hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alij in alios.

36 Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò abis? Respondit ei Iesus, Quò ego abeo, non potes me nunc sequi: sequeris autem postea.

37 Dicit ei Petrus, Domine, quare non possum

sum te sequi nunc? animam meam pro te de-
ponam.

38 Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me depones? * Amen, amen dico tibi, non emittit vocem Gallus, vsquequò ter me abnegaueris. *Mar. 26, 3. Mar. 14, 30. Luc. 22, 34.*

CAP. XIIII.

1 Consolatur discipulos suos. 2. 7. Diuinitatem suam & fructum mortis sua expoenns. 16. Consolatorem. 17. Spiritum promittens. 26. Spiritus officium describit. 27. pacemque suam pollicetur.

1 NE turbetur cor vestrum: creditis in Deum, etiam in me credite.

2 In Domo Patris mei habitationes multæ sunt: alioqui dixissem vobis proficiscor paraturus vobis locum.

3 Et quum profectus fuero & parauero vobis locum, rursus veniam, & assumam vos ad me ipsum: vt vbi sum ego, & vos sitis.

4 Et quò ego abeam scitis, vt viam scitis.

5 Dixit ei Thomas, Domine, nescimus quò abeas: quo modo igitur possumus viã scire?

6 Dicit ei Iesus, Ego sum via & veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me.

7 Si nosseris me, patrem etiam meum nosseris: & iam nunc cognoscitis eum, & vidistis eum.

8 Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

9 Dicit ei Iesus, Tantum tempus vobiscum

sum,& non cognouisti me? Philippe,qui vidit me,vidit Patrem, quomodo igitur tu dicis, Ostende nobis Patrem?

10 Non credis me in Patre, & Patrem in me,esse? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor,sed Pater qui in me manet,ipse facit opera.

11 Credite mihi me in patre, & patrem in me *esse*: sin minus, propter ipsa facta credite mihi.

12 Amen,amen dico vobis,qui credit in me opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora istis faciet.Nam ege ad patrem proficiscor.

Inf. 16. 23. 13 * Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam vt glorificetur Pater in Filio.

*Mat.*7.7. *Mar.* 11. 24. 14 Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.

15 Si diligitis me,mandata mea seruate.

*Ier.*1.5. 16 Ego autem rogabo patrem, & alium cõsolatorem dabit vobis,vt maneat vobiscum in æternum.

17 *Nempe* Spiritum illum veritatis, quem mundus non potest recipere, quia non videt eum nec nouit eum: vos autem nostis eum, quia apud vos manet,& in vobis erit.

19 Non relinquam vos orbos: rediboad vos.

19 Adhuc paululum, & mundus me non amplius conspiciet,vos autem conspicietis me quia ego viuo,& vos viuetis.

10 In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo,& vos in me,& me in vobis.

21 Qui tenet præcepta mea,& seruat ea is ille

ille est qui diligit me: qui autem diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & conspicuum ei exhibebo meipsum.

22 Dicit ei Iudas non ille Iscariotes, Domine, quid est cur te sis nobis conspicuum exhibiturus, & non mundo?

23 Respondit Iesus & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & apud eum manebimus.

24 Qui non diligit me, sermones meos non seruat: & sermo quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me Patris.

25 Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.

26 * Consolator autem ille, id est, spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & in memoriam reuocabit omnia quæ dixi vobis. *Inf.* 15. 26. *Iac.* 1. 3.

27 Pacem relinquo vobis, pacem illam meam do vobis: non prout mundus dat, ego do vobis; ne turbetur cor vestrum, neque formidet. †

28 Audiuistis me dixisse vobis, Abeo, & redibo ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique vos dixerim. Proficiscor ad patrem: nam pater maior me est.

29 Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis.

30 Non loquor amplius multa vobiscum: venit enim Princeps mundi huius, sed in me non habet quicquam.

31 Sed, *hæc fiunt* vt cognoscat mundus me dili-

diligere patrem: prout autem mandauit mihi Pater, ita facio, Surgite, abeamus hinc.

CAP. XV.

1 Vitis. 2. Et palmitum similitudine. 5. 6. Ostendit quomodo discipuli fructum ferre possint. 12. Dilectionem mutuam commendat. 18. Admonet de patientia in afflictionibus. 23. Suo exemplo eos hortatur ad humilitatem.

1 EGo sum vitis illa vera, & pater meus agricola est.

Mat. 13. 13. 2 * Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum purgat, vt plus fructus adferat.

Sup. 13. 11. 3 * Iam vos puri estis propter sermonem quem locutus sum vobis.

4 Manete in me, & ego in vobis: sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi *est*, nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis.

5 Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego *maneo*, hic fert fructum multum, nam seorsim à me nihil potestis facere.

1. Ioan. 6 * Nisi quis in me manserit, abiectis est *vineam*, statim vt palmes arescet: deinde colliguntur illi *palmites*, & in ignem abiiciuntur & ardent.

7 Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserunt, * quicquid volueritis petite, fiet vobis.

8 In hoc glorificatus est pater meus,

fructum multum adferatis : & eritis mei discipuli.

9 Prout dilexit me Pater, & ego dilexi vos: manete in illa mea charitate.

10 Si mandata mea seruaueritis, manebitis in charitate mea, sicut & ego patris mei mandata seruaui, & maneo in eius charitate.

11 Hæc loquutus sum vobis, vt gaudium illud meum in vobis maneat, & gaudium vestrum plenum fiat.

12 * Hoc est præceptum meum, vt diligatis alij alios, prout dilexi vos. *Sup.* 13. 34.

13 Maiorem hanc charitatem nemo habet vt quis animam suam ponat pro amicis suis. 1. *Th* 4.9 1. *Io.* 3.11 & 4.21.

14 Vos amici mei eritis, si feceretis quæcunque ego mando vobis.

15 Non ampliùs dicam vos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius : vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis,

19 Non vos me elegistis sed ego elegi vos, & constitui vos, * vt abeuntes fructum adferatis, & fructus vester maneat: vt quicquid petieritis à Patre nomine meo, det vobis.

17 Hæc mando uobis, vt diligatis alij alios.

18 Si mundus vos odit, scitis me priùs quam vos illi odio habebant.

19 Si ex mundo essetis, mundus quod suum est amaret: quia verò ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundos.

Sup.13 16 Mat 10. 24. 20 Mementote sermonis quem ego dixi vobis: * Non est seruus maior Domino suo, * me persequuti sunt, & vos persequentur: si monem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

Mat. 24. 9 Ia. 16. 4. 21 Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia non nouerunt eum qui misit me.

X 22 Si non venissem & loquutus essem eis, peccatum non haberent: nunc autem non habent quod prætextant peccato suo.

23 Qui me odit, & etiam patrem meum odit.

24 Si opera non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me & patrem meum.

Ps. 34. 9. Supr. 14. 26. 25 Sed *oportet* vt impleatur sermo qui in Lege eorum scriptus est, * Oderunt me immeritò.

Luc. 24. 49. 26 Quum autem venerit Consolator ille quem ego mittam vobis à Patre, (Spiritum *inquam* ille veritatis qui à patre emanat) ille testabitur de me.

27 Sed & vos testabimini, quoniam à principio mecum estis.

CAP. XVI.

1 *Crucem prædicit discipulis. 7. Consolatorem promittens. 8. 9. 13. eius officium describit. 21. Mulieri parienti afflictiones suorum comparat.*

Y 1 Hæc loquutus sum vobis vt ne offendamini.

2 Mouebunt vos synagogis : imò veniet tempus quum quisquis trucidabit vos, putabit se cultum præstare Deo.

3 Et hæc facient vobis qui non nouerunt patrem, neque me.

4 * Sed hæc loquutus sum vobis, vt quum venerit tempus illud, memineritis eorum, quòd ego hæc dixerim vobis : hæc autem vobis à principio non dixi, quia vobiscum eram. *Sup* 15.21

5 Nunc autem abeo ad eum qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, dicens, quò abis?

6 Sed quia hæc loquutus sum vobis tristitia impleuit cor vestrum.

7 Sed ego veritatem dico vobis, confert vobis vt ego abeam: si enim abiero, Consolator ille non veniet ad vos : sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.

8 Et quum venerit ille, arguit mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.

9 De peccato quidem, eò, quòd non credunt in me.

10 De iustitia verò eò quòd ad Patrem abeam & ampliùs non conspicietis me.

11 De iudicio autem, eò, quod princeps huius mundi condemnatus sit.

12 Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc non potestis portare

13 Quum autem venerit ille, *id est*, Spiritus veritatis, introducet vos in omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audierit loquetur, & quæ ventura sunt, renunciabit vobis.

14 Ille me glorificabit, quia de meo accipiet quod renuntiabit vobis.

15 Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi illum de meo accepturum quod renuntiabit vobis.

16 Paulisper & non conspicietis me: & rursum paulisper, & videbitis me, quia ego vado ad patrem.

17 Dixerunt ergo *quidam* ex discipulis suis alij ad alios. Quid est hoc quod dicit nobis, Paulisper & non conspicietis me, & rursus paulisper, & videbitis me: &, Quia ego vado ad Patrem?

18 Dicebant ergò, Quid illud est quod dicit, Paulisper: nescimus quid loquitur.

19 Cognouit autem Iesus eos velle ipsum interrogare & dixit eis, De hoc quæritis inter vos quod dixi, Paulisper & non videbitis me; & iterum paulisper, & videbitis me?

20 Amen, amen dico vobis, flebitis vos, & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò tristes eritis, sed tristitia vestra euadet in gaudium.

21 Mulier quum parit, dolorem habet, quia venit hora eius: quum autem peperit puerulum: iam non meminit oppressionis, quòd gaudeat hominem esse natum in mundo.

22 Et vos igitur nunc quidem tristitia tenemini: sed rursum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

23 Et illo die me non interrogabitis quic-

Sup. 14, 13 quam. * Amen, amen dico vobis, quæcunque pe-

petieritis à Patre meo in nomine meo, dabit vobis. *Mat.7.7. & 21.22*

24 Vsque adhuc non petiistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. *Mar. 11. 24. Luc.11.9*

25 Hæc loquutus sum vobis per similitudines, veniet tempus quum iam non per similitudines loquar vobis, sed apertè de patre meo renuntiabo vobis. *Iac.1.5.*

26 Illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis me rogaturum patrem pro vobis.

27 Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis me à Deo exiuisse.

28 * Exiui à Patre, & veni in mundum & iterum relinquo mundum & proficiscor ad Patrẽ. *Inf.17.8*

29 Dicunt ei discipuli eius, Ecce, nunc apertè loqueris, nec similitudinem vllã dicis.

30 Nunc scimus te scire omnia, nec opus est tibi vt quis te interroget: per hoc credimus te à Deo prodiisse.

31 Respondit Iesus, Nunc creditis?

32 * Ecce veniet tempus, & iam venit, qnum dispergemini vnusquisque ad suos, meque solum relinquetis, sed non sum solus: nam pater mecum est. *Mat. 26. 31. Mar, 14. 27.*

33 Hæc loquutus sum vobis, vt in me pacem habeatis, in mundo oppressionem habeatis in mundo oppressionem habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

CAP. XVII.

1. *Orat Christus vt mutua sit illustratio gloriæ suæ & Patris. 9. Orat pro Apostolis. 20. Et toto credentium grege.*

Hæc

1 Hæc loquutus est Iesus, & sustulit o
in cœlum, dixitque, Pater, venit ho
la, glorifica Filium tuum, vt & Filius tu
rificet te.

Mat. 3.1. 2 * Sicut dedisti ei authoritatem in o
18. carnem, vt quotquot dedisti ei, det eis v
æternam.

3 Hæc est autem vita æterna, vt te co
scant esse illum solum Deum verum, & q
misisti Iesum Christum.

4 Ego te glorificaui in terra, opus con
mani quòd dedisti mihi vt facerem.

5 Nunc igitur glorifica me tu Pater
tem te ipsum ea gloria quam habui apu
prius quàm hic mundus existeret.

6 Patefeci nomen tuum hominibus q
dedisti mihi *selectos* è mundo, tui erant, &
hi eos dedisti, & sermonem tuum seruaru

Sup. 1.27 7 * Nunc nouerunt omnia quæ dedis
hi à te esse.

8 Quia verba quæ tradidisti mihi, tra
eis: quæ ipsi receperunt, & verè norun
à te prodiisse, & crediderunt me à te mi
esse.

9 Ego pro eis rogo, non pro mundo r
sed pro *iis* quos dedisti mihi, quia tui sunt.

10 Et mea omnia tua sunt, & tua mea
& glorificatus sum in eis.

11 Et non sum amplius in mundo, s
sunt in mundo, & ego ad te venio, Pater
&c, serua eos per nomen tuum, quos de
mihi, vt sint vnum prout & nos.

12 Quum essem cum eis in mundo,

seruabã eos per nomen tuum quos dedisti mihi, ego custodivi, & nemo ex eis periit nisi filius ille perditionis: * vt Scriptura impleretur. Psl.108.8

13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum plenũ apud se.

14 Ego tradidi eis sermonem tuum & mundus eos odio habuit, quia non sunt ex mundo prout & ego non sum ex mundo.

15 Non rogo vt tollas eos è mundo, sed vt serues eos à malo illo.

16 Ex mundo non sunt, sicut & ego non sum ex mundo.

17 Sanctifica eos tua veritate: sermo tuus veritas est.

18 Sicut me misisti in mundum, *ita* & ego misi eos in mundum.

19 Et eorum causa ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

20 Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro ijs qui per sermonem eorum credituri sunt in me.

21 Vt omnes vnum sint sicut tu Pater in me, & ego in te, & vt ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus mundus à me missum esse.

22 Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

23 Ego in eis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum, & vt cognoscat mundus me à te missum esse, teque eos diligere sicut me dilexisti. Supr. 12.2

24 * Pater, quos dedisti mihi, velim vt vbi sum ego, & illi sint mecum: vt cõspiciant glo-

riam illam quam dediſti mihi, quia di
me ante iacta mundi fundamenta.

25 Pater iuſte, mundus te non nouit
autem te noui, & hi noverunt me à te mi
eſſe.

26 Et notum feci ipſis nomen tuum, &
tum faciam: vt charitas qua dilexiſti me,
eis, & ego in eis.

CAP. XVIII.

*2 Chriſti à Iuda proditi virtu. 6 Milites in
ram proſternuntur. 13 Chriſtus ad Ann
hinc ad Caiapham ducitur. 22.23. Miniſtri
cillo caſus quid reſponderit. 28 Pilato tra
56. Regnum ſuum declarat.*

Mat. 26. 36. Marc. 14. 32. Lu. 22. 39 2. Reg. 15 23.

HAEC * quum dixiſſet Ieſus, egreſſ
cum Diſcipulis ſuis trans torrentem
dron, vbi erat hortus, in quem iutroivit ip
Diſcipuli eius.

2 Noverat autem eum locum etiam I
qui prodebat eum, quia Ieſus frequenter
Diſcipulis ſuis illuc convenerat.

Mat. 26. 27. Marc. 14 41.. Lu. 22. 47

3 * Iudas ergo quum accepiſſet cohorte
à Pontificibus ac Phariſæis miniſtros,
illuc cum laternis & facibus & armis.

4 Ieſus itaque ſciens omnia que ve
ra erant in ſe, prodiens dixit eis, Q
quæritis.

5 Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum
cit eis Ieſus, Ego *ſum*. Stabat, autem cu
etiam Iudas qui prodebat eum.

6 Vt ergo dixit eis, Ego *ſum*, abi

retorſum, & ceciderunt humi.

7 Iterum ergo rogavit eos, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Ieſum Nazarenum.

8 Reſpondit Ieſus: Dixi vobis me eum eſſe, ergo ſi me quæritis, ſinite hos abire.

9 Vt impleretur ſermo quem dixerat, * ex his quos dediſti mihi, non perdidi quemquam. *Sup.17.12*

10 Simon autem Petrus qui gladium habebat, eduxit eum, & percuſſit ſeruum Pontificis maximi & abſcidit auriculam eius dextram erat autem nomen ſervo Malchus.

11 Dixit ergò Ieſus Petro: Reconde gladium tuum in vaginam, an non b.bā poculum quod dedit mihi pater?

12 Cohors igitur & tribunus & miniſtri Iudæorum: comprehenderunt Ieſum, & vinxerunt eum.

13 Et abduxerunt primum * Ad Annam (erat autem ſocer Caiaphæ, qui erat Pōtifex maximus anni illius) is verò miſit eum vinctum ad Cajapham Pontificem maximum. *Luc. 3.2.*

14 Erat autem Cajaphas * is qui conſulerat Iudæis expedire vt vnus homo moreretur pro populo. *Sup.11.50*

15 * Sequebatur autē Ieſum Simon Petrus & alius Diſcipulus: Diſcipulus verò ille notus erat Pontifici maximo, & ſimul introijt cum Ieſu in aulam Pontificis maximi. *Mat. 26. 58. Marc.14. 54.*

16 Petrus autem ſtabat ext. a ad oſtium. Exivit ergo Diſcipulus ille alter qui erat notus erat Pontifici maximo, & loquutus eſt oſtiariæ & introduxit Petrum. *Lu.22.54*

17 Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, N
& tu ex discipulis es hominis istius? Dix
Non sum.

18 Adstabant autem serui, & minist
prunas congesserant, quia frigus erat, & c
faciebant sese, erat verò cum eis etiam Pe
tians & calefaciens sese.

19 Pontifex maximus ergo interrogauit
sum de discipulis & doctrina ipsius.

20 Respondit ei Iesus Ego palam loqu
sum mundo, ego semper docui in synago
templo, quò vndique Iudæi convenerunt, &
occulto loquutus sum nihil:

21 Quid me interrogas? interroga eo
audierunt, quid sim ipsis loquutus: ecce s
bunt quæ dixerim ego,

22 Hæc autem cum ipse dixisset, vnus ex
ministris qui adstebat, bacillo cecidit Iesu
dicens, Itane respondes Pontifici maximo?

23 Respondit ei Iesus, Si male loquutus s
testare de malo: sin benè, cur me cædis?

Mat. 26. 57. 24 * Miserat igitur eum Annas vinctum
Caiapham Pontificem maximum.

Mar. 14. 59. *Lu.* 22. 52 25 * Stabat autem Simon Petrus, & cale
ciebat se: dixerunt igitur ei, Nonne tu ex d
cipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non su

Mat. 26. 69. *Mar.* 14. 59. 26 Dicit ei quidam ex seruis Pontifi
maximi, cognatus eius cuius abciderat Petr
auriculã, Nonne ego te vidi in horto cum e

Lu 22. 55 27 Rursus ergo negavit Petrus, & stati
gallus vocem emisit.

Mat. 27. 2 *Mar.* 1. 15 28 * Ducunt igitur Iesum à Caiapha in Pr
torium, erat autem manè, & ipsi non intro

runt in Prætorium, ne polluerentur, sed vt ederent Pascha. *Luc.23.t Act.10.*

29 Exivit, ergò Pilatus od eos foras, & dixit, Quam accusationem adfertis adversus hominem istum? 18.& 11 3.

30 Respondérunt & dixerunt ei, Nisi iste esset maleficus, non tradidissemus eum tibi.

31 Dixit ergo eis Pilatus, Accipite eum vos & secundum legem vestram condemnate eum, Itaque Iudæi dixerunt ei, Nobis non licet occidere quenquam.

32 * Vt sermo Iesu impleretur, quem dixerat, significans qua morte futurum erat vt moreretur. *Mar. 10. 13.*

33 * Introivit ergo rursum in Prætorium Pilatus, & vocavit Iesum: dixitque ei, Tune es Rex Iudæorum? *Mat.27. 11. Mar.15.3 Luc.23.3*

34 Respondit ei Iesus, A teipso tu hoc dicis an alij dixerunt tibi de me?

35 Respondit Pilatus, Num ego Iudæus sum? gens tua & principes Sacerdotum tradiderunt te mihi: quid feciſti.

36 Respondit Iesus, Regnum meum non est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset Regnum meum, ministri mei certarent ne traderer Iudæis nunc autem Regnum meum non est hinc.

37 Dixit ergo ei Pilatus, Num igitur Rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis me Regem esse. Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt dem testimonium veritati Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.

38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cum

hoc dixisset, rursum venit ad Iudæos, & dicit eis. Ego nullum invenio crimen in eo.

39 * Est autem vobis consuetudo vt vnum dimittam vobis in Pascha: vultisnè ergo dimittam vobis regem illum Iudæorum?

40 * Clamaverunt autem rursum omnes, dicentes, Non hunc, sed Barrabam. Erat verò iste Barrabas latro.

Mat. 27. 11. Mar. 15. 6 Lu. 23. 28 Act. 3. 14

CAP. XIX.

1 *Pilatus Christum flagellatum, & spinis coronatum.* 4. *Liberare volens,* 8. *Iudæorum improbitate vincitur.* 16. *Crucifigendum tradit.* 26. *Iesus matrem discipulo commendat.* 30. *Aceto gustato moritur.* 34. *Mortui latus lancea confoditur.* 40. *Sepelitur.*

TVnc * ergo acceptum Iesum Pilatus flagellavit.

Mat. 27 26. Marc. 15. 18.

2 Et milites contextam coronam è spinis imposuerunt capiti eius, & pallio purpureo induerunt eum.

3 Et dicebant, Aue Rex Iudæorum. Et bacillis eum cædebant:

4 Exivit ergo rursum Pilatus foras, & dixit eis, Ecce adduco vobis eum foras, vt noveritis me nullum in eo crimen invenire.

5 Exivit ergo Iesus foras, ferens spinieam coronam, & purpureum pallium. Tum dicit eis *Pilatus*, Ecce homo.

6 Quum ergo vidissent eum Principes Sacerdotum & ministri, clamauerunt, dicens, Crucifige, crucifige, Dixit eis Pilatus, Accipite

te vos, & crucifigite. Ego enim non invenio in eo crimen.

7 Responderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se finxit.

8 Cum ergo audivisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

9 Et rursus ingressus est Prætorium, & dixit Iesu, Vnde es tu? Iesus autem responsum ei non dedit.

10 Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis me potestatem habere crucifigendi te, & potestatem habere te absolvendi?

11 Respondit Iesus, non haberes potestatem adversum me vllam, nisi *hoc* tibi datum esset supernè, propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

12 Ex eo tempore studebat Pilatus eum absoluere: Iudæi verò clamabant, dicentes si hũc absolveris, non es amicus Cæsaris: quicunque enim se Regem facit, contradicit Cæsari.

13 Pilatus ergo cum audisset hunc sermonem, adduxit foras Iesum, sedítque pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbatha.

14 Erat autem parasceve paschæ, hora verò quasi sexta: tum dicit Iudæis, Ecce Rex vester.

15 Illi verò clamaverunt, Tolle, tolle crucifige eum. Dicit eis Pilatus Regem vestrum crucifigam? Responderunt principes Sacerdotum. Non habemus Regem nisi Cæsarem.

16 Tũc ergò tradidit eum ipsis vt crucifigeretur,* Acceperũt autẽ Iesum & abduxerũt, *Mat. 27. 31.*

Mar. 15. 25. Lu. 23. 26

17 Et ipse bajulans crucem suam venit in eum locum qui dicitur Calvariæ, Hebraicè autem Golgotha.

18 Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.

19 Scripsit autem etiam titulum Pilatus & imposuit Cruci, Erat verò scriptum, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM.

20 Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia propè civitatem erat locus, vbi crucifixus erat Iesus, & erat scriptum Hebraicè, & Græcè, & Latinè,

21 Dicebant ergo Pilato principes sacerdotum Iudæorum, Ne scribito Rex ille Iudæorũ: sed illum dixisse, Rex sum Iudæorum.

22 Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

Mat. 17. 35. Marc. 15. 24. Lu. 23. 33.

23 * Milites ergo quum crucifixissent Iesum, acceperunt eius vestimenta, (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam: autem tunica insutilis à summo contexta tota.

24 Dixerunt ergo inter se, Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius futura sit, vt Scriptura impleretur, dicens, * Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam jecerunt sortem. Milites igitur hæc fecerunt

Ps. 22. 19

25 Stabant autem juxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria Cleopæ *vxor*, & Maria Magdalene.

26 Quum vidisset ergo Iesus matrem ac discipulum adstantem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier: ecce filius tuus.

27 Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus domum suam.

28 Postea qûm sciret Iesus *reliqua* omnia iam perfecta esse, * perficeretur Scriptura, dixit, Sitio. Ps.68.22 Mat.27.

29 Vas igitur *illic* erat positum aceto plenû. Illi vero impleverût spongiã aceto, & Hyssopo circumpositam admoverunt ori eius. 22.

30 Quum autem accepisset Iesus acetum, dixit, consummatum est: & inclinato capite tradidit spiritum.

31 Iudæi ergo, vt non manerent in cruce corpora Sabbatho, quoniam erat Parasceve, (erat enim magnus dies illius Sabbathi) rogarunt Pilatum vt confringerentur eorum crura ac tollerentur.

32 Venerunt ergo milites, & prioris quidem *latronis* confregerunt crura, & alterius qui crucifixus fuerat cum eo.

33 Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non confregerunt eius crura:

34 Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & statim exivit sanguis & aqua.

35 Et qui vidit testatur, & verum est testimonium eius: ille *inquam* scit se vera dicere, vt & vos credatis.

36 Facta sunt enim hæc vt scriptura impleretur, * Non confringetur *vllum* os ipsius. Ex.12.46 Num.9.12.

37 Et rursus alia Scriptura dicit, * Videbût quem transfixerunt. Zach.12.10.

38 * Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph

Arimathæensis (qui erat Discipulus Iesu, sed occultus propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu: quod permisit Pilatus. Venit ergo & sustulit corpus Iesu.

39 * Venit autem Nichodemus, (is qui venerat ad Iesum nocte primum) ferens mystum myrrhæ & aloes libras quasi centum,

Marc.15.42
Lu.23.50
Sup.3.2.

40 Acceperunt ergò corpus Iesu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus sicut mos est Iudæis sepelire.

41 In eo autem loco vbi fuerat crucifixus, erat hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

42 Ibi ergo propter Parasceven Iudæorum, quod monumentum illud propè esset, posuerunt Iesum.

CAP. XX.

2 Maria Christum resurrexisse. 3 Petrus & Iohannes hos visuri. 4 Excurrunt. 15 Iesus Mariæ apparet. 19 Et Discipulis demi congregatis. 25 Thomæ ante incredulum. 28 Credit.

Mar.16.1
Luc.24.1

PRimò* verò die hebdomadis Maria Magdalene venit mane, cũ adhuc tenebræ essent, ad monumentum, viditque lapidem sublatum à monumento.

2 Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum Discipulum, quem amabat Iesus: & dicit eis, Sustulerunt Dominum è monumento, & nescimus vbi posuerunt eum.

3 Exivit ergo Petrus, & alter ille discipulus & venerunt ad monumentum.

4 Currebant autem duo simul: sed alter ille Discipulus Præcurrit citius Petro, venitque prior ad monumentum.

5 Et incurvatus vidit posita lintea non tamen introiuit.

6 Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monumentum, & conspexit lintea *ibi* posita:

7 Et sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteis positum, sed seorsum involutum in vnum locum.

8 Tunc ergo introivit etiam alter ille Discipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit.

9 Nondum enim noverant scripturam, videlicet quòd oportet eum à mortuis resurgere.

10 Redierunt ergo Discipuli aq suos.

11 * Maria autem flens stabat ad monumentum foris. Dum ergo fleret, incurvavit se in monumentum. *Mat* 18.1 *Mar*.16.5

12 Et conspexit duos Angelos albatos, sedentes, vnum ad caput, & alterum ad pedes *illic* vbi iacuerat corpus Iesu.

13 Qui etiam dixerunt ei, Mulier, quid fles? Dicit eis, Sustulerunt dominum meum, nec scio vbi posuerint eum.

14 Et quum hæc dixisset, conversa est retrorsum, conspexitque Iesum stantem, nec sciebat Iesum esse.

15 Dixit ei Iesus Mulier quid fles? quem

quæ-

quæritis? Illa putans hortulanum esse, dicit ei: Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi ubi posueris eum, & ego eum tollam.

16 Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magister.

17 Dicit ei Iesus, Ne me tangito: nondum enim ascendi ad Patrem meum, sed proficiscere ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, & Deum meum & Deum vestrum.

18 Venit Maria Magdalene annuntians discipulis quòd vidisset Dominum, qui ea sibi dixisset.

Mat. 26. 14. Lu. 14. 36 Cor. 15. 5. 19 * Cum ergo vespera esset die illo prima hebdomadis, & fores esset clausæ *illic* vbi erant discipuli coacti propter metum Iudæorum, venit Iesus, stetitque in medio, & dixit eis, Pax vobis.

20 Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino.

Mat. 28. 18 21 Dicit ergo eis iterum Pax vobis: * sicut misit me Pater, ita ego mitto vos.

22 Et cum hæc dixisset, afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum Sanctum.

23 Si quorum remiseris peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt.

24 Thomas autem, vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venerat Iesus.

25 Dixerunt igitur ei alij Discipuli, Vidimus Dominum. Ille verò dixit eis, nisi videro in

in manibus eius vestigium clavorum, & immisero manum meam lateri eius nequaquam credam.

26 Octo igitur post diebus rursus erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis: venit Iesus foribus clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.

27 Deinde dicit Thomæ, infer digitum tuũ huc, & vide manus meas, profer manum tuam & immitte in latus meum: & ne esto incredulus sed credens.

28 Respondit autem Thomas, & dixit ei Dominus meus, & Deus meus es.

29 Dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thomas credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.

30 * Multa vero etiam alia signa edidit Iesus in discipulorum suorum conspectu, quæ non sunt scripta in hoc libro. *Inf.* 12.25

31 Hæc autem scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum filium Dei, & vt credentes, vitam habeatis per nomen eius.

CAP. XXI.

4 Iesus piscantibus Apostolis apparet. 6. 7. quem miraculo captorum piscium agnoscunt. 15. Petro euium curam committit. 18. mortisque genus eidem pranuntiat.

POstea patefecit se rursus Iesus Discipulis ad ad mare Tiberiadis: patefecit autem sic.

2 Erant simul Simon Petrus & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael qui erat ex Cana

Cana Galileæ, *filij* Zebedæi, alijque ex di
pulis eius duo.

3 Dicit eis Simon Petrus, Abeo pi'catu
Dicunt ei, Imus & nos tecum. Profecti sunt
ascenderunt in nauigium statim & illa no
nihil ceperunt.

4 Manè autem iam exorto stetit Iesus in
tore: non tamen cognoverunt discipuli Iesu
esse,

5 Dicit ergo eis Iesus, pueri, num quid o
sonij habetis? Responderunt ei, Non.

6 At ille dicit eis, Iacete re inte dextra
navigij partem, & invenietis. Iecerunt ergo,
non amplius poterant illud trahere pra mu
titudine piscium.

7 Dicit ergo discipulus ille quem diligeb
Iesus Petro, Dominus est. Simon ergo Petr
cum audisset Dominum esse amiculum succi
xit, (erat enim nudus) & abjecit se in mare.

8 Alij autem discipuli nauigio venerunt
(non enim longè aberant à terra, sed circi
cubitis ducentis) trahentes rete *plenum* pi
cium.

9 Vt ergo descenderunt in terram, vidét pr
nas positas, & piscem impositum, & panem

10 Dicit eis Iesus, Adferte ex piscibus qu
modo cepistis.

11 Ascendit Simon Petrus & traxit rete i
terram plenum magis piscibus centum qui
quaginta tribus, & quum tot essent, non
fissum rete.

12 Dixit eis Iesus, Venite, prandete. Nullu
autem discipulorum audebat cum interrog
te,

re, Tu qui es? quum scirent Dominum esse.

13 Venit ergo Iesus, & accipit panem, & dat eis & piscem similiter.

14 Hac iam tertia vice patefactus est Iesus Discipulis suis, quum resurrexisset à mortuis.

15 Quum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus, Siman *filij* Ionæ diligis me plùs quàm hi: Dicit ei, Etiam Domine tu nosti quòd amem te. Dicit ei, Pasce agnos meos.

16 Dicit ei rursum secundò Simon *filij* Ionæ, diligis me? Ait illi, Etiam Domine: tu nosti quòd amen te. Dicit ei pasce oves meas.

17 Dicit ei tertio, Simon *fili* Ionæ, amas me Tristis fuit Petrus, quòd tertio dixisset ipsi, Amas me? Dixitque ei, Domine tu omnia nosti tu nosti quòd amen te. Dicit ei Iesui pasce oves meas.

18 Amen: amen dico tibi, quum esses iunior, cingebas te, & ibas quò volebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & transferre quo noles.

19 Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esse Deum. Et quũ hoc dixisset, dicit, Sequere me.

20 Conversus Petrus vidit illum Discipulum quem diligebat Iesus, sequentem, * qui & recubuerat in cœna super pectus eius, & dixerat Domine, quis iste est qui te prodit. *Su. 13.*

21 Hunc ergò quum vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid?

22 Dicit ei Iesus, Si velim eum manere donec

nec veniam, quid ad te? tu me sequere.

23 Exijt ergo sermo iste inter fratres, q
pulum illum non moriturum, sed non di
ei Iesus, Non morietur: sed, Si eum velim
nere donec veniam, quid ad te?

24 Hic est discipulus ille qui de his test
& hæc scripsit: scimus verum esse testi
nium eius.

Sup. 20. 25 * Sunt autem & alia multa quæ feci
sus: que si scribantur sigillatim, ne mund
quidem ipsum opinor capturum eos qui scri
rentur liberos. *Amen.*

ACTA SANCTORV
APOSTOLORVM.

CAP. I.

1 *Continuat Lucas hanc historiam ad suum Eua
gelium.* 9. *Sublato in cœlum christo* 10. *Ap
stoli.* 11. *monentibus Angelis.* 12. *Reuersi.* 1
Precibus incumbunt. 15 *Petri instinctu,* 1
Iudæ proditoris loco.

PRimum quidem librum confec
Theophile, de omnibus quæ co
pit Iesus & facere & docere.

2 Ad eum vsque diem q
cum mandata dedisset Apostol
per spiritum sanctum, quos el
gerat, sursum receptus est.

3

3 Quibus etiam seipsum, postquam ipse passus fuit, exhibuit viuum cũ multis indubitatis signis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei *spectant*.

Luc. 24. 49. Io. 14. 2. 5.

4 Et cũ illis conueniens, * denuntiauit eis, ne abcederent Hierosolymis, sed expectarent promissum patris, Quod *inquit* audistis ex me.

5 * Nam Iohannes baptizauit quidem aqua vos autem baptizamini spiritu sancto istis non multis post diebus.

Mat. 3. 11. Mar. 1. 8. Luc. 3. 12. Io. 1. 26.

6 Qui cum igitur illi conuenissent, interrogarunt eum dicentes, Domine, num hoc tempore restituis regnum Israeli?

Inf. 2. 2. & 11. 16. & 19. 4.

7 Dicit autem ad illos, Non est vestrum nosse tempora siue opportunitates, quas pater in sua ipsius potestate posuit.

8 * Sed recipietis virtutem Spiritu sancti postquam superuenerit in vos: eritisque mihi testes & in Hierusalem, & in tota Iudæa, Samariaque, & vsque ad vltimas terras.

Inf. 2. 3.

9 Et quum hæc dixisset, aspicientibus ipsis eleuatus est: & nubes susceptum eum, abstulit ab oculis eorum.

10 * Et quum essent intentis in cœlum oculis, eo proficiscente, ecce, viri duo adstiterunt illis albo vestitu.

Luc 24. 52.

11 Qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlum? hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet, quem admodum conspexistis eum proficiscentem in cœlum.

12 Tunc reuersi sunt in Hierusalem à monte qui vocatur Oliueti, qui est prope Hierusa-

lem, distans itinere Sabbathi.

13 Et quum introissent, ascenderunt in cœnaculum vbi commorabantur & Petrus, & Iacobus, & Iohannes & Andreas, Philippes & Thomas, Bartholomæus, & Matthæus, Iacobus *filius* Alphæ & Simon Zelotes, & Iudas, Iacobi *frater*.

14 Hi omnes perdurabant concorditer in oratione & deprecatione cum vxoribus & Maria matre Iesu, & cum ipsius fratribus.

15 Et per eos dies assurgens Petrus in medio discipulorum, dixit, (erat autem turba capitum eodem *loco* quasi centum viginti.)

16 Viri fratres, oportuit impleri Scripturam
Ps 41.10 hanc, * quam prædixit Spiritus sanctus per os
Io.13.18 Dauid de Iuda, qui fuit dux viæ iis qui comprehenderunt Iesum.

17 Annumerabatur enim nobiscum, & sortitus erat partem ministerij huius.

18 Is igitur acquisivit agrum ex mercede
Mat. 27. iniustitiæ, * & præcipitatus crepuit medius, &
5. effusa sunt omnia viscera eius.

19 Innotuitque omnibus habitantibus Hierosolymæ: adeò vt vocetur ager ille propria ipsorum lingua, Aceldama, hoc est, ager sanguinis.

20 Scriptum est enim in libro Psalmorum,
* Fiat commoratio eius deserta, & non sit qui
Psal. 69. habitet in ea. Et Episcopatum eius accipiat
25. alius.
Ps. 108. 8

21 Oportet igitur ex iis viris qui nobiscum conuenerunt toto tempore quo Dominus Iesus versatus est inter nos.

22

22 Exorsus à baptismo Iohannis, ad eum vsque diem quo sui sum receptus est à vobis, vnum fieri nobiscum testem resurrectionis eius.

23 Statuerunt igitur duos, Ioseph vocatum Barsaban, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam.

24 Et precantes dixerunt, Tu Domine, qui corda ominum nosti, ostende vtrum elegeris ex his duobus.

25 Vt accipiat sortem ministerij huius & Apostolatus, & à quo aberrauit Iudas, vt abiret in locum suum.

26 Iecerunt igitur sortes eorum: & cecidit sors super Matthiam, qui communibus calculis allectus est cum vndecim Apostolis.

CAP. II.

1 *Apostoli.* 4. *Spiritu sancto repleti.* 8. *diuersis linguis loquuntur.* 13. *Ebrietatis notam.* 15 *Petrus tollit.* 35. *Christum Messiamque esse docet.* 37. *Auditoribus consternatis.* 38 *pœnitentiam suadet.*

1 QVum autem aduenisset dies Pentecostes, erant omnes concorditer eodem loco.

2 Tum extitit repentè è cœlo sonitus, tanquam ruentis flatus violenti, qui repleuit totam domum vbi erant consedentes.

3 Et visæ sunt eis dispertitæ linguæ instar ignis, *qui* etiam sedit super vnumquenque eorum.

4 Repleti sunt autem omnes Spiritu sancto, cœperuntque loqui alijs linguis, prout Spiritus ille dabat eis effari.

5 Erant verò Hierosolymis habitantes Iudæi viri religiosi, ex omni natione *eorum* qui sub cœlo *sunt*.

6 Orto autem hoc rumore, conuenit multitudo, & confusa fuit, quod audiret vnusquisque propria lingua sua eos loquentes.

7 Obstupescebant autem omnes, ac mirabantur, dicentes alij ad alios, Nonne ecce omnes qui loquuntur, Galilæi sunt?

8 Quomodo igitur nos audimus *eos* sua quisque lingua nati sumus?

9 Parthi & Medi & Elamitæ, & qui incolimus Mesopotamiam, Iudæamque, & Cappadociam, Pontum & Asiam.

10 Phrygiam & Pamphyliam, Aegyptum & partes Lybiæ quæ est secundum Cyrenen, & aduenæ Romani, tum Iudæi tum proselyti.

11 Cretes & Arabes, audimus eos loquentes nostris linguis magnifica Dei *facta*.

12 Obstupescebant autem omnes, & hæsitabant, dicentes alius ad alium, Quid hoc rei esse poscit.

13 Alij verò cauillantes dicebant, Vino dulci pleni sunt *isti*.

14 Stans autem Petrus cum vndecim, sustulit vocem suam, & affatus est eos, dicés, Viri Iudæi, *vosque* omnes qui commoramini Hierosolymis, hoc vobis notum esto, & auribus percipite verba mea.

15 Non enim vt vos existimatis, isti ebrij

sunt

sunt, quum sit hora diei tertia.

16 Sed hoc istud est, quod dictum est per prophetam Ioel.

17 * Et erit vltimis temporibus (dicit Deus) effundam ex spiritu meo in quamuis carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somniabunt. *Ioel.2 8. Esa.44 3*

18 Et quidem super seruos meos & super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo & prophetabunt.

19 Et eadem miracula in cœlo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem & ignem, & vaporem fumi.

20 Sol conuertetur in tenebris, & Luna in sanguinem priusquam veniet dies ille Domini magnus & illustris.

21 Et futurum est vt quicunque inuocauerit nomen Domini, seruetur.

22 Viri Israelitæ, audite sermones istos: Iesum illum Nazarenum, virum à Deo approbatum apud vos præstantibus factis, & miraculis & signis quæ edidit per eum Deus in medio vestri sicut & ipsi nostis.

23 Hunc *inquam*, definito consilio & prouidentia Dei deditum, cùm accepissetis, manib. sceleratis *cruci* affixum interemistis.

24 Quem Deus excitauit solutis doloribus mortis, eo quòd impossibile erat ipsum ab ea retineri.

25 * Dauid enim dicit de eo, Prospiciebam Dominum coram me semper, quoniam est mihi ad dextram ne concutiar. *Psal.16.7*

26 Propterea oblectatum est cor meum, & exultauit lingua mea: atque adeò caro mea requiescit in spe.

27 Quoniam non derelinques animam meam apud inferos, nec sines sanctum illum tuum sentire corruptionem.

28 Notas mihi fecisti vias vitæ, replebis me iucunditate in tui conspectu.

1. Reg. 2. 10. Inf. 13. 36. 29 Viri fratres, licet liberè dicere apud vos de patriarcha Dauid, eum & obiisse & sepultum esse, & monumentum eius esse apud nos ad hunc vsque diem.

Ps. 312. 11. 30 Propheta igitur quum esset, & sciret * Deum iureiurando sibi iurasse, fore vt ex fructu lumbi ipsius, quod ad carnem attinet, Christum exitaret, *quem* collocaret super eius throno.

Ps. 16. 10 Inf. 13. 55. 31 Præscius loquutus est de resurrectione Christi * non derelictam esse apud inferos animam eius, neque carnem eius sensisse corruptionem.

32 Hunc Iesum excitauit Deus: cuius rei omnes nos sumus testes.

33 Itaque dextra Dei euectus, & promissum Spiritum sanctum acceptus à Patre effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis.

Ps. 110. 1 34 Neque enim Dauid ascendit in cœlos: sed dicit ipse, * Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam.

35 Vsquedum ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

36 Certo sciat ergo tota Domus Israël, hunc esse factum à Deo Dominum & Christum

hunc

hunc *inquam* Iesum quem vos crucifixistis.

37 *His* autem auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum ac reliquos Apostolos Quid faciemus viri fratres?

38 Petrus autem ait ad eos, Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus sancti.

39 Vobis enim *facta est* promissio, & liberis vestris, & omnibus longè post *futuris*, quoscunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster.

40 Aliisque sermonibus plurimis obtestabatur, & exhortabatur *eos*, dicens, Seruamini ex natione ista praua.

41 Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt, & addita sunt *Ecclesiæ* die illo capita quasi ter mille.

42 Erant perdurantes in doctrina Apostolorum & communicatione, & fractione panis & precibus.

43 Obortus est autem omnibus timor: multaque miracula & signa per Apostolos fiebant.

44 Omnes autem qui credebant, erant eòdem *loci*, & habebant omnia communia.

45 Et possessiones ac facultates vendebant & dispertiebant ea omnibus, prout cuique opus erat.

46 Et quotidie perdurantes concorditer in templo, at frangentes domini panem, capiebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis.

47 Laudentes Deum, & habentes gratiam apud totum populum. Dominus autem addebat quotidie Ecclesiæ qui salui fierent.

CAP. III.

1 Petrus eum Iohanne in templum ascendens 6. Claudum sanat. 9 Populo admiraculum concurrente 12. Salutis mysterium per Christum exponit. 14. Ingratitudinem eorum accusans. 16. Et pœnitentiam ab illis postulans.

1 Cæterum Petrus & Iohannes simul ascendebant in templum, sub horam precationis, *nempe* nonam.

2 Quidam autem vir claudus ab vtero matris suæ portabatur: quem ponebant quotidiè ad portam templi quæ dicitur Speciosa, vt peteret eleemosynam ab iis qui ingrediebantur in templum.

3 Is quum vidisset Petrum ac Iohannem ingressuros in templum, rogauit vt eleemosynam acciperet.

4 Intentis autem in eum oculis Petrus cum Iohanne dixit, Aspice ad nos.

5 Ille igitur attendebat eos, sperans se aliquid ab eis acceptuum.

6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni: surge & ambula.

7 Et prehensa manu eius dextra, erexit *eum*: illicò verò confirmati sunt pedes illius, ac malleoli.

8 Et exiliens stetit, & ambulauit, & ingres-

gressus est cum eis in templum, ambulans & saliens, & laudens Deum.

9 Viditque eum totus populus ambulantem & laudentem Deum.

10 Et cum agnouerunt illum esse qui ad *petendam* eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt pauore & stupore super eo quod ei contigerat.

11 Quum autem claudius ille qui sanatus fuerat teneret Petrum & Iohannem, cucurrit totus populus, ad eos in porticum qui appellatur Solomonis, expauefactus.

12 Quo viso Petrus respondit populo, Viri Israelitæ quid miramini super hoc, aut quid intentos oculos in nos habetis, quasi propria vi aut pietate effecerimus vt hic ambularet?

13 * Deus ille Abraham & Isaac & Iacob, Deus *inquam* patrum nostrorum glorificauit Filium suum Iesum, quem vos prodidistis, & abnegastis in conspectu Pilati, quum ille iudicasset esse absoluendum. *Inf.* 5. 30.

14 * Vos autem sanctum illum & iustum abnegastis, & postulastis homicidum condonari vobis. *Mat.* 27. 30.

15 Principem autem vitæ trucidastis, quem Deum excitauit à mortuis, cuius *rei* nos testes sumus.

16 Et per fidem in nomen ipsius, hunc quem conspicitis ac nostis, confirmauit nomen ipsius: fides inquam quæ per ipsum *est*, dedit illi integritatem hanc coram omnibus vobis.

17 Sed nunc fratres, scio vos per ignorantiam *ista* fecisse, sicut & primores vestros.

18 Deus autem quæ prænuntiauerat per omnium Prophetarum ſuorum Chriſtum ſuum perpeſſurum, ita impleuit.

19 Reſipiſce igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra: poſtquam venerint tempora refrigerationis à conſpectu Domini

20 Et miſerit prænuntiatum vobis Ieſum Chriſtum.

21 Quem oportet quidem cœli capere vſque ad tempora reſtitutionis omnium quæ *tempora* prædixit Deus per os omnium ſanctorum ſuorum à ſeculo Prophetarum.

22 Moſes etenim ad patres dixit, * prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus veſter ex fratribus veſtris ſicut me: audietis eum in omnibus quæ loquutus fuerit vobis. *Deut.18 19. Inf.7.37*

23 Futurum eſt autem vt quiſquis non auſcultarit Prophetam illum, diſperdatur è populo.

24 Sed & omnes Prophetæ à Samuele & iis qui deinceps *ſecuti ſunt*, quotquot loquuti ſunt, etiam prænuntiarunt dies iſtos.

25 Vos eſtis filij Prophetarum, & pacti quod pepigit Deus erga patres noſtros, dicens ad Abraham, * Et in ſemine tuo benedictionem conſequentur omnes familiæ terræ. *Gen.12 5 Gal.3.8.*

26 Vobis primùm Deus excitatum Filium ſuum Ieſum miſit, qui benediceret vobis, vnoquoque ſeſe auertente à ſuis ſceleribus.

CAP.

CAP. IV.

1 Petrus & Iohannes. 3. Capti consilio sistuntur. 7. & 19. Christi causam agunt intrepidi. 24. Discipuli preces ad Deum fundunt. 32. Multi possessiones suas venduni. 36. Inter quos & Barnabas numeratur.

1 LOquentibus autem ipsis ad populum superuenerunt Sacerdotes & præfectus templo, & Sadducæi.

2 Molestè ferentes quòd docerent populum, & annuntiarent in nomine Iesu resurrectionem ex mortuis.

3 Etiniecerunt eis manus, posuerunteque eos in custodiam in posterum diem: nam erat iam vespera.

4 Multi verò eorum qui audierant sermonem, crediderunt, & factus est numerus virorum quasi quinquies mille.

5 Factum est autem postero die vt cogerentur primores eorum, & seniores, & Scribæ in Hierusalem.

6 Et Annas pontifex maximus, & Caiphas & Iohannes, & Alexander, & quotquot erant ex genere pontificio.

7 Quum igitur statuissent eos in medio, percontati sunt, Qua potestate aut quo nomine vos hoc feciſtis?

8 Tunc Petrus repletus Spiritu sancto dixit eis, primores populi & seniores Israel.

9 Quandoquidem nobis hodie quæstio habetur super beneficio in hominem ægrotum collato, quomodo *videlicet* iste seruatus sit.

10 Notum sit omnibus vobis & totipo-
lo Israel, per nomen Iesu Christi Naza-
quem vos crucifixistis, quem Deus excit-
mortuis, per hoc *inquam* istum adstare in
stro conspectu sanum,

11 * Hic est lapis ille pro nihilo hab-
Ps. 117. 22. à vobis ædificantibus, qui factus est ca-
anguli.

Esa. 28. 19. 12 Nec est in alio quoquam salus, nec-
Mat. 12. 42. nim aliud nomen est sub cœlo quod datum
inter homines, per quod oporteat nos sa-
uari.

Mar. 2. 10. 13 Conspecta vero Petri in dicendo libe-
Luc. 20. 17. tate & Iohannis, compertoque homines esse
literatos & idiotas, admirabantur, & agnos-
Ro. 30. bant eos cum Iesu fuisse.

2. Pet. 1. 2. 7. 14 Illum verò videntes stantem cum e
qui sanatus fuerat nihil poterant contra-
cere.

15 Iussis autem ipsis extra concilium abi-
re, conferebant inter se.

16 Dicentes, Quid faciemus hominib
istis? nam conspicuum signum editum est pe
eos, manifestum est omnibus habitantibus
Hierusalem, nec possimus negare.

17 Sed ne *id* ampliùs serpat in populum
miraciter interminemur eis, ne posthac vl
hominum loquantur in nomine isto.

18 Itaque vocatis ipsis, enuntiarũt ne omn
no loquerentur, vel docerent in nomine Iesu.

19 Petrus autem & Iohannes respondentes
dixerunt eis, An apud Deum iustum sit, vobis
potius auscultare quam Deo, iudicate.

20 Non enim possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui.

21 Illi verò, non inuenientes quomodo punirent eos, additis minis eos dimiserunt propter populum, quia omnes glorificabant Deũ super eo quod factum fuerat.

22 Annorum enim erat amplius quadraginta homo ille in quo editum fuerat signum istud sanationis.

23 Dimissi autem *illi* venerunt ad suos, & annuntiauerunt quæ principes Sacerdotum & seniores ipsi dixerant.

24 Isti verò, quum *hæc* audissent, concorditer sustulerunt vocem ad Deum, dixeruntque, Domine, tu es Deus ille qui fecisti cœlum at terram, mare, & omnia quæ in eis sunt.

25 Qui spiritu sancto per eos Dauid pueri tui dixisti, *Cur fremerunt gentes, & populi meditati sunt inania? *Psal. 2. 1.*

26 Astiterunt reges terræ, & Principes coacti sunt simul aduersus Dominum, & Christum eius.

27 Coacti sunt enim in hac ciuitate verè aduersus sanctum Filium tuum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel.

28 Vt facerent quæcunque manus tua & consilium tuum prius definierat vt ferent.

29 Nunc igitur Domine, intuere in minas eorum, & da seruis tuis vt cum omni libertate loquantur sermonem tuum.

30 Manu tua à te extensa ad sanandum, signisque & miraculis editis per nomen sancti Filij tui Iesu.

31 Quum autem precati essent, co[m]mo[tus] est locus in quo erant coacti: & repleti [sunt] omnes Spiritu sancto, & loquuti sunt ser[monem] Dei cum libertate.

32 Multitudinis autem eorum qui credi[derant] rant, erat cor & anima vna: nec quisquam [eorum] quid eorum quæ habebat, suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia.

33 Et Apostoli magna vi edebant testimonium resurrectionis domini Iesu: & gratia magna erat super eos omnes.

34 Nullus enim erat egens inter eos, quot enim erant possessores agrorum aut domorum, vendentes adferebant pretia eorum quæ vendita fuerant.

35 Et deponebant ad pedes Apostolorum, distribuebatur autem *hoc* singulis prout cuique opus erat.

36 Ioses ergo qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis (quod est, si interpretemur, filius consolationis) Leuites, Cyprius genere,

37 Quum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pecuniam, deposuitque ad pedes Apostolorum.

CAP. V.

1 *Ananias ob fraudem interuersi pretij.* 5. *Exanimis corruit.* 10 *Et Saphira eius vxor.* 12. *Fiunt multa Apostolorum miracula.* 14. *Fides propagatur.* 18. *Carceri inclusos Apostolos.* 19. *Angelo liberat.* 25 *Et cum concilio sacerdotum sistuntur.* 35. *Gamalielis consilio conseruantur.* 40. *Casi[qui]* 41. *Deum celebrant.*

1 VIr autem quidam nomine Ananias, cum Saphira vxore sua, vendidit possessionem.

2 Et interuertit *aliquid* ex pretio, conscia etiam vxore sua: allatamque partem aliquam ad pedes Apostolorum deposuit.

3 Dixit autem Petrus, Anania, cur inpleuit Satana cor tuum vt mentireris *in* Spiritum sanctum, & interuerteres ex pretio istius prædij?

4 Nonne si seruasses, manebat tibi: & venundatum in tua erat potestate? qui *erat* cur induceres in animum rem istam? non es mentitus hominibus, sed Deo.

5 Audiens autem Ananias hos sermones, credidit, & examinatus est. Et obortus est timor magnus omnibus quæ hæc audiebant.

6 Surgentes autem iuuenes corripuerunt eum, elatumque sepelierunt.

7 Intercessit autem fermè horarum trium interuallum, quum vxor quoque ipsius nesciens quod factum fuerat, ingressa est.

8 Dixit autem ei Petrus, Dic mihi, num tanti prædium vendidistis? Ipsa verò dixit, Etiam tanti.

9 Petrus autem dixit ei, Quid *est* cur conuenerit inter vos vt tentaretis Spiritum Domini? ecce, pedes eorum qui sepelierunt virum tuum ad ostium *adsunt*, & efferent te.

10 Illicò verò cecidit ad pedes eius, & exanimata est: ingressi autem iuuenes inuenerunt eam mortuam, & elatam sepelierunt iuxta virum suum.

11 Et obortus est timor magnus toti
clesiæ, & omnibus qui hæc audiebant.

12 Per manus autem Apostolorum
bantur signa & miracula multa in popul
erant concorditer omnes in porticu So
monis.

13 Cæterorum autem nemo audebat
appropinquare, sed magnificabat eos
pulus.

14 Magis autem accrescebat multitu
credentium in Domino, virorum simul
mulierum.

15 Adeò vt in plateas efferrent agrot
& ponerent in lectis ac grabatis, vt venie
tis Petri vel vmbra inumbraret aliquem
rum.

16 Conueniebat autem etiam vulgus vic
narum vrbium in Hierusalem, adducens æg
tos ac vexatos à spiritibus impuris: qui sa
bantur omnes.

17 Insurgens autem Pontifex maximus,
omnes qui cum eo erant (quæ est secta Sa
ducæorum repleti sunt inuidia.

18 Et iniecerunt manus in Apostolos, p
fueruntque eos in custodia publica.

19 Sed Angelus Domini per noctem ap
ruit fores carceris: eductisque illis, dixit.

20 Ite, & *vos* sistentes loquimini populo
templo omnia verba vitæ huius.

21 Ille verò quum *hæc* audissent, introie
runt sub diluculum in templum, & docebant
Aduenions autem Pontifex maximus, & q
cu

cum eo *erant*, convocaverunt concilium & vniversum Senatum filiorum Israel: miseruntque in carcerem *ministros*, à quibus illi adducerentur.

22 Quum autem venissent ministri, non invenerunt eos in carcere: *quod* reversi annuntiaverunt.

23 Dicentes, Carcerem quidem invenimus clausum quàm tutissimè, & custodes extrà stantes ante fores: quum aperuissemus autem, neminem intus invenimus.

24 Vt verò audierunt hos sermones & Pontifex maximus & Præfectus templo, principesque Sacerdotum, ambigebant de illis quonam hoc evasurum esset.

25 Adveniens autem quidam nuntiavit eis Ecce, viri quos posueritis in carcerem, stant in templo & docent populum.

26 Tunc præfectus abiens cum ministris adduxit eos: non *tamen* per vim (timebant enim populum ne lapidarentur.)

27 Adductos igitur eos statuerunt in concilio: & interrogavit eos Pontifex maximus,

28 Dicens Nonne etiam atque etiam denúntiavimus vobis ne doceretis in nomine isto? & ecce repleviſtis Hierusalem doctrina vestra, & vultis super nos inducere *effusum* sanguinẽ hominis istius.

29 Respondens autem Petrus & Apostoli, dixerunt, Obedire oportet Deo potiùs quàm hominibus.

30 Deus patrum nostrorum excitavit Iesum quem vos interfeciſtis suspensum in ligno.

31 Hunc, *inquam* Deus dextra sua evectum *constituit* principem ac servatorem, vt det resipiscentiam Israeli, & remissionem peccatorũ.

32 Et nos sumus ei testes horum quæ dicimus: atque etiam Spiritus Sanctus, quem dedit Deus ijs qui obediunt ipsi.

33 At illi *his* auditis frendebant, & consiliũ iniebant eos interimendi.

34 Assurgens autem in consilio quidam Pharisæus nomine Gamaliel, Legis doctor, quẽ totus populus in pretio habebat, jussit vt paulisper abducerent foras Apostolos:

35 Et dixit illis, Viri Israelitæ, attendite vobis ipsis, quòd ad istos homines *attinet*, quod facturi sitis.

36 Nam ante hæc tẽpora exortus est Theudas, dicens se aliquem esse, cui adhæsit numerus virorum circiter quadringentorum: qui interemptus est, & omnes qui assensi sunt ei dissoluti sunt & ad nihilum redacti.

37 Post hunc exortus est Judas ille Galilæus temporibus descriptionis & avertit populum multum post se: perijt & ille, & omnes qui assensi fuerant ei, dispersi sunt.

38 Nunc itaque dico vobis, abstinete ab hominibus istis, & sinite eos: quoniam si est ex hominibus cõsilium hoc opus hoc, dissolvetur.

39 Sin ex Deo est, non poteritis illud dissoluere, *ne forte* etiam cum Deo pugnare comperiamini.

40 Assensi sunt autem ei: & cum advocassent Apostolos, cæsis demunciarunt ne loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos.

41

41 Ipsi ergò gaudentes profecti sunt à conspectu concilij, quòd digni habiti essent qui pro nomine Iesu contumelia afficerentur.

42 Et quotidie in templo, & domi non cessabant docere & evangelizare Iesum Christum.

CAP. VI.

2 Apostoli 3 Ministrandi officium delegant 5 Septem delectis viris. 8 Inter quos Stephanus fidei plenus. 12 Captus 13. Violata Legis Mosis accusatur.

Cæterùm per eos dies cùm multiplicarentur Discipuli, ortum est murmur Græcorum adversus Hebræos, quòd ipsorum viduæ despicerentur in ministerio quotidiano.

2 Itaque duodecim illi, advocata multitudine Discipulorum, dixerunt, Non est æquum nos derelicto sermone Dei ministrare mensis.

3 Dispicite ergo, o fratres, ex vobis viros septem, ideoneo testimonio ornatos, plenos Spiritu Sancto, & sapientia, quos præficiamus huic negotio:

4 Nos verò in precibus & administratione sermonis perdurabimus.

5 Placuit autem hæc oratio toti præsenti multitudini: & elegerunt Stephanum, virum plenum fide ac Spiritu Sancto, *& Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenan, & Nicholaum proselytum Antiochenem. *Infr. 21. 8*

6 Quos statuerunt in conspectu Apostolo-

rum: qui quum precati essent, imposuerunt eis manus.

7 Itaque sermo Dei crescebat, & valde multiplicabitur numerus discipulorum in Hierusalem, multaque turba Sacerdotum auscultabat fidei.

8 Stephanus verò plenus fide i ac potentia, edebat miracula & signa magna in populo.

9 Exorti sunt autem è Synagoga quæ dicitur Libertinorum, quidam & Cyrenæorum, & Alexandrinorum & eorum qui sunt ex Cilicia & Asia, altercantes cum Stephano:

10 Sed non potuerunt resistere sapientiæ & Spiritui per quem loquebatur.

11 Tunc subiecerunt quosdam qui dicerent se audivisse eum loquuntem verba blasphema in Mosen & Deum.

12 Commoveruntque plebem & Seniores & Scribas: & eum adorti, correptum aduxerunt in concilium.

13 Statueruntque falsos testes qui diceret, Homo iste non cessat loqui verba blasphema adversus locum hunc Sanctum & Legem.

14 Audiuimus enim eum quum diceret, Iesum istum Nazarenum destructurum hunc locum, & mutaturum ritus quos tradidit nobis Moses.

15 Tunc intentis in eum oculis, omnes qui sedebant in Concilio, viderunt faciem eius quasi faciem Angeli.

CAP. VII.

2 Stephanus causam dicens, ostendit electos a

Deo

Deo fuisse Patres. 20. *Priusquam natus esset Moses,* 46. *Et staret templum.* 44. *Externos vero omnes ritus ad cœleste exemplar formatos fuisse.* 54 *Stridentes dentibus Iudæi.* 52 *Lapidibus illum obruunt.*

DIxit autem Pontifex maximus, Num hæc ita se habent?

2 Ipse vero dixit, viri fratres & patres audite. Deus illegloriæ visus est patri nostro Abrahamo, cùm esset in Mesopotamia, priusquã habitaret in Charran. *Gen.* 12.4

3 Et dixit ei, Exi è terra tua, & ex cognatione tua, & veni in terram quamcunque indicavero tibi.

4 Tunc exijt è terra Chaldæorum, & habitavit in Charran. Et illinc postquam mortuus est pater eius transtulit eum in terram hanc in qua nunc vos habitatis.

5 Nec dedit ei possessionem in ea ne vestigium quidem pedis: quamvis pollicitus esset se illam daturum ei obtinendam, & semini eius post eum, quum non haberet prolem.

6 Loquutus autem est ita Deus, * Erit *inquam,* semen tuum inquilinum in terra aliena, vi i seruituti subijcietur, & malè accipietur annis quadringentis. *Gen.* 15 1316

7 Sed gentem cui seruierint puniam ego, dicit Deus:: & posthæc exibunt, & *ipsi* seruient mihi in loco isto. *Gen.*17.9 *Gen* 21.2 *Ge.*25.24.

8 * Deditque ei pactum Circumcisionis: & ita *Abraham* genuit Isac, & circumcidit eum die octavo, * Isaac autem *genuit* Iacob, * *Ge.*19.33 & 30.5° & 35.23

& Iacob duodecim patriarchas.

Gen.37 28. 9 Patriarchæ verò invidia moti *Ioſephum vendiderunt *adducendum* in AEgyptum: ſed erat Deus cum eo.

10 Et eruit eum ex omnibus ipſius oppreſſionibus, * deditque ei gratiam & ſapientiam Gen.41 37. coram Pharaone Rege AEgypti, qui conſtituit eum præfectam AEgypto & toti domui ſuæ.

11 Venit autem fames in vniuerſam terram AEgypti, & Chanaan, & oppreſſio magna: & non inveniebant cibos patres noſtri.

Gen.48.1 12 * Quum audiſſet autem Iacob eſſe triticum in AEgypto, miſit patres noſtros primũ.

13 * Et ſecunda *profectione* agnitus eſt Ioſeph à fratribus ſuis, & innotuit Pharaoni genus Ioſeph.

14 Miſſis autem *nuntijs* Ioſeph accerſiuit patrem ſuum Iacob, omnemque cognationem ſuam, capitum ſeptuaginta quinque.

Gen.46.6 Gen.49 33. 15 * Deſcendit ergo Iacob in AEgyptum, * obijtque ipſe & patres noſtri.

Gen.23. 16. 16 Et tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti in monumento * quod emit Abraham prætio argenti à filijs Emmor *filij* Sichem.

17 Quum autem appropinquaret tempus promiſſionis à Deo iuratæ Abrahæ, crevit populus & multiplicatus eſt in AEgypto.

18 Vſqueqnò exortus eſt alius Rex qui non noverat Ioſeph.

19 Hic adverſus genus noſtrum ingenioſus, malè accepit patres noſtros, *adeo* vt exponeret infantes ſuos ne ſoboleſcerent.

20 Quo tempore natus est Moses, qui fuit diuinitùs venustus: & nutritus fuit tribus mensibus in domo patris sui.

21 Expositum autem illum sustulit filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi pro filio.

22 Et eruditus est Moses omni sapientia AEgyptiorum: erat que potens dictis & factis.

23 Vt verò expletum est ei quadraginta annorum tempus, subijt in cor eius vt inviseret fratres suos filios Israel. *Luc.2.11*

24 *Et quum vidisset quendam iniuria affici, tutatus est: & percusso AEgyptio, vindicavit eum qui opp imebatur.

25 Existimabat autem fratres suos intelligere, Deum per manum ipsius dare ipsis salutem: at illi non intellexerunt.

26 Subsequēti verò die, visus est ipsis pugnantibus, & compulit eos in pacem, dicens. Viri, fratres estis vos: cur alij alios iniuria afficitis?

27 Is autem qui iniuria afficiebat proximū, repulit eum, dicens, Quis te constituit principem & iudicem super nos?

28 Num tu me vis interimere, quemadmodu n interemisti heri AEgyptium?

29 Ad hunc autem sermonem Moses fugit, & factus est advenu in Regione Madian, vbi genuit duos filios. *Ex.2.15. Exod.3.2*

30 Expletis verò annis quadraginta, *visus est in eo deserto montis Sina Angelus Domini in flammeo igne rubi.

31 Moses autem vt conspexit, admiratus

est

est visum: & quum accederet ad hoc considerandum, extitit ad eum vox Domini *Dicentis*,

32 Ego *sum* Deus ille Patrum tuorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moses non audebat considerare.

33 Dixit autem ei Dominus, Solve soleas pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est.

34 Vidi, vidi vexationem populi mei qui *est* in AEgipto, & suspiria ipsorum audivi, & descendi vt eruam eos: nunc ergo adesdum mittam te in AEgytum.

35 Hunc Mosen quem abnegaverant, dicentes, Quis te constituit principem & iudicem? hunc *inquam* Deus principem & redemtorem misit, ductu Angeli qui visus fuerat ei in turbo.

Ex.7.8.9 10.11.14 &x.16.1. 36 * Hic eduxit illos editis miraculis & signis in AEgypto, & in rubro mari, * & in deserto, annis quadraginta.

Deut. 18. 5. 37 Hic est Moses ille qui dixit filijs Israel, * Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester è fratribus vestris sicut me; audite ipsum.

Sup.3.1 Ex.19.2. 38 * Hic ille est qui conveniente *populo* in deserto, ipsum alloquente cum Angelo fuit in monte Sina, & cum patribus nostris, *quique* excepit viva eloquij quæ nobis traderet.

39 Cui noluerunt auscultare patres nostri, sed repulerunt *eum*, & aversi sunt corde suo in Aegyptum.

40 Dicentes Aaroni,* Fac nobis deos qui præant nobis. Moſi enim iſti qui duxit nos ex Regione AEgypti neſcimus quid contingerit. *Ex.*32.1.

41 Et vitulum fecerunt per illos dies, obtuleruntque ſacrificium idolo, & oblectarunt ſeſe operibus manuum ſuarum.

42 Avertit autem ſe Deus, & tradidit eos in ſeruitutem exercitus cœli: ſicut ſcriptum eſt in libro Prophetarum* Num victimas & oblationes obtuliſtis mihi annis quadraginta in in deſerto, domus Iſrael? *Amos* 5.25.

43 Imò baiulaſtis tabernaculum Moloch, & ſidus Dei veſtri Remphan quas figuras feciſtis, vt eas adoraretis: itaque transferam vos trans Babylonem.

44 Tabernaculum teſtimonij fuit patribus veſtris in deſerto prout præceperat * is qui dixerat Moſi vt faceret illud ſecundum exemplar quod viderat: *Ioſ* 3.14.

45* Quod etiam acceptum introduxerunt patres noſtri cum Ieſu in poſſeſſionem Gentium, quas expulit Deus à conſpectu Patrum noſtrorum, * vſque ad dies David. *Ex.*15 40 *Heb.*8.5. *2.Reg.* 2.16.

46 Qui fuit in gratia apud Deum petijtque vt inveniret tabernaculum Deo Iacob. *Pſa* 13.3.

47* Solomon autem ædificavit ei ædem. *1.Reg.*6.1 *1.Para.* 7.12.

48* Sed excelſiſſimus ille in manufactis tẽplis non habitat, ſicut Propheta dicit. *Inf.*17.14

49 * Cœlum mihi thronus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum. Quam ædem ædificabitis mihi? dicit Dominus: aut quis eſt locus requietis meæ? *Eſ.*66.1.

50 Nonne manus mea fecit hæc omnia?

51 * Duri cervice, & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto obnitimini: sicut patres vestri, *ita* & vos.

Ierem. 6. 16.

Ezech. 44. 9.

52 Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? trucidarunt, inquam, eos qui prænuntiarunt adventum Iusti illius cuius nunc vos proditores & occisores fuistis:

53 * Qui accepistis Legem per dispositionem Angelorum, nec servastis.

Exod. 1. 29.

54 Audientes autem hæc, frendebant cordibus suis & stridebant dentibus in eum.

55 Quum autem esset plenus Spiritu Sancto, intentis in cœlum oculis vidit gloriam Dei, & Iesum adstantem ad dextram Dei,

56 Et ecce ait, cõspicio cœlos apertos, & filium hominis adstantem ad dextram Dei.

57 Exclamantes autem *illi* voce magna cõtinuerunt aures suas, & irruerunt concorditer in eum.

58 Et eiectum eum ex vrbe lapidabant: testes autem deposuerunt pallia sua ad pedes adolescentis qui vocabatur Saulus.

59 Lapidarunt igitur Stephanum, invocantem & dicentem, Domine Iesu suscipe Spiritum meum.

60 Positis autem genibus, clamavit voce magna, Domine, ne statuas eis hoc peccatum. Et quum hoc dixisset, obdormivit.

CAP. VIII.

1 *Dum Stephanum lugent pij.* 3 *Saulus Ecclesiam vastat.* 5 *Philippus Samaria Christum pre-*

prædicat. 9 Simonis Magi. 18 Auaritia notatur. 26 Philippus 27 Eunuchum Aethiopem. 38 baptizat.

1 SAulus autem vltrò consenserat in necem eius. Orta est verò per id tempus persequutio magna aduersus Ecclesiam quæ *erat* Hierosolymis : & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos.

2 Extulerunt autem vnà Stephanũ viri religiosi, fecerunteq; planctũ magnũ super eum.

3 Saulus verò vastabat Ecclesiam, intrans in singulas domos : & tractos viros ac mulieres, tradebat *eos* custodiæ.

4 Ac qui dispersi fuerant, peragrabant *regionem*, euangelizantes sermonem Dei.

5 Philippus verò quum deveniſſet in vrbem Samariæ, prædicabat eis Christum.

6 Attendebant autem turbæ concorditer ea quæ à Philippo dicebantur, audientes, & videntes signa quæ edebat.

7 Spiritus enim impuri ex multis qui *eis* tenebantur, exibant, clamantes voce magna : multique paralytici & claudi sanati sunt.

8 Et gaudium magnum fuit in illa vrbe.

9 Vir autem quidam nomine Simon, antea in vrbe illa exercuerat artem magicam, & gentem Samariæ obstupefecerat, dicens se esse quempiam magnum.

10 Quem attendebant omnes à minimo vsque ad maximum, dicentes, Iste est virtus illa Dei magna.

11 Attendebant autem eũ propterea quòd multo

multo tempore magicis artibus eos obstu-
fecerat.

12 Quum vero credissent Philippo evan-
lizanti quæ ad Regnum Dei & nomen Ie-
Christi *pertinent*, baptizabantur tum viri, tu
mulieres.

13 Simon verò & ipse credidit, & bapti-
tus perdurabat apud Philippum, & con-
ciens signa & virtutes magnas edi, obstup-
fiebat.

14 Quũ autem audissent Apostoli qui era
Hierosolymis, Samariam recepisse Sermonem
Dei, miserunt ad eos Petrum ac Iohannem.

15 Qui cum descendissent, precati sunt pro
eis, vt acciperent Spiritum Sanctum.

16 (Nondũ enim in quenquam illorum il-
lapsus fuerat, sed baptizati tantùm fuerant in
nomine Iesu.

17 Deinde imposuerunt eis manus, & rece-
perunt *illi* Spiritum Sanctum,

18 Quum autem conspexisset Simon, per
impositionem manuum Apostolorum dari
Spiritum Sanctum: obtulit eis pecunias.

19 Dicens, Date etiam mihi potestatem i-
stam, vt cui cunque imposuero manus, recipiat
Spiritum Sanctum.

20 Petrus autem dixit ei, Argentum tuum
tecum pereat, quia donum Dei existimaris pe-
cunijs acquiri.

21 Non est tibi pars neque sors in hoc ne-
gotio: cor enim tuum non est rectum in Dei
conspectu.

22 Resipisce igitur ab ista malitia tua, & ro-
gi

ga Deum, si fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui.

23 Video enim te in felle amariſſimo & nexu injuſtitiæ poſitum.

24 Reſpòndens autem Simon dixit, deprecamini vos pro me apud Dominum, ne quid me invadat *iſtorum* quæ dixiſtis.

25 Illi igitur teſtificati, & loquuti ſermonem Dei, reverſi ſunt Hieroſolymam, & multis vicis Samaritanorum evangelizarunt:

26 Angelus autem Domini loquutus eſt Philippo, Dicens, Surge, & vade meridiem verſus, ad viam quæ ad Hiervſalem deſcendit Gazam, quæ via eſt deſerta.

27 *Is* igitur ſurgens profectus eſt: & ecce, quidam AEthiops Eunuchus, dynaſtes Candaces Reginæ AEthiopum, qui præerat vniverſis illius opibus, veneratque adoraturus in Hieruſalem.

28 Revertebatur ſedens in curru ſuo, legebatque Eſaiam Prophetam.

29 Dixit autem ſpiritus Philippo, Accede, & adiunge te ad currum iſtum.

30 Accurrens autem Philippus audivit eum legentem Eſaiam Prophetam, & dixit, Nempe intelligis quæ legis?

31 At ille ait, Qui enim poſſim, niſi quis mihi præierit? Et præcatus eſt Philippum, vt aſcenderet, ſederetque ſecum.

32 Locus autem Scripturæ quem legebat, hic erat, * Vt ovis ad mactationem ductus eſt: & vt agnus coram ſuo tonſore mutus, ita non aperuit os ſuum. *Eſ. 53. 7.*

33 In ipsius dejectione iudicium eius sublatum est, seculum autem eius quis enarrabit, quoniam tollitur è terra vita eius.

34 Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Rogo te, de quo Propheta hoc dicit? de seipso, an de alio quopiam?

35 Tum Philippus uperto ore suo, & incipiens à Scriptura ista, evãgelizabat ei Iesum.

36 Quum vero pergerent in via, venerunt ad quandam aquam: tum ait Eunuchus, En aquam: quid prohibet me baptizari?

37 Dixit verò Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Respondens autem *ille* dixit, Credo filium Dei esse Iesum Christum.

38 Iussitque sisti currum: ac descenderunt ambo in aquam, Philippus simul & Eunuchus: & *ille* baptizavit eum.

39 Quum autem ascendissent ex aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, nec ampliùs vidit eum Eunuchus, pergebat enim in via sua gaudens.

40 Philippus autem inventus est Azoti: & peragrans Regionem evangelizavit omnibus vrbibus, vsquedum veniret Cæsaream.

CAP. IX.

2 *Saulus Damascum petens.* 4 *A Domino prosternitur.* 10 *Ananias mittitur.* 18 *Vi eum baptizet.* 23 *Iudæorum insidiæ.* 25 *Per murum demissus euadit.* 33 *Petrus Æneæ Paralytico medetur.* 37 *Tabitham defunctam.* 40 *Vitæ restituit.*

Sau-

SAulus * autem adhuc ſpirans minas ac cædē adverſus Diſcipulos Domini, adijt Pontificem maximum. *Rom.9.3. Gal.1.13*

2 Et petijt ab eo Epiſtolas *perferendas* Damaſcum ad ſynagogas: vt ſi quos inveniſſet huius ſectæ, tum viros, tum mulieres, vinctos duceret Hieroſolymami *Inf.126.*

3 Quum autem iter faceret, factum eſt vt appropinquaret Damaſco: * & repentè circūfulſit eum lux è cœlo. *1 Cor.15.8. 2 Cor.12.2.*

4 Et quum cecidiſſen in terram, audivit vocem dicentem ſibi, Saul, Saul, quid me perſequeris? 2.

5 Dixit autem, Quis es Domine? Dominus autem dixit, Ego ſum Ieſus quem tu perſequeris, durum eſt tibi contra ſtimulos calcitrare.

6 Is *vero* tremens & pavens dixit, Domine, quid me vis facere? Tum Dominus ad eum, Surge, & ingredere vrbem, & dicetur tibi quid te oporteat facere.

7 Viri autem illi qui cum Saulo iter faciebant, ſteterunt attoniti audientes quidem *eius* vocem, neminem autem videntes.

8 Surrexit autem Saulus è terra, apertiſque oculis ſuis neminem videbat:: itaque manu ducentes eum introduxerunt Damaſcum.

9 Fuitque tribus diebus non videns, & non comedit, neque bibit.

10 Erat autem quidam Diſcipulus Damaſci, nomine Ananias, ad quem dixit per viſum Dominus, Annania, Et ille ait, Ecce, ego *adſum* Domine,

11 Tum Dominus ad eum, Surge, & proficiscere in vicum qui vocatur Rectus, & quære in domo Iudæ Saulum *quendam* nomine Tarsensem, ecce enim precatur.

12 Et vidit per visionem virum Ananiam domum introeuntem, & imponentem sibi manum vt visum reciperet.

13 Respondit autem Ananias, Domine, audivi ex multis de viro isto, quot malis affecerit Sanctos tuos in Hierusalem.

14 Quinetiam hoc loco habet potestatem à Principibus Sacerdotum, vinciendi omnes qui invocant nomen tuum.

15 Dixit autem ad eum Dominus proficiscere: nam instrumentum electum est mihi iste, vt perferat nomen meum in conspectum Gentium, & Regum, & filiorum Israel.

16 Ego enim ostendam ei quàm multa oporteat ipsum pro nomine meo pati.

17 Abijt igitur Ananias, & introivit domum illam, & impositis manibus, dixit, Saul frater: Dominus misit me, (Iesus *inquam* qui apparuit tibi in via qua veniebas) vt visum recipias, & implearis Spiritu Sancto.

18 Statim autem decidérunt ab oculis eius quasi squamæ: & visum recepit illicò: ac surgens baptizatus est.

19 Quùmque cœpisset cibum, corroboratus est. Fuit autem Saulus cum Discipulis qui erant Damasci, per dies aliquot:

20 Et statim in Synagogis prædicavit Christum, *nempe* eum esse Filium Dei.

21 Obstupescebant autem omnes qui cum

audiebant,& dicebant, Nonne hic est qui populatus est in Hierusalem eos qui inuocabant nomen istud,& huc idcirco venit, vt vinctos eos adduceret ad principes Sacerdotum?

22 Saulus autem magis inualescebat,& confundebat Iudæos qui habitabant Damasci collatis testimoniis demonstrans eum esse Christum.

23 Expleto autem multo tempore,inierunt inter se Iudæi consilium illum interimendi:

24 Sed intellectæ sunt Saulo insidiæ eorum, adseruabant autem portas die ac nocte, vt eum interimerent.

25 Acceptum igitur eum discipuli nocte, per murum demiserunt, sune submissum in sporta.

26 Quum verò Saulus aduenisset Hierosolymam: tentabat se adiungere discipulis: sed omnes timebant eum, non credentes eum esse discipulum.

27 Barnabas autem acceptum eum duxit ad Apostolos & narrauit quomodo in via vidisset Dominum,qui loquutus esset ei, & quomodo Damasci liberè loquutus esset in nomine Iesu.

28 Versabatur ergo cum eis in Hierusalem,

29 Et libere in nomine Domini Iesu loquebatur,& disceptabat aduersus Græcos: illi verò conabantur eum interimere.

30 Quod quum cognouissent fratres deduxerunt eum Cæsaream,& emiserunt Tarsum.

31 Ecclesiæ igitur per totam Iudæam & Galilæam & Samariam habebant pacem, &

ædificabantur,& pergentes *in* timore Domini & consolatione sancti Spiritus, multiplicabantur.

32 Factum est autem vt Petrus, dum per omnes peragraret, ascenderet etiam ad sanctos qui habitabant Lyddæ.

33 Reperit autem illic quendam nomine Aeneam, ab annis iam octo decumbentem in grabato, qui erat paralyticus.

34 Et dixit ei Petrus, Aenea, sanet te Iesus Christus: surge, & sterne tibi ipsi: is autem statim surrexit.

35 Et viderunt eum omnes qui incolebant Lyddam & Sarona, qui conuersi sunt ad Dominum.

36 Ioppæ autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, quæ si interpreteris, dicitur Caprea. Hæc erat dives operum bonorum & eleemosynarum quas præstabat.

37 Factum est autem per illos dies vt ea morbo moreretur: quam quum lauissent, posuerunt in cœnaculo.

38 Quum autem Lydda esset prope Ioppen, discipuli (audito Petrum illic esse) duos viros miserunt ad eum, rogantes ne cunctaretur vsque ad ipsos progredi.

39 Exurgens igitur Petrus venit cum eis: quem, vbi adfuit, duxerunt in cœnaculum: vbi adstiterunt ei omnes viduæ, flentes, & ostendentes tunicas & vestimenta quæ Dorcas faciebat quum vnà cum ipsis esset.

40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus positis genibus precatus est; & conuersus ad cor-

pus,

pus, dixit, Tabitha surge. Illa verò aperuit oculos suos, & viso Petro resedit.

41 Data autem ei manu *Petrus* erexit eam: & vocatis sanctis ac viduis, eam viuam repræsentauit.

42 *Id* autem innotuit per totam Ioppen, & multi crediderunt in Dominum.

43 Factum est autem vt dies multos maneret Ioppe apud Simonem quendam coriarium.

CAP. X.

1 *Cornelius centurio* 4 *Angeli iussu* 5 *Petrum accersit* 11 *Qui & ipse visione oblata,* 15. 20 *ne Gentes aspernentur, instituitur.* 34 *Cornelio & familiæ Euangelium annuntiat.* 45 *Hi autem Spiritu sancto accepto,* 47 *baptizantur.*

1 POrrò quidam erat Cæsareæ, nomine Cornelius, centurio ex cohorte quæ vocatur Italicæ.

2 Pius ac timens Deum, cum tota domo sua, & præstans eleemosynas populo.

3 Qui quum assiduè precaretur Deum, vidit per visionem manifestè quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem & dicentem ipsi, Corneli.

4 At ille intentis oculis in eum, & expauefactus dixit, Quid est Domine? Dixit autem ei, Preces tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt memoriæ causa in Dei conspectum.

5 Nunc igitur mitte aliquos Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus.

6 Is diuersatur apud Simonem quendam coriarium, cui est domus apud mare, is dicet tibi quid te oporteat facere.

7 Vt autem discessit Angelus qui loquebatur Cornelio, vocat duos ex famulis suis, & militem pium ex iis qui cum ipso assidui erant.

8 Et quum eis exposuisset omnia, misit eos Ioppen.

9 Postridie verò illis iter facientibus, & appropinquantibus vrbi, ascendit Petrus supra domum vt precaretur, circe hora sextam.

10 Factum est autem vt valdè esuriret, voluitque capere cibum: parentibus autem illis, incidit in eum mentis excessus.

11 Conspexitque cœlum apertum, ac descendens ad se vas quoddam in linteum magnum, quatuor extremis deuinctum, quod demittebatur in terram.

12 In quo erant quæuis quadrupedia terræ, & feræ, ac reptilia, & volucres cœli.

13 Et extitit vox ad eum, Surge Petre, macta & vescere.

14 Ait autem Petrus, Nequaquam Domine nunquam enim edi quicquam commune seu impurum.

15 Tum vox rursus ad eum secundò, Quæ Deus purgauit, tu ne polluito.

16 Hoc autem factum est ter: & rursum receptum est vas in cœlum.

17 Quum autem apud sese dubitaret Petrus, quodnam esset visum illud quod viderat, ecce, viri qui missi fuerant a Cornelio, percon-

tan

tati de domo Simonis, superuenerunt ad vestibulum.

18 Et euocato *quopiam*, percontati sunt an Simon qui cognominaretur Petrus, illic diuersaretur.

19 Petro verò cogitante de visione, dixit ei Spiritus, Ecce, tres viri quærunt te.

20 Surgens itaque descende, & nihil ambigens proficiscere cum eis: nam ego eos misi.

21 Descendens ergo Petrus ad viros illos, qui ad ipsum missi fuerant Cornelio, dixit, Ecce, ego is sum quem quæritis: quæ causa est propter quam adestis?

22 Ipsi verò dixerunt, Cornelius centurio, vir iustus & timens Deum, & testimonio ornatus totius gentis Iudæorum, diuinitus admonitus est ab Angelo sancto, vt accerseret te domum suam, & abs te quædam audiret.

23 Introvocatos igitur eos accepit hospitio. Postridie verò Petrus abiit cum eis, & quidam ex fratribus Ioppensibus comitati sunt eum.

24 Et altero post die introierunt Cæsaream: Cornelius autem expectabat eos, conuocatis cognatis suis & necessariis amicis.

25 Vt autem factum est vt introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accidens ad eius pedes, adorauit.

26 Petrus verò erexit eum, dicens, Surge: & ego ipse homo sum.

27 Et colloquens cum eo ingressus est, inuenitque multos qui conuenerant.

28 Dixitque ei: Vos scitis Iudæo nefas esse adiungere se aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus ne quem pollutum aut impurum hominem dicerem.

29 Quapropter etiam sine contradictione veni accersitus: percontor igitur quam ob causam me accersiueritis.

30 Tum Cornelius ait Nudiusquartus vsq; ad hanc horam eram ieiunus, & hora nona precabar domi meæ, & ecce, quidam stetit coram me, veste splendida.

31 Dixitque, Corneli, exauditæ sunt preces tuæ, & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei.

32 Mitte ergo Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus: hic diuersatur in ædibus Simonis coriarij apud mare: qui quum adfuerit, loquetur tibi.

33 Eodem igitur *momento* misi ad te, & tu bene feciſti qui aduenieris: Nunc ergo omnes nos in conspectu Dei adsumus, vt audiamus omnia quæ tibi præcepta sunt à Deo.

34 Petrus autem ore aperto dixit, in veritate comperio *Deum non accipere personam:

Deu 10. 17.

35 Sed in quauis gente acceptum ei esse quemuis qui eum timeat, & operetur iustitiam.

2 *Par.* 29 12.

Iob 34. 19.

36 Quem sermonem significauit filijs Israel, annuncians pacem per Iesum Christum, qui est omnium Dominus.

Sap. 6.8. *Eccl.* 35. 16.

37 Vos nostis quod gestum est in tota Iudæa, * initio facto à Galilæa, post baptisma quod prædicauit Iohannes.

Ro. 2.11.

38 Vt

38 Vt Iesum Nazarenum vnxerit Deus Spiritu sancto & potentia, qui obambulauit beneficijs, afficiens & sanans omnes sub diaboli potestatem redactos, quoniam Deus erat cum eo. *Gal.2 6. Eph.6.9. Colos.3. 25.*

39 Quorum omnium quæ & in regione Iudæorum & in Hierusalem fecit, nos etiam testes sumus: quem interemerunt suspensum in ligno. *1. Pet.1. 17. Luc.4.14*

40 Hunc Deus excitauit tertio die, fecitque vt conspicuus fieret.

41 Non toti populo, sed testibus quos ipse prius designauerat, *nimirum* nobis, qui comedimus ac bibimus vnà cum eo posteaquam resurrexit à mortuis.

42 Præcepit autem nobis vt prædicaremus populo, ac testificaremus eum esse qui definitus sit à Deo iudex viuorum ac mortuorum.

43 Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, * remissionem peccatorum acceptu um per nomen eius quemuis qui crediderit in eum. *Ier.31.34 Mic.7.15 Infr.15.9*

44 Adhuc loquente Petro verba ista, illapsus est Spiritus sanctus in omnes qui audiebant hunc sermonem.

45 Fideles autem qui *erant* ex circumcisione, & venerant cum Petro, obstupuerunt, quòd etiam in gentes effusum esset donum Spiritus sancti.

46 Audiebant enim eos loquentes linguis, ac magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus:

47 Num quis aquam prohibere potest, quominus *videlicet* baptizentur isti qui Spiritum sanctum acceperunt sicut & nos?

48 Iussitque eos baptizari in nomine Domini. Rogauerunt autem eum vt permaneret ad dies aliquos.

CAP. XI.

1 *Petrus eo nomine accusatus. sese descendit.* 22 *Barrabas Antiochiam mittitur.* 26 *Vbi Discipuli Christiani nominati sunt.* 28 *Ibidem Agabus famem futuram pranuntiat.*

AVdiverunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, Gentes etiam recepisse sermonem Dei.

2 Quum igitur ascendisset Petrus Hierosolymam, certarunt adversus eum qui *erant* ex circumcisione.

3 Dicentes, Ad viros præputium habentes introisti, & vnà edisti cum eis.

4 Exorsus autem Petrus *omnia* exposuit eis ordine, dicens.

5 Ego eram in civitate Ioppe: precans: & visum in mentis excessu vidi, *nempe* descendens vas quoddam, seu linteum magnũ, quatuor extremis *deuinctum* quod demittebatur è cœlo, & ad me vsque venit.

6 Inquod quum intendissem oculos, animadverti, & vidi quadrupedia terræ, & feras, & reptilia, & volucres cœli:

7 Audivi autem etiam vocem dicentem mihi, Surge Petre, macta & vescere.

8 Dixi verò, Nequaquam Domine: nam nihil commune aut impurum vnquam introivit in os meum,

9 Respondit autem mihi vox secundò è cœlo, Quæ Deus purgavit, tu ne poluito.

10 Idque ter factum est, & rursus omnia sursum retra sunt in cœlum.

11 Tum ecce eodem momento tres viri supervenerunt in ædes in quibus eram, Cæsarea missi ad me,

12 Dixit verò mihi Spiritus vt irem cum eis, nihil ambigens. Venerunt autem mecum etiam sex isti fratres, & ingressi sumus domum cuiusdam:

13 Qui annutiavit nobis quomodo vidisset Angelum domi suæ, qui adstitisset ac dixisset ipsi, Mitte aliquos Ioppem, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus:

14 Qui tibi ea dicturus est per quæ serveris tu & tota domus tua.

15 Quum autem cœpissem loqui, illapsus est Spiritus Sanctus in eos, quemadmodum & in nos in principio.

16 Recordatus sum verò illius dicti Domini quum diceret Iohannes quidem baptizauit aqua, vos vero baptizabimini Spiritu sancto.

17 Postquam, igitur par donum dedit eis Deus vt & nobis: cum crediderunt in Dominum Iesum Christum, quis eram ego qui Deū possem inhibere?

18 His autem auditis quieverunt, & glorificaverunt Deum dicentes: Nempe etiam Gentibus Deus resipiscentiam dedit ad vitam.

19 *Illi* porrò qui diperſi fuerant ex oppreſsione orta ob Stephanum, peruenerunt vſque in Phœniciam & Cyprum & Antiochiam, nemini loquentes ſermonem *Dei* niſi ſolis Iudæis.

20 Quidam autem ex ijs Cyprij & Cyrenenſes, ingreſſi Antiochiam, loquuti ſunt Græcis, euangelizantes Dominum Ieſum.

21 Fuit autem manus Domini cum eis, multuſque numerus credentium conuerſus eſt ad Dominum.

22 Peruenit autem rumor ad aures Eccleſiæ quæ erat Hieroſolymis: miſerunt igitur Barnabam vt pergeret Antiochiam vſque.

23 Qui quum aduenisſet & vidiſſet gratiam Dei, gauiſus eſt, & hortatus eſt omnes vt propoſito cordis permanerent in Domino.

24 Nam erat vir bonus & plenus Spiritu ſancto & fide: & adiuncta eſt multa turba Domino.

25 Abijt autem Barnabas Tarſum, vt inquireret Saulum, & eum inuentum duxit Antiochiam.

26 Factumque eſt vt annum totum conuenirent in Eccleſia, docerentque turbam multam, & Diſcipuli nominarentur primùm Antiochiæ Chriſtiani.

27 Per id tempus autem deſcenderunt Hieroſolymis Prophetæ Antiochiam.

28 Et vnus eorum ſurgens, nomine Agabus, ſignificauit per Spiritum famem magnam futuram in toto terrarum orbe: quæ etiam fuit ſub Claudio Cæſare.

29 Singuli

29 Singuli verò discipulorum prout cuique suppetebat, decreuerunt subsidio mittere *aliquid* fratribus habitantibus in Iudæa.

30 Quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manum Barnabæ & Sauli.

CAP. XII.

2 Herodes Iacobum gladio occidit. 4. Petrum incarceratum. 8. Angelus liberat. 20. Rex Tyrijs infensus. 21. Placatur. 22. Et quum diuinos honores sibi vendicat. 23. A vermibus erosus, vitam finit.

CAeterùm per id tempus aggressus est Herodes rex malè accipere quosdã ex Ecclesia.

2 Interemit autem Iacobum fratrem Iohannis gladio.

3 Et quum vidisset *hoc* gratum esse Iudæis, perrexit comprehendere etiam Petrum (erant autem dies Azymorum.)

4 Quem etiam prehensum coniecit in carcerem, traditum quater quaternis militibus, vt eum seruarent: volens post Pascha producere eum populo.

5 Petrus igitur seruabatur in custodia: preces autem assiduæ fiebant ab Ecclesia ad Deum pro ipso.

6 Quum verò esset productурus eum Herodes, nocte illa dormiebat Petrus inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium obseruabant carcerem.

7 Et ecce, Angelus Domini superuenit, & lux splenduit in carcere, & pulsato latere Petri

tri excitavit eum, dicens Surge velociter. Et exciderunt ei catenæ ex manibus.

8 Dixitque ei Angelus, Præcingere & subliga sandala tua. Fecit autem ita. Tum *ille* dixit ei, Induc pallium & sequere me.

9 Itaque egressus *Petrus* sequebatur eum, nec sciebat verum esse quod fiebat per Angelum, sed putabat *se* visum videre.

10 Quum autem transiviſſent primam ac secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit in civitatem, quæ sponte aperta est eis: & egressi, progressi sunt vicum vnum: & statim abscessit Angelus ab eo.

11 Tum Petrus ad se reversus dixit, Nunc verè agnosco Dominum misisse Angelum suũ, & eruisse me à manu Herodis, & ex omni expectatione populi Iudæorum.

12 Et *re* considerata, venit domum Mariæ matris Iohannis qui cognominabatur Marcus, vbi erant multi congregati & precantes.

13 Quum pulsasset autem Petrus ostium vestibuli, prodijt puella vt sub auscultaret, nomine Rhode:

14 Quæ, agnita voce Petri, præ gaudio non aperuit vestibulum, sed intrò currens annuntiavit, adstare Petrum ante vestibulum.

15 Illi verò dixerunt ei, Insanis. Illa autem affirmabat ita se *rem* habere. At illi dicebant Angelus eius est.

16 Petrus autem *ibi* permanebat pulsans: quum autem apperuisset, videntes eum & obstupuerunt.

17 *Ipse* manu indicto ipsis silentio, narravit

vit eis quomodo Dominus ipsum eduxisset è carcere: dixitque, Annuntiate hæc Iacobo & fratribus. Et egressus, profectus est in alium locum.

18 Orto autem die fuit tumultus non parvus inter milites, quidnam factum esset Petro.

19 Herodes verò, quum eum requisivisset & non inuenisset, quæstione de custodibus habita, iussit eos ad supplicium rapi: & quum descendisset è Iudæa Cæsaream, *ibi* commoratus est,

20 Herodes autē infenso animo erat in Tyrios & Sidonios: at illi concorditer venerunt ad eum, & illecto Blasto qui præerat cubiculo Regis petebant pacem: eo quod aleretur Regio ipsorum ex Regis *agro*.

21 Statuto autem die, Herodes indutus veste Regia, & considens pro tribunali, concionabatur adeos.

22 Populus verò acclamabat, Vox Dei: & non hominis.

23 Illicò verò percussi eum Angelus Domini, eo quòd non tribuisset gloriam Deo & erosus à vermibus examinatus est.

24 Sermo autem Domini crescebat ac multiplicabatur.

25 Barnabas autem & Saulus reversi sunt ex Hierusalem, expleto ministerio, simul assumpto etiam Iohanne qui cognominabatur Marcus.

CAP. XIII.

2 *Paulum & Barnabam sibi segregari iubet Spiritus.*

ritus. 6. *Paphi.* 8. *Elymas magus.* 11 *Excæcatur.* 14. *Antiochiam Pisidiæ profecti.* 17 *Euangelium prædicant.* 45. *Iudæis acriter contradicentibus.*

ERant autem Antiochiæ in Ecclesia quæ *illic* erat, quidam Prophetæ & Doctores Barnabas, & Simeon qui vocatur niger, & Lucius Cyrenæus, & Manahen qui fuerat vna cum Herode Tetrarcha educatus, & Saulus.

2 Quum igitur ij ministrarent Domino & ieiunarent, dixit Spiritus sanctus, Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocaui.

3 Tunc *igitur* quum ieiunassent & precati essent, & imposuissent eis manus, dimisérũt *eos.*

4 Ipsi igitur emissi à Spiritu sancto, descenderunt Seleuciam, & illinc abnauigarunt Cyprum.

5 Quumque peruenissent Salamina, annuntiarunt sermonem Dei in synagogis Iudæorum: habebant autem etiam Iohannem ministrum.

6 Peragrata verò insula Paphum vsque, inuenerunt quendam magum pseudoprophetam Iudæum, cui nomen *erat* Bariesus.

7 Qui erat cum Proconsule Sergio Paulo, viro prudente. Hic aduocatis Barnaba & Saulo, efflagitauit audire sermonem Dei.

8 Obsistebat autem eis Elymas, *id est*, magus, (ita enim explicatur nomen eius) quærens auertere Proconsulem à fide.

9 Saulus autem (qui & Paulus) repletus Spiritu sancto, intentis in eum oculis,

10 Dixit,

10 Dixit, O plene omni dolo & omni ma-
leficentia, fili Diaboli, hostis omnis iustitiæ,
non cessabis inuertere vias Domini rectas?
11 Nunc igitur, ecce manus Domini ad-
uersum te: eri que cœcus, non videns solem
ad tempus. Illicò verò incidit in eum caligo
ac tenebræ, & circumiens quærebat qui ip-
sum manu duceret.
12 Tunc Proconsul quum vidisset quod fa-
ctum fuerat, credidit, perculsus super doctrina
Domini.
13 Profecti verò Papho Paulus, & qui cum
eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ vrbem.
Iohannes verò abcedens ab eis reuersus est
Hierosolymam.
14 At ipsi quum perrexissent Perga, vene-
runt Antiochiam *vrbem* Pisidiæ, & ingressi sy-
nagogam die Sabbathi, sederunt.
15 Post lectionem autem Legis & Prophe-
tarum miserunt præfecti synagogæ ad eos, di-
centes, Viri fratres, si quis est in vobis sermo
exhortationis ad populum, dicite.
16 Quum surrexisset igitur Paulus manu
silentio facto, ait. Viri Israelitæ, & qui timetis
Deum audite.
17 Deus populi huius Israel elegit patres
nostros, & populum extulit quum essent in-
colæ * in terra Aegypti, * & ex ea eduxit eos
elato brachio.
18 Et circiter quadraginta annorum tem-
pus, mores eorum pertulit in deserto.
19 Et quum deleuisset septem Gentes in
terra Chanaan, * sorte distribuit eis terram e-
orum.
20 Et

Exod. 11.
Exod. 13. 14.
Exod. 16
2.
Ios. 14. 15.

20 Et postea annis circiter quadringen-
Iudic.3.9 quinquaginta *dedit Iudices vsque ad Sam-
1.Sa.1.5. lem Prophetam.
1.Sam.9. 21 Et exinde * petierunt Regem, * dedit
15.& 10. eis Deus Saul filium Cis, vnum ex tribu Be-
1. iamin, annis quadraginta.

22 Et amoto illo, excitavit eis Dauid Regem
cui etiam testimonio dato dixit, inveni Da-
vid *filium* Iesse, virum secundum cor meum,
qui exequetur omnes voluntates meas.

Esa.11.1. 23 Hujus è semine Deus * secundum pro-
Mal.3.1. missionem excitavit Israeli Servatorem Je-
Mat.3.10 sum.

Mar.1,2. 24 Quum ante prædicasset Iohannes coram
Luc.3.3. eo iam adventante, Baptismum resipiscentiæ
Mat.3.11 *toti populo* Israelis.

Mar.1.7 25 Quum autem expleret Iohannes cursum,
Ioh.1,24 dixit *, Quem me suspicamini esse: non sum
ego, sed ecce, venit post me, cujus pedum so-
leam non sum dignus qui salvam.

26 Viri fratres, filij generis Abrahæ, & qui
inter vos timetis Deum, vobis sermo salutis
huius missus est.

27 Qui enim habitant in Hierusalem, & pri-
Mat.22. mores eorum, quum ignorarent istum, & eo
21. condemnato, voces Prophetarum quæ per
Lu.23.23 omne Sabbathum leguntur, impleuerunt.
Ioh.1,36. 28 Et nulla causa mortis inventa? petie-
Mat.28.1 runt à Pilato vt necaretur.
Mar.16. 29 Quum vero perfeciſſet omnia quæ de eo
6.6. scriptum erant, detractum è ligno, posuerunt
Lu.24.7. in monumento.
Io.10 19. 30 Deus autem excitavit eum à mortuis,

31 Qui visus est per dies multos ijs qui simul ascenderant cum eo à Galilæa in Hierusalem, suntque testes eius apud populum. *Lu.24.7. Ioh. 10.*

32 Et nos vobis euangelizamus eam promissionem quæ patribus facta est, Deum expleuisse filijs illorũ, *id est*, nobis, excitato Iesu: 19.

33 Vt etiam in Psalmo secundo scriptura est, * Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Psal.2 7.*

34 Quòd autem excitauerit eum à mortuis, non amplius reuersurum in sepulchrum: ita dixit, * Dabo vobis firmas illas Dauidis beneficentias. *Heb 1. 5. & 5.5. Esa 55.3.*

35 Ideò & alia dicit, * Non fines Sanctum illum tuum sentire corruptionem. *Psal. 16. 10.*

36 Nam Dauid quidem postquàm suæ ætate inseruisset Dei consilio * obdormiuit, & adiunctus est patribus suis, sensitque corruptionem. *3.Reg 2. 10.*

37 At is quem Deus excitauit, non sensit corruptionem. *Sup.2.26*

38 Notũ igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum.

39 Et ab omnibus è quibus per legem Mosis absolui non potuistis, per hunc, quemuis qui credat absolui.

40 Videte ergo ne vos inuadat quod dictum est in Prophetis:

41 * Videte, O contemptores, & admiramini & euanescite: quia opus operor ego diebus vestris, opus quod non credetis si quis enarrauerit vobis. *Habac.1. 5.*

42 Egressis autem *eu* è synagoga Iudæorum, rogarunt Gentes vt in proximè sequens

Sabbathum dicerentur sibi hæc verba.

43 Solutoque conuentu, secuti sunt m
ti ex Iudæis & religiosis proselytis Paulum
Barnabam: qui alloquentes eos, persuaser
eis vt permanerent in gratia Dei.

44 Sequente verò Sabbatho, vrbs prop
tota conuenit ad audiendum sermonem D

45 Visa autem turba, Iudæi repleti sunt i
vidia, & contradicebant ijs quæ à Paulo dic
bantur, contradicentes ac blasphemantes.

46 Tunc libertate vsi Paulus ac Barnab
dixerunt, vobis necesse fuit primum expo
sermonem Dei: postquam autem repellitis il
lum, & indignos vos ipsos discernitis æter
vita, ecce, conuertimur ad Gentes.

47 Ita enim nobis mandauit Dominus, d
Esa.49.6 cens, * Constitui te vt sis lux Gentium, vt
saluti vsque ad vltimas terras.

48 Gentes autem hæc audientes, gaud
sunt, & glorificabant sermonem Domini
crediderunt quotquot erant ordinati ad
tam æternam.

49 Perferebatur autem sermo Domini
totam illam regionem.

50 Iudæi verò extimularunt mulieres re
giosas & honestas, & primos vrbis, & exci
Infr.18.6 runt persequutionem in Paulum ac Barnaba
Mat.10. 14. eieceruntque eos è finibus suis.

51 * At illi excusso pulvere pedum suor
Mar.6. 32. in eos, venerunt Iconium.

52 Discipuli verò replebantur gaudi
Luc.9.5. Spiritu sancto.

C

CAP. XIIII.

1 *Paulus & Barnab.* 5. *Iconio eiciuntur.* 6. *Paulus Lystra.* 10. *Claudum sanat.* 13. *Et ibi sacrificarunt.* 15. *Prohibet.* 19. *Ibidem Iudæis authoribus lapidatur.* 23. *Hinc multis Ecclesijs peragratis.* 26. *Antiochiam reuertuntur.*

FActum est autem Iconij vt simul introirent synagogam Iudæorum, & loquerentur, vt crederet Iudæorum simul & Græcorum magna multitudo,

2 Qui verò incredduli fuerunt Iudæi, incitarunt & malè affectos reddiderunt animos gentium aduersus fratres.

3 Multum igitur tempus *ibi* egerunt liberè loquentes freti Domino, qui testimonium dabat sermoni gratiæ suæ, dabatque vt signa & miracula ederentur per manus eorum.

4 Diuisa est autem multitudo vrbis: & alij quidem erant à Iudæis, alij verò ab Apostolis.

5 Quum autem factus esset impetus Gentium ac Iudæorum vnà cum suis primoribus ad eos iniurijs afficiendos & lapidandos:

6 Re perspecta, perfugerunt in ciuitates Lycaoniæ, Lystram & Derbem, & circumiacentem regionem,

7 Et illic Euangelizauerunt.

8 Quidam autem vir Lystris captus pedibus sedebat, claudus ab vtero matris suæ, qui nunquam ambulauerat:

9 Hic audiuit Paulum loquentem: qui cum intendisset in eum oculos, & vidisset, quod fidem haberet se seruatum iri,

10 Dixit voce magna, Surge in pede tuos rectus. Tum ille quum exilijsset ambulauit.

11 Turba verò, quum vidisset quod fecerat Paulus, sustulerunt vocem suam, Lycaonicè dicentes, Dij assimilati hominibus descenderunt ad nos.

12 Vocabantque Barnabam, Iouem: Paulum verò, Mercurium: quoniam is erat dux sermonis.

13 Sacerdos autem Iouis collocati ante illorum vrbem, quum tauros vittatos ad vestibula adduxisset, volebat cum turba sacrificare.

14 Quod quum audissent Apostoli Barnabas & Paulus, diruptis pallijs suis insilierunt in turbam, clamantes,

15 Ac dicentes, Viri cur ista facitis? nos quoque sumus homines ijsdem quibus vos affectionibus obnoxij, annuntiantes vt vos à vanis istis rebus conuertamini ad Deum illum
Gen.1.1. viuum, * qui fecit cœlum & terram, & mare,
Psal.145 6. & omnia quæ in eis sunt.

Apoc.14 7. 16 Quique præteritis ætatibus * sinit omnes Gentes suis ipsarum vijs incedere.

Psal.80. 13. 17 Quanquam non passus est se esse expertem testimonij, bona tribuendo, dans nobis cœlitùs pluuias ac tempora fructibus edendis apta, implens cibo & lætitia corda nostra.

18 Et hæc dicentes, vix compescuerunt turbam ne ipsis sacrificaret.

19 Supervenerunt autem quidam Iudæi
2.Cor.11 22. Antiochia & Iconio, qui persuasa turba, *Paulum lapidatum traxerunt extra vrbem, existimantes eum mortuum esse.

20 Quum

20 Quum autem circumstetissent eum discipuli, surrexit & ingressus est vrbem: & postridiè egressus venit Derbem cum Barnaba.

21 Quumque euangelizauissent vibi illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram & Iconium & Antiochiam.

22 Confirmantes animos discipulorum, hortantes vt permanerẽt in fide, & *dicentes* oportere per multas oppressiones nos ingredi in regnum Dei.

23 Quumq; ipsis per suffragia creassent per singulas Ecclesias Presbyteros, precatique essent cum jejunijs, commendarunt eos Domino in quem crediderant.

24 Peragrataque Pisidia, venerunt in Pamphiliam.

25 Ac Pergæ loquuti *Domini* Sermonem descenderunt Attaliam.

26* Et illinc abnauigarunt Antiochiam, vnde fuerant commendati gratiæ Dei ad opus quod expleuerant. *Sup.* 13. E

27 Quum autem veniissent & coegissent Ecclesiam, retulerunt quanta Deus per ipsos effeciſſet, eumque aperuisse Gentibus ostium fidei.

28 Et egerunt illic multum tempus cum discipulis.

CAP. XV.

2 *Antiochenis quidam iugum Legis obtrudere conantur.* 6. *Consultant de hac re Apostoli.* 19. *& quid facto opus est.* 23. *Per literas indicant.* 36. *Inter Paulum & Barnabam.* 39. *Acris contentio oboritur.*

PORRÒ quidem qui descenderant à Iudæa, docebant fratres, *& dicebant*, Nisi circumcidamini ritu Mosis, non potestis seruari:

2 Orta igitur repugnantia & disquisitione non exigua Paulo ac Barnabæ aduersus illos, statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex illis ad Apostolos ac Presbyteros Hierosolymam, super hac quæstione.

3 Illi ergo deducti ab Ecclesia, peragrauerunt Phœnicem & Samariam, narrantes conuersionem Gentium, & gaudio magno affecerunt omnes fratres.

4 Quum autem aduenissent in Hierusalem excepti sunt ab Ecclesia & ab Apostolis ac Presbyteris, & renuntiarunt quæcunque Deus per ipsos effecerat.

5 Sed (*aiebant*) quidam surrexerunt è secta Pharisæorum qui crediderunt, dicentes, oportere ipsos circuncidere, & præcipere vt obseruent Legem Mosis.

6 Conuenerunt igitur Apostoli & Presbyteri: vt dispicerent de hoc negotio.

7 Quum autem multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis, * Viri fratres, vos scitis Deum iampridem inter nos elegisse *me* vt per os meum audirent Gentes verbum Euangelij, & crederent.

Supr. 10. 30. *&* 11 13.

8 Et Deus qui nouit corda, dedit eis testimoniũ, dato ipsis Spiritu sancto, sicut & nobis.

Supr. 10. 43.

9 * Nihilque discreuit inter vos & illos, fide purgatis cordibus eorum.

1. *Cor.* 11.

10 Nunc ergo quid tentatis Deum, * imposito iugo ceruici discipulorum, quod neque

Mat. 24. 4.

patres

patres noſtri, neq; nos portare potuimus.

11 Imò per gratiam Domini Ieſu Chriſti credimus nos ſeruatum iri, quemadmodum & illos.

12 Tacuit autem tota illa multitudo, & audiebant Barnabam, & Paulum exponentes quanta Deus edidiſſet ſigna & miracula per ipſos inter Gentes,

13 Poſtquam autem conticuiſſent, reſpondit Iacobus, dicens, Viri fratres, audite me:

14 Simeon expoſuit quomodo primum Deus reſpexerit *Gentes*, vt ſumeret ex ipſis populum nomini ſuo.

15 Et huic *rei* conſonant verba Prophetarum: ſicut ſcriptum eſt.

16 * Poſt hæc reuertar, & reſtaurabo tabernaculum Dauid collapſum, & ruinas eius reſtaurabo, & rurſus erigam illud: *Amos. 9. 11.*

17 Vt requirant reliqui homines Dominum, & omnes Gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum dicit Dominus qui facit hæc omnia.

18 Nota ſunt Deo ab *omni* æuo omnia opera ſua.

19 Quamobrem ego cenſeo non eſſe obturbandos eos ex gentibus qui ad Deum conuertuntur.

20 Sed ad eos ſcribendum vt abſtineant à pollutionibus ſimulachrorum, & ſcortatione, & ſuffocatis rebus & ſanguine.

21 Moſes autem ab ætatibus antiquis in ſingulis ciuitatibus habet qui ipſum prædicent, cùm in ſynagogis per ſingula Sabbatha legatur.

22 Tunc

22 Tunc visum est Apostolis & Senioribus cum tota Ecclesia, delectos ex sese viros mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, *nempe* Iudam qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primarios inter fratres.

23 Et ista per manus eorum *mittenda* scribere: Apostoli & Presbyteri & fratres, ijs qui sunt Antiochiæ, & in Syria, & in Cilicia fratribus qui sunt ex Gentibus, salutem.

24 Quoniam quosdam è nobis egressos audiumus vos turbasse verbis, labefactãtes animas vestras, iubentes *vos* circumcidi, & seruare Legem, quibus *nos* non mandaueramus.

25 Visum est nobis concorditer coactis electos viros mittere ad vos cum dilectis nostris Barnaba & Paulo.

26 Hominibus qui exposuerunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

27 Misimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipsi vobis eadem verbis renuntiabunt.

28 Visum est enim Spiritui sancto ac nobis, ne quod amplius imponeremus vobis onus quàm hæc necessaria,

29 *Videlicet* vt abstineatis ab ijs quæ sunt immolata simulachris, & sanguine, & suffocato, & scortatione: è quibus si vobis caueritis, bene agetis. Valete.

30 Illi igitur dimissi venerunt Antiochiam: & congregata multitudine reddiderunt Epistolam.

31 Quam quum legissent, gauisi sunt super exhortatione.

32 Iudas quoque & Silas quum essent & ipsi Prophetæ, multo sermone adhortati sunt fratres, & confirmarunt.

33 Et

33 Et quum egissent *illic* aliquandiu, dimissi sunt cum pace à fratribus ad Apostolos.

34 Silæ tamen visum est ibi manere.

35 Paulus autem & Barnabas quoque cõmorati sunt Antiochiæ, docentes & euangelizantes cum alijs etiam multis, sermonem Domini.

36 Post aliquot autem dies dixit Barnabæ Paulus. Reuersi inuisamus fratres nostros, per omnes ciuitates in quibus annunciauimus sermonem Domini, *cognituri* quomodo habeant?

37 Barnabæ verò consilium erat assumere secum Iohannem, qui vocabatur Marcus.

38 Paulus autem à quum censebat, eum non assumere, quia abcessisset ab ipsis ex Pamphilia, nec eorum comes in illo opere fuisset.

39 Si cigitur sunt exacerbati: vt alter ab altero discederet, & Barnabas assumpto Marco nauigaret Cyprum.

40 Paulus verò allecto Sila abijt, cõmendatus gratiæ Dei à fratribus.

41 Peragrauitque Syriam ac Ciliciam, confirmans Ecclesias.

CAP. XVI.

1 *Paulus circumcisο Timotheo.* 12. *Philippis agens.* 14. *Lydiam in fide instituit.* 16. *Pithonis spiritum.* 18. *Expellit.* 20. *Propterea.* 22. *Virgis cæsi.* 24 *in carcerem coniiciuntur.* 26 *Terræ motu.* 27 *Carceris ianuæ aperiuntur.* 31. 32. *Et eiusdem custos Christi fidem recipit.*

Per-

PErvenit autem Derbem & Lystram, & ecce Discipulus quidam erat illic nomine * Timotheus filius mulieris cuusdam Iudeæ fidelis, cæterùm Patre Græco.

Rom.16. 21. Phil.1.19 1 Thess.3 2.

2 Huic dabant testimonium fratres qui Lystris erant & Iconij.

3 Eum *itaque* voluit Paulus secum proficisci: & assumptum eum circumcidit, propter Iudæos qui in illis locis erant: sciebant enim omnes patrem eius Græcum esse.

4 Prout autem pertransibant vrbes, tradebant eis seruanda instituta quæ decreta fuerant ab Apostolis & Presbyteris qui Hierosolymis erant.

5 Itaque Ecclesiæ confirmabantur fide, & augebantur numero quotidiè.

6 Phrygia autem peragrata & Galatica regione, prohibiti à Spiritu sancto loqui sermonem in Asia.

7 Quum venissent in Mysiam, tentabant ire versus Bithyniam: sed non sinit eos *ire* Spiritus.

8 A præterita autem Mysia, descenderunt Troada.

9 Et visum per noctem apparuit Paulo, vir Macedo quidam aderat stans & rogans eum, & dicens, Trajice in Macedoniam, & succurre nobis.

10 Vt autem visum vidit, statim studuimus abire in Macedoniam: collatis argumentis colligentes vocasse nos Dominum vt eis evangelizaremus.

11 Profecti igitur Troade, rectum cursum tenui-

tenuimus Samothracem, & sequenti die Neapolin.

11 Et illinc Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ vrbs, colonia. Egimus autem in ea vrbe aliquot dies.

13 Et die Sabbathi egressi sumus ex vrbe ad flumen, vbi solebat esse precatio: vbi quum consedissemus, alloquuti sumus mulieres quæ convenerant.

14 Quædam autem mulier nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatyrorum, Deum colens, *nos* audiuit: cuius Dominus adaperuit cor, vt attenderet ea quæ dicebantur à Paulo.

15 Quum igitur baptizata esset, & domus eius, rogauit *nos* dicens, Si iudicastis me fidelem esse Domino, ingressi domum meam, manete. Et adegit nos.

16 Factum est autem proficiscentibus nobis ad precationem, vt ancillula quædam habens spiritum Pythonis occurreret nobis quæ quæstum magnum præbebat Dominis suis, vaticinando.

17 Hæc subsequuta Paulum ac nos, clamabat dicens, Isti homines serui sunt Dei illius summi qui annuntiant vobis viam salutis.

18 Hoc autem fecit ad multos dies, sed molestè ferens Paulus, & conversus, spiritui dixit, Præcipio tibi per nomen Iesu Christi, vt exeas ab ea. Exijt igitur eodem illo momento.

19 Videntes autem Domini abijsse spem quæstus sui, prehensum Paulum & Silam traxerunt in forum ad magistratus,

20 Et

20 Et offerentes eos prætoribus, dixerunt: Homines isti conturbant ciuitatem nostram, quum sint Iudæi.

21 Et annunciant ritus quos non licet nobis suscipere, neque vsurpare, quum simus Romani.

22 Vnà verò insurrexit turba aduersus eos, & prætores diruptis eorum vestibus iusserunt eas virgis cædi:

23 Quumq; multas plagas eis imposuissent, coniecerunt *eos* in carcerem, additis mandatis commentariensi, vt tutò eos asseruaret.

24 Qui quum tale mandatum accepisset, coniecit eos in intimum carcerem, & pedes eorum adstrinxit numella.

25 Media autem nocte precantes Paulus & Silas hymnos canebant: & qui vincti erant, exaudiebant eos.

26 Repentè verò terræ motus magnus extitit, ita vt concuterentur fundamenta carceris: & illicò apertæ sunt omnes fores, & omnium vincula laxata.

27 Expergefactus autem commentariensis, quum videret fores carceris apertas, educto gladio erat seipsum interemptum, existimans vinctos effugisse.

28 Clamauit autem Paulus voce magna, dicens, Ne quid feceris tibi ipsi mali, omnes enim hic sumus.

29 Is verò petito lumine irrupit: & tremefactus accedit Paulo & Silæ *ad pedes*.

30 Et productis ipsis foras, ait, Domini, quid me oportet facere vt seruer?

31 At illi dixerunt, Crede in Dominum Iesum Christum, & seruaberis tu ac domus tua.

32 Et loquuti sunt ei sermonem Domini, & omnibus qui erant domi ipsius.

33 *Ipse* verò illis assumptis ea ipsa hora noctis, lauit *eorum* plagas, & baptizatus est ipse & omnes *domestici* illius illicò.

34 Quumq; perduxisset eos domum suam, apposuit eis mensam, & exultauit quòd cum vniuersa domo sua credidisset Deo.

35 Die autem exorto, præfecti miserunt viatores qui dicerent, Dimitte homines illos.

36 Annunciauit autem cómentariensis hos sermones Paulo: miserunt, *inquit*, præfecti vt dimittamini: nunc igitur egressi, ite in pace.

37 Paulus autem dixit eis, Cæsos nos publice indicta causa, quum simus Romani coniecerunt in carcerem, & nunc clàm nos eijciunt? Non profecto, sed veniant ipsi, & nos educant.

38 Renuntiarunt autem præfectis viatores verba ista: timueruntque audito eos Romanos esse.

39 Et venientes precati sunt eos, & eductos rogarunt vt egrederentur ex vrbe.

40 Egressi autem è carcere introierunt ad Lydiam: & visis fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt.

CAP. XVII.

1 *Paulus Thessalonica.* 3. *Christum annuncians.* 6. 7. *a Iasone exceptus.* 10. *Beream emittitur.* 15. *Inde*

15. *Inde Athenas profectus.* 19. *In Areop*
go. 23. *Deum illis ignotum annuntiat.* 3
Nonnullis ad Christum conuersis.

ITinere autem facto per Amphipolin, & A
polloniam, venerunt Thessalonicam, vbi
rat synagoga Iudæorum.

2 Paulus verò sicut consueuerat, introiu
ad eos, & per Sabbatha tria disseruit *cum e*
ex Scripturis,

3 Adaperiens & proponens oportui
Christum pati, & resurgere à mortuis: & hu
esse Christum Iesum, Quem ego, *inquam*, a
nuntio vobis.

4 Nonnulli igitur eorum assensi sunt,
consociati sunt Paulo & Silæ, & religiosoru
Græcorum multitudo magna, & ex mulie
bus primarijs non paucæ.

5 Sed invidia commoti Iudæi qui incred
li erant, assumptis quibusdam circumforan
viris sceleratis, ac turba coacta, fecerunt vt
vitas tumultuaretur: & adorti domum Ia
nis, studebant eos adducere ad populum.

6 Et quum non inveniissent eos, traxeru
Iasonem & quosdam fratres ad civitatis M
gistratus clamando, Hi sunt qui orbis ter
rum statum subverterunt, & hic adsunt,

7 Quos excepit Iason: qui omnes cont
decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dice
tes esse Iesum.

8 Commouerunt autem turbam & ma
stratus civitatis hæc audientes.

9 Qui tamen quum satis accepissent ab I
sone & cæteris, dimiserunt eos.

10 P

10 Fratres verò statim per noctem emiserunt Paulum simul & Silam Beræam: qui quum adveniſſent, ierunt in ſynagogam Iudæorum.

11 Fuerunt autem iſti generoſiores ijs *Iudæis* qui erant Theſſalonicæ, vt qui receperint ſermonem cum omni alacritate, quotidie ſcrutantes Scripturas, an hæc ita ſe haberent.

12 Multi igitur crediderunt ex eis, & Græcæ mulieres honeſtæ, & viri non pauci.

13 Vt autem cognouerunt Theſſalonicenſes Iudæi, Beroæ quoque annuntiatum eſſe à Paulo ſermonem Dei, venerunt etiam illuc, concitantes turbam.

14 Sed ſtatim Paulum emiſerunt fratres, vt iret velut ad mare: Silas autem & Timotheus ſubſtiterunt illic.

15 Qui verò Paulum ſuſceperant tuto loco conſtituendum, deduxerunt eum Athenas vſque: & accepto mandato ad Silam ac Timotheum, vt quàm citiſſimè ad ipſum venirent, abierunt.

16 Paulo verò Athenis illos expectante irritabatur ſpiritus eius in ipſo, quum conſpiceret vrbem idolis deditam.

17 Diſſerebat igitur in ſynagoga cum Iudæis & religioſis, & in foro quotidie cum quibuſvis obvijs.

18 Quidam autem ex Epicuræis & Stoicis Philoſophis conflictabantur cum eo, & quidam dicebant, Quid vult garrulus iſte dicere? Alij verò peregrinorum deorum videtur annun-

nuntiator esse: quoniam Iesum & resurrec-
nem annuntiabat eis.

19 Et prehensum eum duxerunt in Are-
pagum, dicentes, Possumusne scire quæ sit i-
noua, quæ à te dicitur, doctrina?

20 Peregrina enim quædam ingeris au-
bus nostris: volumus ergo scire quidnam is-
sibi velint.

21 (Cæterùm Athenienses & aduenæ ho-
spites nulli alij rei vacabant nisi ad dicendu-
aut audiendum aliquid noui.)

22 Stans autem Paulus in medio Areopag-
dixit, Viri Athenienses, omnino conspicio v-
quasi religiosiores.

23 Præteriens enim & contemplans sac-
vestra, inueni etiam aram cui inscriptum er-
Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colit-
hunc ego vobis annuntio.

24 Deus qui fecit mundum & omnia qu-
in eo sunt, quum sit cœli & terræ Domin-
* in manufactis templis non habitat:

Sup. 7. 48

25 Nec manibus hominum colitur, alic-
ius rei egens, quum ipse det omnibus vita-
& halitum & omnia.

26 Fecitque ex vno sanguine totam gen-
tem hominum, vt habitarent super dimi-
statis temporibus vniuersa superficie terræ, &
positis terminis habitationis eorum.

27 Vt quærerent Deum, si forte palpar-
eum inuenirent: quanquam profectò non lo-
gè abest ab vnoquoque nostrum.

28 In ipso enim viuimus, & mouemur,
sumus, sicut & quidam vestratium Poetar-
dixerun

dixerunt, Nam huius progenies etiam sumus.

29 * Progenies ergo Dei quum sumus, non debemus existimare auro, aut argento, aut lapidi arte sculpturæ, artificij & excogitationis hominum, numen esse simile. *Esa 40. 25.*

30 Temporibus igitur istius ignorantiæ conniuentia dissimulatis, Deus nunc denunciat omnibus vbique hominibus vt resipiscant.

31 Eo quòd statuit diem quo iustè iudicaturus est orbem terrarum, per eum virum quem definijt, fide palàm facta omnibus, illo à mortuis excitato.

32 Quum audissent autem resurrectionem mortuorum, alij quidem cauillabantur: alij verò dicebant, Audiemus te rursus de hac re.

33 Et ita Paulus exiuit è medio eorum.

34 Quibus verò ei adhæserunt & crediderunt, in quibus *fuit* Dionysius Areopagita & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

CAP. XVIII.

1 *Paulus Corinthi 6 Gentes docentem, 9 solatur Dominus. 12 Coram Gallione accusatur, 17 sed frustra. 18 Hinc in Syriam, 19 deinde Ephesum profectus, 23 Galatiæ & Phrygiæ Ecclesias confirmat. 24 Apollos ab Aquila exquisitus institutus, 28 Christum magno cum fructu prædicat.*

POstea Paulus quum discessisset Athenis, venit Corinthum.

2 Et reperto quodam Iudæo nomine * Aquila, Pontico natione, qui nuper venerat ex *Rom. 16. 3.*

Ee Italia,

Italia, & Priſcilla vxore eius (eo quòd edixiſſet Claudius vt omnes Iudæi Roma excederent) venit ad eos.

3 Et quia eiuſdem erat artificij, manſit apud eos, & operabatur: erat enim ars illorum conficere tabernacula.

4 Diſſerebat autem in ſynagoga omnibus Sabbathis, & in ſuam ſententiam adducebat tum Iudæos, tum Græcos.

5 Vt autem venerunt è Macedonia Silas & Timotheus, cóſtringebatur ſpiritu Paulus, pergens teſtificari Iudæis Ieſum *eſſe* Chriſtũ illũ.

6 Ipſis autem ſeſe opponentibus, ac blaſphemantibus, * excuſſis veſtibus dixit eis, ſanguis veſter ſuper caput veſtrum: purus ego, ab hoc tempore ad Gentes proficiſcar.

Sup. 13. 51. *Mar.* 10. 4

7 Et digreſſus illinc, introiit domum cuiuſdam nomine Iuſti, colentis Deum, cuius domus erat confinis ſynagogæ.

8 * Criſpus autem præfectus ſynagogæ credidit Domino cum tota domo ſua: multique Corinthiorum audientes, credebant, & baptizabantur.

1. *Cor.* 1. 14.

9 Dixit autem Dominus nocte per viſionẽ Paulo, Ne time, ſed loquere, & ne tacueris.

10 Nam ego ſum tecum, & nemo te inuadet vt tibi malefaciat, quoniam populus eſt mihi multus in hac vrbe.

11 Commoratus eſt itaque *illic* annum & ſex menſes, docens eos ſermonem Dei.

12 Quum autem Gallio eſſet Proconſul Achaiæ, inſurrexerunt concorditer Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad Tribunal.

13 Dicentes,

13 Dicentes, iste persuadet hominibus colere Deum contra Legem.

14 Paulo verò iam os aperturo, dixit Gallio Iudæis, Si qua iniuria esset, aut facinus malum, o Iudæi, quatenus æquum esset, vos tolerarem.

15 Sin verò quæstio est de sermone & nominibus & Lege vestrate, ipsi videritis, iudex enim ego istarum rerum esse nolo.

16 Et abegit eos à tribunali.

17 Prehensum autem omnes Græci Sosthenem præfectum synagogæ cædebant ante tribunal: neque quicquam eorum Gallioni curæ erat.

18 Paulus verò cùm adhuc *illic* permansisset dies multos, valedicto fratribus, enauigauit in Syriam: & cum eo Priscilla & Aquila, quum * totondisset caput Chenchreis: habebat enim votum. *Num. 6. 18.*

19 Peruenit autem Ephesum, & eos ibi reliquit: ipse verò ingressus synagogam, disseruit cum Iudæis. *Inf. 21. 24.*

20 Rogantibus autem ipsis vt diutiùs apud ipsos maneret, non annuit.

21 Sed valedixit eis, dicens, Oportet omninò me diem festum qui instat agere Hierosolymis: sed iterum reuertar ad vos, * Deo volente. Et prouectus est Epheso. *1. Cor. 4. 19.*

22 Quumque descendisset Cæsaream, ascendisseque *Hierosolymam*, ac salutasset Ecclesiam, descendit Antiochiam. *Iac. 4. 15.*

23 Et quum peregisset *illic* aliquantulum tempore, abiit, peragrans ordine Galaticam

regionem & Phrygiam, confirmans omnes discipulos.

1. Cor. 1. 12. 24 Iudæus autem quidam * Apollos nomine, Alexandrinus natione, vir eloquens, peruenit Ephesum, potens in Scripturis.

25 Hic erat initiatus via Domini: & feruens spiritu, loquebatur & docebat diligenter ea quæ sunt Domini, sciens tantum Baptisma Iohannis.

Rom. 16. 3. 26 Cœpitq; liberè loqui in synagoga, quem quum audissent * Aquila & Priscilla, assumpserunt eum, & exquisitiùs ei exposuerunt viam Dei.

27 Quum autem vellet transire in Achaiam, fratres *eum* adhortati scripserunt discipulis vt exciperent eum: qui quum aduenisset, multum contulit ijs qui crediderant per gratiam.

28 Magna enim contentione Iudæos magis ac magis redarguebat publicè, ostendens per Scripturas Iesum esse Christum illum.

CAP. XIX.

1 Discipuli quidam Ephesi, 3 Iohannis doctrina imbuti, 2 ignorantes Spiritus Sancti visibiles illas gratias quibus Deus regnum Filij sui ornauerat, baptizantur in nomine Iesu, 13 Exorcistæ Iudæi 16 a diabolo cæduntur. 19 Libri exuruntur magici. 24 Demetrius 29 magnam in Paulum seditionem concitat.

FActum est autem interim dum Apollos esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus

oribus partibus veniret Ephesum: vbi quum discipulos inuenisset,

2 Dixit eis, Num Spiritum sanctum accepistis posteaquam credidistis? At illi dixerunt ei, Imò ne *hoc* quidem audiuimus, an sit Spiritus sanctus.

3 Tunc dixit eis, in quid ergo baptizati estis? At illi dixerunt, In Iohannis baptismum.

4 Dixit autem Paulus,* Iohannes quidem baptizauit baptismo resipiscentiæ, dicens populo, vt in eum qui venturus erat post ipsum, crederent, hoc est in Christum Iesum. Qui verò illud audierunt, baptizati sunt in nomen Domini Iesu. *Mat.* 3 11. *Mar.* 1.8. *Luc.* 3 1. *Ioh.* 1.26

5 Et cùm imposuisset eis manus Paulus, venit Spiritus sanctus in eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.

6 Erant autem omnes isti viri circiter duodecim.

7 *Ipse* porrò ingressus Synagogam liberè loquebatur, ad tres menses, disserens & suadens quæ ad regnum Dei pertinent.

8 Quam autem quidam indurarentur, & parere nollent, malè loquentes de via Dei apud multitudinem, abscedens ab illis, separauit discipulos, quotidie disserens in Schola tyranni cuiusdam.

9 Hoc autem factum est per biennium, *ita* vt omnes qui habitabant in Asia, tũ Iudæi tum Græci, audirent sermonem Domini Iesu.

10 Virtutes autem non vulgares faciebat Deus per manus Pauli.

11 *Ita* vt etiam ad ægrotos deferrentur à

corpore eius ſudaria ſeu ſemicincta, & diſcederent ab eis morbi, & ſpiritus mali ab eis exirent.

12 Aggreſſi ſunt verò quidam ex circulatoribus Iudæis exorciſtis nominare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos, nomen Domini Ieſu, dicentes, Adiuramus vos per Ieſum quem Paulus prædicat.

13 Erant autem quidam filij Sceuæ Iudæi principis Sacerdotum ſeptem, qui hoc faciebant.

14 Reſpondens verò ſpiritus malus, dixit, Ieſum novi, & Paulum novi: vos autem qui eſtis?

15 Et inſiliit in eos homo in quo erat ſpiritus malus, & ſuperatis illis, invaluit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent ex domo illa.

16 Id verò innotuit omnibus tum Iudæis tum Græcis qui habitabant Epheſi: & incidit timor in eos omnes: & magnificabatur nomen Domini Ieſu.

17 Et multi eorum qui crediderant, veniebant confitentes & indicantes facta ſua.

18 Multi verò ex ijs qui cutioſa iſta exercuerant, comportatos libros exuſſerunt in omnium conſpectu: quorum ſupputatis pretijs, repererunt denariorum quinquaginta millia.

19 Ita fortitèr creſcebat ſermo Domini, & invaleſcebat.

20 His autem expletis, propoſuit Paulus per ſpiritum peragrata Macedonia & Achaia, proficiſci

proficiſci in Hieruſalem, dicens, Poſtquam fuero illic, oportet me etiam Romam videre.

21 Miſſis autem in Macedoniam duobus ex ijs qui ipſi miniſtrabant, *videlicet* Timotheo & Eraſto, ipſe ſubſtitit ad tempus in Aſia.

22 Ortus eſt autem illo tempore tumultus non paruus ob viam *Domini*.

23 Nam quidam nomine Demetrius, ſignator argenti, qui faciebat templa Dianæ argentea, præbebat artificibus non paruum quæſtum.

24 Quibus congregatis, & ijs qui in iſtiuſmodi rebus operam nauabant, dixit, Viri, ſcitis ex hoc quæſtu noſtras eſſe copias.

25 Et ſpectatis & auditis Paulum non ſolùm Epheſinam, ſed propè totius Aſiæ multam turbam perſuadendo auertiſſe, quòd dicat deos illos non eſſe qui manibus fiant.

26 Periculum eſt autem non ſolùm ne portio iſta nobis per ipſum confutata pereat, ſed etiam ne magnæ deæ Dianæ templum pro nihilo putetur, futurumque ſit vt etiam deſtruatur maieſtas eius, quam tota Aſia & orbis colit.

27 *His* autem auditis, pleni excandeſcentia, clamaverunt, dicentes, Magna Diana Epheſiorum.

28 Et impleta eſt ciuitas tota confuſione, & irruerunt concorditer in theatrum, correpto Gaio & Ariſtarcho Macedonibus, ſocijs peregrinationis Pauli.

29 Paulo
lum, non siu
30 Sed &
sent ei amici
ne se daret in
31 Alij ig
concio confu
rei causa conu
32 Ex tur
lexandrum, p
xander igitur
volebat causa
33 Quem
vox extitit v
clamantium,
34 Tum S
dixit, Viri E
qui nesciat E
magnæ deæ
lachri?
35 Quum
ci, oportet
præceps face
36 Adu
que sacrilego
vestram.
37 Quòd
artifices, neg
tur forum, &
ius vocent.
38 Si qui
inlegitima c
39 Nam

7 Primo autem die hebdomadis, coactis discipulis ad frangendum panem, Paulus disserebat, abiturus postridiè: produxitque sermonem vsque in mediam noctem.

8 Erant verò lucernæ multæ in cœnaculo vbi erant congregati.

9 Sedens autem quidam adolescens nomine Eutichus in fenestra, demersus somno profundo, quum diutius differret Paulus, præ somno ruens, decidit ex tertia contignatione deorsum, & sublatus est mortuus.

10 Quum descendisset autem Paulus, prouolutus in eum: & complexus dixit, Ne tumultuamini: anima enim eius in ipso est.

11 Quum igitur ascendisset, fregisset que panem, & cibum sumpsisset, diu colloquutus, vsque ad diluculum, ita *demum* profectus est.

12 Adduxerunt autem puerum viuum, & recreati sunt non mediocriter.

13 Nos verò progressi ad nauem, prouecti sumus Asson, illinc recepturi Paulum: sic enim constituerat, pedibus ipse iter facturus.

14 Vt autem coniunxit *sese* nobiscum Assen, recepto eo venimus Mitylenen.

15 Et quum illinc abnauigassemus, sequenti die peruenimus contra Chium, postridiè verò appulimus Samum: & quum diuersati essemus Trogylij, sequenti die venimus Miletum.

16 Decreuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne ipsi contingeret tempus terere in Asia. Festinabat enim si fieri posset, vt die Pentecostes essemus Hierosolymis.

17 Missis

17 Missis autem Mileto *nuntijs* Ephesum accersiuit Presbyteros Ecclesiæ.

18 Qui quum ad ipsum venissent, dixit eis, Vos scitis, quomodo à primo die ingressus sum Asiam, vobiscum per omne tempus fuerim:

19 Seruiens Domino cum omni modestia, & multis lachrymis ac tentationibus, quæ mihi euenerunt in Iudæorum insidijs.

20 Vt nihil subterfugerim eorum quæ vobis conducerent, quominus *ea* vobis annuntiarem, & docerem vos publicè & domatim.

21 Testificans Iudæis simul & Græcis conversionem ad Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.

22 Et nunc ecce. ego vinctus Spiritu, proficiscor in Hierusalem, ignorans quæ in ea mihi occurrent:

23 Nisi quòd Spiritus sanctus per singulas vrbes testificatur, dicens, vincula & afflictiones me manere.

24 Sed nullius rei habeo rationem, neque vita mea mihi ipsi chara est, vt peragam cursum meum cum gaudio, & ministerium quod accepi à Domino Iesu, ad testificandum Euangelium gratiæ Dei.

25 Et nunc, ecce, ego scio non amplius visuros faciem meam vllos ex vobis omnibus, per quos transiui prædicans regnum Dei.

26 Ideò testor vobis hodierno die, me purum esse à sanguine omnium.

27 Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis omne Dei consilium.

28 Attendite

28 Attendite igitur vosipsos, & totum gregem, in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei, quam proprio illo sanguine acquisiuit.

29 Ego enim hoc noui, post discessum meum. lupos graues, non parcentes gregi, ingressuros esse in vos.

30 Et ex vobisipsis exorituros qui loquentur peruersa, vt discipulos post se abstrahant.

31 Ideò vigilate, memores me per triennium nocte & die non cessasse cum lacrymis monere vnumquemque.

32 Et nunc quoque, fratres, commendo vos Deo & sermoni gratiæ ipsius: qui *quidem Deus* potest superstruere, & dare vobis quod hæreditatis iure possideatis cum sanctificatis omnibus.

33 Argentum & aurum aut vestem nullius concupiui.

1. *Cor.* 4. 12. 34 Imò ipsi nostis, * vsibus meis & ijs qui mecum sunt, manus istas ministrasse.

1. *Th.* 2. 9. 2. *Th.* 3. 8. 35 In omnibus ostendi vobis, oportere sic laborando suscipere infirmos, & meminisse verborum Iesu ipsum *videlicet* dixisse, Beatum est dare, potiùs quàm accipere.

36 Et quum hæc dixisset, positis genibus suis, orauit cum illis omnibus.

37 Magnus autem fletus omnium ortus est: & ruentes in collum Pauli, deosculabantur eum.

38 Cruciati maximè ob sermonem quem dixerat, ipsos non esse amplius faciem eius conspecturos: & deduxerunt eum ad nauem.

CAP.

CAP. XXI.

2 Paulus Hierosolymam tendens, 8 Cæsarea Philippum Euangelistam conuenit, 10 cuius etiam vincula prædicit Agabus. 17 Hierosolymam quum aduenisset, 26 Templũ ingressus, 27 cõprehenditur a Iudæis. 32 Per Lysiam tribunum iisdem eripitur.

VT autem proiecti sumus, auulsi ab eis recto cursu venimus Coum, sequenti die Rhodum, & illinc Patara.

2 Et inuenta naui quæ traijciebat in Phœnicem, ea conscensa, proiecti sumus.

3 Quum autem cœpisset nobis apparere Cyprus, ea ad sinistram relicta, nauigauimus in Syriam, & deuecti sumus Tyrum: illic enim nauis erat suum onus expositura.

4 Permansimus autem ibidem dies septem, inuentis discipulis: qui Paulo dicebant per Spiritum, ne ascenderet in Hierusalem.

5 Sed peractis illis diebus abijmus, omnibus deducentibus nos cum vxoribus & liberis donec vrbem exiuissemus, & positis genibus in littore, precati fuimus.

6 Et alij alios complexi, conscendimus nauim: illi autem reversi sunt ad suos.

7 Nos verò nauigatione perfecta, peruenimus Tyro Ptolemaida: & salutatis fratribus, mansimus diem vnum apud eos.

8 Postridiè verò egressi Paulus & nos qui cum eo eramus, venimus Cæsaream, & ingressi domum * Philippi Euangelistæ (qui erat vnus ex illis septem) mansimus apud eum. *Sup. 6. 5.*

9 Huic

9 Huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes.

10 Et quum *illic* permansissemus dies complures, descendit ex Iudæa quidam Propheta nomine Agabus.

11 Qui quum venisset ad nos, sumpsit zonam Pauli, & vinctis sibi pedibus ac manibus dixit, Hæc dicit Spiritus sanctus, Virum cuius est hæc zona, ita vincient in Hierusalem Iudæi, tradentque in manus Gentium.

12 Vt verò ista audiuimus, rogabamus & nos & qui in eo loco erant, ne ascenderet in Hierusalem.

13 Tunc respondit Paulus, Quid facitis flentes & comminuentes cor meum? Nam ego non solùm vinciri, sed & mori paratus sum in Hierusalem pro nomine Domini Iesu.

14 Quum igitur non assentiretur, acquieuimus, dicentes, Fiat Domini voluntas.

15 Porrò post dies istos collectis sarcinis ascendimus in Hierusalem.

16 Venerunt autem simul etiam *quidam* ex discipulis Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur, Manasonem quendam Cyprium antiquum discipulum.

17 Quum igitur peruenissemus Hierosolymam, libenter exceperunt nos fratres.

18 Sequenti autem die introiit Paulus nobiscum ad Iacobum: & omnes presbyteri adfuerunt.

19 Quos complexus, exposuit sigillatim quæ Deus fecisset inter Gentes per ipsius ministerium.

20 At

20 At illi his auditis, glorificauerunt Dominum : & dixerunt ei, Conſpicis frater, quot ſint millia Iudæorum qui crediderunt : ſuntque omnes accenſi zelo legis.

21 Audierunt autem de te ex aliorum ſermone, te defectionem à Moſe docere omnes qui inter Gentes ſunt Iudæos, & dicere eos non debere circumcidere filios, neque *ſecundum* ritus ambulare.

22 Quid eſt ergo ? omnino oportet conuenire multitudinem : audient enim te veniſſe.

23 Hoc igitur fac quod tibi dicimus : Sunt nobis viri quatuor voto obnoxij.

24 His aſſumptis ſanctificator cum eis, & adde ad eorum ſumptus, vt * radant capita : & norint omnes nihil eſſe eorum quæ de te fama acceperunt, ſed te quoque ita incedere vt Legem obſerues.

Sup. 18. 18. *Num.* 6. 28.

25 De ijs autem qui crediderunt ex Gentibus, nos ipſi ſcripſimus, & decreuimus ne quid huiuſmodi obſeruent, niſi vt caueant ab ijs quæ ſunt immolata ſimulachris, & à ſanguine, & rebus ſuffocatis, & ſcortatione.

26 Tum Paulus aſſumptis viris illis ſequenti die cum eis ſanctificatus ingreſſus eſt in templum, denuntians expletionem dierum ſanctificationis, vſquedum oblata fuit pro vnoquoque eorum oblatio.

27 Quum autem ſeptem illi dies iam eſſent explendi, quidam Iudæi ex Aſia tum conſpicati in templo, contu barunt totam turbam, & iniecerunt manus in eum,

28 Cla-

28 Clamantes, Viri Israelitæ succurrite: hic est homo ille qui aduersus populum & legem & locum hunc omnes vbique docet, atque adeò Græcos introduxit in templum, & polluit sanctum locum istum.

29 (Viderant enim antea Trophimum Ephesium in vrbe cum eo, quem existimabant fuisse a Paulo introductum in templum.)

30 Commota est igitur vrbs tota, & factus est concursus populi: & prehensum Paulum trahebant è templo, statimque clausæ sunt fores.

31 Studentibus autem ipsis eum trucidare, peruenit fama ad Tribunum cohortis, totam Hierusalem conturbatam esse.

32 Qui, eo ipso *momento* acceptis militibus ac Centurionibus, decurrit ad illos. At illi cùm vidissent tribunum & milites, cessarunt verberare Paulum.

33 Tunc appropinquans Tribunus prehendit eum, & iussit vinciri catenis duabus: & percontatus est quisnam esset, & quid fecisset.

34 Alij autem aliud clamabant in turba: & quum non posset certi *quicquam* cognoscere propter tumultum, iussit duci in castra.

35 Quum igitur peruenisset ad gradus, euenit vt portaretur à militibus propter violentiam turbæ.

36 Sequebatur enim multitudo populi clamans, Tolle eum.

37 Et quum iam introducendus esset in castra Paulus, dicit Tribuno, Licetne mihi aliquid tibi dicere? Qui dixit, Græcè nosti?

28 Nonne

38 Nonne tu es Aegyptius ille qui ante hos dies ad seditionem concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia sicariorum?

39 Dixit autem Paulus, Ego quidem sum Iudæus Tarsensis, non obscuræ Cilicum vrbis ciuis: cæterùm rogo te, permitte mihi vt alloquar populum.

40 Quum igitur ille permisisset, Paulus stans in gradibus, manu silentium postulauit à plebe: & magno silentio facto, loquutus est lingua Hebræa, dicens:

CAP. XXII.

2 Paulum rationem fidei suæ reddentem. 22. Aliquandiu Iudæi audiunt. 23. Illu vero clamantibus. 24. Virgis examinari iussus. 27. Romanum se ciuem esse declarat.

VIri fratres & patres, audite meam, qua nunc apud vos vtor, defensionem.

2 (Quum audissent autem eum Hebræa lingua ipsos alloqui, magis præbuerunt silentium, & dixit:)

3 Ego quidem sum Iudæus, natus Tarsi *vrbe* Ciliciæ, nutritus verò in hac ipsa vrbe ad pedes Gamalielis, institutus ad exquisitam formam patriæ Legis, zelo Dei accensus, sicut & vos omnes estis hodiè.

4 Qui hoc vitæ genus persequutus sum vsque ad mortem, vinciens ac tradens in carceres, tum viros, tum mulieres.

5 Vt & Pontifex maximus mihi testis est, & totus Seniorum ordo, à quibus etiam Epi-

stolis ad fratres acceptis, Damascum proficiscebar, adducturus etiam eos qui illic essent vinctos in Hierusalem, vt punirentur.

6 Evenit autem mihi iter facienti, & appropinquanti Damasco circiter meridiem, vt repente è cœlo circumfulcerit me lux multa,

7 Cecidique in solum, & audiui vocem dicentem mihi, Saul, Saul, quid me persequeris?

8 Ego verò respondi, Quis es Domine? Dixitque mihi, Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris.

9 Porrò qui mecum erant, Lucem quidem conspexerunt & expauefacti sunt: vocem autem non audierant eius qui loquebatur mecum.

10 Dixi verò, Quid faciam Domine? Dominus autem dixit mihi, Surge ac proficiscere Damascum: & illic tibi dicetur de omnibus quæ constituta sunt tibi vt facias.

11 Quum verò non viderem præ gloria lucis illius, manu deductus ab ijs qui mecum erant, veni Damascum.

12 Ananias autem quidam, vir pius secundum legem, testimonio ornatus omnium *illic* habitantium Iudæorum.

13 Veniens ad me, & adstans dixit mihi, Saule frater, recipe visum. Et ego eodem illo momento sum eum intuitus.

14 Ipse autem dixit, Deus patrum nostrorum delegit te qui cognosceres ipsius voluntatem & videres iustum illum, & audires vocem ex ore ipsius.

15 Nam

15 Nam eris ei testis apud omnes homines eorum quæ vidisti & audisti.

16 Nunc igitur quid cunctaris? exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, invocato nomine Domini.

17 Evenit autem mihi reverso in Hierusalem quum precarer in templo, vt raperer extra me:

18 Et viderem eum dicentem mihi, Festina & exi citò ex Hierusalem: quoniam non accipient testimonium tuum de me.

19 Et ego dixi, Domine ipsi sciunt me pertraxisse in carcerem, & cæcidisse per singulas synagogas eos qui credebant in te.

20 Et quum funderetur sanguis Stephani martyris tui, ego quoque adstabam, & assentiebar cædi illius, & custodiebam pallia eorum qui interficiebant eum.

21 Tum is dixit mihi, Proficiscere: nam ego te procul ad Gentes mittam.

22 Audiebant autem eum ad hunc vsque sermonem: tum verò sustulerunt vocem suam, dicentes, Tolle è terra *hominem* istiusmodi, non enim convenit eum vivere.

23 Clamantibus autem eis, & proijcientibus pallia & pulverem iactantibus in aerem:

24 Iussit Tribunus eum duci in castra, dixitque vt in eum flagellis inquireretur: vt resciret quam ob causam sic clamarent adversus eum.

25 Quum autē adstrinxissent eum loris, dixit adstanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanū & indemnatū licet vobis flagellare?

26 *Hoc* verò quum audijſſet Centurio: adijt Tribunum, & annuntiauit ei dicens, Vide quid facturus ſis: homo enim iſte Romanus eſt.

27 Accedens autem Tribunus dixit ei, Dic mihi, num tu Romanus es: At ille dixit, etiam.

28 Et reſpondit Tribunus, ego multa ſumma civitatem iſtam acquiſiui. Paulus autem ait, Ego verò etiam natus ſum *ciuis*

29 Statim igitur abceſſerunt ab eo qui fuerant in eum inquiſitari: ſed & Tribunus quoque timuit, cognito eum Romanum eſſe, quoniam eum vinxerat.

30 Poſtridie verò volens pro certo ſcire cuius *rei* accuſaretur à Iudæis, ſoluit eum e vinculis, & iuſſit Principes Sacerdotum venire, totumque ipſorum conſeſſum: ac deductum Paulum ſtatuit coram eis.

CAP. XXIII.

1 *Paulum cauſam dicentem.* 2. *Ananias percuti inbet.* 7. *Diſſenſio inter ipſius accuſatores oritur.* 11. *Conſolatur Deus Paulum.* 14. *De Iudæorum inſidijs.* 20. *Tribunus certior factus,* 27 *Paulum Felici præſidi mittendum curat.*

INtentis autem in conſeſſum oculis Paulus, ait, Viri fratres, ego omni conſcientia bona ſeruiui Deo hunc vſque diem.

2 Ananias autem Pontifex maximus imperauit ijs qui ipſi aſtabant, vt os eius cæderent.

3 Tum Paulus dixit ei, Futurum eſt vt percutiat

cutiat te Deus, paries dealbate: & tu sedes iudicans me secundum Legem, & Legem transgrediens iubes me cædi?

4 Tum qui adstabant dixerunt, Pontifici maximo Dei conuitiari?

5 Dixit autem Paulus, nesciebam, fratres, Pontificem esse maximum, scriptum est enim *Principi populi tui non maledices: *Exod. 22. 8.*

6 Quum verò nosset Paulus vnam quidem partem esse Sadducæorum, alteram verò Pharisæorum, clamauit in consessu, viri fratres, *ego Pharisæus sum, filius Pharisæi: de spe & resurrectione mortuorum ego in iudicium vocor. *Supr. 24. 22. Philip. 3.*

7 Quum autem hoc esset loquutus, orta est seditio inter Pharisæos ac Sadducæos: & diuisa est multitudo.

8 Nam Sadducæi quidem dicunt, non esse resurrectionem, neq; Angelum, neq; Spiritum, Pharisæi autem vtrumque confitentur.

9 Ortus est igitur clamor magnus: & quum surrexissent Scribæ ex partibus Pharisæorum depugnabant, dicentes, Nihil mali inuenimus in homine isto: quod si Spiritus loquutus est ei, seu Angelus, ne repugnemus Deo.

10 Et quum magna seditio esset, veritus Tribunus ne Paulus ab ipsis discerperetur, iussit militum manum descendere, & eum rapere de medio eorum, ac ducere in castra.

11 Sequente verò nocte, adstans ei Dominus, dixit, Confide Paule, vt enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet etiam Romæ testificari.

12 Orta autem die quidam ex Iudæis f
ta coitione devoverunt sese, dicentes, neq
esuros se, neque bibituros vsquequò trucida
sent Paulum.

13 Erant autem plures quàm quadraginta
viri qui hanc conjurationem fecerant.

14 Qui adierunt Principes Sacerdotum &
Seniores, & dixerunt. Devotione devouimus
nosipsos, nihil gustaturos vsquequò trucida-
verimus Paulum.

15 Nunc ergo vos indicate Tribuno ex cō-
fessus voluntate vt eum cras ad vos deducat,
veluti exquisitius percogniturus de ijs quæ
ad eum *spectant*: nos verò, priusquàm appro-
pinquet, parati sumus ipsum interimere.

16 Quum autem filius sororis Pauli audis-
set insidias, venit: & ingressus in castra annun-
tiavit Paulo.

17 Paulus autem advocato quodam ex
Centurionibus, ait, adolescentem hunc ab-
duc ad Tribunum: habet enim quod annun-
tiet ei.

18 Ille igitur acceptum eum duxit ad Tri-
bunum, & dixit. Vinctus Paulus advocatum
me rogavit, vt hunc adolescentem ducerem
ad te qui aliquid habeat quod tibi loquatur.

19 Tribunus verò prehensa eius manu,
cùm secessisset seorsum, percōtatus est, Quid
est quod habes mihi annuntiandum.

20 *Ille* autem dixit, Iudæi constituerant ei
rogare vt cras Paulum deducas in consessum,
quasi aliquid exquisitiùs per contaturi sint
de eo.

21 Tu

21 Tu verò ne ipsis assentitor, insidiantur enim qui ex istis viri plures quadraginta, qui seipsos devoverunt, neque esuros, neque bibituros vsquequò interemerint eum, & nunc parati sunt, exspectantes quid ad te renuntietur.

22 Tribunus igitur dimisit adolescentem, quum ei præcepisset, vt nulli effaturet quod hæc ipsi indicasset.

23 Et advocatis duobus quibusdam ex Centurionibus, iussit vt pararent milites ducentos qui proficiscerentur Cæsaream vsque, & equites septuaginta, & stipatores ducentos, à tertia hora noctis:

24 Et vt iumenta præberent, vt impositum Paulum saluum perducerent ad Felicem præsidem.

25 Scripta Epistola quæ hanc summam contineret.

26 Claudius Lysias præstantissimo præsidi Felici Salutem.

27 Virum hunc comprehensum à Iudæis, quum iam esset ab eis interimendus, superveniens cum militum manu erui, quum cognovissem Romanum esse.

28 Et volens scire causam cur eum criminarentur, deduxi eum in ipsorum consessum:

29 Quem comperi accusari de quæstionibus Legis ipsorum, nullius criminis reum quod sit dignum morte aut vinculis.

30 Quum autem mihi indicatum esset insidias huic viro factum iri à Iudæis, eo ipso momento misi eum ad te: & denuntiaui quo-

que accusatoribus vt quæ habent adversus eum, dicant apud te. Vale.

31 Milites igitur sicut ipsis præceptum erat, acceptum Paulum duxerunt nocte Antipatrida.

32 Postero autem die relictis equitibus qui cum eo irent, reuersi sunt in castra.

33 Qui quum venissent Cæsaream, & reddidissent Epistolam Præsidi, stiterunt coram eo etiam Paulum.

34 Quum legisset autem *literas* Præses, & interrogasset ex qua Provincia esset, ac cognouisset esse ex Cilicia:

35 Audiam te, inquit, quum accusatores quoque tui adfuerint. Iussitque in prætorio Herodis ipsum custodiri.

CAP. XXIIII.

1 *Tertullo accusante.* 10. *Paulus pro se causam dicit.* 25. *Præsidi & eius vxori Christum annuntiat, speratam pecuniam cum frustra Felix expectasset.* 28. *Prouincia decidens, vinctum Paulum relinquit.*

QVinque autem post diebus descendit Pontifex maximus Ananias cum senioribus, & Tertullo quodam oratore: qui comparuerunt coram Præside contra Paulum.

2 Citato igitur eo, cœpit accusare Tertullus, dicens,

3 Multa per te pace potientes, rebusque recte ac fœliciter in hac gente prudentia tua gestis, & prorsus, & vbique *id* agnoscimus præstantissime Felix, cum omni gratiarum actione.

4 Ne

4 Ne verò te diutiùs interpellem, rogo te vt audias nos paucis pro tua æquitate.

5 Comperimus enim virum hunc *esse* pestilentem, & qui mouit seditionem omnibus Iudæis per vniversum orbem, & Principem sectæ Nazareorum,

6 Qui templum quoque tentauit profanare: quem etiam prehensum voluimus secundum Legem nostram iudicare,

7 Sed interveniens Tribunus Lysias, cum magna vi abduxit eum è manibus nostris,

8 Iussis ipsius accusatoribus ad te venire: ex quo poteris ipse inquisitione habita, de omnibus istis cognoscere de quibus nos eum accusamus.

9 Consenserunt autem etiam Iudæi, dicentes hæc ita se habere.

10 Respondit autem Paulus quum innuisset ei Præses vt loqueretur, Quia te à multis annis isti genti præfuisse scio, meliore animo quæ pro me faciunt, excipiendo dicam.

11 Quum tu possis nosse non plures *exactos* esse dies quàm duodecim, ex quo ascendi adoraturus in Hierusalem.

12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo differentem, aut coitionem turbæ facientem, neq; in synagogis, neq; in vrbe.

13 Neque probare possunt ea de quibus nunc me accusant.

14 Hoc verò tibi confiteor, me secundum viam illam quam sectam dicunt, ita seruire patrio Deo, vt qui credam omnibus quæ in Lege & in Prophetis scripta sunt:

15 Et

15 Et ſpem habeam in Deum fore quam
tiam ij ipſi exſpectant reſurrectionem mo
orum, tum iſtorum, tum iniuſtorum.

16 In hoc igitur ipſe *me* exerceo, vt co
ſcientiam habeam ſine offendiculo apud D
um & apud homines ſemper.

17 Pluribus autem annis interiectis, ve
eleemoſynas exhibiturus genti meæ & obla
tiones:

18 Inter quæ inuenerunt me ſanctificatum
in templo, non *tamen* cum turba, neque cum
tumultu quidam ex Aſia Iudæi.

19 Quos oportuit apud te adeſſe, & accuſa
re ſi quid haberent adverſum me.

20 Aut hi ipſi dicant ſi quod inuenerint in
me iniuſtè factum, quum ego ſtarem in con
ſeſſu.

21 Niſi de hac vna voce qua clamaui quum
inter eos ſtarem. De reſurrectione mortuorum
ego in iudicium vocor hodie à vobis.

22 Auditis autem his Felix diſtulit eos, Poſ
quam exquiſitius pernouero quæ ad ſectam i
ſtam pertinent, inquiens, Quum Tribunus Ly
ſias deſcenderit, pernoſcam veſtrũ negotium.

23 Edicto etiam Centurioni *vt* ſeruaretur
Paulus ac laxaretur, & ne quem prohiberet
ex ipſius familiaribus ei miniſtrare, aut eum
adire.

24 Aliquot autem pòſt diebus quum adeſ
ſet Felix cum Druſilla vxore ſua, quæ erat Iu
dæa, accerſiuit Paulum, & audiuit eum de fi
de quæ eſt in Chriſtum.

25 Diſſerente autem ipſo de iuſtitia, & co
tinentia

tinentia, & iudicio futuro, expauefactus Felix respondit, Ad præsens abi, oportunitatem autem nactus accersam te.

26 Simul & illud sperans, fore vt pecunia ipsi daretur à Paulo, vt eum *vinculis* exoluere: quamobrem etiam frequentiùs eum accersens, collequebatur cum eo:

27 Biennio autem expleto accepit successorem Felix Porcium Festũ. & volens gratiam inire à Iudæis Felix, rẽliquit Paulum vinctum.

CAP. XXV.

1 *Festus succedens. 6. Iubet Paulum adduci. 11. Paulus Cæsarem appellat. 14. Festus Agrippæ Regi negotium Pauli exponit. 23. Eundemque illi sistit. 27. Vt causam cognoscat.*

FEstus ergò ingressus prouinciam triduò pòst ascendit Hyerosolymam, ab *vrbe* Cæsarea.

2 Comparuerunt autem coram eo Pontifex maximus & primarij ex Iudæis contra Paulum, & eum precati sunt.

3 Petentes gratiam aduersus eum, vt accerferet eum in Hierusalem: factis insidijs vt *eum* in via interimerent.

4 Festus autem respondit, seruari Paulum Cæsareæ, se verò citò *illic* profecturum.

5 Qui ergo inter vos, inquit, possunt, vnà descendant: & si quid est in hoc viro improbum, accusent eum.

6 Et actis inter eos diebus nõ pluribus quàm decem, quum descendisset Cæsaream, postero die sedit pro tribunali, iussitque Paulũ adduci.

7 Qui

7 Qui quum veniſſet: circumſteterunt eum qui Hieroſolymis deſcenderant Iudæi, multas & graues criminationes adferentes aduersus Paulum, quas non poterant demonſtrare.

8 Quum ipſe excuſaret, *ſe* neq; in Legem Iudæorum, neque in templum, neq; in Cæſarem quicquam peccaſſe.

9 Sed Feſtus volens gratiam inire à Iudæis respondens Paulo dixit, Vis Hieroſolymam aſcendere: & illic de his iudicari apud me?

10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæſaris ſto, vbi me oportet iudicari: Iudæis nullam iniuriam feci, ſicut & tu pulchrè noſti,

11 Nam ſi quam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuſo mori: ſin verò nihil eſt *eorum* quorum iſti me accuſant, nemo poteſt me illis condonare. Cæſarem appello,

12 Tunc Feſtus cum conſilio colloquutus, reſpondit, Cæſarem appellaſti? ad Cæſarem proficiſceris.

13 Diebus autem aliquot exactis, Agrippa Rex & Bernice venerunt Cæſaream, ſalutaturi Feſtum.

14 Et quum dies complures illic egiſſent, Feſtus Regi expoſuit quæ ad Paulum *ſpectabant*, dicens, Vir quidam eſt relictus à Felice vinctus:

15 De quo, quum perveniſſem Hieroſolymam, indicarunt mihi Principes Sacerdotum & Seniores Iudæorum, petentes damnationem adverſus eum.

16 Quibus reſpondi, non eſſe Romanis morem quempiam perdendum dare, priuſquam

is qui accusatur in conspectu habeat accusatores, & locum defensionis accipiat super criminatione.

17 Quum ergo huc convenissent absque vlla dilatione consequenti die quum sedissem pro tribunali, iussi adduci hominem.

18 Cuius accusatores quum adstarent, nullum crimen obijciebant eorum quæ ego suspicatus eram:

19 Sed quæstiones quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere.

20 Dubitans autem ego in eiusmodi quæstione, dixi, num vellet proficisci in Ierusalem, & illic iudicari super istis.

21 Quum verò Paulus appellasset vt seruaretur Augusti cognitioni, iussi eum seruari quovsque mitterem eum ad Cæsarem.

22 Agrippa verò dixit Festo, velim & ipse hominem audire. At ille, Cras, inquit, eum audies.

23 Postero igitur die quum veniisset Agrippa & Bernice, cum multa ostentatione, & introijsset in auditorium cum Tribunis & eminentibus eius vrbis civibus, iubente Festo, adductus est Paulus.

24 Tum Festus, Agrippa Rex, inquit, & omnes qui simul adestis nobiscum; conspicitis istum de quo omnis multitudo Iudæorum compellavit me & Hierosolymis & hic, vociferantes non oportere ipsum viuere amplius.

25 Ego

25 Ego verò quum comperissem nihil d
gnum morte eum feciſſe, & is ipſe appellau
Augustum, decreui eum mittere,

26 De quo quid certi scribam Domino, n
habeo: quapropter adduxi eum ad vos, & m
ximè ad te rex Agrippa, vt inquisitione habi
ta, habeam quod scribam.

27 Nam præter rationem mihi videtur
mittere vinctum, & crimina in eum collata no
significare.

CAP. XXVI.

2 *Paulus coram Agrippa.* 4. *Vitam actam a iu-*
ventute. 16. *Vocationemque suam.* 22. *Tanta*
authoritate exposuit. 28. *Vt etiam Regis ani-*
mum nonnihil flecteret. 30. *Sedre insecta di-*
scedunt proceres.

AGrippa verò Paulo dixit, Permittitur tibi
pro teipso dicere. Tunc Paulus extenta
manu, hac defensione vsus est.

2 Super omnibus de quibus postulor à Iu-
dæis, Rex Agrippa, beatum me dico quòd sim
hodie causam apud te dicturus.

3 Maximè quòd te gnarum esse sciam om-
nium quæ apud Iudæos sunt & consuetudi-
num & quæstionum, ideò rogo te vt patien-
ter me audias.

4 Itaque vitam meam actam à iuventute
quæque à principio fuit in gente mea Hiero-
solymis: sicut omnes Iudæi.

5 Vt qui antea noverint me, iam inde à
maioribus (si velint testari) secundum exqui-
sitissimam

strictissimam illam sectæ nostræ religionis vixisse Phariſæum.

6 Nunc verò ob ſpem promiſſionis factæ patribus noſtris à Deo, ſto in iudicium vocatus.

7 Ad quam *promiſſionem* duodecim tribus noſtræ, *Deo* nocte & die perpetuò ſeruientes, ſperant ſe perventuras, de qua ſpe poſtulor, Rex Agrippa, a Iudæis.

8 Quid? incredibile iudicatur apud vos, quòd Deus mortuos excitet?

9 Equidem ſtatueram apud me adverſus nomen Ieſu Nazareni multa oportere *me* contraria facere.

10 * Quod etiam feci Hieroſolymis: & multos ſanctorum ego carceribus incluſi, a principibus Sacerdotum potestate accepta: & quum *ab eis* interimerentur, tuli ſuffragium. *Supr. 8. 3.*

11 Ac per omnes ſynagogas ſæpè ipſos puniens, coegi ad blaſphemandum & ſupra modum furens adverſus eos, perſequutus ſum in exteras vſque civitates.

12 Inter quæ etiam * proficiſcens Damaſcum cum poteſtate & procuratione principum Sacerdotum. *Supr. 9. 2.*

13 Die medio, Rex, in via vidi cœlitùs lucem, quæ ſplendorem ſolis ſuperabat, circumfulſiſſe me & eos qui mecum iter faciebant.

14 Quum autem omnes nos decidiſſemus interram, audiui vocem alloquentem me ac dicentem Hebraica lingua, Saul, Saul, quid me perſequeris? durum *eſt* tibi contra ſtimulos calcitrare.

15 Ego

15 Ego autem dixi, Quis es Domine? [illegible] ille dixit, ego sum Iesus quem tu persequeris.

16 Sed exurge, & sta in pedes tuos: ideo enim apparui tibi vt designarem te minis-strum ac testem tum eorum quæ vidisti, tum eorum *in* quibus apparebo tibi.

17 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus, ad quos nunc te mitto,

18 Vt aperias oculos eorum, vt se conver-tant à tenebris ad lucem, & *a* potestate Sata-næ ad Deum, vt remissionem peccatorum, & sortem inter sanctificatos accipiant per fidem quæ est in me.

19 Vnde Rex Agrippa, non fui rebellis cœ-lesti visioni:

Supr. 12. & 14. 20 * Sed ijs qui sunt Damasci primum, & Hierosolymis, & per omnem regionem Iu-dææ, deinde & Gentibus annuntiaui vt resi-piscerent & converterent se ad Deum, opera facientes digna ijs qui respuissent.

Supr. 21. 30. 21 Horum causa Iudæi * me in templo comprehensum tentarunt manibus suis inter-ficere.

22 Sed auxilium à Deo nactus perstiti in hunc vsque diem, testificans *ista* tum pa-uis, tum magnis, nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixe-runt.

23 *Nempe* Christum esse passurum, ac pri-mum ex resurrectione mortuorum, lucem an-nuntiaturum huic populo & Gentibus.

24 Hæc autem ipso pro se excipiente, Fe-stus magna voce, ait, Insanis Paule: multæ li-

terræ te ad insaniam propellunt.

25 Tunc ille, Non insanio, inquit, præstantissime Feste, sed vera ac sobria verba eloquor.

26 Scit enim ista Rex, apud quem etiam liberè loquor: nam latere eum quicquam horum non arbitror: neque enim in angulo gestum est.

27 Credis Rex Agrippa Prophetis? Scio te credere.

28 Agrippa autem dixit Paulo, Propemodum persuades mihi vt fiam Christianus.

29 Tum Paulus dixit, Optarim à Deo vt & propemodum & admodum non tu modò, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, facti essetis tales qualis ego sum, exceptis istis vinculis.

30 Quum autem hæc dixisset, surrexit Rex ac Præses & Bernice, & qui considerant cum eis.

31 Et quum secessissent, loquebantur alij ad alios, dicentes. Nihil morte aut vinculis dignum fecit homo iste.

32 Agrippa verò Festo dixit, Absolui poterat homo iste, nisi appellasset Cæsarem.

CAP. XXVII.

1 Paulo 7.9 periculosam nauigationem prænoscenti, 11 non creditur. 14 Diuentis vndiq; iactati, 31. 41 naufragium faciunt: 34 omnes tamen salui 44 in terram euadunt.

VT autem decretum fuit de nostra nauigatione in Italiam, tradiderunt tum Paulum,

tum quosdam alios vinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ.

2 Cor. 11 23. 2 *Conscenso igitur navigio Adramyttemo, navigaturi secundum Asiæ regiones, provecti sumus, & nobiscum erat Aristarchus Macedo Thessalonicensis.

3 Altera autem die devecti sumus Sidonem, & Iulius humaniter tractato Paulo, permisit vt ad amicos profectus, ab illis curaretur.

4 Illinc verò proiecti sublegimus Cyprum, quòd venti essent aduersi.

5 Et pelagus quod est secundum Ciliciam & Pamphyliam emensi: devenimus Myra *urbem* Lyciæ.

6 Et istic nactus Centurio nauem Alexandrinam navigantem in Italiam, imposuit nos in eam.

7 Quumque multis diebus tardè navigaremus, vixque peruenissemus secundum Cnidum, non permittente nobis vento, sublegimus Cretam secundum Salmonem.

8 Et illam vix præterlegentes, peruenimus in locum quendam quem vocant Pulchros portus, cui propinqua erat ciuitas Lasæa.

9 Multo autem tempore peracto, & quum iam esset periculosa navigatio, quod iam etiam ieiunium præterijsset, admonebat eos Paulus.

10 Dicens eis, Viri, video cum iniuria multoque damno non solùm oneris & nauis, sed etiam capitum nostrorum futuram navigationem.

11 Centurio autem gubernatori & naucle-
ro potiùs assentiebat quàm ijs quæ à Paulo
dicebantur.

12 Et quum appositus portus non esset ad
hybernandum, plerique cœperunt consilium
soluendi etiam illinc, *experiri* si quo modo
possent Phœnica peruenire: & illic hyberna-
re: qui portus est Cretæ, spectans ad Africum
& Chorum.

13 Quum autem aspirasset Notus, visi sibi
propositi compotes, quum soluissent, propiùs
prætterlegebant Cretam.

14 Verùm haud multò pòst impegit in
eam ventus turbulentus qui vocatur Euro-
clydon.

15 Quumque abreptum esset nauigium, nec
posset obniti vento, dato *nauigio flatibus* fere-
bamur.

16 Et quum infrà paruam quandam insu-
lam quæ Clauda vocatur, cursu delati esse-
mus, vix potuimus scaphæ compotes fieri.

17 Qua subducta, adiumentis vtebantur,
succincta naui: timentesque ne in Syrtin inci-
derent, summissis velis, ita ferebantur.

18 Quum autem vehementi tempestate
iactaremur, sequente *die* iacturam fecerunt.

19 Ac tertio die ipsi nostris manibus ar-
mamenta nauis abiecimus.

20 Quum autem neque sol neque sydera ap-
paruissent ad complures dies, & tempestas
non parua incumberet, iam ablata erat spes
omnis salutis nostræ.

21 Et quum multa iam fuisset inedia, tunc

stans Paulus in medio eorum dixit. Oportebat quidem, o viri, mihi obediendo non prouehi à Creta, & vitare iniuriam hanc & damnum.

22 Sed nunc admoneo vt bono animo sitis: iactura enim nulla erit cuiusquam ex vobis, sed tantùm nauis.

23 Adstitit enim mihi hac nocte Angelus Dei, cuius sum ego, quem etiam colo.

24 Dicens, ne metue Paule, oportet te Cæsari sisti: ecce condonauit tibi Deus omnes qui tecum nauigant.

25 Propterea bono animo estote viri: credo enim Deo, ita fore quemadmodum loquutus est mihi.

26 In insulam autem quandam incidere nos oportet.

27 Cæterùm quum quartadecima nox aduenisset, & ferremur in Adria, nautæ circa medium noctis suspicati sunt appropinquare sibi aliquam regionem.

28 Et demissa bolide inuenerunt passus viginti: & paululum inde progressi rursum demissa bolide inuenerunt passus quindecim.

29 Timentesque ne quo modo in aspera loca inciderent, iactis è puppi anchoris quatuor, optabant diem oriri.

30 Nautis verò studentibus fugere è naui demissa scapha in mare, sub obtentu velut è prora anchoras extensuri:

31 Dixit Paulus Centurioni & militibus, Nisi isti in naui manserint, vos seruari non poteritis.

32 Tunc abscinderunt milites funes scaphæ,

&

& fiuerunt eam excidere.

33 Interim autem dum oriretur dies, hortabatur Paulus omnes vt caperent cibum: dicens, Dies hic est decimusquartus ex quo expectantes ieiuni permanetis, nihil cibi sumentes.

34 Ideò vos hortor vt sumatis cibum: hoc enim ad salutem vestram spectat, nullus enim vestrum capillus ex capite cadet.

35 Et quum hæc dixisset, accepto pane gratias egit Deo in conspectu omnium, & quum fregisset, cœpit edere.

36 Omnes verò quum iam bono animo facti essent, sumpserunt & ipsi cibum.

37 Eramus autem vniuersa capita in nauigio, ducenta septuaginta sex.

38 Cæterùm satiati cibo alleuabant nauim, proijcientes frumentum in mare.

39 Quum autem dies ortus esset, terram non agnoscebant: sinum verò quendam animaduerterunt habentem littus, in quem consilium ceperant, si possent, expellere nauim.

40 *Igitur* anchoris sublatis permiserunt *eam* mari, simul laxatis vinculis gubernaculorum, & sublato artemone ad venti flatum, tendebant ad littus.

41 Sed quum incidissent in locum bimarem impegerunt nauem: ac prora quidem infixa manebat immobilis, puppis verò solvebatur præ vndarum violentia.

42 Militum autem consilium erat vt vinctos trucidarent, ne quis quum enatasset, effugeret.

43 At Centurio volens seruare Paulum,

prohibuit eos ab hoc consilio: iussitque vt qui possent natare, abijcerent *se* primos, & in terram euaderent,

44 Reliqui verò partim in tabulis, partim quibusdam nauis *fragmentis*, & ita factum est vt omnes salui euaderent in terram.

CAP. XXVIII.

2 *Barbarorum humanitas erga naufragos.* 3 *Paulus viperam manu tollit* 6 *illaesus.* 8 *Publium* 9 *& alios sanat.* 11 *Melita soluentes,* 16 *Romam perueniunt:* 17 *Paulus Iudaeis* 20 *causam suam exponit:* 23 *Iesum docet* 30 *Biennio.*

ET quum salui eueniissent, tunc agnouerunt insulam vocari Melitam.

2 Barbari verò praestabant nobis non vulgarem humanitatem: accensa enim pyra acceperunt nos omnes, propter imbrem vrgentem, & propter frigus.

3 Quum igitur congregasset Paulus non nihil sarmentorum, & imposuisset in pyram, vipera ob calorem prorepens inuasit eius manum.

4 Vt verò barbari viderunt pendentem bestiam è manu eius, alij alijs dicebant, Omninò homicida est homo iste, quem seruatum è mari vltio non sinit viuere.

5 At ille excussa bestia in ignem, nihil mali passus est.

6 Illi verò expectabant dum intumesceret aut corrueret repentè mortuus: sed quum multum *temporis* expectassent, & viderent nihil

incommodi illi contingere, mutati dicebant eum esse Deum.

7 Cæterùm circa locum illum erant prædia *eiusdem* primario insulæ, nomine Publio, qui nos exceptos, triduò peramicè hospites habuit.

8 Factum est autem vt pater Publij febribus ac dysenteria detentus, decumberet: ad quem Paulus ingressus, cùm precatus esset, impositis ei manibus, sanauit eum.

9 Hoc igitur facto, reliqui etiam qui morbis tenebantur in insula, accedebant & sanabantur.

10 Qui etiam multis honoribus nos honorarunt: & quum proueheremur, imposuerunt quæ vsui *nobis* erant.

11 Tribus itaque pòst mensibus deuecti sumus in naui Alexandrina, quæ in insula hyemauerat, cui erat insigne Castor & Pollux.

12 Et deuecti Syracusas, *illic* mansimus triduum.

13 Vnde circumlegentes deuenimus Rhegium: & altero post die quum superuenisset Auster, secundo die venimus Puteolos.

14 Vbi repertis fratribus, rogati sumus manere apud eos dies septem: & ita contendimus Romam.

15 Vnde quum audissent fratres de rebus nostris, prodierant nobis in occursum vsque ad Appij forum & Tres tabernas: quos quum vidisset Paulus, gratijs actis Deo, sumpsit fiduciam.

16 Quum verò venissemus Romam, Cen-

turio tradidit vinctos præfecto exercituum, sed permissum est Paulo vt habitaret seorsim cum milite qui ipsum custodiret.

17 Factum est autem vt tertio post die conuocaret Paulus Iudæorum primos : qui vbi conuenissent, dixit eis, Ego viri fratres, quum nihil fecerim aduersus populum aut ritus patrios, vinctus traditus sum Hierosolymis in manus Romanorum.

18 Qui quæstione de me habita, volebant me absoluere, quòd nullum sit in me crimen capitale.

19 Sed contradicentibus Iudæis, coactus sum appellare Cæsarem : non *tamen* quasi habeam de quo gentem meam accusem.

20 Ob hanc igitur causam vos aduocaui, quos viderem & alloquerer, nam propter spem Israelis circumdatus sum hac catena.

21 Illi verò dixerunt ei, Nos neque literas accepimus de te ex Iudæa : neque aduenies quisquam Fratrum annuntiavit aut loquutus est aliquid de te mali.

22 Velimus autem ex te audire quæ sentias : nam de secta ista notum est nobis vbique *ei* contradici.

23 Quum igitur constituissent ei diem, venerunt ad eum in hospitium complures, quibus cum testificatione exponebat regnum Dei, suadens eis quæ de Iesu Christo sunt, ex Lege Mosis & Prophetis, à mane vsque ad vesperam.

24 Et alij quidem assentiebantur ijs quæ dicebantur, quidam verò non credebant.

25 Quum

25 Quum autem inter se discordes essent, discesserunt, postquàm Paulus hoc verbum dixisset, Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam Patribus nostris:

26 Dicens, * Vade ad populum istum, & dic, Auditu audietis & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis. *Esa 6.9. Mat. 13. 14.*

27 Pinguefactum enim est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculis suis conniuerunt: ne cernant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & sanem eos. *Mar. 4. 12. Lu. 8. 10. Io. 12. 40 Ro. 11. 8.*

28 Notum ergò sit vobis, missam esse Gentibus hanc Dei salutē, & ipsos audituros.

29 Quum ergò hæc dixisset, exierunt Iudæi, multam habentes inter se disceptationē.

30 Mansit autem Paulus biennium totum in proprio conducto: & excipiebat omnes qui ad ipsum ingrediebantur.

31 Prædicans regnum Dei, ac docens quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni libertate, nemine prohibente.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS.

CAP. I.

1 Ab Apostolatus sui approbatione exorsus,
15 Euangelij commendationem subnectit:
16 per quod Deus virtutem suam exerit ser-

uandis

uandis 17 fide hominibus 21 impie ingrati-
mis reis: 26 in quo ira Dei merito effusa
gitur, 27 quod laxatis habenis in omne
passim ferantur.

Act.13.2

AVLVS seruus Iesu Chri
ex *Dei* vocatione Apos
lus, * separatus ad *pro*
candum Euangelium Dei
2 (Quod antè promi
serat per Prophetas suos
in Scripturis sanctis.)

3 Deo Filio suo, (facto ex semine Dauid
secundum carnem:

4 Declarato Filio Dei potenter secundu
Spiritum sanctificationis, per resurrectione
à mortuis) *nempe* Iesu Christo Domino nostro

5 (Per quem accepimus gratiam & Apo
stolatum ad obedientiam fidei, inter omnes
Gentes, pro ipsius nomine.

6 Inter quas etiam estis vos, vocati à Iesu
Christo.)

7 Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei
vocatis sanctis: Gratia *sit* vobis, & pax à Deo
Patre nostro & Domino Iesu Christo.

8 Inprimis quidem gratias ago Deo meo
per Iesum Christum, super omnibus vobis,
quòd fides vestra annuntiatur in toto mundo.

9 Testis enim mihi est Deus, cui seruio
spiritu meo in Euangelio Filij ipsius, quòd
indesinenter memoriam vestri.

10 Semper in precibus meis rogans vt
quo modo tandem aliquando prosperum
mihi

mihi ex voluntate Dei, veniam ad vos.

11 Expeto enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum ſpirituale, vt vos ſtabiliamini.

12 Hoc eſt, ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem veſtram ſimul & meam.

13 Nolim autem vos ignorare, fratres, me ſæpè propoſuiſſe venire ad vos, (ſed prohibitum fuiſſe vſque adhuc) vt fructum aliquem haberem inter vos quoque, ſicut & inter reliquas Gentes.

14 Et Græcis & barbaris, tum ſapientibus tum inſipientibus debitor ſum.

15 Itaque quicquid in me ſitum eſt, promptum eſt ad vos quoque qui Romæ eſtis euangelizare.

16 Non enim me pudet Euangelij Chriſti, potentia ſiquidem eſt Dei ad ſalutem cuiuis credenti, Iudæo inprimis, tum etiam Græco.

17 Iuſtitia enim Dei per illud retegitur ex fide in fidem, * ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autem ex fide viuet. *Abac. 2. 4.*

18 Palam enim eſt ira Dei è cœlo aduerſus omnem impietatem & iniuſtitiam hominum, vt qui veritatem iniuſtè detineant.

19 Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt in ipſis: Deum enim eis manifeſtum fecit.

20 Ipſis enim inuiſibilia, dum ex rebus cõditis intelliguntur, ex creatione mundi perſpiciuntur, æterna *videlicet* eius tum potentia tũ diuinitas; ad hoc vt ſint ipſi inexcuſabiles.

21 Pro-

21 Propterea quòd quum Deum co[gno]uerint, *tamen* vt Deum non glorificaver[unt] neque gratias ei egerunt: sed vani facti [sunt] in ratiocinationibus suis,& obtenebratum [est] desipiens cor eorum.

22 Quum se profiteantur esse sapien[tes] stulti facti sunt

23 Mutarunt enim gloriam incorruptibi[lis] Dei in efformatam imaginem mortalis hom[inis], & volucrium, & quadrupedum, & repti[lium].

24 Quamobrem etiam tradidit eos Deu[s] cupiditatibus cordium ipsorum ad impurit[iem], vt fœdentur corpora sua inter se.

25 Vt qui Dei veritatem mutarint in me[n]dacium, & coluerint ac seruierint rebus creatis, præterito Creatore, qui est benedictus i[n] secula. Amen.

26 Propterea, *inquam*, tradidit eos Deu[s] fœdis affectibus, nam & fœminæ illorum mu[ta]tarunt naturalem vsum in eum qui est præt[er] naturam.

27 Similiterque etiam masculi,relicto n[a]turali vsu fœminæ, exarserunt sua libidine a[d] lius in alium, masculi in masculos fœda pe[r]pètrantes, & compensarionem (quam opo[r]tuit) erroris sui in sese recipientes.

28 Et sicut non visum est eis Deum in no[tr] titia retinere: *ita* tradidit eos Deus in men[t]em omnis iudicij expertem, vt facerent qu[æ] minimè conueniebant.

29 Oppleti omni iniustitia, scortatio[ne] improbitate, auaritia, malitia, pleni inuidi[a] cæd[e]

cæde, contentione, dolo, malignitate:

30 Susurrones, obloquutores, Dei osores, contumelioſi, ſuperbi, glorioſi, inuentores malorum, parentibus immorigeri.

31 Deſipientes, fœdifragi, charitatis inexpertes, implacabiles, immiſericordes.

32 Qui poſt Dei iura cognita (*nempe* eos qui talia faciunt, dignos eſſe morte) non ſolum ea faciunt, ſed etiam facientibus patrocinantur.

CAP. II.

1 Omnes ad tribunal Dei ſiſtit 12 Gentibus excuſationem 14 ab ignorantia præcidit. 17 Vrget Iudæos a Lege ſcripta 23 in qua gloriabantur, 27 æquatque eos inter ſe.

QVapropter inexcuſabilis es, o homo, quiſquis *alios* damnas: nam hoc ipſo quòd damnas alterum, teipſum condemnas: eadem enim facis tu qui *alios* damnas.

2 Scimus verò Dei iudicium eſſe ſecundùm veritatem aduerſus eos qui talia agunt.

3 Putas autem hoc, o homo qui damnas eos qui talia faciunt, & facis ea, fore vt effugias iudicium Dei?

4 An copiam benignitatis eius & tolerantiæ ac lenitatis contemnis ignorans te benignitate Dei ad reſipiſcentiam deduci?

5 Sed pro duritia tua & corde quod reſipiſcere nescit, * thesaurizas tibi ipſi iram in diem iræ & patefactionis iuſti iudicij Dei. *Iac. 5. 3. Pſal. 61. 12.*

6 * Qui

Mat. 16. 27. Apoc. 22. 12.

6 * Qui reddet vnicuique secundum op[era] ipsius.

7 Iis quidem qui perstant, boni op[eris] gloriam & honorem & immortalitatem : *est*. ijs qui quærunt vitam æternam.

8 Iis verò qui sunt contentiosi, & qui v[eri]tati quidem non obtemperant, sed obtem[pe]rant iniustitiæ, *reddetur* excandescentia & ira.

9 Compressio *igitur immineret* & angustia aduersus omnem animam hominis perpetrantis malum, tum Iudæi inprimis, tum etiam Græci,

10 Gloria verò & honor & pax cuiuis o[pe]ranti bonum, tum Iudæo inprimis, tum & Græco.

11 Non est enim personarum acceptio a[pu]d Deum.

12 Quicunq; enim sine Lege peccauerũt, sine Lege quoque peribunt : & quicunque in Lege peccauerunt, per Legem damnabuntur.

13 (Non enim qui audiunt Legem, iusti sunt apud Deum, sed qui Legem præstant, iustificabuntur.)

14 Nam quum Gentes quæ Legem non habent, natura quæ Legis sunt faciant, isti Legem non habentes, sibi ipsis sunt Lex.

15 Vt qui ostendant apud Legis scriptum in cordibus suis, vnà testimonium reddente, ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuò accusantibus, vt etiam excusantibus.

16 In die quo iudicabit Dominus de occultis

cultis hominum, ex Euangelio meo per Iesum Christum.

17 Ecce tu cognominaris Iudæus, acquiescis tu Lege, & gloriaris in Deo.

18 Ecce nosti *eius* voluntatem, & exploras quæ discrepant, institutus ex Lege.

19 Confidisque te ducem esse cœcorum, lucem eorum qui *sunt* in tenebris,

20 Eruditorem insipientium, magistrum infantium, quòd habeas informationem cognitionis ac veritatis in Lege.

21 Qui igitur doces alium, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?

22 Qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abhominaris idola, sacrilegium admittis?

23 Qui de Lege gloriaris, per Legis transgressionem Deum dedecoras?

24 Nam * Dei nomen propter vos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est.

25 Nam circumcisio quidem prodest, si Legem seruaris: quòd si transgressor Legis fueris, circumcisio tua facta est præputium.

26 Itaque si præputium iura Legis seruauerit, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?

27 Et quod est ex natura præputium, si Legem seruet, damnabit te qui per literam & circumcisionem transgressor es Legis?

28 Non enim qui est in propatulo *Iudæus*, Iudæus *est*, nec ea quæ est in propatulo *circumcisio, id est* in carne, circuncisio est.

29 Sed qui in occulto Iudæus est, & circú-

cisio

cisio cordis, *id est* in Spiritu non litera: cui[us] *Iudæi* laus non *est* ex hominibus, sed ex De[o]

CAP. III.

1 *Concedit Iudæis aliquam* 2 *ex fœdere prærogatiuam,* 4 *sed quæ penitus in Dei misericordia fita sit* 9 *Iudæos at Gentes æque esse peccatores,* 11 *authoritate Scripturæ confirmat.* 19 *vsumque Legis monstrans,* 28 *Fidem iustificari colligit.*

QVæ est igitur præstantia Iudæi: aut quæ est vtilitas circumcisionis?

2 Multa per omnem modum. Primarium enim *illud est* quod eis credita sunt eloquia Dei.

3 Quid tũ enim si infidi fuerunt quidã? Nũquid eorum infidelitas fidem Dei inanem reddet?

4 Absit: imò esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu iudicas.

5 Quod si iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Num iniustus Deus, qui inferat pœnam? (humano more loquor.)

6 Absit: alioquin quomodo iudex erit Deus mundi?

7 Etenim si veritas Dei per meum mendacium redundauit in gloriam ipsius, cur ampliùs ego vt peccator condemnor?

8 At non (sicut de nobis malè loquuntur, & sicut quidam aiunt nos dicere) faciamus

mala

mala vt veniant bona? quorum damnatio iusta est.

9 Quid igitur? præcellimus? Nullo modo, nam antè criminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato.

10 Sicut scriptum est, * Non est iustus ne vnus quidem. *Psa.14.3 & 53.3.*

11 Non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum.

12 Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat quod bonum est, nō est vsque ad vnum.

13 * Sepulchrum apertum, guttur eorum, linguis suis ad dolum vsi sunt: * Venenum aspidum sub labijs eorum. *Psa.5.10 Psa.139.*

14 * Quorum os diris & amaculentia plenum est. *Psal.10.7*

15 * Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. *Esa.59.7.*

16 Contritio & calamitas in vijs eorum.

17 Et viam pacis non cognouerunt.

18 * Non est timor Dei coram oculis eorum. *Psa.35.2*

19 Scimus autem quæcunque Lex dicit, ijs qui in Lege sunt dicere: vt omne os obtutetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei.

20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificatur in conspectu eius: per Legem enim agnitio peccati.

21 Nunc verò absque Lege iustitia Dei patefacta est, comprobata testimonio Legis ac Prophetarum:

22 Iustitia, inquam, Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt: non enim est distinctio.

23 Omnes enim peccaverunt, ac deficiuntur gloria Dei.

24 Iustificantur autem gratis, *id est*, eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo.

25 Quem proposuit Deus *vt esset* placamentum per fidem, in sanguine ipsius, ad declarandam iustitiam suam, per remissionem præcedentium peccatorum.

26 Ex Dei tolerantia, ad declarandam iustitiam suam præsenti tempore: vt sit ipse iustus & iustificans eum qui *est* ex fide Iesu.

27 Vbi igitur gloriatio? exclusa est. Per quam Legem? operum? non imò per Legem fidei.

28 Colligimus igitur fide iustificari hominem absque operibus Legis.

29 An Iudæorum Deus solùm? annon & Gentium? certè & Gentium.

30 Siquidem vnus Deus *est* qui iustificabit circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

31 Legem igitur inanem reddimus per fidem? Absit: imò Legem stabilimus.

CAP. IIII.

1 *Quod ante dixit de fide, exemplo Abrahæ. 3. 6. Ac Scripturæ testimonio probat: & decies imputationis vocem inculcat hoc capite.*

QVid igitur dicemus? Abraham patrem nostrum adeptum esse secundum carnem?

2 Nam

2 Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur at non apud Deum.

3 Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia. *Gen.15.3*

4 Atqui ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito.

5 Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia.

6 Sicut etiam David pronuntiat beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus: *dicens*,

7 * Beati quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum obtecta sunt peccata: *Psa.31.1*

8 Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.

9 Illa igitur beatitatis prædicatio, in circumcisionem *solum*, an & in præputium *cadit*? Dicimus enim imputatam fuisse Abrahæ fidem pro iustitia,

10 Quomodo ergo imputata est? quum esset in circumcisione, an *quum esset* in præputio? non in circumcisione: sed in præputio.

11 Et signum accepit circumcisionis, quod obsignaret iustitiam fidei quæ fuerat in præputio, vt esset pater omnium credentium in præputio, vt imputetur etiam ipsis iustitia.

12 Et pater circumcisionis, ijs *videlicet* qui non solum sunt ex circumcisione, sed qui etiam incedunt vestigijs fidei patris nostri Abraham, quæ fuit in præputio.

13 Non enim per Legem promissio *cessit*

Abrahæ, aut ſemini eius, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei.

14 Etenim ſi ij qui ex Lege ſunt, hæredes ſunt, inanis facta eſt fides, & vana reddita eſt promiſſio.

15 Nam Lex iram efficit: ſiquidem vbi non eſt Lex, ibi nec tranſgreſſio eſt.

16 Propterea ex fide *eſt hæreditas*, vt *ſit* per gratiam, vt firma ſit promiſſio toti ſemini, id *eſt*, non ſolum ei quod *eſt* ex lege, verum etiam ei quod *eſt* ex fide Abraham qui eſt pater omnium noſtrum,

17 (Sicut ſcriptum eſt, Patrem multarum gentium conſtitui te) coram eo cui credidit: Deo *videlicet* viuificante mortuos, & vocante quæ non ſunt, tanquam ſint.

18 Qui *Abraham* contra ſpem ſub ſpe credidit, vt fieret Pater multarum gentium, ſecundum id quod *ei* dictum fuerat, Ita erit ſemen tuum.

19 Ac minimè imbecillis fide, non conſiderauit ſuum ipſius corpus iam emortuum, quum centum circiter natus eſſet annos, nec emortuam vulvam Saræ.

20 Adverſus promiſſionem autem Dei nõ diſceptavit infidelitate: ſed robuſtus factus eſt fide, tributa gloria Deo.

21 Ac plene perſuaſum habens, *eum* quod promiſerat, poſſe etiam facere.

22 Quapropter etiam *hoc* imputatum eſt ei pro iuſtitia.

23 Non ſcriptum eſt autem propter eum ſolùm, quòd *hoc* imputatum fuerit ei.

25 Sed

24 Sed etiam propter nos, quibus futurum est vt imputetur ijs *nimirum* qui credunt in eum, qui excitavit Iesum Dominum nostrum à mortuis.

25 Traditum *in mortem* propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostri.

CAP. V.

1 *Amplificationibus illustrat.* 2. *Iustitiam Christi quæ fide apprehenditur.* 5. *Quia datus est pro infirmis* 8. *Et peccatoribus.* 14. *Inde comparationem facit Christi cum Adam.* 17. *Mortis cum vita.* 20. *Legis cum gratia.*

IVstificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum.

2 * Per quem etiam fide habuimus huncaditum in gratiam hanc per quam stamus, & gloriamur sub spe gloriæ Dei. *Ephes. 2. 23.*

3 Neque id solum, sed etiam * gloriamur in oppressionibus, scientes quòd oppressio patientiam efficiat: *Iac. 1 2.*

4 Patientia verò experientiam, experientia autem spem.

5 Porrò spes non pudefacit, quòd charitas Dei effusa sit in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

6 Christus enim, quum adhuc nullis viribus essemus, suo tempore pro impijs mortuus est,

7 Enimverò vix pro iusto quisquam moriatur: nam pro eo qui sit *ipsi* vtilis, forsitan aliquis etiam mori sustineat.

8 Commendat autem ſuam charitatem erga nos Deus, quòd quum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit.

9 Iuſtificati igitur eius ſanguine, ſeruabimur nunc multò magis per eum ab ira.

10 Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati fuimus Deo per mortem Filij eius, multo magis recõciliati ſeruabimur per vitam ipſius.

11 Neque id ſolùm, verum etiam gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem aſſequuti ſumus.

12 Propterea ſicut per vnũ hominem peccatum in mundum introijt, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors trãſijt, quo omnes peccarunt.

13 Nam vſque ad legem peccatum erat in mundo: peccatum verò non imputatur quum nulla eſt lex.

14 Regnavit autem mors ab Adam vſque ad Moſen, in eos etiam qui non peccauerint ad ſimilitudinem tranſgreſſionis Adam, qui eſt tempus illius qui erat futurus.

15 At non vt offenſa, ita etiam *eſt* quod *Deus* gratificatur: nam ſi illius vnius offenſa multi mortui ſunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiam quæ *eſt* vnius hominis Ieſu Chriſti in multos redundavit.

16 Neq; vt *illud quod introijt* per vnum qui peccauit, *ita eſt* beneficium: nam reatus quidem ex vna *offenſa eſt* ad condemnationem: quod autem gratificatur *Deus*, *eſt* ex multis offenſis ad iuſtificationem.

17 Etenim

17 Etenim si per vnam offensam mors regnavit per vnũ, multo magis ij qui redundantem illam gratiam & donũ iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.

18 Nempe igitur sicut per vnam offensam *reatus venit* in omnes homines ad condemnationem: ita per vnam iustificationem *beneficium redundauit* in omnes homines ad iustificationem vitæ.

19 Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.

20 Lex verò præterea introijt vt augeretur offensa: sed vbi auctum est peccatum, *ibi* superabundauit gratia.

21 Vt quemadmodum regnaverat peccatum in mortem, ita etiam gratia regnaret per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.

CAP. VI.

1. 2. 3. Descendit ad sanctificationẽ, sine qua neminem induere Christi iustitiam docet. 4. Argumento a Baptismo sumpto. 12. Inde exhortationes ad vitæ puritatem deducit. 16. Breuemque mentionem interserit Legis abrogatæ.

QVid igitur dicemus? permanebimus in peccato vt gratia auctior fiat?

2 Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo?

3 An ignoratis, * nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos: Gal. 3. 27

4 Sepulti igitur ſumus vnà cum eo per baptiſmũ in mortem, vt ſicut excitatus eſt Chriſtus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos
Coloſ.2. 12. * nova vita ambulemus.

† 5 Nam ſi cum eo plantati coaluimus conformatione mortis eius: nimirum etiam reſurrectionis *conformatione* coaleſcemus.
1.Cor.6. 14. Epheſ. 4. 23. Coloſ.38. 2.Tim.2. 11.

6 Illud ſcientes, veterem illum noſtrum hominem cum eo crucifixum eſſe, vt eneruetur corpus peccati, ne poſthac nos ſerviamus peccato.

7 Etenim qui mortuus eſt, liber eſt à peccato.

Heb 12.1 1 Pet.1.1 8 Quòd ſi mortui ſumus cum Chriſto, credimus fore vt etiam vivamus cum eo.

9 Vt qui ſciamus Chriſtum excitatum ex mortuis, non amplius mori: mortem *inquam* ei non ampliùs dominari.

10 Nam quod mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autem vivit, vivit Deo.

11 Ita etiam vos colligite, voſipſos tum mortuos eſſe peccato, tum vero vivere Deo per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum.

12 Ne regnet igitur peccatum in mortali veſtro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis.

13 Neq; ſtitite membra veſtra arma iniuſtitiæ peccato, ſed ſiſtite vos Deo, vt ex mortuis vivos, & membra veſtra, arma iuſtitiæ Deo.

14 Peccatũ enim vobis non dominabitur: non enim eſtis ſub Lege, ſed ſub gratia?

Ioh.8.34 1.Pet.2. 15 Quid igitur? peccabimus quod non ſimus ſub Lege ſed ſub gratia? abſit.

49. 16 An * neſcitis quod cui ſiſtitis voſipſos ſervos

ſervos ad obediendum, eius ſerui eſtis cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad iuſtitiam?

17 Gratia autem *ſit* Deo quod fuiſtis *quidem* ſerui peccati, ſed ex corde obediſtis ei formæ doctrinæ in quam eſtis traditi.

18 Et liberati à peccato mancipati eſtis iuſtitiæ.

19 Hominũ more loquor, propter infirmitatem carnis veſtræ. Nempe ſicut ſtitiſtis membra veſtra ſerua impuritati & iniquitati, ad *patrandam* iniquitatem: ita nunc ſiſtite membra veſtra ſerua iuſtitiæ ad ſanctimoniam.

20 Quum enim ſerui eratis peccati, liberi eratis iuſtitiæ,

21 Quem igitur fructum habebatis tunc ex ijs de quibus nunc erubeſcitis? nam finis illorum mors *eſt*.

22 Nunc vero liberati à peccato, mancipati autem Deo habebitis fructum veſtrum in ſanctimoniam: finem autem, vitam æternam.

23 Nam ſtipendia peccati mors: donum autem Dei *eſt* vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

CAP. VII.

1 *Explicat quid ſit non eſſe amplius ſub Lege.* 2 *Sumpto ex coniugij lege exemplo.* 7.12. *Idq; in Legis contumeliam ne vrgeat.* 14. *Noſtra culpa factum eſſe docet* 15. *Vt in mortu materiã cederet.* 17. *Quæ ad vitam data erat.* 21. *Inde tranſit ad deſtribendam ſpiritus & carnis luctam.*

AN ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) legem *tantiſper* dominari homini quoad *ipſe* vixerit.

2 Nam

1. Cor. 7. 39. 2 * Nam subiecta mulier, viventi viro vincta est per legem: quod si mortuus fuerit vir, liberata est à Lege viri.

3 Proinde vivente viro mœcha vocabitur si fiat alterius viri: sin autem mortuus fuerit vir eius, libera est à Lege illa vt non sit mœcha si fiat alterius viri.

4 Itaque fratres mei, vos quoque mortificati estis Legi in corpore Christi: vt essetis alterius eius *videlicet* qui ex mortuis excitatus est, vt fructum feramus Deo.

5 Quum enim essemus in carne, affectiones peccatorum per legem *existentes* vigebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti.

6 Nunc autem liberi sumus à Lege, mortui eo in quo detinebamur, vt seruiamus in novitate spiritus, ac non *in* vetustate literæ.

7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit, imo peccatum non cognoui, nisi per Legem, nam etiam cupiditatem non nosset nisi Lex dixisset. * Non concupisces.

Exod. 20. 17. Deut. 5. 11.

8 Sed peccatum occasione sumpta, genuit in me omnem cupiditatem per illud mandatum. Nam absque Lege peccatum quidem erat mortuum.

9 Ego enim vivus eram sine Lege quondam: mandato autem illius adventu peccatum quidem revixit:

10 At ego mortuus sum: & repertum est illud mandatum quod *institutum* erat ad vitam mihi cedere ad mortem.

11 Nam peccatum occasione acceptâ, sedu-

me per illud mandatum, & per illud occidit.

12 Itaq; Lex ipsa quidem sancta, & mandatum illud sanctum, ac iustum & bonum. 2. Tim. 1. 8.

13 Ergo quod bonum *est*, mihi factum est mortiferum? Absit: imò peccatum *mihi factum est mortiferum*, mihi per id quod bonũ est gignendo mortem vt proderetur esse peccatum, *id est*, vt ipsum fieret summè peccans per illud mandatum.

14 Scimus enim legem esse spiritualẽ: at ego carnalis sum: venditus vt subijcerer peccato.

15 Quod enim perpetro, nõ agnosco, nõ enim quod volo hoc ago, sed quod odi, hoc facio.

16 Quòd si id facio quod nolo, consentio Legi quòd bona *sit*.

17 Nunc itaq; non amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat *id perpetrat*.

18 Noui enim non habitare in me (id est in carne mea:) bonum: iam velle adest mihi, sed vt quod bonum est, perficiam non assequor:

19 Non enim facio bonum quod volo: sed malum, quod nolo, hoc ago.

20 Quod si id facio quod ego nolo, nõ amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, *id perpetrat*.

21 Comperio igitur volenti mihi facere bonum, hanc legem *impositam esse*, quòd mihi malum adiaceat.

22 Delector enim lege Dei, quoad interiorem hominem:

23 Sed video aliam legem in mẽbris meis rebellantem Legi mentis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis.

24 Miser

24 Miser ego homo: quis me eripiet [illegible] corpore mortis?

25 Gratias ago Deo per Iesum Ch[illegible] Dominum nostrum. Neimpe igitur ipse [illegible] mente quidem servio Legi Dei, carne [illegible] legi peccati.

CAP. VIII.

1. *Concludit nihil damnationis esse iis qui [illegible] Christo inserti per eius spiritum. 3. Vt cum [illegible] merati sint adhuc peccatis. Illi enim spiri[illegible] tum. 14. Cuius testimonium. 15. Dubitat[illegible] omnem arcet. 28. Et miserias præsentes sub[illegible]*

NVlla igitur nunc *est* condemnatio iis [illegible] *sunt* in Christo Iesu, *id est*, *qui* non secundum carnem incedunt, sed secundũ Spiritum.

2 Nam Lex Spiritus vitæ *qui est* in Christo Iesu, liberauit me à Lege peccati & mortis.

3 Nam quæ legis erat impotentia cum [illegible] ribus esset destituta per carnem, Deus suo ip[illegible] sius filio misso in forma consimili carni pec[illegible] cato obnoxiæ. Idque pro peccato, condemnavit peccatum in carne.

4 Vt ius illud Legis compleatur in nobis, qui non secundum carnem incedimus, sed secundum Spiritum.

5 Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: qui verò *sunt* secundum spiritum, quæ spiritus sunt.

6 Nam intelligentia carnis, mors est: intelligentia verò spiritus, vita & pax.

7 Propterea quòd intelligentia carnis [illegible] mic[illegible]

micitia *est* adversus Deum. Legi enim Dei non subijcitur, nam ne potest quidem.

8 Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt

9 Vos autem non estis in carne, sed spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis, quod si quis spiritum Christi non habet, is non est eius.

10 Porrò si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum *est* propter peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam,

11 Sed si spiritus eius qui excitavit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitavit Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius spiritum in vobis.

12 Nempe igitur, fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem vivamus, *Sed spiritui*.

13 Nam si secundum carnem vixeritis, futurum est vt moriamini: sed si Spiritu actiones corporis mortificetis, vivetis.

14 Quotquot enim Spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei.

15 Non enim accepistis Spiritum servitutis ad metum, sed accepistis Spiritum adoptionis per quem clamamus Abba, *id est*, Pater.

16 Qui ipse Spiritus testatur vnà cum spiritu nostro, nos esse filios Dei.

17 Quod si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si modò simul *cum eo* patimur, vt simul *cum eo* glorificemur.

18 Nam

18 Nam statuo minimè *esse* paria qu
senti tempore perpetimur, futuræ gl
nobis retegendæ.

19 Etenim mundus hic conditus *quas*
to capite obseruans, expectat reuelatio
filiorum Dei.

20 Nam vanitati mundus conditus
ctus est, non sua sponte, sed propter eum
subiecit *eum ipsi vanitati.*

21 Sub spe quòd & ipse vindicabit
seruitute corruptionis in libertatem glo
liorum Dei.

22 Scimus enim totum mundum cond
vnà suspirare, & vnà parturire ad hoc
tempus.

23 Neq; verò *ille* solum, sed & ipsi qu
mitias Spiritus habemus, nos ipsi, inqua
pud nos ipsos suspiramus, adoptionem
Luc. 11. 22. stantes, *id est,* * redemptionẽ corporis no

24 Nam spe seruati sumus. Spes aute
cernatur, non est spes: quod enim quis
nit, cur speret?

25 Si verò quod non videmus speram
nempe per patientiam expectamus.

26 Itidem autem & Spiritus vnà subl
infirmitates nostras: quid enim precemur
oportet, non nouimus: sed ipse Spiritus
terpellat pro nobis suspirijs inenarrabilibu

27 Qui verò scrutatur corda, nouit qui
sensus Spiritus: quia secundum Deum int
pellat pro sanctis.

28 Nouimus autem ijs, qui diligunt De
omnia simul adiumento esse ad bonum

videlicet qui ex proposito *ipsius* vocati sunt.

29 Nam quos præscinit, *eosdem* & prædestinauit: vt cõformes *fiant* imagini filij sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres.

30 Quos verò prædestinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iustificauit: quos autem iustificauit, eos etiam glorificauit:

31 Quid igitur dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?

32 Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?

33 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus *is est* qui iustificat.

34 Quis est qui condemnet? Christus *is est* qui mortuus est: imò verò qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

35 Quis nos separabit à charitate Christi? num oppressio, num angustia, num persecutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius?

36 (Sicut scriptum est, * Causa tua occidimur totum diem, habiti sumus velut oues destinatæ mactationi.) *Ps.* 38. 24

37 Imò in his omnibus plusquam victores sumus per eum qui dilexit nos.

38 Nam mihi persuasum est neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neq; principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura.

39 Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque vllam rem aliam creatam posse nos

nos separare à charitate Dei, quæ est in [illegible] sto Iesu Domino nostro.

CAP. IX.

2 Judæis occurrit, 7. Ac duplex filiorum [illegible] genus dicit. 15. Cunctaque in hoc negotio pe[illegible] ex Dei voluntate. 30. Instar figuli exempl[illegible] 24. 30. Tum vocationem Gentium. 31. [illegible] Iudæorum reprobationem. 25.27. Prophet[illegible] testimonijs testatam ostendit.

VEritatem dico per Christum, non ment[illegible] (attestante mihi simul conscientia mea [illegible] Spiritum sanctum,)

2 Magnam mihi tristitiam esse, & perp[illegible] tuum cruciatum cordi meo.

3 Optarim enim ego ipse anathema [illegible] *separatum* à Christo pro fratribus meis, co[illegible] natis *inquam* meis secundum carnem.

4 Qui sunt Israelitæ: quorum *est* adopti[illegible]
Sup 2.17 * & gloria, * & fœdera, & Legis constitu[illegible]
Eph.2.12 & cultus & promissiones.

5 Quorũ *sunt* Patres & *ij* ex quibus C[illegible] stus, quod ad carnem attinet, qui est sup[illegible] omnes Deus laudandus in secula. Amen.

Sup.2.28. 6 * Fieri tamen non potest, vt exci[illegible]
Gen. 21. 12. sermo Dei: non enim omnes qui *sunt* ex P[illegible] Israele, *sunt* Israel.

Heb.11. 15. 7 Neque quia *sunt* semen Abrahæ, *ideo* o[illegible] nes *sunt* filij: sed * in Isaac vocabitur tibi se[illegible]

Gal 4.28 Gen. 18. 10. 8 Hoc est non qui filij carnis, ij filij D[illegible] sed qui *sunt* * filij promissionis, censentu[illegible] semine.

9 Promissionis enim sermo hic est, Hoc ipso tempore veniam, & erit Saræ filius.

10 Neque *hic* solum: * sed Rebecca, quum ex vno concepisset, *nempe* ex Isaac patre nostro *hac experta est*. *Gen.* 25. 11.

11 Nondum enim natis *pueris*, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei quod *est* secundum *ipsius* electionem: *id est* non ex operibus, sed ex vocante, *firmum* maneret.

12 Dictum est ei, * Maior seruiet minori. *Gen.* 25.

13 Sicut scriptum est, * Iacob dilexi, Esau verò odio habui. 23. *Mal.* 1. 2.

14 Quid igitur dicemus? Num iniustitia *est* apud Deum? Absit.

15 Nam Mosi dicit, * Miserebor cuius misertus fuero: & commiserabor quem commseratus fuero. *Exod.* 33. 19.

16 Nempe igitur *electio* non est eius qui velit, neq; eius qui currat, sed miserentis Dei.

17 Dicit enim Scriptura Pharaoni, * Ad hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potestatem meam, & vt annuntietur nomen meum in tota terra. *Exod.* 9. 16.

18 Itaque cuius vult miseretur, quem autem vult indurat.

19 Dices ergo mihi, Quid adhuc succenset? nam voluntati illius quis restitit?

20 Imò verò, o homo, tu quis es qui ex aduerso responsas Deo? num dicet figmentum figtori, Cur me talem fecisti?

21 * Annon habet potestatem figulus in lutura, vt ex eadem massa faciat aliud quidem vas addecus, aliud verò ad dedecus? *Esa.* 45. 9. *Sap.* 15. 7. *Ier.* 18. 9.

22 Quod si verò volens ostendere ira[m] notam facere potentiam suam, pertulit [in] lenitate vasa iræ coagmentata ad interitu[m]

23 Et notas faceret diuitias gloriæ su[æ] ga vasa misericordiæ, quæ præparauit ad g[lo]riam?

24 Quos etiam vocauit, *nimirum* no[s] non solum ex Iudæis, verùm etiam ex Gent[i]bus?

Ose.2.25 25 Vt etiam in Osea dicit, * Vocabo po-
1.Pet.2.3 pulum qui meus non *erat*, populum meum: & eam, quæ dilecta non *erat*, dilectam.

26 Et erit in loco vbi dictum fuerat ei[s],
Ose.1.10. * Non populus meus vos, illic vocabuntur fil[ii] viuentis Dei.

Es.10.22 27 Esaias autem clamat super Israel, * *etiam* si fuerit numerus filiorum Israel vt arena ma-ris, reliquiæ seruabuntur.

28 Rem enim conficies & concidet [in] iustitia: quoniam rem conciſam peraget Do-minus in terra.

Es.19.3 29 Et sicut prius dixit Esaias, * nisi Dom[i]nus Sabbatho reliquisset nobis semen, fa[c]ti fuissemus vt Sodoma, & Gomorrhæ simile[s] facti fuissemus.

30 Quid igitur dicemus? Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitia[m] autem eam quæ *est* ex fide.

31 Israelem verò qui sectabatur Legem iu-stitiæ, ad Legem iustitiæ non peruenisse.

32 Quare? Quia non ex fide, sed velut ex operibus Legis: offenderunt enim ad lapidem offendiculi.

33 Quem

33 Quemadmodum scriptum est, * Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offensionis: & quisquis credit in eum, non pudefiet. Psal. 118 22. Es 8.14. & 28.16. 1. Pet. 2. 6.

CAP. X.

1 Pertractat effecta electionis, quod alii respuant, alii amplectantur. 4 Christum finem Legis. 15 Gentium vocationem a Mos. 20 Iudaeorum vero indurationem ab Esaia praedictam recenset.

FRatres, propensa quidem voluntas cordis mei & deprecatio ad Deum super Israel est ad salutem.

2 Testor enim de ipsis, eos zelum Dei habere, sed non ex notitia.

3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes constituere, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti.

4 Nam finis Legis *est* Christus, ad iustitiam cuiuis credenti.

5 Moses enim describit iustitiam quæ est ex Lege, *his verbis*, * Quòd qui præstiterit ea, viuet per illa. Leu. 18. 5.

6 Atque ex fide est iustitia, ita dicit, * Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum ex alto deducere. Ezec. 20. 11. Gal. 3. 12.

7 Aut, Quis descendet in abyssum, hoc est Christum ex mortuis reducere.

8 Sed quid dicit? * Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei quod prædicamus. Deut. 30. 12.

9 *Nempe* quòd si confessus fueris ore tuo

Dominum Iesum, & credideris in corde tuo quòd Deus eũ excitauit à mortuis, seruaberis.

10 Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

Es.28.14 11 Dicit enim Scriptura, * quisquis credit in eum, non pudefiet.

12 Non enim est distinctio vel Iudæi vel Græci: nam idem Dominus omnium, est diues in quosuis à quibus inuocatur.

Ioel 1.8. 13 * Quisquis enim inuocauerit nomen Domini seruabitur.

14 Quomodo igitur inuocabunt eum in quem non crediderint? quomodo autem credent *ei* de quo non audierint? quomodo autem audient absque prædicante?

15 Quomodo autem prædicabunt nisi missi fuerint: sicut scriptum est, * Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Es. 52 7. Nah. 1.15

16 Sed non omnes auscultarunt Euangelio. Esaias enim dicit, * Domine, quis credidit sermoni nostro?

Es. 53.1. Iohan 12 38.

17 Ergo fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei.

18 Sed (inquam *ego*) annon audierunt? Imò verò in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum, verba eorum.

Psal. 19. 5.

19 Sed (inquam *ego*) nunquid Israel non cognouit *Deum*? Primus Moses dicit, * Ego ad æmulationem prouocabo vos per gentem quæ non est gens: per gentem intelligentiæ expertem, ad iram vos prouocabo.

Deut. 32 21.

20 Esaias autem vtitur audacia, dicitque,

* In-

*Inuentus sum ab ijs qui me non quærebant, conspicuus factus sum ijs qui de me non interrogabant. Esa.65.1

21 Aduersus Israelem autem dicit, *Toto die expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem. Esa.65.2

CAP. XI.

1 Ne Iudæorum reiectio ad oculi aspectum limitetur, 4 deceptum olim Eliam fuisse ait: 16 & quum radicem sanctam habeant, 23 pluresque ex ijs fore sanctos. 18. 24 Gentes veroadmonet humilitatis: 33 & exclamat profunda Dei esse iudicia.

NVm igitur (inquam ego) abiecit Deus populum suum? Absit. nam & ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, tribus Beniamin.

2 Non abiecit Deus populum suum quem præcognouit. An nescitis de Elia quid dicat Scriptura? quomodo colloquatur *cum* Deo dicens aduersus Israelem,

3 *Domine, Prophetas tuos occiderunt & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. 1.Reg.19.10. 1.Reg.19.18.

4 Sed quid dicit ei diuinum responsum? Feci vt remanserint mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu *imagini* Baal.

5 *Ita* igitur & hoc tempore reseruatio secundum electionem gratuitam facta est.

6 Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Sin ex operibus, iam non est gratia: alioquin opus

i.m non est opus.

7 Quid igitur? Quod requirit Israel, hoc non est assequutus: sed electi assequuti sunt, reliqui verò occaluerunt.

Esa. 29. 10. & 6. 9. 8 (Sicut scriptum est,* Dedit eis Deus spiritum soporis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant) vsque ad hodiernum diem.

Mat. 15. 14. Io. 12. 40. Act. 28. 26. Ps 69. 12. 9 Et Dauid dicit,* Fiat ipsis mensa eorum pro laqueo, & tendicula, & offendiculo, & tulione.

10 Obtenebrentur oculi eorum, vt non cernant, & tergum ipsorum semper incurua.

11 *Num* igitur, inquam *ego*, impegerunt vt exciderunt? Absit: sed per eorum lapsum salus *obtigit* Gentibus, vt eos ad æmulationem prouocaret.

12 Quòd si eorum ruina est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium: quantò magis plenitudo ipsorum?

13 Nam (quod vobis dico Gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus Gentium) ministerium meum illustro.

14 *Vt expensar* si quo modo ad æmulationem prouocem consanguineos meos, & seruem aliques ex ipsis.

15 Nam si abiectio eorum est reconciliatio mundi, quæ *erit* assumptio, nisi vita ex mortuis?

16 Quòd si primitiæ sanctæ, *sanctus* etiam massa, & si radix sancta *est*, etiam rami.

Ier. 11. 16. 17 (Quòd si nonnulli rami defracti sunt, tu verò quum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es.

18. Ne

18 Ne gloriare aduersus ramos : quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

19 Dices igitur, Defracti sunt rami vt ego inserarer.

20 Rectè, per infidelitatem defracti sunt, tu verò per fidem stas, ne efferas animo, sed time.

21 Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, *vide* ne tibi quoque non parcat.

22 Vide igitur benignitatem ac seueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te verò benignitatem, si permanseris in benignitate; alioquin & tu excideris.

23 Sed & illi, si non permanserint in infidelitate, inserentur : potest enim Deus rursum eos inserere.

24 Etenim si tu ex naturali exectus es oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam : quantò magis ij qui naturales sunt, inserentur propriæ oleæ.

25 Nolim enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, (vt ne sitis apud vosmetipsos arrogantes) obdurationem quæ est ex parte Israeli euenisse tantisper dum plenitudo Gentium introierit :

26 Et ita totus Israel seruabitur : * sicut scriptum est; Venit ex Sion ille liberator, vt auertat impietates à Iacob. *Esa.59. 20.

27 Et hoc illis à me fœdus, * cum abstulero peccata ipsorum. *Esa.27. 9.

28 Itaque quod ad Euangelium, *attinet*, *suos* inimici propter vos : quod ad electionem

autem, diliguntur propter patres.

29 Nam dona & vocatio Dei eius sunt, vt eorum ipsum pœnitere non possit.

30 Sicut enim & vos quondam non credidistis Deo, nunc autem estis misericordiam consequuti per istorum contumaciam:

31 Sic & isti nunc non crediderunt, vt vestram misericordiam & ipsi misericordiam consequantur.

32 Conclusit enim Deus omnes in contumacia, vt omnium misereatur.

33 O profundas diuitias tum sapientiæ tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius viæ imperuestigabiles!

Esa. 40. 12. *Iob* 41. 2. 1. *Cor.* 2. 16.

34 * Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio?

35 Aut quis prior dedit ei & reddetur ei?

36 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia. Ipsi *sit* gloria in sæcula. Amen.

CAP. XII.

1 *Parænetica tractat,* 2 *ad cultum Deo gratum,* 9 *ad dilectionem non simulatam:* 14. 20 *etiam inimicorum.*

PRecor igitur vos fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationabilem illum cultum vestrum.

2 Et ne configuremini sæculo isti, sed transformemini per renouationem mentis vestræ ad hoc * vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta.

Eph. 5. 17 *1. Ib.* 4. 1.

3 Enim-

3 Enimuerò per gratiam quæ mihi data est, edico cuiuis versanti inter vos, ne sapiat supra quam oportet sapere: sed sapiat ad sobrietatem, * prout cuique *Deus* partitus est mensuram fidei. 1. *Cor.* 12. 11.

4 Quemadmodum enim in vno corpore membra multa habemus, membra verò omnia eandem non habent actionem. *Eph.* 4. 7.

5 Ita multa vnum corpus sumus in Christo: singulatim autem alij aliorum membra.

6 * Habentes autem diuersa dona pro gratia quæ nobis data est, siue prophetiam: *prophetemus* proportione fidei. 1. *Pet.* 4. 10.

7 Siue ministerium, *versemur* in ministrando: tum is qui docet, in docendo: *Mat.* 6. 24. 2. *Cor.* 9.

8 Tum qui exhortatur in exhortatione: 7.
* qui distribuit cum simplicitate qui præest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate. *Amos* 5. 15.

9 Dilectio *esto* minimè simulata. *Estote* * abhorrentes à malo, agglutinati bono. *Eph.* 4. 2. 1. *Pet.* 2.

10 * Fraterna charitate alij ad alios amandos propensi. Honore alij alijs præeuntes. 17. 1. *Pet.* 5. 8

11 * Studio minime pigri, Spiritu feruentes, Domino seruientes. *Luc.* 18. 5 1. *Cor.* 16.

12 Spe gaudentes. In afflictione tolerantes. * In oratione perdurantes. 1. *Heb.* 13. 12

13 * Vsibus sanctorum communicantes. Hospitalitatem sectantes. 1. *Pet.* 4. 13.

14 * Benedicite ijs qui vos insectantur: benedicite, *inquam*, & ne imprecamini. *Mat.* 5. 44.

15 Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.

16 Eodem animo inter vos mutuò affecti.

* Non

Prou. 3.7. *Non elatè *de vobisipsis* sentientes, sed
Esa. 5.11. bus obsecundantes. Ne estote prudentes
Prou. 20. vosmetipsos.

21. 17 * Nemini malum pro malo
Mat. 5. reddentes. Procurantes honesta coram
39. bus hominibus.

1. Cor. 8. 18 * Si fieri potest, quantum in vobis
18. cum omnibus hominibus in pace viven

1. Pet. 3.9 19 Non vosmetipsos vlciscentes, dile
Heb 12. sed date locum iræ, scriptum est enim,
14. hi est vltio, ego rependam, dicit Domin

Eccl. 2.18 20 Itaq; si esurit inimicus tuus, ciba
Mat. 5. si sitit, da ei potum: hoc enim si feceris,
39. nes ignis congeruabis in caput eius.

Deut. 32. 21 Ne vincitor ab eo quod malum est,
35. vince bonitate malitiam.
Heb. 10.
30.

CAP. XIII.

Prou. 25. 1 *Vult vt subdamur magistratibus: 8 proximum*
20. *diligamus: 12 viuamus iuste: 14 & Christum*
induamus.

Sap. 6 4. OMnis * anima potestatibus superemi-
Tit. 3.1. tibus subiecta esto, non enim est pote
1. Pet. 2. nisi à Deo: & quæ sunt potestates, sunt à De
13. ordinatæ.

2 Itaque quisquis *se* opponit pote
Dei ordinationi resistit: qui autem resi
ipsi sibi condemnationem adferent.

3 Nam magistratus non sunt terrori
nis operibus, sed malis. Vis autem non
ere potestatem? quod bonum est facito,
laudem ab ipsa obtinebis.

4 De

4 Dei enim minister est tuo bono. Quòd si feceris quod malum est, metue: non enim temerè gladium gestat. nam Dei minister est, vltor ad iram ei qui quod malum est fecerit.

5 Quapropter necesse est subijci, non solùm propter irum, sed etiam propter conscientiam.

6 Propter hoc enim etiam tributa soluitis: siquidem ministri Dei sunt in hoc ipsum incumbentes.

7 * Reddite igitur omnibus quod debetis: cui tributum *debetur*, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timor, timorem: cui honor, honorem. *Mat.* 22. 11.

8 Nemini quicquam debete, nisi *hoc* vt alij alios diligatis: nam qui diligit alterum, Legem impleuit.

9 Siquidem illud, Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod aliud *est* mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, nempe * Diliges proximum tuum sicut teipsum. *Exod.* 20. 14. *Deut.* 5. 18. *Leuit.* 19 18.

10 Charitas proximum non afficit malo. Itaque * Charitas est completio Legis. *Mat.* 22. 39.

11 Idque perspecta opportunitate, quòd *videlicet* tempestiuum iam *sit* nos à somno expergisci. Nunc enim propius non est salus quàm quum credidimus. *Mar.* 13. 31. *Gal.* 4. 14 *Iac* 2. 8.

12 Nox processit, dies autem propinquauit. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conueniat. 1. *Tim.* 1. 1.

13 Vt interdiu, compositè ambulemus:

non

Luc. 21. 14. * non *in* comessationibus & ebrietatibus, & cubilibus ac proteruijs, non lite & inuidia.

Gal. 5. 16. 1. Pet. 2. 11. 14 * Sed induimini Dominum Iesu Christum, & carnis curam ne habeteis ad *explendas* concupiscentias.

CAP. XIIII.

1 *Commendat eos qui fide sunt infirmi,* 15 *ne offensione nostro scandalizentur.* 19 *Et illis edicit imperat vt non temere firmiores iudicent,* 19 *sed intra aedificationis* 20 *& charitatis terminos* 22 *Christiana libertas consistat.*

EVm verò qui fide est infirmus, assumite, non *tamen* ad certamina disputationum.

2 Alius quidem credit vescendum esse quibusuis: alius autem *fide* infirmus edit olera.

3 Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto: & qui non edit, edentem ne condemnato: Deus enim eum assumpsit.

Iac. 4. 12. 4 * Tu quis es qui condemnas alienum famulum? proprio Domino stat aut cadit. Stabitur autem: potest enim Deus eum stabilire.

5 Alius quidem aestimat diem præ die: alius autem *peraque* æstimat quemuis diem. Vnusquisque in animo suo plenè certus esto.

6 Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit, gratias enim agit Deo: & qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

7 Nullus enim nostrum sibiipsi viuit, & nullus sibiipsi moritur.

8 Nam siue viuimus, Domino viuimus: siue

ne morimur, Domino morimur: sive igitur viuamus, sive moriamur, Domini sumus.

9 Ad hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit & reuixit, qui & mortuis ac viuentibus dominetur.

10 * Tu verò cur condemnas fratrem tuum? aut etiam tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim sistemur apud tribunal Christi. 2. Cor. 5. 11.

11 Scriptum est enim, * Viuo ego, dicit Dominus, quòd mihi *sese* flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Esa. 45. 24. Phil. 2. 10.

12 Nempe ergo vnusquisque nostrum de seipso rationem reddet Deo.

13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: sed hic potius adhibete iudicium, vt ne offendiculum ponatis fratri, aut scandalum.

14 Noui, & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse impurum per se: sed ei qui existimat aliquid esse impurum, id & impurum *esse*.

15 Verùm si propter escam frater tuus tristitia afficitur, non iam secundùm charitatem ambulas. * Ne esca tua illum perdito pro quo Christus mortuus est. 1. Cor. 8. 11.

16 Ne vestrum igitur bonum blasphematur.

17 Non est enim regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium per Spiritum sanctum.

18 Nam qui per hæc seruit Christo, gratus est Deo, & acceptus hominibus.

19 Nempe igitur quæ ad pacem faciunt sectemur,

Tit.1.15. ædemur, & quæ ad mutuam ædificationem.
1. Cor.8. 20 Ne cibi causa destrue opus Dei. * Omnia
13. quidem pura: sed malum *est* homini qui edit cum offendiculo.

21 * Bonum *est* non vesci carnibus, neque bibere vinum, neque *quicquam* in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmus est.

22 Tu fidem habes apud temetipsum, habe coram Deo: Beatus qui non condemnat seipsum in eo quod approbat.

23 Qui verò ambigit si ederit, condemnatus est, quoniam non *edit* ex fide: quicquid verò ex fide non est, peccatum est.

CAP. XV.

1 Fortiores robur suum conferant ad confirmandos infirmos, 3 Christi exemplo, 7 qui se communicauit 8 non modo Iudæis, 9 10. 11. 12. sed etiam Gentibus. 15 Scriptionis huius Epistolæ ratio redditur.

DEbemus autem nos qui firmi *sumus* imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobisipsis.

2 *Itaque* vnusquisque nostrum proximo indulgeat in bonũ, *id est*, ad *eius* ædificationem.

3 Etenim Christus non indulsit sibiipsi, ed
Psal.69. sicut scriptum est, * Conuitia eorum qui conuitiantur tibi inciderunt in me.
9.

4 Nam quæ ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem Scripturarũ spem habeamus.

5 Deus autem patientiæ & consolationis

author,

auctor, * det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti sitis, secundum Christum Iesum
6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deum ac Patrem Domini nostri Iesu Christi.
7 Propterea assumite alij alios, sicut & Christus assumpsit nos in gloriam Dei.
8 *Illud* autem dico, Iesum Christum minist. um fuisse circumcisionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promissiones Patrum.
9 Et vt Gentes pro misericordia glorificẽt Deum: sicut scriptum est, *Propterea confitebor tibi inter Gentes, & nomini tuo psallã.
10 Et rursum dicit,* Gaudete cum populo eius.
11 Et rursum, Laudate Dominum omnes Gentes, & collaudate eum omnes populi.
12 Et rursum Esaias dicit,* Erit radix Iesse, & qui exurgat ad imperandum Gentibus, in ipso Gentes sperabunt.
13 Vtinam verò Deus spei impleat vos omni gaudio & pace credendo, vt spe abundetis per virtutem Spiritus sancti.
14 Persuasum autem habeo & ipse ego de vobis fratres mei, quòd ipsi per vos pleni sitis bonitate, impleti omni cognitione, & qui possitis etiam vos mutuo monere.
15 Audaciùs vero scripsi vobis, fratres, aliqua ex parte velut i commonefaciens vos, propter gratiam quæ data est mihi à Deo.
16 Ad hoc vt sim minister Iesu Christi apud Gentes, operans Euangelio Dei, vt oblatio Gentium fiat accepta, sanctificata per Spiritum sanctum.

1. Cor. 1. 10.
Psal. 18. 50.
Deut. 32. 43.
Psa. 117. 1.
Esa. 11. 10.

17 Habeo

17 Habeo igitur quod glorier per Christum Iesum, in ijs quæ ad Deum *pertinent*.

18 Non enim sustinuerim quicquam loqui quod non efficerit Christus per me, *adducendo* ad obedientiam Gentibus, verbis & factis.

19 Virtute signorum ac prodigiorum, virtute Spiritus Dei: adeò vt ab Hierusalem & circumiacentibus *regionibus* vsque ad Illyricum, impleuerim prædicandi Euangelij Christi munus.

20 Ita porrò ambiens prædicare Euangelium, non vbi nominatus Christus, vt ne super alienum fundamentum ædificarem.

Esa. 52. 15. 21 Sed sicut scriptum est,* Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.

Sup. 1. 11 22 * Quapropter etiam impeditus sum sæpe ne venirem ad vos.

† *Sup.* 1. 17 † *1. Thes.* 1. 17. 23 Nunc verò quum non ampliùs habeam locum in his regionibus, * desiderium autem habeam veniendi ad vos à multis annis.

24 Quando proficiscar in Hispaniam, veniam ad vos. Spero enim fore vt *istac* præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc: si tamen vestra consuetudine prius ex parte expletus fuero.

25 Nunc autem proficiscor Hierosolymam, ministrans sanctis.

26 Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ conferre aliquid in pauperes sanctos qui sunt Hierosolymis.

2. Cor. 6. 12. 27 * Placuit enim *eis inquam*, & debitores illorum sunt; nam si spiritualia ipsorum ho-

nis Gentes participarunt, debent etiam ipsæ in carnalibus eis ministrare.

28 Hoc igitur vbi perfecero, & eis cõsignavero hunc fructum, abibo istac in Hispaniam.

29 Scio verò me, quum veniam ad vos, cum plena benedictione Euangelij Christi venturum.

30 Precor autem vos, fratres, per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem Spiritus, vt mecum certetis *vestris* pro me apud Deum precibus:

31 Vt liberer ab ijs qui rebelles sunt in Iudæa, vtque ministerium hoc meum erga Hierusalem acceptum sit sanctis.

32 Vt cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, vnaque vobiscum refociller.

33 Deus autem pacis *princeps, sit* cum omnibus vobis. Amen.

CAP. XVI.

1 Commendat Phœben. 3. Salutat officiose complures, a 17. vsque ad finem cap. admonet eos vt caueant qui dissidiorum authores sunt.

COmmendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est ministra Ecclesiæ Cenchræensis:

2 Vt eam excipiatis in Domino sicut dignum est sanctis, & adsitis ei quacunque in re ipsi vlus fuerit vobis, nam hæc tum multis hospitium præbuit, tum mihi etiam ipsi.

3 Salutate * Priscillam & Aquilam, adiutores meos in Christo Iesu: *Act. 18. 2. 26.*

4 (Qui pro anima mea ſuam ipſorum cervicem ſuppoſuerunt: quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ Gentium.)

5 Item Eccleſiam quæ in domo eorum eſt. Salutate Epænetum mihi dilectum: primitias Achaiæ in Chriſto.

6 Salutate Mariam quæ multum laborauit erga nos.

7 Salutate Andronicum & Iuniam cognatos meos, & concaptiuos meos, qui ſunt inſignes inter Apoſtolos, qui etiam ante me fuerunt in Chriſto.

8 Salutate Ampliam dilectum mihi in Domino.

9 Salutate Vrbanum, adiutorem noſtrum in Chriſto, & Stachyn mihi dilectum.

10 Salutate Apellen, probatum in Chriſto. ſalutate eos qui *ſunt* ex Ariſtobuli *familiaribus*.

11 Salutate Herodionem cognatũ meum. Salutate eos qui *ſunt* ex Narciſſi *familiaribus*, eos *qui quam*, qui *ſunt* in Domino.

12 Salutate Tryphenã & Tryphoſam quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem dilectam quæ multum laboravit in Domino.

13 Salutate Rufum ſelectum in Domino, & matrem eius ac meam.

14 Salutate Aſynoritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum eis ſunt fratres.

15 Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & Sororem eius, & Olympam, & qui cum ijs ſunt, omnes ſanctos.

16 * Salutate alij alios oſculo ſancto Salutant vos Eccleſiæ Chriſti. 2.Cor.13 20.& 13

17 Precor autem vos fratres, vt obſeruetis diſſidiorum & ſcandalorum authores contra doctrinam quam vos didiciſtis: & declinetis ab eis, 12. 1.Pet.5. 14. 2.Ioh.10.

18 Nam qui eiuſmodi *ſunt* Domino noſtro Ieſu Chriſto non ſeruiunt: ſed ſuo ventri: per blandiloquentiam & aſſentationem corda *hominum* minimè malorum ſeducunt.

19 Veſtra enim obedientia ad omnes peruenit. Gaudeo igitur quod ad vos *attinet*: ſed volo vos ſapientes quidem eſſe in rebus bonis, ſimplices verò in malis.

20 Porrò Deus pacis *princeps* conteret Satanam ſub pedes veſtros citò. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti *ſit vobiſcum*, Amen.

21 Salutant vos * Timotheus adiutor meus & Lucius, & Iaſon, & Soſipater, cognati mei. Act.16.1 Phil.2.19

22 Saluto vos in Domino ego Tertius, qui deſcripſi Epiſtolam.

23 Salutat vos Gaius hoſpes meus, & Eccleſiæ totius. Salutat vos Eraſtus procurator vrbis, & Quartus frater.

24 Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.

25 * Ei verò qui poteſt vos ſtabilire, ſecundum Euangelium meum & prædicationem Ieſu Chriſti * ex reuelatione myſterij quod à temporibus æternis tacitum fuit: Eph.3.20. Eph.3.9. Col.1.26.

26 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas prophetica, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei omnibus Gentibus declaratum: 1.Tim.1.7. Tit.1.3.

27 Soli, *inquam*, ſapienti Deo gloria per Ieſum Chriſtum in ſecula. Amen.

Ad Romanos ſcripta fuit Corintho per Phœben miniſtram Cenchreenſis Eccleſiæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS. I.

CAP. I.

1 Poſt gratulationem. 10. Quæ vim habet exhortandi. 12. Taxat diſſidia Corinthiorum. 17. Eoſque a faſtu ad humilitatem revocat. 20. Nam evertens omnem mundi ſapientiam. 23. 25. Solam crucis prædicationem exigit.

PAulus vocatione Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, & Soſthenes frater.

Act. 5. 9 2 Eccleſiæ Dei quæ eſt Co-
1. Theſ. 4. rinthi * ſanctificatis in Chri-
7. ſto Ieſu, *vocatis, ſanctis, cum
Rom. 1. 7. omnibus qui invocant nomen Domini noſtri
Ephe. 1. 1. Ieſu Chriſti in quouis loco, *Domini, inquam,*
Colo. 1. 22 tum ipſorum tum noſtri.
2. Tim. 1. 3 Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro,
9. & Domino Ieſu Chriſto.
Tit 2. 3. 4 Gratias ago Deo meo ſemper de vobis,
2. Tim. 1. ob gratiam Dei quæ data eſt vobis in Chriſto
22. Ieſu.

5 Quod

5 Quòd in omnibus ditati sitis in ipso, omni loquendi facultate, omnique cognitione:

6 Prout testimonium Christi confirmatum fuit in vobis,

7 Adeò vt nullo dono deficiamini, * expectantes dum reueletur Dominus noster Iesus Christus. *Tit 2.11. Phil.3 20*

8 * Qui Deus etiam confirmabit vos vsq; ad finem inculpatos, in diem Domini nostri Iesu Christi. *1.Thes 3. 18 & 5. 23.*

9 * Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem Filij ipsius Iesu Christi Domini nostri. *1.Thes.5. 24.*

10 Precor autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idem loquamini omnes, & non sint inter vos dissidia, sed sitis coagmentati eadem mente & sententia.

11 Declaratum est enim mihi de vobis, fratres mei, à domesticis Chloes, quòd lites sint inter vos. *Act.11. 24.*

12 Hoc autem dico, vnumquemq; vestrum dicere, Ego quidem sum Pauli, ego verò Apollo, ego verò Cephæ, ego verò Christi.

13 *Num* diuisus est Christus? num Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomen Pauli baptizati fuistis?

14 Gratias ago Deo meo quòd neminem vestrum baptizauerim, nisi * Crispum & Gaium. *Act.18.8*

15 Vt ne quis dicat me in meum nomen baptizasse:

16 Baptizaui autem etiam Stephanæ familiam: cæterum haud scio num quem alium baptizauerim.

17 Non enim misit me Christus vt baptizarem, sed vt evangelizarem: * non *tamen* cum dicendi peritia, ne inanis reddatur crux Christi.

Inf. 2. 14. *Gal.* 5. 2. 2. *Pet.* 1. 16.

18 Nam sermo ille de cruce, ijs quidem qui pereunt stultitia est: nobis autem qui seruamur * potentia Dei est.

Rom. 1. 16

19 Scriptum est enim, * Abolebo sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium tollam è medio.

Esa. 2. 9.

20 Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor seculi istius? nonne infatuavit Deus sapientiam mundi huius?

21 Nam postquam in Dei sapientia mundus non cognovit Deum ex *eius* sapientia, placuit Deo per stultam prædicationem seruare credentes.

22 * Quandoquidem & Iudæi signum petunt, & Græci sapientiam quærunt.

Mat. 12. 38. 1.

23 Nos autem prædicamus Christum crucifixum. Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam:

24 Ipsis autem vocatis, tum Iudæis, tum Græcis, Christum Dei potentiam ac Dei sapientiam.

25 Nam stultitia Dei sapientior est quàm homines: & infirmitas Dei validior est quàm homines.

26 Videtis enim vocationem vestram, fratres, vos *videlicet* non esse multos sapientes secundum carnem, non multos potentes, non multos nobiles.

27 Verùm quæ stulta *sunt* in mundo elegit

Deus

Deus vt pudefaciat sapientes: & quæ sunt infirma in mundo, elegit Deus vt pudefaciat robusta.

28 Et quæ ignobilia sunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea quæ nó sunt, vt ea quæ sunt aboleat.

29 Vt ne glorietur vlla caro coram eo.

30 Sed ex ipso vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo iustitiaq;, & sanctificatio & redemptio.

31 Vt sicut scriptum est, * qui gloriatur in Domino glorietur. *Ier. 9. 23.*

CAP. II.

1 Prædicationem suam in exemplum adduxit. 4. Humanitus quidem abiecta. 7. 13. Spirituali tamen virtute insignem. 14. Tandem concludit carnis iudicio non posse æstimari.

EGo igitur quum venirem ad vos fratres * nõ veni cum eminentia facundiæ, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Dei. *Sap. 3. 17*

2 Non enim decreueram quicquam scire inter vos nisi Iesum Christum, eumque crucifixum.

3 * Et fui ego cum infirmitate & timore ac tremore multo apud vos. *Act. 18. 1*

4 Neque oratio mea & prædicatio mea *versata est* * in persuasorijs humanæ sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritus & potentiæ. *Sup. 1. 17* *2. Pet. 1. 26.*

5 Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei.

6 Sapientiam verò loquimur inter perfectos: sapientiam autem non seculi huius, neque principum seculi huius qui abolentur.

7 Sed loquimur sapientiam Dei *absconditam* in mysterio, *id est*, occultam illam quam prædestinauerat Deus ante secula ad gloriam nostram.

8 Quam nemo principum seculi huius cognouit: nam si cognouissent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent.

Esa.64.4. 9 Sed *prædicamus*, sicut scriptum est, * quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in mentem hominis venerunt, quæ parauit Deus ijs qui ipsum diligunt.

10 Nobis autem Deus *ea* reuelauit per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunditates Dei.

11 Quis enim hominum nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in eo, ita etiam ea quæ sunt Dei nemo nouit nisi Spiritus Dei.

12 Nos verò non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui *est* ex Deo, vt sciamus quæ Deus est nobis gratificatus:

Sup 1.17. 2.Pet.1. 16. 13 * Quæ etiam loquimur, non sermonibus quos docet humana sapientia, sed quos docet Spiritus sanctus, spiritualia cum ijs quæ spiritualia sunt coniungentes.

14 Animalis autem homo non est capax eorum quæ sunt Spiritus Dei: sunt enim ei stultitia, nec potest *ea* cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur.

15 (At spiritualis dijudicat quidem omnia, ipse verò a nemine dijudicatur.)

16 Quis

16 Quis enim novit mentem Domini, quis instruatur eum? nos autem mentem Christi habemus. *Prou. 27. 19. Esa. 40. 13.*

CAP. III.

1 Ratione reddita doctrinæ suæ humilis. 4. Docet, quo loco habendi sint Ministri. 6. Quod munus. 10. Quæ vera ædificandi ratio. 15. Monet Corinthios ne patiantur animas suas profanari. 18. Superba carnis sapientia. *Sap. 9. 17. Rom. 11. 34.*

ET ego quidem, fratres, non potui loqui vobis vt spiritualibus, sed loquutus sum vt carnalibus, *id est*, vt infantibus in Christo.

2 Lacte vos potu vos alui, & non esca: nondum enim poteratis *id ferre*: imò ne nunc quidem adhuc potestis.

3 Nam adhuc carnales estis: quum enim in vobis *sit* liuor & cõtentio, & dissidia, nonne carnales estis & secundum hominem incedilis?

4 Etenim quum dicit quidam, Ego quidem sum Pauli, alter verò, Ego sum Apollo, nonne carnales estis?

5 Quis igitur est Paulus, quis autem Apollos, nisi ministri per quos credidistis, & vt cuique Dominus dedit?

6 Ego plantaui, Apollos rigauit: sed Deus dedit incrementum:

7 Itaque neque is qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat: sed Deus qui dat incrementũ.

8 Is verò qui plantat & is qui rigat, vnum sunt: vnusquisque verò suam mercedem accipiet secundum suum laborem. *Ps. 62. 13. Gal. 6. 5.*

9 Etenim

9 Dei enim Dei sumus adminiſtri: Dei arum Dei ædificatio eſtis.

10 Secundum gratiam Dei quæ data eſt mihi, vt peritus architectus fundamentum poſui: alius autem ſuperædificat, porrò quiſque videat quomodo ſuperædificet.

11 Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus.

12 Quod ſi quis ſuperædificet ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam,

13 Cuiuſque opus manifeſtum fiet: dies enim declarabit: nam per ignem retegetur: & cuiuſcunque opus quale ſit ignis probabit.

14 Si cuius opus manebit quod ſuperædificauerit, mercedem accipiet:

15 Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum faciet: ipſe verò ſeruabitur, ita tamen vt per ignem.

Infr. 6. 19 2. Cor. 6. 19. 16 * An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis?

17 Si quis templum Dei violat, hunc perdet Deus, nam templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

18 Nullus ſeipſum ſeducat, ſiquis *ſibi* videtur eſſe ſapiens inter vos in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt fiat ſapiens.

19 Sapientia enim mundi huius, ſtultitia eſt apud Deum, ſcriptum eſt enim, Carpit ſapientes cum verſutia ipſorum.

Pſ. 94. 11 20 Et rurſum * Dominus nouit cogitationes ſapientum eſſe vanas.

21 Itaque

21 Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia namque vestra sunt.

22 Siue Paulus, siue Apollos, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia siue futura: omnia *inquam*, vestra sunt.

23 Vos autem Christi, Christus verò Dei.

CAP. IIII.

1 Definitione veri Apostoli adducta. 7. Humilitatis speciem honori sibi magis esse debere quam probro docet. 9. Signa profert vnde reipsa appareat 10. Nec gloriæ. 12. Nec ventri ipsum studuisse. 17. Ad finem Timotheum commendat.

SIc de nobis reputet homo vt de ministris Christi, & dispensatoribus mysteriorum Dei.

2 Quod superest autem *illud* requiritur in dispensatoribus, vt fidus quisque inveniatur.

3 Mihi verò pro minimo est quod à vobis dijudicer, aut ab humano iudicio, imò nec meipsum dijudico.

4 Nullius enim rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus is est qui me dijudicat.

5 * Proinde ne ante tempus quicquam iudicate, vsque dum venerit Dominus, qui & illustrabit ea quæ occulta tenebrarum & manifesta faciet consilia cordium: ac tunc laus erit vnicuique à Deo. *Mat.7.1. Rom.2.1*

6 Hæc autem, fratres, signa quædam transtuli ad me ipsum & Apollo, propter vos: vt in

in nobis discatis, supra id quod scriptum est non sapere: vt ne alius pro alio inflemini adversus alium,

7 Quis enim te discernit? quid autem habes quod non acceperis? quod si etiam accepisti, quid gloriaris vt qui non acceperis?

8 Iam saturati estis, iam ditati estis, absque nobis regnum adepti estis: atque vtinam sanè regnetis, vt & nos simul vobiscum regnemus.

9 Deus enim puto, nos vltimos Apostolos spectandos proposuit, tanquam morti addictos. Nam spectaculum facti sumus mundo & Angelis & hominibus.

10 Nos stulti propter Christum, nos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem validi, vos glorioſi, nos ignominioſi.

11 Ad hoc vsque tempus & esurimus & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & incertis sedibus erramus:

12 Et laboramus, operantes proprijs manibus: convitijs affecti, bene precamur: persequutionem patientes, sustinemus.

13 * Infamati precamur: purgamenta mundi facti sumus, *vsque* omnium sordes vsque adhuc.

14 Non vt vos pudore suffundam, hæc scribo, sed vt filios meos dilectos admoneo.

15 Nam etsi decem millia pædagogorum habueritis in Christo, at non multos patres *habetis*, in Christo enim Iesu per Evangelium ego vos genui.

16 Precor vos igitur imitatores mei estote.

Act.10. 34. 1.Thes.2. 9. 2.Thes.1. 2. Mat.5. 44. Luc.23. 24. Act.7. 60.

17 Propterea misi vobis Timotheum, qui est filius meus dilectus, & fidelis in Domino, qui vobis in memoriam reducet quæ sint viæ meæ in Christo, sicut vbique in omnibus Ecclesijs doceo:

18 Cæterùm perinde quasi ego nó sim venturus ad vos, inflati sunt quidam.

19 Sed veniam breui ad vos, * si Dominus voluerit, & cognoscam non verba illorum qui inflati sunt, sed *spiritualem* virtutem. *Act.* 19. 21. *Luc.* 4. 15

20 Non enim in verbis *situm est* regnum Dei, sed in spiritus virtute.

21 Quid vultis? cum virga veniam ad vos, an cum charitate & spiritu lenitatis?

CAP. V.

1 Quod incestuosum priuigni cum nouerca coniugium tacitè ferrent. 2. 6 Satis causæ esse admonet cur pudore deijciantur potius quam superbiant. 10. Eiusmodi scelera excommunicatione vindicanda esse. 12. Ne contagio latius serpat.

OMnino auditur *esse* inter vos scortatio, & eiusmodi scortatio quæ ne inter Gentes quidem nominatur, adeò vt quis vxorem patris habeat.

2 Et vos inflati estis, ac non potiùs luxistis, vt tolletur è medio vestri qui facinus hoc patrauit.

3 Enimvero ego vt absens corpore, præsens autem spiritu, iam vt præsens iudicaui, vt is qui hoc ita perpetrauit:

4 Vobis & meo spiritu in nomine Domini nostri

nostri Iesu Christi congregatis, cum potestate Domini nostri Iesu Christi.

5 Eiusmodi *inquam homo* tradatur Satanæ ad interitum carnis, vt spiritus saluus sit die illo Domini Iesu.

Gal.5.9. 6 Non est bona gloriatio vestra. * An nescitis paululo fermenti totam massam fermentari?

7 Expurgate igitur vetus fermentum, vt sitis noua massa, sicut estis fermenti expertes. Etenim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, *nempe* Christus.

8 Itaque festum agitemus non fermento veteri, nec fermento malitiæ & nequitiæ, sed fermentatis *panibus* sinceritatis & veritatis.

9 Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini cum scortatoribus:

10 At non omnino cum scortatoribus mundi huius, aut auaris, aut rapacibus, aut idololatris, alioquin debetis scilicet è mundo exire.

11 Nunc autem scripsi vobis ne commisceamini, *id est*, si quis cùm frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi, *inquam* ne edatis quidem.

12 Quid enim mea *interest* etiam de extraneis iudicare? nonne de ijs qui intus sunt, vos iudicatis?

13 De extraneis verò Deus iudicat: Tollite igitur istum sceleratum ex vobisipsis.

CAP. VI.

1 *Inuehitur in forenses contentiones.* 6. *Quibus*

so

se mutuo vexabant, sub infidelibus, cum magno Euangelij dedecore. 9. Deinde scortandi licentiam graui comminatione exagitat.

SVstinet aliquis vestrum negotium habens cum altero iudicio experiri sub iniustis ac non sub sanctis?

2 An ignoratis sanctos mundum iudicaturos? quòd si per vos iudicabitur mundus, indigni estis minimis iudicijs?

3 An ignoratis fore, vt Angelos iudicemus, nedum vt quæ ad huius vitæ viam pertinent *non iudicemus*?

4 Itaque si iudicia habeatis de ijs quæ ad huius vitæ vsum pertinent, eos qui minimo loco habentur in Ecclesia, eos, *inquam*, in subsellijs collocate.

5 Vt vos pudeat vobis *hoc* dico. Ita *ne* non est inter vos sapiens, ne vnus quidem, qui possit dijudicare inter fratres suos?

6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque sub infidelibus.

7 Iam igitur omnino defectus in vobis est, quòd iudicia habeatis inter vosmetipsos* quare non potius iniuriam patimini: cur non potius damnum accipitis? *Mat.5. 3. 9. Luc.6.29.*

8 * At vos iniuriam facitis: & damno afficitis, idque fratres. An ignoratis iniustos non esse Dei hæreditatem possessuros? *Rom.8. 19. 1.Thes.4 6.*

9 Ne errate, neque scortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cum masculis.

10 Neque fures, neque auari, neque ebrio-

si,

si, neque convitiatores, neque rapaces, regnum Dei hæreditatem possidebunt.

Tit.3.3. 11 * Et hæc eratis vnusquisque, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, per Spiritum Dei nostri.

Infr.10. 23. 12 * Omnia mihi licent, * at nó omnia conducunt: omnia mihi licent, at ego non rediger sub vllius rei potestatem.

Eccl.37. 31. 13 Escæ ventri *destinata sunt*, & venter escis: Deus autem & hunc & eas abolebit, corpus verò non scortationi, sed Domino, & Dominus corpori.

14 Deus autem & Dominum suscitavit, & *Rom.6.5* * nos suscitabit potentia sua.

15 An ignoratis corpora vestra esse membra Christi? Num igitur tollens membra Christi, faciam *vt sint* scorti membra? Absit.

16 An ignoratis eum qui agglutinatur scorto, vnum esse corpus *cum scorto*? Fient enim, *Gen.2 24* inquit, qui * duo *erant* caro vna.

Mat.19.5 17 Qui ergo agglutinatur Domino, vnus *Mat.10.8* spiritus est.

Eph.5 32 18 Fugite scortationem: omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est: sed qui scortatur, in proprium corpus peccat.

Sup.1.3 7 19 An ignoratis * corpus vestrum esse templum Spiritus sancti *qui est* in vobis, quem habetis à Deo, neque esse vestri iuris?

In.7.23 20 * Nam empti estis pretio. glorificate igitur Deū in corpore vestro, & in spiritu vestro *1.Pet.1. 19.* quæ sunt Dei.

CAP. VII.

1 *Differens hic de coniugio.* 4, *Quod est remedium vitandæ*

vitandæ fornicationis, 10 indissolubile. 18. 20 Iubet vnumquemque sorte sua contentum viuere. 25 Quis virginitatis finu esse debeat ostendit, 35 & qui coniugium suscipere debeant.

CAeterùm de quibus scripsistis ad me, bonum *esse* vire meliorem non attingere.

2 Sed propter fornicationes, suam quisque vxorem habeto, & propriam quæque virum habeto.

3 *Vxori vir debitam benevolentiam reddito: similiter autem & vxor viro. 1. Pet. 3. 7.

4 Vxor proprium corpus non habet in potestate, sed vir: similiter autem & vir proprium corpus non habet in potestate, sed vxor.

5 Ne fraudate alius alium, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rursum simul conuenite: ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

6 Hoc autem dico ex concessione, non ex imperio.

7 Nam velim omnes homines esse vt & ipse *sum*, sed vnusquisq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem ita, alius autem ita.

8 Dico autem cœlibibus & viduis, Bonum eis est si manserint vt *maneo* ego.

9 Quod si se non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere quam vri. Mat. 5. 32. & 19. 9. Mar. 10. 11.

10 Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus, *Vxor à viro ne discedat. Luc. 16. 28.

11 Quod si sese separabit, maneat innupta, aut viro reconciliator : & vir vxorem ne dimittito.

12 Reliquis autem ego dico, non Dominus, si quis frater vxorem habet infidelem quæ consentiat ad habitandum cum eo, ne eam dimittito.

13 Et vxor quæ habet virum infidelem qui consentiat ad habitandum cum ea, ne eum dimittito.

14 Maritus enim infidelis sanctificatus est in vxore, & vxor infidelis sanctificata est in viro : alioquin certè liberi vestri immundi essent : nunc autem sancti sunt.

15 At si infidelis sese separet, separatus esto : non est seruituti subiectus frater aut soror huiusmodi *rebus* : sed ad pacem vocauit nos Deus.

16 Ecquid enim nosti vxor, virum an seruatura ? aut ecquid nosti vir, an vxorem seruaturus ?

17 Sed vt vnicuiq; *donum* partitus est Deus, & vnumquemque vocauit Dominus, ita incedat : & ita in Ecclesijs omnibus constituo.

18 Circumcisus aliquis vocatus est ? ne attrahat *præputium* : in præputio aliquis vocatus est ? ne circuncidatur.

19 Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei.

Eph. 4.1. 20 *Vnusquisque in qua vocatione vocatus fuit, in ea maneat.

21 Seruus vocatus es ? ne sit tibi cura : sed si potes etiam liber fieri, potius *eo* vtere.

22 Etenim

22 Etenim qui in Domino vocatus est ser-
uus, libertus Domini est: similiter & qui liber
vocatus est, seruus est Christi.

23 *Pretio empti estis, ne estote serui ho-
minum. *Sup 6 30 1. Pet. 1. 10.

24 Vnusquisque in quo vocatus fuit, fra-
tres, in hoc maneat apud Deum.

25 De virginibus autem præceptum Do-
mini non habeo: sed do quod sentio: vt cui
Dominus per misericordiam dederit fidum
esse.

26 Existimo igitur hoc bonum esse prop-
ter instantem necessitatem, bonum hoc *in-
quam* esse homini ita esse.

27 Alligatus es vxori? ne quære dissolu-
tionem: solutus es ab vxore? ne quære vxo-
rem.

28 Quod si etiam duxeris vxorem, non
peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit:
sed afflictionem in carne habituri sunt *qui sunt*
huiusmodi: ego verò vobis parco.

29 Hoc autem aio, fratres, quoniam tem-
pus contractum est in posterum: vt & qui ha-
bent vxores sint vt non habentes.

30 Et qui flent, vt non flentes: & qui
gaudent, vt non gaudentes: & qui emunt, vt
non obtinentes.

31 Et qui vtuntur hoc mundo, vt non abu-
tentes, præterit enim species huius mundi.

32 Velim autem vos absque solicitudine
esse. Qui cælebs est, curat ea quæ *sunt* Domi-
ni, quomodo placiturus sit Domino.

33 At qui duxit vxorem, curat ea quæ sunt

mundi, quomodo placiturus sit vxori.

34 Dicretæ sunt ea quæ est vxor & ea q
est virgo : quæ est innupta, curat ea quæ
Domini, vt sit sancta cum corpore tum sp
tu : quæ verò nupta est, curat ea quæ s
mundi, quomodo placitura sit viro.

35 Hoc autem dico vestro commod
non vt laqueum vobis injiciam, sed vt dec
ter & aptè adhæreſcatis Domino absque v
distractione.

36 Cæterùm si quis aliquid non decen
se in virginem suam committi putat, si flor
ætatis excedat : & ita debet fieri, quod v
faciat, non peccat, iungantur matrimonio.

37 Qui verò stat firmus in corde, nec a
gitur necessitate, sed in potestate habet pr
priam voluntatem, & hoc decreuit in co
suo, vt seruet suam virginitatem, benè faci

38 Itaque qui dat nuptum, bene facit:
verò non dat nuptum, meliùs facit.

Rom. 7. 1 39 * Vxor alligata est lege quamdiù vi
vir ipsius: quòd si obdormierit vir ipsius, lib
ra est ad cui velit nubendum, tantùm in D
mino.

40 Sed beatior est si ita maneat, secund
1. Thes. 4. 8. meam sententiam : * puto autem me quo
Spiritum Dei habere.

CAP. VIII.

1 *Ab hoc loco vsque ad finem decimi c. debe*
tur, vt ab impuris Gentilium epulis abstine
2 *Abusum Christiana libertatis coercet,* 11
scientiam charitate frangendam docet.

Cæter

CAeterùm de ijs quæ idolis immolantur, scimus nos omnes notitia esse præditos. Notitia inflat, charitas verò ædificat.

2 Quòd si quis *sibi* videtur aliquid scire, nondum quicquam nouit, sicut oportet nosse.

3 Sed si quis diligit Deum, hic edoctus fuit ab eo.

4 De esu igitur eorum quæ idolis immolantur, scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum *esse* Deum alium nisi vnum.

5 Nam etiamsi sint qui dicantur dij & in cœlo & in terra, (sicut sunt dij multi & domini multi:)

6 Nobis tamen vnus *est* Deus Pater ille, à quo omnia, & nos in ipso, & *vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. *Ioh.13. 13. *Inf.* 1 53

7 Sed non in omnibus est ea scientia: nonnulli enim *cum* conscientia idoli vsque ad hoc tempus, vt idolis immolatum edunt, & conscientia eorum, infirma quum sit, polluitur.

8 Cæterùm esca nos non cómendat Deo, neque enim si vescamur, abundantiores sumus, neque si non vescimur, pauperiores reddimur.

9 Sed videte ne quo modo potestas illa vestra offendiculo sit ijs qui infirmi sunt.

10 Si enim siquis viderit te, illam scientia præditum, in idoleio accumbere, nonne conscientia ipsius qui infirmus est, instruetur ad edendum ea quæ sunt idolis mactata? *Rom. 14.

11 *Et tua illa scientia frater qui infirmus 15.

est, propter quē Christus est mortuus, perib
12 Ita autem peccantes in fratres, & v
nerantes ipsorum conscientiam infirmam, i
Christum peccatis.

Ro.14.11 13 * Quapropter si esca facit, vt offend
frater meus, non vescar carnibus in æternu
nec faciam vt frater meus offendat.

CAP. IX.

*1 Ostendit qualiter libertate a Domino sibi pr
missa 15 vltro abstinuerit, 18. 22 ne quem
omnibus modis offenderet. 24 vitamque nostr
stadii instar esse dicit.*

NOnne sum Apostolus? nonne sum liber
nonne Iesum Christum Dominum nostr
vidi? nonne opus meum vos estis Domino
2 Si alijs non sum Apostolus, at certè v
bis sum: nam sigillum Apostolatus mei v
estis in Domino.
3 Mea responsio apud eos qui in me i
quirunt, hæc est.
4 An non habemus potestatem vesce
at bibendi?
5 An non habemus potestatem soror
vxorem circumducendi, vt & reliqui Apost
li, & fratres Domini, & Cephas?
6 An solus ego & Barnabas non habem
potestatem non operandi?
7 Quis militat proprijs stipendijs vnqu
quis plantat vineam, & de fructu eius n
edit? aut quis pascit gregem, & de lacte g
gis non edit?

8 Nam ſecundum hóminem hæc dico: nonne etiam Lex hæc dicit?

9 Nam in Moſis Lege ſcriptum eſt, *Non obligabis os boui trituranti Num boues curæ ſunt Deo? *Deu.15.4 1.Tim.5.18.

10 An hoc propter nos omninò dicit? propter nos enim *hoc* ſcriptum eſt, nam ſub ſpe debet is qui arat arare: & qui triturat ſub ſpe, ſpei ſuæ particeps eſſe.

11 *Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos veſtra carnalia meſſuerimus? *Rom.15.27.

12 Si alij *ſui* in vos iuris participes ſunt, annon potiùs nos? atqui non vſi ſumus iure iſto: ſed omnia ſuſtinemus, ne quid interrumpamus Euangelium Chriſti.

13 An neſcitis *eos qui ſacris operantur, *ea quæ* ex ſacrario *ſunt* edere? & qui altari aſſident, cum altari participare? *Deu.18.7.

14 Ita Dominus conſtituit iis qui Euangelium annuntiant, vt ex Euangelio viuant.

15 Ego tamen nullo iſtorum ſum vſus. Neque verò hæc ſcripſi, vt ita fiat in me: nam bonum eſt mihi mori potiùs quàm vt gloriationem meam aliquis inanem reddat.

16 Etenim ſi Euangelizem, non eſt quod glorier: neceſſitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi eſt niſi Euangelizem.

17 Nam ſi volens hoc faciam, mercedem habeo: ſin inuitus, diſpenſatio credita eſt mihi.

18 Quæ igitur mihi eſt merces? vt quum Euangelizem, gratuitum conſtituam Euange-

lium Christi, vt ne abutar iure meo in Euangelio.

19 Nam quum liber sim ab omnibus, omnibus meipsum seruum feci : vt plures lucrifacerem.

20 Et factus sum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam : ijs qui sub Lege sunt, vt *essem* sub Lege, vt eos qui sub Lege sunt lucrifacerem.

21 Exlegibus vt exlex, (*ita tamen* vt non sim exlex Deo, sed sublex Christo) vt lucrifacerem exleges.

22 Factus sum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifacerem: omnibus factus sum omnia, vt omninò aliquos seruarem.

23 Hoc autem facio propter Euangelium, vt vnà particeps eius fiam.

24 An ignoratis, eos qui in stadio currunt, omnes quidem currere, sed vnum accipere præmium? sic currite vt comprehendatis.

25 Porrò quisquis certat, in omnibus est continens. Illi quidem igitur vt perituram coronam accipiant, *sunt continentes* : nos autem, vt incorruptam.

26 Ego igitur ita curro vt non in incertum: ita pugilem ago vt aerem non cædens.

27 Sed contundo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne quo modo, quum alijs prædicarim, ipse reprobus fiam.

CAP. X.

1 *Si Deus Iudæis non pepercit, neque ijs parcet quibus ipse est æqualis.* 3 *Ex tessera externus* [illegible] *gratia*

gratia. 14 Itaque absurdum esse participes fieri mensæ dæmoniorum eos qui Cœnæ Dominicæ communicant, 24 & qui in rebus mediis rationem proximi non habent.

NOlim autem vos ignorare fratres,* Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, omnes per mare transiisse. *Exod.13. 12. Num.9.*

2 Et omnes in Mosen baptizatos esse nube & mari. 18. *Exod.14.*

3 Et omnes eandem escam spiritualem edisse. 22. *Ex.16.18*

4 * Et omnes eundem potum spiritualem bibisse. Bibebant enim ex sequente spirituali Petra: Petra verò erat Christus. *Exo.17.6 Num.20. 10.& 21*

5 Sed plerosque illorum non approbauit Deus: * prostrati sunt enim in deserto. 16. *Num.26.*

6 Hæc autem typi nostri fuerunt, vt ne concupiscamus res malas, * sicut illi concupierunt. 65. *Num11. 4.& 26.*

7 Ne igitur idololatræ sitis, sicut quidam eorum, vt scriptum est, * Sedit populus ad edendum ac bibendum, & surrexerunt ad ludendum. 64. *Ps 106.4 Exo.32.6 Nu.25.9.*

8 Neque scortemur,* sicut quidam eorum scortati sunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia. *Nu.21.6 Ps.106. 14.*

9 Neque tentemus Christum, * sicut quidam eorum tentarunt, & à serpentibus perierunt. *Num.14. 37 Iudi.8.*

10 * Neque murmurare, sicut quidam eorum murmurarunt, & perierunt ab Exterminatore. 24.

11 Hæc autem omnia typicè euen
bant eis : scripta verò sunt ad nostri a
monitionem : in quos fines seculorum oc
currunt.

12 Itaque qui *sibi* videtur stare, videat n
cadat.

13 Tentatio vos non cepit nisi humana, f
delis autem *est* Deus, qui non sinet vos ten
tari supra *id* quod potestis, sed præstabit vn
cum tentatione etiam euasionem, vt possitis
sufferre.

14 Quapropter, dilecti mei, fugite ab ido
lolatria.

15 Vt peritis loquor, iudicate vos quod
aio.

16 Poculum benedictionis cui benedi
mus, nonne communio sanguinis Christi est?
panis quem frangimus, nonne communio
corporis Christi est?

17 Quoniam vnus *est* panis, vnum corpus
multi sumus : nam omnes vnius panis sumus
participes.

18 Videte Israelem *qui est* secundum car
nem : nonne qui edunt victimas, participes
sunt altaris?

19 Quid ergò dico? idolum aliquid esse,
aut quod idolis immolatum est, aliquid
esse?

20 Imò *illud dico* quæ immolant Gentes,
dæmonijs immolant, & non Deo : nolim au
tem vos participes dæmoniorum esse.

21 Non potestis poculum Domini bibere
& poculum dæmoniorum : non potestis mē

sæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.

22 Nonne prouocamus ad iram Dominum? num validiores eo sumus?

23 * Omnia mihi licent, at non omnia conferunt: omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. *Sup.6.12. Eccl.37. 31.*

24 Nemo quod suum est quærat, sed quisque quod alterius *est*.

25 Quidquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam.

25 Domini enim est terra & plenitudo eius. *Ps.24.1.*

27 Quòd si quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conscientiam.

28 At si quis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum est, ne edite: propter illum qui indicauit, & propter conscientiam: Domini enim est terra & plenitudo eius.

29 Conscientiam autem dico non tuam, sed illius alterius: cur enim libertas mea damnatur ab alia conscientia?

30 Et si ego per gratiam *cibum* participo, cùm *ob id* impius iudicor, pro quo ego gratias ago?

31 * Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. *Coloss.3. 17.*

32 Estote sine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei.

33 Sicut & ego *per* omnia omnibus placeo, non quærens meam ipsius vtilitatem, sed multorum, vt saluentur.

CAP.

CAP. XI.

1 Notat Corinthios quod in ſacris cœtibus 4 viri erent velatis capitibus, 6 mulieres vero retectis. 17 In ſumma quod in peius conuenirent: 21 & proſana ſympoſia permiſcerent epulo ſacro cœnæ Dominicæ, 23 quam ad primam Chriſti inſtitutionem exegit.

2.Th.3.9 IMitatores * mei eſtote, ſicut ego Chriſti.

2 Laudo verò vos, fratres, quòd omnia mea meminiſtis, & ſicut tradidi vobis, traditiones retinetis.

Eph.5.23 3 Velim autem vos noſſe * Chriſtum eſſe omnis viri caput, mulieris autem virum, caput verò Chriſti Deum.

4 Omnis vir orans aut prophetans operto capite, dedecorat caput ſuum.

5 Omnis verò mulier orans aut prophetans non operto capite dedecorat caput ſuum: nam *id* vnum ac idem eſt ac ſi rasa eſſet.

6 Nam ſi non velatur mulier, etiam tondeatur: quòd ſi turpe mulieri tonderi aut radi, veletur.

Gen.1. 16.17. & 6.9. 6. Coloſſ.3. 10. Gen.2. 23. 7 Vir enim non debet velare caput, *quum ſit imago & gloria Dei: at mulier gloria viri eſt.

8 Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro.

9 * Neque enim conditus eſt vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.

10 Propter hoc debet mulier poteſtatem habere in capite, propter Angelos.

11 Attamen

11 Attamen neque vir absque muliere, neque mulier absque viro, in Domino.

12 Sicut enim mulier ex viro *est*, ita & vir per mulierem: omnia verò ex Deo.

13 Apud vosipsos iudicate, *Num* decorum est mulierem non velatam Deum orare?

14 An ne natura quidem ipsa hoc vos docet, quod viro quidem comatum esse dedecori sit.

15 Contra, mulieri comatam esse, gloriæ sit: nam coma pro velamine data est ei.

16 Quod si quis videtur contentiosus esse, nos eiusmodi consuetudinem non habemus neque Ecclesiæ Dei.

17 Hoc verò *ita* denuntio, vt vos non laudem, quòd *videlicet* non cum emolumento, sed cum detrimento conuenitis.

18 Primùm enim quum conuenitis in Ecclesia, audio dissidia inter vos esse: & aliquam partem credo.

19 Oportet enim etiam hæreses inter vos esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.

20 Itaque cùm conuenitis in vnum, *hoc* non est Dominicam cœnam edere.

21 Nam vnusquisque propriam cœnam præoccupat in vescendo: & hic quidem esurit, ille vero ebrius est.

22 Enimuero num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc non laudo.

23 Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, Dominum Iesum *videlicet* in nocte qua proditus est accepisse panem.

Mat. 26. 26. *Mar.* 14. 21. *Luc.* 22. 19. 24 * Et gratijs actis fregisse, ac dixisse, Accipite, edite: hoc meum est corpus quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei recordationem.

Luc. 22. 26. 25 Itidem & poculum, postquam cœnasset, dicendo, Hoc poculum est Nouum illud testamentum per meum sanguinem: hoc facite, quotiescunque bibitis, ad mei recordationem.

26 Quotiescunq; enim editis panem hunc, & poculum hoc bibitis, mortem Domini annuntiatis vsquequò veneri it.

2. *Ioh.* 6. 5. 27 * Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit hoc poculum Domini indignè, reus tenebitur corporis & sanguinis Domini.

2. *Cor.* 13. 5. 28 * Probet autem quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat.

29 Nam qui edit & bibit indignè, damnationem sibi ipsi edit & bibit, non discernens corpus Domini.

30 Propterea inter vos multi *sunt* debiles & inualidi, & dormiunt multi.

31 Etenim si nosipsos dijudicaremus, non puniremur.

32 Sed quum punimur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur.

33 Itaque fratres mei, quum conuenitis ad vescendum, alius alium expectate.

34 Quòd si quis esurit, domi edat: ne ad con-

condemnationem conueniatis. Reliqua verò quum venero, constituam.

CAP. XII.

1 Vt a contentione & superbia Corinthios auocet, docet spiritualia dona ideo varia conferri, 7 vt mutuo collata 12 coalescamus ea symmetria in vnum Christi corpus, 20 quemadmodum membra corporis humani in vnum coalescunt.

POrrò de spiritualibus *donis*, fratres, nolim vos in ignorantia versari.

2 Scitis vos gentes fuisse qui ad idola illa muta, prout rapi contigisset, abripiebamini.

3 Quapropter notum vobis facio, * nullum per spiritum Dei loquentem, dicere Iesum anathema: & * neminem posse dicere Iesum Dominum nisi per Spiritum sanctum.

4 Discrimina ministeriorum sunt, sed idem Spiritus.

5 Et discrimina ministeriorum sunt, sed idem Dominus.

6 Et discrimina facultatum sunt, sed idem est Deus, efficiens eas omnes in quibusuis.

7 Vnicuique verò datur declaratio Spiritus ad vtilitatem.

8 Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ: alij verò sermo cognitionis per eundem Spiritum;

9 Alij verò fides, per eundem Spiritum: alij verò donum sanationum, per eundem Spiritum.

Mar. 9: 39. Sup. 8.6. Ioh. 13.13 Phil. 2. 10.

10 Alij

10 Alij vero facultatem *edendarum* vi-
tum, alij vero prophetia : alij vero diſcr-
ſpiritus, alij vero genera linguarum: alij v-
interpretatio linguarum.

Ro. 12 3. Eph. 5 8. 11 * Sed omn-a hæc efficit vnus ill-
idem Spiritus, diſtribuens priuatim *illa* ſi-
lis ſicut vult.

12 Sicut enim corpus vnum eſt, & me-
bra habet multa, omnia vero membra cor-
ris vnius, multa quum ſint, vnum ſunt corp-
ita & Chriſtus.

13 Etenim per vnum Spiritum nos om-
in vnum corpus baptizati ſumus : ſiue Iu-
ſiue Græci, ſiue ſerui, ſiue liberi: & omnes
potione potati ſumus in vnum Spiritum.

14 Etenim corpus non eſt vnum me-
brum, ſed multa.

15 Si dicat pes, Quia non ſum manus,
ſum ex corpore : num ob id non eſt ex c-
pore?

16 Et ſi dicat auris, Quia non ſum ocul-
non ſum ex corpore : num ob id non eſt
corpore?

17 Si totum corpus oculus, vbi auditu
ſi totum auditus, vbi odoratus?

18 Nunc autem Deus collocauit membr-
ſingula ſigillatim in corpore, ſicut voluit.

19 Quod ſi eſſent omnia vnū membru-
vbi corpus?

20 Nunc vero multa quidem memb-
ſunt, vnum vero corpus.

21 Non poteſt autem oculus dicere m-
mui, Non eſt mihi opus te : aut rurſum ca-
pedib-

pedibus, non est mihi vobis opus.

22 Imò multò potiùs, quæ videntur membra corporis infirmissima esse, necessaria sunt:

23 Et quæ putamus *membra* corporis maximè esse inhonesta, ijs honorem ampliorem circumponimus, & quæ sunt in nobis indecora, copiosiorem decorem habent.

24 Nam quæ sunt in nobis decora, *ijs decoro* non est opus: sed Deus contemperauit corpus, ei cui deerat, copiosiore tributo honore:

25 Vt ne sit dissidium in corpore, sed membra idem curent alia pro alijs.

26 Itaque siue patitur vnum membrum, simul dolent omnia membra, siue honore afficitur vnum membrum, simul gaudent omnia membra.

27 Vos autem estis corpus Christi, & membra particulatim.

28 *Et alios quidem *constituit* Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertiò Doctores, deinde constituit Potestates, deinde dona sanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum. *Eph 4.11*

29 Num omnes Apostoli? num omnes Prophetæ? num omnes Doctores? num omnes *sunt* Potestate, ?

30 Num omnes donum habent sanationum: num omnes linguis loquuntur? num omnes interpretantur?

31 Sed studiosi estote donorum potiorum. Et porrò iter ad excellentiam vobis indicabo.

CAP. XIII.

1 *Monet nulla tam eximia esse dona, quæ non vilescant coram Deo si absit charitas.* 4. *Ideoque in eius laudes digreditur.*

SI linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans aut cymbalum tinniens.

2 Etsi habeam prophetiam, & noverim mysteria omnia, omnemque scientiam: & si habeam totam fidem, adeò vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.

3 Etsi consumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum, vt comburar, charitatem autem non habeam, *hoc* nihil *mihi* prodest.

4 Charitas lenis est, benigna est charitas, non invidet charitas, non agit perperam, non inflatur:

5 Non agit indecorè, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum:

6 Non gaudet iniustitia, gratulatur autem veritati:

7 Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet:

8 Charitas nunquam excidit: sed & prophetiæ mutiles redduntur, & linguæ cessabunt, & cognitio abolebitur.

9 Ex parte enim cognoscimus & ex parte prophetamus:

10 Postquam autem advenerit quod perfectum est; tunc quod ex parte est abolebitur.

11 Quum essem infans vt infans loquebar, vt infans cogitabam, vt infans sentiebã: postquam autem factus sum vir, invtilia sustuli quæ infantis erant.

12 Cernimur enim nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram *cernemus*: nunc cognosco ex parte, tunc verò cognoscam prout edoctus fuero.

13 Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc, maxima autem harum charitas.

CAP. XIIII.

1 Commendat donum prophetiæ. 7. Et comparationem a musicis instrumentis sumpta. 12. Verum interpretandi Scripturas vsum doc t. 27. bu um tollit. 34. Ac vetat ne mulieres publice doceant.

SEctamini charitatem, ambite spiritualia, magis tamen vt prophetetis.

2 Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo: nullus enim audit, spiritu verò loquitur mysteria.

3 Qui autem prophetat, hominibus loquitur ædificationem, & exhortationem, & consolationem.

4 Qui loquitur lingua seipsum ædificat: qui verò prophetat, Ecclesiam ædificat.

5 Velim autem omnes vos loqui linguis, magis tamẽ vt prophetetis, maior enim est qui prophetat quàm qui loquitur linguis, nisi interpretetur, vt Ecclesia ædificationẽ accipiat.

6 Quòd si nunc, fratres, veniam ad vos linguis loquens, quid vos iuvabo, nisi vobis lo-

quar aut ex revelatione, aut ex cognitione, vel prophetando, vel docendo.

7 Atqui inanima quæ sonum edunt, siue tibia *sit*, siue cithara, nisi distinctionem tonis dederint, quomodo cognoscetur quod tibia canitur aut cithara?

8 Etenim si incertum sonum tuba dederit, quis apparabitur ad bellum?

9 Ita & vos nisi per linguam bene significantem sermonem ediderit is, quomodo intelligetur quod dicitur? eritis in aerem loquentes.

10 Tot, provt inciderit, genera vocum sunt in mundo, & nihil *est* mutum.

11 Nisi igitur sciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus: & qui loquitur apud me, barbarus *fuerit*.

12 Ita & vos quandoquidem studiosi estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite vt excellatis.

13 Quapropter qui loquitur lingua, precetur vt interpretetur.

14 Nam si precor lingua spiritus meus precatur, sed intelligentia mea est infructuosa.

15 Quid est igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia: psallam spiritu, sed psallam etiam intelligentia.

16 Quandoquidem si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus est, Amen, ad tuam gratiarum actionem? nam quid dicas nescit.

17 Nam tu quidem bene gratias agis, sed alius non ædificatur.

18 Gratias

18 Gratias ago Deo meo, quod magis quam vos omnes linguis loquar.

19 Sed Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, vt & alios instituam, quàm decem millia verborum lingua.

20 * Fratres, ne estote pueri intelligentia, sed malitia pueri, intelligentia verò adulti estote. *Mat.* 18.3

21 In Lege scriptum est, * Propterea per diuersæ linguæ *homines*, & alia labra loquar populo huic & ita quoque me non audient, dicit Dominus. *Esa.* 28. 12.

22 Linguæ igitur sunt signum non ijs qui credunt, sed infidelibus: prophetia verò non infidelibus, sed credentibus.

23 Itaque si eodem convenerit tota Ecclesia, & omnes linguis loquantur, ingrediantur autem idiotæ vel infideles, nonne dicent vos furere?

24 Sed si omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quispiam aut idiota, arguitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus:

25 Et ita occulta cordis eius manifesta fiant: atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, renuntians Deum verè in vobis esse.

26 Quid igitur est fratres? quoties conuenitis, quisquis vestrum canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.

27 Sive lingua quis loquitur, *fiat* per binos, aut ad plurimum ternos & vicissim: vnus autem interpretetur.

28 Quòd si non sit interpres, taceat in Ecclesia *qui loquitur lingua:* sibiipsi verò loquatur & Deo.

29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, & alij dijudicent.

30 Quòd si *quid* alij patefactum fuerit assidenti, prior taceat.

31 Potestis enim sigillatim omnes prophetare vt omnes discant, & omnes consolationem accipiant.

32 Et spiritus Prophetarum Prophetis subijciuntur.

33 Non enim est seditionis *author* Deus, sed pacis, vt in omnibus Ecclesijs sanctorum.

Tim. 2. 10 34 * Mulieres vestræ in conventibus sileant: nec enim permissum est eis vt loquantur, sed *oportet* vt subditæ sint * sicut & Lex dicit.

Gen. 13. 16. 35 Quòd si quid discere volunt, domi suos viros interrogent, nam turpe est mulieribus in Ecclesia loqui.

36 An à vobis sermo Dei, profectus est? an ad vos solos devenit?

37 Si quis sibi videtur Propheta esse, aut spiritualis agnoscat, quæ scribo vobis, esse Domini mandata.

38 Qui verò ignarus est ignarus esto.

39 Itaque fratres, studete vt prophetetis, & loqui linguis ne prohibete.

40 Omnia verò decenter & ordine fiant.

CAP. XV.

1 *Cum essent apud Cor. qui corporum resurrectionem in dubium vocarent.* 13. *Postquam eius necessitatem*

ceſſitatem validis argumentis comprobauit. 23. Rationem etiam. 33. Et modum ſubiungit.

CAEterùm * vobis declaro, fratres, Euangelium quod euangelizaui vobis, quod & accepiſtis, in quo etiam ſtatis. *Gal. 1.11*

2 Per quod etiam, ſi retinetis, quo ſermone vobis euangelizauerim, ſeruamini: niſi ſi fruſtrà credidiſtis.

3 Tradidi enim vobis in primis quod & acceperam, Chriſtum videlicet mortuum eſſe pro peccatis noſtris, * ſecundum Scripturas. *Eſa. 53.5.*

4 * Et ſepultum fuiſſe, & excitatum tertio die, ſecundum Scripturas: *Ioh. 20.*

5 * Et viſum fuiſſe Cephæ: deinde duodecim illis. *Mth. 21.19*

6 Poſtea viſus eſt ampliùs quàm quingentis fratribus ſemel: ex quibus plerique manent vſque adhuc, quidam autem obdormierunt.

7 Poſtea viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus.

8 * Vltimo verò omnium, velut abortiuo, viſus eſt etiam mihi. *Act. 9.3.*

9 * Ego enim ſum minimus Apoſtolorum qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, propterea quòd perſequutus ſum Eccleſiam Dei. *Rom. 9.3 Ephe. 3.8. Ephe. 3.7*

10 Sed gratia Dei ſum id quod ſum: & gratia eius erga me non fuit inanis, ſed ampliùs quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, ſed gratia Dei quæ mecum *eſt*.

11 Et ego igitur & illi ita prædicamus, & ita credidiſtis:

12 Quòd si Christus prædicatur ex mortuis excitatus esse, quomodo dicunt quidam inter vos, non esse resurrectionem mortuorum?

13 Nam si resurrectio mortuorum non est, Christus quoque non est excitatus.

14 Quòd si Christus non est excitatus, inanis videlicet *est* prædicatio nostra, inanis autem *est* etiam fides vestra:

15 Reperimur autem etiam falsi testes Dei: quoniam de Deo testificati sumus, eum excitasse Christum, quem non excitauit, si videlicet mortui non excitantur.

16 Nam si mortui non excitantur, Christus quoque non est excitatus.

17 Quòd si Christus non est excitatus, inanis *est* fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris.

18 Nempe & qui obdormierunt in Christo perierunt.

19 Si in hac solùm vita speramus in Christum: miserrimi omnium hominum sumus.

20 Nunc autem Christus excitatus est ex mortuis: * & primitiæ eorum qui obdormierunt factus est.

Col. 1. 18
Apoc. 1. 5

21 Quia enim per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum.

22 Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.

23 * Vnusquisque autem suo ordine: primitiæ Christus, postea qui sunt Christi, in adventu ipsius.

1. *Thes.* 4. 15.

24 Deinde *erit* finis, quum tradiderit regnum Deo & Patri: quum abolcuerit omnem imp

imperium, & omnem potentiam & virtutem.

25 Nam oportet eum regnare * vsquequò omnes inimicos subiecerit pedibus eius.

26 Vltimus autem hostis abolebitur mors.

27 * Nam omnia subiecit sub pedes eius. Quum autem dicit omnia esse *ei* subiecta, palam est *hoc dici* excepto eo qui subiecit ei omnia. *Ps.* 110. 1 *Act.* 2. 34 *Heb.* 1 13 & 10. 13.

28 Postquam verò subiecta fuerint ei omnia, tunc & ipse Filius subijcietur ei, qui subiecit ipsi omnia, vt Deus sit omnia iam omnibus. *Psal.* 8. 7. *Heb.* 2. 8.

29 Alioqui quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non excitantur? & cur baptizantur pro mortuis?

30 Et cur nos periclitamur omni momẽto?

31 Indies morior, per gloriationem vestram quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.

32 Si secundum hominem aduersus bestias pugnavi Ephesi, quæ mihi vtilitas si mortui non excitantur? * Edamus & bibamus, cras enim morimur. *Esa.* 22. 13.

33 Ne errate. Mores bonos commercia corrumpunt mala. *Sap.* 2. 6.

34 Euigilate iustè, & ne peccate: quidam enim Deum non norunt, ad pudorem vobis *incutiendum* loquor.

35 At dicet aliquis, Quomodo suscitantur mortui? quali autem corpore prodeunt?

36 Demens, quod tu seminas, non viuiscit, nisi mortuum fuerit.

37 Et quod seminas, non corpus, oriturum seminas,

seminas, sed nudum granum, provt incidit tritici aut alicuius ex *reliquis* granis.

38 Sed Deus ei dat corpus vt voluit, & singulis seminibus suum corpus.

39 Non omnis caro, eadem caro, sed alia quidem caro hominum, alia verò caro pecorum, alia verò piscium, alia verò volucrum.

40 Et *sunt* corpora cœlestia, & sunt corpora terrestria: sed alius quidem cœlestium decor, alius verò terrestrium.

41 Alius decor solis, alius decor lunæ & alius stellarũ: stella enim a stella differt decore.

42 Ita & resurrectio mortuorum: seritur *corpus* corruptioni obnoxium, excitatur incorruptum.

43 Seritur fœdum, excitatur cum decore: seritur omniũ virium expers, excitatur potens.

44 Est corpus animale, & est corpus spirituale.

Gen. 2, 7. 45 * Ita etiam scriptum est, Factus est primus homo Adam animal vivens: postremior *autem* Adam *factus est* spiritus vivificus.

46 At spirituale non est primùs, sed animale: deinde spirituale.

47 Primus homo è terra puluereus: secundus homo ipse Dominus è cœlo.

48 Qualis puluereus ille, tales & puluerei sunt: & quales ille cœlestis, tales & qui cœlestes sunt.

49 Et sicut gestauimus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem cœlestis.

50 Hoc autem dico, fratres, carnem & sanguinem non posse regni Dei hæreditatem

consequi, neque corruptionem consequi incorruptæ naturæ hæreditatem.

51 Ecce, mysterium vobis dico, Non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur

52 Momento & ictu oculi, * ad vltimam tubam (canet enim tuba) & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur. *Mat. 24. 31. 1. Thes. 4. 16.*

53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium induere incorruptam naturam, & mortale hoc induere immortalitatem.

54 Quum autem hoc corruptioni obnoxiũ induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet illud quod scriptum est. * Absorpta est mors ad victoriam. *Es. 13. 14 Heb. 2. 14*

55 Vbi tua, O mors victoria? vbi tuus O sepulchrum, stimulus?

56 Stimulus vero mortis *est* peccatum: vis autem peccati Lex.

57 * Sed Deo *sit* gratia qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. *1. Ioh. 5. 5*

58 Itaque fratres mei dilecti, firmi estote, immoti, abundantes in opere Domini semper, quum sciatis laborem vestrum non esse inanem in Domino.

CAP. VI.

1 *Hortatur vt fratrum Hierosolymitanorum inopiæ succurrat.* 10. *Deinde Timotheum commendat.* 13. *Et amica exhortatione.* 19. *Deinde salutationibus Epistolam claudit.*

Porro

PORRÒ de collecta in sanctos, quemadmo-
dum constitui Ecclesijs Galatiæ, ita & vos
facite.

2 Primo quoque *die* hebdomadis vnus-
quisque vestrum apud se reponat, recondens
quod pro Dei benignitate licuerit: ne quum
venero tunc collectæ fiant.

3 Postquam autem accessero, quoscunque
probaveritis per Epistolas, hos mittam vt per-
ferant beneficentiam vestram in Hierusalem.

4 Quòd si res digna fuerit vt & ipse pro-
ciscar, mecum proficiscentur.

5 Veniam autẽ ad vos quum Macedoniam
transiero (Macedoniam enim pertransibo.)

6 Apud vos autem fortasse permanebo,
aut etiam hybernabo, vt vos me prosequamini
quocunque proficiscar.

7 Nolo enim vos nunc in transcursu vide-
re: sed spero temporis aliquantum mansurum
me apud vos, si Dominus permiserit.

8 Permanebo autem Ephesi vsque ad Pen-
tecosten.

9 Nam ostium mihi apertum est magnum
& efficax, & adversarij multi.

10 Quòd si venerit Timotheus, videte vt si
tutò apud vos, opus enim Domini operatur sicut
& ego.

11 Nequis igitur illum pro nihilo habeat:
sed prosequimini eum cum pace, vt veniat ad
me: expecto enim eum cum fratribus.

12 Porrò de Apollo fratre, multum precatus
sum eum, vt iret ad vos cum fratribus: sed
omnino non fuit ei voluntas nunc eundi: ve-
rum

mrus est autem quum tempus opportunum habuerit.

13 Vigilate, state in fide, viriliter agite, estote fortes.

14 Omnia vestra cum charitate fiant.

15 Precor autem vos fratres, nostis familiam Stephanæ esse primitias Achaiæ, & sese in ministerium sanctis addixisse:

16 Vt & vos subijciamini talibus, & omnibus operam suam conferentibus & laborantibus.

17 Gaudeo verò de aduentu Stephanæ & Fortunati, & Achaici, quoniam abientiam vestram hi suppleverunt.

18 Refecerunt enim Spiritum meum, ac vestrum. Agnoscite itaque qui sunt huiusmodi.

19 Salutant vos Ecclesiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila & Priscilla, cum Ecclesia quæ est domi ipsorum.

20 Salutant vos fratres omnes. * Salutate alij alios osculo sancto. *Rom. 16. 16.*

21 Salutatio manu mea Pauli. *2. Cor. 13. 12.*

22 Si quis non amat Dominum Iesum Christum, sit anathema, maranatha. *2. Pet. 1. 15.*

23 Gratia Domini Iesu Christi *sit* vobiscum.

24 Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu.

Ad Corinthios prior missa fuit Philippis per Stephanam & Fortunatum & Achaicum & Timotheum.

HPL

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS. II.

CAP. I.

1 A laude afflictionum auspicatur. 8. Expo quod in Asia pertulerit. 10 Et quam dex assi rit Deus. 17 Addit nulla leuitat factum esse, quod non venerit, vti fuerat licitus.

PAulus Apostolus Iesu Chri per Dei voluntatem, & Tim theus frater, Ecclesiæ Dei, q est Corinthi, vnà cum sanct omnibus qui sunt in tot chaia.

2 Gratia sit vobis & pax à Deo Patre n stro, & Domino Iesu Christo.

Eph 1.3. 3 * Benedictus Deus ac Pater Domini n
1.*Pet*.1.3 stri Iesu Christi Pater *inquam* ille miseric diarum & Deus omnis consolationis *auther*.

4 Consolans nos in omni oppressione n stra, vt possimus positis in q av.s opprcssio consolari, ea ipsa consolatione qua nos ipsi Deus consolatur.

5 Nam sicut abundant perpessiones Chri sti in nobis: ita per Christum abundat etiam consolatio nostra.

6 Siue autem premimur, pro vestra con solatione ac salute *premimur*, & afficimur: si

co

consolationem recipimus, *consolationem recipimus* pro vestra consolatione efficaci *in vobis* ad tolerationem earundem perpessionum, quas & nos perpetimur: & spes nostra firma est de vobis:

7 Quod sciamus vos, sicut socij estis perpessionum, ita etiam *socios fore* consolationis.

8 Non enim volumus vos ignorare, fratres, de oppressione nostra quæ nobis euenit in Asia, nos summè gravatos fuisse supra vires, adeo vt prorsus animi penderemus, etiam quod ad vitam.

9 Sed ipsi apud nos decretum mortuis habuimus, ne confideremus in nobis ipsis, sed in Deo qui mortuos excitat.

10 *Quique* ex tanta morte nos liberauit, & liberat, in quo speramus nos adhuc etiam liberatum iri.

11 * Vobis etiam vnà pro nobis operam conferentibus ad deprecandum: vt donum ex multis personis in nos *collatum*, per multos celebretur gratiarum actione pro nobis. * Rom. 15. 30.

12 Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium, *videlicet* conscientiæ nostræ, quod cum simplicitate & sinceritate Dei, non cum sapientia carnali, sed cum gratia Dei versati sumus in mundo, potissimum autem apud vos.

13 Non enim alia scribimus vobis quàm quæ legitis aut etiam agnoscitis, spero autem vos etiam ad extremum agnituros,

14 Sicut & aliquatenus agnouistis nos gloriationem vestram esse, quemadmodum & vos

vos noſtra *eſtis* in diem Domini Ieſu.

15 Itaque hac fiducia priùs volui ad
venire, vt ſecundum gratiam haberetis:

16 Et per vos tranſire in Macedoniam
rurſum à Macedonia venire ad vos, & à ve
deduci in Iudæam.

17 Hoc igitur cum deliberarem, nunq
Icuitate ſum vſus? aut num quæ delibero,
cundum carnem delibero, vt ſit apud me
tiam & Non?

18 Imò fidelis Deus *nouit* ſermonem
ſtrum apud vos non fuiſſe Etiam & Non.

19 Nam Dei Filius Ieſus Chriſtus, qui
vos per nos prædicatus eſt, *id eſt*, per m
Sylvanum ac Timotheum, non fuit Etia
Non, ſed fuit etiam ipſo.

20 (Quotquot enim *ſunt* promiſſionibus
in ipſo *ſunt* Etiam, & in ipſo *ſunt* Amen)
Dei gloriam per nos.

21 Porrò qui nos confirmat vobiſcum
Chriſtum, & qui vnxit nos, Deus *eſt*.

22 Qui etiam obſignavit nos: deditque
rhabonem Spiritus in cordibus noſtris.

23 Ego verò teſtem Deum invoco in
mam meam, me *idcirco* nondum veniſſe C
riuthum, vt vobis parcam.

24 Non quod dominemur veſtræ fidei, ſ
quod adminiſtri ſumus gaudij veſtri, nam fi
ſtatis.

CAP. II.

1 *Excuſans ſe quod non venerit.* 2 *Clam illos te*
at. 4 *Et communem ſympathiam oſtendit.* 5
neque

nequeant nisi ipsis hilaribus gaudere. 6 Mo-cho, quem Satanæ tradi præceperat, 7 resi-piscenti veniam dari, 8 obsecrat: 13 & profecti-onis suæ Macedoniam meminit.

HOc autem mihi faciendum iudicaui, ne rursus ad vos cum tristitia venirem.

2 Nam si ego tristitia vos afficiam, quis est qui exhileret me, nisi is ipse qui tristitia fuerit affectus ex me?

3 Et hoc ipsum vobis scripsi, ne quum venero, tristitiam capiam ex ijs de quibus oportebat me gaudere: confisus de vobis omnibus, meum gaudium omnium vestrum *gaudium esse*.

4 Nam ex multa oppressione & anxietate cordis scripsi vobis per multas lachrymas: non vt tristitia afficiamini, sed vt cognoscatis charitatem quam habeo abundantissimam erga vos.

5 Quòd si quis tristitiam attulit, non mihi tristitiam attulit, sed quadantenus (ne *illum* aggrauem) vobis omnibus.

6 Sufficit istiusmodi *homini* ista mulcta à pluribus irrogata.

7 Vt è contrario potiùs vos *ei* condonetis, *eumque* consoleminí, ne quo modo redundante tristitia absorbeatur *vir* huiusmodi.

8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem.

9 Nam in hunc finem etiam scripsi, vt cognoscerem probationem vestri, *id est*, an ad omnia obedientes sitis.

10 Cui verò condonatis, & ego *condono*; nam & ego siquid condonaui, cui condonaui, propter vos *id feci*, in conspectu Christi, vt non intercipiamur à Satana.

11 Non enim illius machinationes ignoramus.

12 Porrò quum veniſſem Troadam ad *prædicandum* Euangelium Chriſti, etiamſi oſtium mihi apertum erat per Dominum, non habui relaxationem *in* ſpiritu meo, eo quod non inueniſſem Titum fratrem meum.

13 Sed quum illic valedixiſſem, abij in Macedoniam.

14 Deo autem gratia, qui facit vt ſemper triumphemus in Chriſto: & odorem notitiæ ſuæ manifeſtum facit per nos omni loco.

15 Nam Chriſti bona fragrantia ſumus Deo in ijs qui ſeruantur, & in ijs qui pereunt.

16 His quidem, odor mortis ad mortem; illis verò odor vitæ ad vitam: & ad hæc quis idoneus?

Infr. 4.2. 17 * Non enim, vt plerique cauponantur ſermonem Dei, ſed vt ex ſinceritate, ſed vt ex Deo in conſpectu Dei, de Chriſto loquimur.

CAP. III.

1 *Dicit ſatis habiturum commendationis. 7 quamdiu in fide permanſerint, 6 ſe miniſtrum non literæ, ſed ſpiritus. 8 Diſcrimen Legis & Euangelii exponit, 13 quod illius claritas magis perſtringat oculos quam illuminet. 18 huius vero lux conſpicuam Dei faciem exhibet.*

Incipit

INcipimus rursus nosipsos commendare? num egemus, vt nonnulli, commendatitijs Epistolis apud vos, aut à vobis commendatitijs?

2 Epistola nostra vos estis, inscripta in cordibus nostris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus.

3 Dum palàm fit vos esse Epistolam Christi submin.stratam à nobis, inscriptam non atramento, sed Spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in carneis tabulis cordis.

4 Fiduciam autem huiusmodi habemus per Christum apud Deum.

5 Non quòd idonei simus ex nobisipsis ad cogitandum quicquam velut ex nobisipsis, sed quòd idonei sumus, *id* ex Deo est,

6 Qui etiam fecit vt idonei essemus ministri noui Testamenti, non literæ, sed Spiritus: nam litera occidit, Spiritus autem viuificat.

7 Quod si mortis ministerium literis informatum in saxis, fuit glorioſum, adeò vt non possent intueri filij Israel in faciem Mosis, propter gloriam vultus eius, quæ abolenda erat,

8 Qui non potiùs ministerium Spiritus erit glorioſum?

9 Nam si ministerium condemnationis *fuit* glorioſum, multò magis ministerium iustitiæ abundat gloria.

10 Etenim quod glorificatum fuit, ne glorificatum quidem fuit hac in parte, *id est*, quod ad superantem gloriam attinet.

11 Nam si quod aboletur, *fuit* glorioſum, multò magis eſt glorioſum id quod manet.

12 Itaq; quum eiuſmodi ſpem habeamus, multa in loquendo euidentia vtimur.

Exod.34. 13 *Nec *ſumus* ſicut Moſes, *qui* impone-
34. bat velamen faciei ſuæ, ne intuerentur filii Iſrael in finem eius quod aboletur.

14 Itaque occalluerunt mentes illorum; nam vſque ad *diem* hodiernum, in lectione veteris Teſtamenti manet non retectum velamen illud, quod per Chriſtum tollitur.

15 Sed ad hunc vſque diem quum legitur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt.

16 Poſtquam autem conuerſum fuerit ad Dominum, tolletur velamen.

Tob.4.14. 17 *Dominus verò Spiritus ille eſt, vbi autem Spiritus ille Domini, illic libertas.

18 Nos autem omnes retecta facie gloriam Domini vt in ſpeculo intuentes, *in eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, ſicut à Domini Spiritu.

CAP. IV.

1 Recenſet ſe adeo laboraſſe in prædicando Euangelio, 2 vt a Satana excœcati ſint qui illius ſplendorem non cernant. 7 Prolatum in teſtaceis vaſculis 10 Tot ærumnis obnoxijs. 16 Itaque ſuo exemplo ad fortitudinem eos hortatur. 17 Ex contemptu præſentis vitæ.

PRopterea quum miniſterium hoc habemus, prout miſericordiam conſequuti ſumus, non ſegneſcimus.

2 Sed abdicauimus turpitudinis tegumenta, non incedentes cum calliditate, neque falsantes sermonem Dei, sed declaratione veritatis, commendantes nosipsos apud omnem conscientiam hominum, in conspectu Dei.

3 Quod si tectum est Euangelium nostrum, ijs qui pereunt tectum est.

4 In quibus deus huius seculi excœcauit mentes, *nempe* infideles, ne irradiet eos lumen Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.

5 Non enim nosipsos prædicamus, sed Christum Iesum Dominum: nos autem seruos vestros propter Iesum.

6 Quoniam Deus * qui dixit vt è tenebris lux splendesceret: *is est* qui splenduit in cordibus nostris ad *præbendum* lumen cognitionis in facie Iesu Christi. *Gen. 1, 3.*

7 Habemus autem thesaurum hunc in testaceis vasculis, vt eius virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis.

8 Dum in omnibus premimur, at non coarctamur; hæsitamus, at non prorsus hæremus.

9 Persequutionem patimur, sed in ea non deserimur: deijcimur, at non perimus.

10 Quolibet mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, vt etiam vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat.

11 Semper enim nos qui viuimus, morti tradimur propter Iesum, vt etiam vita Iesu manifesta fiat in carne nostra mortali.

12 Itaque mors quidem in nobis agit, vita verò in vobis.

13 Et quia habemus eundem Spiritum fi-
Psa. 116. 10. dei, secundum illud quod scriptum est, * Cre-
didi, & ideò loquutus sum: nos quoque cre-
mus, quamobrem etiam loquimur.

14 Scientes fore, vt qui excitauit Dom-
num Iesum, nos quoque per Iesum excitet, &
sistat vobiscum.

15 Nam hæc omnia propter vos *fiunt*, vt
gratia illa copiosissima, pluribus gratias ag-
tibus redundet in gloriam Dei.

16 Propterea non segnescimus: sed etia-
si externus homo noster corrumpitur, inte-
nus tamen renouatur in dies.

17 Momentanea enim leuitas oppressio-
nostræ excellenter aternum pondus glo-
conficit nobis

18 Dum non spectamus ea quæ cernuntu-
sed ea quæ non cernuntur: nam quæ cernu-
tur, temporaria sunt: at quæ non cernuntu-
æterna.

CAP. V.

*1 Perstat in eodem argumento. 6 De certa spe-
lutu & per fidem. 12 Non vt se iactet, 14 qui-
Deum & ipsius Ecclesiam præ oculis habea-
17 & nihil æstimet omnia, præter vita nouita-
tem in Christo.*

SCimus enim nos si terrestris huius dom-
nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, æ-
ficium ex Deo habituros, domicilium *videli-*
non manu factum, æternum in cœlis.

Apoc. 16 15. 2 In hoc enim suspiramus, * expete-
domicilio nostro, quod è cœlo est, superin-

3 Siquid-

3 Siquidem etiam induti non nudi reperiemur.

4 Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, suspiramus onerati : in quo non cupimus exui, sed superindui, vt absorbeatur mortalitas à vita.

5 Porrò Deus *is est*, qui nos ad hoc ipsum condidit, qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus.

6 Confidentes igitur semper, & scientes dum aduenæ sumus in corpore, nos peregrè abesse à Domino.

7 (Per fidem enim incedimus : non per aspectum.)

8 Confidimus autem, & probamus potiùs migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum.

9 Propterea etiam ambimus & *in corpore* aduenæ, & *ex corpore* migrantes, ei esse accepti.

10 *Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Christi, vt vnusquisque reportet quæ in corpore *fecerit*, congruenter ad id quod fecerit, vel bonum vel malum. *Ro.14.10*

11 Scientes igitur terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus, Deo autem manifesti sumus : & spero *nos* etiam conscientijs vestris manifestos esse.

12 Enimuerò non iterum nosipsos commendamus vobis, sed vobis occasionem præbemus gloriandi de nobis : vt habeatis *quod dicatis* aduersus eos qui ex facie gloriam captant, at non ex corde.

13 Nam siue insanimus, Deo *insanimus*: s
ue sana mente sumus, vobis *sana mente sumus*.

14 Charitas enim illa Christi constringit
nos,

15 Vt qui hoc statuerimus, si vnus pr
omnibus mortuus fuit, ncutpe omnes fuis
mortuos: & *illum* pro omnibus mortuum esse:
vt qui viuunt, posthac non sibi viuant, sed
qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

16 Itaque nos posthac neminem nouim
secundum carnem: quod si etiam nouimus
Christum secundum carnem, nunc tamen n
amplius nouimus.

17 Si quis igitur *est* in Christo, noua cre
Esa. 43. 19. tura *est*, * vetera præterierunt, ecce noua f
cta sunt omnia.

Apo. 21. 5. 18 Hæc autem omnia *sunt* ex Deo, qui re
conciliauit nos sibi per Iesum Christum, de
ditque ministerium reconciliationis.

19 Nempe quia Deus erat in Christo mun
dum reconcilians sibi, non imputando ei
peccata ipsorum: posuitque in nobis sermo
nem hunc reconciliationis.

20 Itaque nomine Christi legatione fun
gimur: velut Deo *vos* precante per nos, or
mus, Christi nomine, reconciliamini Deo.

21 Fecit enim *vt* qui non nouit peccatum
pro nobis peccatum *esset*, vt nos efficerem
iustitia Dei in eo.

CAP. VI.

1 *Vt vitam Christo dignam viuant hortatur, 3 n*
afflictionibus deiciantur, 9 nec gloria in
ca

sunt: 14 pollutiones fugiant, 16 quum sint viua viuentis Dei templa.

SEd & *vt* operam nostram ei accommodantes, hortamur ne frustra gratiam Dei vos receperitis.

2 (Dicit enim *Deus*, * Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis succurri tibi, ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis.) *Esa.49.8*

3 Nullam vlla in re præbentes offensionem, ne vituperet ministerium.

4 Sed in omnibus nos approbantes, * vt Dei ministri, tolerantia multa in oppressionibus, in necessitatibus, in angustijs. *1.Cor.4.1*

5 In exagitationibus, in carceribus, in verberibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs.

6 Puritate, scientia, lenitate, benignitate, Spiritu sancto, charitate non simulata.

7 Sermone veritatis, virtute Dei, armis iustitiæ dextris ac sinistris.

8 Per gloriam & ignominiam, per conuitia & laudes: vt seductores, & *tamen* veraces.

9 Vt ignoti, & *tamen* noti: vt morientes, & ecce viuimus: vt qui castigamur, nec *tamen* occidimur.

10 Vt dolentes, semper tamen gaudentes: vt pauperes, sed multos ditantes: vt nihil habentes, sed omnia obtinentes.

11 Os nostrum apertum est erga vos Corinthij, cor nostrum dilatatum est.

12 Non habitatis angustè in nobis, sed angusti estis in visceribus vestris.

13 Loquor

13 Loquor autem vt filijs de pari compen-
satione, dilatamini & vos.

14 Ne impari iugo copulemini cum infi-
Ecc. 13. delibus. * quod enim consortium iustitiæ
21. cum iniustitia? & quæ communio luci cum
tenebris?

15 Et quæ concordia, Christo cum Beli-
al? aut quæ portio fideli cum infideli?

16 Et quæ consensio templo Dei cum si-
2. Cor. 3. mulachris? * nam vos templum estis Dei vi-
17. & 6. uentis sicut dixit Deus, * Habitabo in eis &
16. inambulabo; & ero illorum Deus, & ipsi
Leu. 26. erunt mihi populus.
11. 17 Quapropter exite è medio eorum, &
Esa. 52. separamini, dicit Dominus: & impurum ne
11. attingite: tum ego excipiam vos.
Ier. 31. 11 18 * Et ero vobis Pater, & vos eritis mihi
filij ac filiæ, dicit Dominus omnipotens.

CAP. VII.

1 Ne nimium teneros animos vrgendos prosternat, 2 probabile reddit quod antea dixerat 4 vti ingenti erga illos dilectione: 8 itaque si non displicere quod mœrore eos affecerit, 10 & adduxerit ad pœnitentiam non pœnitendam.

HAs igitur promissiones quum habeamus, dilecti, purgemus nosipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficientes sanctificationem cum timore Dei.

2 Accipite nos: nemini iniuriam feci-
mus, nemini corrupimus, neminem expila-
vimus.

3 Ad condemnationem *vestri* non loquor: nam ante dixi vos in cordibus nostris esse ad moriendum & simul viuendum.

4 Multa mihi loquenti libertas apud vos, multa mihi gloriatio de vobis: impletus sum consolatione, vehementer exundo gaudio in omni afflictione nostra.

5 Etenim quum veniſſemus in Macedoniam, nullam habuit relaxationem caro noſtra, ſed in omnibus ſumus oppreſſi, foris pugnæ, intus terrores.

6 Sed qui conſolatur abiectos, conſolatus eſt nos, *nempe* Deus, aduentu Titi.

7 Non ſolùm autem aduentu illius, ſed etiam conſolatione quam ille accepit ex vobis, quum renuntiaret nobis veſtrum vehemens deſiderium, veſtrum eiulatum, veſtrum ſuper me ardorem, adeò vt magis gauiſus fuerim.

8 Nam etiamſi triſtitia vos affeci per epiſtolam, non me pœnitet, etiamſi pœnituerit: video enim epiſtolam illam, tametſi ad tempus, triſtitia vos affeciſſe.

9 Nunc gaudeo, non quòd triſtitia affecti fueritis, ſed quòd triſtitia affecti fueritis ad reſipiſcentiam: nam triſtitia affecti fuiſtis ſecundum Deum, vt nulla in re detrimento ſitis affecti per nos.

10 Nam qui ſecundum Deum eſt dolor, is reſipiſcentiam efficit ad ſalutem, cuius nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem efficit.

11 Ecce enim iſtuc ipſum, quòd ſecundum

Deum

Deum tristitia affecti fuistis, quantum in vobis effecit studium, imò defensionem, imò indignationem, imò timorem, imò vehemens desiderium, imò zelum, imò vindicationem; per omnia testatum feciſtis vos esse puros in hoc negotio.

12 Itaque etsi scripsi vobis, non *scripsi vobis* eius causa qui iniuriam fecerat, nec eius causa qui iniuria affectus fuerat, sed vt apud vos manifestum fieret studium illud nostrum pro vobis, in conspectu Dei.

13 Propterea consolationem accepimus in consolatione vestri: sed longè plurimùm gauisi fuimus ob gaudium Titi, quòd refocillatus sit spiritus eius ab omnibus vobis.

14 Et quòd si quid apud eũ de vobis gloriatus sum, non fui pudefactus: sed vt omnia verè loquuti sumus vobis: ita & gloriatio nostra *qua vsus eram* apud Titum, vera comperta sit.

15 Et viscera eius amplius erga vos *affecta* sint, dum reminiscitur obedientiæ omnium vestrum, vtque cum timore ac tremore ipsum exceperitis.

16 Gaudeo igitur quòd penitus confidam de vobis.

CAP. VIII.

1 *Macedonum* 9 *atque adeo ipsius Christi exemplo,* 14 *vt liberales sint in sanctos hortatur,* 16 *Titum* 18 *& alium fratrem hac de causa ad ipsos profectos dicat.*

POrrò notam facimus vobis, fratres, gratiam Dei præstitam Ecclesijs Macedonum.

2 Nempe

2 Nempe quòd in multa probatione oppressionis abundans gaudium ipsorum & profunda eorum paupertas redundauit in copiosam benignitatem ipsorum.

3 Nam pro viribus testor atque supra vires voluntarij *fuerunt*.

4 Multis cum precibus nos rogantes, vt hanc beneficentiam & communicationem qua sanctis subuenitur, in os reciperemus.

5 At non sicut sperabimus *ita fecerunt*, sed semetipsos dediderunt primùm Domino, *deinde* & nobis, per Dei voluntatem.

6 Ad adhortandum Titum, vt sicut antè cœpit, ita etiam absoluat apud vos hanc quoque beneficentiam.

7 Itaque sicut in omnibus abundatis fide, & sermone, & cognitione, & omni studio & vestra in nos charitate, *videte* vt in hoc quoque gratia abundetis.

8 Non ex imperio loquor, sed aliorum studio, vestræ quoque dilectionis sinceritatem reddens exploratam.

9 Nostis enim beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, eum *videlicet* propter vos pauperem factum esse, quum esset diues, vt vos illius paupertate diteſceretis.

10 Et sententiam in ea re *meam* edo:nam hoc vobis conducit, qui non solum facere, sed etiam velle antè cœpistis anno superiore.

11 At nunc etiam illud ipsum facere absoluite, vt sicut adfuit promptum illud velle, ita etiam adsit ipsum perficere ex eo quod habetis.

12 Etenim

12 Etenim si priùs adsit promptus animus, aliquis acceptus est pro eo quod habet, non pro eo quod non habet.

13 Non enim vt alijs relaxatio sit, vobis autem oppressio: sed pari conditione hoc tempore vestra abundantia supplet illorum defectum.

14 Vt & illorum abundantia vestrum defectum suppleat, vt fiat æquabilitas.

Exod. 16. 18. 15 Sicut scriptum est,* qui multum *colligit*, plus non habuit: & qui paulum, non habuit minus.

16 Gratia autem sit Deo qui cordi Titi indidit idem studium pro vobis.

17 Quod tum exhortationem illam gratam habuit, tum verò maiore studio vltrò ad vos iter suscepit.

18 Misimus autem vnà cum eo fratrem illum, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias.

19 (Nec *id* solum, sed etiam suffragijs delectus est ab Ecclesijs socius peregrinationis nostræ, cum hac beneficentia quæ administratur à nobis ad ipsius Domini gloriam & *comprobandum* promptum animum vestrum.)

20 Vitantes hoc, ne quis nos vitupe-ret in hac exuberantia quæ administratur à nobis.

Ro. 12. 17. 21 * Vt qui procuremus honesta non solùm coram Domino, sed etiam coram hominibus.

22 Misimus autem cum eis fratrem nostrum quem sæpè in multis probauimus studio-

sum

oſum : nunc autem multò ſtudioſiorem, ob multam fiduciam quam *habeo* in vobis.

23 Siue de Tito *quaritur*, ſocius meus *eſt*, & apud vos adiutor, ſiue de fratribus noſtris, legati *ſunt* Eccleſiarum & gloriæ Chriſti.

24 Itaque demonſtrationem charitatis veſtræ, & noſtræ de vobis gloriationis, edite in eos, in conſpectu Eccleſiarum.

CAP. XV.

1 *Cur de eorum voluntate bene ſentiens,* 3 *illis tamen adhortandis ſedulo incumbat,* 4 *rationem adducit :* 6 *& ſementis eleemoſynas comparat,* 10 *quam Deus rependit magno fœnore.*

NAm de ſubminiſtratione quidem quæ fit in ſanctos, ſuperuacaneum eſt mihi ſcribere vobis.

2 Noui enim promptum animum veſtrum quem de vobis iacto apud Macedones, Achaiam videlicet paratam eſſe ab anno ſuperiore : & ex vobis *ortus* zelus prouocauit complures.

3 Miſi autem hos fratres, ne gloriatio noſtra de vobis inanis fiat hac in parte : vt (ſicut dicebam) parati ſitis.

4 Ne quo modo, ſi mecum venerint Macedones, & offenderint vos imparatos, nos pudefiamus, (vt ne vos dicam) in præcedente iſta gloriatione.

5 Itaque neceſſarium putaui adhortari fratres, vt priores venirent ad vos, & priùs abſoluerent antea denunciatam beneficentiam veſtram,

vestram, vt ea sit parata, ita vt benefice
& non vt extortum aliquid.

6 Hoc autem *dico*, Qui serit parcè, pa
etiam metet : & qui serit benignè, beni
etiam metet.

Ro.12.8 7 Quisque sicut præoptat corde *ita* ag
Eccl.35. * non ex tristitia aut necessitate, * nam hi
11. rem datorem diligit Deus.

8 Potens est autem Deus efficere vt om
gratia in vos redundet, vt in omnibus o
tempore omne quod sufficiat habentes, ab
detis ad omne opus bonum.

Ps.112.9 9 (Sicut scriptum est, *Disperſit, de
pauperibus : iustitia eius manet in seculum

10 Qui autem suppedirat semen seren
panem ad escam suppeditet & multiplicet
mentem vestram, & augeat fructus iusti
vestræ.)

11 *Vobis* omni modo ditatis ad omne
benignitatem, quæ per nos efficit, vt gra
agantur Deo.

12 Nam subministratio oblationis ist
non solùm supplet sanctorũ inopiã, sed eti
redundat in multas gratiarum actiones ap
Deum approbatione istius subministration

13 (Deum glorificando de vestra testa
subiectione in Euangelium Christi, deque b
nigna in se & in omnes communicatione.)

14 Et ipsorum precibus oro vobis max
mo vos amore complectentium propter g
tiam Dei in vobis exuperantem.

15 Gratia autem *sit* Deo super inenarrabi
suo munere,

CA

CAP. X.

1 Qua fiducia. 4. Quibus armis. 6. Qua vindicta sit instructus aduersus improborum calumnias, ostendit. 7. Quæ præsentem non minus virtutis habere in operibus. 11. Quam absens grauitatis in verbis.

CAEterùm precor vos per clementiam & æquitatem Christi ego ipse Paulus, qui coram quidem humilis sum inter vos, absens verò sum erga vos confidens.

2 Hoc autem rogo, ne præsens confidenter agam fiducia qua existimor audax fuisse in quosdam qui nos æstimant, quasi secundum carnem incederemus.

3 Nam carne incedentes, secundum carnem bellum non gerimus:

4 (Arma enim militiæ nostræ non carnalia sunt, sed diuinitus valida, & ad subversionem munitionum.)

5 Ratiocinationes evertendo, omnemque sublimitatem quæ extollitur adversus cognitionem Dei: & in captiuitatem redigendo omnem cogitationem ad obediendum Christo.

6 Et paratum habendo quo vindicemus omnem contumaciam postquam impleta fuerit vestra obedientia.

7 Quæ ob oculos sunt aspicitis? si quis apud se confidit se Christi esse, hoc vicissim cogit & ex sese, quemadmodum ipse Christi *est*, ita & nos Christi *esse*.

8 Nam si ampliùs etiam quippiam glorier de potestate nostra, quam dedit Dominus nobis

bis ad ædificationem, ac non ad subuersionem vestri, non pudefiam.

9 Ne videar ceu perterrefacere vos per epistolas.

10 Nam Epistolæ quidem (inquit) graues sunt & validæ: sed præsentia corporis infirma est, & sermo nihili.

11 Hoc cogitet *qui* istiusmodi *est*, quales sumus verbo per Epistolam quum absumus, tales etiam *nos fore* reipsa quum aderimus.

12 Non enim audemus nos inserere aut conferre cum quibusdam qui seipsos cõmendant: sed non intelligunt quòd ipsi sese seipsis metiuntur, & sese sibi ipsis comparant.

13 At nos nõ gloriabimur de ijs quæ mensuræ *nostræ* non sunt, * sed secundum modum nobis & regulam admensum, *id est*, eius quam distribuit nobis Deus mensuræ, *gloriabimur* nos peruenisse ad vos etiam vsque. *Eph.4.7.*

14 Non enim vt si non peruenissemus vsque ad vos, extendimus nosipsos vltrà: nam vsque ad vos etiam peruenimus in Euangelio Christi.

15 Nequaquam de ijs quæ mensuræ *nostræ* non sunt, gloriantes, *id est*, de alienis laboribus, imò sperantes, *fore vt* augescente fide vestra, in vobis amplificemur in attributa nobis nostra mensura vlteriùs.

16 *Id est*, vt in ijs *regionibus* quæ vltra vos *sunt* evangelizem: non vt in alteri attributa mensura, de præparatis gloriemur. *Ier.9.21.*

17 * Cæterum qui gloriatur, in Domino glorietur. *1.Cor.1.31.*

18 Non

18 Non enim qui ſeipſum commendat, is probatus eſt, ſed is quem Dominus commendat.

CAP. XI.

2 Ingenti ſe erga Corinthios amore cogi teſtatur. 5. Vt laudes ſuas deprædicet. 9 Gratuitam illius ſuam operam impendiſſe. 13. Ne qua in re ſuperiores eſſent pſeudo-Apoſtoli. 22. Quos longe antecellere recenſet in iis quæ vera ſunt laudis.

VTinam tolleraretis pauliſper deſipientiam *meam*, imò etiam tolerate me.

2 Ambio enim vos Dei zelotypia. Aptaui enim vos *quos* vni viro (*vt* virginem puram) ſiſtem, nempe Chriſto.

3 Sed metuo ne quo modo, ſicut * ſerpens ille Euam ſeduxit calliditate ſua, ita corruptæ mentes veſtræ *de*ſ*cidant* à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto. * Gen. 3. 3.

4 Etenimverò ſi veniat qui alterum Ieſum prædicet quem non prædicauerimus; aut ſi Spiritum alterum accipiatis quem non acceperitis, aut Euangelium aliud quod non receperitis, recte *illum* tolerauerit is.

5 Puto enim me nihilo infetiorem fuiſſe ſummis Apoſtolis.

6 Quòd ſi rudis ſum ſermone, non tamen *ſum rudis* ſcientia: ſed omninò manifeſti facti ſumus in omnibus apud vos.

7 Num peccaui quum me ipſum demitterem vt vos attolleremini? quodque gratuitò Euangelium Dei euangelizauerim vobis?

8 Alias Eccleſias ſpoliaui, accepto ab eis

stipendio, vt vobis inſervirem: & quum apud
Inſ. 12. vos eſſem & egerem, * non obtorpui cum cu-
13. iuſquam incommodo.

9 Inopiam enim meam ſuppleuerunt fra-
tres qui venerant è Macedonia, & in omni-
bus me præſtiti vobis minimè oneroſum, &
præſtabo.

10 Eſt veritas Chriſti in me, quod hæc glo-
riatio non obſtruetur contra me in regioni-
bus Achaiæ.

11 Quapropter? an quòd non diligam vos?
Deus novit.

12 Sed quod facio, etiam faciam: vt am-
putem occaſionem ijs qui optant occaſionem,
vt in eo de quo gloriantur, reperiantur quale-
& nos.

13 Nam iſtiuſmodi pſeudapoſtoli, opera-
rij doloſi ſunt, transformati in Apoſtolos
Chriſti.

14 Neq; id mirum: ipſe enim Satanas trans-
formatur in Angelum lucis.

15 Non magnum eſt igitur, ſi etiam eius
miniſtri transformentur vt miniſtri iuſtitiæ,
quorum finis erit ſecundum opera eorum.

16 Rurſum dico nequis me putet deſipien-
tem eſſe: alioquin etiam vt inſipientem acci-
pite me vt paululum quiddam & ego glorier.

17 Quod dico, non dico ſecundum Do-
minum, ſed vt deſipiens, in pra cedente iſta glo-
riatione.

18 Quandoquidem multi gloriantur ſecun-
dum carnem & ego gloriabor.

19 Libenter enim toleratis deſipientes
quòd ſitis ſapientes.

20 To-

20 Toleratis enim, si quis vos in servitutem adigit, si quis exedit, si quis *stipendium* accipit, si quis attollit sese, si quis vos in faciem cædit.

21 Quantum ad contumeliam dico, sicuti quod nos infirmi fuimus: imo in quocunque audacia vti velit aliquis, (vt desipiens loquor) audacia volim vti & ego.

22 * Hebræi sunt? *sum* & ego: Israelitæ sunt? *sum* & ego: semen Abrahæ sunt, *sum* & ego: *Phil.* 3. 5.

23 Ministri Christi sunt? (desipiens loquor) supero ego: in fatigationibus ampliùs, in vulneribus supra illos, in carceribus ampliùs, in mortibus sæpe.

24 A Iudæis quinquies accepi quadragenas *plagas*, vnà minùs.

25 * Ter virgis cæsus fui, * semel fui lapidatus, * ter naufragium feci, noctem ac diem in profundo egi. *Act.* 16. 25. *Act.* 14. 19. *Act.* 17. 1.

26 *In* itineribus sæpe *fui, in* periculis fluminum periculis latronum, periculis à *meis* gentibus, periculis à Gentibus, periculis in ciuitatibus, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis inter falsos fratres.

27 In fatigatione & ærumna, in vigilijs sæpe, in fame & siti, in iejunijs sæpe, in frigore & nuditate.

28 Absq; ijs quæ extrinsecus *eueniunt vrget* agmen illud in me quotidie consurgens, *id est*, solitudo de omnibus Ecclesijs.

29 Quis affligitur quin ego affligar? quis offenditur quin ego vrar?

30 Si gloriari oporteat, de ijs quæ infirmitatis meæ *sunt* gloriabor.

31 Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi laudandus in secula, nouit me non mentiri.

Act. 9.24 † 32 In vrbe Damasci, gentis præfectus nomine Aretæ regis, præsidio tenebat Damascenorum vrbem cupiens me prehendere,

† 33 Sed per fenestram in corbe demissus sum per mœnia, & eius manus effugi.

CAP. XII.

1 Invitus recenset. 3. Reuelationes diuinitus. 4 Sibi factas. 6. Ob quas quum vere gloriari posset, non velit. 10. Infirmitatum suarum conscius. 11. Sed hanc sibi necessitatem imponendi ipsos injicere, dum se addicunt ambitiosis hominibus per quos a Christo alienantur.

GLoria sane non expedit mihi, veniam enim ad visiones & reuelationes Domini.

2 Novi hominem in Christo ante annos quatuordecim, (an in corpore, nescio: an extra corpus nescio: Deus novit) raptum in tertium vsque cœlum.

3 Et noui huiusmodi hominem (an in corpore, an extra corpus, nescio, Deus novit)

† 4 Raptum fuisse in Paradisum, & audisse ineffabilia verba, quæ non liceat homini loqui.

5 De eiusmodi re gloriabor, de me ipso vero non gloriabor, nisi ex infirmitatibus meis.

6 Nam si voluero de his gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam, sed parco loquor,

loquor, ne quis de me cogitet supra *id* quod videt *esse* me, aut *quod* audit ex me.

7 Et ne excellentia revelationum supra modum efferrer, datus est mihi stimulus infixus carni, & Angelus Satan, vt me colaphis cædat, ne supra modum efferar.

8 Super hoc ter Dominum rogaui, vt abcederet a me

9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea: nam potentia mea per infirmitatem ad finem suum adducitur: libentissimè igitur gloriabor potiùs de infirmitatibus meis; vt tanquam in tabernaculo inhabitet in me potentia Christi.

10 Propterea oblector in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo: quum enim infirmus sum, tunc potens sum.

11 Fui desipiens in gloriando: vos me coegistis: nam ego debueram à vobis commendari: nulla enim in re inferior fui summis Apostolis, tametsi nihil sum.

12 Iudicia quidem Apostoli edita sunt apud vos cum omni tolerantia per signa, & prodigia, & virtutes.

13 Num quid est in quo fueritis inferiores cæteris Ecclesijs, nisi quòd ego ipse * non obtorpui cum vestro incommodo? condonate mihi hanc injuriam. *Sup.* 11. 9

14 Ecce, tertiò paratus sum venire ad vos, nec cum vestro incõmodo obtorpescam: non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos: nõ enim debent filij parentibus thesauros congerere, sed parentes filijs.

15 Ego

15 Ego verò libentissimè sumptum impendam & expendar pro animabus vestris, etiamsi abundè vos diligens, minus diligar.

16 Sed esto, ego vos non gravaui: sed quum sim callidus, dolo vos cepi.

17 Num per quenquam eorum quos misi ad vos, expilaui vos?

18 Precatus sum Titum, & eum eo misi fratrem: nunquid vos expilauit Titus? nonne eodem spiritu incessimus? nonne ijsdé vestigijs?

19 Rursum putatis quòd nos vobis excusemus? in conspectu Dei, in Christo loquimur: omnia autem hæc, charissimi, pro vestri ædificatione.

20 Nam metuo ne quo modo, quum venero non quales velim reperiam vos, & ego reperiar vobis quales nolitis: ne quo modo sint lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtrectationes, susurri, rumores, tumultuationes:

21 Ne me iterum postquam venero deprimat Deus meus apud vos, & lugeam multos eorum qui antè peccarunt, nec resipuerunt super impuritate, & scortatione & proteruia quam patrarunt.

CAP. XIII.

1 Tertio adveniens. 2. Seueriorem vindictam illis denunciat. 5. Qui reipsa experti sunt virtutem Christi suo Apostolatu. 10. Optat tandem vt resipiscant. 11. Et fausta illis precatur.

Deut. 19 15. Mat. 18. 16. Ioh. 8. 17. Heb. 20. 28.

TErtia hac vice venio ad vos, * Ex ore duorum testium aut trium, firmum erit omne verbum.

2 Pre-

2 Prædixi & secundò prædico vt præsens, & absens nunc scribo iis qui antè peccarunt, & reliquis omnibus, fore vt si denuò venero non parcam:

3 Quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Christi, qui erga vos non est infirmus, sed potens est in vobis.

4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, vivit tamen ex potentia Dei: nam & nos infirmi sumus cum eo, sed viuemus cum eo ex virtute Dei apud vos.

5 * Vosipsos tentate an non sitis in fide, vos ipsos probate: an non agnoscitis vosmetipsos, *videlicet* Iesum Christum in vobis esse? nisi reprobi estis. 1. Cor. 11. 20.

6 At spero fore vt cognoscatis nos non esse reprobos.

7 Opto verò à Deo, ne quid mali faciatis non vt nos probati comperiamur, sed vt quod honestum est faciatis: nos verò velut reprobi simus.

8 Non enim possumus quicquam aduersus veritatem, sed pro veritate.

9 Gaudemus enim quum nos infirmi sumus, vos autem validi fueritis, hoc autem etiam optamus, vestram *videlicet* instaurationem.

10 Propter ea hæc absens scribo, ne præsens seueritate vtar, ex potestate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, ac non ad destructionem.

11 Quod superest, fratres, valete, instauramini, consolationem habete, idem sentite, in pace agite, & Deus charitatis ac pacis *author* erit vobiscum.

12 Salutate alij alios sancto osculo. Salutant vos sancti omnes.

13 Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis. Amen.

Ad Corinthios secunda fuit scripta Philippis urbe Macedoniæ, per Titum & Lucam.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

CAP. I.

1 Post inscriptionem. 6. Subiungit obiurgationem Galatas accusans defectionis. 9. A sue Evangelio. 15. Quod a Deo accepit. 17. Antequam cum vllo Apostolorum contulisset.

Tit. 1. 3.

PAulus Apostolus (non ab hominibus, neque per hominem, * sed per Iesum Christum, & Deum Patrem qui suscitauit eum ex mortuis.)

2 Quique mecum sunt omnes fratres, Ecclesijs Galatiæ.

3 Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino nostro Iesu Christo.

4 Qui dedit semetipsum pro peccatis

stri, * vt eximeret nos ex præsenti seculo malo secundum voluntatem Dei & Patris nostri. Luc.1.74

5 Cui *sit* gloria in secula seculorum. Amen.

6 Miror vos ita citò, deserto eo qui vocarat vos in gratiam Christi, transferri in aliud evangelium.

7 Quod non est aliud: sed nonnulli vos turbant, & volunt invertere Euangelium Christi.

8 Sed etiam si nos aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter *id* quod vobis euangelizamus, anathema esto.

9 Vt antè diximus, etiam nunc iterum dico, Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema esto.

10 Nunc enim *verum* homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Enimverò si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

11 * Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium prædicatum à me, non esse secundum hominem. 1 Cor.15.1.

12 Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed *illud* patefaciente *mihi* Iesu Christo.

13 * Audistis enim quomodo versatus sim olim in Iudaismo, me *videlicet* supràmodè persequutum esse Ecclesiam Dei, & eam vastasse: Act.9.1.

14 Et profeciste in Iudaismo super multos æquales meos in genere meo, cum vehementiore studio tenerer traditionum quas à patribus meis acceperam.

15 Cum

15 Sed quando placuit Deo qui sep
me ab vtero matris meæ, & vocauit pe
tiam suam.

Eph. 3. 2. 16 Retegere Filium suum in me, * vt
gelizarem ipsum inter Gentes, non statim
culi cum carne & sanguine:

17 Neque redij Hierosolymam ad eo
ante me *fuerant* Apostoli, sed abij in Ara
ac denuò reuersus sum Damascum.

18 Deinde tribus post annis redij Hi
solymam, vt viserem Petrum, & mansi
eum dies quindecim.

19 Alium autem ex Apostolis non
quemquam, nisi Iacobum fratrem Domi

20 In ijs porrò quæ scribo vobis, ecce
ram Deo, non mentior.

21 Deinde veni in regiones Syriæ & Ci
ciæ.

22 Eram autem ignotus facie Ecclesijs
deæ quæ *erant* in Christo:

23 Sed solùm audierant *qui dicerent*, Q
persequebatur nos aliquando, nunc annu
fidem quam olim vastabat,

24 Et glorificabant Deum.

CAP. II.

2 *Nihil a suo Euangelio diuersum sensisse A*
stolos. 3. *Incircumcisi Titi exemplo este*
11. *Et quod asseruerit illud aduersus Petri*
mulationem. 17. *Inde transitum facit ad e*
tractationem, gratuito nos iustificari per C
stum, &c.

D

DEinde interiectis annis quatuordecim, rursum ascendi Hierosolymam vnã cum Barnaba, assumpto simul & Tito.

2 Ascendi autem ex reuelatione, & exposui eius Euangelium quod prædico inter Gentes: sed priuatim cum eis, qui sunt in pretio, ne quomodo frustra currerem aut cucurrissem.

3 Sed neque Titus qui mecum erat, quum esset Græcus, coactus fuit circumcidi.

4 Nempe propter emissarios falsos fratres, qui irrepserant ad explorandam libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem adigerent.

5 Quibus ne ad momentum quidem cessimus per subiectionem, vt veritas Euangelij permaneret apud vos.

6 Ab ijs autem qui existimantur esse aliquid, qualescunque fuerint, nihil mihi discrepat, * personam hominis Deus non accipit: Nam qui sunt in pretio, nihil mecum præterea contulerunt.

7 Imò è contrario, quum vidissent mihi concreditum fuisse Euangelium præputij, sicut Petro circumcisionis:

8 (Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit etiam per me erga Gentes.)

9 Quumque cognouissent gratiam mihi datam Iacobus, & Cephas, & Iohannes, qui æstimantur esse columnæ, dextras dederunt mihi ac Barnabæ societatis, vt nos inter Gentes, ipsi verò inter circumcisos, *Apostolatu fungeremur*.

Deut. 10. 17. 2. Chron. 19. 7. Ioh. 34. 19. Sap. 6. 8. Eccl. 35. 16. Act. 16. 34. Rom. 1. 15. Eph. 6. 9. Col. 3. 26. 1. Pet. 1. 17.

10 Solum

10 Solùm *monuerunt* vt pauperum[m] nisſemus: quod & ipſum ſtudui facere.

11 Quum autem veniſſet Petrus [A]chiam, in os ei reſtiti, eo quòd conde[m]dus eſſet.

12 Nam antequam veniſſent quidam [i]cobo, vna cum Gentibus edebat: quum[a]veniſſent, ſubduxit ſeſe ac ſeparauit ab eis, [t]uens eos qui erant ex circumciſione.

13 Ac ſimulabant vnà cum eo reliqui [e]Iudæi, itaque etiam Barnabas ſimul abr[a]fuit in illorum ſimulationem.

14 Sed quum vidiſſem eos non recto [p]incedere, vt veritate Euangelij congr[e]dixi Petro coram omnibus, Si tu, quum [I]dæus, Gentiliter viuis, ac non Iudaicè, [q]gentes cogis Iudaizare?

15 Nos natura Iudæi, & non ex Gen[t]peccatores,

16 Scientes non iuſtificari hominem [e]peribus Legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti, [e]iam nos *inquam* in Chriſtum Ieſum cred[i]mus vt iuſtificaremur ex fide Chriſti, & [n]ex operibus Legis: propterea quòd non [i]ſtificabitur ex operibus Legis vlla caro.

Rom. 3 23 17 * Quod ſi dum quærimus iuſtificari [i]Chriſtum, reperimur & ipſi peccatores, [a]Chriſtus peccati miniſter eſt? Abſit.

18 Nam ſi quæ deſtruxi, ea rurſus ædi[fi]tranſgreſſorem meipſum conſtituo.

19 Ego enim per legem Legi mortuus [ſ]vt Deo viuerem.

20 Vna cum Chriſto crucifixus ſum. V[i]au[t]

autem, non ampliùs egò, sed viuit in me Christus, & vitam quam nunc viuo in carne, viuo per fidem Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me:

21 Non abrogo gratiam Dei, nam si per Legem est iustitia, igitur Christus sine causa mortuus est.

CAP. III.

1 Exprobrat quod se abunci passi sint ab illis, ad vnum expressa in Christo iustificationis gratia. 6. Abrahæ exemplum adducit. 10 Effectum. 21. Et causas latæ Legis exponens.

AMentes Galatæ, quis vos fascinauit ne obsequeremini veritati, quibus ob oculos Iesus Christus priùs fuerat depictus, inter vos crucifixus?

2 Hoc solùm cupio discere ex vobis, Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex fide per auditum percepta?

3 Adeò amentes estis? quum Spiritu incepistis, nunc carne perficimini?

4 Tam multa passi estis si frustrà? si modò etiam frustrà.

5 Qui igitur subministrat vobis Spiritum, & efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex fide per auditum percepta *subministrat*?

6 Sicut* Abraham credidit Deo, & imputatum est ei pro iustitia: *Gen. 15. 6 Rom. 4. 3*

7 *Ita* nostis, nempe eos qui ex fide sunt, esse filios Abrahæ. *Iac. 2, 23,*

8 Præ-

8 Prouidens autem Scriptura Deum ex
iustificauerum Gentes, ante euangelizauit
Gen.12.3 brahæ, * Benedicentur, *inquiens*, in te o
Eccl.44. Gentes.
20. 9 Itaque qui ex fide *sunt*, benedictu
Act.3.25 cum fideli illo Abraham.
10 Nam quotquot ex operibus legis s
Deut.27 sub execratione sunt. Scriptum *est* enim, *
26. ecrabilis quisquis non manserit in omni
quæ scripta sunt in libro Legis vt faciat ea
11 Nullum autem per legem iustificat
Abac.2. pud Deum manifestum *est*: si quoniam * iu
4. ex fide viuet.
Rom.11. 12 Lex autem non est ex fide: sed *
17. fecerit ea homo, viuet in ipsis.
Heb.10. 13 At Christus nos redemit ab execra
30. ne Legis, dum pro nobis factus est execra
Leuit.18 scriptum est enim, * Execrabilis quisquis p
5. det in ligno.
Deut.21. 14 Vt in gentibus benedictio Abrahæ
13. tet in Christo Iesu, & vt promissum illud S
ritum accipiamus per fidem.
Heb.9. 15 Fratres humano more loquor, * Ho
17. nis licet pactionem authoritate confirmata
nullus abrogat, aut aliquid superaddit.
16 Abrahæ verò dictæ sunt promissio
& semini eius: non dicit Et seminibus, vt
multis: sed de vno, Et semini tuo, qui
Christus.
17 Hoc autem dico, pactionem antè co
firmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ p
annos quadringentos & triginta cœpit, n
facit irritam, vt aboleat promissionem.

18 Na

18 Nam si ex Lege est hæreditas, non iam ex promissione: Abrahæ verò per promissionem gratificatus est Deus *hæreditatem*.

19 Quid igitur Lex? Transgressionum gratia addita est, vsquequò veniſſet semen illud cui facta est promissio: Lex, *inquam*, ordinata per Angelos, per manum internuntij.

20 Internuntius autem vnius non est: Deus verò vnus est.

21 *Num* igitur Lex *addita* est aduersus promissiones Dei? Absit: nam si data fuisset Lex quæ possit viuificare, vere ex Lege esset iustitia.

22 * Sed conclusit Scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. *Rom. 3. 9.*

23 Antequam autem veniſſet fides, sub Legis præsidio tenebamur, conclusi in eam fidem quæ erat reuelanda.

24 Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christum, *respiciens* vt ex fide iustificaremur.

25 At postquam venit fides, non amplius sub pædagogo sumus.

26 Omnes enim filij Dei estis, per fidem in Christo Iesu.

27 Nam quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

28 Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus nec fœmina, omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu.

29 Quòd si vos *estis* Christi, nempe Abrahæ

brahæ ſemen eſtis, & ſecundum promiſſio-
hæredes.

CAP. IIII.

*1 A tutela Legis mancipatos 4 Chriſti aduen-
qui eius eſt finis, 9 abſurdum eſt ad egena-
perſtitiones relabi. 13 Reuocat ergo eos ad
ritatem doctrinæ Euang. 21 Et pulchra al-
ria ſuam diſputationem exornat.*

HOc autem dico: Quamdiù hæres eſt
fans, nihil differt à ſeruo, quamuis ſit D-
minus omnium.

2 Sed ſub tutoribus & curatoribus eſt,
ad tempus quod pater præfinierit.

3 Ita & nos, quum eſſemus infantes, ſ-
elementis mundi eramus in ſeruitutem
dacti.

4 At poſtquam venit plenum tempus,
ſit Deus filium ſuum factum ex muliere, fa-
Legi obnoxium.

5 Vt eos qui Legi erant obnoxij, redi-
Ro.8.15 ret, *vt adoptionem acciperemus.

6 Quoniam autem eſtis filij, emiſit D-
Spiritum Filij ſui in corda veſtra, clamant-
Abba, *id eſt* Pater.

7 Itaque non amplius es ſeruus, ſed fi-
us: quòd ſi filius, etiam hæres Dei per Chri-
ſtum.

8 Imò tum quidem ignorantes Deum
ſeruiebatis ijs qui natura non ſunt dij.

9 At nunc quum cognoſcatis Deum, im-
potiùs edocti ſitis à Deo, quomodo conuer-
timini retrorſum ad impotentia & egen-
el-

elementa, quibus retrorsus ab initio seruire vultis?

10 Dies obseruatis & menses, & tempora, & annos.

11 Metuo de vobis ne frustrà fatigatus sim apud vos.

12 Estote quasi ego: nam ego *sum* quasi vos, fratres rogo vos, nihil mihi feciſtis iniuriæ.

13 Noſtis autem me per infirmitatem carnis vobis priùs euangelizasse.

14 Et experimentum mei quod *fiebat* in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque reſpuiſtis, ſed me vt Angelum Dei, vt Chriſtum Ieſum, excepiſtis.

15 Quæ igitur erat beatitudo veſtræ prædicatio? teſtimonium enim reddo vobis, vos, ſi fieri potuiſſet, oculos veſtros effoſſos daturos mihi fuiſſe.

16 Itaque *num* inimicus factus ſum vobis, dum vobis vera loquor?

17 Depereunt vos non benè, imò excludere nos volunt, vt ſe depereatis.

18 Sed præclarum eſt vehementer amare in re bona ſemper, & non ſolùm cum præſens ſum apud vos.

19 Filioli mei quos iterum parturio, vſquequò formetur Chriſtus in vobis.

20 Velim autem nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meam: quoniam hæſito in vobis.

21 Dicite mihi qui ſub Lege vultis eſſe, Legem non auditis?

22 Scriptũ est enim, Abrahamũ duos filios habuisse: vnum ex ancilla, & vnum ex libera.

Gen.16. 15. Gen,21.1

23 *Sed is qui ex ancilla natus est, secundum carnem natus est: qui verò ex libera, per promissionem.

24 Per quæ aliud figuratur: nam hæ sunt duæ illæ pactiones, vna quidem quæ est Agar, ex monte Sinai, generans prolem ad seruitutem.

25 Istud enim Agar est Sina mons in Arabia: eadem autem serie respondet ei Hierusalem quæ nunc *est*, seruitque cum filijs suis.

26 Illa verò quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum.

Esa.54.1

27 Scriptum est enim, * Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis, quoniam plures sunt liberi deserte, quàm eius quæ habet virum.

Ro.10.8.

28 *Nos igitur, fratres, secundum Isaac promissionis filij sumus.

29 Sed quemadmodum tunc is qui secundum carnem genitus fuerat, persequebatur eum qui natus erat secundùm Spiritum: ita & nunc.

Gen. 31. 10.

30 Sed quid dicit Scriptura? * Eijce ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

31 Nempe, fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ.

CAP. V.

1 *Quia ex libera ortos esse dixit, admonet quantum sit pretiũ tantæ libertatis, 13 qualiter ea vtendum*

vtendum, 16 *vt ſpiritui obediant*, 19 *& reſiſtant carni.*

IN libertate igitur qua Chriſtus nos liberauit, perſtate, & ne e contrario implicamini ſeruitutis iugo.

2 * Ecce, ego Paulus dico vobis, ſi circumcidamini, Chriſtum nihil vobis profuturum. *Act.15.1*

3 Teſtor enim rurſum omni homini qui circumciditur, eum eſſe debitorem totius Legis ſeruandæ.

4 Facti eſtis inanes, ſeparati à Chriſto, * quicunque per Legem iuſtificamini, & à gratia excidiſtis. *1. Cor. 1. 17.*

5 Nos enim Spiritu ex fide ſpem iuſtitiæ expectamus.

6 Nam in Chriſto Ieſu neque circumciſio quicquam valet, neque præputium: ſed fides per charitatem agens.

7 Currebatis pulchrè: quis vos inhibuit, vt non obſequeremini veritati?

8 Hæc perſuaſio non *eſt* ex eo qui vocat vos.

9 * Paulum fermenti totam maſſam fermentat. *1.Cor 5.6*

10 Ego confido de vobis in Domino, vos nihil aliud eſſe cenſuros: ſed qui turbat vos, auferet condemnationem, quiſquis fuerit.

11 Ego autem, fratres, ſi circumciſionem etiam prædico, quid adhuc perſequutionem patior? nempe abolitũ eſt offendiculũ crucis.

12 Vtinam etiam abſcindantur qui vos inquietant.

13 Vos enim ad libertatem vocati estis fratres : tantùm ne libertatem *arripite vestram* carni occasionem, sed ex charitate seruite, alij alijs.

14 Nam tota Lex vno verbo completur, *Leuit.19 18.* ipso *videlicet*, * Diliges proximum tuum tanquam teipsum.

15 Quod si alij alios mordetis & deuoratis, videte ne vicissim alij ab alijs consumamini. *Mat. 22. 39. Mar. 12. 21.*

16 *Hoc* autem dico, * Spiritu incedite, & quod concupiscit caro ne perficite. *Ro. 13. 9. Iac. 2. 8.*

17 Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem : hæc autem inter se opposita sunt, vt non quæcunque volueritis, eadem faciatis. *Ro. 13. 14 1. Pet. 2. 11.*

18 Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege.

19 Porrò manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, adulterium, fornicatio, impuritas, proteruia.

20 Idololatria, veneficium, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, contentiones, dissidia, hæreses.

21 Inuidiæ, cædes, ebrietates, commessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, eos *videlicet* qui talia agunt, regni Dei non fore hæredes.

22 At fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia.

23 Aduersus eos qui sunt eiusmodi, non est Lex.

24 Qui

24 Qui enim sunt Christi, carnem crucifixerunt cum affectibus & concupiscentijs.

25 Si viuimus spiritu, spiritu etiam incedamus.

26 Ne simus inanis gloriæ cupidi, alij alios prouocantes, alij alijs inuidentes.

CAP. VI.

1 Agit iam specie de charitate erga delinquentes & lapsos, 6 erga ministros verbi, 10 erga domesticos fidei. 12 Non quemadmodum falsi Legis zelatores, 13 qui in carne mutilata gloriantur, 15 unum autem in cruce Christi.

FRatres, etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliqua offensa, vos spirituales instaurate huiusmodi hominem, cum spiritu mansuetudinis, considerans vnusquisque temetipsum, ne & tu tenteris.

2 Alij aliorum onera portate, & ita complete Legem Christi.

3 Nam si quis sibi videtur aliquid, quum nihil sit, hunc suus ipsius animus fallit.

4 Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso solo gloriationem habebit, & non in alio.

5 * Nam vnusquisque suum onus portabit. *1.Cor.3 8*

6 * Communicet autem qui instituitur in sermone, ei qui instituit, omnia bona. *1 Cor.9 7*

7 Ne fallimini : Deus non irridetur: quicquid enim seminauerit homo, hoc & metet.

8 Nam qui seminat carni suæ, ex carne me-

cet interitum : qui verò seminat spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

2. Thess. 3. 13. 9 * Porro ne benefaciendo segnescamus: tempore enim suo metemus, si non elanguerimus.

10 Nempe igitur dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes, maximè verò erga domesticos fidei.

11 Videtis quàm longis literis vobis scripserim mea manu.

12 Quicunque volunt specioſi apparere in carne, ij cogunt vos circumcidi, tantum ne ob crucem Christi persequutionem patiantur.

13 Nam ne ipsi quidem qui circumciduntur, Legem seruant, sed volunt vos circumcidi, vt de vestra carne glorientur.

14 A me verò absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Sup. 5. 6. 15 * Nam in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed noua creatio.

16 Et quicunque secundum hanc regulam incedent, pax *erit* super eos, & misericordia, & super Israelem Dei.

17 De cætero ne quis mihi molestias exhibeto: ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.

18 Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Ad Galatas missa fuit Roma.

EPISTOLA

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS.

CAP. I.

1 *Post salutationem,* 5 *de gratuita Dei electione & adoptione disserit,* 7. 13 *a qua salus hominum, tanquam ex vero & nativo fonte manat. Et quia tam sublime arcanum capi non potest, precatur, vt ad plenam* 20 *Christi cognitionem Ephesios adducat.*

PAVLVS Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, 1.Cor.1.1
* sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu.

2 Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

3 Benedictus Deus ac Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cœlis in Christo. 1.Cor.1.3 2.Pet.1.3

4 Sicut elegit nos in ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi, vt simus sancti & inculpati coram eo per charitatem.

5 Qui prædestinauit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in ipse, pro beneuolo affectu voluntatis suæ.

6 Ad laudem glorioſæ suæ gratiæ, qua nos gratia effecit sibi gratos in illo dilecto.

7 In quo habemus redemptionem per sanguinem

guinem ipſius, remiſſionem, *inquam*, peccatorum ex diuite ipſius gratia.

8 Qua redundauit in nos omni ſapiẽtia & intelligentia.

9 Patefacto nobis myſterio voluntatis ſuæ ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam quam propoſuerat in ſeſe.

10 *Nempe* vt in pleni temporis diſpenſatione recolligeret omnia in Chriſto, tum quæ in cœlis ſunt, tum quæ in terra.

11 In ipſo, *inquam*, in quo etiam in ſortem adſciti ſumus, quum eſſemus prædeſtinati ſecundum propoſitum eius qui omnia effocit ex conſilio voluntatis ſuæ.

12 Vt nos ſimus laudi gloriæ ipſius, qui priores ſperauimus in Chriſto.

13 In quo *ſperaſtis* & vos, audito ſermone veritatis, *id eſt* Euangelio ſalutis veſtræ: in quo etiam poſteaquam credidiſtis, obſignati eſtis ſpiritu illo promiſſionis ſancto.

14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, dum in libertatem vindicemur, ad laudem gloriæ ipſius.

15 Propterea etiam ego, audita ea quæ in vobis eſt fide in Domino Ieſu, & charitate in omnes ſanctos,

16 Non deſino gratias agere pro vobis, mentionem veſtri faciens in precibus meis.

17 Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater ille gloriæ, det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis, per agnitionem ipſius.

18 Illuminatis oculis mentis veſtræ: Vt ſciatis quæ ſit ſpes illa vocationis ipſius, &

quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis.

19 Et quæ sit excellens illa magnitudo potentiæ ipsius in nobis qui credimus, * pro efficacitate fortis roboris ipsius. *Coloss.2. 19.*

20 Quam exeruit in Christo quum excitauit eum ex mortuis, & collocauit ad dextram suam in cœlis. *Inst.304.*

21 Longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, dominium, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, verùm etiam in futuro.

22 Et omnia subiecit eius pedibus, eumque constituit caput super omnia ipsi Ecclesiæ.

23 Quæ est corpus ipsius, & complementum eius qui omnia implet in omnibus.

CAP. II.

Vt gratia magnitudinem ex comparatione amplificet, 1 reducit illis in memoriam 5 quod extitio prorsus addicti, 8 gratia sint seruati: 13 & propinqui facti 16 reconciliatione per Christum facta, 17 & per Euangelium publicata.

ET * vos *una vinificauit*, quum essetis mortui offensis & peccatis. *Coloss. 2. 13.*

2 In quibus olim versati estis: vt est vita mundi huius, secundùm principem cui potestas est aeris, & spiritus nunc agentis in hominibus contumacibus.

3 Inter quos & nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant, eramusq; natura filij iræ, vt etiam reliqui.

4 Sed

4 Sed Deus, qui dives est miseric[ordia]
propter multam charitatem suam qua d[ilexit]
nos.

5 Etiam quum per offensas mortu[os]
mus, vnà viuificauit nos per Christum, [cui]
gratia estis seruati.

6 Vnàque excitauit, vnàque collocau[it]
cœlis in Christo.

7 Vt ostenderet seculis succedenti[bus]
summas opes suæ gratiæ, *suæ* erga nos be[ni]
nitate in Christo Iesu.

8 Gratia enim estis seruati per fidem, [et]
que non ex vobis: Dei donum *est*.

9 Non ex operibus, ne quis glorietur.

10 Nam ipsius sumus opus, conditi [in]
Christo Iesu ad opera bona quæ præparau[it]
Deus vt in eis versaremur.

11 Propterea memento te vos quond[am]
Gentes in carne, qui dicebamini Præputium
ab ea quæ vocatur Circumcisio in carne, [et]
quæ manibus fit.

Ro. 9. 4. 12 Vos, *inquam*, illo tempore fuisse absq[ue]
Christo alienos à republica Israelis, & *extra-
neos à pactis promissionis, spem non habe-
tes, & Dei expertes in mundo.

13 At nunc in Christo Iesu, vos qui ol[im]
eratis procul, propinqui facti estis per san-
guinem Christi.

14 Ipse enim est pax nostra, qui vtraque
fecit vnum, & integerrimi parietis septum
soluit.

Coloss. 2. 14. 15 * Inimicitijs, *id est* Lege mandatorum
quæ in ritibus posita est, per carnem suam abo-
litis,

litis, vt ex duobus illis conderet in semetipso vnum nouum hominem faciens pacem.

16 Et vtrosque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, peremptis inimicitijs per eam.

17 Et veniens euangelizauit pacem vobis longinquis & propinquis.

18 Quoniam vtrique per ipsum habemus aditum per vnum Spiritum ad Patrem.

19 Nempè igitur non estis hospites & inquilini, sed conciues sanctorum, ac domestici Dei.

20 Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, cuius imus angularis *lapis* est ipse Iesus Christus.

21 In quo totum ædificium congruenter coagmentatum, crescit, vt sit templum sanctum Domino.

22 In quo & vos vnà ædificamini, vt sitis habitaculum Dei per Spiritum.

CAP. III.

1 Ideo se dicit a Iudæis multa passum. 3 quod mysterium de gentibus seruandis 8 Dei iussu prædicauerit. 23 Deinde rogat Ephesios num ob afflictiones quas patitur, deficiant. 15 Ac propterea orat Dominum 18 vt percipiant quanta sit Christi dilectio.

HIus rei gratia ego Paulus *sum* captiuus Iesu Christi pro vobis Gentibus.

2 Siquidem audistis dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi apud vos.

3 Quo-

3 *Deum videlicet* per reuelationem n
mihi feciſſe myſterium illud, (ſicut ant
pſi paucis.

4 Ex quo perlecto poteſtis intelliger
ſit mea intelligentia in myſterio Chriſti)

5 Quod alijs ætatibus non innotuit
hominum, vt nunc retectum eſt ſanctis
Apoſtolis & Prophetis per ſpiritum.

6 Gentes *videlicet* eſſe cohæredes & c
corpores, conſortesque promiſſionis ei
Chriſto per Euangelium.

7 Cuius factus ſum miniſter ex dono
tiæ Dei, quod datum eſt mihi ſecundum
cacitatem potentiæ ipſius.

8 Mihi, *inquam*, longè minimo omn
ſanctorum, data eſt hæc gratia, euangeli
di inter gentes impenetrabiles illas o
Chriſti.

9 Et in lucem proferendi omnibus qu
communio myſterij, quod erat abſcond
à ſeculis in Deo, qui omnia hæc condidit p
Ieſum Chriſtum.

10 Vt nota nunc fiat per Eccleſiam imp
rijs ac poteſtatibus *quæ* in cœlis *ſunt*, mul
formis illa ſapientia Dei.

11 Secundum propoſitum æternum quo
conſtituit in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Rom.5.2. 12 * In quo habemus libertatem & aditu
cum fiducia per fidem ipſius.

13 Quapropter peto ne ſegneſcatis ob
afflictiones meas pro vobis, quæ eſt gloria v
ſtra.

14 Huius rei gratia flecto genua mea
patr

Patrem Domini nostri Iesu Christi.

15 (Ex quo tota familia in cœlis & in terra nominatur.)

16 Vt det vobis pro diuite sua gloria, vt fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine.

17 Vt inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris.

18 Vt in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, quæ *sit* illa latitudo & longitudo, & profunditas & sublimitas.

19 Et cognoscere charitatem illam Christi *omni* cognitione superiorem: vt impleamini ad omnem vsque plenitudinem illam Dei.

20 Et verò qui infinita cum redundantia potest omnia facere supra ea quæ petimus, aut mente concipimus, prout illa agente in nobis.

21 *Sit* gloria in Ecclesia per Christum Iesum in omnes ætates seculi seculorum. Amen.

CAP. IIII.

Tria vltima capita præceptiones de moribus continent. 1 Hortatur ad mutuam coniunctionem, 7 propterea varia dona a Deo conferri, 16 vt ædificetur Ecclesia. 18 Reuocat ergo eos ab infidelium vanitate, 25 a mendacio, 29 & spurcitie sermonis.

PRecor itaque vos ego captiuus in Domino, vt ambuletis sicut dignum est vocatione qua vocati estis.

2 Cum

2 Cum omni modestia ac mansuetu
cum animi lenitate, toleranres alij alios
charitatem.

3 Studentes seruare vnitatem Spiritu
vinculum pacis:

4 Vnum est corpus & vnus spiritus, s
& vocati estis in vnam spem vocationis
stræ.

5 Vnus Dominus, vna fides, vnum Ba
sma.

6 Vnus Deus & Pater omnium, qui est
per omnia, & per omnia, & in omnibus vo

7 Sed vnicuique nostrum data est gr
pro mensura doni Christi.

Ps.60.19 8 Quapropter dicit,* Quum ascendisse
sublime, captiuam duxit captiuitatem, & d
dit dona hominibus.

9 Cæterùm illud Ascendit, quid est n
quod etiam descenderat priùs in infimas p
tes terræ?

10 Qui descendit, ipse est qui etiam asce
dit longè supra omnes cœlos, vt implere
omnia.

11 Dedit igitur ipse alios quidem Apo
stolos, alios verò Prophetas: alios autem
Euangelistas, alios autem Pastores & Do
ctores.

12 Ad coagmentationem sanctorum, a
opus ministerij, ad ædificationem, *inquam*,
corporis Christi.

13 Donec euadamus omnes in vnitatem
fidei & agnitionis Filij Dei, in virum perfe
ctum, ad mensuram staturæ adulti Christi.

14 Vt

14 Vt ne simus amplius pueri, qui fluctuemus, & circumferamur quouis vento doctrinæ, in hominum alea veteratoria ad insidiosè fallendum versutia :

15 Sed veritatem sectantes cum charitate, prorsus adolescamus in eum qui est caput *nempe* Christus :

16 Ex quo totum corpus congruenter coagmentatum, & compactum per omnes suppeditatas commissuras, ex vi intus agente pro mensura vnius cuiusq; membri, incrementum capit corpori conueniens, ad suijpsius extructionem per charitatem.

17 Hoc itaque dico, & obtestor per Dominum, ne amplius versemini * sicut reliquæ Gentes versantur in vanitate mentis suæ. *Rom. 2. 21.*

18 Cogitationem habentes obscuratam, & abalienatam à vita Dei propter ignorantiam quæ est in ipsis, ex obduratione cordis ipsorum.

19 Qui posteaquàm dedoluerunt semetipsos dediderunt proteruiæ ad cortatim patrandam impuritatem omnem.

20 Vos autem non ita didicistis Christum :

21 Si modò eum audistis, & per eum edocti fuistis, sicut est veritas in Iesu,

22 * *Nempe* deponere quod ad pristinam conversationem attinet, veterem illum hominem qui deceptricibus cupiditatibus corrumpitur. *Col. 3. 11.*

23 Renouari verò spiritu mentis vestræ.

24 Et induere nouum illum hominem, qui secundum Deum conditus est ad iustitiam

& sanctimoniam veram.

25 Quapropter deposito mendacio, loquimini veritatem quisque proximo suo: nam sumus alij aliorum membra.

26 Irascimini, & ne peccate: sol ne occidat super exacerbatione vestra:

27 Neque date locum Diabolo.

28 Qui furabatur, non ampliùs furetur, sed potiùs laboret operando manibus quod bonum sit, vt possit impertiri cui opus fuerit.

29 Nullus sermo corruptus ex ore vestro egreditor, sed si quis est commodus ad ædificationis vsum, vt gratiam auditoribus adferat.

30 Et ne tristitia afficite Spiritum illum sanctum Dei per quem obsignati estis in diem redemptionis.

31 Omnis amaritudo, & excandescentia, & ira, & clamor, & maledicentia, tollatur ex vobis, cum omni malitia.

32 Sed estote alij in alios benigni, misericordes, condonantes vobis mutuò *offensas*, sicut & Deus in Christo condonauit vobis.

CAP. V.

3 Et ne in vitijs quæ reprehendit oscitanter suas admonitiones excipiant. 5 Seuera denuntiatione eos terret. 8. Stimulos etiam adhibet, 15. Et a generali morum paranesi. 22. Ad specialem vxorum. 25. Et maritorum descendit.

Ioh. 13. 24. & 15. 12. ESTOTE* igitur imitatores Dei, vt filij dilecti,

2 Et versamini cum charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum

1. Ioh. 3. 23.

pro

pro nobis oblationem ac victimam Deo : in odorem bonæ fragrantiæ.

3 * Scortatio verò & omnis impuritas, aut avaritia, ne nominator quidem inter vos sicut decet sanctos. *Sup.* 4. 19. *Col.* 3. 5. 1. *Thes.* 4. 2.

4 Et obscœnitas, & stultiloquium, & scurrilitas, quæ non conueniunt : sed potiùs gratiarum actio. 17.

5 Nam hoc nostis, nullum scortatorem, aut impurum, aut auarum, qui est Idololatra, habere hæreditatem in regno Christi & Dei.

6 * Ne quisquam vos seducat inanibus sermonibus : propter hæc enim venit ira Dei in homines contumaces. *Mat.* 14. 4. *Mar.* 13.

7 Ne igitur estote consortes eorum. 5.

8 Eratis enim olim tenebræ, nunc autem lux in Domino : vt filij lucis incedite : *Luc.* 11. & 2. *Thes.* 5.

9 (Nam fructus spiritus *situs est* in omni bonitate & iustitia & veritate.) 17.

10 Probantes quid sit acceptum Domino,

11 Et ne commercium habete cum operibus illis infrugiferis tenebrarum, sed potius etiam arguite.

12 Nam quæ occultè fiunt ab istis, turpe est vel dicere.

13 Sed omnia cum arguuntur, à luce manifesta fiunt : lux enim illud est quod omnia facit manifesta.

14 Quapropter dicit, Excitare qui dormis, surge à mortuis, & illucescet tibi Christus.

15 * Videte igitur quomodo accuratè incedatis, non vt insipientes, sed vt sapientes : *Col.* 4. 5.

16 Redimentes occasionem, quoniam dies mali sunt.

Rom. 12. 2. 17 * Propterea ne estote imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini.

1. *Thes.* 4. 3. 18 Et ne inebriamini vino, in quo luxus est, sed implemini Spiritu:

19 Loquentes inter vos mutuò per psalmos & hymnos, & cantationes spirituales, canentes & psallentes in corde vestro, Domino:

20 Gratias agentes semper de omnibus, in nomine Domini nostri Iesu Christi, Deo & Patri.

21 Subiecti alij alijs, cum timore Dei.

Col. 3. 18. 22 * Vxores proprijs viris subiectæ estote, vt Domino:

Tit. 2. 5. 1. *Pet.* 3. 1 *1 Cor.* 11. 3. 23 * Quoniam vir est caput vxoris, vt & Christus est caput Ecclesiæ: & is est qui salutem dat corpori.

24 Itaque sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & vxores suis viris *subiectæ sunto* in omnibus.

Col. 3. 19. 25 * Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea:

26 Vt eam sanctificaret, postquam eam purgasset lavacro aquæ per Verbum:

27 Vt sisteret eam sibi gloriosam *id est*, Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed vt esset sancta & inculpata.

28 Ita debent viri diligere suas vxores vt sua ipsorum corpora; qui diligit suam vxorem, seipsum diligit.

29 Nullus

29 Nullus enim vnquam suam ipsius carnem odio habuit, imò enutrit ac fovet eam sicut & Dominus Ecclesiam.

30 Quoniam membra sumus corporis eius, ex carne eius, & ex ossibus eius.

31 * Propterea derelinquet homo patrem ac matrem, & agglutinabitur vxori suæ: & qui duo *erant*, sient vna caro. *Gen.2.24* *Mat.19.5* *Mar.10.7.* *1.Cor.6.16.*

32 Mysterium hoc magnum est: loquor autem de Christo & de Ecclesia.

33 Itaq; & vos singulis *ita facite*, suam quisque vxorem ita diligat, vt seipsum: vxor autem *videte* vt reverearur virum.

CAP. VI.

1 *Subijcit præcepta de liberorum.* 5. *Servorum.* 9. *Dominorum officijs.* 10. *Deinde proponit quam acris pugna fidelibus sit proposita.* 12. *Quibus armis in ea vtendum.* 21. *Postremo Tychicum commendat.*

LIberi * auscultate in Domino parentibus vestris: id enim est iustum. *Col.3.20.* *Exod.20.*

2 * Honora patrem tuum & matrem tuam: (quod est præceptum primum cum promissione.) *12.* *Deu.5.16* *Eccl.3.10*

3 Vt benè tibi sit, & sis longæuus super terram. *Mat.15.4* *Mar.7.10.*

4 Et *vos* patres, ne provocate ad iram liberos vestros: sed enutrite eos in doctrina & monitis Domini. *Col.3.22.*

5 * Serui auscultate ijs qui *vestri* Domini sunt secundum carnem, cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri, vt Christo: *Tit 2.9.* *2.Pet.2.18.*

6 Non ad oculum seruientes, vt qui hominibus placere studeant: sed vt serui Christi facientes ex animo quæ vult Deus:

7 Cum benevolentia seruientes vt Domino, & non hominibus.

8 Vt qui illud sciatis, singulos quicquid fecerint boni, hoc reportaturos à Domino, siue servus fuerit, siue liber.

9 Et vos Domini, eadem facite erga illos, remissis minis: scientes vestrum etiam ipsorum Dominum esse in cœlis, nec personæ respectum esse apud eum.

10 Quod superest, fratres mei, corroboremini per Dominum, & forte ipsius robur.

11 Induite vniversam illam armaturā Dei, vt possitis stare aduersus insidias Diaboli.

Deut. 10, 17. 12 Quoniam non est nobis lucta* aduersus
2. *Par.* 19 7. sanguinem & carnem, sed aduersus imperia,
Iob. 34. 19 aduersus potestates, aduersus mundi dominos,
Sap. 6. 8. rectores tenebrarum seculi huius, aduersus spi-
Eccl. 35. rituales malitias *quæ sunt* in sublimi.
16.

Act. 10. 34. 13 Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis resistere tempore adverso, & omnibus confectis stare.

14 State igitur lumbis circumcinctis veritate, & induti thorace iustitiæ:

Rom. 2. 11 *Gal.* 2. 6. 15 Calceatis pedibus præparatione Euangelij pacis.

Col 3. 25 1. *Pet.* 1. 17. 16 Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula Mali illius ignita extinguere.

17 Galeam etiam salutarem recipite, & gladium spiritualem, hoc est verbum Dei:

Supr. 2. 18 Omni prece & supplicatione precantes

omni

omni tempore per ſpiritum,& illi ipſi rei inuigilantes cum omni perſeuerantia & ſupplicatione pro omnibus ſanctis:

19 Et pro me, vt mihi detur ſermo ad apertionem oris mei cum libertate, vt notum faciam myſterium Euangelij.

20 Cuius cauſa legatione fungor in catena, vt, *inquam*, de eo liberè loquar, ſicut oportet me loqui.

21 Vt autem ſciatis & vos res meas & quid agam omnia vobis nota faciet Tychicus, charus frater & fidus miniſter in Domino.

22 Quem miſi ad vos ob id ipſum vt cognoſcatis res noſtras, & conſoletur corda veſtra.

23 Pax *ſit vobis* fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre & Domino Ieſu Chriſto.

24 Gratia *ſit* cum omnibus diligentibus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ad immortalitatem, Amen.

Scripta fuit Roma ad Epheſios per Tychicum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD *PHILIPPENSES.*

CAP. I.

3 De pio animi ſui erga Philippenſes affectu teſtatus. 13. De ſe & ſuis vinculis tractat. 20. Ea

eos ſuo exemplo incitat. 27. Hortaturque ad vnitatem. 28. Et patientiam.

Aulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu qui ſunt Philippis, vnà cum Epiſcopis, ac Diaconis:

2 Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.

3 Gratias ago Deo meo cum ſumma memoria veſtri,

4 (Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis cum gaudio preces faciens.)

5 Super veſtra in Evangelio communione, à primo die vſque ad hoc tempus:

6 Perſuaſum habeas hoc ipſum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonum, perficiat vſq; ad diem Ieſu Chriſti.

7 Sicut iuſtum eſt vt ego id ſentiam de omnibus vobis, propterea quòd animo teneam vos & in vinculis meis, & in defenſione & cõfirmatione Euangelij, vos, *inquam*, omnes vnà mecum fuiſſe gratiæ meæ participes.

8 Teſtis enim mihi eſt Deus quàm propensè amem vos omnes in viſceribus Ieſu Chriſti.

9 Et hoc precor, vt charitas veſtra adhuc magis ac magis redundet in cognitione & omni ſenſu.

10 Vt dignoſcatis quæ diſcrepant, vt ſitis ſinceri, & inoffenſo curſu pergatis ad diem vſque Chriſti,

11 Pleni

11 Pleni fructibus iustitiæ, qui *insunt vobis* per Iesum Christũ, ad gloriam & laudem Dei.

12 Velim autem vos scire, fratres, quæ mihi *acciderunt*, magis ad profectum Evangelij euenisse:

13 *Adeo* vt vincula mea in Christo celebria sint in toto prætorio, ac reliquis omnibus *locis*.

14 Et plerique ex fratribus in Domino freti vinculis meis, magis audeant impauidè Sermonem loqui.

15 Ac nonnulli quidem per invidiam & contentionem, nonnulli verò etiam propensa voluntate Christum prædicant.

16 Alij quidem, *inquam*, per contentionem Christum non purè annuntiant, existimantes sese afflictionem addere vinculis meis:

17 Alij rursus ex charitate scientes me ad defensionem Euangelij constitutum esse.

18 Quid igitur? attamen quouis modo, & in speciem, & sincerè, Christus annuntiatur, & de hoc gaudeo, atque etiam gaudebo.

19 Noui enim fore vt hoc mihi cedat saluti per vestras preces, & submministrationem Spiritus Iesu Christi.

20 Secundum intentam expectationem & spem meam, quòd nulla in re pudefiam, sed cum omni libertate, vt semper, *ita* nunc quoque magnificabitur Christus in corpore meo, tum per vitam, tum per mortem.

21 Mihi enim *est* Christus & *in* vita & *in* morte lucrum.

22 Verum verò viuere in carne mihi operæ-

pretium

pretium *sit*, & quid eligam, ignoro.

23 Coarctor enim vtrinque, desiderans migrare, & esse cum Christo: nam *id* longè optimum est:

24 Sed permanere in carne, magis necessarium *est* propter vos.

25 Et hoc confisus noui me mansurum esse, & vna permansurum cum vobis omnibus ad vestrum profectum & gaudium fidei.

26 Vt abundet gloriatio vestra in Christo Iesu de me, mea rursus apud vos præsentia.

27 Tantum vt dignum est Euangelio Christi vos geritis, vt siue venero & videro vos, siue absens fuero, audiam de rebus vestris vos perstare in vno Spiritu, vno pariter animo decertantes per fidem Euangelij.

28 Nec vllain re territos ab ijs qui se opponunt: quod illis quidem est exitij iudicium: vobis autem salutis: idque à Deo.

29 Quia vobis datum est in Christi negotio, non solum in eum credere, sed etiam pro eo affligi:

30 Idem certamen sustinendo quale vidistis in me, & nunc auditis de me.

CAP. II.

1 *Obtestatur eos vt nihil prius habeant.* 3. *Humilitate.* 6. *Idque exemplo Christi.* 19. *Timotheum se illis breui missurum promittit.* 26. *Et moram Epaphroditi excusat.*

SI qua igitur consolatio est in Christo, si quod solatium charitatis, si qua communio spiritus, si quæ viscera ac miserationes,

2 Ex-

2 Explete meum gaudium, vt itidem sitis affecti, eandem charitatem habentes, vnanimes, & sententijs vni.

3 Nihil *gerite* per contentionem aut per inanem gloriam, sed ex modestia alium quisque se præstantiorem existimet.

4 Ne sui quisque spectetis, sed vnusquisque etiam quæ sunt aliorum.

5 Itaque is sit affectus in vobis qui fuit & in Christo Iesu.

6 Qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam, parem esse cum Deo.

7 Sed ipse se exinaniuit, forma serui accepta, similis hominibus factus:

8 Et habitu compertus vt homo, ipse se summisit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.

9 Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donauit ei nomen quod est supra omne nomen.

10 Vt ad nomen Iesu omne genu *se* flectat cœlestium ac terrestrium & subterraneorum:

11 Omnisque lingua confiteatur Dominum esse Iesum Christum, ad gloriam Dei Patris.

12 Proinde dilecti mei, sicut semper obedistis, non vt in præsentia mea solùm, sed nunc multò magis in absentia mea, cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite.

13 Deus enim is est qui efficit in vobis & vt velitis & vt efficiatis, pro gratuita *sua* benevolentia.

14 Omnia facite absque murmurationibus
ac disceptationibus:

Mat.5. 14 1.Pet.4.9 15 * Vt sitis irreprehensi & sinceri, filij *inquam*, Dei inculpati, in medio nationis pravæ ac perversæ, inter quos *homines* splendetis vt luminaria in mundo.

16 Sermonem vitæ prætendentia: vt gloriari possim in die Christi me non frustra cucurrisse, nec in vanum laborasse.

17 Quin etiam si pro libamento offerar super hostia sacrificioque fidei vestræ, gaudeo & gratulor omnibus vobis.

18 Itidem autem & vos gaudete, & gratulamini mihi.

Act.16.1 19 Spero autem in Domino Iesu, me * Timotheum brevi missurum vobis, vt ego bono sim animo cognito statu vestro.

20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germanè res vestras curaturus sit:

1.Cor.10. 24. 21 * Nam omnes quæ sua ipsorum sunt quærunt, non quæ Christi Iesu.

22 Porrò probationem eius nostis, quòd veluti cum patre filius, mecum seruierit in Euangelio.

23 Hunc igitur spero me missurum, simulatque videro rerum mearum statum.

24 Confido autem in Domino, me quoq; citò venturum ad vos.

25 Sed necessarium duxi, Epaphroditum Fratrem & Collegam ac commilitonem meum, vestrum autem legatum, quique mihi subministrauit quibus mihi opus erat, ad vos mittere.

26 Quoniam expetebat omnes vos, & gravissimè angebatur propterea quòd audissetis eum ægrotasse.

27 Et certè ægrotauit proximè ad mortem, sed Deus misertus est eius, nec eius solùm, sed & mei, ne dolorem haberem super dolorem.

28 Eo studiosius itaque ipsum misi, vt eo rursus viso, gaudeatis, & ego eo minùs doleam.

29 Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio: & tales in pretio habete.

30 Nam propter opus Christi accessit ad mortem vsque: non habita vitæ ratione, vt suppleret defectum vestri erga me officij.

CAP. III.

1 Refellit inanes pseudoapostolorum iactantias. 7. Et illis vnum Christum opponit. 10. Vim & naturam fidei describit. 15. Vt posthabitis omnibus aspirent ad communicationem crucis Christi. 18. Cuius inimicos notat.

QVod superest, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem scribere vobis, me quidem haud piget. vobis autem tutum est.

2 Cauete canes, cauete malos operarios. cauete concisionem.

3 Nos enim sumus Circumcisio, qui spiritu seruimus Deo, & gloriamur in Christo Iesu, nec confidimus in carne.

4 Quanquam ego habeo de quo confidam etiam in carne. Si quisquam alius videtur fiduciam habere in carne, ego maximè *habeo*.

5 Cir-

5 Circumcisus octauo die, ex gente Israe-
2.Cor.11 lis, tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, * re-
22. ligione Pharisæus.
Act.13.6 6 * Quod ad zelum *attinet*, persequens Ec-
clesiam: quod ad iustitiam quæ est in Lege, ir-
reprehensus.

7 Sed quæ mihi erant lucra, ea duxi prop-
ter Christum damnum *esse*.

8 Quinetiam certè duco omnia damnum
esse propter eminentiam cognitionis Christi
Iesu Domini mei: propter quem omnibus i-
stis meipsum mulctaui, *eaque* duco pro ster-
cotibus vt Christum lucrifaciam:

9 Et comperiar in eo, non habens meam
iustitiam, *nempe* quæ est ex Lege, sed eam quæ
per fidem est Christi, *id est*, iustitiam *quæ est* ex
Deo per fidem.

10 Vt cognoscam eum, & vim resurrectio-
nis ipsius, & communionem perpessionum ip-
sius dum conformis fio ipsius morti.

11 *Experiens* ecquo modo perveniam ad
resurrectionem mortuorum.

12 Nedum vt iam *metam* apprehenderim,
aut iam perfectus sim, sed persequor *experiens*,
an quoque apprehendam, cuius etiam rei cau-
sa apprehensus sum à Christo Iesu.

13 Fratres, ego meipsum non arbitror *me-
tam* apprehendisse.

14 Vnum autem *ago*, ea quidem quæ à ter-
go sunt obliuiscens, ad ea verò quæ à fron-
te sunt contendens, scopum versus feror ad
palmam supernæ vocationis Dei, in Christo
Iesu.

15 Quot-

15 Quotquot itaque perfecti sumus, hoc sentiamus: quòd si quid aliter sentitis, hoc quoque vobis Deus reteget.

16 Attamen in *eo* ad quod peruenimus, eadem incedamus regula, & *itidem* simus affecti.

17 Estote simul imitatores mei, fratres, & eos considerate qui ita incedunt sicut habetis nos pro exemplari.

18 Multi enim incedunt, quos sæpè dixi vobis, nunc autem & flens dico, * hostes *esse* crucis Christi. *Rom.16. 17.*

19 Quorum finis *est* exitium: quorum Deus *est* venter, & gloria cum confusione ipsorum: qui terrestria curant.

20 Nos enim vt municipes cœlorum nos gerimus: vnde etiam Seruatorem expectamus: Dominum Iesum Christum,

21 * Qui transformabit corpus nostrum humile, vt confirme fiat corpori suo glorioso, pro efficacitate, qua potest etiam subijcere sibi omnia. *1. Cor. 1.3 Tit. 3. 12*

CAP. IIII.

1 A particularibus monitis, ad generalia descendit 10. Eorum liberalitate ita quidem se fuisse exhilaratum dicit. 12. Vt patienter defectum laturus fuerit.

ITaque, fratres mei chari & exoptati, gaudium & corona mea, ita state in Domino dilecti.

2 Euodiam precor & Syntichen precor vt sint itidem affecti in Domino.

3 Et

3 Et rogo te quoque, ſocie germane, opitulare ipſis, vt quæ in Euangelio vnà mecum
Apoc. 3. 5 & 10. 8. & 21. 27. certarunt, vna cùm Clemente quoque & reliquis adiutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ.

4 Gaudete in Domino ſemper: rurſum inquam gaudete.

5 Moderatio veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus prope eſt.

6 De nulla re ſoliciti eſtote: ſed omni in re precibus & ſupplicatione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.

7 Et pax Dei quæ ſuperat omnem intellectum, præſidio erit cordibus veſtris, & mentibus veſtris in Chriſto Ieſu.

8 Quod reliquum eſt, fratres, quæcunque ſunt vera, quæcunque veneranda, quæcunque iuſta, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, ſi qua virtus, & ſi qua laus eſt, hæc cogitate.

9 Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc *inquam*, facite, & Deus pacis *author* erit vobiſcum.

10 Gauiſus ſum autem in Domino magnopere quòd iam tandem reviruiſtis in veſtra pro me cura: qua de re tamen ſoliciti eratis, ſed deſtituebamini opportunitate.

11 Non quòd penuriæ *meæ* reſpectu loquar: nam ego didici, in quibus ſum, ijs ipſis contentus eſſe.

12 Novi autem deprimi, noui etiam abundare: vbique & in omnibus initiatus ſum, &

ad

ad saturitatem & ad esurionem, *id est* tum ad abundantiam, tum ad inopiam.

13 Omnia valeo per Christum, qui me corroborat.

14 Attamen rectè feciſtis, quòd vnà communicaſtis meæ oppreſſioni.

15 Noſtis autem & vos, Philippenſes, quum initio Euangelij proficiſcerer è Macedonia, nullam mihi Eccleſiam communicaſſe in ratione dati & accepti niſi vos ſolos.

16 Nam etiam Theſſalonicam ſemel & iterum quod opus erat mihi miſiſtis.

17 Non quòd requiram donum, ſed requiro fructum exuberantem, *qui* in rationem veſtram *inducatur*.

18 Accepi autem omnia, & abundo: expletus ſum, *inquam*, acceptis ab Epaphrodito quæ à vobis *miſſa fuerant*: odore bonæ fragrantiæ hoſtia Deo accepta, *ac* grata.

19 Deus autem meus ſupplebit quicquid opus fuerit vobis, ſecundum diuitias ſuas, gloriosè, in Chriſto Ieſu.

20 Deo autem & Patri noſtro *ſit* gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

21 Salutate omnes ſanctos in Chriſto Ieſu. Salutant vos qui mecum ſunt fratres.

22 Salutant vos omnes ſancti, maximè verò qui ſunt ex Cæſaris domo.

23 Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

Ad Philippenſes ſcripta eſt Romæ per Epaphroditum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

CAP. I.

1 Post inscriptionem 4 illos laudat, vt attentos faciat ad se audiendum. 7 Testimonium doctrinæ quam ab Epaphra audierant, reddit. 12 Diuinam erga eos gratiam suis elogiis prædicat, 20 & omnes nostræ salutis partes in solo Christo omnino sitas esse exponit.

PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater.

2 Iis qui sunt Colossis sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

3 Gratias agimus Deo & Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis precãtes,

4 Audita fide vestra in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos.

5 Propter spem sepositam vobis in cœlis: quam priùs audistis per sermonem veritatis, *id est* Euangelij.

6 Quod peruenit ad vos, sicut & in totum mundum, & fructum profert, sicut apud vos quoque, ex quo die verè audiuistis & cognouistis Dei gratiam.

7 Sicut & didicistis ex Epaphra dilecto cõseruo

seruo nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi.

8 Qui & declarauit nobis vestram per spiritum charitatem.

9 Propter ea & nos ex quo die *id* audiuimus, non desinimus pro vobis orare, & petere vt impleamini omni agnitione voluntatis eius, cum omni sapientia & intelligentia spirituali.

10 Vt incedatis sicut Domino dignum est cui per omnia placeatis, omnis operis boni fructum proferentes, & crescentes in agnitione Dei.

11 Omni robore corroborati, secundùm gloriosam vim ipsius, ad omnem tolerantiam & animi lenitatem cum gaudio.

12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad participandã sortem sanctorũ in luce.

13 * Qui, *inquam*, liberauit nos à potestate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij sibi dilecti. *Mat.* 3. 17 & 17. 5. 2. *Pet.* 1. 7.

14 In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, *id est*, remissionem peccatorum.

15 * Qui est imago Dei inconspicui, & primogenitus omnis rei creatæ. *Heb.* 2. 3.

16 * Nam per eum condita sunt omnia quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominia, siue imperia, siue potestates: omnia, *inquam*, per eum & eius respectu condita sunt. *Ioh.* 1. 3.

17 Estque ipse ante omnia, & omnia per eum consistunt,

1.Cor.15. 18 Estque caput corporis Ecclesiæ, p
21. pium * & primogenitus ex mortuis, vt in
Apoc.1.5 nibus primas teneat.
Ioh.1.14. 19 * Quoniam in eo placuit *Patri*, vt
Infr.2.9. nis plenitudo in ipso inhabitaret.

20 Et pace per sanguinem crucis ei
cta, per eum reconciliare omnia sibi per e
inquam, tum quæ in terra, tum quæ in ce

21 Itaque vos quondam abalienato
hostes, mente operibus malis *inuenta*,
sanè reconciliauit.

22 In corpore illo carnis suæ per
tem: vt sistat vos sanctos & irreprehen
inculpatos coram se.

23 Siquidem permanetis in fide fu
& firmi, nec dimouemini à spe Euan
quod audistis, *Euangelij inquam* prædicat
ni creaturæ quæ sub cœlo est: cuius factus
ego Paulus minister.

24 Qui nunc gaudeo de ijs quæ p
pro vobis, & reliquias afflictionum C
viciſſim expleo in carne mea, pro corpo
ius, id est Ecclesia.

25 Cuius *Ecclesiæ* factus sum minister,
dispensatione Dei quæ data est mihi erga v
Rom.16. ad implendum Dei sermonem.
25. 26 * *Nempe* mysterium illud quod
Eph.3.9. sconditum fuit à seculis & ætatibus, nunc
2.Tim.1. tem patefactum est sanctis eius.
10. 27 Quibus voluit Deus notum facere
Tit.1 2. sunt diuitiæ glorioſi huius mysterij inter
1.Pet.1. tes, id est Christi inter vos, *qui* est spes
20. gloriæ.

21

28 Et quem nos annuntiamus, admonentes quosuis, & quosuis eruditentes omni sapientia: vt quosuis sistamus perfectos in Christo Iesu.

29 Ad quod etiam enitor, decertans secundum efficacitatem ipsius agentem in me potenter.

CAP. II.

1 Vanitatis damnat quicquid est extra Christum, 11 nominatim de Circumcisione, 16 ciborum abstinentia, 18 Angelorum cultui loquitur. 20 Vnde constituit a Decretis per Christum liberatos esse.

VElim enim vos scire quantum certamen sustineam pro vobis & ijs qui *sunt* Laodiceæ, & quotquot non viderunt faciem meam in carne.

2 Vt consolationem accipiant eorum corda, ipsis charitate compactis, & omni opulentia certò persuasæ intelligentiæ, ad cognitionem mysterij Dei & Patris, & Christi.

3 In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi.

4 Hoc autem dico, ne quis vobis imponat probabilitate sermonis.

5 Etsi enim corpore absum, spiritu tamen sum vobiscum, gaudens ac cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestræ in Christum fidei. 1. Cor. 5. 3

6 Sicut igitur accepistis Christum Iesum Dominum, *ita* in eo incedite.

7 Radicati & superstructi in eo, ac con-

firmati fide, ſicut edocti eſtis, abundan
cum gratiarum actione.

8 Videte ne quis ſit qui vos depr
per philoſophiam & inanem deceptione
cundum traditionem hominum, ſecund
lementa mundi, & non ſecundum Chriſ

9 Nam in eo inhabitat omnis plen
Deitatis corporaliter.

10 Et eſtis in eo completi, qui eſt
omnis imperij ac poteſtatis,

Ro.2.20. 11 In quo etiam circumciſi eſtis, * ci
ciſione quæ fit ſine manibus, dum corpu
nis peccato obnoxiæ exuiſtis per circum
nem Chriſti.

Ro 6.20. 12 * Conſepulti cum eo per Baptiſ
Eph.1.19 per quem etiam cum eo reſurrexiſtis, p
dem Dei efficaciter agentis, qui excitau
ex mortuis.

Eph. 2 1. 13 * Voſque mortuos in peccatis &
putio carnis veſtræ, cum eo vivificauit, re
condonatis omnibus peccatis.

Eph.2.15. 14 * *Ac* deleto quod aduerſum no
rituum Chirographo: quod, *inquam*, era
bis occultè contrarium, *ipſe* verò cruci affi
è medio ſuſtulit.

15 *Et* expoliata imperia ac poteſ
traduxit, palàm triumphatis illis per ea

16 Ne quis igitur vos damnet ob ci
vel potum, aut reſpectu diei feſti, aut no
nij, aut Sabbathorum:

17 Quæ ſunt vmbra rerum futurarum
corpus *eſt* Chriſti.

18 Nullus voluntarius moderator de

bis statuat ex subiectione & cultu Angelorum: *sese* ingerens in ea quæ non vidit, & temerè turgens carnis suæ sensu.

19 Neq; obtinens caput, ex quo totum corpus per commissuras, & compages suppeditatum & compactum, augescit Dei augmento.

20 Itaque si mortui cum Christo, *liberi* estis ab elementis mundi, quid vt viuentes in mundo, ritibus oneramini?

21 Ne attigeris, neque gustaris, neq; contrectaris.

22 Quæ omnia ipso vsu pereunt, *præscripta* ex mandatis & doctrinis hominum.

23 Quæ rationem quidem habent sapientiæ in cultu voluntario & summissione animi, & in eo quod corpori non parcant: non *tamen* vllius sunt pretij, *quum* ad ea *spectent* quibus farcitur caro.

CAP. III.

1 *Terrenis exercitiis quæ pseudoapostoli vrgebant cœlestia apponit, 5 & a mortificatione carnis orditur, 8 vnde deducit particulares exhortationes, 18 & particularia officia quæ ex singulorum vocatione pendent.*

ITaq; si surrexistis cum Christo, superna quærite, vbi Christus est ad dextram Dei sedens.

2 Superna curate, non terrestria.

3 Nam mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo

4 Quando Christus vita *illa* nostra patefactus fuerit, tum & vos cũ eo patefietis glorioſi.

5 Mortificate igitur membra vestra
Eph. 5.2. stria. * scortationem, impuritatem, m
em, cupiditatem malam, & auaritiam, q
idololatria.

6 Ob quæ venit ira Dei in filios c
maces.

7 Quibus in *vitiis* & vos versab
quondam, quum in ijs viueretis.

8 At nunc deponite etiam vos hæc
uia, iram, excandescentiam, malitiam, m
dicentiam, verborum turpitudinem ab
vestro.

9 Nec mentimini alius aduersus ali
quum exueritis veterem illum hominem c
factis ipsius.

10 Et indueritis nouum illum, qui r
vatur in agnitionem congruentem im
eius qui ipsum condidit.

11 Vbi non est Græcus & Iudæus, Circ
cisio & Præputium, barbarus, Scytha, ser
liber: sed omnia & in omnibus Christus.

12 Induimini igitur, vt electi Dei, sanct
dilecti, visceribus miserationum, benignitat
modestia, mansuetudine, lenitate.

13 Tolerantes alij alios, & condonantes
vobis mutuò si quis aduersus aliquem habu
rit querelam, sicut & Christus condonauit v
bis, ita & vos.

14 Ad hæc autem omnia *induimini* cha
tate, quæ est vinculum perfectionis.

15 Et pax Dei imperet in cordibus vest
ad quam etiam vocati estis in vnum corpus
& gratias agite.

16 Sermo Christi inhabitet in vobis copiosè, cum omni sapientia, docendo & commonefaciendo vos mutuò Psalmis, hymnis, & cantationibus spiritualibus, cum gratia canentes in corde vestro Domino.

17 * Et quicquid egeritis sermone aut facto, in nomine Domini Iesu *facite*, gratias agentes Deo & Patri per eum. 1. Cor. 10. 31.

18 * Vxores, subiectæ estote proprijs viris, vt conuenit in Domino, Ephes. 5. 22.

19 * Viri, diligite vxores, & ne sitis aduersus eas amarulenti. 1. Pet. 3. 2

20 * Filij auscultate parentibus in omnibus: hoc enim gratum est Domino. Ephes. 6. 1

21 * Patres, ne irritate liberos vestros, ne despondeant animum. Eph. 6. 5. Tit. 2. 9.

22 * Serui, auscultate per omnia ijs qui Domini sunt secundum carnem, non obsequijs ad oculum exhibitis, vt qui hominibus placere student, sed cum simplicitate cordis, timentes Deum. 1. Pet. 1. 18.

23 Et quicquid feceritis, ex animo facite, tanquam Domino, & non hominibus.

24 Sciētes vos à Domino recepturos mercedē hæreditatis: nā Domino Christo seruitis.

25 Qui verò iniuriam intulerit, refert iniuriam quam intulerit: nec est personarum respectus.

CAP. IIII.

1 Ad generales exhortationes redit. 3 Et precandi studium, 6 ac sermonum suauitatem præcipit. 7 Postremo commendationes ac salutationes subiungit.

Vt

VOs Domini, æquitatem & æquabili
seruis exhibete, scientes vos quoque
re Dominum in cœlis.

Luc 68.1 2 * In precibus perdurate, inuigilan
1.Thes.5. cum gratiarum actione.

17. 3 * Precantes simul etiam pro nobis,
Ephes. 6. Deus aperiat nobis ostium sermonis, vt lo
18. mur mysterium Christi, propter quod e
1.Thes.3. sum vinctus.

1. 4 Vt, *inquam*, illud patefaciam sicut o
tet me loqui.

Eph.5.15 5 * Sapienter vos gerite erga extra
opportunitatem redimentes.

6 Sermo vester semper cum gratia *sit*
conditus, vt sciatis quo modo oporteat v
vnicuique respondere.

7 Res meas omnes vobis notas faciet T
chicus, dilectus frater, & fidus minister,
conseruus in Domino.

8 Quem misi ad vos ad hoc ipsum vt co
noscat res vestras, & corda vestra consolet

9 Cum Onesimo fido & dilecto fratre, q
est ex vobis. Omnia *igitur* vobis exponen
quæ hic aguntur.

10 Salutat vos Aristarchus meus in capt
uitate socius, & Marcus consobrinus Barn
bæ, de quo accepistis mandata: si venerit
vos, excipite eum,

11 Et Iesus qui vocatur Iustus: qui sunt
ex circumcisione: hi soli adiutores in regno
Dei, fuere mihi solatio.

12 Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est
seruus Christi, semper decertans pro vobis in
precibus

precibus, vt ſtetis integri & repleti in omni voluntate Dei.

13 Hoc enim de eo teſtor, eum multo veſtri ſtudio ardere, & eorum qui ſunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.

14 Salutat vos Lucas medicus ille dilectus, & Demas.

15 *Salutate fratres qui ſunt Laodiceæ, & Nympham, & Eccleſiã quæ in domo illius eſt. 2. Tim. 4. 11.

16 Et quum perlecta fuerit apud vos Epiſtola, facite, vt etiam in Laodicenſium Eccleſia recitetur: & eam quæ ſcripta eſt ex Laodicea, vt vos quoque legatis.

17 Et dicite Archippo, Vide vt miniſterium quod accepiſti à Domino impleas.

18 Salutatio mea manu Pauli. Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia ſit vobiſcum. Amen.

Scripta eſt ad Coloſſenſes Roma, per Tychicum & Oneſimum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD Theſſalonicenſes prior.

CAP. I.

1 *Gratiarum actionem ideo præponit, 4 vt Dei beneficium eſſe admoneat quicquid prædicat in ipſis laude dignum, 8 & quod reliquis exemplum facti ſunt.*

PAVLVS

PAvlvs & Syluanus, & motheus. Eccleſiæ Th lonicenſium, *quæ eſt* in Patre & Domino Ieſu C ſto: Gratia *ſit* vobis & p Deo Patre noſtro, & D no Ieſu Chriſto.

2 Gratias agimus Deo ſemper de om bus vobis, mentionem veſtri facientes in p cibus noſtris.

3 Indeſinenter memoria repetentes ef cacem veſtram fidem, & laborioſam char tem, & tolerantem illam ſpem in Dom noſtro Ieſu coram Deo & Patre noſtro.

4 Vt quiſciamus, fratres dilecti, vos *eſſe* Deo electos.

5 Quoniam Euangelium noſtrum coni tit apud vos non loquutione duntaxat, ſed iam virtute, cum in Spiritu ſancto, tum certa perſuaſione multa, ſicut noſtis qu fuerimus inter vos veſtra cauſa.

6 Et vos imitatores noſtri facti fuiſtis, Domini recepto ſermone cum oppreſſion multa, cum gaudio Spiritus ſancti.

7 Adeò vt fueritis exemplaria omnib credentibus in Macedonia & in Achaia.

8 A vobis enim non ſolùm perſonuit ſe mo Domini in Macedonia & Achaia, verùm etiam in omni loco fides veſtra quæ eſt in Deum dimanauit, vt neceſſe non habeamus quicquam loqui.

9 Siquidem ipſi de nobis annuntiant qua lem ingreſſum habuerimus ad vos, & quom

do conuersi fueritis ad Deum, relictis idolis, vt seruiretis Deo viuo ac vero.

10 Et expectaretis Filium eius è cœlis, quem excitauit à mortuis, *nempe* Iesum, qui liberat nos ab ira illa ventura.

CAP. II.

1 *Declarat quomodo fide ipsis Euangelium prædicarit.* 5 *Neque lucrum,* 6 *aut gloriam quæsierit,* 10 *idque eorum testimonio probat.* 14 *Et quod ipsi infracto animo persecutiones a suis tulerint.* 17 *addit se magno illos videndi desiderio teneri.*

NAm ipsi nostis, fratres, ingressum nostrum ad vos non fuisse vanum.

2 Imò etiam *multa* prius passi, & contumelijs affecti Philippis, sicut nostis, libertate vsi sumus in Deo nostro, ad annuntiandum apud vos Euangelium Dei cum multo certamine.

3 Exhortatio enim nostra non fuit ex impostura, neque ex impuritate, neque cum dolo.

4 Sed sicut placuimus Deo *quibus* crederetur Euangelium, ita loquimur, non vt hominibus placentes, sed Deo qui approbat corda nostra.

5 Neque enim vnquam sermone assentatorio vsi sumus, sicut nostis: nec auaritiæ causa quicquam prætexuimus, Deus testis est.

6 Neque ex hominibus quærentes gloriam, nec à vobis, aut alijs, quum possemus oneri esse vt Apostoli Christi.

7 Sed

7 Sed fuimus placidi in medio vestri.
8 Vt si nutrix foueat liberos suos, ita
di vestri, auebamus impertiri vobis nõ
Euangelium Dei, sed etiam nostras ipsõ
animas, quòd chari nobis essetis.

Act. 20. 34. 9 Meministis enim fratres,* laboris nos
ac ærumnæ: nocte enim ac die operando,
1. Cor. 4. 12. quem vestrum grauaremus, prædicauimus
pud vos Euangelium Dei.

2. Thess. 3. 6. 10 Vos testes *estis* & Deus quomodo sa
& iustè, & inculpatè vobis qui creditis vi
mus.

11 Sicut nostis quomodo vnumquemq
vestrum, tanquam pater liberos suos, hortam
mur & consolabamur.

Eph. 4. 1. *Philip.* 1. 27. 12 * Et obtestabamur vt ambularetis sic
dignum est, Deo vocante vos ad suum reg
ac gloriam.

Col. 1. 10. 13 Propterea etiam nos gratias agimus De
indesinenter, quòd acceptum de Deo serm
nem quem audistis ex nobis, exceperitis n
vt sermonem hominum, sed (sicut est ver
vt Dei sermonem, qui etiam agit in vobis q
creditis.

14 Vos enim, fratres, imitatores facti e
Ecclesiarum Dei quæ sunt in Iudæa in Chri
Iesu, vt qui eadem passi sitis & vos à propri
contribulibus, sicut & ipsi à Iudæis.

15 Qui etiam Dominum Iesum & propri
Prophetas occiderunt, & nos exegerunt, ne
Deo placent, & omnibus hominibus adver
santur.

16 Prohibentes nos Gentibus loqui vt sa
uentur,

uentur, vt ſemper compleant peccata ſua, occupauit enim eos ira ad extremum vſque.

17 Nos verò fratres, orbati vobis ad temporis momentum, conſpectu, non animo eo vehemẽtiùs ſtuduimus videre faciem veſtram cum multo deſiderio.

18 Ideo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus) ſemel atque iterum, ſed impediuit nos Satanas.

19 Nam quæ eſt noſtra ſpes aut gaudium, aut corona de qua glorier? annon & vos in conſpectu Domini noſtri Ieſu Chriſti in eius aduentu?

20 Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.

CAP. III.

1 *Deſiderij erga illos ſui fidem facit, quod Timotheum ad eos miſerit.* 6. *Quod proſperi eorum ſtatus nuntio ita ſit affectus.* 9. *Vt gratias agere ſatis non poſſit.* 11. *Itaque in precationem erumpit.*

QVamobrem *hoc deſiderium* non amplius ferentes, optimũ duximus ſolis Athenis relinqui.

2 * Miſimuſque Timotheum fratrem noſtrum ac miniſtrum Dei, & adiutorem noſtrum in Euangelio Chriſti, ad vos ſtabiliendos & exhortandos ſuper fide veſtra: *Act. 16. 1.*

3 Vt nemo commoueatur in oppreſſionibus iſtis: ipſi enim noſtis ad id nos eſſe conſtitutos.

4 Etenim quum apud nos eſſemus, prædicaba-

cabamus vobis fore vt affligeremur: qu
cuenit, & noſtis.

5 Quamobrem etiam ego non am
ferens *veſtri deſiderium*, miſi *eum* vt co
ſcerem fidem veſtram, ne quo modo ten
vos tentator ille, & inanis redditus eſſet l
noſter.

6 Nuper autem quum veniſſet Timot
ad nos à vobis, annuntiaſſet nobis fide
charitatem veſtram, voſque bonam noſtri
moriam retinere: ſuper cupientes nos vi
ſicut nos quoque vos.

7 Propterea conſolationem accepi
fratres, ex vobis, in omni afflictione & ne
ſitate noſtra per veſtram fidem.

8 Nunc enim viuimus, ſi vos præſtati
Domino.

9 Nunc enim gratiarũ actionem poſſu
Deo rependere de vobis, ſuper omni ga
quo gaudemus propter vos corã Deo no

*Re.*1.10. 10 *Nocte ac die quàm vehementiſſ
1 5.23. precantes vt videamus veſtram faciem, & c
deſunt fidei veſtræ compleamus.

11 Ipſe verò Deus & Pater noſter, & D
minus noſter Ieſus Chriſtus dirigat viam
ſtram ad vos.

12 Faxit autem Dominus vt abundetis
exuberetis mutua inter vos charitate, &
omnes quemadmodum & nos in vos.

2.*Cor.*1 8 13 Vt corda veſtra inculpata ſtabiliat *
*Infr.*5.23 ſanctimonia coram Deo & Patre noſtro,
aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti c
omnibus ſanctis ſuis.

CA

CAP. IIII.

1 *Hortatur.* 3. *Ad vitæ sanctitatem.* 9. *Et charitatem mutuam.* 13. *More infidelium eos tristari vetet.* 15 *Et historiam resurrectionis nostræ graphice depingit.*

QVod superest igitur, fratres, rogamus vos & precamur per Dominum Iesum, vt sicut accepistis à nobis quomodo oporteat vos incedere, & placere Deo, magis excellatis.

2 Nostis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum Iesum.

3 Nam hæc est voluntas Dei, *nempe* sanctificatio vestra, *id est*, * vt abstineatis à scortatione : *Rom.12.1.*

4 *Et* sciat vestrum vnusquisque suum vas possidere cum sanctificatione & honore. *Eph.5.27*

5 Non cum morbo cupiditatis, sicut Gentes quæ non nouerunt Deum,

6 Ne quis opprimat aut circumueniat in negotio fratrem suum : quia vltio est dominus omnium istorum, sicut & antè diximus vobis, ac testificati sumus. *1.Cor.6.8*

7 * Non enim vocauit nos Deus ad immunditiam, sed ad sanctificationem. *1.Coe.1.2*

8 Proinde qui *hæc* reijcit, non reijcit hominem, sed Deum, qui etiam dedit nobis Spiritum suum sanctum,

9 * Cæterùm de fraterna charitate non necesse habetis vt scribam vobis : ipsi namque diuinitus edocti estis vt diligatis alij alios. *Ioh 13. 34.& 15. 12. 1. Ioh. 2. 8.& 4.25*

10 Nam & facitis hoc erga cunctos fratres

qui sunt in tota Macedonia, obsecramus
tem vos, fratres, vt magis excellatis.

11 Et contendatis quieti esse, & res vt
agere ac operari proprijs manibus vestris
cut vobis denuntiauimus.

12 Vt vos geratis honestè erga extran
& nulla re vobis sit opus.

13 Nolim autem vos in ignorantia v
sari, fratres, quod ad eos attinet qui obd
mierunt, vt ne doleatis, sicut & cæteri
spem non habent.

14 Nam si credimus Iesum mortuum
& resurrexisse, ita etiam Deus eos qui obd
mierint in Iesu, adducet cum eo.

15 Hoc enim vobis dicimus verbis D
mini, fore vt nos viui qui reliqui erimus in
uentu Domini, non præueniamus eos qui
dormierint.

16 Nam ipse Dominus cum hortat
clamore, & voce Archangeli ac Dei tub
scendet è cœlo; & qui mortui fuerint in C
sto, resurgent primùm.

17 Deinde nos viui, qui reliqui erim
rapiemur simul cum eis in nubes, in occur
Domini in aera, & ita semper cum Dom
erimus.

18 Itaque consolamini alij alios istis
monibus.

CAP. V.

1 *Curiosam temporum aduentus Christi inqu*
enem diuinans, 6 admonet vt assidue ad
excipiendum sint parati. 11 Hinc descen
varias admonitiones.

POrrò de temporibus & opportunitatibus, fratres, non est opus vt vobis scribam.

2 Ipsi enim penitus scitis diem illum Domini vt furem in nocte, ita venturum esse.

3 Quum enim dicent, Pax & tuta omnia: tunc repentinũ eis imminet exitiũ, sicuti dolor parturis mulieri ventrem ferenti, nec effugient.

4 At vos fratres, non estis in tenebris, vt dies ille vos tanquam fur deprehendat.

5 Omnes vos filij lucis estis, ac filij diei: non sumus nocti, neque tenebrarum.

6 Nempe igitur ne dormiamus vt reliqui, sed vigilemus, & sobrij simus.

7 Nam qui dormiunt, nocte dormiunt, & qui inebriantur, nocte sunt ebrij.

8 At nos qui sumus diei, sobrij simus, *induti thorace fidei & charitatis, & pro galea, spe salutis. *Esa. 59. 17 Eph. 6. 17

9 Nam non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum.

10 Qui mortuus est pro nobis: vt siue vigilemus siue dormiamus simul cum eo viuamus.

11 Quapropter adhortamini alij alios, & ædificate singuli singulos sicut & facitis.

12 Rogamus autem vos, fratres, vt agnoscatis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino, & admonent vos.

13 Et quàm maximè charos ducatis propter opus ipsorũ, pacẽ colite inter vos mutuò.

14 Precamur autẽ vos, fratres, monete inordinatos, consolamini eos qui pusillo animo sunt, sublevate infirmos, patientes estote erga omnes.

Prou.17. 15 * Videte ne quis malum pro malo
15.& 20 piam reddat: sed beneficentiam semper se
20. minitum inter vos mutuò, tum erga omnes.
Mat. 5. 16 Semper gaudete.
42. 17 * Indesinenter orate,
Rom.12. 18 In omnibus gratias agite: hæc enim
17. voluntas Dei per Christum Iesum erga vos
1.Pet. 3. 19 Spiritum ne extinguite.
9. 20 Prophetas ne pro nihilo habete,
Eccl.18. 21 Omnia explorate: quod bonum fue
22. retinete.
Luc.18.1 22 Ab omni specie mali abstinete.
23 Ipse autem Deus pacis *auctor* sanctifica
vos totos: & integer vester spiritus, & anim
& corpus inculpatè in adventum Domini n
stri Iesu Christi seruentur.
1.Cor.19. 24 * Fidelis est qui vocauit vos, qui etia
id efficiet.
25 Frat es orate pro nobis.
26 Salutate fratres omnes cũ osculo sanc
27 Adiuro vos per Dominum, vt recitet
hæc Epistola omnibus sanctis fratribus.
28 Gratia Domini nostri Iesu Christi
vobiscum. Amen.

Ad Thessalonicenses prima scripta fuit Athenis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES, II.

CAP. I.

3. *Laudat incrementa Fidei, Charitatis.* 4. *Ob*
tolerantia

tolerantia Theſſalonicenſium. 6. Et Dei vltionem aduerſus piorum oppreſſores deſcribens. 10. Fideles docet recumbere in expectationem extremi iudicij.

PAulus & Siluanus & Timotheus Eccleſiæ Theſſalonicenſium, *quæ eſt* in Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto.

2 Gratia *ſit* vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.

3 * Gratias agere debemus Deo ſemper de vobis, fratres, vt par eſt, quòd vehemẽter augeſcat fides veſtra, & abundet mutua vniuſcuiuſque omnium veſtrum charitas: 1. *Theſſ.* 3. 2.

4 Adeò vt noſipſi de vobis gloriemur apud Eccleſias Dei, *id eſt*, de tolerantia veſtra & fide in omnibus perſecutionibus veſtris & oppreſſionibus quas toleratis.

5 *Quæ res* manifeſto eſt indicio iuſti * iudicij Dei, vt digni cenſeamini regno Dei pro quo etiam *iſta* patimini. *Iud.* 6.

6 Si quidem iuſtum eſt apud Deum viciſſim reddere ijs qui affligunt vos, afflictionem:

7 Vobis verò qui affligimini, relaxationem nobiſcum, * quum patefiet Dominus Ieſus de cœlo cum Angelis potentiæ ſuæ. 1 *Theſſ.* 4. 16.

8 Cum flammeo incendio, infligens vltionem ijs qui Deum non nouerunt, neq; auſcultant Euangelio Domini noſtri Ieſu Chriſti:

9 Qui pœnam pendent æterni exitij, *dãnati*

à præsente Domino & potente ipsius glori
10 Quum venerit vt glorificetur in sanc
suis, & admirandus fiat in fidelibus omnib
(quòd fides habita sit testimonio nostro ap
vos) in die illo.
11 Cuius etiam rei gratia precamur se
per pro vobis, vt vos dignetur ista vocatio
Deus noster, & cõpleat omnem suæ bonita
gratuitã beneuolentiã, & opus fidei poten
12 Vt glorificetur nomen Domini nos
Iesu Christi in vobis, & vos in eo, ex gra
Dei nostri, & Domini Iesu Christi.

CAP. II.

1 *Negat venturum Christi diem donec in Apost*
siam prolapsus fuerit mundus, 3 *& reuelat*
fuerit Antichristus: 8 *cuius interitum descri*
bit. 15 *Infertque inde exhortationem ad co*
stantiam.

ROgamus autem vos, fratres, per aduentu
Domini nostri Iesu Christi, & nostri
eum aggregationem.
2 Ne citò à mente dimoueamini, neq
turbemini, neque per spiritum, neque per se
monem, neque per Epistolam tanquam p
nos *scriptam*, quasi instet dies ille Christi.
3 Ne quis vos seducat vllo modo. N
enim *aduenier dies Christi*, quin venerit de
ctio priùs, & retectus fuerit homo ille sce
ratus, filius, *inquam*, ille perditionis.
4 Sese opponens & offerens aduer
quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò v
tem

templo Dei tanquam Deus sedeat, præ se ferens se esse Deum.

5 An non meministis me, quum adhuc essem apud vos, hoc dixisse vobis?

6 Nunc verò quid obstet nostis, vt is suo tempore retegatur.

7 Iam enim peragitur mysterium iniquitatis: tantum qui nunc obstat, *obstabit* vsquedum è medio sublatus fuerit.

8 Et tunc retegetur impius ille, quem Dominus * conficiet spiritu oris sui, & illustri aduentu suo abolebit. *Esa.* 11.4.

9 *Illum, inquam*, cuius aduentus est ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & signis ac prodigijs mendacibus

10 Et cum omni fraude iniustitiæ in ijs qui pereunt, pro eo quòd amorem veritatis non receperunt vt salui fierent.

11 Propterea igitur mittet illis Deus efficaciam deceptionis, vt credant mendacio.

12 Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, sed acquieuerunt in iustitia.

13 Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres, dilecti à Domino, quòd elegerit vos Deus ab initio ad salutẽ per sanctificationẽ spiritus, & fidẽ habitã veritati

14 Quo vocauit vos per Euangelium nostrum, ad obtinendam gloriam Domini nostri Iesu Christi.

15 Nempe igitur, fratres, perstate & retinete traditam doctrinam, quã edocti estis siue per sermõnem, siue per Epistolam nostram.

16 Ipse verò Dominus noster Iesus Chri-

ſtus, & Deus ac Pater noſter, qui dilexi
& dedit conſolationem æternam & ſpe
per gratiam,

17 Conſoletur veſtra corda, & ſtabi
vos in omni ſermone & opere bono.

CAP. III.

1 *Monet vt pijs precibus Euangelij prædic*
nem promoueant. 6. *Et ſe ſubducant ab*
ctio. 11. *Et curioſitate turbant ordinem p*
cum. 14. *Quos etiam a communi fidelium*
tu excludit.

Eph.6.19 QVod * ſupereſt, precamini fratres, pro
Col.4.3. bis, vt ſermo Domini currat, & glorifi
tur ſicut & apud vos.

2 Et vt eripiamur à proteruis ac ſceler
hominibus: non enim omnium eſt fides.

3 Sed fidelis eſt Dominus, qui ſtabilie
& tuebitur à malo.

4 Confidimus autem per Dominum de
bis, vos, quæ denuntiamus vobis, & facer
facturos eſſe.

5 Dominus verò dirigat veſtra corda
Dei charitatem, & Chriſti expectationem.

6 Denuntiamus autem vobis, fratres,
1.Cor.11 nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubd
2 catis vos ab omni fratre qui inordinatè ſe
1.Theſ.4. rit, & non ex tradita doctrina quam accepe
11. nobis.
Act.20. * 7 Nam ipſi ſcitis * quomodo oportea
34. imitari: * quoniam non inordinatè nos ge
2.Theſ.3 mus inter vos,

8 Nec

8 Neque gratis panem edimus *acceptum* à quoquam: sed cum labore & ærumna nocte dieque operantes, ne quem vestrum grauare-

fi. Ms.

9 Non quòd nobis *id* non liceat: sed vt nosmetipsos pro exemplari exhibeamus vobis ad nos imitandos.

10 Etenim quum essemus apud vos, hoc denuntiabimus vobis, quòd si quis nolit operari, etiam non edito.

11 Audimus enim quosdam versari inter vos inordinatè, nihil operis facientes, sed curiosè agentes.

12 Ijs autem qui sunt istiusmodi, denuntiamus & eos obsecramus per Dominum nostrum Iesum Christum, vt cum quiete operantes, suo pane vescantur.

13 Vos autem, fratres, ne segnescite in benefaciendo.

14 Quod si quis non auscultat nostro per Epistolam sermoni, hunc notate: & ne commercium habete cum eo, vt eum pudeat.

15 Neque vt inimicum ducite, sed admonete vt fratrem.

16 Ipse autem Dominus pacis *auctor* semper det vobis pacem omni modo. Dominus sit cum omnibus vobis.

17 Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola, ita scribo.

28 Gratia Domini nostri Iesu Christi *sit* cum omnibus vobis. Amen.

Ad Thessalonicenses secunda missa fuit Athenis.

EPISTOLA PA
APOSTOLI AD
Timotheum I.

CAP. I.

*1 Absolutum veri pastoris exemplar pr
cum præcipua eius functio sit in docendo
net vt reiectis vanis quæstionibus,
5 quæ charitatem & fidem spirent. 1
contemptui sit sui authoritas, 14 qualis
sit per Dei gratiam honorifice præditus.*

AVLVS Apostolus Iesu
stli ex ordinatione Dei
toris nostri, & Domi
Christi, spei nostræ.

2 Timotheo germa
lio in fide: Gratia *sit tib*
sericordia & pax à De
tre nostro, & Christo Iesu Domino nost

3 Sicut te iam precatus vt permanere
phesi, quum proficiscerer in Macedoniam,
de, vt denuntiares quibusdam ne diuersam
trinam docerent.

4 Nec attenderent fabulis & genealogiis
finitis, quæ potius quæstiones præbent, q
ædificationem Dei, quæ est per fidem.

Infr. 4.7. & 6.3. Tit. 2.4. 5 *Porrò finis mandati est charitas ex
corde, & conscientia bona, & fide non

6 A quibus quum quidam vt à recto
errarint, deflexerunt ad vaniloquentiam.

7 Volentes esse legis doctores, nec in

gétes quæ loquúntur, neq; de quibus asseuerãt.

8 Scimus autem bonam esse Legem, si quis ea legitimè vtatur.

9 *Nempe* sciens Legem iusto positam non esse, sed Legis contemptoribus, & ijs qui subijci nesciunt, impijs et peccatoribus, nefarijs et profanis, patricidis & matricidis, homicidis:

10 Scortatoribus, masculorũ concubitoribus, plagiarijs & mẽdacibus, periuris, & siquid aliud est quod sanæ doctrinæ sit oppositum.

11 *Quæ est* secundum glorioſum Euangelium beati Dei, quod concreditum est mihi.

12 Gratiam igitur illi habeo qui me robustum efficit, *id est*, Christo Iesu Domino nostro: quòd me fidelem duxerit, vt qui *me* in ministerio constitueric.

13 Qui priùs eram blasphemus & persequutor, & iniurioſus: sed mei misertus est: nam ignorans id faciebam, *nempe* fidei expers.

14 Superabundauit autem gratia illa Domini nostri cum fide & dilectione in Christo Iesu.

15 Fidus *est hic* sermo, & modis omnibus dignus quem amplectamur, * Christum Iesum veniſſe in mundum vt peccatores seruaret, quorum primus sum ego. *Mat. 9. 3. Mar. 2. 17.*

16 Verùm ideò misertus est mei, vt in me primò ostenderet Iesus Christus omnem clementiam, vt essem exemplo credituris ipsi in vitam æternam.

17 Regi autem æterno, immortali, inuisibili, soli sapienti Deo honor *sit* & gloria in secula seculorum. Amen.

18 Hoc

18 Hoc mandatum commendo e
Timothee, *nempe* vt ſecundum præg
te prophetias, milites per eas bonam
militiam,

19 Retinens fidem & bonam conſcie
qua repulſa, nonnulli naufragium fide
runt:

1.Cor.5.5 20 Ex quibus Hymeneus & Alex
quos tradidi Satanæ, vt diſcerent non bl
mare.

CAP. II.

1 *In precibus publicis vult omnes comm
Deo.* 4 5. *Idque duplici ratione.* 8. *Inde
eminſtunque loci ſunt, ad orationem invit
Et quo veſtitu.* 11. *Quaque modeſtia m
ſacro cœtu ſe gerere debeant, diſſerit.*

ADhortor igitur ante omnia vt fiant de
cationes. preces, poſtulationes, grati
actiones pro quibuſvis hominibus.

2 Pro Regibus & quibuſvis in emin
conſtitutis: vt tranquillam ac quietam v
degamus cum omni pietate & honeſtate.

3 Nam hoc bonum eſt & acceptum co
ſeruatore noſtro Deo:

4 Qui quoſuis homines vult ſeruari, &
agnitionem veritatis venire.

5 Vnus enim Deus, vnus etiam Medi
Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus:

6 Qui ſemetipſum dedit redemptionis
tium pro quibuſvis, *Chriſtus, inquam,* teſti
2.Tim.1.9 nium illud ſuis temporibus *deſtinatum.*

7 Cuius conſtitutus ſum ego præ
Apoſto

Apostolus, (veritatem dico per Christum, non mentior) doctor, *inquam*, Gentium cum fide ac veritate.

8 Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attollentes absque ira & disceptatione.

9 * Itidem & mulieres amictu honesto, cum verecundia & modestia ornare sese, non cincinnis, vel auro, vel margaritis, vel pretioso vestitu : 1. Pet. 2. 3. †

10 Sed (*quod decet mulieres pietatem* †
spondentes) operibus bonis.

11 Mulier cum silentio discito cum omni subiectione.

12 * Mulieri enim docere non permitto, neque authoritatem vsurpare in virum, sed esse in silentio, 1. Cor. 14 34. †

13 * Adam enim prior formatus est, deinde Eua. Gen. 1. 27.

14 Adam non fuit seductus : * sed mulier seducta, causa transgressionis fuit. Gen. 3. 6.

15 Seruabitur tamen liberos gignendo, si manserit in fide ac charitate, & sanctificatione cum modestia. †

CAP. III.

2 Episcopos 8 & Diaconos Christianos depingit, cum eorum vxoribus, 12 liberis & familia, 15 Et Ecclesiam domum Dei nominat.

FIdus *est hic* sermo, Si quis episcopatum appetit, præclarum opus desiderat.

2 * Oportet igitur episcopum irreprehensum esse, vnius vxoris virum, vigilantem, Tit. 1. 6.

temperantem, compositum, hospitalem, tum ad docendum.

3 Non vinosum, non percussorem, non turpem quæstum facientem, sed æquum, non num à pugnis, alienum ab auaritia.

4 Qui suæ domui bene præsit, qui contineat in subiectione cum omni hon

5 (Nam si quis propriæ domui præ scit, quomodo Ecclesiam Dei curabit

6 Non nouitium, ne inflatus in crim nem incidat diaboli.

7 Oportet autem eum etiam bonum re testimonium ab extraneis : ne in p incidat & laqueum diaboli.

8 Diaconos itidem honestos, non gues, non multo vino deditos, non t quæstum facientes.

Sup.1.19 9 Tenentes mysterium fidei * cum conscientia.

10 Atque hi etiam probentur priùs, ministrent, si sint inculpati.

11 Vxores itidem honestas, non ca osas, sobrias, fidas in omnibus.

12 Diaconi sint vnius vxoris mari liberis rectè præsint, & proprijs domib

13 Nam qui benè ministrauerint, gr sibi bonum acquirunt, & multam libe per fidem quæ est in Christo Iesu.

14 Hæc tibi scribo, sperans fore ut ad te veniam.

15 Quod si tardiùs venero, vt non modo oporteat in domo Dei versari, Ecclesia Dei viui, columna & stabilim veritatis.

16 Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne, iustificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam.

CAP. IIII.

1 Falsas doctrinas, 3 tam de coniugij & ciborum discrimine, 7 quam profanas damnat. 8 Commendat autem pietatis studium, 12 & assiduam Scripturæ lectionem.

SPiritus autem disertè dicit fore, vt posterioribus temporibus desciscant quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum,

2 Per hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia cauterio reiecta est.

3 Prohibentium contrahere matrimonium, *iubentium* abstinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem.

4 Nam quicquid creauit Deus, bonum *est*: nec quicquam reijciendum *est*, si cum gratiarum actione sumatur.

5 Sanctificatur enim per verbum Dei & preces.

6 Hæc si subieceris fratribus, bonus eris minister Iesu Christi, innutritus in sermonibus fidei, bonæque doctrinæ quam assectatus es.

7 Cæterùm profanas & aniles fabulas reijce: sed exerce teipsum ad pietatem.

8 Nam corporalis exercitatio paululum habet vtilitatis: at pietas ad omnia vtilis est,

vt

vt quæ promissionem habeat vitæ p
& futuræ.

9 Fidus *est* hic sermo, & dignus qu
bus modis recipiatur.

10 Nam idcirco etiam fatigamur
bris afficimur, quod speremus in Deo
qui est conseruator omnium hominu
ximè *vero* fidelium.

11 Hæc denuntia & doce.

12 Nemo tuam iuuentutem despici
esto exemplar fideliũ in sermone, in cõ
one, in charitate, in spiritu, in fide, in pu

13 Interim dum venio, attende le
exhortationi, doctrinæ.

14 Ne negligito donum quod in
quod datum est tibi per prophetiam, c
positione manuum presbyterij.

15 Hæc meditare, in his esto, vt tuu
fectus manifestus sit inter omnes.

16 Attende tibi ipsi & doctrinæ, e
mane in istis: id enim si feceris, & te
seruabis, & eos qui te audierint.

CAP. V.

1 *Postquam modum monendi singulos pres*
5 *de viduis agit quæ tunc in Ecclesia min*
um cooptabantur, 17 *inde a presbyteros*
22 *& quadam corporis valetudini ser*
admisceat.

SEniorem ne increpato, sed hortare v
trem: iuniores, vt fratres.

2 Mulieres natu grandiores vt m
niores, vt sorores, cum omni puritate.

3 Vi

3 Viduas honora quæ verè viduæ sunt.

4 Quòd si qua vidua liberos aut nepotes habet, discant inprimis *in* propriam domum pietatem exercere, & vicem rependere parentibus: hoc enim est honestum & acceptum coram Deo.

5 Porrò quæ verè vidua est ac sola, sperat in Deo, & permanet in supplicationibus & precibus nocte ac die.

6 At quæ in luxu viuit, ea viuens mortua est.

7 Hæc igitur denuntiato, vt sint irreprehensæ.

8 Quod si quis suis & maximè domesticis non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.

9 Vidua alligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit vnius viri vxor.

10 In operibus bonis idoneo testimonio ornata: si liberos educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subuenit, si omne bonum opus est assiduè secuta.

11 Porrò iuniores viduas recusa: postquam enim lasciuierunt aduersus Christum, nubere volunt,

12 Damnandæ, quòd primam fidem reiecerint.

13 Simul autem etiam otiosæ *esse* discunt, circumeuntes domos: imò non solùm otiosæ, sed etiam nugaces & curiosæ, garrientes quæ non oportet.

14 Velim igitur iuniores nubere, liberos gignere, domum administrare, nullam occa-

sionem dare aduersario ad maledicendum.
15 Iam enim nonnullæ deflexerunt, quutæ Satanam.
16 Quòd si quis fidelis aut si qua fide habet viduas, eis subuenito, & non onera Ecclesia, vt ijs quæ veræ viduæ sunt, subue
17 Qui benè præsunt presbyteri, dup honore digni habentor, maximè qui labor in sermone & doctrina.
Deut.25.4. 18 Dicet enim Scriptura, * Boui tritur non obligabis os. Et, * Dignus est opera
1.Cor.9.9 mercede sua.
Mat.10. 19 Aduersus presbyterũ accusationem
10. admittito, nisi sub duobus aut tribus testi
Luc.10.1 20 Eos qui peccant, coram omnibus gue, vt & reliqui timeant.
Iust.9.13. 21 * Obtestor in conspectu Dei, & D mini Iesu Christi, electorum Angelorum hæc serues, absque eo vt vnum alteri pr ras, nihil faciens in alteram partem d nando.
22 Manus citò ne cui imponito, n communicato peccatis alienis : temeti purum serua.
23 Ne amplius esto abstemius : sed paucnlo vtere, propter stomachum tu crebras tuas infirmitates.
24 Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcuntia damnationi : dam verò subsequuntur.
25 Itidem & bona opera antè ma sunt : & ea quæ secus habent, occulta possiunt.

CAP. VI.

1 Docet quid ſeruos deceat. 10 Quam exitioſa peſtis ſit auaritia, 13 & poſtquam obiter de diuitibus meminit, iterum prohibet Timoth. ne ſe manibus doctrinis impediat.

QVicunque* ſub iugo ſunt ſerui, ſuos dominos omni honore dignos ducunto, ne nomen Dei & doctrina blaſphemetur. *Eph. 6.5. Col. 3.22. Tit. 2.9.*

2 Qui verò fideles habent dominos, ne eos deſpiciant quòd fratres ſint, ſed potiùs inſeruiant quòd fideles ſint ac dilecti, qui beneficentiam illam capeſſunt. Hæc doce, exhortare. *2. Pet. 2. 19.*

3 Si quis diuerſam docet doctrinam, neque accedit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ.

4 *Is* turget, nihil ſciens, ſed inſaniens circa quæſtiones ac verborum pugnas: ex quibus naſcitur inuidia, lis, maledicentia, ſuſpiciones malæ.

5 Peruerſæ excitationes hominum mente corruptorum, & qui priuati ſunt veritate, & quæſtui habent pietatem: ſecede ab ijs qui eiuſmodi ſunt.

6 Eſt autem quæſtus magnus pietas cum animo ſua ſorte contento.

7 Nihil enim intulimus in mundum, videlicet nec efferre quicquam poſſumus.

8 Sed habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti erimus.

9 Qui autem volunt diteſcere, incidunt

in tentationem & laqueum, & cupiditat
multas amentes & damnosas, quæ deme
gunt homines in exitium & interitum.

10 Siquidem radix omnium malorum
amor pecuniæ: quam quidam dum appet
aberrarunt à fide, & seipsos transfixerunt d
loribus multis.

11 Tu verò, homo Dei, ista fuge: sec
autem iustitiam, pietatem, fidem, charitat
tolerantiam, lenitatem.

12 Decerta præclarum certamen fid
apprehende vitam æternam, cuius causa &
catus es, & professus præclaram professio
coram multis testibus.

Sup. 5. 21. 13 *Denuntio tibi coram Deo qui viv
Mat. 27. catomnia, & Iesu Christo, qui *testatam
11 cit coram Pontio Pilato bonam illam pro
Ioh. 18. fionem.
37.

14 Vt serues hæc mandata, maculæ &
pæ omnis expers, vsque ad illustrem illum
uentum Domini nostri Iesu Christi.

15 Quem temporibus suis ostende
Sup. 1. 11 *beatus & solus Princeps, Rex regum & D
Apoc. 17 minus dominorum.
14 & 19
15.

16 Qui solus habet immortalitatem,
Ioh. 1. 18 cem habitans inaccessam, *quem videt n
hominum, neque videre potest: cui hono
robur æternum. Amen.

17 Iis qui diuites sunt in hoc seculo,
Mat. 4. nuntia, ne efferantur animo, * neque spen
19. nant in diuitijs incertis, sed in Deo viuo,
Luc. 12. præbet nobis omnia copiosè ad fruendu
21.

18 Vt alijs benefa[illegible]ant, vt diuites sint

vibus bonis, faciles ad impartiendum, facilis communicatus. 1 Tim. 6.

† 19 Recondentes sibi ipsis * fundamentum bonum in posterum, vt apprehendant æternam vitam. Mat. 4.7. & 6.20

† 20 Timothee depositum serua & auersare profanos de rebus inanibus clamores, & oppositiones falsò nominatæ scientiæ.

21 Quam nonnulli præ se ferentes, circa fidē aberrarunt à scopo. Gratia sit tecū Amen.

Ad Timotheum prior, missa fuit Laodicea quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD Timotheum II.

CAP. I.

3 Laudata fide Timothei, 6 in munere sibi commisso fideliter pergat, eum hortatur. 8 Et ne propter sua vincula, 9 aut aliorum defectiones labefcat, 11 de suo Apostolatu gloriatur. 14 & depositi custodiam illi commendat. 16 Laudat etiam Onesimum.

PAVLVS Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ quæ est in Christo Iesu.

2 Timotheo dilecto filio, gratia, misericordia, pax à Deo Patre & Christo Iesu Domino nostro.

Act.23.1 3 Gratiam habeo Deo, * cui seruio à maioribus cum pura conscientia, prout assiduam tui memoriam teneo in precibus meis nocte ac die.

4 Desiderans te videre, memor tuarum lachrymarum, vt gaudio replear.

5 Reuocans in memoriam eam quæ in te est non simulatam fidem, quæ habitauit priùs in auia tua Loide, & matre tua Eunice: persuasus sum quod in te quoque.

6 Quam ob causam suggero tibi vt exsuscites donum Dei quod est in te per impositionem manuum mearum.

7 Non enim dedit nobis Deus spiritum timiditatis, sed roboris & charitatis, & sanctitatis animi.

8 Ne igitur te pudeat testimonij Domini nostri, neque te pudeat mei, qui sum captiuus ipsius: sed esto particeps afflictionum Euangelij ex potentia Dei.

2. Cor.1. 1. Ro 6.25. Eph. 1.4. Col.1.27. 9 Qui seruauit nos, & vocauit * vocatione sancta: non ex operibus nostris, sed ex suo proposito: & gratia, quæ data quidem est nobis in Christo Iesu * ante tempora seculorum.

Tit.1.2. 10 Sed patefacta nunc est per illustrem illum aduentum Seruatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelium.

1.Tim.2. 7. 11 * Cuius causa constitutus sum ego praeco & Apostolus, ac doctor Gentium.

12 Quam ob causam & hæc patior, sed non erubesco

erubesco: noui enim cui crediderim, & mihi persuasum est eum posse depositum meum in illum diem seruare.

13 Expressam formam teneto sanorum sermonum, quos à me audisti cum fide & charitate quæ est in Christo Iesu.

14 Præclarum depositum serua per Spiritum sanctum qui inhabitat in nobis.

15 Nosti hoc, auersatos me fuisse omnes qui sunt in Asia: ex quibus est Phrygellus & Hermogenes.

16 Præstet misericordiam Dominus Onesiphori familiæ: quoniam sæpè me recreauit, & catenam meam non erubuit.

17 Imò quum esset Romæ, studiosissimè quæsiuit me, & inuenit.

18 Det ei Dominus vt inueniat misericordiam apud Dominum in die illo: quàm multa etiam Ephesi subministrarit, tu optimè nosti.

CAP. II.

1 Vt perseuerantiam in militia Christiana commendet, 3 similitudines sumit 4 a militibus, 6 & ab agricolis. 12 Vincula sua sanctis vsui esse declarat. 15 Inde monet Timoth. vt sermonem veritatis recte dispertiat, 17 & reproborũ exempla fugiens, 22 modeste omnia agat.

TV igitur, fili mi, corroborare per gratiam quæ est in Christo Iesu.

2 Et quæ audisti à me inter multos testes, hæc committe fidelibus hominibus, qui sunt idonei ad alios quoque docendos.

3 Tu igitur tolerans esto labor um v
tus miles Iesu Christi.

4 Nemo qui militat implicatur vitæ n
tijs, vt ei placeat à quo dilectus est miles.

5 Quoque si certet etiam aliquis, non
ronatur nisi legitimè certauerit.

6 Agricolam oportet priùs labo rando
ctus percipere.

7 Considera quæ dico : Det igitur
Dominus intelligentiam in omnibus.

8 Memento Iesum Christum resurre
ex mortuis, *factum* ex semine Dauid secun
Euangelium meum.

9 In quo, velut facinorosus, affligor v
ad vincula : sed sermo Dei non est vinctus.

10 Ideò omnia sustineo propter electos
& ipsi salutem consequantur quæ est in C
sto Iesu, cum gloria æterna.

Ro.6.5. 11 Fidus *est hic* sermo. * nam si cum
Mat.10. mortui sumus, cum *eo* etiam viuemus.
33.

12 Si patientes fuerimus, etiam cum e
Marc.8. gnabimus : * si abnegamus, & ille abneg
38. nos.

Rom.3.3 13 Si infidi sumus, * ille *tamen* fidus
& 9.6. net : negare seipsum non potest.

14 Hæc suggere, obtestans coram D
no, ne verborum pugnas sequantur : qu
nullam adfert vtilitatem, *imo* auditores
uertit.

15 Stude teipsum probatum sistere D
operarium qui non erubescat, & qui rectè
monem veritatis ferat.

16 Prophanos autem & rebus
clam

clamores cohibe : ad maiorem enim procedent impietatem.

17 Et sermo eorum depascet vt gangræna ex quibus est Hymenæus & Phyletus.

18 Qui circa veritatem aberrarunt à scopo, dicentes resurrectionem iam esse factam, & subuertunt quorundam fidem.

19 Solidum tamen fundamentum Deistat, habens sigillum hoc, Nouit Dominus qui sint sui : &, discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Christi.

20 Cæterùm in magna domo non tantùm sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea ac testacea,* & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus. Ro. 9. 21.

21 Si quis igitur seipsum ab his expurgarit, erit vas ad decus sanctificatum, & accommodum vsibus Domini, & ad omne opus bonum comparatum.

22 Iuueniles autem cupiditates fuge : sed *sectare iustitiam, fidem, charitatem, pace cum ijs qui inuocant Dominum ex puro corde. 1. Cor. 1. 2. 1. Tim. 1. 4. & 4. 7. Iac. 3. 9.

23 Stultas autem & ineruditas quæstiones reijce, sciens eas gignere pugnas.

24 Seruum autem Domini non oportet pugnare sed placidum esse erga omnes, aptum ad docendum, tolerantem malos.

25 Cum lenitate erudientem eos qui contrario animo sunt affecti : ecquando det eis Deus vt resipiscentes agnoscant veritatem.

26 Et *elapsi* ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis sanitatem recipiant, ad *præstandum* illius voluntatem.

CAP.

CAP. III.

2 Prædicit quam infesta pijs tempora immi[nent], sed fiducia victoriæ, 10 animat eum ad c[onstan]tiam: 14 exercitationem sanæ doctrinæ [illi] commendans.

1. Tim 4. 1 ILlud autem scito, * fore vt extremis di[ebus] 1. instent tempora molesta.

2. Pet. 1. 3. Iud, 18. 2 Erunt enim homines sui amantes, [cupidi], glorioſi, ſuperbi, maledici, parentibus in[obedientes], rigeri, ingrati, prophani.

3 Charitati expertes, neſcij fœderis, [in]mmiatores, intemperantes, immites, mi[sosagathi], amantes bonorum.

4 Proditores, præcipites, inflati, volu[ptatum] tem amantes potiùs quàm amantes Dei.

5 Habentes formam pietatis, ſed qui[dem] eius abnegarint: illos igitur auerſare.

6 Ex his enim ſunt iſti qui irrepunt in [do]milias, & captiuas ducunt mulierculas, on[ustas] peccatis, actas cupiditatibus variis.

7 Semper diſcentes, ſed quæ nunquam [ad] cognitionem veritatis venire poſſint.

Exod. 7. 31. 8 * Quemadmodum autem Iannes & Ia[mbres] bres reſtiterunt Moſi, ita & hi reſiſtunt [veri]tati, homines mente corrupti, reprobi [circa] fidem.

9 Sed non procedunt amplius: nam [inſi]pientia iſtorum euidens erit omnibus, vt & [illo]rum fuit.

10 Tu verò aſſecutus es doctrinam, [mei], vitæ meæ rationem, propoſitum, [fi]lenitatem, charitatem, tolerantiam.

11 Persequutiones, afflictiones quæ mihi acciderunt Antiochiæ, Iconij, Lystris : quas persequutiones sustinuerim : sed ex omnibus eripuit me Dominus.

12 Sed & omnes qui volunt piè viuere in Christo Iesu, persequutionem patientur.

13 Improbi autem homines, & impostores procedent in peius, tum seducentes *alios*, tum seducti *ipsi*.

14 At tu permane in ijs quæ didicisti, & quæ tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris.

15 Teq; à puero sacras literas nouisse, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.

16 * Tota Scriptura diuinitus *est* inspirata, & vtilis ad doctrinã, ad redargutionẽ, ad correctionem, ad institutionem quæ *est* in iustitia. 2. Pet. 1. 20.

17 Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus.

CAP. IIII.

1 *Obtestatur eum vt maxime Euangelium prædicet, 3 in tam deplorato tempore. 6 Sibi in propinquo esse mortem, 8 sed ita vt quasi victor, ad gloriosum triumphum properet. 10 Tandem accersendi Timoth. necessitatem 11 ex præsenti suo statu ostendit.*

OBtestor igitur ego coram Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos in illustri illo suo aduentu & regno suo.

2 Prædica sermonem, insta tempestiuè, intempestiuè : argue, obiurga, exhortare cum

omni

omni lenitate & doctrina.

3 Nam erit tempus quum sanam d
nam non tolerabunt, sed auribus pruri
ipsi secundum suas illas peculiares cupi
tes, coaceruabunt doctores.

4 Et à veritate quidem aures auerten
fabulas verò conuertentur.

5 At tu vigila in omnibus, perfer iniu
opus perage Euangelistæ, ministerij tui
nam fidem facito.

6 Nam ego iam labor, & tempus mea
solutionis instat.

7 Certamen illud præclarum decer
cursum consummaui, fidem seruaui.

8 Quod superest, reposita est mihi iu
corona, quam reddet mihi Dominus in
die, iustus ille Iudex: non solum autem m
sed & omnibus qui expetiuerint illustre
lum ipsius aduentum.

9 Stude venire ad me citò.

10 Nam Demas me deseliquit, ample
præsens seculũ, & profectus est Thessalo
Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

Col.4.9. 11 * Lucas mecum est solus, Marcum
sumptum adhuc tecum: est enim mihi pe
lis ad ministerium.

12 Porrò Tychicum misi Ephesum.

13 Penulam quam reliqui Troade a
Darpum, adfer quum venies, & libros, ma
mè membranas.

14 Alexander faber ærarius multa
mihi exhibuit; reddat ei Dominus fecu
sta ipsius.

15 Q

15 Quem & tu cave: vehementer enim restitit sermonibus nostris.

16 In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt: (ne illis imputetur.)

17 Sed Dominus mihi adfuit, & corroborauit me, vt per me fieret fides præconij quod audierint omnes Gentes: & ereptus sui ex ore leonis.

18 Et eripiet me Dominus ab omni opere malo, seruabitque regno suo cœlesti: cui gloria in secula seculorum. Amen.

19 Salutа Priscam & Aquilam, & Onesiphori familiam.

20 Erastus mansit Corinthi: Trophimi autem reliqui Mileti ægrotantem.

21 Stude venire ante hyemem. Salutat te Eubulus & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.

22 Dominus Iesus Christus *sit* cum spiritu tuo. Gratia *eius sit* vobiscum.

Scripta est Roma secunda ad Timotheum, qui primus Ephesi ordinatus fuit Episcopus, quum Paulus iterum sisteretur Cæsari Neroni.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM.

CAP. I.

1 *Docens quales oporteat ministros eligere,* 10 *si-*

mul

mul ostendit quomodo vanilo quῖ̃s os … oporteat. 12 Hac occasion perstringis Cr… um mores, 14 ac Iudaos qui in rebus … sanctitatem locabant.

PAVLVS seruus Dei Apo… autem Iesu Christi, secu… fidem electorum Dei, & a… onem veritatis quæ est s… dum pietatem.

2 Ad spem vitæ æternæ … Ro.16.25 promisit Deus ille mentiri nescius * an… Eph.1.9 pora secularia, patefecit autẽ tẽporibus … Col.1.26. 3 *Videlicet* sermonem illum suum, per… 2.Tim.1. dicationem *quæ concredita est mihi ex … 9. dato Seruatoris nostri Dei: Tito germa… 2.Pet.1. lio, in communi fide. 20. 4 Gratia *sit tibi*, misericordia, & … Galat.1. Deo Patre & Domino Iesu Christo, Serua… nostro.

5 Huius rei gratia reliqui te in Cre… quæ reliqua sunt corrigas, & constituas … datim presbyteros, sicut ego tibi mandav…

2.Tim.3. 6 *Si quis est inculpatus, vnius vxoris … 2. liberos habens fideles, non obnoxios cri… luxus, vel qui non sint refractarij.

7 Oportet enim episcopũ inculpatum … tanquam Dei dispensatorem, non sibiperti… citer placentem, non iracundũ, non vinol… non percussorem, non turpis lucri cupidum…

8 Sed hospitalem, bonorum amant… temperantem, iustum, pium, continentem,

9 Tenacem fidelis illius sermonis q… doctri…

doctrinam facit, vt possit & exhortari doctrina sana, & contradicentes conuincere.

10 Sunt enim multi refractarij. & vaniloqui, & mentium deceptores, maximè ij qui sunt ex Circumcisione.

11 Quibus oportet os obturare: qui totas domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.

12 Dixit quidam ex ipsis proprius ipsorum propheta, Cretences semper mendaces, malæ feræ, ventres pigri.

13 Testimonium hoc est verum, quam ob causam eos redarguito præcisè, vt sani sint in fide

14 * Non attendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auertantium veritatem. 2. *Tim.* 1. 4.

15 * Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus nihil est purum, sed polluta est eorum & mens & conscientia. *Ro.* 14.20

16 Deum profitentur se scire, sed factis negant, quum sint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi.

CAP. II.

2 *Personarum & ætatum præscribens officia, 6 iubet vt de moribus doceat Ecclesiam:* 11 *& a fine redemptionis argumentatur,* 12 *quem dicit esse studium pie & recte viuendi.*

AT tu loquere quæ decent sanam doctrinam.

2 Vt senes sobrij sint, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, tolerantia.

3 Anus itidem vt sint habitu qui sanctimoniam

ejam deceat, non calumniatrices, no
multo seruientes, honestatis magistræ.

4 Vt sapientes reddant adolescentu
sint maritorum & liberorum amantes.

5 Temperantes, domi manentes,
Eph.5.23 * subiectæ suis viris : ne sermo Dei bl
metur.

6 Adolescentulos itidem adhortare
temperantes.

7 Per omnia teipsum præbens exe
bonorum operum, in doctrina, integri
grauitatem.

8 Sermonem sanum, qui damnari no
sit, vt qui se ex aduerso *opponit*, erubesca
habens quod de nobis dicat mali.

Eph 6.3. 9 *Seruos *hortare* vt suis dominis s
Col 3.22. ant sese, vt omnibus sint *eis* accepti, n
1 Pet.2. sponsatores.
18.

10 Nihil interuertentes, sed omn
nam fidem ostendentes, vt doctrinam
toris nostri Dei ornent in omnibus.

1.Cor.1.1 11 *Illuxit enim gratia illa Dei sal
Col.1.21. omnibus hominibus.

12 Erudiens nos vt negata impie
mundanis cupiditatibus, sapienter &
piè viuamus in præsenti seculo.

13 Expectantes beatam illam spem
strem illum aduentum gloriæ magni il
ac Seruatoris nostri, *nempe* Iesu Chris

14 Qui dedit semetipsum pro nobi
dimeret nos ab omni iniquitate, & p
ret sibiipsi populum peculiarem, stu
bonorum operum.

15 Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te despiceat.

CAP. III.

1 *Generaliter nunc vult omnes moneri vt placide colant ordinem politicum.* 3 *Et memores sint vitæ pristinæ.* 7. *Vt iustificationem communem ex gratia esse existiment.* 9. *Quod si quis contentiosus his reclamet* 10. *Illum iubet omitti.*

SVggere * ipsis vt sese subijciant principatibus ac potestatibus, vt obtemperent, vt ad omne opus bonum sint parati. Rom. 13. 1.

2 Neminem famam lædant, vt sint à pugnis alieni, æqui, omnem exhibentes lenitatem erga quosuis homines.

3 Nam * eramus quondam & nos amentes, rebelles, errantes, seruientes cupiditatibus ac voluptatibus varijs, in malitia, & invidia degentes, otiosi, alij alios odio prosequentes. 1. Cor. 6. 11.

4 Sed postquam benignitas & erga homines amor apparuit seruatoris nostri Dei.

5 * Nō ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos per lauacrū regenerationis, & renouationē spiritus sancti. 2. Tim. 1. 9.

6 Quem effudit in nos copiosè per Iesum Christum seruatorem nostrum.

7 Vt iustificati ipsius gratia, hæredes efficeremur secundum spem vitæ æternæ.

8 Fidus *est* hic sermo, & hæc volo te affirmare vt studeant bona opera tueri qui crediderunt Deo: id est quæ *sunt* honesta & hominibus vtilia. 1. Tim. 1. 4. & 47. 2. Tim. 2.

9 * Stultas autem quæstiones & genealo- 23.

gias & contentiones ac pugnas legales e
be: sunt enim inutiles & vanæ.

10 Hæreticum hominem post vnam &
teram commonefactionem reijce:

11 Vt qui nouit eversum esse eum qui
iusmodi & peccare, vt qui suopte iudici
condemnatus.

12 Quum misero Artemam ad te, aut
chicum, stude venire ad me Nicopolin: n
illic decreui hyemare.

13 Zenam legisperitum & Apollo sed
deducito, nequid illis desit.

14 Discant autem & nostri bonis oper
præstantes esse ad necessarios vsus, vt non
infrugiferi.

15 Salutant te qui mecum sunt omne
luta eos qui diligunt nos in fide. Gratia D
cum omnibus vobis. Amen.

*Ad Titum, qui primus Cretensium Eccles
ordinatus fuit Episcopus, scripta ex
Nicopoli Macedoniæ.*

EPISTOLA PAVL
APOSTOLI AD
Philemonem.

CAP. I.

1 *Paulus argumentum humile hic tractans,
tamen more sublimis ad Deum euehitur. 8.
gitiuum seruum & furem Philemoni remi
pro illo deprecatur veniam: & grauiter d
quitate Christiana concionatur.*

Pau

PAulus captiuus Christi Iesu & Timotheus frater, Philemoni dilecto & adiutori nostro.

2 Et Apphiæ dilectæ & Archippo cõmilitoni nostro, & quæ domi tuæ est Ecclesiæ:

3 Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

4 * Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in precibus meis: 1. Thes. 1. 2.

5 Quòd audiam tuam charitatem, ac fidem quam habes erga Dominum Iesum, & erga omnes sanctos: 2. Thes. 2. 3.

6 Vt communicatio fidei tuæ efficax fiat, vt agnoscatur quicquid boni est in vobis per Christum Iesum.

7 Gaudium enim habemus multum, & cõsolationem super dilectione tua, quòd viscera sanctorum refocillata sunt per te, frater.

8 Quapropter quamvis multam in Christo libertatem habeam mandandi tibi quod officij tui est,

9 *Tamen* propter charitatem potiùs precor, quum talis sim, nempe Paulus senex, nunc autem etiam captivus Iesu Christi.

10 * Precor autem pro filio meo quem genui in vinculis meis, Onesimo: Col. 4. 9.

11 Quondam tibi inutili, nunc verò tibi & mihi pervtili: quem remisi.

12 Tu autem eum, id est viscera mea, excipe:

13 Quem ego cupiebam apud me retinere vt pro te ministraret mihi in vinculis Euangelii.

14 Sed absque tua sententia nihil voluifacere, ne velut ex necessitate sit beneficium tuum, sed spontaneum.

15 Fortassis enim propterea semotus fuit *abs te*, vt eum à *me* perpetuum recipias.

16 Non iam vt seruum, sed ampliùs quàm seruum, fratrem, videlicet dilectum, maximè mihi, quanto autem magis tibi & in carne & in Domino.

17 Itaque si me socium habes, excipe eum tanquam me.

18 Quod si quid læsit te, aut debet, hoc mihi imputato.

19 Ego Paulus scripsi mea manu, ego dependam: vt ne dicam tibi, te etiam teipsum mihi insuper debere.

20 Etiam, frater, *hunc* ego fructum abs te consequar in Domino: refocilla mea viscera in Domino.

21 Scripsi tibi, confisus fore vt auscultes, vt qui norim te etiam ampliùs quam dico facturum esse.

22 Simul autem etiam para mihi hospitium; spero enim me preces vestras donandũ vobis.

23 Salutant te, Epaphras, meus in captiuitate propter Iesum Christum socius.

24 Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adiutores mei.

25 Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum spiritu vestro.

Ad Philemonem missa fuit Roma per Onesimum seruum.

EPI

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS.

CAP. I.

1 Vt ostendat doctrinam a Christo allatam primas tenere, quia sit omnium prophetarum clausula. 4. Nominatim illum super Angelos effert. 10. Et varijs Script. testimonijs longe omnibus praecellere probat.

MVltis vicibus multisq; modis olim Deus loquutus Patribus in prophetis, vltimis diebus hisce loquutus est nobis in filio.

2 Quem constituit hæredem omnium: per quem etiam mundum cõdidit.

3 * Qui quum sit splendor gloriæ & character personæ illius, sustineatque omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dextram maiestatis illius excelsissimæ. *Sap.7.20 Col.1.15.*

4 Tanto præstantior factus Angelis, quanto excellentius præ illis sortitus est nomen. *Psa 2,7.*

5 Nam cui dixit vnquam Angelorum, *Filius meus es tu, ego hodie genui te? Ac rursum? Ego ero ei pater, & ipse erit mihi filius. *Inst.5.5. 2.Sam.7. 1.*

6 Rursum autem quum inducit primogenitum orbem terrarum, dicit, * Et adorent eum omnes Angeli Dei. *1.Par.22 10. Ps.97.7.*

Ps 104.5 7 Et de Angelis quidem dicit,* Qui facit Angelos suos facit ventos, & ministros suos, ignem flammam.

Ps. 45. 4 8 Ad filium autem. * Thronus tuus, Deus, in seculum seculi: virga recta, virga regni tui.

9 Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis vltra consortes tuos.

Psa 101. 26. 10 Et,* Tu initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli,

11 Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes vt vestimentum veterascent.

12 Ac velut amictum circumuolues eos, & mutabuntur: tu autem idem es, & anni tui non deficient.

13 Ad quem autem Angelorum dixit vnquam, * Sede ad dextram meam, vsquedum ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

Inf. 10.13 14 Non omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerij causa mittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis?

CAP. II.

1 Inde infert, Christi doctrinæ solidam audientiam deberi. 9. Et cum nobis fratris loco in carne nostra proponit, vt libentius nos totos illi tradamus.

PRopterea oportet nos eo magis attendere ijs quæ audiuimus, ne quando perfluamus.

2 Etenim si per Angelos dictus sermo fuit firmus, omnisque tranigressio & contumacia iust

instam mercedis retributionem retulit.

3 Quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? * quæ quum primùm enarrari cœperit per ipsum Dominum, ab ijs qui ipsum audierant, fuit nobis confirmata: *Mat.*10. 29.

4 Testimonium *illis* præbente Deo & signis & prodigijs, varijsque virtutibus & Spiritus sancti distributionibus, pro sua voluntate.

5 Non enim Angelis subiecit mundum illum futurum, de quo loquimur.

6 Testatus est autem quidem alicubi, dicens, * Quid est homo vt memor sis eius: aut filius hominis, vt eum respicias? *Psal.*8.5.

7 Feciſti eum paulisper inferiorem Angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

8 * Omnia subiecisti sub pedibus eius. Enimverò per hoc quod ei subiecit omnia, nihil omisit quod non sit ei subiectum, at nunc nondum videmus ei omnia esse subiecta. 1.*Cor.*15 27.

9 Sed Iesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui * paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem: vt beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret. *Phil.*2,8.

10 Decebat enim vt ipse propter quem *sunt* hæc omnia, & per quem *sunt* hæc omnia, multos filios in gloriam adducendo, principem salutis ipsorum per afflictiones consecraret.

11 Nam & qui sanctificat & qui sanctificantur ex vno *sunt* omnes: quam ob causam non erubescit ipsos vocare fratres,

12 Dicens, * Annuntiabo nomen tuum fra- *Ps.*22.23

tribus meis, in medio Ecclesiæ tibi hy
canam.

Psa.18.3. 13 Et rursum * Ego fretus ero ipso, E
Isa.8.18. rum, * Ecce ego & pueri quos mihi dedit D

14 Quoniam igitur pueri participes
carnis & sanguinis, ipse quoque consimi
Os 13.14. particeps factus est eorundem, * vt per
2.Cor.15 tem aboleret eum qui mortis imperium
54. bet, hoc est diabolum.

15 Liberos redderet quotquot metu m
tis, per omnem vitam obnoxij erant seru

16 Non enim videlicet Angelos assum
sed semen Abrahæ assumpsit.

17 Vnde debuit per omnia fratribus s
lis fieri, vt misericors esset & fidelis Pon
in ijs quæ apud Deum *agenda sorent*, ad exp
dum peccata populi.

18 Nam ex eo quod perpessus fuit quum
tatus est, potest & ijs qui tentãtur succurre

CAP. III.

*1 Nunc ostendit quanto inferior sit Moses Chri
5.6. Nempe quantum distat seruus a Dom
7. Inde exhortationes minasq; admiscet ex D
vidis testimonio. 8. Si quis vel contumaciter re
pugnet. 12. Vel ad obsequendum sit tardior.*

VNde, fratres sancti, vocationis cœlest
participes, considerate Apostolum & Pon
tificem professionis nostræ Christum Iesum.

Nu.12.7 2 * Fidelem ei qui ipsum constituit: vt
Moses *fidelis fuit* in tota domo ipsius.

3 Tanto namque ampliore gloria præ M

hic dignus est habitus, quantò maiorem habet honorem is qui constrnit domum quàm domus ipsa.

4 Omnis enim domus constructur ab aliquo: qui verò condidit *omnia hæc, est* Deus.

5 Et Moses quidem fidelis fuit in tota domo ipsius, vt famulus, ad testificanda quæ post erant dicenda:

6 At Christus, vt filius domui suæ præest: cuius domus sumus nos, si fiduciam & spem illam de qua gloriamur, ad finem vsq; firmam tenuerimus.

7 Quapropter sicut dicit Spiritus ille sanctus, * Hodie si vocem eius audieritis, *Ps.95.8.*

8 Ne obdurate corda vestra, sicut in exacerbatione, in die tentationis illius, in deserto. *Inst.4.7.*

9 Vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis.

10 Quapropter infensus fui nationi isti, & dixi, semper errant corde, neque cognouerunt vias meas.

11 Itaque iuravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam.

12 Videte fratres, ne quando sit in vllo vestrum cor malum & infidele, deficiendo à Deo vivo:

13 Sed exhortamini alij alios quotidie, quoad appellatur dies hodiernus: ne quis ex vobis induretur fraude peccati.

14 Christi enim participes facti sumus, si modo principium illud quo sustentamur, firmum tenuerimus ad finem vsque:

15 *Iterum*

15 *Iterum* dum dicitur, Hodie si vo
ius audieritis, ne obdurate corda vestra
exacerbatione:

16 Nam quidam quum audissent, ex
barunt *Dominum:* non omnes tamen ij qu
erant ex AEgypto per Mosen.

17 Quibus autem infensus fuit quadr
ta annis: nonne ijs qui peccaverant, quo
corpora conciderunt in deserto?

18 Quibus autem iurauit non ingres
in requiem suam, nisi ijs qui non obedier

19 Et videmus non potuisse ingredi
pter incredulitatem.

CAP. IIII.

1 *Adhortationem cõminationi admiscet, ne qu
admodum patres requie sibi oblata priver
12. Sed in eam ingredi studeant. 14. Indu
tium facit tractandi de Sacerdotio Christi.*

METuamus igitur ne quando derelicta pr
missione introeundi in requiem eius, v
deatur aliquis ex vobis fuisse frustratus.

2 Etenim nobis euangelizatum est sicut
illis: at non profuit illis auditus sermo, vt qu
fidei contemperatus non fuerit in ipsis qui au
dierant.

3 Introimus enim in requiem nos qui cr
Ps.95.11 didimus, sicut dixit, * itaq; iuraui in ira me
si ingressuri sint in requiem meam: licet op
ribus à iactis fundamentis mundi perfectis.

Gen.2.2. 4 Ita enim dixit quodam in loco de
Deu.5.14 timo die, * Et requieuit Deus die sept

ab omnibus operibus suis.

5 Et hic rursum, Si introibunt in requiem meam.

6 Quia igitur reliquum est vt alij introeant in eam, & quibus prius annuntiatum fuit, nō introierunt propter incredulitatem:

7 Rursum quendam præfinit diem, Hodie, apud Davidem dicens, tanto post tempore (prout dictum est) Hodie si vocem eius audieritis, ne obdurate corda vestra.

8 Nam si *eos Iesus* in requie collocasset, *Sup.3.7.* nequaquam de alio posthac die loquutus fuisset.

9 Itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei.

10 Nam qui ingressus est in requiem ipsius, requieuit & ipse ab operibus suis, quemadmodum à suis Deus.

11 Studeamus igitur ingredi in illam requiem, nequis in idem incidat contumaciæ exemplum.

12 Vivus *est* enim sermo Dei & efficax & penetrantior quouis gladio ancipiti: ac pertingit vsq; ad diuisionem animæ simul ac spiritus, compagumq; & medullarum, & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis.

13 Nec est vlla res creata quæ non manifesta sit in conspectu ipsius: imò omnia *sunt* nuda & patentia oculis eius qui cum nobis est negotium.

14 Habentes igitur Pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Iesum Filium Dei, teneamus *hanc* professionem.

15 Non

15 Non enim habemus Pontificem q
possit affici sensu infirmitatum nostrar
tentatum in omnibus similiter, *tamen*
peccato:

16 Accedamus igitur cum fiducia ad
num gratiæ, vt consequamur misericord
gratiam inveniamus ad oportunum au

CAP. V.

*1 Primo docet quodnam sit summi Pontifi
cium. 5. Secundo, Christum a Deo nostru
tificem constitutum esse. 7. Et vere pro
qua summi Pontifices erant.*

NAm omnis Pontifex ex omnibus a
tur, & pro hominibus constituitur i
quæ apud Deum *agenda sunt*, vt offerat d
ria & victimas pro peccatis.

2 Qui quantum satis est possit misereri
cem ignorantium & aberrantium: quòd
se circundatus sit infirmitate:

3 Et propter hanc debeat, sicut pro popu
ita & pro seipso offerre *victimam* pro pecc

4 Neq; sibiipsi quisquam sumit hunc hon
rem, sed qui vocatur à Deo, * sicut & Aaron.

1. Par. 21 13.

5 Ita & Christus, non sibi hunc honore
tribuit vt fieret Pontifex, sed is qui dixerat e
Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Psal. 2. 7. Sup. 1. 5.

6 Sicut & alibi dicit. * Tu es Sacerdos
æternum, secundum ordinem Melchisedec.

Ps. 110. 4 Inf. 7. 17.

7 Qui in diebus carnis suæ, quum depre
tiones & supplicationes apud eum qui po
gat ipsum seruare à morte, cum clamore

do & lachrimis obtuliſſet, & exauditus eſſet ex metu.

8 Quamuis filius eſſet, tamen ex ijs quæ paſſus eſt, didicit obedientiam.

9 Et non ſacratus, factus eſt author ſalutis æternæ omnibus qui ipſi auſcultant:

10 Cognominatus à Deo Pontifex ſecundum ordinem Melchiſedec.

11 De quo nobis multa ſunt dicenda, eaque difficilia explicatu: quandoquidem ſegnes facti eſtis auribus.

12 Vos enim quos oportuit pro temporis ratione doctores eſſe, rurſum opus eſt doceri quæ ſint elementa initij eloquiorum Dei: factique eſtis ijs quibus lacte ſit opus, & non ſolido cibo.

13 Enimverò cui cum lacte res eſt, is rudis eſt ſermonis iuſtitiæ: (infans enim eſt)

14 Sed adultorum eſt ſolidus cibus, eorum *videlicet* qui propter habitum, ſenſus habent exercitatos ad diſcretionem boni ac mali.

CAP. VI.

1 Hebræorum puerilem ignauiam perſtringens. 4. Seuera denunciatione eos terret. 7. Et mature proficiendi ſtudium excitat. 9. Meliora de ipſis ſperans. 13. Abrahæ exemplum citat. 17. Fidemque verbo innixam. 19. Anchoræ comparat.

QVapropter omiſſo qui in Chriſto rudes inchoat ſermone, ad perfectionem feramur: non iacientes rurſum fundamentum reſipiſcentiæ ab operibus mortuis & fidei in Deum,

2 Baptiſmatum doctrinæ ac manu-
poſitionis, & reſurrectionis mortuorum
iudicij æterni.

3 Atque id faciemus, ſi quidem per-
rit Deus.

Inf. 10. 26. *Mat.* 12. 45. 2. *Pet.* 2. 20. 4 * Impoſſibile eſt enim eos qui ſemel
rint illuſtrati, guſtauerintque donum cœ-
& participes facti fuerint Spiritus ſancti,
5 Guſtauerintque bonum Dei verbum
virtutes futuri ſeculi,
6 Si prolabantur, denuò renouari
ſipiſcentiam, vt qui rurſum crucifigant
metipſis Filium Dei, & ad ignominiam
nant.

7 Nam terra quæ imbrem ſæpius in
nientem combiberit, & progenuerit he
accommodam ijs per quos excolitur, re
benedictionem à Deo:

8 At quæ profert ſpinas & tribulos re-
ba *eſt*, & maledictioni proxima: cuius
tendit ad exuſtionem.

9 Sed perſuaſimus nobis de vobis, di-
iſtis meliora, & cum ſalute coniuncta, et
ita loquamur.

10 Non enim injuſtus eſt Deus, vt o
viſcatur operis veſtri, & laborioſæ cha
quam exhibuiſtis ipſius nomini, *vt* qui
ſtraueritis ſancti, & miniſtretis.

11 Cupimus autem vt vnuſquiſq; veſ
idem oſtendat ſtudium ad plenam ſpei per
ſionem ad finem vſque.

12 Vt ne ſitis ſegnes, ſed imitatores eo
qui per fidem ac patientiam obtinent pro
ſam hæreditatem.

13 D

13 Deus enim pollicitus Abrahæ, quum non posset per quenquam maiorem iurare, iurauit per seipsum,

14 Dicens, * Certè bene dicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te.

15 Atque ita quum patienter expectasset, assequutus est promissum.

16 Nam homines quidem per eum iurant qui sit maior, atque ijsdem omnis controuersiæ finis, est jusiurandum ad confirmationem *adhibitum*.

17 Qua in re Deus volens ex abundanti hæredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilij sui, fidejussit iurejurando.

18 Vt per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest vt mentitus sit Deus, validam consolationem habeamus *nos*, qui cursum ea corripuimus vt spem propositam obtineamus:

19 Quam velut animæ anchoram habemus tutam ac firmam, & ingredientem vsque in ea quæ sunt intra velum:

20 Quò præcursor pro nobis ingressus est Iesus, secundum ordinem Melchisedec, Pontifex factus in æternum.

CAP. VII.

1 Hactenus ipsos stimulauit vt attente expenderent quæ in Melchisedec considranda sunt. 13. In quibus similis sit Christus: 20. In summa cuncedere Lex Euangelio debeat.

NAm hic* Melchisedec Rex *erat* Salem, Pontifex Dei Altissimi, qui occurrit Abrahæ reuertenti à cæde regum, & benedixit ei.

Gen. 11. 2. & 17. 4 & 22. 27

Gen. 14. 18.

2 Cui

2 Cui & decimas ex omnibus impar
Abraham: qui primum quidem ex in
tatione dicitur Rex iustitiæ, deinde verò
Rex Salem, quod est Rex pacis.

3 Sine Patre, sine Matre, sine genere
initium dierum neque vitæ finem haben
assimilatus Filio Dei, manet Sacerdos in
petuum.

4 Spectate verò quantus hic *fuerit*,
Num. 18 tiam * decimas spoliorum dederit Abr
22. Patriarcha.

5 Et ij quidem qui sunt ex filijs Leui
cerdotio fungentes, præceptum haben
marum accipiendarum à populo secu
Legem, hoc est à fratribus suis, licet eg
ex lumbis Abrahæ,

6 Is verò cuius genus ad illos non
decimas accepit ab Abraham, & habenti
missiones benedixit:

7 Porrò sine vlla controversia, id quo
nus est, ab eo quod maius est, benedicitu

8 Atque hic quidem homines qui mo
tur, decimas accipiunt: illic autem is de
testatum est quòd vivat.

9 Et (vt ita loquar) in Abraham decim
est etiam ipse Leui, qui decimas solet acci

10 Nam is adhuc in lumbis patris
quum occurreret Abrahæ Melchisedec.

11 Porrò si consummatio per Levi
Sacerdotium erat (nam sub hoc sancita
est populo) quid ampliùs erat opus alium
oriri Sacerdotem secundum ordinem Mel
sedec, nec secundum Aaronis dici?

12 Mutato enim Sacerdotio, necesse est vt Legis quoque mutatio fiat.

13 Nam is de quo hæc dicuntur, ad aliam tribũ pertinet, de qua nullus attendit altari.

14 Palam est enim è tribu Iuda exortum esse Dominum nostrum : cui tribui nihil de sacerdotio loquutus est Moles.

15 *Idque* etiam magis patet ex *eo* quòd ad instar Melchisedec exoritur Sacerdos alius.

16 Qui non ex Lege, cuius mandatum sit carnale, factus est *Sacerdos*, sed ex vi indissolubilis vitæ.

17 Testificatur enim ad hunc modum:* Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. *Psal.110.4* *Sup.5.6.*

18 Nam mandatum præcedens abrogatur, propter ipsius imbecillitatem & inutilitatem.

19 Nihil enim sanctificauit Lex, sed superintroducta spes melior, per quam appropinquamus Deo.

20 Etiam quatenus non absq; iureiurando *superintroducta est.*

21 Nam illi quidem, circa iusiurandum Sacerdotes facti sunt, hic verò cum iureiurando, per eum qui dixit ei, *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec. *Psal.110.4*

22 Tanto potioris fœderis sponsor factus est Iesus.

23 Et illi quidem plures facti sunt sacerdotes, quòd mors prohiberet eos permanere.

24 At iste propterea quòd in æternum manet, perpetuum habet Sacerdotium.

25 Vnde & ſeruare prorſus poteſt, eos per ipſum accedunt ad Deum, ſemper viuens vt interpellet pro eis.

26 Talis enim nos decebat Pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & ſublimior cœlis factus.

27 Cui nō ſit quotidiè neceſſe, quemadmodū illis pontificibus,* prius pro peccatis ſuis *Leuit. 15. 11.* prijs victimas offerre, *deinde pro peccatis populi*, hoc enim fecit ſemel quum ſemetipſum obtulit.

28 Lex enim homines conſtituit pontifices infirmos, at ſermo iuriſiurandi poſt Legem *concepti*, Filium *conſtituit*, qui in æternum ſanctificatus.

CAP. VIII.

1 *Quo certius probet abrogatas eſſe leges ceremoniales, 5 ideo inſtitutas eſſe cōmemorat, vt cœleſti prototypo ſeruirent. 8 Ieremiæ locū recitat, 15 vt veteris teſtamenti correctionē.*

CAeterùm eorum quæ dicimus *hæc* ſumma *eſt*. Talem *nos* habere Pontificem, qui conſedit ad dextrā throni illius maieſtatis in cœlis,

2 Sanctuarij miniſter ac veri illius tabernaculi quod fixit Dominus, & non homo.

3 Omnis enim pontifex ad offerendum dona & victimas conſtituitur: vnde neceſſe eſt & hunc quoque habere quod offerret.

4 Nam ſi eſſet in terra, ne Sacerdos quidem eſſet, manentibus illis Sacerdotibus qui ſecundum Legem offerunt dona.

5 Vtqui exemplari & vmbræ deſeruiunt rerum cœleſtium, ſicut diuinitùs dictum

Mosi quum esset absoluturus tabernaculum, * Vide enim, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod ostensum est tibi in monte. *Exod.25. 40.

6 At nunc *noster ille Pontifex eo* excellentius ministerium sortitus est, quò præstantioris est fœderis intercessor, quod præstantioribus promissis sanctum est. *Act.7. 44.

7 Nam si prius illud tale fuisset vt nihil in eo possit requiri, haudquaquam fuisset secundo quæsitus locus.

8 Nam incusans eos inquit,* Ecce dies venient, dicit Dominus, quum pangam cum domo Israel & cum domo Iuda fœdus nouum. *Ier.31. 31.32. 33.34.

9 Non secundum fœdus quod feci cum patribus ipsorum, quo die prehendi manum ipsorum vt educerem eos ex Aegypto: nam ipsi non perstiterunt in illo meo fœdere, & ego despexi eos, dicit Dominus. *Ro 11.27 *Infr.* 10. 16.

10 Quamobrem hoc est fœdus quod paciscar domui Israel, post dies illos dicit Dominus: indam Leges meas menti eorum, & cordi eorum inscribam, & ero ipsis Deus, & ipsi erunt mihi populus.

11 Neque docebunt singuli proximum suum, & singuli fratrem suum, dicentes, Cognosce Dominum: nam omnes cognoscent me, ab eo qui pusillus fuerit inter eos, ad eum vsq; qui magnus fuerit inter eos.

12 Ero enim propitius iniquitatibus eorum & peccatis eorum: & iniquitatem ipsorum non recordabor amplius.

13 Dū nouū dicit, antiquauit prius, porrò quod antiquatur ac senescit, propè est vt euanescat.

CAP. IX.

2 *Tabernaculi dispositionem*, 10 *& ritus Legis*
11 *ad veritatem in Christo exhibitam con-*
rens, 15 *concludit non iam amplius alio Sa-*
dote opus esse, 14 *quia ipse Christus sub*
Testamento has partes impleuit.

Exod. 29. 1. *&* 39. 1 HAbuit igitur prius *fœdus* etiam constitu-
legionis ritus,& sanctuarium mundan-

2 Tabernaculum enim constructum f-
prius *quidem* in quo *erant* candelabrũ & m-
la, & propositi panes, quod Sancta voca-

3 Post medium autem velum *erat* Taber-
culum quod vocant Sancta sanctorum.

4 Aureum habens thuribulum, & Ar-
fœderis vndique circunctam auro : in-
Num. 17. 10. vrna aurea habens manna : * & virga A-
quæ germinauit : & * Tabulæ fœderis.
1. *Reg.* 8. 9 *Par.* 5. 10. 5 * Supra hanc autem Cherubim glor-
obumbrantes propitiatorium : de quibus
est nunc dicendum singulatim.

6 His verò ita ordinatis, in prius qui-
Exod. 15. 20. Tabernaculum quouis *tempore* ingredi-
Sacerdotes ritus obeuntes.

7 In secundum autem, semel quotan-
solus Pontifex, non sine sanguine, quem
fert pro seipso & pro populi erratis.

8 Hoc declarante Spiritu sancto, non-
patefactam fuisse viam ad Sacrarium, pr-
Tabernaculo adhuc consistente.

9 Quod *erat* exemplar pro tempore
præsenti, quo dona sacrificiaq; offer-untur,
non possunt in cõscientia sanctificare cul-

10

10 In cibis duntaxat & potionibus, & diuersis ablutionibus ac ritibus carnalibus, vsq; ad tempus correctionis impositæ.

11 Adueniens autem Christus Pontifex futurorum bonorum per maius & perfectius Tabernaculum non manu factum, id est, non huius structuræ.

12 Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sacrarium, æternam redemptionem nactus.

13 *Nam si sanguis taurorum & hircorum, & cinis iuuencæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem: *Leuit.* 16. 14. *Num.* 19.

14 Quantò magis *sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, *purgabit conscientiam vestram à mortuis operibus, *ad seruiendum Deo viuo. 4. *1.Pet.* 2. 14. *1 Ioh.* 1. 7

15 Itaq; ob id noui fœderis mediator est: *vt morte ad redemptionem earum præuaricationum intercedente, quæ fuerant sub priore Testamento suo, qui vocati erant, promissam æternam hæreditatem acciperent. *Apoc.* 1. 16. *Luc.* 1. 75 *Luc.* 5. 74 *Rom.* 5. 6.

16 Nam vbi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris. *1.Pet.* 3. 18.

17 *Testamentum enim in mortuis ratum est: quandoquidem nondum valet quum viuit testator. *Gal.* 3. 18

18 Vnde ne prius quidem illud absq; sanguine dedicatum fuit.

19 *Quum enim Moses omnia mandata secundum Legem recitasset toti populo, sumpto sanguine vitulorum & hircorum, cum a- *Exod.* 24. 7.

qua & lana coccina & hyſſopo, ſimul
ſum librum & totum populum aſperſit.

Exo.24.8 20 Dicens, * Hic eſt ſanguis Teſta
quod mandauit vobis Deus.

21 Inſuper autẽ & Tabernaculũ & o
vaſa ſacrorum ſanguine ſim liter aſperſit.

22 Et omnia ferè ſecundùm Legem ſa
ne pur ficantur: & abſque ſanguinis effu
non fit remiſſio.

23 Itaque neceſſe fuit exemplaria qu
eorum quæ ſunt in cœlis, hiſce rebus pu
ri, ipſa verò cœleſtia potioribus quàm h
victimis.

24 Non enim in manufactum ſacrariu
greſſus eſt Chriſtus, quod ſit exemplar v
ſacrario reſpondens: ſed in ipſum cœlum
appareat nunc in conſpectu Dei pro no

25 Neque vt ſæpè offerat ſemetipſum,
Pontifex ingreditur in ſacrarium quot
cum ſanguine alieno.

26 (Alioquin oportuiſſet eum ſæpè pa
fuiſſe à condito mundo) ſed nunc ſemel in
ſummatione ſeculorũ, ad abolendũ pec
per immolationem ſui ipſius patefactus e

27 Et ſicut illud ſtatutum eſt homini
vt ſemel moriantur, poſteà verò iudicium

Rom.5.8 28 * Ita & Chriſtus ſemel oblatus vt m
1. Pet 3. torum peccata tolleret, altera vice abſq; p
18. cato conſpicietur ijs, qui ipſum expectan
ſalutem.

CAP. X.

1 *Legis ſacrificia inde colligit infirma fu*
2 *quia quotannis repetebantur.* 5 *Chriſti*
heſtu

hostiam vnicam esse, & perpetuam, 6 Danidis testimonio probat. 19 Hinc exhortationem subijciens, 29 seuere ijs minatur, qui Christi gratiam abiecerint. 36 Postremo tolerantiã 38 quæ ex fide nascitur commendat.

LExenim vmbram obtinens futurorum bonorũ, non expressam formã rerũ, ijs hostijs quas singulis annis eisdem continenter offerunt, nunquam potest accedẽtes sanctificare.

2 Alioqui desijssent offerri, propterea quòd sacrificantes, semel purgati nullorum peccatorum amplius essent conscij.

3 At in istis *fit* repetita mentio peccatorum quotannis.

4 Non enim potest sanguis taurorum & hircorum auferre peccata.

5 Quapropter ingrediens mundum, dicit, * Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. *Ps.* 48. 7.

6 Holocautomata & hostiam pro peccato non approbasti.

7 Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libri scriptum est de me) vt faciam, Deus, voluntatem tuam.

8 Quum superiùs dixisset, Sacrificium & oblationem, & holocautomata, & hostiam pro peccato noluisti, neque approbasti (quæ iuxta Legem offerantur)

9 Tunc dixit, Ecce adsum vt faciã, Deus, volũtatẽ tuã. Tollit prius vt posterius statuat

10 Qua volũtate sanctificati sumus per oblationẽ corporis Iesu Christi semel *factam*.

11 Omnis

11 Omnis igitur Sacerdos adstat qu
operans, & easdem sæpiùs offerens h
quæ nunquam possint auferre peccata.

12 Hic verò vna pro peccatis oblata
Sup. 1.13. ma in perpetuum * consedit ad dextram
Ps. 109 2 13 Id quod superest expectans, * donec
1. *Cor.* 15. imici ipsius scabellum pedum eius fiant.
25. 14 Vnica enim oblatione consecra
Sup. 1.13 perpetuum eos qui sanctificantur.

15 Testificatur autem hoc nobis &
Spiritus sanctus, nam postea quam prædi
Ier. 31.4. 16 Hoc est fœdus quod paciscar cum
Ro. 15.27 post dies illos, dicit Dominus. Indam
Sup. 8.8. meas cordibus eorum, & eorum mentibus
inscribam.

17 Et peccatorum atque iniquitatum i
rum non recordabor amplius.

18 Porrò vbi est horum remissio, non
amplius oblatio pro peccato.

19 Quum igitur, fratres, habeamus li
tatem ingrediendi Sacrarium per sangui
Iesu.

20 Ea via quam dedicauit nobis recen
& viuam per velum, est per carnem suam.

21 *Quumque habeamus* Sacerdotem m
num præfectum domui Dei:

22 Accedamus cum vero corde, & ce
persuasione fidei, purificatis cordibus à co
scientia mala.

23 Et abluto corpore aqua pura, teneam
confessionem spei non vacillantem: fide
enim *est* qui promisit,

24 Et obseruemus alij alios, vt nos ac

mus ad charitatem & bona opera:

25 Non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos *est* quibusdam, sed adhortantes *alii alios*: idque eo magis quòd videritis illum diem appropinquare.

26 *Nam si vltrò peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia. *Sup. 6.6.*

27 Sed horrenda quædã expectatio iudicij, & ignis feruor, qui deuoratus est aduersarios. *Deut. 16.*

28 Qui abrogarit Mosis Legẽ, absq; misericordia, ex *duorũ aut triũ testimonio moritur. 16. *Mat. 18.*

29 Quanto (putatis) acerbiore supplicio dignus censebitur, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem Fœderis, per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, Spiritum gratiæ contumelia affecerit? *Ioh. 8.17. 1. Cor. 13. 1.*

30 Nouimus enim eum qui dixit, *Meum est vlcisci, & ego rependam, dicit Dominus. Et rursum, *Dominus iudicabit populũ suum. *Deut. 32. 35. Ro. 12. 19*

31 Horrendũ est incidere in manus Dei viui

32 Reuocate verò in memoriam superiores dies, quibus postquam illustrati fuistis, ingens certamen afflictionum sustinuistis.

33 Partim quidem, dum & cum probris & cum oppressionibus in theatrum estis producti: partim verò, dum socij facti estis eorum qui in eo statu versantur.

34 Nam & de vinculis meis mecum doluistis, & direptionem facultatum vestrarum cum gaudio accepistis: vt qui sciretis *vos* habere apud vos potiorem substantiam in cœlis, & quæ permanet.

35 Nẽ

35 Ne igitur abijcite liberam illa[m]
sionem vestram, quæ magnam habet
retributionem.

36 Nam patientia vobis est opus, ve[l]
tati Dei obsequuti reportetis promissio[nem]

37 Adhuc enim tantillũ, tantillũ, [qui]
& qui venturus est, veniet, neque tarda[bit]

Abac.2. † 38 * Iustus autem ex fide viuet: at si
5. subduxerit, non probat eum animus me[us]
Ro.1.17. 39 At nos non ij sumus qui nos sub-
Gal.3.11 mus ad exitium, sed qui credamus ad
salutem.

CAP. XI.

1 *Tractat vsque ad finem capitis non aliu[d]*
lutem adeptos esse patres, quicunque a[b]
mundi Deo probati fuerunt, quam ex fid[e]
sciant Iudæi hac sola se colligari Patri[s]
sanctam vnitatem.

EST autem fides illud quo extant quæ s[pe]
tur, & quæ demonstrat quæ non vid[en]

2 Ob eam enim testimonio sunt e[i]
maiores.

Gen.1.1. 3 * Per fidem intelligimus constru[c]
Ioh.1.10. fuisse mundum verbo Dei, vt quæ cer[no]
Gen.4.4. non sint ex apparentibus facta.

Mat.23. 4 * Abel per fidem, maioris pretij sa[c]
25. cium obtulit Deo quàm Cain: per quam
Gen.5. monium obtinuit quòd esset iustus, testi[fi]
24. um perhibente Deo de donis eius & per
Eccl.44. mortuus adhuc loquitur.
17. & 49 5 * Per fidem Enoch fuit translatus [ne]
16. deret mortem: nec fuit inuentus, pro[pter]

quod transtulerat eum Deus: priusquam enim transferretur, testimoniam obtinuerat quòd placuisset Deo.

6 Atqui fieri non potest vt sine fide quisquam *ei* placeat: nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse *Deum*, & præmia largiri ijs qui ipsum requirunt.

7 Per fidem diuinitùs admonitus * Noe de ijs quæ nondum videbantur, veritus, apparauit arcam ad seruandam domum suam: per quam *arcam* condemnauit mundum, & eius quæ ex fide est iustitiæ factus est hæres. *Gen 6.13 Eccl.44. 17.*

8 * Per fidem vocatus Abraham auscultauit *Deo*, vt abiret in locum quem recepturus erat in hæreditatem: & exiuit, nescieus quo esset venturus. *Gen.12. 4.*

9 Per fidem commoratus est in terra promissa vt aliena, commoratus est in tabernaculis cum Isaac & Iacob cohæredibus eiusdem promissionis.

10 Expectabat enim vrbem habentē fundamenta, cuius artifex & conditor est Deus.

11 Per fidem * & ipsa Sara vim ad concipiendum semen accepit, ac præter ætatis rationem peperit: quòd fidelem esse duxerit eum qui promiserat. *Gen. 17. 19.& 15 5.*

12 Quapropter & ex vno eoque iam emortuo nati sunt *posteri*, quanta est astrorum cœli multitudo, & quasi arena illa innumerabilis quæ est ad oram maris.

13 Secundum fidem mortui sunt isti omnes non adepti promissa, sed eminus ea conspicati: postquam *ipsis* fuissent persuasa & ea amplexi

plexi essent, ac professi fuissent se hos
aduenas esse in terra.

14 Nam qui hæc dicunt, palàm os
se patriam quærere.

15 Quod si illius memores fuissent
exierant, habere poterant tempus ad
tendum.

16 At qui meliorem expetunt, hoc
lestem. quapropter non dedignatur ip
cognominari Deus eorum, parauerat e
vrbem.

*Gen.*12.1 17 * Abraham quum tentaretur ob
*Eccl.*44. saac per fidem vnigenitum, *inquam*, ill
15. tulit qui promissiones exceperat.
*Gen.*21. 18 Ad quem dictum fuerat, * in Isaac
19. bitur tibi semen.
*Rom.*9.7 19 Ratiocinatus statuisset, Deum
mortuis excitare posse, vnde etiam il
*Gen.*27. militudine *quadam* recepit.
27.& 29. 20 * Per fidem de futuris benedixit
Gen. 31. *filio* Iacobo & Esau.
13. † 21 * Per fidem, Iacob moriens sing
Gen. 47. lijs Ioseph benedixit, * & adorauit bac
31. nixus.
Gen. 50. 22 * Per fidem, Ioseph moriens, de e
24. one filiorum Israel meminit, deque o
*Exod.*2.2 suis mandauit.
*Act.*7. † 23 * Per fidem, Moses quum natus es
21. cultatus est mentes tres à parentibus
*Exod.*1. quòd viderent venustum esse puerulum
19. non timuerunt * edictum regis.
*Exod.*2. 24 Per fidem, * Moses iam grandis
1.2. vocari filius filiæ Pharaonis,

25

25 Potiùs eligens simul malis vexari cum populo Dei, quàm temporariam retinere peccati fruitionem.

26 Maiores arbitratus diuitias probrum Christi, quàm Aegyptiorum thesauros. Intuebatur enim *in* præmij largitionem.

27 Per fidem reliquit Aegyptum, nihil timens iram regis: nam vt qui viderit eum qui est inuisibilis, *ita* forti animo fuit.

28 Per fidem *peregit pascha & effusionem illam sanguinis, ne, qui perimebat primogenita ipsos tangeret. *Exod.* 12. 24.

29 Per fidem transierunt rubrum mare veluti per siccam *terram*, cuius *maris* facto periculo Aegyptij absorpti sunt. *Exod.* 14. 11.

30 Per fidem * mœnia Iericho conciderunt, ea circundata ad dies septem. *Iosua* 6. 20.

31 * Per fidem, Rahab meretrix illa non perijt vnà cum ijs qui non obedierant, quum pacificè excepisset hospitio exploratores. *Iosua* 6. 23. *Iosua* 2.

32 Et quid præterea loquor? deficiet enim mihi tempus cõmemorantem de * Gedeone, * de Barac, & * Sampsone, * & Iephthe, * Dauide & Samuele, ac Prophetis. *Iudic.* 6. 11. *Iudic.* 4. 6.

33 Qui per fidem debellarunt regna, exercuerunt iustitiam, assequuti sunt promissiones, occluserunt ora leonum. *Iudic.* 13. 24. *Iudic.* 11.

34 Extinxerunt vim ignis, effugerunt acies gladij, validi facti sunt ex imbecillis, effecti sunt robusti in bello, exercitus exterorum in fugam verterunt. 1. & 12. 7. 1 *Reg.* 1. 18. & 19.

35 Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos: alij verò diffecti sunt neglecta liberat 14.

liberatione, vt potiorem resurrectionem
ciscerentur.

36 Alij rursus ludibria, & flagella
perti, insuper & vincula & carcerem.

37 Lapidati sunt, dissecti sunt, tentati
gladio cæsi occubuerunt, oberrauerunt
ouillis & caprinis pellibus, destituti, opp
malè vexati.

38 Quibus indignus erat mundus, in
tis errantes, & montibus, ac speluncis
uernis terræ.

39 Atq; omnes hi testimonium ade
fidem, non obtinuerunt promissum illo

40 Quòd Deus de nobis melius qu
prouiderat, ne absque nobis consecrare

CAP. XII.

1 *Non modo ab eorum patrum quos recit
xemplis hortatur ad patientiam & co
am : 3 sed etiam ab exemplo Christi. 11
recte æstimatum iri castigationes Dei, ex
senti carnis nostræ sensu.*

Rom.6.4 PRoinde * nos quoque, quum tantam
Coloss.3.8. cumstet testium nubes, abiecto omn
Eph.4.24 dere, & peccata ad nos circuncingendo
1.Pet.2.1 cliuia, constanter propositum nobis st
decurramus.

2 Intuentes in fidei ducem ac perfec
Iesum, qui pro sibi proposito gaudio pe
crucem, ignominia contempta, & ad dex
throni Dei consedit.

3 Reputate igitur quis ille sit qui tale

stinuit à peccatoribus aduersus sese contradictionem, ne vestris animis remissi, fatiscatis.

4 Nondum ad sanguinem vsque restitistis, aduersus peccatum decertando.

5 Et obliti estis adhortationis quæ vobis tanquam filijs loquitur, * Fili mi, ne negligito castigationem Domini, neque remissus esto quum ab eo argueris. *Pro.3.11*

6 Quem enim diligit Dominus, castigat, & flagellat quemcunque filium recipit.

7 Si castigationem sustinuetis, Deus sese vobis offert vt filijs, (quis enim est filius quem non castigat pater?)

8 Quòd si estis absque castigatione, cuius participes sunt omnes, nempe spurij estis, & non filij.

9 Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reueriti sumus: an non multò magis subijciemur patri spirituum, & viuemus?

10 Nam illi ad paucos dies prout ipsis videbatur, nos castigabant: hic autem ad commodum nostrum, vt participes simus sanctimoniæ ipsius.

11 Omnis autem castigatio in præsens quidem non videtur esse gaudij, sed tristitiæ: at posteà fructum tranquillum iustitiæ reddit ijs qui per eam fuerint exercitati.

12 Quapropter manus remissas & genua soluta surrigite.

13 Et rectas orbitas facite pedibus vestris, ne quod claudum est abducatur à via, sed vt sanetur potiùs.

14 * Pacem

Ro. 12. 18 14 * Pacem ſectamini cum om
ſanctimoniã, ſine qua nemo videbit D

15 Proſpicientes nẽ quis deficiat
Dei: ne qua radix amara ſup ullulans
bet, & per hanc inquinentur multi.

16 Ne quis ſit ſcortator, aut profa
Gen. 25. luti * Eſau, qui vnico edulio vendid
35. ius primogeniti.

Gen. 27 17 * Scitur enim eum etiam poſtea
38. vellet hæreditario iure benedictione
qui, reprobatum fuiſſe: non enim repe
niten iæ locum, quamuis cum lachry
nedictionem illam exquiſiſſet.

18 Non enim acceſſiſtis ad contrect
Exod. 19. * montem, & incenſum ignem, ac tu
16. & caliginem, & procellam.

19 Tubæque ſonitum & vocem verb
Exod. 20. quam qui audierant, * deprecati ſunt
19. plius ſibi fieret ſermo.

20 (Non enim ferebant quod impe
Exod. 19. * Si vel beſtia tetigerit montem, lapid
12. aut iaculo configetur.

21 Et Moſes (adeò terribile erat viſum
apparebat) dixit, Expauefactus ſum ac
bundus.

22 Sed acceſſiſtis ad montem Sion,
tatem Dei viui, Hieruſalem cœleſtem,
adas Angelorum.

23 Comentum & concionem pri
rorum qui conſcripti ſunt in cœlis, &
vniuerſorum Deum, & ſpiritus iu
conſummatorum.

24 Et ad noui Teſtamenti mediato

sum, & sanguinem aspersionis, præstantiora loquentem quàm loqueretur sanguis Abel.

25 Videte ne aspernemini eum qui loquitur, nam si illi non effugerunt qui aduersabantur eum qui loquebatur Dei nomine in terra, multò magis nos, si eum qui de cœlis est aduersemur.

26 Cuius vox tunc concussit terram: nunc autem denuntiauit, dicens,* Adhuc semel ego concutiam non solùm terram semel etiam cœlum. *Agg. 2. 7.

27 Porrò illud, Adhuc semel, declarat instabilium rerum, vtpote factitiarum, amotionem: vt maneant quæ sunt stabilia.

28 Quapropter regnum assumentes quod conc̃uti non potest, teneamus gratiam, per quam ita seruiamus Deo vt ei placeamus cum verecundia & reuerentia.

29 Etenim* Deus noster, cõsumens ignis est. *Deut. 4. 24.

CAP. XIII.

1 *Præceptiones addit non tantum quæ ad mores. 7. Sed etiam quæ ad doctrinam pertinent.*

FRaterna charitas maneat.

2 Hospitalitatis ne sitis immemores, *per hanc enim quidam inscij exceperunt Angelos hospitio. *Rom. 12. 10. 1. Pet. 4. 9.

3 Memores estote vinctorum, tanquam vnà cum illis vincti: eorum qui malis premuntur, ac si ipsi quoque corpore *afflicti* essetis. *Gen. 18 & 19.

4 Honorabile *est* inter quosvis coniugium & cubile impollutum: scortatores autem

& adultores damnabit Deus,

5 Sint mores alieni ab auaritia : *estote*
Ios.1.5. tenti præsentibus, dixit enim ipse, *Nō
seram, neque te derelinquam.

Ps.118.6 6 Adeò vt confidenti animo dicamus,
minus mihi auxiliator : nec timebo quid
mihi homo.

7 Memores estote ductorum vestrorū,
loquuti sunt vobis sermonem Dei : quo
imitamini fidem, considerantes qui fueri
tus conuersationis ipsorum.

8 Iesus Christus heri & hodie idem
in secula.

9 Doctrinis varijs & peregrinis ne ei
feramini : bonum enim est gratia confi
cor, non cibis, *quibus* non sunt adiuti
ipsis versati sunt.

10 Habemus altare ex quo non hab
edendi qui tabernaculo deseruiunt.

Leu.4.12 11 * Quorum enim animalium san
& 6.30. fertur pro peccato in sacrarium per Pon
& 16.27 siorum corpora exuruntur extra castra.

12 Quapropter & Iesus, vt sanctifi
populum per proprium sanguinem, pa
extra portam.

13 Exeamus igitur ad eum extra
opprobrium eius portantes :

Mic.2. 14 * Non enim habemus hic sitam ci
10. sed futuram inquirimus.

15 Per ipsum igitur assiduè offeram
Ose.14.3. sacrificium laudis, * id est fructum la
confitentium nomini eius.

16 Beneficentiæ verò & communi

ne obliniſcimini: talibus enim victimis delectatur Deus.

17 Obedite ductoribus veſtris, & obſecundate, vigilant enim ipſi pro animabus veſtris, tanquam rationem reddituri: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes, id enim eſt vobis inutile.

18 Orate pro nobis: confidimus enim nos bonam conſcientiam habere, vt qui in omnibus cupiamus honeſtè conuerſari,

19 Ampliùs autem obſecro vos vt id faciatis, vt celeriùs reſtituar vobis.

20 Deus verò pacis *author*, qui magnum illum ouium per ſanguinem fœderis æterni paſtorem, Dominum noſtrum Ieſum, à mortuis reduxit,

21 Perficiat vos in omni opere bono, ad præſtandam ipſius voluntatem, efficiens in vobis quod acceptum ſit in conſpectu ſuo per Ieſum Chriſtum, cui *ſit* gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

22 Precor autem vos, fratres, ſufferte ſermonem exhortationis: etenim breuibus ſcripſi vobis.

23 Scitote fratrem *noſtrum* Timotheum ſolutum eſſe, cum quo (ſi celeriùs venerit) viſam vos.

24 Salutate omnes ductores veſtros, & omnes ſanctos. Salutant vos Itali.

25 Gratia ſit cum omnibus vobis. Amen.

Ad Hebræos ſcripta eſt ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA CATHOLICA IACOBI APOSTOLI.

CAP. I.

Differit de patientia. 6. De fide. 10. De animi modestia ad diuites. 13. Deinde ostendit tentationes ad malum, non ex Deo esse. 17. Quòd omnis boni author sit. 22. Quapropter recipiendus sit sermo vita.

IAcobus Dei ac Domini Iesu Christi servus, duodecim tribus dispersis, salutem.

2 Pro summo gaudio ducite, fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis.

Rom. 5. 3. 3 *Illud** scientes, probationem fidei vestræ parere patientiam.

4 Cæterùm patientia opus perfectum habeat, vt sitis perfecti & integri ita vt nihil desit.

5 Quòd si cui vestrum deest sapientia, postulet à Deo qui dat *eam* omnibus benignè, nec exprobrat: & dabitur ei.

Mat. 7. 7. Mar. 11. 24. Luc. 21. 9 Ioh. 14. 13 & 16. 23. 6 * Sed postulet cum fide nihil disceptans: nam qui disceptat, similis est fluctuum maris qui ventis agitatur, & iactatur.

7 Ne igitur existimet homo ille se quicquam accepturum à Domino.

8 Vir animo duplici, inconstans *est* in omnibus vijs suis.

9 Porrò frater qui est humilis conditionis, glorietur in sublimitate sua.

10 Con-

10 Contra qui diues est in demissione sui:
* quoniam veluti flos herbæ præteribit. *Eccl. 14.*
11 Nam *velut* exorto sole cum æstu, exaruit 24.
herba, & flos illius decidit, & spectabilis de- *Esa 10 6*
cor ipsius perit, ita & diues in vijs suis mar- *1. Pet. 1.*
cescet. 14.
12 * Beatus vir qui tolerat tentationem: *Ioh. 2. 17.*
quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus ijs à quibus diligitur.
13 Nemo quum tentatur, dicat se à Deo tentari: nam Deus tentari malis non potest, nec quenquam tentat.
14 Sed vnusquisque tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur & inescatur.
15 Deinde cupiditas, posteaquam concepit, parit peccatum: peccatum vero peractum, gignit mortem.
16 Ne errate, fratres mei dilecti.
17 Totum manus bonum & totum perfectum donum est supernè, descendens à Patre luminum, apud quem non inest transmutatio, aut conversionis obumbratio.
18 Is quia voluit, progenuit nos sermone veritatis, vt essemus primitiæ quædam suarum creaturarum.
19 Itaque, fratres mei dilecti, * sit omnis *Pr. 17. 27.*
homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram:
20 Nam ira viri Dei iustitiam non exequitur.
21 Quapropter abiectis omnibus sordibus & excremento malitiæ, cum lenitate recipite

insitum sermonem, qui possit seruare ani
vestras.

Mat.7. 22 * Reipsa verò præstate sermonem:
21. estote auditores solùm, fallentes vosmet
Rom.3.4. 23 Nam si quis audit sermonem, &
non præstat, is similis est viro considera
ciem suam natiuam in speculo.

24 Considerauit enim seipsum, & abi
statim oblitus est qualis esset.

† 25 At qui introspexerit in perfectam
Legem libertatis, & permanserit *in ea*,
non fuerit auditor obliuiosus, sed effector
ris, is *inquam* beatus erit in opere suo.

† 26 Si quis videtur religiosus esse inter
non frænans linguam suam, sed suum i
cor seducens, huius vana est religio.

27 Religio pura & immaculata apud De
& patrem, hæc est, inuisere orphanos & v
as in afflictione ipsorum: & immaculatum
ipsum seruare à mundo.

CAP. II.

1 *Personarum acceptiones discrepare dicit a C
sti fide: quam non satis est verbis profiteri,
15. & operibus misericordiæ & charitatis
stemus eandem.* 21. *Abrahæ exemplo.*

Leuit.19.
15. FRatres * mei, ne cum respectu perso
Deu.1.17 habete fidem Domini nostri Iesu Ch
& 16.19 glorioſi,
Pro.24. † 2 Nam si quis in cœtum vestrum ingr
23. tur, aureum gestans annulum, veste splen
Eccl.42.3 ingrediatur autẽ & pauper cum sordida

3 Et respexeritis ad eum qui vestem gestat splendidam, & dixeritis ei, Tu sede hic pulchrè: & pauperi dicatis, Tu sta illic, aut sede hic subter scabellum meum.

4 Nonne discrimen feciſtis apud vos, & facti estis iudices peruersè deliberantes?

5 Audite fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes mundi huius *vt fierent* diuites fide, & hæredes regni, quod promisit ijs à quibus diligitur?

6 At vos contumelia affeciſtis pauperem. Nonne diuites per tyrãnidem opprimunt vos, & trahunt vos ad tribunalia?

7 Nonne blaſphemant præclarum illud nomen à quo estis cognominati?

8 Siquidem legem regiam præſtatis secundum Scripturam, Diliges proximum tuum vt teipſum, bene facitis:

9 Sin verò perſonam reſpicitis, peccatum committitis, & redarguimini à Lege veluti tranſgreſſores.

10 Quiſquis enim totam Legem ſeruauerit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur.

11 Nam qui dixit, Ne mœcheris, dixit etiam, Ne occidas. Quod ſi non fueris mœchatus, occideris autem, factus es tranſgreſſor Legis.

12 Ita loquimini, & ita facite, vt per Legem libertatis iudicandi,

13 Nam damnatio abſque miſericordia erit ei qui non præſtiterit miſericordiam, & gloriatur miſericordia aduerſus damnationem.

14 Quæ vtilitas, fratres mei, si fidem
aliquis habere se, opera verò non habeat?
potest fides illa eum seruare?

15 Quòd si frater aut soror nudi fuerint
egentes quotidiano victu:

16 Dicat autem eis aliquis vestrum, Ab
cum pace, calescite & saturamini: non
men dederitis eis quæ sunt apta corpori,
erit vtilitas?

17 Ita quoque fides, si opera non hab
mortua est per se.

18 Quinimò dicit aliquis, Tu fidem ha
& ego opera habeo: ostende mihi fidem t
ex operibus tuis, & ego ostendam tibi ex
ribus meis fidem meam.

19 Tu credis Deum vnum esse: rectè fac
& dæmonia credunt, & horrescunt.

20 Vis verò nosse, homo vane fidem il
quæ est absque operibus, mortuam esse:

21 Abraham pater ille noster nonne ex
Gen. 22. 10. peribus iustificatus est, *quum obtulisset Isa
filium super altare?

22 Vides fidem administram fuisse oper
ipsius, & ex operibus fidem perfectam fuisse

23 Itaque impleta est Scriptura quæ dic
Gen. 15 6 Rom. 4. 3. Gal 3. 6. *Credidit autem Abraham Deo, & imputa
est ei ad iustitiam, & amicus Dei vocatus es

24 Videtis igitur ex operibus iustifi
hominem, & non ex fide tantum?

Ios. 2. 1. 25 Similiter autem etiam *Rahab illa m
retrix annon ex operibus iustificata est, qu
excepisset nuncios, & alia via emisisset?

26 Nam sicut corpus absque spiritu m
su

ruum est, ita & fides illa *quæ est* absque operibus mortua est.

CAP. III.

3 Vt doceat linguam homini Christiano esse coercendam fidei & charitatis sanctæ repagulis. 9. Commoda, & incommoda quæ ab ea proueniunt ostendit. 15. Et quid humana sapientia, 17. A cœlesti distet.

NE estote multi doctores, fratres mei, scientes fore vt grauius iudicium auferamus.

2 In multis enim labimur omnes, * Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est vir, vt qui possit fræno moderari totum etiam corpus. * Eccl. 4. 27 & 19. 17 & 25. 11

3 Ecce, equis fræna in ora immittimus vt obediant nobis, & totum corpus eorum circumagimus.

4 Ecce, naues quoque, quum tantæ sint, & à ventis sæuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo quocunque impulsus gubernatoris voluerit:

5 Ita & lingua pusillum membrum est, & sese effert magnificè. Ecce, exiguus ignis quãtum materiam incendit.

6 Lingua etiam flamma est, & mundus iniquitatis: ita *inquam* lingua constituta est inter membra nostra, maculans totum corpus, inflammans orbem conditum, & inflammata à gehenna.

7 Omnis enim natura & ferarum & volucrum serpentumque & marinorum, domatur & domita est à natura humana:

8 Lin-

8 Linguam autem nullus homin
mare potest: malum *est*: quod coerc
possis: plena *est* veneno mortifero.

9 Per ipsam benedicimus Deo & p
per ipsam maledicimus hominibus qui
militudinem Dei conditi sunt.

10 Ex eodem ore procedit benedi
maledictio, Non oportet, fratres mei, h
fieri.

11 Nunquid fons ex eodem foramin
dit dulcem & amaram *aquam*?

12 Nunquid potest, fratres mei, ficus
edere, aut vitis ficus? ita neque salsa dul
quam *potest* edere.

13 Quis sapiens ex scientia præditus
ter vos? demonstret ex bona conuersatio
pera sua cum mansuetudine sapientiæ.

14 Quòd si invidiam amaram habe
irritationem in corde vestro, ne gloria
ne mendaces estote aduersus veritatem.

15 Non est *enim* ista sapientia superne
cendens: sed terrena, animalis, dæmoniaca.

16 Vbi enim inuidia est & irritatio ibi
multuatio & omne opus pravum.

17 Quæ autem supernè *est* sapientia,
mùm quidem pura *est*, deinde pacifica,
derata, obsequens, plena misericordiæ &
ctuum bonorum, absque disceptatione, sin
mulatione.

18 Fructus autem iustitiæ seritur cum
ijs qui dant operam paci.

CAP. IIII.

1 *Enumerat incommoda quæ ex carnis operibus proueniunt. 17. Animi submissionem. 8. Subiungit & reparationem. 9. A superbia. 10. Detractatione. 14. Et ab obliuione propriæ infirmitatis.*

VNde bella & lites inter vos? nonne hinc, *nimirum* ex voluptatibus vestris? quæ militant in membris vestris.

2 Concupiscitis, & non habetis, invidetis, & studiosè affectatis, nec potestis assequi: pugnatis, & bellatis, nec obtinetis, propterea quod non petitis.

3 Petitis & non accipitis eo quòd malè petitis, vt in voluptates vestras insumatis.

4 Adulteri & adulteræ, nescitis amicitiam mundi, inimicitiam esse aduersus Deum? Quicunque ergò voluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur.

5 An putatis Scripturam inaniter dicere, ad inuidiam fertur spiritus qui sedem posuit in nobis?

6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, [a] Deus superbis resistit, demissis autem dat gratiam. *Pro.3.34. 1.Pet.5.5*

7 Subijcite igitur vos Deo: resistite Diabolo, & fugiet à vobis. *Ephes. 4. 27.*

8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo.

9 Sensu miseriæ tangimini, & lugete, & flete: risus vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem.

1.Pet.5.6 10 * Demittite vos in conſpectu
& extollet vos.

11 Ne alij aduerſus alios loquimi
qui loquitur contra fratrem, quique
fratrem ſuum, loquitur contra Legem
nat Legem, quòd ſi damnas Legem,
ob eruator Legis, ſed iudex.

12 Vnus eſt Legiſlator qui poteſt
Rom. 14. & perdere: * tu quis es qui damnas
4.

13 Age nunc, qui dicitis, Hodie
proficiſcemur in illam vrbem, & age
annum vnum, & mercabimur & lucra
14 Qui ignoratis quid *futurum ſit*
die, quæ eſt enim vita noſtra? vapor
qui ad exiguum *tempus* apparet, & de
vaneſcit.

2. Cor. 4. 14. 15 Pro eo quod dicere debuiſtis, *
minus voluerit, & viuamus, faciemus
illud.

16 Nunc autem gloriamini de arro
veſtra: omnis eiuſmodi gloriatio mala
17 Igitur qui nouerit rectè facere,
cit, hic peccato tenetur.

CAP. V.

1 *Diuini iudicij ſeueritatem diuitibus dam
enumerata eorum ſuperbia. 7. Vt pauperes
dientes diuitum infœlicem exitum. 8. ag
nimo afflictiones. 11. Vt Iob. 14. Etiam
infirmantur, ferant.*

†A GIte nunc diuites, flete, vlulantes, ſuper
ſerijs veſtris ſuperventuris.

† 2 Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, veſti
ta veſtra obnoxia tineis facta ſunt.

3

3 Aurum & argentum vestrum ærugine vi-
catum est, & ærugo eorum testabitur adver-
sum vos, & exedit carnes vestras velut ignis,
thesaurum congessistis in vltimos dies.

4 Ecce, merces operariorum qui messue-
runt regiones vestras, à vobis intercepta, cla-
mat: & clamores eorum qui messuerunt, in
aures Domini Sabaoth introierunt.

5 In delicijs vixistis super terram, & lasci-
uistis: enutristis corda vestra vt in die macta-
tionis.

6 Condemnastis, occidistis iustum: non
resistit vobis.

7 Patientes igitur estote, fratres, vsque ad
Domini aduentū. Ecce, agricola expectat pre-
tiosum fructum terræ, patienter eum expectās,
dum accipiat pluuiam matutinam & serotinā.

8 Patientes estote & vos, & stabilite cor-
da vestra: quoniam aduentus Domini appro-
pinquat.

9 Ne ingemiscite alius aduersum alium, fra-
tres, vt ne condemnemini: ecce, iudex ante
ianuam adstat.

10 Sumite, fratres mei, pro exemplari ve-
xationis ac patientiæ, Prophetas qui loquuti
sunt in nomine Domini.

11 Ecce, beatos pronuntiamus eos qui *ad-*
uersa tolerant, tolerantiam Iob audistis, & fi-
nem Domini vidistis, nam valde misericors est
Dominus ac commiserans.

12 * Ante omnia autem, fratres mei, ne iu- *Mat. 5.*
rate neq; per cœlum, neq; per terram, neq; a- 34.
liud vllum jusiurandum: sit autem vestrum est,

est,

13 Affligitur aliquis inter vos? or
animo est aliquis? psallat.

14 Infirmatur quis inter vos? i
Mar: 6. Presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo,
13. gentes eum oleo in nomine Domini.

15 Et oratio fidei seruabit laboran
rigetque eum Dominus, quòd si pecc
miserit, remittentur ei.

16 Confitemini alij alijs offensas, &
alij pro alijs, vt sanemini, multum en
deprecatio iusti efficax.

3. Reg. 17 1. & 18, 45. 17 * Elias homo erat ijsdē quibus
noxius, & precibus precatus est ne plu
nō pluit super terram annos tres & se
Luc. 4. 25 18 Et rursum precatus est, & cœlu
pluuiam, & terra protulit fructum suum

Mat. 18. 15. 19 Fratres, * si quis inter vos aber
veritate, & conuerterit eum quispiam,

20 Sciat, eum qui auerterit peccator
errore viæ suæ, seruaturum animam à
& obtecturum multitudinem peccatorum

EPISTOLA PETRI APOSTOLI CATHOLICA. I.

CAP. I.

1 *Magnifice extollit Dei gratiam in Chris*
3 *Qua fide recipitur, & spe possidetur.* 10. *Pro*
phetæ. 16. *Vt renuntiantes mundo,*
priori vitæ, se Deo conformet,

P

Etrus Apostolus Iesu Christi, advenis dispersis per Pontum Galatiam, Capadociam, Asiam, & Bithyniam:

2 Delectis ex præscito Dei Patris ad sanctificationem Spiritus per obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi: gratia vobis & pax multiplicetur.

3 Benedictus *esto* Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis.

4 *Id est* ad hæreditatem quæ nec perire potest, nec contaminari, nec marcescere, vobis in cœlis seruatam.

5 Qui virtute Dei custodimini per fidem, ad salutem paratam patefieri, tempore vltimo.

6 Qua in re exultatis, tristitia paululũ nunc (si opus est) in varijs tentationibus affecti:

7 Vt exploratio fidei vestræ multo pretiosior *exploratione* auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur, comperiatur *vobis esse* laudi & gloriæ & honori, quum patefiet Iesus Christus.

8 Quem quum non videtis, diligitis: quem quum nunc non cernatis, ei tamen credentes, exultatis gaudio ineffabili & glorioso:

9 Reportantes mercedem fidei vestræ, salutem animarum.

10 De qua salute inquisierunt, & *quam* scrutati sunt Prophetæ, qui *venturam* in vos gratiam prædixerunt.

11 Scrutantes in quem aut cuius
poris articulũ prænuntius ille qui
ſpiritus Chriſti, declararet *eueni*
perpeſſiones, & gloriam illas conſe

12 Quibus patefactum eſt eos no
nobis ea adminiſtrare, quæ nunc a
ſunt vobis per eos, qui vobis prædic
vangelium per emiſſum è cœlo Spir
ctum, in qua deſiderant Angeli introſ

13 Quapropter ſuccinctis lumbis
veſtræ, ſobrij integrè ſperate in
ad vos defertur gratiam in patefactio
Chriſti.

14 Vt filij obedientes, qui vos non
metis priſtinis quæ in ignorantia veſt
runt cupiditatibus.

Luc.1.75 15 * Sed ſicut is qui vos vocauit ſa
Leuit.11- ipſi quoque ſancti in omni converſati
44.&92 damini.
& 20.7. 16 Propterea ſcriptum eſt, * Sanct
Deut.10. nam ego ſanctus ſum.
17. 17 Itaque ſi patrem cognominatis
Rom.2.11 citra perſonarum reſpectum iudicat e
Gal.1.6. opere: cum timore verſamini comm
1.Cor.6, veſtræ tempore:
20.&7. 18 Vt qui ſciatis vos non caduci
23. gento, vel auro fuiſſe redemptos ex
Heb.9.14 ſtra converſatione, ex patrum trad
1.Ioh.1.7 accepta:
Apo.1.7 19 * Sed pretioſo ſanguine, v
Rom.16. immaculati & incontaminati, *nem*
25. ſti:
Eph.3.7. 20 * Præordinati quidem ante ia

di fundamenta, parefacti verò vltimis temporibus propter vos.

21 Qui per eum creditis Deo, qui excitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides ac spes vestra in Deo esset.

22 Animabus vestris purificatis, auscultando veritati per Spiritum * cum charitate fraterna simulationis experte, ex puro corde alij alios diligite impensè.

23 Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem Dei viui & manenti, in æternum.

24 *Nam omnis caro *est* vt gramen, & omnis gloria hominis vt flos graminis: exaruit gramen, & flos eius decidit.

25 Sed verbũ Domini manet in æternum, hoc autem est verbũ illud quod Euangelizatũ est vobis.

Col. 2. 26 † 2 *Tim.* 1. 19. *Tit.* 1. 2.

Inf. 2. 17 † *Rom.* 12. 10. *Eph.* 4. 3. *Esa.* 44. 6. *Eccl.* 14. 18. *Iac.* 1. 10.

CAP. II.

1 *Fideles verbo Dei renatos hortatur ad ducendam vitam quæ genituræ respondeat: 6 Ac ne titubet eorum fides, allegat quid de Christo prædictum fuit. 11 Hortatur deinde vt obedientiam præstent magistratibus. 21 & patienter aduersa ferant Christi exemplo.*

PRoinde * depositâ omni malitia & omni dolo, & simulationibus, & inuidentijs, & omnibus obtrectationibus,

2 Vt modò nati infantes, lac illud sermonis sincerum expetite, vt per illud adolescatis.

3 Si quidem gustatis quòd bonus sit Dominus.

Ro. 6. 4 † *Eph.* 4. 22 *Col.* 3. 18. *Heb.* 12. 1.

4 Ad quem accedentes, qui est lapis viuus, ab hominibus quidem reprobatus: apud Deum verò electus *ac* pretiosus.

Apoc. 1. 8. 5 Ipsi quoque, veluti viui lapides, ædificati fiatis domus spiritualis, * sacerdotium sanctũ, ad offerendum spirituales hostias, acceptas Deo per Iesum Christum.

Esa 28. 16. *Ro.* 9. 33. 6 Quapropter etiam continetur in Scriptura, * Ecce pono in Sion lapidem in imo angulo, electum pretiosum: cui qui credit, non pudefiet.

Psa. 118. 22. *Mat.* 21. 24. 7 Vobis igitur est honori qui creditis: immorigeris verò, * lapis, quem reprobarunt ædificantes, hic factus est caput anguli, & lapis ad quem impingitur, & petra offendiculi.

Actor. 4. 12. 8 *Nempe* ijs qui offendunt ad sermonem, * immorigeri, ad quod etiam positi fuerunt.

Esa. 8. 14. *Rom.* 9. 33. 9 * Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus quem *sibi Deus* vt proprium vendicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos vocauit è tenebris in admirabilem suam lucem.

Exod. 19. 6. *Osea* 2. 23. 10 * Qui quondã *eratis* non populus, nunc *estis* populus Dei: qui non consequuti misericordiã, nunc estis misericordiam consequuti.

Rom. 2. 25. 11 Dilecti, precor, vt tanquam aduenæ ac peregrini, abstineatis * à carnis cupiditatibus, quæ militant aduersus animam.

Rom. 13. 14. *Gal* 5. 17 *Inf.* 3. 16. 12 * Et conuersationem vestram habeatis honestam inter Gentes, vt pro eo quòd loquuntur aduersus vos velut maleficos, * ex bonis operibus *quæ* spectarint, glorificent Deum die visitationis.

13 Pro-

13 Proinde * subiecti estote cuiuis humanæ ordinationi propter Dominum : siue regi, vt qui superemineat : *Mat. 5. 16. Ro. 13. 1.*

14 Siue præsidibus, vt qui per eum mittantur tum ad vltionem maleficorum, tum ad laudem rectè agentium.

15 Quoniam ita est voluntas Dei, vt bene agendo, os obstruatis amentium hominum ignorantiæ.

16 Vt liberi, ac non veluti malitiæ velamen habentes libertatem, sed vt serui Dei.

17 Omnes honorate, * fraternitatem diligite : Deum timete, regem honorate. *Sup. 1. 22 Rom. 12. 10.*

18 * Famuli, subditi estote cum omni timore dominis, non solùm bonis & æquis, sed etiam prauis. *Eph. 6. 5. Col. 3. 22.*

19 * Hoc enim gratum est, si quis propter conscientiam Dei sustinet molestias iniustè afflictas. *2 Cor. 7. 10.*

20 Quæ enim est laus, si quum peccantes colaphis cæsi, *istud* toleretis ? sed si quum bene facitis, tamen afflicti toleretis, hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.

21 Nam ad hoc etiam vocati estis, quoniam & Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplar, vt insequeremini vestigia ipsius.

22 * Qui peccatum non fecerat, nec inuentus fuerat dolus in ore ipsius. *Esa 53. 9. 1. Ioh. 3. 6*

23 Qui conuitijs affectus, non viciſſim conuitiabatur : quum malis afficeretur, non minabatur, sed committebat *causam suam* ei qui iustè iudicat.

Esa.53.5 Mat.8. 17. 24 * Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum: vt peccatis mortui, iustitiæ viueremus, cuius verberibus sanati estis

25 Nam eratis velut oues errantes, sed conuersi nunc estis ad pastorē & curatorē animarū vestrarū.

CAP. III.

1 Ne mulieres Christianæ viros suos licet Ethnicos contemnant, 5 piarum mulierum exemplum proponit. 8 Addit generales præceptiones 14 vt æquis animis sustineant persequutiones, 16 & intrepide respondeant de sua fide, 18 idque auspiciis Christi.

Col.3.18 Eph.5.22 SImiliter * vxores subiectæ *sint* suis viris, vt etiam siqui nō obediunt sermoni, per vxorum conuersationē absq; sermone lucrifiant.

2 Vbi spectarint cum reuerentia *coniugiam* castam conuersationem vestram.

1.Tim.2.9. 3 * Quarum ornatus non sit externus ille in nodis capillorum, & circumpositō auro, vel palliorum amictu.

4 Sed occultus ille cordis homo, situs in incorruptione lenis ac quieti spiritus, qui est coram Deo pretiosus.

5 Ita enim olim & sanctæ illæ mulieres sperantes in Deo, ornabant sese, subiectæ suis viris.

Gen.18.19. 6 Sicut * Sara obediuit Abrahæ, dominum eum vocans: cuius factæ estis filiæ, dum benefacitis, etiam quū non terremini vllo pauore.

7 Viri similiter, vnà versentur vt scienter decet, vasi muliebri, vt infirmiori, tribuentes honorem.

honorem, vtpote quũ vnà etiam hæredes *sitis* gratiæ vitæ, ne interrumpantur preces vestræ.

8 Deniq; omnes *estote* concordes mutuo molestiarũ sensu affecti, fraterna præditi charitate, ad intimam misericordiam proni, comes.

9 *Non reddentes malum pro malo, aut conuitium pro conuitio, sed contrà benedicentes: vt qui sciatis vos ad hoc vocatos esse, vt benedictionis hæreditatem possideatis. *Pro 17. 11. & 10. 22. Mat. 5. 39.*

10 *Itaque qui vult vitam diligere, & videre dies bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia sua ne loquantur dolum. *Rom. 12. 17.*

11 *Declinet à malo, & faciat bonum: quærat pacem, & persequatur eam. *1. Thess. 5. 15.*

12 Nam oculi Domini *sunt intenti* in iustos, & aures eius in deprecationẽ eorũ. vultus verò Domini aduersum eos qui faciunt mala. *Psal. 34. 18 Esa. 1. 15*

13 Et quis est qui affligat vos si bonitatis æmulatores fueritis?

14 *Sed & si *quid* perpetiamini propter iustitiam, beati *tamen estis*. Cæterùm *timorem eorum ne timete. neque turbamini. *Mat 5. 10 Esa. 8. 12 & 13 14*

15 Sed Dominũ Deũ sanctificate in cordibus vestris. *Estote* autem semper parati ad respondendum cuilibet petenti rationem eius spei quæ in vobis est, cum lenitate & reuerentia.

16 Conscientiam bonam habentes, vt pro eo quod loquuntur aduersum vos tanquam maleficos, pudefiant qui incessunt vestram bonam in Christo conuersationem.

17 Melius enim est vt bene agentes, si ita velit Dei voluntas, malis afficiamini, quàm malè agentes.

Rom.5.6. 18 * Nam & Christus semel pro peccatis
Heb.9.15 passus fuit, iustus pro iniustis, vt nos ad Deum
Gen.6.14 adduceret, mortificatus quidem carne, viuifi-
Mat.24. catus autem Spiritu.
38. 19 Per quem etiam spiritibus qui sunt in
Luc.17. carcere profectus prædicauit.
20. 20 Olim immorigeris, * quum semel ex-
pectabat Dei patientia in diebus Noe, quum
appararetur arca, in qua paucæ (id est octo)
animæ seruatæ sunt in aqua.

21 Cui rei nunc correspondens exemplar Baptismi, nos quoq; seruat (nõ quo carnis sordes abijciuntur, sed stipulatio bonæ conscientiæ apud Deũ) per resurrectionẽ Iesu Christi,

22 Qui est ad dextram Dei profectus in cœlum, subiectis ipsi Angelis & potestatibus ac virtutibus.

CAP. IIII.

1 Longius profert Christi exemplum, 6 nempe ad carnis mortificationem: 8 Charitatem imprimis commendans. 13 Redit inde ad patientiæ doctrinam. 17 Necesse enim esse vt initium correctionis ab Ecclesia fiat.

QVum igitur Christus passus sit pro nobis carne, vos quoque eadem cogitatione armamini, *nempe* quòd qui passus est carne, desitit à peccato,

2 Vt non ampliùs cupiditatibus hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est temporis in carne viuat.

Eph.4.25 3 * Satis est enim nobis quod anteacto vitæ tempore libidinem Gentium patrauimus, quum incederemus in lasciuis cupiditatibus, vino-

vinolentijs, comeſſationibus, compotationibus, & nefarijs ſimulachrorum cultibus.

4 Quamobrem *illi* non concurrentibus vobis ad eandem luxus profuſionem, peregrinari ſibi videntur blaſphemantes.

5 Qui reddituri ſunt rationem ei qui paratus eſt ad iudicandum viuos & mortuos.

6 Nam idcirco mortuis quoque prædicatum eſt Euangelium, vt damnarentur quidem ſecundum homines, *id eſt* carne, viuerent autem ſecundum Deum, *id eſt* Spiritu.

7 Omnium autem finis imminet. Eſtote igitur ſobrij & vigilantes ad orandum.

8 Ante omnia verò charitatem alij in alios propenſam habentes: nam * charitas operiet multitudinem peccatorum. *Prou. 10 12.*

9 * Hoſpitales eſtote alij erga alios ſine murmurationibus. *Rom. 12. 13.*

10 Vt* quiſque accepit donum, *ita* alius in alium illud ſubminiſtrantes, vt boni diſpenſatores variæ Dei gratiæ. *Heb. 13. 2. Ro 12 6. Pſ. 2. 14.*

11 Si quis loquitur, *loquatur* vt eloquia Dei: ſi quis miniſtrat, *miniſtret* tanquam ex viribus quas ſuppeditat Deus, vt in omnibus glorificetur Deus per Ieſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperiũ in ſecula ſeculorum. Amen.

12 Chariſſimi, ne tanquam hoſpites exploratione illa per ignem quæ fit in vobis ad veſtri experimentum, percellimini, vt ſi peregrinum aliquid vobis accideret.

13 Imò in eo quòd conſortes eſtis afflictionum Chriſti gaudete: vt & quum patefiet eius gloria, gaudeatis exultantes.

Mat. 5. 10. 14 * Si probris afficimini in nomine Christi, beati estis: quoniam & illo gloriæ & ille Dei Spiritus super vos requiescit: *qui* quod ad illos quidem attinet, blasphematur, quod ad vos autem, glorificatur.

15 Sed enim nemo vestrum malo afficiatur vt homicida, aut sua, aut maleficus, aut alienarum rerum inspector.

16 Sed si vt Christianus, ne pudefiat, imò glorificet Deum hac in parte.

17 Nam tempus *est* quo incipiat iudicium à domo Dei: quòd si primùm *incipit* à nobis, quis erit finis eorum qui non parent Dei Euangelio?

Prou. 2. 31. 18 * Et si iustus vix seruatur, impius & peccator vbi comparebit?

19 Itaque qui malis afficiuntur voluntate Dei, tanquam fideli conditori commendent animas suas benefaciendo.

CAP. V.

1 *Seniores admonet ne imperium vsurpent in Ecclesiam* 5 *Iuuenibus docilitatem & modestiam commendat.* 8 *Sobrietatem quoque & excubias aduersus hostem truculentum.*

PResbyteros qui inter vos sunt, precor ego vnà presbyter, ac testis afflictionum Christi, atque idem gloriæ patefaciendæ consors.

2 Pascite Dei gregem, qui penes vos est, illius inspectioni vacantes non coactè, sed libenter: non turpiter affectantes lucrum, sed prompto animo.

3 Neque

3 Neque vt dominantes cleris, sed vt qui fitis exemplaria gregis.

4 Vtquum apparuerit ille Pastorum Princeps, repertabitis immarcescibilem illam gloriæ coronam.

5 Similiter iuniores subiectæ estote senioribus, & omnes viciſſim subijcimini. Modestia estote intùs ornati: nam Deus superbis resistit, demissis autem dat gratiam.

6 *Demittite igitur vos sub potente manu Dei, vt vos tempore attollat. *Rom.* 12. 18.

7 *Omni cura vestra in eum coniecta: nam illi cura est de vobis. *Iac.* 4. 9. *Iac.* 4. 10.

8 *Sobrij estote, vigilate: nam aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat, quærens quem deuoret. *Ps* 55. 23 *Sap.* 12. 13.

9 Cui resistite firmè per fidem, scientes easdem afflictiones à vestra quæ in mundo est fraternitate impleri. *Mat.* 6. 25. *Luc.* 12. 22.

10 Cæterùm Deus omnis gratiæ *author*, qui vocauit nos ad æternam suam gloriam in Christo Iesu, pauli per afflictos, is *inquam* absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fundet. *Luc.* 12. 31.

11 Ipsi gloria & robur in secula seculorum. Amen.

12 Per Syluanũ vobis fidũ fratrem (vt existimo) paucis scripsi, adhortans *vos*, & testificans hanc esse verã gratiam Dei in qua statis. *Rom.* 16.

13 Salutat vos ea quæ est in Babylone vobiscum electa *Ecclesia*, & Marcus filius meus. 16. *1. Cor.* 16.

14 *Salutate alij alios charitatis osculo. Pax vobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amen. *2. Cor.* 13. 12.

EPISTOLA CATHOLICA PETRI APOSTOLI II.

CAP. I.

3 Postquam Dei bonitatem, 5 & fidei bona commemorauit : 6 sanctitatem vitæ illis commendat. 12 Et quo plus ponderis habeat monitio, 14 se iam morti vicinum indicat : 16 Insuper etiam oculatum testem se esse asserit.

SIMON Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, ijs qui æquè pretiosam fidem nobiscum sortiti sunt per iustitiam Dei nostri & Seruatoris Iesu Christi.

2 Gratia vobis, & pax multiplicetur per agnitionem Dei, & Iesu Domini nostri.

3 Prout diuina vis ipsius omnia nobis donauit quæ ad vitam & pietatem *pertinent*, per agnitionem illius qui vocauit nos ad gloriam ac virtutem.

4 Ex eo quòd maxima illa nobis ac pretiosa promissa donauit, vt per hæc efficeremini diuinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.

5 Ad hoc ipsum verò *vos* omni præterea collato studio, adijcite fidei vestræ virtutem, virtuti verò scientiam,

6 Scientiæ verò continentiam, continentiæ verò tolerantiam, tolerantiæ verò pietatem,

7 Pietati verò animũ in fratres propẽsum, animo

animo verò in fratres propenſo charitatem.

8 Hæc enim ſi vobis adſint, & exuberent, non inertes vos, nec infructuoſos efficient in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione.

9 Nam cui hæc non adſunt, is cœcus eſt nihil procul cernens: oblitus ſeſe à veteribus peccatis ſuis fuiſſe purgatum.

10 Quapropter, fratres, potiùs ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam efficere: hæc enim ſi feceritis, nunquam impingetis.

11 Ita enim copiosè ſubminiſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri & Seruatoris Ieſu Chriſti.

12 Quapropter non negligam vos de iſtis ſemper commonefacere, quamuis peritos & confirmatos in præſente veritate.

13 Iuſtum enim arbitror, quamdiu ſum in hoc tabernaculo excitare vos per commonefactionem.

14 Quum ſciebam breui futurum, vt deponam hoc tabernaculum meum, * ſicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus declarauit mihi. *Ioh 21. 17.*

15 Sed & ſtudebo ſubinde vt vos poſſitis poſt exitum meum horum mentionem facere.

16 * Non enim arte compoſitas fabulas ſequuti, notam vobis fecimus Domini noſtri Ieſu Chriſti potentiam & aduentum, ſed vt qui oculis noſtris aſpeximus illius maieſtatem. *1. Cor. 1. 17. & 2. Cor. 1. 13.*

17 Acceperat enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce ad eum delata huiuſmodi à magnifica illa gloria, * Hic eſt ille Filius meus dilectus, in quo acquieſco. *Mat. 17. 5*

18 Et

18 Et hanc vocem nos audiuimus è cœlo delatam, quum essemus vnà cum eo in monte illo sancto.

19 Et habemus firmissimum sermonẽ propheticum : cui recte facitis quòd attendatis, velut lucernæ splendenti in obscuro loco, vsquedum dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus vestris.

2. Tim. 3. 16. 20 * Si illud primum noueritis, nullam prophetiam Scripturæ esse propriæ explicationis.

21 Non enim libidine hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu sancto loquuti sunt sancti Dei homines.

CAP. II.

1 *Exponit cur hæc monuerit superius : nimirum propter falsos doctores,* 3 *quorum nefandas artes ac interitum describit.* 12 *Brutis animalibus,* 17 *& fontibus sine aqua eos comparat,* 20 *quid homines Deo consecratos, ad pristinam immunditiem retrahant.*

FVerunt autem etiam pseudoprophetæ inter populum: vt etiam inter vos erunt falsi doctores, qui subintroducent hæreses exitiales, etiam Dominum qui illos mercatus est abnegantes, accersentes sibi ipsis velox exitium.

2 Et multi sequentur eorum exitia, per quos via veritatis blasphemabitur.

3 Et per auaritiam fictis sermonibus vos negotiabuntur, quibus damnatio iam olim non otiatur, & quorũ exitium non dormitat. Iob. 4. 18. Iud. 6.

4 Nam si Deus Angelis qui peccauerant non

non pepercit, sed in tartarum detrusos catenis caliginis tradidit, damnationi seruatos:

5 Et prisco mundo non pepercit, sed octauum * Noe iustitiæ præconem seruauit, diluuio in mundum impiorum inducto. *Gen. 7. 2.*

6 Et ciuitates Sodomorum ac Gomorrhæ in cinerem redactas, * subuersione damnauit, fecitque vt essent exemplar impiè victuris. *Gen. 19. 13.*

7 Et iustum Lot libidinosa nefariorum conuersatione fatigatum eripuit.

8 (Iustus enim ille cùm habitaret inter eos, in dies animam iustam iniquis *illorum* factis, & videndo & audiendo excruciabat.)

9 Nouit Dominus pios è tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicij *ipsos* puniendos seruare.

10 Maximè verò eos qui carnem sequentes, in impura cupiditate incedunt, & dominatum despiciunt, *qui, inquam, vt sunt* audaces & sibi placentes, non horrent dignitates conuitijs incessere.

11 Quum ipsi Angeli qui sunt robore ac potestate maiores, non ferant aduersus eas apud Dominum maledicum iudicium.

12 At isti, veluti animantia rationis expertia, quæ naturali impetu feruntur, facta ad eum finem vt capta intereant, ea vituperantes quæ ignorant, sua ipsorum corruptela interibunt.

13 Reportaturi mercedem iniustitiæ: vt qui pro voluptate ducant quotidianas delicias: labes ac maculæ, qui fraudibus suis se oblectant, vobiscum epulando.

14 Oculos

14 Oculos habentes plenos adulterij, & qui à peccando ceſſare neſciant, ineſcantes animas inſtabiles, cor habentes ad auaritiam exercitatum, execrandi homines.

Num. 22. 23. *Iud.* 11. 15 Qui relicta recta via, aberrarunt, ſequuti viam * Balaam *filij* Boſor, qui mercedem iniquitatis amauit.

16 Sed redargutionem ſuæ tranſgreſſionis ſuſtinuit: nam ſubiugis aſina muta, humana voce loquuta, ptohibuit Prophetæ dementiam.

Iud. 22. 17 * Iſti ſunt fontes aqua carentes, nebulæ à turbine agitatæ: quibus caligo tenebrarum in æternum ſeruata eſt.

18 Nam prætumidam vanitatem loquendo eos ineſcant per carnes cupiditatis laſciuas, qui verè effugerant eos qui in errore verſantur.

Ioh. 8. 35. *Ro.* 6. 20. 19 * Libertatem eis pollicendo, quum ipſi ſerui ſint corruptionis, ſiquidem à quo quis ſuperatus eſt, huic etiam in ſeruitutem eſt addictus.

Mat. 12. 45. *Heb.* 6. 5. 20 * Nam ſi poſtquam inquinamenta mundi per agnitionem Domini & Seruatoris Ieſu Chriſti effugerint, his rurſum implicati ſuperentur, facta eſt vltima eorum conditio deterior priore.

21 Satius enim fuiſſet eis non cognouiſſe viam iuſtitiæ, quàm cognita *illa* regredi à ſancta doctrina ipſis tradita.

Prou. 26. 11. 22 Sed accidit eis quod vero prouerbio dici ſolet, * Canis reuerſus eſt ad ſuum ipſius vomitum, & Sus lota ad volutabrum cœni.

CAP.

CAP. III.

1 *Ostendit non frustra haec repeti,* 3 *quia saepius excitandi sint,* 4 *ob periculũ quod ab illusoribus illis impendet.* 8 *Itaque pios monet ne ex carnis sensu* 12 *diem Domini metiantur:* 14 *sed quasi praesentem sibi statuant.* 15 *In qua doctrina Paulum facit sibi socium & suffragatorem.*

HAsce iam alteras vobis literas scribo, dilecti, quibus sinceram mentem vestram per commonefactionem excito.

2 Vt memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & doctrinæ illius nostræ qui sumus Apostoli Domini & Seruatoris.

3 * Illud primùm scientes, venturos extremis diebus irrisores, suis ipsorum cupiditatibus incedentes. 2.*Tim.*4. 1. 2.*Tim.*2.

4 Et dicentes, Vbi est pollicitatio aduentus eius? nam ex quo *die* Patres obdormierũt, omnia ita permanẽt ab initio creationis. 1. *Iud.*1.8.

5 Illud enim sponte ipsos latet, cœlos iam olim extitisse per Dei sermonem, & terram ex aqua & in aqua consistentem.

6 Quamobrem is qui tum erat mundus, aqua inundatus perijt.

7 Qui verò nunc *sunt* cœli ac terra, eodem sermone repositi, seruantur igni in diem damnationis & exitij impiorum hominum.

8 Vnum autem hoc ne vos lateat, dilecti, * vnum diem apud Dominum *perinde esse* vt mille annos, & mille annos vt vnum diem. *Ps.*90.4.

9 Non tardat Dominus qui promisit, vt nonnulli

nonnulli tarditatem *hanc esse* ducunt, sed pa-
Ezech. 18 tiens est erga nos, * nolens vllos perire, sed
31. & 33. omnes ad resipiscentiam tendere.
21. 10 Veniet autem, sicut fur in nocte, dies il-
1. Tim. 2. le Domini, quo cœli cum stridore præteri-
4. bunt, elementa verò æstuantia soluentur, ter-
Mat. 24. raque & quæ in ea sunt opera exurentur.
44. 11 Quum igitur hæc omnia dissoluēda sint,
2. Thess. 5 quales oportet esse vos in sanctis conuersati-
1. onibus & pietatis officijs.
Apoc. 5. 3 12 Expectantes & properantes *ad* aduen-
& 26. 25 tum diei Dei, in quo cœli conflagrantes sol-
uentur, & elementa æstuantiá liquescent.
Esa. 65. 13 * Sed cœlos nouos ac terram nouam se-
17. & 66 cundum promissum expectamus, in quibus iu-
22. stitia inhabitat.
Apoc. 21. 14 Quapropter, dilecti, hæc expectantes,
1. studete, vt immaculati & incontaminati ab eo
reperiamini cum pace.
Ro. 2. 4. 15 *. Dominiq; nostri patientiam, salutem
arbitremini: sicut & charus frater noster Pau-
lus pro sibi data sapientia scripsit vobis.
16 Vt qui in omnibus ferè epistolis loqui-
tur de istis: inter quæ sunt nonnulla difficilia
intellectu, quæ indocti parumque stabiles de-
torquent, vt & reliquas Scripturas, suo ipso-
rum exitio.
17 Vos igitur, dilecti, *istorum* præscij cùm si-
tis, cauete ne illorum nefariorum errore cum
illis abducti, excidatis à propria stabilitate.
18 Sed crescite in gratia & agnitione Do-
mini nostri & Seruatoris Iesu Christi: cui glo-
ria & nunc & ad tempus sempiternum. Amen.

EPI-

EPISTOLA CATHOLICA IOHANNIS APOSTOLI PRIMA.

CAP. I.

1 Sermonem illum aeternum in quo est Vita. 4. Et Lux. 7. Annuntiare se testatur. 9. Et propitium fidelibus Deum fore, si gementes sub vitiorum onere, confugere discant ad ipsius misericordiam.

QVod erat à principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & manus nostræ contrectarunt de sermone vitæ.

2 (Nam vita patefacta est, & vidimus & testamur, & annunciamus vobis vitam illam æternam, quæ erat apud Patrem & patefacta *est* nobis.)

3 Quod, *inquam*, vidimus & audiuimus, id annuntiamus vobis, vt & vos communionem habeatis nobiscum, & communio nostra *sit* cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.

4 Et hæc scribimus vobis: vt gaudium vestrum sit plenum.

5 Hoc est igitur nuntium quod audiuimus ex ipso, & renuntiamus vobis, Deum lucem esse, nec tenebras in eo esse vllas.

6 Si dixerimus nos societatem habere cum eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec sincerè agimus.

7 Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, * & sanguis Iesu Christi filij eius purgat nos ab omni peccato.

Hebr. 9. 28.

8 * Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.

1. Pet. 1. 19.

9 Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, remittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate.

Apoc. 2. 5

1. Reg. 8. 46.

10 Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.

2. Par. 6. 36.

Pro. 20. 9

CAP. II.

1 Proposito Christo mediatore & aduocato, 3 docet in vita sanctimonia sitam esse Dei cognitionem. 12 quam cuiusuis ætatis & conditionis hominibus communem facit, 14 modo uni Christo adhæreant, 15 Tandem vbi ab contemptu mundi hortatus est, 18 suadet Antichristos fingendos esse, 24 inhærendum autem agnitæ veritati.

FIlioli mei, hæc scribo vobis, ne peccetis. Quòd si quis peccarit, aduocatum apud Patrem habemus Iesum Christum iustum.

2 Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi *peccatis*.

3 Et per hoc scimus nos eum nosse, si mandata ipsius obseruamus.

4 Qui dicit, noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est.

5 Qui autem seruat sermonem eius, vere in

in hoc charitas Dei adimpleta est: per hoc scimus nos in ipso esse.

6 Qui dicit se in eo habitare, debet, sicut ille ambulauit, ita & ipse ambulare.

7 Fratres, non nouum mandatum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod *videlicet* habuistis *iam inde* à principio. Vetus hoc mandatum sermo ille est quem audiuistis *iam inde* à principio.

8 Ex contrario mandatum nouum scribo vobis, quòd verum est in ipso, & in vobis. quia tenebræ prætereunt & vera illa lux iam lucet.

9 Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit in tenebris est vsque adhuc:

10 * Qui diligit fratrem suum, in luce manet, & offendiculum in eo non est: *Infr. 3. 14.*

11 Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat: & nescit quò eat, quia tenebræ oculos ipsius obcæcarunt.

12 Scribo vobis, filioli, quoniam remissa sunt vobis peccata propter nomen eius.

13 Scribo vobis patres, quoniam nostis eum qui à principio est. Scribo vobis, adolescentes, quoniam malum illum vicistis.

14 Scribo vobis pueruli, quoniam nostis patrem: scripsi vobis, patres, quoniam nostis eum qui est à principio. Scripsi vobis, adolescentes, quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis, & illum Malum vicistis.

15 Ne diligite mundum, neque ea quæ mundo sunt: si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.

16 Quoniam quicquid est in mundo, cupi-

ditas carnis,& libido oculorum,& fastus vitæ, non est ex patre, sed mundo est.

17 Porrò mundus præterit & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei manet in æternum.

18 Pueruli, vltimum tempus adest: & sicut audiuistis Antichristum venturú, etiam nunc Antichristi multi cœperunt esse: vnde scimus vltimum tempus adesse.

19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum; sed *egressi sunt ex nobis* vt patefieret non omnes esse ex nobis.

20 At vos vnctionem habetis à Sancto illo *profectam*, & nostis omnia.

21 Nam scripsi vobis *ideirco* quòd veritatem ignoretis: sed quia eam nostis, & nullum mendacium esse ex veritate.

22 Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse Christum illum? hic est Antichristus. Qui *negat* Patrem, & Filium *negat*.

23 Quisquis negat Filium, nec Patrẽ habet. Qui confitetur filium, etiam Patrem habet.

24 Quod igitur audiuistis à principio, in vobis maneat, si in vobis manserit quod audiuistis à principio, vos quoque in Filio & Patre manebitis.

25 Hæc autem illa est promissio, quam ipse pollicitus est nobis, *nempe* vita illa æterna.

26 Hæc scripsi vobis de ijs qui seducunt vos.

27 Sed vnctio quam vos accepistis ab eo manet in vobis, nec necesse habetis vt quis-

quam

quam doceat vos : verum sicut eadem vnctio docet vos de omnibus, *quæ* & verax est, & non mendax : & sicut docuit vos, manebitis in eo.

28. Nunc igitur, filioli, manete in eo : vt quum patefactus fuerit, habeamus fiduciã, neque pudefiamus coram eo in ipsius aduentu.

29 Si scitis eum iustum esse, nostis, quicunque exercet iustitiam, ex ipso natum esse.

CAP. III.

1 *Inæstimabilem diuinæ adoptionis honorem commendans.* 7. *Confirmandum est bonis operibus vitæ nouitatem docet.* 14 *Cuius certum symbolum est charitas.* 19. *Deinde fiduciam.* 22. *Et Dei inuocationem subnectit.*

VIdete qualem charitatem dedit nobis Pater, *nempe* vt filij Dei vocemur, propterea mundus non nouit nos, quia non nouit eum.

2 Charissimi, nunc filij Dei sumus : sed nondum patefactũ est quod erimus : scimus autem fore vt quum *ipse* patefactus fuerit, similes ei simus : quoniam videbimus eum sicuti est.

3 Et quisquis habet hanc spem in eo *sitam* purificat se, sicut & ille purus est.

4 Et quisquis committit peccatum etiam Legem transgreditur, nam peccatum est Legis transgressio.

5 Et scitis illum patefactum esse * vt peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non esse. Es. 53. & 9. 1. Pet 22 24.

6 Quisquis in eo manet, non peccat : quisquis peccat, non vidit eum neque nouit eum.

7 Filioli, nemo vos seducat, qui exercet iustitiam, iustus est, sicut ille iustus est.

Ioh.8.14. 8 * Qui committit peccatum, ex diabolo est: quoniam à principio diabolus peccat. Ad hoc: patefactus est Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli.

9 Quisquis natus est ex Deo, peccatū non committit: quoniā semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quòd ex Deo natus est.

10 Per hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli. quisquis non exercet iustitiam non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.

Ioh.13.34 & 15.21. 11 * Quoniam hæc est denuntiatio quam audiuistis à principio, vt diligamus alij alios.

Gen.4.8. 12 Non sicut Cain, *qui* ex illo malo erat, & occidit fratrem suum. Cuius autem rei gratia occidit eum? quia opera eius mala erant, fratris autem eius iusta.

13 Ne miramini, fratres mei, si odit vos mundus.

14 Nos scimus nos translatos esse ex morte ad vitam, quia diligimus fratres: Qui non diligit fratrem manet in morte.

Supra. 2. 19. 15 * Quisquis odit fratrem suum, homicida est: & nostis nullum homicidam habere vitam

Leui.19. 17. æternam in se manentem.

16 * Per hoc nouimus charitatem Dei, quòd

Ioh.15.13 ille animam suam pro nobis posuit. Nos igitur

Eph.5.2. debemus pro fratribus animas ponere.

Luc.2.11 17 * Qui verò habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentem, & clauserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

18 Filioli mei, ne diligamus verbo neque lingua *solum*, sed opere & veritate.

19 Et per hoc cognoscimus nos ex veritate esse, & coram ipso secura reddemus corda nostra.

20 Nam si nos condemnet cor nostrum, potentior est Deus corde nostro, & nouit omnia.

21 Charissimi, si cor nostrum nos non condemnet, fiduciam habemus apud Deum.

22 * Et quicquid petierimus, accipimus ab eo: quoniam præcepta eius custodimus, & ea quæ ipsi placent facimus. *Mat.21.22. Ioh.15.7. & 16.23*

23 * Hoc est igitur eius mandatum, vt credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus alij alios sicut mandauit nobis. *Infr.5.24 Ioh.6.29*

24 * Nam qui obseruat eius mandata, in eo habitat, & ipse in eo: & per hoc nouimus eum habitare in nobis, nempe ex spiritu quem nobis dedit. *& 17.3. Ioh.13.24 & 15.12*

CAP. IIII.

1 Vbi quædam inserunt de probandis spiritibus, 4 quia alij ex mundo, 5 alij ex Deo loquuntur, 7 ad Charitatem redit, 11 19 & Dei exemplo ad fraternum amorem hortatur.

DIlecti, ne cuiuis spiritui credite: sed probate spiritus an ex Deo sint: nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundum.

2 Ex hoc cognoscite Dei Spiritum: quicunque spiritus profitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo est.

3 At quicunque spiritus non profitetur Ie-

sum Christum in carnem venisse, ex Deo non est: sed hic est ille *spiritus* Antichristi, de quo audistis eum venturum fuisse, & *qui* iam nunc in mundo est.

4 Vos ex Deo estis, filioli, & vicistis eos, quoniam potentior est qui est in nobis quàm qui in mundo est.

5 Ipsi è mundo sunt ideo mũdana loquuntur, & mundus eos audit.

Ioh.8.47 6 * Nos ex Deo sumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos: ex hoc cognoscimus spiritum veritatis & spiritum erroris.

7 Dilecti, diligamus alij alios: nam charitas ex Deo est: quisquis diligit, ex Deo natus est, & nouit Deum.

8 Qui non diligit, non nouit Deum: nam Deus est charitas.

Ioh.3.16. 9 * Per hoc patefacta est charitas Dei in nos, quòd Filium illum suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum.

10 In hoc est charitas, nõ quòd nos dileximus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum vt esset propitiatio pro peccatis nostris.

11 Dilecti si Deus nos ita dilexit, debemus & nos alij alios diligere.

Ioh.1.12. *1.Tim.6.* *16.* 12 * Deum nemo spectauit vnquam si diligamus alij alios, Deus in nobis habitat, & charitas eius adimpleta est in nobis.

13 Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd descripto suo dedit nobis.

14 Nos

14 Nos verò ſpectauimus & teſtamur Patrem miſiſſe Filium qui eſſet Seruator mundi.

15 Quiſquis profeſſus fuerit Ieſum eſſe Filium Dei, Deus in eo habitat, & ipſe in Deo.

16 Et nos cognouimus & credidimus charitatem quam habet Deus in nobis, Deus charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

17 Per hoc adimpletur charitas in nobis, vt fiduciam habeamus in die iudicij, quòd qualis ille eſt, *tales* & nos ſumus in hoc mundo.

18 Metus non eſt in charitate: adimpleta charitas foras eijcit metum: quoniam metus cruciatum habet, qui autem metuit, non eſt perfectus in charitate.

19 Nos diligimus eum quoniam ipſe prior dilexit nos.

20 Si quis dixerit, Diligo Deum, & fratrem ſuum oderit mendax eſt: qui enim non diligit fratrem ſuum quem vidit, Deum quem non vidit, quomodo poteſt diligere?

21 Et hoc mandatum habemus ab eo, * vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. *Mat. 12. 30.*

CAP. V.

1 Oſtendit fraternum amorem & fidem eſſe res coniunctas. 10. Nullam autem haberi poſſe fidem Deo niſi credendo in Chriſtum. 14. Hinc certa eſt inuocatio. 16. Vt pro fratribus etiam valeant preces noſtræ.

QViſquis credit Ieſum eſſe Chriſtum illum, ex Deo natus eſt: & quiſquis dilexit genitorem, diligit etiam eum qui ex eo genitus eſt.

2 Per

2 Per hoc cognoscimus nos diligere filios Dei, quum Deum diligimus, & mandata eius seruamus,

3 Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius seruemus: & mandata eius grauia non sunt.

4 Quoniam quicquid natum est ex Deo, vincit mundum: & hæc est victoria quæ vicit mundum, *nempe* fides nostra.

1.Cor.15.57. 5 Quis est qui * vincit mundum, nisi qui credit Iesum esse Filium Dei?

6 Hic ille est qui venit per aquam & sanguinem, *nempe* Iesus Christus: non per aquam solùm, sed per aquam & sanguinem: & spiritus is est qui testificatur Spiritum veritatem esse:

7 Nam tres sunt qui testificantur in cœlo, Pater, Sermo, & spiritus sanctus: hi tres vnũ sũt.

Ioh.3.16 8 * Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres in vnum consentiunt.

9 Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est: nam hoc est testimonium Dei, quod testificatus est de filio suo.

10 Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso: qui non credit Deo, mendacem eum fecit, quia non credidit testimonio quod testificatus est Deus de filio suo.

11 Est autem hoc testimonium, *nempe* quòd vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio eius est.

12 Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.

13 Hæc scripsi vos vitam æternam habere, & vt credatis in nomen Filij Dei.

14 Et

14 Et hæc est fiducia quam apud Deum habemus, * ipsum si quid petierimus secundum voluntatem eius, nos audire. *Sup.3.22*

15 Quòd si scimus eum audire nos, quicquid petierimus, scimus nos habere petitiones quas ab eo petijmus.

16 Si quis viderit fratrem suũ peccare peccato *quod* non *est* ad mortem, petet, & dabit ei vitã, peccantibus *dico* non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico vt roget.

17 * Omnis iniustitia peccatum est: sed est peccatum *quod* non *est* ad mortem. *Mat.12. 31.*

18 Scimus quòd quisquis natus est ex Deo non peccat: sed qui genitus est ex Deo, conseruat seipsum, & Malus ille non tangit eum. *Mat.3. 29.*

19 Scimus nos ex Deo esse, & mundum totum in illo malo iacere.

20 Sed scimus Filium Dei venisse, & * dedisse nobis mentem vt cognoscamus illum qui verax est: & sumus in verace illo, *id est* in Filio eius Iesu Christo, hic est verus Deus, & vita æterna. *Luc.24. 45.*

21 Filioli, cauete vobis ab idolis.

EPISTOLA IOHANNIS II.

1 *Inscribitur hæc Epistola eximiæ ac præstanti dignitate Fœminæ, quæ filios in Dei timore re-*

&c

te educatos habeat. 6 Hinc erat vt in charitate Christiana perseueret. 7. Ne in Antichristo incidat. 10. Quin potius eos omnino vitet.

PResbyter electæ Dominæ, & filiis eius, quos ego verè diligo, nec ego solus, sed & omnes qui norunt veritatem.

2 Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum,

3 Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo Filio Patris cum veritate & charitate.

4 Gauisus sum valdè quod invenerim ex filijs tuis qui integrè incedant, sicut mandatum acceperimus à Patre.

5 Et nunc rogo te, Domina, non vt mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus à principio, * vt diligamus alij alios.

Ioh. 15. 12.

6 Hæc autem est charitas, vt incedamus secundum mandata ipsius, Hoc est mandatum illud sicut audistis à principio, vt in eo ambuletis.

7 Nam multi impostores ingressi sunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne. Hic ille est impostor & Antichristus.

8 Attendite vosipsos, ne perdamus quæ operati sumus: sed vt mercedem plenam recipiamus.

9 Quisquis transgreditur, nec manet in doctrina Christi, Deum non habet: qui manet

in doctrina Christi, hic & Patrem & Filium habet.

10 Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nō adfert, * ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite: Rom. 16. 17.

11 Qui enim dicit ei Aue, cōmunicat operibus eius malis.

12 Quum multa haberem vobis scribendum, nolui per chartam & atramentum: sed spero *me* venturum ad vos, & præsentem præsentibus loquuturum, vt gaudium nostrum sit completum.

13 Salutant te filij sororis tuæ electæ. Amē.

EPISTOLA IOHANNIS TERTIA.

1 *Hospitalitatem Gaij laudat.* 9. *Et Diotrophis petulantiam accusans.* 10. *Gaium monet vt benefaciendo perseueret.* 12. *Postremo Demetrium commendat.*

SEnior Gaio dilecto, quem ego verè diligo.

2 Dilecte, in primis opto vt prosperè agas & valeas, sicut prosperè agit anima tua.

3 Gauisus sum enim valde quum venissent fratres, & testimonio suo cōmendassent integritatem tuam, provt tu integrè ambulas.

4 Maius

4 Maius istis gaudium non habeo, quum videlicet audio filios meos integrè ambulare.

5 Dilecte, fideliter agis quicquid facis erga fratres & erga peregrinos.

6 Qui testimonio suo commendarunt charitatem tuam in conspectu Ecclesiæ: quos rectè facies si prosequutus fueris vt Deo dignum est.

7 Nam pro nomine eius profecti sunt nihil accipientes à Gentibus.

8 Nos ergò debemus recipere huiusmodi, vt adminiſtri simus veritati.

9 Scripsi Ecclesiæ: sed qui primatum inter eos ambit Diotrephes, non recipit nos.

10 Propterea, si venero, suggeram ipsius facinora quæ facit, verbis improbis garriens in nos: quique etiam his non contentus, neque ipse recipit fratres, & qui volunt *recipere* prohibet, & ex Ecclesia eijcit.

11 Dilecte, ne imitare quod malum est, sed quod bonum est, qui benefacit, ex Deo est, qui autem malefacit non vidit Deum.

12 Demetrio testimonium redditum est ab omnibus, & ab ipsa veritate: sed & nos testimonium perhibemus, & nostis testimonium nostrum verum esse.

13 Multa possem scribere, sed nolo per atramentum & calamum tibi scribere.

14 Spero autem fore, vt statim te videam, & vt coram loquamur.

15 Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

EPISTOLA CATHOLICA IVDÆ APOSTOLI.

3 Admonet pios vt sibi caueant ab eo hominum genere, 4 qui ex Christi gratia lasciuiendi prætextum capiant, 5 quos non impune lasturos eius gratia contemptum, 6,7 tribus exemplis demonstrat, 14 & vaticinium Enoch profert, 20 Modum denique pijs ostendit, quo omnes eorum machinas discutere queant.

IVdas Iesu Christi seruus, frater autem Iacobi, vocatis à Deo Patre, sanctificatis, & Iesu Christo seruatis,

2 Misericordia vobis & pax & charitas multiplicetur.

3 Dilecti, quum omne studium adhibeam, vt scribam ad vos de communi salute, necesse habui vobis scribere ad vos hortandos vt decertetis pro fide quæ semel tradita est sanctis.

4 Nam subrepserunt quidam homines, prius iam olim descripti ad hanc damnationẽ, impij, qui Dei nostri gratiam transferunt ad lasciuiam, & solum illum herum Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum negant.

5 Volo autem vos *istorum* commoneface e, vt qui semel hoc sciatis, Dominum, quum

Po-

Num.14 37. populum ex Aegypto liberaſſet, rurſus * eos qui non credebant perdidiſſe:

2.Pet.2.4 6 * Et Angelos qui non ſeruata ſua origine reliquerunt ſuum domicilium, iudicium magni illius diei vinculis æternis ſub caligine reſeruaſſe.

Gen.19. 24. † 7 * Sicut Sodoma & Gomorrha, & his finitimæ ciuitates, ſimili modo atque illæ ſcortatæ, & carnem alienam ſectatæ, propoſitæ ſunt exemplo, ignis æterni pœnam ſuſtinentes.

8 Similiter tamen & iſti ſopiti carnem quidem polluunt: dominatum verò reijciunt, & dignitates conuitijs inceſſunt.

9 At Michael Archangelus, quum aduerſus Diabolum certans, diſceptaret de corpore Moſis, non auſus eſt illi impingere notam maledicti, ſed dixit, Increpet te Dominus.

† 10 At iſti, quæcunque non nouerunt, ruunt conuitijs inceſſunt: quæcunque verò naturaliter vt animantia rationis expertia, ſciunt, in iis ipſis ſeſe corrumpunt.

Gen.4.8. Num.22. 21. 2.Pet.2. 15. Num.16. 1. 2.Pet.2. 17. 11 Væ ipſis: nam viam * Cain ingreſſi ſunt, & deceptione mercedis, qua deceptus fuit * Balaam, effuſi ſunt, & * contradictione Core perierunt.

† 12 Hi ſunt in agapis veſtris maculoſi, inſtar, dum vobiſcum conviuantur, abiq; vllius metu ſeipſos paſcentes, * nubes aqua carentes, ventis circumactæ: arbores emarcidæ, infructiferæ, bis emortuæ, eradicatæ:

† 13 Vndæ maris efferatæ, deſpumantes ſuas ipſorum dedecora: ſtellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum ſeruata eſt.

14 Por-

14 Prophetauinautem etiam de istis septimis ab Adam, Enoch, dicens, Ecce venit Dominus cum sanctis millibus suis.

15 Vt ferat iudicium aduersus omnes, & redarguit quicunque ex ipsis sunt impij, de factis omnibus quæ impiè patrarint, deque omnibus duris, quæ loquuti fuerint aduersus ipsum peccatores impij.

16 Hi sunt murmuratores, queruli, in cupiditatibus suis incedentes: & * quorum os loquitur prætumida, admirantes personas vtilitatis gratia. *Ps* 17.10

17 Vos autem dilecti, memores estote verborum quæ prædicta fuerunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi:

18 Quòd *videlicet* dixerunt vobis, * in extremo tempore futuros irrisores, qui in impijs suis cupiditatibus incederent. 2 *Pet.* 3.3. 2 *Tim.* 3. 1.

19 Hi sunt qui semetipsos segregant, animales, Spiritum non habentes. 1. *Tim* 4. 1.

20 Vos autem, dilecti, sanctissimæ vestræ fidei superstruentes vosipsos, per Spiritum sanctum orantes.

21 Alij alios in charitate Dei conseruate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.

22 Et alios quidem habito delectu commiseramini.

23 Alios verò terrore seruate, ex flamma rapientes, odio habentes vel eam tunicam quæ à carnis contactu sit maculata.

24 Cæterùm ei qui potest vos seruare à peccato immunes, & statuere in conspectu

gloriæ suæ inculpatos cum exultatione.

25 *Id est* soli sapienti Deo, seruatori nostro, gloria & magnificentia & robur & potestas, & nunc & in omnia secula. Amen.

S. IOANNIS APOCALYPSIS.

CAP. I.

1 *Indicat doctrinæ genus quod hic tractatur:*
8 *Nempe illius qui est principium & finis.*
12 *Deinde septem candelabrorum & stellarum.*
20 *Mysterium explicat.*

APOCALYPSIS Iesu Christi, quam dedit ipsi Deus vt indicaret seruis suis quæ oportet fieri cito, *et* verò missa per Angelum suum seruo suo Iohanni significauit:

2 Qui testificatus est sermonem Dei, & testimonium Iesu Christi, & quæcunque vidit.

3 Beatus qui legit, & *beati* qui audiunt verba Prophetiæ huius: & obseruant ea quæ in ea scripta sunt: tempus enim prope est.

Exo.3.14 Psal.89.31 1.Cor.15.21. Coloss.1.18. Hebr.9.14*

4 Iohannes septem Ecclesijs quæ sunt in Asia: Gratia *sit* vobis & pax * à Qui est, & Qui erat, & qui venturus est: & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt:

5 Et à Iesu Christo, * *qui est* fidus ille testis, primogenitus ille ex mortuis, ac princeps regum

gum

gum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris * per ſanguinem ſuum. 1.*Ioh.*1.9 1.*Pet.*2.5

6 Et fecit nos * reges & ſacerdotes Deo & Patri ſuo, ei *inquam*, gloria & robur in ſecula ſeculorum. Amen. *Eſa.*3.15. *Mat.*24. 10.

7 * Ecce, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum transfixerunt: & plangent coram eo omnes tribus terræ tuam. Amen. *Iudic.*1.4

8 * Ego ſum A & O, *id eſt*, Principiũ & finis: dicit Dominus, *id eſt* Qui eſt, & qui erat, & Qui venturus eſt, ille *inquam*, omnipotens. *Infr.*21.9 13.

9 Ego Iohannes, *qui* & frater veſter *ſum*, & ſocius in afflictione & regno & tolerantia Chriſti Ieſu, eram inſula quæ vocatur Patmos, propter ſermonem Dei & teſtimonium Ieſu Chriſti.

10 Fui *autem* Spiritu correptus die Dominico, & audiui à tergo vocem magnam tanquam tubæ,

11 Dicentis, Ego ſum A & O, primus ille & vltimus, &, Quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem Eccleſijs quæ ſunt in Aſia, Epheſi, & Smyrnæ, & Pergami, & Thyatiræ, & Sardibus, & Philadelphiæ & Laodiceæ.

12 Conuerſus ſum igitur vt viderem vocem quæ loquuta erat mecum. Conuerſus autem vidi ſeptem cãdelabra aurea.

13 Et in medio ſeptem candelabrorum aureorum *quendam* ſimilem filio hominis indutum talari *veſte*, & præcinctum ad mamillas zona aurea.

14 Caput autem eius & capilli *erant* candi-

di vt lana alba, tanquam nix, & oculi eius vt flamma ignis.

15 Pedes autem eius similes chalcolibano, velati in fornace ardentes : & vox illius tanquam vox aquarum multarum.

16 Habebat autem in dextra sua stellas septem : & ex ore eius anceps gladius prodibat : & facies eius qualis sol in suo vigore lucet.

17 Quum autem vidissem eum, cecidi ad pedes eius veluti mortuus : tum imposuit mihi dextram suam, dicens mihi, Ne metue, * ego sum primus & vltimus.

Esa. 41. 4 & 44. 6.

18 Et qui viuo, sed fui mortuus, & ecce viuo in secula seculorum, Amen, & habeo claues inferorum & mortis.

19 Scribe quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ post hæc sunt futura.

20 Mysterium septem stellarum, quas vidisti in dextra mea, & septẽ candelabra aurea. Septem stellæ Angeli sunt septem Ecclesiarum, & candelabra septem quæ vidisti, septem Ecclesiæ sunt.

CAP. II.

1 Iubetur Iohannes scribere quæ Dominus necessaria nouerat Ecclesiis, 2 Ephesiorum, 8 Smyrnensium, 12 Pergamenorum, 18 Thyatirenorum, 25 vt quæ ab Apostolis acceperunt, teneant.

ANgelo Ephesinæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextra sua, qui ambulat inter septem candelabra aurea.

2 Noui opera tua, & laborem, & tolerantiam tuam, & quòd non possis ferre malos :

&

& exploratis eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & comperisti eos *esse* mendaces.

3 Et onere pressus fuisti, & sustines, & propter nomen meum laborasti, & non es defatigatus.

4 Sed habeo *aliquid* aduersum te, quòd charitatem tuam primam omiseris.

5 Memor esto itaque vnde excideris, & resipisce, & priora opera facito: sin minus, veniam aduersum te citò, & mouebo candelabrum tuum e loco suo, nisi resipueris.

6 Sed hoc habes, quòd odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.

7 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs, victori dabo edere ex arbore vitæ, quæ est in medio Paradisi Dei.

8 Angelo verò Smyrnæorum Ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus ille & vltimus, qui fuit mortuus, & viuit.

9 Noui opera tua, & afflictionem & paupertatem, (sed dues es) & blasphemiam eorum qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed synagoga Satanæ.

10 Nihil eorum metue quæ passurus es: ecce, futurum est, vt mittat diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt exploremini: & habebitis afflictionem dierum decem. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

11 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs, Victor non lædetur à morte secunda.

12 Angelo verò Pergamensis Ecclesiæ,

scribe, Hæc dicit qui habet romphæam illam vtrinque acutam :

13 Noui opera tua, & vbi habites, *nempe* vbi thronus est Satanæ : & *quod* teneas nomen meum, neque negasti fidem meam, etiam ijs diebus quibus Antipas Martyr ille meus fidelis trucidatus est apud vos, vbi Satanas habitat.

14 Sed habeo aduersum te pauca, quòd habeas istic qui teneant doctrinam * Balaam, qui docebat Balac obijcere offendiculum coram filijs Israel, vt ederent ex ijs quæ simulachris immolantur, & scortarentur.

Num. 24. 24. & 25. 1.

15 Ita habes etiam tu qui teneant doctrinam Nicolaitarum : quod odi,

16 Resipisce : sin minus, veniam aduersum te citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei.

17 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs. Victori dabo edere ex Manna illo abscondito, & dabo illi calculum album, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo nouit, nisi qui accipit.

18 Angelo verò Thyatirensis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Filius Dei qui habet oculos tanquam flammam ignis, & cuius pedes sunt similes chalcolibano :

19 Noui opera tua & charitatem, & subministrationem, & fidem, & tolerantiam tuam, & opera tua, & vltima plura prioribus.

20 Sed habeo aduersus te pauca, quòd permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetissam, docere & seducere seruos meos, vt scortentur, & edant ex ijs quæ simulachris immolantur.

21 Et

21 Et dedi illi tempus vt resipisceret à
scortatione sua: & non resipuit.
22 Ecce, ego abijciam eam in lectum: & eos
qui adulterium committunt cum ea, in afflictio-
nem maximam, nisi resipuerint ab operibus
suis.
23 Et filios eius interficiam morte: scient-
que omnes Ecclesiæ me esse * scrutatorem re- 1.Sam.6.
num & cordium; & dabo vnicuique vestrum 7.
secundum opera sua. Psal.7.10
24 Vobis autem dico & reliquis Thyatiren- Ier.11.20
sibus, quicunque non tenetis doctrinam hanc, & 17.10.
& qui non approbastis profunditates Satanæ,
vt aiunt: non imponam vobis aliud onus.
25 Tamen id quod habetis, tenete quousq;
que veniam.
26 Nam si quis vicerit & obseruauerit ad fi-
nem vsque opera mea, dabo ei potestatem in
Gentes:
27 * Et reget eas virga ferrea: & tanquam Psal.2 9.
vasa fictilia conterentur, sicut & ego accepi à
Patre meo.
28 Et dabo ei stellam matutinam.
29 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus
dicat Ecclesijs.

CAP. III.

1 *Sequitur Epistola quinta ad Pastores Ecclesiæ Sardinensium, & Philadelphensium, 14 & Laodicensium, 16 ne tepidi sint, 20 sed gloriæ Dei promouendæ operam dent.*

ANgelo autem Ecclesiæ quæ est Sardibus
scribe, Hæc dicit qui habet septem

spiritus Dei, & septem stellas. Noui opera tua, *nempe* quòd dicaris viuere, sed mortuus sis.

2 Esto vigilans, & confirma reliqua moribunda, non enim inueni opera tua plena coram Deo.

3 Memento igitur quæ acceperis & audieris: obserua igitur *illa* & resipisce. Quòd si non vigilaueris veniam ad te * tanquam fur, neque intelliges qua hora veniam ad te.

4 Habeo *tamen* aliquot capita etiam Sardibus quæ non inquinarunt vestimenta sua: ideoque incedunt mecum albati: digni enim sunt.

5 Qui vicerit amicietur vestimentis albis, neque vnquam delebo nomen eius ex libro vitæ, sed profitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.

6 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs.

7 Angelo verò Philadelphiensis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit sanctus & verax ille, qui habet clauem Dauidis: qui aperit, & nemo claudit: & claudit, & nemo aperit.

8 Noui opera tua; ecce, proposui tibi ostium apertum, nec quisquam potest claudere illud, quia nonnullam habes virtutem, & obseruasti sermonem meum, neque abnegasti nomen meum.

9 Ecce præbebo eos qui sunt ex synagoga Satanæ, *id est* eorum qui dicunt se Iudæos esse, nec sunt, sed mentiuntur, ecce, *inquam*, faciam vt ipsi veniant & adorent ante pedes tuos, & sciant quòd ego dilexi te.

Inf. 16. 15.
1. *Thess.* 5. 2.
2. *Pet.* 3. 10.
Infr. 20. & 21. 27
Phil. 4. 4.

10 Quo-

10 Quoniam obseruasti sermonem tolerantiæ meæ: ego quoque te liberabo ex tempore tentationis, quod venturum est in orbem vniuersum, ad explorandos incolas terræ.

11 Ecce venio citò, tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

12 Si quis vicerit, faciam vt sit columna in templo Dei mei, nec foras egredietur amplius, & inscribam ei nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, *id est* nouæ Hierusalem quæ descendit è cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum.

13 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs.

14 Angelo vero Laodicensium Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Amen, testis ille fidelis & verax, principium opificij Dei.

15 Noui opera tua, *nempe* te, neque frigidum esse, neque feruidum: vtinam frigidus esses, aut feruidus.

16 Itaq; quoniã tepidus es, nec frigidus nec feruidus, futurũ est vt te euomam ex ore meo.

17 Nam dicis, Diues sum, & ditatus sum, & nullius egeo. Neq; nosti te esse ærumnosum, & miserabilẽ, & pauperem, & cœcũ, & nudũ.

18 Consulo tibi, vt emas à me aurum igni exploratum, vt diues fias: & vestimenta alba, vt induaris, nec appareat dedecus nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas.

19 Ego quoscunque amo, arguo & castigo. Feruenter igitur & resipisce. *Pro 3.12* *Heb.12.5*

20 Ecce, sto ad ostium, & pulso: si quis audierit

dierit vocem meam & aperuerit ostium, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipse mecũ.

21 Si quis vicerit, tribuam vt sedeat mecum in throno meo, vt & ego vici, & sedeo cum Patre meo in throno eius.

22 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs.

CAP. IIII.

1 *Alia narratur visio,* 3 *Diuinæ maiestatis gloriam continens,* 8 *quæ a quatuor animalibus,* 10 *& viginti quatuor Senioribus celebratur.*

POstea aspexi, & ecce, ostium *erat* apertum in cœlo, & vox prima quam audieram tanquam tubæ loquentis mecum, dicebat, Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportebat fieri posthac.

2 Statim igitur fui correptus à Spiritu: & ecce, thronus positus erat in cœlo: & *quidam* throno insidebat.

3 Is autem qui sedebat, aspectu similis erat lapidi iaspidi & sardio: & in circuitu throni erat iris aspectu similis smaragdo.

4 Et in circuitu sedis, sedilia viginti quatuor: & super sedilia vidi viginti quatuor Seniores sedentes, amictos vestibus albis: & habentes impositas capitibus suis coronas aureas.

5 Prodibant autem è throno fulgura & tonitrua & voces & septem lampades igneæ ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei.

6 Erat etiam ante thronũ mare vitreũ simile chrystallo: & inter thronũ & quæ thronũ ambiebant, quatuor animalia plena oculis ante & retrò.

7 Animal

7 Animal autem primum erat simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem sicut homo, & quartum animal simile aquilæ volanti.

8 Et quatuor animalia singula per se habebant alas senas in circuitu, & intus plena erant oculis, die ac nocte sine intermissione dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus ille omnipotens, Qui erat, Qui est, & qui venturus est.

9 Et quum tribuebant illa animalia gloriam & honorem & gratiarum actionem ei qui throno insidebat, illi, *inquam*, viuenti in sæcula sæculorum,

10 Procidebant viginti quatuor illi Seniores ante illum insidentem throno, & adorabant illum viuentem, in sæcula sæculorum, & abijciebant coronas suas ante thronum, dicentes.

11 * Dignus es, Domine, qui accipias gloriam & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt.

CAP. V.

1 *Librum septem sigillis obsignatum,* 3 *quem nemo aperire poterat,* 6 *Agnus ille Dei,* 9 *dignus qui ipsum aperiat,* 12 *omnium cœlestium voce decantatur.*

DEinde vidi ad dextram eius qui insidebat throno, librum scriptum intus & à tergo, obsignatum sigillis septem.

2 Et vidi Angelum fortem prædicantem voce magna, Quis est dignus qui aperiat librum, & soluat eius sigilla?

3 Nemo

3 Nemo autem poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque subter terram, aperire librum, neque eum inspicere.

4 Flebam igitur ego multùm, quod nemo dignus inuentus esset qui aperiret & legeret librum, nec qui eum inspiceret.

5 Tum vnus ex Senioribus dicit mihi, Ne fleto: ecce, vicit Leo ille ex tribu Iuda, stirps illa Dauidis, vt aperiat librum, & soluat septem eius sigilla.

6 Aspexi igitur, & ecce inter thronum & quatuor illa animalia, & inter Seniores illos, Agnus stans tanquam mactatus, habens cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei emissi in omnem terram.

7 Is venit & accepit librum ex dextra illius throno insidentis.

8 Quumque accepisset librum, quatuor illa animalia, & viginti quatuor illi Seniores prociderunt coram Agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas, plenas suffituum: quæ sunt preces sanctorum.

9 Et cecinerunt canticum nouum, dicentes, Dignus es qui accipias librum, & aperias eius sigilla: quoniam mactatus es, & redemisti nos Deo per sanguinem tuum, & ex omni tribu, & lingua, populo, & natione.

1. Pet. 2. 9 10 * Fecistinos Deo nostro reges & Sacerdotes: & regnabimus super terram.

11 Tum aspexi, & audiui in circuitu throni animalium & Seniorum illorum vocem Angelorum multorum, * numero millies centena millia, & decies centena millia.

Dan. 7. 10.

12 Dicentes

12 Dicentes voce magna, Dignus est Agnus ille mactatus qui accipiat virtutem, & diuitias, & sapientiam & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

13 Sed & omnem creaturam quæ in cœlo est, & quæ super terram, & sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt omnia, audiui dicentia, Sessorithroni & Agno benedictio, & honor, & gloria, & robur, in sæcula sæculorum.

14 Quatuor autem animalia illa dicebant, Amen, & viginti quatuor illi Seniores procciderunt in facies suas, & adorarunt eum qui viuit in sæcula sæculorum.

CAP. VI.

1 Aperit Agnus primum libri sigillum, 4 secundum 5 tertium, 7 quartum, 9 quintum, 12 & sextum. Quibus apertis, cades, fames, pestis, sanctorum querela, terræmotus, & varia cœli prodigia orantur.

Poltea aspexi, quum aperuisset Agnus primum ex sigillis, & audiui vnum ex quatuor illis animalibus, dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni & vide.

2 Aspexi igitur, & ecce *aderat* equus albus: & qui insidebat ei habebat arcum, & data est ei corona, & prodijt vincens, & vt vinceret.

3 Quumque aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal dicens, Veni & vide.

4 Et prodijt alius equus rufus: & ei qui insidebat super eum, datum est vt tollat pacem è terra, vt alij alios mactent: datusque est ei gladius magnus.

5 Et

5 Et quum aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal dicens Veni & vidi, Aspexi igitur, & ecce equus niger *aderat*, & qui insidebat ei, habebat stateram in manu sua.

6 Et audiui vocem inter illa quatuor animalia dicentem, Chœnix tritici denario, & tres Chœnices hordei denario: & vinum & oleum ne læseris.

7 Quumque aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentem, Veni & vide.

8 Tum aspexi, & ecce *aderat* equus pallidus, & eius qui insidebat ei nomen erat Mors: & infernus sequebatur eum, dataque est eis in quadrantem terræ potestas trucidandi gladio, & fame, & morte, & per terrestres feras.

9 Quum verò aperuisset sigillum quintum, vidi sub altare animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter testimonium quod tuebantur.

10 Clamabant autem voce magna, dicentes, vsquequò Domine: qui sanctus es & verax, non iudicas ac vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra?

11 Tum datæ sunt singulis stolæ albæ, et dictum est eis vt requiescerent adhuc paulum temporis, vsquequò compleantur etiam conserui eorum, et fratres eorum qui trucidandi sunt sicut et ipsi.

12 Deinde aspexi quum aperuisset sigillum sextum, et ecce terræ motus magnus factus est: et sol factus est niger vt saccus cilicinus, et luna tota facta est vt sanguis.

13 Et

13 Et stellæ cœli ceciderunt in terram, sicut ficus abijcit grossos suos, quum vento magno concutitur.

14 Et cœlum absceſſit sicut liber qui conuoluitur: et omnes montes et insulæ è suis locis emotæ sunt:

15 Et reges terræ, et proceres et diuites, et tribuni, et potentes, omnesque tum serui, tum ingenui absconderunt se in speluncis et in petris montium.

16 Et dixerunt montibus et petris, *Cadite super nos, abscondite nos à conspectu eius qui insidet throno, et ab ira Agni. *Isa. 2. 19 Osea. 10. Luc. 23. 30.

17 Nam venit dies ille magnus iræ illius: et quis poterit stare?

CAP. VII.

1 Grassantes in orbe Angeli, 3 inhibentur donec electi Domini, 5 ex omnibus tribubus signentur, 13 Deinde eorum qui Christi causa persecutionem sustinuerunt, 16 felicitas, 17 & gaudium describitur.

POstea vidi quatuor Angelos insistentes quatuor angulis terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flaret ventus super terram, neque super mare, neque in vllam arborem.

2 Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem sigillum Dei viui: qui clamauit voce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terræ et mari,

3 Dicens, Ne nocete terræ, neque mari, neque arboribus, quoad vsque obsignauerimus seruos Dei nostri in frontibus suis.

4 Et audiui numerum obsignatorum: centum

tum quadraginta quatuor millia *erant* obsignata ex omnibus tribubus filiorum Israel:

5 Ex tribu Iuda, duodecies mille obsignata: ex tribu Ruben, duodecies mille obsignata: ex tribu Gad duodecies mille obsignata:

6 Ex tribu Aser, duodecies mille obsignata: ex tribu Nepthali, duodecies mille obsignata: ex tribu Manasse, duodecies mille obsignata.

7 Ex tribu Simeõ, duodecies mille obsignata: ex tribu Leui, duodecies mille obsignata: ex tribu Issachar, duodecies mille obsignata.

8 Ex tribu Zabulon, duodecies mille obsignata: ex tribu Ioseph, duodecies mille obsignata: ex tribu Beniamin, duodecies mille obsignata.

9 Postea aspexi & ecce *aderat* turba magna, quam numerare nemo posset, ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis, stabant ante thronũ & in cõspectu Agni, amicti stolis albis: & palmæ in manibus eorum.

10 Et clamabant mẽgna voce, dicentes, Salus à Deo nostro *est*, sedente super thronum, & *ab* Agno.

11 Omnes autem Angeli stabant in circuitu throni & Seniorum & quatuor animalium illorum, & procubuerunt in conspectu throni in facies suas, & adorarunt Deum.

12 Dicentes, Amen: benedictio, & gloria, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & robur Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen.

13 Tum me compellauit vnus ex illis Seniorib

ribus, dicens mihi, Isti qui amicti sunt stolis albis, quinam sunt, & vnde venerunt?

14 Et dixi ei, Domine, tu nosti. Et dixit mihi, Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna: & lauerunt stolas suas, ac dealbarunt in sanguine Agni.

15 Ideò sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui insidet throno, habitabit cum eis,

16 * Non esurient ampliùs, neq; sitient ampliùs: nec in eos incidet sol, neq; vllus æstus. *Es.49.10*

17 Quoniam Agnus qui in medio throni est, pascet eos, & deducet ad viuos fontes aquarum, * & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. *Es.25.8. Inf.21.4.*

CAP. VIII.

1 Septimo sigillo aperto, 3 Offeruntur Sanctorum preces per suffitus, 4 Procedunt septem Angeli cum tubis, 5 Et quatuor primis clangentibus ignis decidit, 8 Mare turbatur, 10, 11 Aquæ amarescunt. 12 Et stella obtenebrantur.

POrrò quum aperuisset sigillũ septimũ, factũ est silentium in cœlo, media fermè hora.

2 Et vidi septem illos Angelos qui astant coram Deo, quibus datæ sunt septem tubæ.

3 Tum alius Angelus venit, & stetit ante aram, habens thuribulum aureũ: & dati sunt ei suffitus multi, vt offeret cum precibus Sanctorum omnium, super altare aureum quod est ante thronum.

4 Ascendit autẽ fumus suffituũ cum precibus Sanctorũ, è manu Angeli ad conspectum Dei:

5 Deinde accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud igne altaris, abiecitque in terram: & facta sunt tonitrua & voces & fulgura & terræ motus:

6 Et septem Angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se vt clangerent.

7 Primus igitur Angelus clanxit, & facta est grando & ignis, mista sanguine, proiectaq; sunt in terram, & tertia pars arborum exusta est, & omne fœnum viride exustum.

8 Deinde secundus Angelus clanxit: & quasi mons magnus igne ardens proiectus est in mare: factaque est tertia pars maris sanguis

9 Et mortua est tertia pars creaturarũ quæ erant in mari, animantia *dico:* & tertia pars nauium perierunt.

10 Tum Angelus tertius clanxit, & cecidit è cœlo stella magna, ardens velut fax, cecidit que in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum.

11 Nomen autem stellæ dicitur Absinthium: versa est igitur tertia pars aquarum in absinthiũ: & multi homines mortui sunt ex aquis quòd amaræ factæ essent.

12 Deinde quartus Angelus clanxit, & percussa est tertia pars Solis, & tertia pars Lunæ & tertia pars Stellarum, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.

13 Et vidi, & audiui vnum Angelum volantem per medium cœli, dicentem voce magna: Væ, Væ, Væ incolis terræ, à reliquis sonis tubæ trium illorum Angelorum qui clangent.

CA

CAP. IX.

1 *Quinto Angelo clangente, 3 Locustæ vastatrices prodeunt, 13 Sextus autem clangens, 16 Equites educit, 20 humanum genus deuastantes.*

TVm quintus Angelus clauxit, & vidi stellã è cœlo cecidisse in terram, cui data est clauis putei abyssi.

2 Aperit igitur puteum abyssi: & ascendit fumus ex puteo vt fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aër à fumo putei.

3 Ex fumo autem exierunt locustæ in terram: datăque est illis potestas, qualem habent potestatem terrestres scorpij.

4 Sed ipsis est dictum ne læderent gramen terræ, neque viride quicquam, neque vllam arborem: sed tantùm homines qui non haberent signum Dei in frontibus suis.

5 Datum autem est eis, non vt occidant eos, sed vt crucientur mensibus quinque. *Sitque* cruciatus eorum vt cruciatus scorpij quum percusserit hominem.

6 * Itaque per eos dies homines quærent mortem, sed non inuenient eam: & desiderabunt mori, sed fugit mors ab eis. *Sup. 6. 18. Esa. 2. 19. Ose. 10. 8*

7 * Figuræ autem locustarum similes *erant* equis paratis ad prælium. *Erantque* impositæ capitibus earum tanquam coronæ similes auro, & facies earum vt facies hominum. *Sap. 26. 6*

8 Et habebant capillos, vt capillos mulierum & dentes earum vt leonum erant.

9 Habebant etiam loricas, vt loricas ferreas: & sonitus alarum ipsarum vt sonitus curruum equis multis currentibus ad bellum.

10 Sed & habebant caudas similes scorpi-
num, erantque aculei in caudis earum & car-
potestas *erat* nocere hominibus menses qui-
que.

11 Habet autem sibi impositum regem, An-
gelum abyssi, cui nomen Hebraicè Abaddon,
Græcè autem Apollyon, *id est*, *perdens*:

12 Væ vnum abijt, & ecce veniunt adhuc
duo. Væ postea.

13 Tum sextus Angelus clanxit, & audi-
vocem quandam ex quatuor cornibus altar-
aurei, quod est ante oculos Dei,

14 Dicentem sexto Angelo qui habebat tu-
bam, solue quatuor illos Angelos vinctos a-
magnum Euphratis flumen.

15 Soluti sunt igitur quatuor illi Angeli, pa-
rati ad horam & diem & mensem & annum, u-
occidant tertiam partem hominum.

16 Eratque numerus equestris exercitus b-
millies centena millia: nam audiui numeru-
eorum.

17 Itemque vidi equos per visionem: & e-
sorũ sessores habentes thoraces igneos & hy-
cinthinos & sulphureos, erant autem capita
quorum vt capita leonum & ex ore ipsorum
prodibat ignis, & fumus & sulphur:

18 Ab his tribus occisa est tertia pars ho-
num, *nempe* ab igne, & fumo & sulphure, q-
prodibant ex ore ipsorum:

19 Potestas enim eorum in ore eorum es-
in caudis eorum: nam eorũ caudæ similes su-
serpentibus, habentes capita per quæ nocen-

20 Porrò reliqui homines qui occisi no-
sun-

sunt his plagis, non resipuerunt ab operibus manuum suarum, vt ne adorarent dæmonia * & simulachra aurea & argentea & ærea, & lapidea & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare. Psal. 115.4. & 133,11

21 Neque resipuerunt ab homicidijs suis, neque à veneficijs suis, neque à scortatione sua, neque à furtis suis.

CAP. X.

1 *Alius apparet Angelus amictus nube, 2 libellum apertum tenens, 3 inclamat: 9 & Iohanni, 8 oraculi iussu deuorandum tradit.*

TVm vidi alium Angelum fortem descendentem de cœlo amictum nube, supra cuius capite erat iris: facies autem eius *erat* vt sol, & pedes eius vt columnæ igneæ.

2 Habebat q; in manu sua libellum apertum: & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.

3 Clamauitq; voce magna, sicut Leo rugit: & quum clamasset, loquuta septem tonitrua voces suas.

4 Et quum loquuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: sed audiui vocem de cœlo dicentem mihi, Obsigna quæ loquuta sunt septem tonitrua, & ne ea scribas.

5 Et Angelus quem vidi stantem super mare & super terram sustulit manum suam ad cælũ.

6 Et iurauit per eum qui viuit in sæcula sæculorum: qui creauit cœlum & ea quæ sunt in eo, & terram, & ea quæ in ea sunt, & mare, & ea quæ in eo sunt, tempus non fore amplius:

7 Sed in diebus vocis ſeptimi Angeli, qu
futurum eſt vt clangat, conſummandum
myſterium Dei, ſicut annuntiauit ſeruis ſu
Prophetis.

8 Et vox quam audieram è cœlo, rurſu
loquuta eſt mecum, & dixit, Abi, & accipe
bellum illum apertum, *qui eſt* in manu Ange
ſtantis ſuper mare & ſuper terram.

9 Abij igitur ad Angelum, dicens ei, vt d
ret mihi libellum, Et dixit mihi, Accipe & d
uora eum: & amaritudinẽ adferet ventri t
ſed in ore tuo erit dulcis tanquam mel.

10 Accepi igitur libellum è manu Angel
deuoraui eum: eratque in ore meo dulcis t
quam mel: ſed quum deuoraſſem eum: amar
venter meus:

11 Tum dicit mihi, Oportet te iterum p
phetare coram populis, gentibus, linguis
regibus multis.

CAP. XI.

1 *Templum metiri iubetur,* 3 *Dominus teſtes*
excitat: quos a beſtia laniatos, 9 *nemo t*
mandat, 11 *Deus autem in vitam renocate*
ad cœlum euocat, 13 *Terrentur impij,* 1
ſeptimi Angeli tuba, reſurrectionis, 18 *C*
dicij nuncia, deſcribitur.

DAtus eſt autem mihi calamus ſimilis vi
adſtititque Angelus, dicens: ſurge &
tire templum Dei & altare, & eos qui ad
in eo.

2 Sed atrium quod extra templum e
clude, & ne metiaris illud: nam datu

Gentibus: & vrbem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus.

3 Sed dabo *illam* duobus illis teſtibus meis, qui prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis.

4 Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conſpectu Domini terræ poſita.

5 Quod ſi quis velit eis nocere, ignis prodit ex ore ipſorũ qui deuoret inimicos eorũ: nam ſiquis velit eis nocere, ita oportet eũ occidi.

6 Hi habent poteſtatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum: & poteſtatẽ habent ſuper aquas, conuertendi eas in ſanguinem: & percutiendi terram omni plaga quotieſcunque voluerint.

7 Porrò quum finierint ſuum teſtimonium, beſtia illa aſcendens ex abyſſo, geret aduerſus eos bellum, & vincet eos, & occidet eos:

8 Et cadauera eorum iacebunt in plateis vrbis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Aegyptus, vbi & Dominus noſter crucifixus eſt.

9 Et videbunt *homines* ex tribubus & populis & linguis & gentibus, cadauera eorum per tres dies & dimidium, & cadauera eorum non ſinent poni in monumentis.

10 Et incolæ terræ gaudebunt ſuper illis, & lætabuntur, & munera mittent alij alijs, quoniã hi duo Prophetæ cruciarint terræ incolas.

11 Sed poſt dies tres & dimidium ſpiritus vitæ à Deo *prodiens* ingredietur in illos: ſtabuntque *erecti* in pedes ſuos, & timor magnus cadet ſuper eos qui ipſos ſpectarunt.

12 Deinde audierunt vocem magnam
cœlo, dicentem ipsis: Ascendite huc. Ascend
runtque in cœlum per nubem: & viderunt ill
inimici eorum.

13 Factusque est in illa hora terræ mot
magnus, & decima pars Vrbis cecidit, & occ
sa sunt in terræ motu capita hominum sept
mille: & reliqui territi sunt, & dederunt gl
riam Deo cœli.

14 Væ secundum abijt, & ecce væ tertiu
veniet citò.

15 Septimus igitur Angelus clanxit, & fac
sunt voces magnæ in cœlo, dicentes, Facta s
regna mundi, *regna* Domini nostri, & Chri
eius, qui regnabit in secula seculorum.

16 Tum viginti quatuor illi Seniores qui
conspectu Dei sedent in sedibus suis, procid
runt in facies suas, & adorarunt Deum,

17 Dicentes, Gratias agimus tibi Domin
Deus omnipotens, Qui es, & Qui eras, & Qu
venturus es: quòd adeptus sis potestatem tua
magnam, & regnum inieris.

18 Et iratæ sunt Gentes, & aduenit ira tu
& tempus mortuorum, vt iudicentur, & d
præmium seruis tuis Prophetis, & Sanctis, &
timentibus nomen tuum, paruis & magnis: &
perdas eos qui perdunt terram.

19 Tunc apertum est templum Dei in cœl
& visa est Arca fœderis eius in templo eius: &
facta sunt fulgura & voces & tonitrua, & terr
motus, & grando magna.

CAP

CAP. XII.

Mulieris, 2 parturientis signum apparet, 4 cuius filio insidiatur Draco. 7 qui a Michaele deuictus, 9 deijcitur, 13 Et quo magis vincendus excluditur, eo acrius suos non desinit multiplicare versutias.

VIsum est autem signum magnum in cœlo: Mulier *aderat* amicta sole, sub cuius pedibus erat luna: & in capite corona stellarum duodecim:

2 Et prægnans, clamabat parturiens, & cruciabatur vt pareret.

3 Et visum est aliud signum in cœlo. Nam ecce, *adfuit* draco magnus rufus, habens capita septem & cornua decem: & in capitibus suis diademata septem.

4 Cuius cauda trahebat tertiam partem stellarum cœli, quas abiecit in terram: stetit autem is draco ante mulierem parituram, vt quum peperisset, filium eius deuoraret.

5 Peperat autem filium masculum, recturum omnes Gentes virga ferrea: & raptus est filius eius ad Deum & thronum eius.

6 Mulier verò fugit in solitudinem, vbi habet locum paratũ à Deo, vt illic pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.

7 Et factum est prælium in cœlo, Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat & Angeli eius:

8 Sed non obtinuerunt, neque locus eorum ampliùs inuentus est in cœlo.

9 Et proiectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus qui vocatur diabolus & Satanas,

qui

qui seducit totum terrarum orbem, proiec
inquam est in terram, & Angeli eius cum
proiecti sunt.

10 Et audiui vocem magnam dicentem
cœlo, Nunc facta est salus, & virtus, & regn
Dei nostri & potestas Christi eius: quia deie
est accusator fratrum nostrorũ, qui accusa
eos ante conspectum Dei nostri die ac noc

11 Sed ipsi vicerunt eum propter sanguin
Agni, & propter sermonem testimonij sui
animæ suæ prodigi fuerunt vsque ad morte

12 Propterea lætamini cœli, & qui habit
in eis, Væ incolis terræ & maris: nam desc
diabolus ad vos, iræ magnæ plenus, vt qui
at se paululum temporis habere.

13 Quum igitur vidisset draco se proiect
esse in terram, prosequutus est mulierem q
pepererat masculum.

14 Sed datæ sunt mulieri alæ duæ aqu
magnæ, vt volet à conspectu serpentis in
sertum, in locum suum, vbi alitur per temp
& tempora, & dimidium temporis.

15 Eiecit autem serpens ex ore suo p
mulierem, aquam tanquam flumen, vt eam
ceret rapi à flumine.

16 Sed succurrit terra mulieri, aperuit
terra os suum, & absorpsit flumen quod eie
rat draco ex ore suo.

17 Iratus est igitur draco aduersus mu
rem, & abijt vt gereret bellum cum reliq
ex eius semine, custodientibus mandata D
& habentibus testimonium Iesu Christi.

18 Stetitque super arenam maris.

CA

CAP. XIII.

Describitur Bestia illa multiceps, 8 quæ maximam mundi partem in idololatriam seducit, 11 quæab alia bestia ascendente, 15 confirmatur.

ET vidi bestiam è mari ascendentem, quæ habebat capita septem, & cornua decem: & super cornua eius *erant* decem diademata, & super capita eius nomen blasphemiæ.

2 Eratque hæc bestia quam vidi, similis pardo, & pedes eius vt pedes vrsi, & os eius vt os leonis: dedit autem ei draco virtutem suam, & thronum suum, & potestatem magnam.

3 Et vidi vnum ex capitibus eius quasi lethaliter cæsũ, sed ipsius plaga lethalis curata est: & admirans vniuersa terra, sequuta est bestiã.

4 Et adorarunt draconem qui dedit potestatẽ bestiæ: & adorarunt bestiam, dicentes, Quis similis bestiæ? quis poterit pugnare cum ea?

5 Datumque est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas agendi menses quadraginta duos:

6 Aperuit igitur os suum ad blasphemiam aduersus Deum, vt conuitijs afficeret nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant.

7 Sed & datum est ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere: & data est ei potestas in omnem tribum & linguam, & gentem.

8 Itaque adorabunt eam omnes incolæ terræ, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni illius mactati, *iam inde* à iactis mundi fundamentis.

9 Si quis habet aurem, audiat.

Gen. 9. 6. Mat. 26. 52.

10 Si quis in captiuitatem ducet, in cap
uitatem abijt: * si quis gladio occiderit, op
tet eum gladio occidi: hic est patientia & fi
sanctorum.

11 Deinde vidi aliam bestiam ascendent
è terra, habentem cornua duo similia Agn
sed loquebatur vt draco.

12 Ea verò potestatem prioris bestiæ o
nem exercet in conspectu eius: & facit vte
ra & ipsius incolæ adorent bestiam illam p
mam, cuius curata fuerit plaga lethalis.

13 Editq; signa magna, adeò vt etiam ig
faciat è cœlo descendere in terram, in co
spectu hominum.

14 Et seducit incolas terræ, propter signu
quod datum est ei vt faciat in conspectu bes
dicens incolis terræ vt faciant imaginem b
stiæ quæ gladio vulnerata fuit, sed reuixit.

15 Datumque est ei vt animaret imagine
bestiæ, vt etiam loquatur imago bestiæ, & f
ciat vt quicunque non adorarint imagine
bestiæ, occidantur.

16 Sed & facit vt omnes, parui & magn
diuites, & pauperes, liberi & serui accipia
characterem in manu sua dextra, aut in fro
tibus suis:

17 Et ne quis possit emere aut vendere, ni
qui habeat characterem aut nomen bestiæ au
numerum nominis eius:

18 Hic sapientia est. Qui intelligentia pra
ditus est, computet numerum bestiæ, numer
enim hominis est: & numerus eius, sexcent
sexaginta sex.

CAP.

CAP. XIIII.

1 *Agno stante super montem Sion,* 4 *una cum castis suis cultoribus,* 6 *Angelus unus Euangelium nuntiat,* 8 *Alius Babylonis casum praedicit,* 9 *Tertius Bestiam vitari monet,* 13 *Vox e cœlo beatos illos pronuntiat qui Domini causa moriuntur,* 16 *Mittitur postea falx Domini in messem,* 18 *& in vindemiam.*

ET vidi, & ecce, *aderat* Agnus stans super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentia nomen Patris eius scriptum in frontibus suis.

2 Et audiui vocem è cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam sonum tonitrui magni: & vocem audiui citharœdorum pulsantium citharas suas:

3 Et canentium quasi canticum nouum ante thronum, & ante quatuor illa animalia, & illos Seniores: neq; quisquam poterat discere canticum illud, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, ij *videlicet* qui empti sunt è terra:

4 Hi sunt qui cum mulieribus non sunt inquinati: virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocunque ierit: hi empti sunt hominibus, primitiæ Deo & Agno *sacræ:*

5 Et in quorum ore non est inuentus dolus, sunt enim inculpati ante thronum Dei.

6 Deinde vidi alium Angelum volantem per medium cœli, habentem Euangelium æternum, vt Euangelizaret incolis terræ, & omni genti & tribui, & linguæ, & populo:

7 Dicentem magna voce, * Timete Deum, & ei tribuite gloriam, nam venit hora iudicij eius: Ps. 133. 6

Act. 14. 15. eius: & adorare eum * qui fecit cœlum & ram & mare & fontes aquarum.

Esa. 21. 9. *Ier.* 51. 8. *Infr.* 11. 2. 8 Et alius Angelus sequutus est, dicens, cidit, cecidit Babylon vrbs illa magna, vinum iræ scortationis suæ potandum buit omnibus gentibus.

9 Et tertius Angelus sequutus est illos cens voce magna, si quis adorauerit bes & imaginem eius, & acceperit characte fronte sua aut in manu sua?

10 Bibet hic quoque ex vino iræ Dei, ex ro, *inquam*, infuso in poculum iræ ipsius cruciabitur igne & sulphure in conspectu gelorum sanctorum, & ante conspectũ A

11 Et fumus cruciatus eorum ascend sæcula sæculorum: nec habebunt requiem nec nocte qui adorant bestiã & imaginẽ & si quis acceperit characterem nominis

12 Hic tolerantia sanctorum est: hic qu seruant mandata Dei & fidem Iesu.

13 Tunc audiui vocem è cœlo dice mihi, Scribe. Beati ab hoc tempore mort qui Domini causa moriuntur. Etiam, spiritus: quoniam requiescunt à laboribus & opera eorum sequuntur eos.

14 Aspexi aurem, & ecce *aderat* nubes dida, & super nubem sedebat *quidam* si homini, habens impositam capiti suo co auream, & in manu sua falcem acutam.

15 Et alius Angelus prodijt è templo, *Ioel*, 3. 2. mans voce magna ad eum qui insidebat *Mat.* 15. 39. * Mitte falcem tuam, & mere: quia veni hora vt metas: nam aruit * messis terræ.

16 Misit igitur is qui insidebat nubi, falcem suam in terram: & demessa est terra.

17 Tum alius Angelus prodijt è templo quod est in cœlo, habens & ipse falcem acutam.

18 Et alius Angelus prodijt ab altari, habens potestatem in ignem: & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: nam maturæ sunt eius vuæ.

19 Misit igitur Angelus falcem suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in magnum illum lacum iræ Dei.

20 Et calcatus est lacus extra ciuitatem: exiuitque sanguis è lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.

CAP. XV.

1 *Apparent septem Angeli habentes plagas septem vltimas,* 3 *Victores Bestiæ Deũ laudant,* 6 *Angelis septem, septem dantur diuini furoris phialæ.*

DEinde vidi aliud signum in cœlo magnum & admirabile: Angelos septem habentes plagas septem vltimas, quoniam per illas expleta est ira Dei.

2 Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni: & eos qui victoriam reportabant ex bestia illa, & imagine eius, & charactere eius, ex numero nominis eius, stantes apud mare vitreum, & habentes citharas Dei:

3 Qui etiam cantabant canticũ Mosis serui Dei, & canticum Agni, dicentes, Magna & mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens; *iustæ & veræ sunt viæ tuæ, Rex sanctorũ.

4 * Quis

Ps.146.6 Ier.10.7

4 * Quis non timebit te Domine,& gl
cabit nomen tuum? nam solus sanctus es.
omnes gentes venient & adorabunt coram
nam iudicia tua patefacta sunt.

5 Et post hæc aspexi, & ecce, apertum
templum Tabernaculi testimonij in cœlo

6 Et prodierunt è templo septem Angeli
bentes septem plagas, induti lino puro &
dido,& præcincti circa pectora zonis aure

7 Et vnum ex quatuor animalibus d
septem Angelis phialas aureas,plenas ir
viuentis in secula seculorum.

8 Et impletum est templum fumo *prode*
à maiestate Dei,& à virtute eius: nec, qui
poterat ingredi in templum donec exple
tur septem plagæ septem Angelorum.

CAP. XVI.

2 *Et 17 Effundunt Angeli septem commissa*
furoris diuini phialas: quibus effusis varia
in orbe terrarum exoriuntur, 18 *ad terr*
improbos, 19 *& magna vrbis incolas.*

TVnc audiui vocem magnam è templo,
centem septem Angelis, Ite, effundite
tem phialas iræ Dei in terram.

2 Abijt igitur primus *Angelus*,& effundi
alam suã in terrã: factumq; est vulnus m
ac noxiũ aduersus homines, qui habebãt
racterẽ bestiæ,& eos qui adorabãt imaginẽ

3 Deinde secundus Angelus effundit phi
suã in mare, factũq; est quasi cruor cada
& quodcunq; animal viuebat in mari, m
um est.

4 T

4 Tum tertius Angelus effudit phialam suã in flumina & fontes aquarũ: & facta sunt sanguis.

5 Et audiui Angelum aquarum dicentem, iustus es, Domine, Qui es, & Qui eras, & Qui eris, quòd hæc iudicaris.

6 Quoniam sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti ad bibendum: digni enim sunt.

7 Et audiui alium è sanctuario dicentem, Etiam Domine Deus omnipotens, vera *sunt* & iusta iudicia tua.

8 Postea quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est ei æstu affligere homines per ignem.

9 Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemarunt nomen Dei habentes potestatem in has plagas: neque resipuerunt vt tribuerent ei gloriam.

10 Tum quintus Angelus effudit phialam suam super thronum bestiæ illius: & factum est regnum eius tenebrosum: & mandebant linguas suas præ dolore.

11 Et blasphemarunt Deum cœli præ doloribus suis & vlceribus suis: nec resipuerunt ab operibus suis.

12 Tum sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum, *nempe* Euphratẽ: & exsiccata est aqua eius, vt pararetur via regum ab ortu solis *aduentantium*.

13 Et vidi ex ore draconis, & ex ore illius bestiæ, & ex ore pseudoprophetæ illius, tres impuros spiritus similes ranis *prodeuntes*.

14 Sunt enim spiritus dæmoniorum edentes

signa, *quique* abeunt ad reges terræ & toti mundi, vt congregent eos ad prælium magn illius diei Dei omnipotentis.

Supr. 3 3. *Mat.* 24. 44. *Luc.* 12. 39. 15 Ecce, venio * vt fur: beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet & videantur pudenda ipsius.

16 Congregauit igitur eos in locum qui vocatur Hebraicè Armageddon.

17 Tum septimus Angelus effudit phialam suam in aërem: & prodijt vox magna è templo cœli à throno, dicens, Euit,

18 Factique sunt sonitus, & fulgura & tonitrua: & terræ motus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, terræ motus *inquam* adeò magnus.

19 Et diiupta est vrbs illa magna in tres partes, & ciuitates Gentiũ ceciderunt. & Babylon illa magna venit in memoriã ante Deum, * vt præberet ei poculũ indignationis iræ suæ,

Ier. 25. 15

20 Et omnis insula fugit & montes non sunt inuenti.

† 21 Et grando magna quasi talentaria descendit è cœlo in homines: & blasphemarunt Deum homines propter plagã grandinis: quoniam magna fuit plaga eius vehementer.

CAP. XVII.

1 *Describitur Meretrix illa magna,* 2 *cum qua reges terræ scortantur,* 6 *ebria piorum sanguine* 7 *& Bestia quæ portat illam: mysteriũ vtriusque,* 11 *& exitium,* 14 *Postremo Agni victoria.*

TVm venit vnus ex septẽ Angelis qui habebant septẽ phialas, & loquutus est mecum, dicens

dicens mihi, Heus tu oſtendã tibi damnationẽ meretricis magnæ ſedẽtis ſuper aquas multas.

2 Cum qua ſcortati ſunt reges terræ, & cuius ſcortationis vino inebriati ſunt incolæ terræ.

3 Quumque me per Spiritum in deſertum tranſtuliſſet, vidi mulierem inſidentem beſtiæ coccinæ, plenæ nominibus blaſphemiæ, habenti capita ſeptem, & cornua decem.

4 Erat autem mulier illa amicta purpura, & cocco, & inaurata auro, lapidibus pretioſis & margaritis: habens poculum aureũ in manu ſua, plenum abominationibus & immunditia ſcortationis ſuæ.

5 Et in fronte ſua nomen ſcriptum, Myſterium, Babylon magna, mater illa ſcortationum & abominationum terræ.

6 Et vidi mulierẽ illam ebriã ſanguine ſanctorũ & ſanguine martyrum Ieſu: & miratus ſum, quum viderem illã, admiratione magna.

7 Tunc dixit mihi Angelus, Quare miraris? ego dicam tibi myſterium mulieris, & beſtiæ quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem & cornua decem.

8 Beſtia quam vidiſti, fuit, & non eſt: & aſcenſura eſt ex abyſſo, & in exitium abitura: & mirabuntur incolæ terræ, (quorum nomina ſcripta non ſunt in libro vitæ à iactis mundi fundamentis) videntes beſtiam quæ erat, & non eſt, & tamen eſt.

9 Hic eſt mẽs quæ habet ſapientiã. Septẽ capita, ſeptẽ mõtes ſunt, ſuper quos mulier ſedet.

10 Et reges ſeptem ſunt: quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit, & quũ vene-

rit, oportet illum breue *tempus* manere:

11 Bestia autem quæ erat, & non est, is octauus est, & è septem illis est, et in exitium abit.

12 Decem autem cornua quæ vidisti, decem reges sunt qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipient cum bestia.

13 Hi vnum consilium habent, et vires ac potestatem suam bestiæ tradent:

14 Hi cum Agno pugnabunt, et Agnus vincet eos: *quoniam Dominus dominorum est, et Rex regum: et qui cum eo sunt, vocati et electi et fideles.

Infra 9. 16. 2. Tim. 6. 15.

15 Deinde dixit mihi, Aquæ quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, et turbæ et gentes, et linguæ.

16 Et decem cornua quæ vidisti in bestia, hi odio persequentur meretricem, et solam reddent illam et nudam, et carnes eius comedent, et ipsam igne exurent.

17 Deus enim dedit in corda eorũ, vt faciant quod placitũ est ei, et vt cõsentiant, dẽtq; regnum suũ bestiæ donec cõpleantur verba Dei.

18 Et mulier quam vidisti, est vrbs illa magna quæ habet regnum super reges terræ.

CAP. XVIII.

2 *Horrendum Babylonis excidium proponitur,* 11, 16, 18, *Lugent negotiatores terræ, qui ex pompa & luxu ipsius ditati sunt,* 20 *Exultant vero omnes Electi ex tam iusta Dei vltione.*

ET posthæc vidi alium Angelum descendentem è cœlo, habentem potestatem magnam

nam: adeò vt terra resplenduerit gloria eius.

2 Exclamauit autem vehementer voce magna dicens. * Cecidit cecidit Babylon illa magna, et facta est domi il um dæmoniorum, et custodia omnis spiritus impuri, et custodia omnis volucris immundæ et inuisæ.

Sup. 14.8
Esa. 21.9
Ierem. 15

3 Quia ex vino iræ scortationis eius biberunt omnes gentes: et reges terræ cum ea scortati sunt, et mercatores terræ opibus deliciarum eius diuites facti sunt:

4 Et audiui aliam vocem è cœlo dicentẽ, Exite ex ea populo mi ne participes sitis peccatorum eius, et ex plagis eius accipiatis.

5 Nam accumulata peccata eius pertigerunt vsque in cœlum: et recordatus est Deus scelerum eius.

6 Reddite ei sicut et ipsa reddidit vobis: et duplicate ei duplum secundum opera eius: in poculo quod propinauit, propinate ei duplum.

7 Quantum extulit sese et luxuriata est, tãtum date ei cruciatum et luctum: quia in corde suo dicit: Sedeo regina, nec sum vidua, nec luctum videbo.

8 Idcò vna die venient eius plagæ, mors et luctus, et fames: et igne exuretur, quia validus est dominus Deus qui damnabit eam:

9 Tum flebunt eam, et plangent super ea reges terræ qui cum illa scortati et luxuriati sunt, quum viderint fumum incendij eius.

10 Procul stantes propter metum cruciatus eius et dicentes, Vah, vah, magna illa vrbs Babylon, vrbs illa valida, cuius vna hora venit iudicium.

11 Sed & mercatores terræ flebunt & lugebunt super ea: quoniam merces eorum nemo emit ampliùs.

12 Merces auri & argenti & lapidis pretiosi, margaritarum, byssi, purpuræ, serici, & cocci, & omne lignum thyinum, & omne vas eburneum, & omne vas ex ligno pretiosissimo, & ære, & ferro, & marmore,

13 Et cinamomum, & suffitus, & vnguentum, & thus, & vinum, & oleum, & triticum, & iumenta: & oues, & equos, & rhedas, & mancipia, & animas hominum.

14 Et fructus desiderij animæ tuæ abierunt à te, & omnia pinguia & præclara abierunt à te, nec ampliùs ea inuenies.

15 Harum, *inquam*, rerum mercatores diuites facti, procul ab ea stabunt propter metum cruciatus eius: flentes ac lugentes.

16 Et dicentes, Vah, vah, ciuitas illa magna, quæ amicta erat byssio ac purpura, & cocco, & deaurata erat auro et lapidibus pretiosis, et margaritis: quinam vna hora vastatæ sunt tantæ diuitiæ?

17 Sed et omnes gubernatores, et omnis in nauibus versantium turba, et nautæ, et quotquot ex mari quæstum faciunt, longè stabunt.

18 Et clamabunt, videntes fumũ incendij eius, et dicent, Quæ similis *erat* vrbi isti magnæ?

19 Et iniecto capitibus puluere, clamabunt, flentes ac lugentes, et dicentes. Vah, vah, quòd vrbs illa magna, in qua omnes qui habebant naues in mari, diuites facti sunt, vna hora desolata est.

20 Exulta super eam cœlum, et sancti Apostoli et Prophetæ, quoniam de illa sumpsit pœnas Deus vestræ vltionis causa.

21 Tum sustulit quidam Angelus fortis lapidem instar molæ magnæ, et proiecit in mare dicens. Ita cum impetu proijcietur Babylon vrbs illa magna, nec ampliùs inuenietur.

22 Et vox citharœdorum et musicorum et tibia ac tuba canentium non audietur in te ampliùs: nec vllus artifex cuiuscunque artis audietur in te ampliùs:

23 Et lux lucernæ non lucebit in te ampliùs: et vox sponsi et sponsæ non audietur ampliùs in te: quius mercatores erant proceres terræ, et cuius veneficijs seductæ sunt omnes gentes.

24 Sed in ea sanguis Prophetarum et sanctorum inuentus est, et omnium qui mactati sunt in terra.

CAP. XIX.

1 Laudant Cœlestes Deum quod vindicauit sanguinem suorum e manu meretricis, 9 Beati scribuntur qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt, 10 Angelus adorari se prohibet, 12 E cœlo summus ille Rex regum apparet, 13 Bellum oritur, 20 In quo apprehenditur Bestia, 21 & in stagnum ardens deijcitur.

POsthæc audiui vocem magnam turbæ multæ in cœlo dicentis, Halleluia, salus et honor et gloria, et virtus Domino Deo nostro est.

2 Quia vera et iusta iudicia eius: et meretricem illam magnam quæ corrupit terram, fornicatione sua, damnauit, et vindicauit san-

guinem seruorum suorum ex manu eius.

3 Deinde secundò dixerunt: Halleluia: fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.

4 Et prociderunt viginti quatuor illi Seniores & quatuor illa animalia, & adorauerunt Deum insidentem throno, dicentes, Amen Halleluia.

5 Tum vox è throno prodijt dicens, laudate Deum nostrum omnes serui eius, & qui timetis eum parui & magni.

6 Et audiui tanquam sonitum turbæ multæ, & tanquam sonitum aquarum multarum, & tanquam sonitum tonitruorum magnorum dicentium, Halleluia: quoniam regnum iniit Dominus Deus ille noster omnipotens.

7 Gaudeamus & exultemus & demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius parauit se.

8 Ee datum est ei vt amiciatur byssо pura & splendida: byssus enim iustificationes sunt Sanctorum.

9 Tum dixit mihi,* scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt, Et dixit mihi, Hæc verba Dei vera sunt. *Mat. 22. 2.*

10 Et procidi ante pedes eius vt adorarem eum, sed dixit mihi, Vide ne *feceris*: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum qui habent testimonium Iesu, Deum adora: testimoniũ enim Iesu est spiritus prophetiæ,

11 Deinde vidi cœlum apertum, & ecce *adfuit* equus albus: & qui insidebat ei, vocabatur fidelis & verax, & qui iustè iudicat & pugnat.

12 Oculi autem eius erant tanquam flamma ignis,

ſigni,& in capite eius diademata multa,habebatq; nomen ſcriptum quod nemo nouit niſi ipſe.

13 * Et amictus erat veſte tincta ſanguine: vocaturq; nomen eius Sermo Dei. *Pſ.2.15.*

14 Exercitus autem qui ſunt in cœlo,ſequebantur eum equis albis, veſtiti byſſo alba & pura.

15 * Ex ore eius prodibat gladius acutus, vt eo percuteret gentes: * ipſe enim reget eas virga ferrea: ipſe enim eſt qui calcat lacum vini furoris & iræ Dei omnipotentis. *Supr.17.* 14. 1.*Tim.6.* 25.

16 Habebatque in veſtimento & in femore ſuo nomen ſcriptum, Rex regum, & Dominus dominantium.

17 Tunc vidi *quendam* Angelum ſtantem in ſole,qui clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabãt per medium cœli, adeſte,& congregamini ad cœnam magni Dei.

18 Vt edatis carnes regum,& carnes tribunorum,& carnes fortium,& carnes equorum, & eorum qui ipſis inſident, & carnes omnium liberorũ ac ſeruorũ,paruorum ac magnorum.

19 Deinde vidi beſtiam illam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad gerendum bellum cum eo qui inſidebat equo,& cum ipſius exercitu.

20 Et comprehenſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta ille qui ediderat ſigna coram ea,quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterem beſtiæ,& qui adorauerant imaginem eius: viui conjecti ſunt ambo in ſtagnum ignis ardens ſulphure.

21 Et

21 Et reliqui recisi sunt gladio eius qui sedebat equo, prodeunte ex ore ipsius: et omnes aues saturatæ sunt carnibus.

CAP. XX.

1 Angelus, 2 Satanam vinculis constringit per mille annos, 8 quibus solutus Gog & Magog id est occultos & apertos hostes, in Sanctos excitat, 11 sed Domini vindicta coercet illorum insolentiam, 12 Aperiuntur libri ex quibus iudicantur mortui.

DEinde vidi Angelum descendentem de cœlo habentem clauem abyssi, et catenam magnam in manu sua.

2 Qui apprehendit draconem: serpentem *inquam*, illum antiquum, qui est diabolus & Satanas: et vinxit eum *ad* annos mille.

3 Coniecitque eum in abyssum, quam occlusit et obsignauit super eum, vt non seduceret ampliùs gentes, donec complerentur anni mille: nam postea oportet eum solui *ad* exiguum tempus.

4 Deinde vidi sedes, et sederunt super eas, et iudicium datum est eis: et animas eorum qui secuti percussi sunt propter testimonium Iesu, et propter sermonem Dei: quique non adorarunt bestiam, neque imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frontibus suis, aut in manibus suis: viuentque et regnabunt cum Christo mille annis.

5 Reliqui verò ex mortuis non reuiuiscent donec impleti fuerint mille anni: Hæc est resurrectio prima.

6 Beatus et sanctus qui habet partem

resurrectione prima, in hos *enim* secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei et Christi, regnabunt cum eo mille annis.

7 Quum verò expleti fuerint anni mille soluetur Satanas è carcere suo.

8 Et exibit vt seducat Gentes quæ sunt in quatuor angulis terræ, *Gog et Magog, vt cõgreget eos in prælium: quorum numerus est sicut arena maris. *Ezech. 39.2.

9 Ascenderunt igitur super latitudinem terræ, et circumierunt castra sanctorum, et vrbem dilectam: sed descendit ignis à Deo è cœlo, qui deuorauit eos.

10 Et diabolus qui seducebat eos, coniectus est in stagnum ignis et sulphuris, vbi *erat* et bestia et ille pseudopropheta: et cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.

11 Tum vidi thronũ magnum candidum, et quendam ei insidentẽ, à cuius conspectu fugit terra et cœlum, quorum locus non est inuẽtus.

12 Et vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu Dei, et libri aperti sunt: et alius *liber apertus est, qui est *liber* vitæ: iudicatique sunt mortui ex ijs quæ scripta erant in libris: secundum opera ipsorum: *Sup. 9.2. *Inf. 21.17 *Phil. 4.3.

13 Et reddidit mare mortuos quos habebat: Mors quoque et infernus reddiderunt mortuos quos habebant: et iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum.

14 Infernus autem ac mors coniecti sunt in stagnum ignis: quæ est mors secunda.

15 Et qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, coniectus est in stagnum ignis.

CAP.

CAP. XXI.

2 *Nouam Hierusalem descendentem e cœlo. Sponsam uxorem Agni,* 12 *ac illius structuram describit,* 19 *Pretiosis lapidibus ornatam,* 22. *Cuius Templum est Agnus.*

*Es.*65. 17. & 66. 12. DEinde * vidi cœlum nouum, & terram nouam : primum enim cœlum & prima terra abierat : & mare non amplius extabat.

2. *Pet.*3. 13. 2 Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam descendentem è cœlo a Deo paratam, vt sponsam ornatam viro suo.

3 Et audiui vocem magnam è cœlo, dicentē, Ecce tabernaculum Dei *est* cum hominibus, & habitabit cum eis, et ipsi populi eius erunt, & ipse Deus cum eis erit, Deus ipsorum.

*Sup.*7.17. *Es.*25.8. 4 * Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum : & mors amplius non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor extabit amplius : quia prædentia abierunt.

*Es.*45. 19. 2. *Cor.*5. 27. 5 Et dixit is qui insidebat throno, * Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelia sunt & vera.

*Sup.*1. 8. *Inf.*22. 13. 6 Et dixit mihi fuerunt : * ego sum Alpha & Omega, initium & finis. Ego sitienti dabo ex fonte aquæ viuæ gratis.

7 Victor possidebit omnia, & ero ei Deus & ipse erit mihi filius.

8 Timidis autem, & incredulis, & execratis & homicidis, & scortatoribus, & veneficis & idololatris et omnibus mendacibus, portio eorum *signata* est in stagno ardente igne et sulphure, quod est mors secunda.

9 Tum venit ad me vnus ex septem illis Angelis

gelis qui habuerant septē illas phialas plenas septē plagis vltimis, et locutus est mecum, dicens, Veni, ostendā tibi sponsam vxorē Agni.

10 Et sustulit me per Spiritum in montem magnum et sublimem, et ostendit mihi ciuitatem illam magnam, sanctam *inquam* illā Hierusalem, descendentem e cœlo à Deo.

11 Habentem gloriam Dei, et cuius lumen *erat* simile lapidi pretiosissimo, tanquā lapidi iaspidi instar crystalli splendenti.

12 Habebat autē murum magnum et sublimem, habentem portas duodecim, et in portis Angelos duodecim, et nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuū filiorum Israel.

13 Ab Oriente *erant* portæ tres: ab Aquilone, portæ tres: ab Austro portæ tres: ab Occasu portæ tres.

14 Et murus vrbis habebat fundamenta duodecim, in quibus *erant* duodecim nomina Apostolorum Agni.

15 Porrò is qui loquebatur mecum, habebat calamum aureum, vt metiretur ciuitatem et portas eius, et murum eius.

16 Vrbs ipsa verò quadrangularis sita est: cuius longitudo tanta est, quanta et latitudo, mensusque est ciuitatem illo calamo, ad stadiorum duodecim milia: suntque longitudo et latitudo et altitudo eius æquales.

17 Et mensus est murum eius, centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis quæ est Angeli.

18 Erat autem structura muri eius ex iaspide: ipsa verò vrbs aurū purū & similis vitro puro.

19 Et

19 Et fundamenta muri vrbis omni la
pretioso ornata, fundamentum primum
iaspis: secundum, sapphirus: tertium, ch
donius: quartum smaragdus:

20 Quintum, sardonyx: sextum, sardius
timum, chrysolithus: octauum, beryllus: n
topazus: decimum, chrysophrasus: vndec
hyacinthus: duodecimum, amethystus.

21 Duodecim autem portæ, duodecim
garitæ sunt, et singulæ portæ ex singulis
garitis sunt, et forum ciuitatis, aurum pu
tanquam vitrum perlucidum.

22 Nec templum vidi in ea: Dominus e
Deus omnipotens, tẽplũ illius est, *id est* Ag

Esa.60. 23 * Neque ciuitas ilta eget sole vel l
19. vt luceant in ea: nam gloria Dei illustrat
et lucerna eius est Agnus.

Esa.60.1 24 * Et gentes quæ seruatæ fuerunt, a
labunt ad lucem eius: et reges terræ glo
suam et honorem ad eam adferent.

Esa.60. 25 * Nec portæ eius claudentur inter
11. nox enim non erit illic.

26 Et adferetur gloria et honor Gẽtiũ a

27 Non intrabit in eam quicquam quod
quinat, aut abominandũ quicquam patrat,
Supr.1.5. mendacium *loquitur:* sed qui scripti sunt in
& 10.12. bro vitæ Agni.
Phil.4.3.

CAP. XXII.

1 *Ostenditur aquæ viuæ fluuius,* 2 *& arbor v*
6,7, *Sequitur prophetiæ huius conclusio,* 8 *in*
Iohan. ostendit verissima esse quæ hic contin
tur, 13 *Et iam tertio repetit dictata hæc om*
ab eo esse qui est Alpha *&* Omega.

DEinde ostendit mihi purum fluuium aquæ viuæ splendidum tanquam chrystallum, procedentem ex throno Dei et Agni.

2 In medio *autem* foro eius, et ex vtraque parte fluminis, *erat* arbor vitæ adferens fructus duodecim, per menses singulos edens fructum suum, et folia sua ad inseruiendum Gentibus.

3 Nec vllum aduersus quenquam anathema erit amplius, sed sedes Dei et Agni in ea erit: et serui eius seruient ei.

4 Et videbunt faciem eius: et nomen eius in frontibus ipsorum *erit*.

5 * Et nox illic non erit, neque opus est eis lumine lucernæ, neque lumine solis: quoniam Dominus Deus illustrat eos: et regnabunt in sæcula sæculorum. *Esa.6.19.*

6 Tum dixit mihi, Hæc verba fida *sunt*, et vera: et Dominus Deus sanctorum Prophetarum misit Angelum suum, vt indicet seruis suis quę oporteat fieri citò.

7 Ecce venio citò: beatus qui obseruat verba prophetiæ libri huius.

8 Ego verò Iohannes, *is sum* qui hæc audiui et vidi: Et quum audissem et vidissem, * cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat. *Supr.16.10.*

9 *Is* verò dixit mihi. Vide ne *fecerîs*: conseruus enim tuus sum, et fratrum tuorum Prophetarum, et eorum qui obseruant verba libri huius. Deum adora.

10 Deinde dixit mihi, ne obsignaris verba Prophetiæ libri huius, tempus enim propè est.

11 Qui nocet, noceat adhuc: et qui sordidus est,

est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.

12 Ecce venio citò: & merces mea mecum, *Rom. 2.6* * vt reddam vnicuique prout opus ipsius erit.

Supr. 1.8. & 21.6. 13 * Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, primus & vltimus.

Esa 41. 44.6. 14 Beati qui præstant eius mandata vt sit eis ius in arborem vitæ, & per portas ingrediantur in ciuitatem.

15 Foris autem *erunt* canes, & venefici, & fornicatores, & homicidæ, & idololatræ, & omnis qui amat ac committit mendacium.

16 Ego Iesus misi Angelum meum, vt haec testificaretur vobis in Ecclesijs. Ego sum stirps & progenies illa Dauidis, stella illa splendida & matutina:

17 Et Spiritus & sponsa dicunt, Veni, Et qui audit, dicat, Veni, * & qui sitit, veniat, & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.

Esa. 55.1

18 Enimuerò vnà testor cuiuis audienti verba Prophetiæ libri huius, siquis adiecerit ad haec, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto.

19 Et si quis abstulerit *aliquid* ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius è libro vitæ, & ex vrbe sancta, & ex ijs quæ scripta sunt in libro isto.

20 Dicit qui testatur ista: Etiam venio cito. Amen. Etiam veni Domine Iesu.

21 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Finis Noui Testamenti.